નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

પદરૂપસિદ્ધિ

ગન્થારમ્ભ

[ક]

વિસુદ્ધસદ્ધમ્મસહસ્સદીધિતિં ,
સુબુદ્ધસમ્બોધિયુગન્ધરોદિતં;
તિબુદ્ધખેત્તેકદિવાકરં જિનં,
સધમ્મસઙ્ઘં સિરસા’ભિવન્દિય.

[ખ]

કચ્ચાયનઞ્ચાચરિયં નમિત્વા,
નિસ્સાય કચ્ચાયનવણ્ણનાદિં;
બાલપ્પબોધત્થમુજું કરિસ્સં,
બ્યત્તં સુકણ્ડં **પદરૂપસિદ્ધિં**.

૧. સન્ધિકણ્ડ

તત્થ જિનસાસનાધિગમસ્સ અક્ખરકોસલ્લમૂલકત્તા તં સમ્પાદેતબ્બન્તિ દસ્સેતું અભિધેય્યપ્પયોજનવાક્યમિદમુચ્ચતે.

૧. અત્થો અક્ખરસઞ્ઞાતો.

યો કોચિ લોકિયલોકુત્તરાદિભેદો વચનત્થો, સો સબ્બો અક્ખરેહેવ સઞ્ઞાયતે. સિથિલધનિતાદિઅક્ખરવિપત્તિયઞ્હિ અત્થસ્સ દુન્નયતા હોતિ, તસ્મા અક્ખરકોસલ્લં બહૂપકારં બુદ્ધવચનેસુ, એત્થ પદાનિપિ અક્ખરસન્નિપાતરૂપત્તા અક્ખરેસ્વેવ સઙ્ગય્હન્તિ.

તસ્મા અક્ખરકોસલ્લં, સમ્પાદેય્ય હિતત્થિકો;
ઉપટ્ઠહં ગરું સમ્મા, ઉટ્ઠાનાદીહિ પઞ્ચહિ.

સઞ્ઞાવિધાન

તત્થાદો તાવ સદ્દલક્ખણે વોહારવિઞ્ઞાપનત્થં સઞ્ઞાવિધાનમારભીયતે.

૨. અક્ખરાપાદયો એકચત્તાલીસં.

અક્ખરા અપિ આદયો એકચત્તાલીસં, તે ચ ખો જિનવચનાનુરૂપા અકારાદયો નિગ્ગહીતન્તા એકચત્તાલીસમત્તા વણ્ણા પચ્ચેકં અક્ખરા નામ હોન્તિ. તં યથા – આ ઇ ઈ ઉ ઊ એ ઓ, ક ખ ગ ઘ ઙ, ચ છ જ ઝ ઞ, ટ ઠ ડ ઢ ણ, ત થ દ ધ ન, પ ફ બ ભ મ, ય ર લ વ સ હ ળ અં-ઇતિ અક્ખરા.

નક્ખરન્તીતિ **અક્ખરા**, અ આદિ યેસં તે **આદયો**. અકારાદીનમનુક્કમો પનેસ ઠાનાદિક્કમસન્નિસ્સિતો, તથા હિ ઠાનકરણપ્પયતનેહિ વણ્ણા જાયન્તે, તત્થ **છ ઠાનાનિ** કણ્ઠતાલુમુદ્ધદન્તઓટ્ઠનાસિકાવસેન.

તત્થ – **અ**વણ્ણ **ક**વગ્ગ **હ**કારા **કણ્ઠજા.**

ઇવણ્ણ **ચ**વગ્ગ **ય**કારા **તાલુજા. ટ**વગ્ગ **ર**કાર **ળ**કારા **મુદ્ધજા. ત**વગ્ગ **લ**કાર **સ**કારા **દન્તજા. ઉ**વણ્ણ **પ**વગ્ગા **ઓટ્ઠજા. એ**કારો **કણ્ઠતાલુજો. ઓ**કારો **કણ્ઠોટ્ઠજો.**

વકારો **દન્તોટ્ઠજો.**

નિગ્ગહીતં **નાસિકટ્ઠાનજં.**

ઙ ઞ ણ ન મા **સકટ્ઠાનજા, નાસિકટ્ઠાનજા** ચાતિ.

> હકારં પઞ્ચમેહેવ, અન્તટ્ઠાહિ ચ સંયુતં;
> ઓરસન્તિ વદન્તેત્થ, કણ્ઠજં તદસંયુતં.

કરણં જિવ્હામજ્ઝં તાલુજાનં, જિવ્હોપગ્ગં મુદ્ધજાનં, જિવ્હાગ્ગં દન્તજાનં, સેસા સકટ્ઠાનકરણા.

પયતનં સંવુતાદિકરણવિસેસો. સંવુતત્ત**મ**કારસ્સ, વિવટત્તં સેસસરાનં **સ**કાર**હ**કારાનઞ્ચ, ફુટ્ઠં વગ્ગાનં, ઈસંફુટ્ઠં યરલવાનન્તિ.

એવં ઠાનકરણપ્પયતનસુતિકાલભિન્નેસુ અક્ખરેસુ સરા નિસ્સયા, ઇતરે નિસ્સિતા. તત્થ –

> નિસ્સયાદો સરા વુત્તા, બ્યઞ્જના નિસ્સિતા તતો;
> વગ્ગેકજા બહુત્તાદો, તતો ઠાનલહુક્કમા.

વુત્તઞ્ચ –

> ''પઞ્ચન્નં પન ઠાનાનં, પટિપાટિવસાપિ ચ;
> નિસ્સયાદિપ્પભેદેહિ, વુત્તો તેસમનુક્કમો''તિ.

એકેનાધિકા ચત્તાલીસં **એકચત્તાલીસં**, એતેન ગણનપરિચ્છેદેન –

> અધિકક્ખરવન્તાનિ, એકતાલીસતો ઇતો;
> ન બુદ્ધવચનાનીતિ, દીપેતાચરિયાસભો.

અપિગ્ગહણં હેટ્ઠા વુત્તાનં અપેક્ખાકરણત્થં.

૩. તત્થોદન્તા સરા અટ્ઠ.

તત્થ તેસુ અક્ખરેસુ **અ**કારાદીસુ **ઓ**કારન્તા અટ્ઠ અક્ખરા સરા નામ હોન્તિ. તં યથા – અ આ ઇ ઈ ઉ ઊ **એ** ઓ-ઇતિ સરા.

ઓ અન્તો યેસં તે **ઓદન્તા**, દકારો સન્ધિજો, સરન્તિ ગચ્છન્તીતિ **સરા**, બ્યઞ્જને સારેન્તીતિપિ **સરા**.

‘‘તત્થા’’તિ વત્તતે.

૪. લહુમત્તા તયો રસ્સા.

તત્થ અટ્ઠસુ સરેસુ લહુમત્તા તયો સરા રસ્સા નામ હોન્તિ. તં યથા – અ ઇ ઉ-ઇતિ રસ્સા.

લહુકા મત્તા પમાણં યેસં તે **લહુમત્તા**, **મત્તા**સદ્દો ચેત્થ અચ્છરાસઙ્ઘાતઅક્ખિનિમીલનસઙ્ઘાતં કાલં વદતિ, તાય મત્તાય **એ**કમત્તા **રસ્સા**, દ્વિમત્તા **દીઘા**, અડ્ઢમત્તા **બ્યઞ્જના**. **લહુ**ગ્ગહણઞ્ચેત્થ છન્દસિ દિયડ્ઢમત્તસ્સાપિ ગહણત્થં. રસ્સકાલયોગતો **રસ્સા**, રસ્સકાલવન્તો વા **રસ્સા**.

સરરસ્સગ્ગહણાનિ ચ વત્તન્તે.

૫. અઞ્ઞે દીઘા.

તત્થ અટ્ઠસુ સરેસુ રસ્સેહિ અઞ્ઞે દ્વિમત્તા પઞ્ચ સરા દીઘા નામ હોન્તિ. તં યથા – આ ઈ ઊ એ ઓ-ઇતિ દીઘા.

અઞ્ઞગ્ગહણં દિયડ્ઢમત્તિકાનમ્પિ સઙ્ગહણત્થં. દીઘકાલે નિયુત્તા, તબ્બન્તો વા **દીઘા**. ક્વચિ સંયોગપુબ્બા એકારોકારા રસ્સા ઇવ વુચ્ચન્તે. યથા – એત્થ, સેય્યો, ઓટ્ઠો, સોત્થિ. **ક્વચી**તિ કિં? મં ચે ત્વં નિખણં વને. પુત્તો ત્યાહં મહારાજ.

૬. દુમ્હિ ગરુ.

દ્વિન્નં સમૂહો **દુ**, તસ્મિં દુમ્હિ. સંયોગભૂતે અક્ખરે પરે યો પુબ્બો રસ્સક્ખરો, સો ગરુસઞ્ઞો હોતિ. યથા – દત્વા, હિત્વા, ભુત્વા.

‘‘ગરૂ’’તિ વત્તતે.

૭. દીઘો ચ.

દીઘો ચ સરો ગરુસઞ્ઞો હોતિ. યથા – નાવા, નદી, વધૂ, દ્વે, તયો. ગરુકતો અઞ્ઞો ‘‘લહુકો’’તિ વેદિતબ્બો.

૮. સેસા બ્યઞ્જના.

ઠપેત્વા અટ્ઠ સરે સેસા અટ્ઠમત્તા અક્ખરા **ક**કારાદયો નિગ્ગહીતન્તા તેત્તિંસ બ્યઞ્જના નામ હોન્તિ. વુત્તેહિ અઞ્ઞે **સેસા**. બ્યઞ્જીયતિ એતેહિ અત્થોતિ **બ્યઞ્જના**. તં યથા – ક ખ ગ ઘ ઙ, ચ છ જ ઝ ઞ, ટ ઠ ડ ઢ ણ, ત થ દ ધ ન, પ ફ બ ભ મ, ય ર લ વ સ હ ળ અં-ઇતિ બ્યઞ્જના. **ક**કારાદીસ્વકારો ઉચ્ચારણત્થો.

‘‘બ્યઞ્જના’’તિ વત્તતે.

૯. વગ્ગા પઞ્ચપઞ્ચસો મન્તા.

તેસં ખો બ્યઞ્જનાનં **ક**કારાદયો **મ**કારન્તા પઞ્ચવીસતિ બ્યઞ્જના પઞ્ચપઞ્ચવિભાગેન વગ્ગા નામ હોન્તિ. તં યથા – ક ખ ગ ઘ ઙ, ચ છ જ ઝ ઞ, ટ ઠ ડ ઢ ણ, ત થ દ ધ ન, પ ફ બ ભ મ-ઇતિ વગ્ગા.

તે પન પઠમક્ખરવસેન **ક**વગ્ગ**ચ**વગ્ગાદિવોહારં ગતા, **વગ્ગો**તિ સમૂહો, તત્થ પઞ્ચપઞ્ચવિભાગેનાતિ વા પઞ્ચ પઞ્ચ એતેસમત્થીતિ વા **પઞ્ચપઞ્ચસો**, મો અન્તો યેસં તે **મન્તા**.

૧૦. અંઇતિ નિગ્ગહીતં.

અકારો ઉચ્ચારણત્થો, **ઇતિ**સદ્દો પનાનન્તરવુત્તનિદસ્સનત્થો, અંઇતિ યં **અ**કારતો પરં વુત્તં બિન્દુ, તં નિગ્ગહીતં નામ હોતિ. રસ્સસ્સરં નિસ્સાય ગય્હતિ, કરણં નિગ્ગહેત્વા ગય્હતીતિ વા **નિગ્ગહીતં**.

કરણં નિગ્ગહેત્વાન, મુખેનાવિવટેન યં;
વુચ્ચતે નિગ્ગહીતન્તિ, વુત્તં બિન્દુ સરાનુગં.

ઇધ અવુત્તાનં પરસમઞ્ઞાનમ્પિ પયોજને સતિ ગહણત્થં પરિભાસમાહ.

૧૧. પરસમઞ્ઞા પયોગે.

યા ચ પન પરસ્મિં સક્કતગન્થે, પરેસં વા વેય્યાકરણાનં સમઞ્ઞા ઘોસાઘોસલોપસવણ્ણસંયોગલિઙ્ગાદિકા, તા પયોગે સતિ એત્થાપિ યુજ્જન્તે.

પરસ્મિં, પરેસં વા સમઞ્ઞા **પરસમઞ્ઞા**, વેય્યાકરણે, વેય્યાકરણમધીતાનં વા સમઞ્ઞાત્યત્થો. પયુજ્જનં **પયોગો**, વિનિયોગો.

તત્થ વગ્ગાનં પઠમદુતિયા, **સ**કારો ચ **અઘોસા**. વગ્ગાનં તતિયચતુત્થપઞ્ચમા, ય ર લ વ હ ળા ચાતિ એકવીસતિ **ઘોસા** નામ.

એત્થ ચ વગ્ગાનં દુતિયચતુત્થા **ધનિતા**તિપિ વુચ્ચન્તિ, ઇતરે **સિથિલા**તિ. વિનાસો **લોપો**. રસ્સસ્સરા સકદીઘેહિ અઞ્ઞમઞ્ઞં **સવણ્ણા** નામ, યે **સરૂપા**તિપિ વુચ્ચન્તિ. સરાનન્તરિતાનિ બ્યઞ્જનાનિ **સંયોગો**. ધાતુપ્પચ્ચયવિભત્તિવજ્જિતમત્થવં **લિઙ્ગં**. વિભત્યન્તં **પદં**. ઇચ્ચેવમાદિ.

ઇતિ સઞ્ઞાવિધાનં.

સરસન્ધિવિધાન

અથ સરસન્ધિ વુચ્ચતે.

લોક અગ્ગપુગ્ગલો, પઞ્ઞા ઇન્દ્રિયં, તીણિ ઇમાનિ, નો હિ એતં, ભિક્ખુની ઓવાદો, માતુ ઉપટ્ઠાનં, સમેતુ આયસ્મા, અભિભૂ આયતનં, ધના મે અત્થિ, સબ્બે એવ, તયો અસ્સુ ધમ્મા, અસન્તો એત્થ ન દિસ્સન્તિ ઇતીધ સરાદિસઞ્ઞાયં સબ્બસન્ધિકરણટ્ઠાને બ્યઞ્જનવિયોજનત્થં પરિભાસમાહ.

૧૨. પુબ્બમધોઠિતમસ્સરં સરેન વિયોજયે.

સરેનાતિ નિસ્સક્કે કરણવચનં, સહયોગે વા, સન્ધિતબ્બે સરસહિતં પુબ્બબ્યઞ્જનં અનતિક્કમન્તો અધોઠિતમસ્સરઞ્ચ કત્વા સરતો વિયોજયેતિ સરતો બ્યઞ્જનં વિયોજેતબ્બં. એત્થ ચ **અસ્સર**ગ્ગહણસામત્થિયેન ‘‘બ્યઞ્જન’’ન્તિ લદ્ધં.

૧૩. સરા સરે લોપં.

સરા ખો સબ્બેપિ સરે પરે ઠિતે લોપં પપ્પોન્તિ. **લોપો**તિ અદસ્સનં અનુચ્ચારણં. એત્થ **સરા**તિ કારિયીનિદ્દેસો. **બહુવચનં** પનેત્થ એકેકસ્મિં સરે પરે બહૂનં લોપઞાપનત્થં. **સરે**તિ નિમિત્તનિદ્દેસો, નિમિત્તસત્તમી ચાયં, નિમિત્તોપાદાનસામત્થિયતો વણ્ણકાલબ્યવધાને સન્ધિકારિયં ન હોતિ. **લોપ**ન્તિ કારિયનિદ્દેસો, ઇદં પન સુત્તં ઉપરિ પરલોપવિધાનતો પુબ્બલોપવિધાનન્તિ દટ્ઠબ્બં, એવં સબ્બત્થ સત્તમીનિદ્દેસે પુબ્બસ્સેવ વિધિ, ન પરસ્સ વિધાનન્તિ વેદિતબ્બં.

‘‘અસ્સરં, અધોઠિત’’ન્તિ ચ વત્તતે, સિલિટ્ઠકથને પરિભાસમાહ.

૧૪. નયે પરં યુત્તે.

સરરહિતં ખો બ્યઞ્જનં અધોઠિતં પરક્ખરં નયે યુત્તે ઠાનેતિ પરનયનં કાતબ્બં. એત્થ **યુત્ત**ગ્ગહણં નિગ્ગહીતનિસેધનત્થં, તેન ‘‘અક્કોચ્છિ મં અવધિ મ’’ન્તિઆદીસુ પરનયનસન્દેહો ન હોતિ.

લોકગ્ગપુગ્ગલો, પઞ્ઞિન્દ્રિયં, તીણિમાનિ, નોહેતં, ભિક્ખુનોવાદો, માતુપટ્ઠાનં, સમેતાયસ્મા, અભિભાયતનં, ધના મત્થિ, સબ્બેવ, તયસ્સુ ધમ્મા, અસન્તેત્થ ન દિસ્સન્તિ.

યસ્સ ઇદાનિ, સઞ્ઞા ઇતિ, છાયા ઇવ, કથા એવ કા, ઇતિ અપિ, અસ્સમણી અસિ, ચક્ખુ ઇન્દ્રિયં, અકતઞ્ઞૂ અસિ, આકાસે ઇવ, તે અપિ, વન્દે અહં, સો અહં, ચત્તારો ઇમે, વસલો ઇતિ, મોગ્ગલ્લાનો આસિ બીજકો, પાતો એવાતીધ પુબ્બલોપે સમ્પત્તે ‘‘સરે’’તિ અધિકારો, ઇધ પન ‘‘અત્થવસા વિભત્તિવિપરિણામો’’તિ કત્વા ‘‘સરો, સરમ્હા, લોપ’’ન્તિ ચ વત્તમાને –

૧૫. વા પરો અસરૂપા.

અસમાનરૂપમ્હા સરમ્હા પરો સરો લોપં પપ્પોતિ વા. સમાનં રૂપં અસ્સાતિ સરૂપો, ન સરૂપો **અસરૂપો**, અસવણ્ણો . યસ્મા પન મરિયાદાયં, અભિવિધિમ્હિ ચ વત્તમાનો **આ**ઉપસગ્ગો વિય **વા**સદ્દો દ્વિધા વત્તતે, કત્થચિ વિકપ્પે, કત્થચિ યથાવવત્થિતરૂપપરિગ્ગહે, ઇધ પન પચ્છિમે, તતો નિચ્ચમનિચ્ચમસન્તઞ્ચ વિધિમેત્થ **વા**સદ્દો દીપેતિ. ''નયે પરં યુત્તે''તિ પરં નેતબ્બં.

યસ્સદાનિ યસ્સ ઇદાનિ, સઞ્ઞાતિ સઞ્ઞા ઇતિ, છાયાવ છાયા ઇવ, કથાવ કા કથા એવ કા, ઇતીપિ ઇતિ અપિ, અસ્સમણીસિ અસ્સમણી અસિ. ચક્ખુન્દ્રિય મિતિ નિચ્ચં. અકતઞ્ઞૂસિ અકતઞ્ઞૂ અસિ, આકાસેવ આકાસે ઇવ, તેપિ તે અપિ, વન્દેહં વન્દે અહં, સોહં સો અહં, ચત્તારોમે ચત્તારો ઇમે, વસલોતિ વસલો ઇતિ, મોગ્ગલ્લાનોસિ બીજકો મોગ્ગલ્લાનો આસિ બીજકો, પાતોવ પાતો એવ.

ઇધ ન ભવતિ – પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ, સદ્ધિન્દ્રિયં, સત્તુત્તમો, એકૂનવીસતિ, યસ્સેતે, સુગતોવાદો, દિટ્ઠાસવો, દિટ્ઠોઘો, ચક્ખાયતનં, તં કુતેત્થ લબ્ભા ઇચ્ચાદિ.

ભવતિ ચ વવત્થિતવિભાસાય.

અવણ્ણતો સરોદાની-તીવેવાદિં વિના પરો;
ન લુપ્પતઞ્ઞતો દીઘો, આસેવાદિવિવજ્જિતો.

બન્ધુસ્સ ઇવ, ઉપ ઇક્ખતિ, ઉપ ઇતો, અવ ઇચ્ચ, જિન ઈરિતં, ન ઉપેતિ, ચન્દ ઉદયો, યથા ઉદકે ઇતીધ પુબ્બાવણ્ણસ્સરાનં લોપે કતે ''પરો, અસરૂપે''તિ ચ વત્તતે, તથા ''ઇવણ્ણો યં નવા''તિ ઇતો **ઇવણ્ણ**ગ્ગહણઞ્ચ, ''વમોદુદન્તાન''ન્તિ ઇતો **ઉ**ગ્ગહણઞ્ચ સીહગતિયા ઇધાનુવત્તેતબ્બં.

૧૬. ક્વચાસવણ્ણં લુત્તે.

ઇવણ્ણભૂતો, **ઉ**કારભૂતો ચ પરો સરો અસરૂપે પુબ્બસ્સરે લુત્તે ક્વચિ અસવણ્ણં પપ્પોતિ. નત્થિ સવણ્ણા એતેસન્તિ **અસવણ્ણા**, એકારોકારા, તત્થ ઠાનાસન્નવસેન ઇવણ્ણુકારાનમેકારોકારા હોન્તિ.

બન્ધુસ્સેવ, ઉપેક્ખતિ, ઉપેતો, અવેચ્ચ, જિનેરિતં, નોપેતિ, ચન્દોદયો, યથોદકે. **ક્વચી**તિ કિં? તત્રિમે, યસ્સિન્દ્રિયાનિ, મહિદ્ધિકો, સબ્બીતિયો, તેનુપસઙ્કમિ, લોકુત્તરો. **લુત્તે**તિ કિં? છ ઇમે ધમ્મા, યથા ઇદં, કુસલસ્સ ઉપસમ્પદા. **અસરૂપે**તિ કિં? ચત્તારિમાનિ, માતુપટ્ઠાનં.

એત્થ ચ સતિપિ હેટ્ઠા **વા**ગ્ગહણે **ક્વચિ**કરણતો અવણ્ણે એવ લુત્તે ઇધ વુત્તવિધિ હોતીતિ દટ્ઠબ્બં. તતો ઇધ ન ભવતિ – દિટ્ઠુપાદાનં, પઞ્ચહુપાલિ, મુદિન્દ્રિયં, યો મિસ્સરોતિ.

તત્ર અયં, બુદ્ધ અનુસ્સતિ, સ અત્થિકા, પઞ્ઞવા અસ્સ, તદા અહં, યાનિ ઇધ ભૂતાનિ, ગચ્છામિ ઇતિ, અતિ ઇતો, કિકી ઇવ, બહુ ઉપકારં, મધુ ઉદકં, સુ ઉપધારિતં, યોપિ અયં , ઇદાનિ અહં, સચે અયં, અપ્પસ્સુતો અયં, ઇતર ઇતરેન, સદ્ધા ઇધ વિત્તં, કમ્મ ઉપનિસ્સયો, તથા ઉપમં, રત્તિ ઉપરતો, વિ ઉપસમો ઇચ્ચત્ર પુબ્બસ્સરાનં લોપે કતે –

‘‘ક્વચી’’તિ અધિકારો, ‘‘પરો, લુત્તે’’તિ ચ વત્તતે.

૧૭. દીઘં.

સરો ખો પરો પુબ્બસ્સરે લુત્તે ક્વચિ દીઘભાવં પપ્પોતીતિ ઠાનાસન્નવસેન રસ્સસ્સરાનં સવણ્ણદીઘો.

તત્રાયં, બુદ્ધાનુસ્સતિ, સાત્થિકા, પઞ્ઞવાસ્સ, તદાહં, યાનીધ ભૂતાનિ, ગચ્છામીતિ, અતીતો, કિકીવ, બહૂપકારં, મધૂદકં, સૂપધારિતં, યોપાયં, ઇદાનાહં, સચાયં, અપ્પસ્સુતાયં, ઇતરીતરેન, સદ્ધીધ વિત્તં, કમ્મૂપનિસ્સયો, તથૂપમં, રત્તૂપરતો, વૂપસમો.

ક્વચીતિ કિં? અચિરં વત’યં કાયો, કિમ્પિમાય, તીણિમાનિ, પઞ્ચસુપાદાનક્ખન્ધેસુ, તસ્સત્થો, પઞ્ચઙ્ગિકો, મુનિન્દો, સતિન્દ્રિયં, લહુટ્ઠાનં, ગચ્છામહં, તત્રિદં, પઞ્ચહુપાલિ, નત્થઞ્ઞં. **લુત્તે**તિ કિં? યથા અયં, નિમિ ઇવ રાજા, કિકી ઇવ, સુ ઉપધારિતં.

લોકસ્સ ઇતિ, દેવ ઇતિ, વિ અતિ પતન્તિ, વિ અતિ નામેન્તિ, સક્કાટિ અપિ, જીવિતહેતુ અપિ, વિજ્જુ ઇવ, કિંસુ ઇધ વિત્તં, સાધુ ઇતિ ઇતીધ પરસ્સરાનં લોપે કતે –

‘‘લુત્તે, દીઘ’’ન્તિ ચ વત્તતે.

૧૮. પુબ્બો ચ.

પુબ્બો સરો પરસ્સરે લુત્તે ક્વચિદીઘં પપ્પોતિ. **ચ**ગ્ગહણં લુત્તદીઘગ્ગહણાનુકડ્ઢનત્થં, તં ‘‘**ચા**નુકડ્ઢિતમુત્તરત્ર નાનુવત્તતે’’તિ ઞાપનત્થં.

લોકસ્સાતિ, દેવાતિ, વીતિપતન્તિ, વીતિનામેન્તિ, સક્કાટીપિ, જીવિતહેતૂપિ, વિજ્જૂવ, કિંસૂધ વિત્તં, સાધૂતિ.

ક્વચીતિ કિં? યસ્સદાનિ, ઇતિસ્સ, ઇદાનિપિ, તેસુપિ, ચક્ખુન્દ્રિયં, કિન્નુમાવ.

અધિગતો ખો મે અયં ધમ્મો, પુત્તો તે અહં, તે અસ્સ પહીના, પબ્બતે અહં, યે અસ્સ ઇતીધ પુબ્બલોપે સમ્પત્તે –

૧૯. યમેદન્તસ્સાદેસો.

એકારસ્સ પદન્તભૂતસ્સ ઠાને સરે પરે ક્વચિ **ય**કારાદેસો હોતિ. **અ**કારેમેતેયેસદ્ધાદિસ્સેવાયં વિધિ, **ય**ન્તિ યં રૂપં, એ એવ અન્તો **એદન્તો**, આદેસિટ્ઠાને આદિસ્સતીતિ **આદેસો**. ‘‘બ્યઞ્જને’’તિ અધિકિચ્ચ ‘‘દીઘ’’ન્તિ દીઘો.

અધિગતો ખો મ્યાયં ધમ્મો, પુત્તો ત્યાહં, ત્યાસ્સ પહીના, પબ્બત્યાહં, ય્યાસ્સ.

ક્વચીતિ કિં? તે નાગતા, પુત્તા મત્થિ. **અન્ત**ગ્ગહણં કિં? ધમ્મચક્કં પવત્તેન્તો, દમેન્તો ચિત્તં.

યાવતકો અસ્સ કાયો, તાવતકો અસ્સ બ્યામો, કો અત્થો, અથ ખો અસ્સ, અહં ખો અજ્જ, યો અયં, સો અસ્સ, સો એવ, યતો અધિકરણં, અનુ અદ્ધમાસં, અનુ એતિ, સુ આગતં, સુ આકારો, દુ આકારો, ચક્ખુ આપાથં, બહુ આબાધો, પાતુ અકાસિ, ન તુ એવાતીધ –

૨૦. વમોદુદન્તાનં.

ઓકારુકારાનં અન્તભૂતાનં સરે પરે ક્વચિ **વ**કારાદેસો હોતિ. **ક ખ ય ત**સદ્દાદિ**ઓ**કારસ્સેદં ગહણં.

યાવતક્વસ્સ કાયો, તાવતક્વસ્સ બ્યામો, ક્વત્થો, અથ ખ્વસ્સ, અહં ખ્વજ્જ, ય્વાયં, સ્વસ્સ, સ્વેવ, યત્વાધિકરણં, અન્વદ્ધમાસં, અન્વેભિ, સ્વાગતં, સ્વાકારો, દ્વાકારો, ચક્ખ્વાપાથં, બહ્વાબાધો, પાત્વાકાસિ, ન ત્વેવ.

ક્વચીતિ કિં? કો અત્થો, અથ ખો અઞ્ઞતરા, યોહં, સોહં, ચત્તારોમે, સાગતં, સાધાવુસો, હોતૂતિ. **અન્ત**ગ્ગહણં કિં? સવનીયં, વિરવન્તિ.

પટિસન્થારવુત્તિ અસ્સ, સબ્બા વિત્તિ અનુભુય્યતે, વિ અઞ્જનં, વિ આકતો, નદી આસન્નો ઇતીધ મણ્ડૂકગતિયા ‘‘અસરૂપે’’તિ વત્તતે.

૨૧. ઇવણ્ણો યં નવા.

પુબ્બો ઇવણ્ણો અસરૂપે સરે પરે **ય**કારં પપ્પોતિ નવા. ઇ એવ વણ્ણો **ઇવણ્ણો**, **નવા**સદ્દો **ક્વચિ**સદ્દપરિયાયો.

પટિસન્થારવુત્યસ્સ, સબ્બા વિત્યાનુભુય્યતે, બ્યઞ્જનં, બ્યાકતો, નદ્યાસન્નો.

નવાતિ કિં? પઞ્ચહઙ્ગેહિ, તાનિ અત્તનિ, ગચ્છામહં, મુત્તચાગી અનુદ્ધતો. **અસરૂપે**તિ કિં? ઇતિહિદં, અગ્ગીવ, અત્થીતિ.

અતિ અન્તં, અતિ ઓદાતા, પતિ અયો, પતિ આહરતિ, પતિ એતિ, ઇતિ અસ્સ, ઇતિ એતં, ઇતિઆદિ ઇતીધ ‘‘ઇવણ્ણો યં નવા’’તિ **ય**કારાદેસે સમ્પત્તે –

૨૨. સબ્બો ચન્તિ.

અતિપતિઇતીનં **તિ**સદ્દસ્સેદં ગહણં.

સબ્બો **તિ**ઇચ્ચેસો સદ્દો સરે પરે ક્વચિ **ચ**કારં પપ્પોતિ. **તી**તિ નિદ્દેસતો અકત**ય**કારસ્સેવાયં વિધિ, ઇતરથા **ક્વચિ**ગ્ગહણસ્સ ચ ‘‘અતિસ્સ ચન્તસ્સા’’તિસુત્તસ્સ ચ નિરત્થકતા સિયા. ‘‘પરદ્વેભાવો ઠાને’’તિ દ્વિત્તં.

અચ્ચન્તં , અચ્ચોદાતા, પચ્ચયો, પચ્ચાહરતિ, પચ્ચેતિ, ઇચ્ચસ્સ, ઇચ્ચેતં, ઇચ્ચાદિ.

ક્વચીતિ કિં? ઇતિસ્સ, ઇતિ આકઙ્ખમાનેન.

‘‘તે ન વાઇવણ્ણે’’તિ ઇતો ‘‘ન ઇવણ્ણે’’તિ ચ વત્તતે.

૨૩. અતિસ્સ ચન્તસ્સ.

અતિઇચ્ચેતસ્સ અન્તભૂતસ્સ **તિ**સદ્દસ્સ ઇવણ્ણે પરે ‘‘સબ્બો ચં તી’’તિ વુત્તરૂપં ન હોતિ. **અતિસ્સા**તિ **અતિ**ઉપસગ્ગાનુકરણમેતં. તેનેવેત્થ વિભત્તિલોપાભાવો. એત્થ ચ **અન્ત**સદ્દો સદ્દવિધિનિસેધપ્પકરણતો **અતિ**સદ્દન્તભૂતં **તિ**સદ્દમેવ વદતિ, ન ઇવણ્ણન્તિ દટ્ઠબ્બં, ઇતરથા ઇદં સુત્તમેવ નિરત્થકં સિયા.

> ‘‘**ઇવણ્ણો યં નવા**’’તીધ, અસરૂપાધિકારતો;
> ઇવણ્ણસ્સ સરૂપસ્મિં, **યા**દેસો ચ ન સમ્ભવે.

ચકારો અનુત્તસમુચ્ચયત્થો, તેન **ઇતિપતી**નમન્તસ્સ ચ ન હોતિ. અતિ ઇસિગણો અતીસિગણો, એવં અતીતો, અતીરિતં, ઇતીતિ, ઇતીદં, પતીતો.

અભિ અક્ખાનં, અભિ ઉગ્ગતો, અભિ ઓકાસો ઇતીધ **ય**કારે સમ્પત્તે –

‘‘સરે’’તિ વત્તતે.

૨૪. અબ્ભો અભિ.

અભિઇચ્ચેતસ્સ સબ્બસ્સ સરે પરે **અબ્ભા**દેસો હોતિ.

> ‘‘અભી’’તિ પઠમન્તસ્સ, વુત્તિયં છટ્ઠિયોજનં;
> આદેસાપેક્ખતો વુત્તં, ‘‘અંમો’’તિઆદિકે વિય.

પુબ્બસ્સરલોપો , અબ્ભક્ખાનં, અબ્ભુગ્ગતો, અબ્ભોકાસો.

અધિ અગમા, અધિ ઉપગતો, અધિ ઓગાહેત્વા ઇતીધ

૨૫. અજ્ઝો અધિ.

અધિઇચ્ચેતસ્સ સબ્બસ્સ સરે પરે **અજ્ઝા**દેસો હોતિ. અજ્ઝગમા, અજ્ઝુપગતો, અજ્ઝોગાહેત્વા.

અભિ ઇચ્છિતં, અધિ ઈરિતં ઇતીધ

‘‘અબ્ભો અભિ, અજ્ઝો અધી’’તિ ચ વત્તતે.

૨૬. તે ન વા ઇવણ્ણે.

તે ચ ખો **અભિઅધિ**ઇચ્ચેતે ઉપસગ્ગા **ઇવણ્ણે** પરે અબ્ભો અજ્ઝોઇતિ વુત્તરૂપા ન હોન્તિ વા. સરલોપપરનયનાનિ. અભિચ્છિતં, અધીરિતં. **વા**તિ કિં? અબ્ભીરિતં, અજ્ઝિણમુત્તો, અજ્ઝિટ્ઠો.

એકમિધ અહન્તીધ

૨૭. દો ધસ્સ ચ.

ધઇચ્ચેતસ્સ સરે પરે ક્વચિ **દ**કારો હોતિ. **એક**સદ્દતો પરસ્સ **ઇધસ્સ ધ**કારસ્સેવાયં, સરલોપદીઘા. એકમિદાહં. **ક્વચી**તિ કિં? ઇધેવ.

ચસદ્દેન ક્વચિ **સાધુસ્સ ધસ્સ હ**કારો, યથા – સાહુ દસ્સનં.

યથા એવ તથા એવાતીધ

‘‘નવા’’તિ વત્તતે, ‘‘સરમ્હા’’તિ ચ.

૨૮. એવાદિસ્સ રિ પુબ્બો ચ રસ્સો.

યથાતથાદ્વયપરસ્સેદં ગહણં. દીઘસરમ્હા પરસ્સ **એવ**સદ્દાદિભૂતસ્સ **એ**કારસ્સ **રિ**કારો હોતિ, પુબ્બો ચ સરો રસ્સો હોતિ નવા. યથરિવ, તથરિવ. **નવા**તિ કિં? યથેવ, તથેવ.

તિ અન્તં,તિ અદ્ધં, અગ્ગિ અગારે, સત્તમી અત્થે, પઞ્ચમી અન્તં, દુ અઙ્ગિકં, ભિક્ખુ આસને, પુથુ આસને, સયમ્ભૂ આસને ઇતીધ **યવા**દેસેસુ સમ્પત્તેસુ –

‘‘સઞ્ઞા’’તિ વત્તતે.

૨૯. ઇવણ્ણુવણ્ણા ઝલા.

ઇવણ્ણઉવણ્ણઇચ્ચેતે યથાક્કમં **ઝલ**સઞ્ઞા હોન્તિ. **વણ્ણ**ગ્ગહણં સવણ્ણગ્ગહણત્થં.

> ઝલસઞ્ઞા પસઞ્ઞાવ, ન લિઙ્ગન્તંવ નિસ્સિતા;
> આખ્યાતે લિઙ્ગમજ્ઝે ચ, દ્વિલિઙ્ગન્તે ચ દસ્સના.

૩૦. ઝલાનમિયુવા સરે વા.

ઝલઇચ્ચેતેસં **ઇયઉવ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ વા સરે પરે, સરલોપો.

તિયન્તં, તિયદ્ધં, અગ્ગિયાગારે, સત્તમિયત્થે, પઞ્ચમિયન્તં, દુવઙ્ગિકં, ભિક્ખુવાસને, પુથુવાસને, સયમ્ભુવાસને. **વા**તિ કિં? અગ્યાગારે, સત્તમીઅત્થે, ભિક્ખુઆસને નિસીદતિ.

ગો અજિનં, ગો એળકં ઇતીધ

‘‘ગો, અવો, સમાસે’’તિ ચ વત્તતે.

૩૧. ઓ સરે ચ.

ગોઇચ્ચેતસ્સ **ઓ**કારસ્સ સરે પરે **અવાદેસો** હોતિ સમાસે. ગવાજિનં, ગવેળકં. **ચ**સદ્દગ્ગહણેન ઉવણ્ણસ્સ **ઉવઅવાદેસા**. યથા – ભુવિ, પસવો.

પુથ એવાતીધ

૩૨. ગો સરે પુથસ્સાગમો ક્વચિ.

પુથઇચ્ચેતસ્સ નિપાતસ્સ અન્તે ક્વચિ **ગ**કારાગમો હોતિ સરે પરે. આગચ્છતીતિ **આગમો**, અસન્તુપ્પત્તિ આગમો. એત્થ ચ ''સરે''તિ નિમિત્તાસન્નવસેન પુથસ્સ અન્તેતિ લબ્ભતિ. પુથગેવ, પુથ એવ.

પા એવાતીધ

''સરે, ગો, આગમો, ક્વચી''તિ ચ વત્તતે.

૩૩. પાસ્સ ચન્તો રસ્સો.

પાઇચ્ચેતસ્સ અન્તે સરે પરે ક્વચિ **ગ**કારાગમો હોતિ, **પાસ્સ** અન્તો ચ સરો રસ્સો હોતિ. પગેવ વુત્યસ્સ, પા એવ.

''વા, સરે''તિ ચ વત્તતે.

૩૪. યવ મ દ ન ત ર લા ચાગમા.

સરે પરે **ય**કારાદયો અટ્ઠ આગમા હોન્તિ વા. **ચ**સદ્દેન **ગ**કારાગમો ચ, વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો.

તત્થ **યકારાગમો યથા**દિભો ઇકારેકારાદીસુ. યથા ઇદં યથયિદં, બ્યઞ્જનેતિ અધિકિચ્ચ ''રસ્સ''ન્તિ રસ્સત્તં, યથા ઇદં વા, યથા એવ, યથાયેવ, યથેવ, એવં માયિદં, માયેવં, તંયિદં, તંયેવ, નયિદં, નયિમસ્સ, નયિમાનિ, નવયિમે ધમ્મા, બુદ્ધાનંયેવ, સન્તિયેવ, બોધિયાયેવ, સતિયેવ, પથવીયેવ, ધાતુયેવ, તેસુયેવ, સોયેવ, પાટિયેક્કં.

તથા સરે **વિપરિ**યાદિતો ચ. વિ અઞ્ઞના વિયઞ્ઞના, બ્યઞ્ઞના વા, એવં વિયાકાસિ, બ્યાકાસિ. પરિઅન્તં પરિયન્તં, એવં પરિયાદાનં, પરિયુટ્ઠાનં, પરિયેસતિ, પરિયોસાનમિતિ નિચ્ચં. નિ આયોગો નિયાયોગો. ઇધ ન ભવતિ, પરિક્ખતો, ઉપપરિક્ખતિ.

વકારો તિસદ્દાદિતો અવણ્ણુકારેસુ. તિ અઙ્ગુલં તિવઙ્ગુલં, એવં તિવઙ્ગિકં, ભૂવાદયો, મિગી ભન્તા વુદિક્ખતિ, પવુચ્ચતિ, પાગુઞ્ઞવુજુતા.

મકારો લહુપ્પભુતિતો સરે છન્દાનુરક્ખણાદિમ્હિ. લહુ એસ્સતિ લહુમેસ્સતિ, એવં ગરુમેસ્સતિ, ઇધમાહુ, કેન તે ઇધ મિજ્ઝતિ, ભદ્રો કસામિવ, આકાસે મભિપૂજયિ, એકમેકસ્સ, યેન મિધેકચ્ચે, આસતિમેવ.

દકારો ઉઉપસગ્ગ સકિ કેનચિ કિઞ્ચિ કિસ્મિઞ્ચિ કોચિ સમ્મા યાવ તાવ પુન ય તે'તત્તસાદીહિ. **ઉ**ઉપસગ્ગતો નિચ્ચં, ઉ અગ્ગો ઉદગ્ગો, એવં ઉદયો, ઉદપાદિ, ઉદાહટં, ઉદિતો, ઉદીરિતં, ઉદેતિ.

નિપાતતો ચ, સકિ એવ સકિદેવ, એવં સકદાગામિ, મહાવુત્તિસુત્તેન **ઇ**કારસ્સ **અ**કારો. તથા કેનચિદેવ, કિઞ્ચિદેવ, કિસ્મિઞ્ચિદેવ, કોચિદેવ, સમ્મા અત્થો સમ્મદત્થો, રસ્સત્તં. એવં સમ્મદક્ખાતો, સમ્મદઞ્ઞા વિમુત્તાનં, સમ્મદેવ, યાવદત્થં, યાવદેવ, તાવદેવ, પુનદેવ.

નામતો, યદત્થં, તદત્થં, યદન્તરા, તદન્તરા, તદઙ્ગવિમુત્તિ, એતદત્થં, અત્તદત્થં, સદત્થપસુતો સિયા. યતેતત્તસેહિ સમાસેયેવ.

આદિસદ્દેન અઞ્ઞદત્થં, મનસાદઞ્ઞા વિમુત્તાનં, બહુદેવ રત્તિં, અહુદેવ ભયં.

વાતિ કિં? કેનચિ અત્થકામેન, સમ્મા અઞ્ઞાય, યાવાહં, તાવાહં, પુનાપરં, અત્તત્થં.

નકારો આયતાદિમ્હિ. ઇતો આયતિ ઇતો નાયતિ, ચિરં નાયતિ.

તકારો યસ્મા તસ્મા અજ્જાદિતો ઇહગ્ગાદિમ્હિ. યસ્માતિહ, તસ્માતિહ, અજ્જતગ્ગે.

રકારો નિ દુપાતુ પુન ધી પાત ચતુરાદિતો. નિ અન્તરં નિરન્તરં, એવં નિરાલયો, નિરિન્ધનો, નિરીહકં, નિરુત્તરો, નિરોજં. દુ અતિક્કમો દુરતિક્કમો, દુરાગતં, દુરુત્તં. પાતુરહોસિ, પાતુરહેસું. પુનરાગચ્છેય્ય, પુનરુત્તં, પુનરેવ, પુનરેતિ. ધિરત્થુ. પાતરાસો.

ચતુસદ્દાદિતો, ચતુરઙ્ગિકં, ચતુરારક્ખા, ચતુરિદ્ધિપાદપટિલાભો, ચતુરોઘનિત્થરણત્થં. ભત્તુરત્થે, વુત્તિરેસા, પથવીધાતુરેવેસા.

તથા સરતો ઇવેવેસુ છન્દાનુરક્ખણે. નક્ખત્તરાજારિવ તારકાનં, વિજ્જુરિવબ્ભકૂટે, આરગ્ગેરિવ સાસપો, સાસપોરિવ આરગ્ગે, ઉસભોરિવ, સબ્ભિરેવ સમાસેથ.

વાતિ કિં? દ્વાધિટ્ઠિતં, પાત્વાકાસિ, પુનપિ.

લકારો છસઙ્ખ્યાહિ. ળાનમવિસેસો. છ અભિઞ્ઞા છળભિઞ્ઞા, છળઙ્ગં, છળાસીતિ, છળંસા, સળાયતનં.

વાતિ કિં? છ અભિઞ્ઞા.

ઇતિ સરસન્ધિવિધાનં નિટ્ઠિતં.

ઇત્થિલિઙ્ગ

અથ ઇત્થિલિઙ્ગાનિ વુચ્ચન્તે.

અકારન્તો ઇત્થિલિઙ્ગસદ્દો અપ્પસિદ્ધો.

આકારન્તો ઇત્થિલિઙ્ગો **કઞ્ઞા**સદ્દો. ''કઞ્ઞ''ઇતિ ઠિતે –

૧૭૬. ઇત્થિયમતો આપ્પચ્ચયો.

ઇત્થિયં વત્તમાના **અ**કારન્તતો લિઙ્ગમ્હા પરો **આપ્પચ્ચયો** હોતિ.

> પકત્યત્થજોતકા ઇત્થિ-પ્પચ્ચયા સ્યાદયો વિય;
> ણાદયો પચ્ચયત્થસ્સ, સકત્થસ્સાપિ વાચકા.

‘‘સરલોપો’’તિઆદિના પુબ્બસ્સરે લુત્તે, પરનયને ચ કતે ‘‘ધાતુપ્પચ્ચયવિભત્તિવજ્જિતમત્થવં લિઙ્ગ’’ન્તિ વુત્તત્તાવ પચ્ચયન્તસ્સાપિ અલિઙ્ગત્તા વિભત્તુપ્પત્તિયમસમ્પત્તાયં ‘‘તદ્ધિતસમાસકિતકા નામં વા’તવેતુનાદીસુ ચા’’તિ એત્થ વગ્ગહણેન ઇત્થિપ્પચ્ચયન્તસ્સાપિ નામબ્યપદેસો. પુરે વિય **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ, ‘‘સેસતો લોપં ગસિપી’’તિ **સિ**લોપો. સા કઞ્ઞા.

બહુવચને ‘‘આલપને સિ ગસઞ્ઞો’’તિ ઇતો ‘‘સઞ્ઞો’’, ‘‘તે ઇત્થિખ્યા પો’’તિ ઇતો ‘‘ઇત્થિખ્યા’’તિ ચ વત્તતે.

૧૭૭. આ ઘો.

લિઙ્ગસ્સન્તો **આ**કારો યદા ઇત્થિખ્યો, તદા **ઘ**સઞ્ઞો હોતીતિ **ઘ**સઞ્ઞાયં ‘‘ઘપતો ચ યોનં લોપો’’તિ વિકપ્પેન **યો**લોપો. તા કઞ્ઞા કઞ્ઞાયો.

આલપને ‘‘સખતો ગસ્સે વા’’તિ ઇતો ‘‘ગસ્સા’’તિ વત્તતે.

૧૭૮. ઘતે ચ.

ઘતો પરસ્સ **ગ**સ્સ **એ**કારો હોતિ, સરલોપાદિ. ભોતિ કઞ્ઞે, ભોતિયો કઞ્ઞા કઞ્ઞાયો.

અંમ્હિ સરલોપપકતિભાવા કઞ્ઞં, કઞ્ઞા કઞ્ઞાયો.

તતિયાદીસુ ‘‘આય ચતુત્થેકવચનસ્સ તૂ’’તિ ઇતો ‘‘આયો, એકવચનાન’’ન્તિ ચ વત્તતે.

૧૭૯. ઘતો નાદીનં.

ઘસઞ્ઞતો લિઙ્ગસ્સાકારા પરેસં **નાદીનં સ્મિં**પરિયન્તાનં એકવચનાનં વિભત્તિગણાનં **આયા**દેસો હોતિ. સરલોપપરનયનાનિ. કઞ્ઞાય, કઞ્ઞાહિ કઞ્ઞાભિ, કઞ્ઞાય, કઞ્ઞાનં, કઞ્ઞાય, કઞ્ઞાહિ કઞ્ઞાભિ, કઞ્ઞાય, કઞ્ઞાનં.

સ્મિંમ્હિ –

૧૮૦. ઘપતો સ્મિં યં વા.

ઘપતો પરસ્સ **સ્મિં**વચનસ્સ **યં** હોતિ વા, અઞ્ઞત્થાયાદેસો. કઞ્ઞાયં કઞ્ઞાય, કઞ્ઞાસુ.

એવમઞ્ઞેપિ –

સદ્ધા મેધા પઞ્ઞા વિજ્જા, ચિન્તા મન્તા વીણા તણ્હા;
ઇચ્છા મુચ્છા એજા માયા, મેત્તા મત્તા સિક્ખા ભિક્ખા.

જઙ્ઘા ગીવા જિવ્હા વાચા,
છાયા આસા ગઙ્ગા નાવા;
ગાથા સેના લેખા સાલા,
માલા વેલા પૂજા ખિડ્ડા.

પિપાસા વેદના સઞ્ઞા, ચેતના તસિણા પજા;
દેવતા વટ્ટકા ગોધા, બલાકા પરિસા સભા.

ઊકાસેફાલિકા લઙ્કા, સલાકા વાલિકા સિખા;
વિસાખા વિસિખા સાખા, વચા વઞ્ઝા જટા ઘટા.

જેટ્ઠા સોણ્ડા વિતણ્ડા ચ, કરુણા વનિતા લતા;
કથા નિદ્દા સુધા રાધા, વાસના સિંસપા પપા.

પભા સીમા ખમા જાયા,
ખત્તિયા સક્ખરા સુરા;
દોલા તુલા સિલા લીલા,
લાલે'લા મેખલા કલા.

વળવા'લમ્બુસા મૂસા, મઞ્જૂસા સુલસા દિસા;
નાસા જુણ્હા ગુહા ઈહા, લસિકા વસુધાદયો.

અમ્માદીનં આલપનેવ રૂપભેદો. અમ્મા, અમ્મા અમ્માયો.

ગસ્સ ''ઘતે ચા''તિ **એ**કારે સમ્પત્તે –

૧૮૧. ન અમ્માદિતો.

અમ્મા અન્નાઇચ્ચેવમાદિતો પરસ્સ ગસ્સ આલપનેકવચનસ્સ ન એકારત્તં હોતિ. ''આકારો વા''તિ રસ્સત્તં.

ભોતિ અમ્મ ભોતિ અમ્મા, ભોતિયો અમ્મા અમ્માયો. એવં અન્ના, અન્ના અન્નાયો, ભોતિ અન્ન ભોતિ અન્ના, ભોતિયો અન્ના અન્નાયો. અમ્બા , અમ્બા અમ્બાયો, ભોતિ અમ્બ ભોતિ અમ્બા, ભોતિયો અમ્બા અમ્બાયો ઇચ્ચાદિ.

આકારન્તં.

ઇકારન્તો ઇત્થિલિઙ્ગો **રત્તિ**સદ્દો;
તથેવ **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ, **સિ**લોપો, રત્તિ.

બહુવચને ‘‘સઞ્ઞા, ઇવણ્ણુવણ્ણા’’તિ ચ વત્તતે.

૧૮૨. તે ઇત્થિખ્યા પો.

ઇત્થિયા આખ્યા સઞ્ઞા **ઇત્થિખ્યા**, લિઙ્ગસ્સન્તા તે ઇવણ્ણુવણ્ણા યદા ઇત્થિખ્યા, તદા **પ**સઞ્ઞા હોન્તીતિ **પ**સઞ્ઞાયં ‘‘ઘપતો ચા’’તિઆદિના **યો**લોપો, ‘‘યોસુ કત’’ઇચ્ચાદિના દીઘો. રત્તી રત્તિયો રત્યો વા, હે રત્તિ, હે રત્તી હે રત્તિયો.

‘‘અંમો’’તિઆદિના નિગ્ગહીતં, રત્તિં, રત્તી રત્તિયો;
તતિયાદીસુ ‘‘એકવચનાનં, નાદીન’’ન્તિ ચ વત્તતે.

૧૮૩. પતો યા.

પસઞ્ઞતો ઇવણ્ણુવણ્ણેહિ પરેસં **નાદીનમેકવચનાનં** વિભત્તિગણાનં **યા**આદેસો હોતિ. રત્તિયા, રત્તીહિ રત્તીભિ રત્તિહિ રત્તિભિ, રત્તિયા, રત્તીનં રત્તિનં.

પઞ્ચમિયં –

૧૮૪. અમા પતો સ્મિંસ્માનં વા.

પઇચ્ચેતસ્મા પરેસં **સ્મિં સ્મા**ઇચ્ચેતેસં યથાક્કમં **અં આ**આદેસા હોન્તિ વા. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો , તેન **ઉ**વણ્ણન્તતો ન હોન્તિ, ઇવણ્ણન્તતોપિ યથાપયોગં.

‘‘સરે, યકારો’’તિ ચ વત્તતે, સીહમણ્ડૂકગતીહિ **યોવચનેકવચન**ગ્ગહણઞ્ચ.

૧૮૫. પસઞ્ઞસ્સ ચ.

પસઞ્ઞસ્સ ઇવણ્ણસ્સ **યો**વચનેકવચનવિભત્તીનમાદેસે સરે પરે **ય**કારો હોતિ. એત્થ ચ **ય**કારસ્સેવાધિકારતો **પસઞ્ઞ**ગ્ગહણેન ઇવણ્ણોવ ગય્હતિ, **ચ**ગ્ગહણં ‘‘રત્તો’’તિઆદીસુ નિવત્તનત્થં. રત્યા રત્તિયા, રત્તીહિ રત્તીભિ રત્તિહિ રત્તિભિ, રત્તિયા, રત્તીનં રત્તિનં. **સ્મિં**વચને **અ**માદેસ**ય**કારાદેસા, રત્યં. ‘‘ઘપતો સ્મિં યં વા’’તિ **યં**આદેસો, રત્તિયં.

અઞ્ઞત્થ ‘‘અં, સ્મિં, વા’’તિ ચ વત્તતે.

૧૮૬. આદિતો ઓ ચ.

આદિઇચ્ચેતસ્મા **સ્મિં**વચનસ્સ **અં** ઓઆદેસા હોન્તિ વા. **ચ**સદ્દેન અઞ્ઞસ્માપિ **આ અં** ઓઆદેસા. રત્યા રત્તિં રત્તો રત્તિયા, રત્તીસુ રત્તિસુ.

એવમઞ્ઞાનિપિ –

પત્તિ યુત્તિ વુત્તિ કિત્તિ, મુત્તિ તિત્તિ ખન્તિ કન્તિ;
સન્તિ તન્તિ સિદ્ધિ સુદ્ધિ, ઇદ્ધિ વુદ્ધિ બુદ્ધિ બોધિ.

ભૂમિ જાતિ પીતિ સૂતિ, નન્દિ સન્ધિ સાણિ કોટિ;
દિટ્ઠિ વુટ્ઠિ તુટ્ઠિ યટ્ઠિ, પાળિ આળિ નાળિ કેળિ;
સતિ મતિ ગતિ ચુતિ, ધિતિ યુવતિ વિકતિ.

રતિ રુચિ રસ્મિ અસનિ વસનિ ઓસધિ અઙ્ગુલિ ધૂલિ **દુન્દુ**ભિ દોણિ અટવિ છવિ આદીનિ **ઇ**કારન્તનામાનિ.

ઇકારન્તં.

ઈકારન્તો ઇત્થિલિઙ્ગો **ઇત્થી**સદ્દો;
‘‘ઇત્થ’’ઇતીધ ‘‘ઇત્થિયં, પચ્ચયો’’તિ ચ વત્તતે.

૧૮૭. નદાદિતો વા ઈ.

નદાદિતો વા **અનદા**દિતો વા ઇત્થિયં વત્તમાના લિઙ્ગમ્હા ઈપ્પચ્ચયો હોતિ. **વા**ગ્ગહણમ**નદાદિ**સમ્પિણ્ડનત્થં, તેન **પુથુગવા**દિતો ચ ઈ.

સરલોપે ‘‘ક્વચાસવણ્ણં લુત્તે’’તિ અસવણ્ણે સમ્પત્તે પકતિભાવો નામબ્યપદેસો, **સ્યા**દ્યુપ્પત્તિ. ઇત્થી, ઇત્થી ‘‘અઘો રસ્સ’’ન્તિઆદિના રસ્સત્તં, ઇત્થિયો. સમ્બોધને ‘‘ઝલપા રસ્સ’’ન્તિ રસ્સત્તં. ભોતિ ઇત્થિ, ભોતિયો ઇત્થી ઇત્થિયો.

દુતિયેકવચને ‘‘ઘપતો સ્મિં યં વા’’તિ ઇતો ‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૧૮૮. અં યમીતો પસઞ્ઞતો.

પસઞ્ઞતો **ઈ**કારતો પરસ્સ **અં**વચનસ્સ **યં** હોતિ વા. ઇત્થિયં ઇત્થિં, ઇત્થી ઇત્થિયો, ઇત્થિયા, ઇત્થીહિ ઇત્થીભિ, ઇત્થિયા, ઇત્થીનં, ઇત્થિયા, ઇત્થીહિ ઇત્થીભિ, ઇત્થિયા, ઇત્થીનં, ઇત્થિયં ઇત્થિયા, ઇત્થીસુ.

એવં નદી, નદી. **યો**લોપાભાવે ‘‘તતો યોનમો તૂ’’તિ એત્થ **તુ**સદ્દેન યોનમોકારો ચ, ‘‘પસઞ્ઞસ્સ ચા’’તિ ઈકારસ્સ **ય**કારો, ‘‘યવતં તલન’’ઇચ્ચાદિના દ્યસ્સ **જ**કારો, દ્વિત્તં. નજ્જો સન્દન્તિ, નદિયો.

એત્થ ચેવં સિજ્ઝન્તાનં **નજ્જો**આદીનં વુત્તિયં આનત્તગ્ગહણાદિના નિપ્ફાદનં **અત્રજ સુગતા**દીનં વિય નિપ્ફાદનૂપાયન્તરદસ્સનત્થન્તિ દટ્ઠબ્બં.

હે નદિ, હે નદી હે નજ્જો હે નદિયો, નદિયં નદિં, નદી નજ્જો નદિયો.

અમાદિસુત્તે **આ પતો**તિ યોગવિભાગેન ક્વચિ નાસાનઞ્ચાત્તં, તેન ન જચ્ચા વસલો હોતિ, પથબ્યા એકરજ્જેનાતિ આદિ ચ સિજ્ઝતિ, પુરે વિય **યકારજ**કારાદેસદ્વિત્તાનિ.

નજ્જા કતં નદિયા, નદીહિ નદીભિ, નજ્જા નદિયા, નદીનં, નજ્જા નદિયા, નદીહિ નદીભિ, નજ્જા નદિયા, નદીનં, નજ્જં નદિયં નદિયા, નદીસુ.

અઞ્ઞેપિ –

મહી વેતરણી વાપી, પાટલી કદલી ઘટી;
નારી કુમારી તરુણી, વારુણી બ્રાહ્મણી સખી.

ગન્ધબ્બી કિન્નરી નાગી, દેવી યક્ખી અજી મિગી;
વાનરી સૂકરી સીહી, હંસી કાકી ચ કુક્કુટી –

ઇચ્ચાદયો **ઇત્થી**સદ્દસમા.

તથેવ **માતુલ**સદ્દતો ઈપ્પચ્ચયે કતે –

૧૮૯. માતુલાદીનમાનત્તમીકારે.

માતુલ અય્યકવરુણઇચ્ચેવમાદીનમન્તો **આનત્ત**માપજ્જતે ઈકારે પચ્ચયે પરે, અન્તાપેક્ખાયં છટ્ઠી, સરલોપાદિ. માતુલાની, એવં અય્યકાની, વરુણાની, સેસં **ઇત્થી**સદ્દસમં.

અનદાદીસુ પુથુસદ્દતો ઈપ્પચ્ચયો. ‘‘ઓ સરે ચા’’તિ એત્થ **ચ**સદ્દેન **ઉ**કારસ્સ **અવા**દેસો. પુથવી, પુથવિયો. **સસ્મા સ્મિં**સુ પુથબ્યા પુથવિયા, પુથબ્યા પુથવિયા, પુથબ્યં પુથવિયં પુથવિયા ઇચ્ચાદિ.

ગોસદ્દતો ‘‘નદાદિતો વા ઈ’’તિ ઈપ્પચ્ચયો. મહાવુત્તિના વા ‘‘ગાવ સે’’તિ એત્થ **ગાવ**ઇતિ યોગવિભાગેન વા **ઓ**કારસ્સ **આવા**દેસો. ગાવી, ગાવી ગાવિયો ઇચ્ચાદિ **ઇત્થી**સદ્દસમં.

‘‘માનવ’’ઇતીધ ‘‘ઇત્થિયં, વા, ઈ’’તિ ચ વત્તતે.

૧૯૦. ણવ ણિક ણેય્ય ણન્તુહિ.

ણવ ણિક ણેય્ય ણન્તુપ્પચ્ચયન્તેહિ ઇત્થિયં વત્તમાનેહિ લિઙ્ગેહિ ઈપ્પચ્ચયો હોતિ. **વા**ધિકારો કત્થચિ નિવત્તનત્થો, સરલોપાદિ. માનવી, એવં નાવિકી, વેનતેય્યી, ગોતમી.

‘‘ગુણવન્તુ ઈ’’ઇતીધ ‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૧૯૧. ન્તુસ્સ તમીકારે.

સબ્બસ્સેવ **ન્તુપ્પચ્ચયસ્સ તકારો** હોતિ વા **ઈકારપ્પચ્ચયે** પરે, અઞ્ઞત્થ સરલોપાદિ. ગુણવતી, ગુણવતી ગુણવતિયો, ગુણવન્તી, ગુણવન્તી ગુણવન્તિયો ઇચ્ચાદિ **ઇત્થીસદ્દસમં.**

એવં કુલવતી, સીલવતી, યસવતી, રૂપવતી, સતિમતી, ગોત્તમતી.

મહન્તસદ્દતો ‘‘નદાદિતો વા ઈ’’તિ **ઈપ્પચ્ચયો, ન્તુબ્યપદેસો** વિકપ્પેન **તકારાદેસો.** મહતી મહન્તી.

‘‘ભવન્ત ઈ’’ઇતીધ ‘‘ઈકારે’’તિ વત્તતે.

૧૯૨. ભવતો ભોતો.

સબ્બસ્સેવ **ભવન્તસદ્દસ્સ ભોતાદેસો** હોતિ ઈકારે ઇત્થિગતે પરે. સા ભોતી, ભોતી ભોતિયો, હે ભોતિ, હે ભોતી ભોતિયો ઇચ્ચાદિ.

‘‘ભિક્ખુ’’ ઇતીધ ‘‘ઇત્થિય’’ન્તિ વત્તતે ‘‘વા’’તિ ચ.

૧૯૩. પતિભિક્ખુરાજીકારન્તેહિ ઇની.

પતિ ભિક્ખુ રાજ ઇચ્ચેતેહિ **ઈકારન્તેહિ** ચ ઇત્થિયં વત્તમાનેહિ લિઙ્ગેહિ **ઇનીપ્પચ્ચયો** હોતિ.

‘‘સરલોપો’માદેસ’’ઇચ્ચાદિસુત્તે **તુગ્ગહણેન** ક્વચિ પુબ્બલોપસ્સ નિસેધનતો ‘‘વા પરો અસરૂપા’’તિ સરલોપો. ભિક્ખુની, ભિક્ખુની ભિક્ખુનિયો ઇચ્ચાદિ.

ગહપતિસદ્દતો ઇની, ‘‘અત્ત’’મિતિ વત્તતે.

૧૯૪. પતિસ્સિનીમ્હિ.

પતિસદ્દસ્સ અન્તો **અત્તમાપજ્જતે ઇનીપ્પચ્ચયે** પરે. તથેવ પરસરે લુત્તે ‘‘પુબ્બો ચા’’તિ દીઘો, ગહપતાની.

તથેવ **રાજસદ્દતો ઇની,** સરલોપપકતિભાવા, રાજિની. **ઈકારન્તેસુ દણ્ડીસદ્દતો** ઇની, સરલોપાદિ, દણ્ડિની, દણ્ડિની દણ્ડિનિયો, એવં હત્થિની, મેધાવિની, તપસ્સિની, પિયભાણિની ઇચ્ચાદિ.

‘‘પોક્ખરિની’’ ઇતીધ ‘‘તેસુ વુદ્ધી’’તિઆદિના **ઇકારનકારાનં અકારણકારાદેસા,** પોક્ખરણી, પોક્ખરણી. ‘‘તતો યોનમો તૂ’’તિ સુત્તે **તુગ્ગહણેન** યોનમોકારો ચ, **ઈકારસ્સ યકારો,** ‘‘યવત’’મિચ્ચાદિસુત્તે **કારગ્ગહણેન ણ્યસ્સ ઞકારો,** દ્વિત્તં. પોક્ખરઞ્ઞો પોક્ખરણિયો વા ઇચ્ચાદિ.

વાધિકારો અનુત્તસમુચ્ચયત્થો, તેન **વિદૂ યક્ખાદિતોપિ ઇની,** પરચિત્તવિદુની, સરલોપરસ્સત્તાનિ, પરચિત્તવિદુની પરચિત્તવિદુનિયો, યક્ખિની યક્ખિનિયો, સીહિની સીહિનિયો ઇચ્ચાદિ.

ઈકારન્તં.

ઉકારન્તો ઇત્થિલિઙ્ગો **યાગુ**સદ્દો.

તસ્સ **રત્તિ**સદ્દસ્સેવ રૂપનયો. અમાદેસાદિઅભાવોવ વિસેસો.

યાગુ, યાગૂ યાગુયો, હે યાગુ, હે યાગૂ યાગુયો, યાગું, યાગૂ યાગુયો, યાગુયા, યાગૂહિ યાગૂભિ યાગુહિ યાગુભિ, યાગુયા, યાગૂનં યાગુનં, યાગુયા, યાગૂહિ યાગૂભિ યાગુહિ યાગુભિ, યાગુયા, યાગૂનં યાગુનં, યાગુયં યાગુયા, યાગૂસુ યાગુસુ.

એવં ધાતુ ધેનુ કાસુ દદ્દુ કચ્છુ કણ્ડુ રજ્જુ કરેણુ પિયઙ્ગુ સસ્સુઆદીનિ.

માતુસદ્દસ્સ ભેદો. તસ્સ **પિતુ**સદ્દસ્સેવ રૂપનયો. ‘‘આરત્ત’’મિતિ ભાવનિદ્દેસેન **આરા**દેસાભાવે ‘‘પતો યા’’તિ **યા**દેસોવ વિસેસો.

માતા, માતરો, ભોતિ માત, ભોતિ માતા ભોતિયો માતરો, માતરં, માતરે માતરો, માતરા માતુયા મત્યા, ‘‘તેસુ વુદ્ધી’’તિઆદિના **ઉ**કારલોપો , રસ્સત્તઞ્ચ. માતરેહિ માતરેભિ માતૂહિ માતૂભિ માતુહિ માતુભિ, માતુ માતુસ્સ માતુયા, માતરાનં માતાનં માતૂનં માતુનં, માતરા માતુયા, માતરેહિ માતરેભિ માતૂહિ માતૂભિ, માતુ માતુસ્સ માતુયા, માતરાનં માતાનં માતૂનં માતુનં, માતરિ, માતરેસુ માતૂસુ માતુસુ.

એવં ધીતા, ધીતરો, દુહિતા, દુહિતરો ઇચ્ચાદિ.

ઉકારન્તં.

ઊકારન્તો ઇત્થિલિઙ્ગો **જમ્બૂ**સદ્દો.

જમ્બૂ, જમ્બૂ જમ્બુયો, હે જમ્બુ, હે જમ્બૂ જમ્બુયો, જમ્બું, જમ્બૂ જમ્બુયો ઇચ્ચાદિ **ઇત્થી**સદ્દસમં.

એવં વધૂ ચ સરભૂ, સરબૂ સુતનૂ ચમૂ;
વામૂરૂ નાગનાસૂરૂ, સમાનિ ખલુ જમ્બુયા.

ઊકારન્તં.

ઓકારન્તો ઇત્થિલિઙ્ગો **ગો**સદ્દો.

તસ્સ પુલ્લિઙ્ગ**ગો**સદ્દસ્સેવ રૂપનયો.

કઞ્ઞા રત્તિ નદી ઇત્થી, માતુલાની ચ ભિક્ખુની;
દણ્ડિની યાગુ માતા ચ, જમ્બૂ ગોતિત્થિસઙ્ગહો.

ઇત્થિલિઙ્ગં નિટ્ઠિતં.

નપુંસકલિઙ્ગ

અથ નપુંસકલિઙ્ગાનિ વુચ્ચન્તે.

અકારન્તો નપુંસકલિઙ્ગો **ચિત્ત**સદ્દો.

પુરે વિય **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ, ‘‘ચિત્ત સિ’’ ઇતીધ –

‘‘નપુંસકેહિ, અતો નિચ્ચ’’ન્તિ ચ વત્તતે.

૧૯૫. સિં.

સિ, **અં**ઇતિ દ્વિપદમિદં. **અ**કારન્તેહિ નપુંસકલિઙ્ગેહિ પરસ્સ **સિ**વચનસ્સ **અં** હોતિ નિચ્ચં. સરલોપપકતિભાવાદિ, ચિત્તં.

બહુવચને ‘‘યોનં નિ નપુંસકેહી’’તિ વત્તતે.

૧૯૬. અતો નિચ્ચં.

અકારન્તેહિ નપુંસકલિઙ્ગેહિ **યો**નં નિચ્ચં **નિ** હોતિ. ‘‘સબ્બયોનીનમાએ’’તિ **નિ**સ્સ વા **આ**કારો. અઞ્ઞત્થ ‘‘યોસુ કત’’ઇચ્ચાદિના દીઘો. ચિત્તા ચિત્તાનિ.

> યોનં નિભાવે ચાએત્તે, સિદ્ધેપિ અવિસેસતો;
> ‘‘અતો નિચ્ચ’’ન્તિ આરમ્ભા, આએત્તં ક્વચિદેવિધ.

આલપને **ગ**લોપો. હે ચિત્ત, હે ચિત્તા ચિત્તાનિ, દુતિયાયં **નિ**સ્સ વિકપ્પેનેકારો. ચિત્તં, ચિત્તે ચિત્તાનિ. સેસં **પુરિસ**સદ્દેન સમં.

એવમઞ્ઞાનિપિ –

> પુઞ્ઞ પાપ ફલ રૂપ સાધનં,
> સોત ઘાન સુખ દુક્ખ કારણં;
> દાન સીલ ધન ઝાન લોચનં,
> મૂલ કૂલ બલ જાલમઙ્ગલં.
>
> નળિન લિઙ્ગ મુખ’ઙ્ગ જલ’મ્બુજં,
> પુલિન ધઞ્ઞ હિરઞ્ઞ પદા’મતં;
> પદુમ વણ્ણ સુસાન વના’યુધં,
> હદય ચીવર વત્થ કુલિ’ન્દ્રિયં.
>
> નયન વદન યાનો’દાન સોપાન પાનં,
> ભવન ભુવન લોહા’લાત તુણ્ડ’ણ્ડ પીઠં;

करण मरण आणा'रम्मणा'रञ्ञ ताणं,
चरण नगर तीरच्छत्त छिद्दो'दकानि –

इच्चादीनि.

कम्मसद्दस्स ततियेकवचनादीसु रूपभेदो.

कम्मं, कम्मा कम्मानि, हे कम्म, हे कम्मा कम्मानि, कम्मं, कम्मे कम्मानि.

''वा, उ, नाम्हि, चा''ति च वत्तते.

१९७. अ कम्मन्तस्स च.

कम्मसद्दन्तस्स **उ**कार **अ**कारादेसा होन्ति वा **नाम्हि** विभत्तिम्हि. **अन्त**ग्गहणेन **थामद्धा**दीनमन्तस्सपि **उ**त्तं. **च**सद्दग्गहणेन **युव मघवा**नमन्तस्स **आ** होति क्वचि **ना सु**इच्चेतेसु. कम्मुना कम्मना कम्मेन वा, कम्मेहि कम्मेभि.

सस्मासु ''उ नाम्हि चा''ति एत्थ **च**सद्देन **पुम कम्मथाम**न्तस्स चुकारो वा **सस्मा**सूति **उ**त्तं. कम्मुनो कम्मस्स, कम्मानं, कम्मुना कम्मा कम्मम्हा कम्मस्मा, कम्मेहि कम्मेभि, कम्मुनो कम्मस्स, कम्मानं.

स्मिंवचने ''ब्रह्मतो तु स्मिंनी''ति एत्थ **तु**सद्देन क्वचि **नि** होति. कम्मनि कम्मे कम्मम्हि कम्मस्मिं, कम्मेसु.

एवं थामुना थामेन थामसा वा, थामुनो थामस्स, थामुना थामा. अद्धुना, अद्धुनो इच्चादि पुरिमसमं.

गुणवन्तु सि, ''सविभत्तिस्स, न्तुस्स, सिम्ही''ति च वत्तते.

१९८. अं नपुंसके.

नपुंसके वत्तमानस्स लिङ्गस्स सम्बन्धिनो **न्तु**प्पच्चयस्स सविभत्तिस्स **अं** होति **सिम्हि** विभत्तिम्हि. गुणवं चित्तं.

योम्हि ''न्तुस्सन्तो योसु चा''ति **अ**त्तं, **इ**कारो च. गुणवन्ति, गुणवन्तानि, सेसं ञेय्यं.

गच्छन्त सि, ''सिम्हि गच्छन्तादीनं न्तसद्दो अ''मिति **अं**. गच्छं गच्छन्तं, गच्छन्ता गच्छन्तानि.

अकारन्तं.

आकारन्तो नपुंसकलिङ्गो **अस्सद्धा**सद्दो.

''अस्सद्धा''इति ठिते –

“સમાસસ્સા”તિ અધિકિચ્ચ “સરો રસ્સો નપુંસકે”તિ સમાસન્તસ્સ રસ્સત્તં, સમાસત્તા નામબ્યપદેસો, **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ. સેસં **ચિત્ત**સમં.

અસ્સદ્ધં કુલં, અસ્સદ્ધા અસ્સદ્ધાનિ કુલાનિ ઇચ્ચાદિ.

તથા **મુખનાસિકા**સદ્દો. તસ્સ દ્વન્દેકત્તા સબ્બત્થેકવચનમેવ. મુખનાસિકં, હે મુખનાસિક, મુખનાસિકં, મુખનાસિકેન ઇચ્ચાદિ.

આકારન્તં.

ઇકારન્તો નપુંસકલિઙ્ગો **અટ્ઠિ**સદ્દો.

સ્યાદ્યુપ્પત્તિ, **સિ**લોપો, અટ્ઠિ.

“વા”તિ વત્તતે.

૧૯૯. યોનં નિ નપુંસકેહિ.

નપુંસકલિઙ્ગેહિ પરેસં સબ્બેસં **યોનં નિ** હોતિ વા.

અટ્ઠીનિ, અઞ્ઞત્થ નિચ્ચં **યો**લોપો, દીઘો ચ, અટ્ઠી, તથા હે અટ્ઠિ, હે અટ્ઠી અટ્ઠીનિ, અટ્ઠિં, અટ્ઠી અટ્ઠીનિ, અટ્ઠિના ઇચ્ચાદિ **અગ્ગિ**સદ્દસમં.

એવં સત્થિ દધિ વારિ અક્ખિ અચ્છિ અચ્ચિ ઇચ્ચાદીનિ.

ઇકારન્તં.

ઈકારન્તો નપુંસકલિઙ્ગો **સુખકારી**સદ્દો.

“સુખભારી સિ” ઇતીધ અનપુંસકત્તાભાવા **સિ**સ્મિમ્પિ “અઘો રસ્સ”મિચ્ચાદિના રસ્સત્તં, **સિ**લોપો. સુખકારિ દાનં, સુખકારી સુખકારીનિ, હે સુખકારિ, હે સુખકારી હે સુખકારીનિ, સુખકારિનં સુખકારિં, સુખકારી સુખકારીનિ.

સેસં **દણ્ડી**સદ્દસમં. એવં **સીઘયાયી**આદીનિ.

ઈકારન્તં.

ઉકારન્તો નપુંસકલિઙ્ગો **આયુ**સદ્દો. તસ્સ **અટ્ઠિ**સદ્દસ્સેવ રૂપનયો.

આયુ, આયૂ આયૂનિ, હે આયુ, હે આયૂ હે આયૂનિ, આયું, આયૂ આયૂનિ, આયુના આયુસાતિ મનોગણાદિત્તા સિદ્ધં. આયૂહિ આયૂભિ, આયુનો આયુસ્સ, આયૂનમિચ્ચાદિ.

એવં ચક્ખુ વસુ ધનુ દારુ તિપુ મધુ હિઙ્ગુ સિગ્ગુ વત્થુ મત્થુ જતુ અમ્બુ અસ્સુઆદીનિ.

ઉકારન્તં.

ઊકારન્તો **ન**પુંસકલિઙ્ગો **ગોત્રભૂ**સદ્દો.

ગોત્રભૂ સિ, નપુંસકત્તા રસ્સત્તં, **સિ**લોપો. ગોત્રભુ ચિત્તં, ગોત્રભૂ ગોત્રભૂનિ, હે ગોત્રભુ, હે ગોત્રભૂ હે ગોત્રભૂનિ, ગોત્રભું, ગોત્રભૂ ગોત્રભૂનિ, ગોત્રભુના ઇચ્ચાદિ પુલ્લિઙ્ગે **અભિભૂ**સદ્દસમં.

એવં અભિભૂ સયમ્ભૂ ધમ્મઞ્ઞૂઆદીનિ.

ઊકારન્તં.

ઓકારન્તો નપુંસકલિઙ્ગો **ચિત્તગોસ**દ્દો.

''ચિત્તા ગાવો અસ્સ કુલસ્સા''તિ અત્થે બહુબ્બીહિસમાસે કતે ''સરો રસ્સો નપુંસકે''તિ ઓકારસ્સ ઠાનપ્પયતનાસન્નત્તા રસ્સત્તમુકારો, **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ, **સિ**લોપો. ચિત્તગુ કુલં, ચિત્તગૂ ચિત્તગૂનિ ઇચ્ચાદિ **આયુ**સદ્દસમં.

ઓકારન્તં.

ચિત્તં કમ્મઞ્ચ અસ્સદ્ધ-મટ્ઠિ સુખકારિ ચ;
આયુ ગોત્રભૂ ધમ્મઞ્ઞૂ, ચિત્તગૂતિ નપુંસકે.

નપુંસકલિઙ્ગં નિટ્ઠિતં.

સબ્બનામ

અથ સબ્બનામાનિ વુચ્ચન્તે.

સબ્બ, કતર, કતમ, ઉભય, ઇતર, અઞ્ઞ, અઞ્ઞતર, અઞ્ઞતમ, પુબ્બ, પર, અપર, દક્ખિણ, ઉત્તર, અધર, ય, ત, એત, ઇમ, અમુ, કિં, એક, ઉભ, દ્વિ, તિ, ચતુ, તુમ્હ, અમ્હ ઇતિ સત્તવીસતિ સબ્બનામાનિ, તાનિ સબ્બનામત્તા તિલિઙ્ગાનિ.

તત્થ **સબ્બ**સદ્દો નિરવસેસત્થો, સો યદા પુલ્લિઙ્ગવિસિટ્ઠત્થાભિધાયી, તદા રૂપનયો. પુરે વિય **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ, ''સો''તિ **સિસ્સ ઓ**કારો, સરલોપપરનયનાનિ. સબ્બો જનો.

બહુવચને ''સબ્બ યો'' ઇતીધ ''પરસમઞ્ઞા પયોગે''તિ સબ્બાદીનં સબ્બનામસઞ્ઞા.

''યો''તિ વત્તતે.

૨૦૦. સબ્બનામકારતે પઠમો.

સબ્બેસં ઇત્થિપુમનપુંસકાનં નામાનિ **સબ્બનામાનિ**, તેસં સબ્બેસં સબ્બનામસઞ્ઞાનં લિઙ્ગાનં **અકારતો** પરો પઠમો **યો એ**ત્તમાપજ્જતે. સબ્બે પુરિસા.

અકારતોતિ કિં? સબ્બા અમૂ.

હે સબ્બ સબ્બા, હે સબ્બે, સબ્બં, સબ્બે, સબ્બેન, સબ્બેહિ સબ્બેભિ.

ચતુત્થેકવચને **આયા**દેસે સમ્પત્તે –

‘‘અતો, આ એ, સ્માસ્મિંનં, આય ચતુત્થેકવચનસ્સા’’તિ ચ વત્તતે.

૨૦૧. તયો નેવ ચ સબ્બનામેહિ.

અકારન્તેહિ સબ્બનામેહિ પરેસં **સ્મા સ્મિં** ઇચ્ચેતેસં, ચતુત્થેકવચનસ્સ ચ **આ એ આય**ઇચ્ચેતે આદેસા નેવ હોન્તીતિ **આયા**દેસાભાવો. **ચ**ગ્ગહણં કત્થચિ પટિસેધનિવત્તનત્થં, તેન પુબ્બાદીહિ **સ્મા સ્મિંનં આ એ** ચ હોન્તિ. સબ્બસ્સ.

‘‘અકારો, એ’’તિ ચ વત્તતે.

૨૦૨. સબ્બનામાનં નંમ્હિ ચ.

સબ્બેસં સબ્બનામાનં **અકારો એ**ત્તમાપજ્જતે **નંમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ.

‘‘સબ્બનામતો’’તિ ચ વત્તતે.

૨૦૩. સબ્બતો નં સંસાનં.

સબ્બતો સબ્બનામતો પરસ્સ **નં**વચનસ્સ **સં સાનં**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ.

> સબ્બેસં સબ્બેસાનં, સબ્બસ્મા સબ્બમ્હા, સબ્બેહિ સબ્બેભિ, સબ્બસ્સ, સબ્બેસં સબ્બેસાનં, સબ્બસ્મિં સબ્બમ્હિ, સબ્બેસુ.

ઇત્થિયં ‘‘ઇત્થિયમતો આપ્પચ્ચયો’’તિ **આપ્પચ્ચયો**. અઞ્ઞં **કઞ્ઞાસદ્દ**સમં અઞ્ઞત્ર **સ નં સ્મિં**વચનેહિ. સબ્બા પજા, સબ્બા સબ્બાયો, હે સબ્બે, હે સબ્બા સબ્બાયો, સબ્બં, સબ્બા સબ્બાયો, સબ્બાય, સબ્બાહિ સબ્બાભિ.

ચતુત્થેકવચને ‘‘સબ્બનામતો વા’’, **સબ્બતો કો**તિ ઇતો ‘‘સબ્બતો’’તિ ચ વત્તતે.

૨૦૪. ઘપતો સ્મિંસાનં સંસા.

સબ્બતો સબ્બનામતો **ઘપ**સઞ્ઞતો **સ્મિં સ**ઇચ્ચેતેસં યથાક્કમં **સંસા**આદેસા હોન્તિ વા.

‘‘સંસાસ્વેકવચનેસુ ચા’’તિ વત્તતે.

૨૦૫. ઘો રસ્સં.

ઘસઞ્ઞો **આ**કારો રસ્સમાપજ્જતે **સંસાસ્વેકવચનેસુ** વિભત્તાદેસેસુ પરેસુ.

‘‘સાગમો’’તિ વત્તતે.

૨૦૬. સંસાસ્વેકવચનેસુ ચ.

સં સાઇચ્ચેતેસુ એકવચનટ્ઠાનસમ્ભૂતેસુ વિભત્તાદેસેસુ પરેસુ લિઙ્ગમ્હા **સ**કારાગમો હોતિ.

સબ્બસ્સા સબ્બાય, સબ્બાસં સબ્બાસાનં, સબ્બાય, સબ્બાહિ સબ્બાભિ, સબ્બસ્સા સબ્બાય, સબ્બાસં સબ્બાસાનં.

સ્મિંમ્હિ ‘‘સબ્બનામતો, ઘપતો’’તિ ચ વત્તતે.

૨૦૭. નેતાહિ સ્મિમાયયા.

એતેહિ સબ્બનામેહિ **ઘપ**સઞ્ઞેહિ પરસ્સ **સ્મિં**વચનસ્સ નેવ **આય યા**દેસા હોન્તીતિ **આયા**ભાવો. વાધિકારતો ક્વચિ હોતિ દક્ખિણાય ઉત્તરાયાતિ આદિ.

સંયમાદેસા, સબ્બસ્સં સબ્બાયં, સબ્બાસુ.

નપુંસકે સબ્બં ચિત્તં, સબ્બાનિ, હે સબ્બ, હે સબ્બાનિ, સબ્બં, સબ્બાનિ. સેસં પુલ્લિઙ્ગે વિય ઞેય્યં.

એવં **કતરા**દીનં **અઞ્ઞતમ**સદ્દપરિયન્તાનં તીસુપિ લિઙ્ગેસુ રૂપનયો.

તત્થ **કતરકતમ**સદ્દા પુચ્છનત્થા.

ઉભયસદ્દો દ્વિઅવયવસમુદાયવચનો.

ઇતરસદ્દો વુત્તપ્પટિયોગવચનો.

અઞ્ઞસદ્દો અધિકતાપરવચનો.

અઞ્ઞતર અઞ્ઞતમસદ્દા અનિયમત્થા.

‘‘યો, સબ્બનામકારતે પઠમો’’તિ ચ વત્તતે.

૨૦૮. દ્વન્દટ્ઠા વા.

દ્વન્દસમાસટ્ઠા સબ્બનામકારતો પરો પઠમો **યો એ**ત્તમાપજ્જતે વા. કતરો ચ કતમો ચાતિ કતરકતમે, કતરકતમા વા ઇચ્ચાદિ.

પુબ્બાદયો દિસાદિવવત્થાનવચના.

પુબ્બો કાલો. બહુવચને ''ધાતુલિઙ્ગેહિ પરા પચ્ચયા''તિ એત્થ **પરા**તિ નિદ્દેસતો પુબ્બાદીહિ **યો**વચનસ્સ વિકપ્પેનેકારો.

> પુબ્બે પુબ્બા, હે પુબ્બ, હે પુબ્બે હે પુબ્બા, પુબ્બં, પુબ્બે, પુબ્બેન, પુબ્બેહિ પુબ્બેભિ, પુબ્બસ્સ, પુબ્બેસં પુબ્બેસાનં. ''સ્માસ્મિંનં વા''તિ વિકપ્પેનાકારેકારા. પુબ્બા પુબ્બસ્મા પુબ્બમ્હા, પુબ્બેહિ પુબ્બેભિ, પુબ્બસ્સ, પુબ્બેસં પુબ્બેસાનં, પુબ્બે પુબ્બસ્મિં પુબ્બમ્હિ, પુબ્બેસુ.

ઇત્થિયં પુબ્બા દિસા, પુબ્બા પુબ્બાયો ઇચ્ચાદિ **સબ્બા**સદ્દસમં.

નપુંસકે પુબ્બં ઠાનં, પુબ્બાનિ, હે પુબ્બ, હે પુબ્બાનિ, પુબ્બં, પુબ્બાનિ, સેસં પુલ્લિઙ્ગસમં. એવં **પરાપરદક્ખિણુત્તરાધર**સદ્દા.

''સબ્બનામતો, દ્વન્દટ્ઠા''તિ ચ વત્તતે.

૨૦૯. નાઞ્ઞં સબ્બનામિકં.

દ્વન્દટ્ઠા સબ્બનામતો પરસ્સ **યો**વચનસ્સ ઠપેત્વા **એ**ત્તં અઞ્ઞં સબ્બનામિકં કારિયં ન હોતીતિ **સંસાન**માદેસાભાવો. પુબ્બાપરાનં, પુબ્બુત્તરાનં અધરુત્તરાનં, ''નાઞ્ઞં સબ્બનામિક''ન્તિ વિનાધિકારેન યોગેન તતિયાસમાસેપિ. માસપુબ્બાય, માસપુબ્બાનં.

''નાઞ્ઞં સબ્બનામિક''ન્તિ ચ વત્તતે.

૨૧૦. બહુબ્બીહિમ્હિ ચ.

બહુબ્બીહિમ્હિ ચ સમાસે સબ્બનામિકવિધાનં નાઞ્ઞં હોતિ. પિયપુબ્બાય, પિયપુબ્બાનં, પિયપુબ્બે.

ચસદ્દગ્ગહણેન દિસત્થસબ્બનામાનં બહુબ્બીહિમ્હિ સબ્બનામિકવિધાનંવ હોતિ.

દક્ખિણસ્સા ચ પુબ્બસ્સા ચ યદન્તરાળન્તિ અત્થે બહુબ્બીહિ, દક્ખિણપુબ્બસ્સં, દક્ખિણપુબ્બસ્સા, એવં ઉત્તરપુબ્બસ્સં, ઉત્તરપુબ્બસ્સા ઇચ્ચાદિ.

યતેતસદ્દાદીનમાલપને રૂપં ન સમ્ભવતિ. **ય**સદ્દો અનિયમત્થો.

> યો પુરિસો, યે પુરિસા, યં, યે. યા કઞ્ઞા, યા યાયો, યં, યા યાયો. યં ચિત્તં, યાનિ, યં, યાનિ. સેસં સબ્બત્થ **સબ્બ**સદ્દસમં.

ત એત ઇમ અમુ કિંઇચ્ચેતે પરમ્મુખ સમીપ અચ્ચન્તસમીપદૂર પુચ્છનત્થવચના.

તસદ્દસ્સ ભેદો. ''ત સિ'' ઇતીધ –

‘‘અનપુંસકસ્સાયં સિમ્હીતિ, સ’’મિતિ ચ વત્તતે.

૨૧૧. એતતેસં તો.

એત તઇચ્ચેતેસં અનપુંસકાનં **ત**કારો **સ**કારમાપજ્જતે **સિમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. સો પુરિસો.

સબ્બનામગ્ગહણઞ્ચ, ઇતો **ત**ગ્ગહણઞ્ચ વત્તતે.

૨૧૨. તસ્સ વા નત્તં સબ્બત્થ.

તઇચ્ચેતસ્સ સબ્બનામસ્સ **ત**કારસ્સ **નત્તં** હોતિ વા સબ્બત્થ લિઙ્ગેસુ. ને તે, નં તં, ને તે, નેન તેન, નેહિ નેભિ તેહિ તેભિ.

‘‘સબ્બસ્સ, તસ્સ વા સબ્બત્થા’’તિ ચ વત્તતે.

૨૧૩. સસ્માસ્મિંસંસાસ્વત્તં.

તઇચ્ચેતસ્સ સબ્બનામસ્સ સબ્બસ્સેવ **અત્તં** હોતિ વા **સ સ્મા સ્મિં સં સા**ઇચ્ચેતેસુ વચનેસુ સબ્બત્થ લિઙ્ગેસુ. અસ્સ નસ્સ તસ્સ, નેસં તેસં નેસાનં તેસાનં.

‘‘સ્માહિસ્મિંનં મ્હાભિમ્હિ વા’’તિ ઇતો ‘‘સ્માસ્મિંનં, મ્હામ્હી’’તિ ચ વત્તતે.

૨૧૪. ન તિમેહિ કતાકારેહિ.

ત ઇમઇચ્ચેતેહિ કતાકારેહિ પરેસં **સ્માસ્મિં**નં **મ્હા મ્હિ**ઇચ્ચેતે આદેસા ન હોન્તિ.

પકતિસન્ધિવિધાન

અથ સરાનમેવ સન્ધિકારિયે સમ્પત્તે પકતિભાવો વુચ્ચતે.

‘‘સરા, પકતી’’તિ ચ વત્તતે.

૩૫. સરે ક્વચિ.

સરા ખો સરે પરે ક્વચિ છન્દભેદાસુખુચ્ચારણટ્ઠાને, સન્ધિચ્છારહિતટ્ઠાને ચ પકતિરૂપાનિ હોન્તિ, ન લોપાદેસવિકારમાપજ્જન્તેતિ અત્થો.

તત્થ **પકતિટ્ઠાનં** નામ આલપનન્તા અનિતિસ્મિં અચ્છન્દાનુરક્ખણે અસમાસે પદન્તદીઘા ચ ઇકારુકારા ચ નામપદન્તાતીતક્રિયાદિમ્હીતિ એવમાદિ.

આલપનન્તેસુ તાવ – કતમા ચાનન્દ અનિચ્ચસઞ્ઞા, કતમા ચાનન્દ આદીનવસઞ્ઞા, સારિપુત્ત ઇધેકચ્ચો, એહિ સિવિક ઉટ્ઠેહિ, ઉપાસકા ઇધેકચ્ચો, ભોતિ અય્યે, ભિક્ખુ અરોગં તવ સીલં, સિઞ્ચ ભિક્ખુ ઇમં નાવં, ભિક્ખવે

એવં વદામિ, પચ્છિમે ગહપતયો આનિસંસા ઇચ્ચેવમાદીસુ પકતિભાવો, પુબ્બસ્સરલોપ**યવા**દેસાદયો ન હોન્તિ.

ક્વચિગ્ગહણેન **ઇતિ**સ્મિં છન્દાનુરક્ખણે સન્ધિ હોતિ, યથા – સક્કા દેવીતિ, નમો તે બુદ્ધ વીરત્થુ.

સરેતિ કિં? સાધુ મહારાજાતિ, એવં કિર ભિક્ખૂતિ.

અસમાસે પદન્તદીઘેસુ – આયસ્મા આનન્દો ગાથા અજ્ઝભાસિ, દેવા આભસ્સરા યથા, તેવિજ્જા ઇદ્ધિપ્પત્તા ચ, ભગવા ઉટ્ઠાયાસના, ભગવા એતદવોચ, અભિવાદેત્વા એકમન્તં અટ્ઠાસિ, ગન્ત્વા ઓલોકેન્તો, ભૂતવાદી અત્થવાદી, યં ઇત્થી અરહા અસ્સ, સામાવતી આહ, પાપકારી ઉભયત્થ તપ્પતિ, નદી ઓત્થરતિ, યે તે ભિક્ખૂ અપ્પિચ્છા, ભિક્ખૂ આમન્તેસિ, ભિક્ખૂઉજ્ઝાયિંસુ, ભિક્ખૂ એવમાહંસુ, ઇમસ્મિં ગામે આરક્ખકા, સબ્બે ઇમે, કતમે એકાદસ, ગમ્ભીરે ઓદકન્તિકે, અપ્પમાદો અમતપદં, સદ્ધો આગચ્છતુ, કો ઇમં પથવિં વિચ્ચેસ્સતિ, આલોકો ઉદપાદિ, એકો એકાય, ચત્તારો ઓઘા.

નિપાતેસુપિ – અરે અહમ્પિ, સચે ઇમસ્સ કાયસ્સ, નો અભિક્કમો, અહો અચ્છરિયો, અથો અન્તો ચ, અથ ખો આયસ્મા, અથો ઓટ્ઠવચિત્તકા, તતો આમન્તયી સત્થા.

ક્વચિગ્ગહણેન **અ**કાર ઇતીવેવેત્થાદીસુ સન્ધિપિ. યથા – આગતત્થ, આગતમ્હા, કતમાસ્સુ ચત્તારો, અપ્પસ્સુતાયં પુરિસો, ઇત્થીતિ, ચ મરીવ, સબ્બેવ, સ્વેવ, એસેવ નયો, પરિસુદ્ધેત્થાયસ્મન્તો, નેત્થ, તં કુતેત્થ લબ્ભા, સચેસ બ્રાહ્મણ, તથૂપમં, યથાહ.

અસમાસેતિ કિં? જિવ્હાયતનં, અવિજ્જોઘો, ઇત્થિન્દ્રિયં, અભિભાયતનં, ભયતુપટ્ઠાનં. **અચ્છન્દાનુરક્ખણે**તિ કિં? સદ્ધીધ વિત્તં પુરિસસ્સ સેટ્ઠં, યો મિસ્સરો.

નામપદન્તઇકારુકારેસુ – ગાથાહિ અજ્ઝભાસિ, પુપ્ફાનિ આહરિંસુ, સત્થુ અદાસિ.

ક્વચીતિ કિં? મનસાકાસિ.

૩૬. સરા પકતિ બ્યઞ્જને.

સરા ખો બ્યઞ્જને પરે પકતિરૂપા હોન્તીતિ યેભુય્યેન દીઘરસ્સલોપેહિ વિકારાભાવો. યથા – અચ્ચયો, પચ્ચયો, ભાસતિ વા કરોતિ વા, વેદનાક્ખન્ધો, ભાગ્યવા, ભદ્રો કસામિવ, દીયતિ, તુણ્હીભૂતો, સો ધમ્મં દેસેતિ.

ઇતિ પકતિસન્ધિવિધાનં નિટ્ઠિતં.

બ્યઞ્જનસન્ધિવિધાન

અથ બ્યઞ્જનસન્ધિ વુચ્ચતે.

‘‘બ્યઞ્જને’’તિ અધિકારો, ‘‘સરા, ક્વચી’’તિ ચ વત્તતે.

૩૭. દીઘં.

સરા ખો બ્યઞ્જને પરે ક્વચિ દીઘં પપ્પોન્તીતિ સુત્તસુખુચ્ચારણછન્દાનુરક્ખણટ્ઠાનેસુ દીઘો.

ત્યસ્સ પહીના ત્યાસ્સ પહીના, સ્વસ્સ સ્વાસ્સ, મધુવ મઞ્ઞતિ બાલો મધુવા મઞ્ઞતી બાલો, તથા એવં ગામે મુની ચરે, ખન્તી પરમં તપો તિતિક્ખા, ન મક્કૂ ભવિસ્સામિ, સ્વાક્ખાતો, ય્વાહં, કામતો જાયતી સોકો, કામતો જાયતી ભયં, સક્કો ઉજૂ ચ સુહુજૂ ચ, અનૂપઘાતો, દૂરક્ખં, દૂરમં, સૂરક્ખં, દૂહરતા.

ક્વચીતિ કિં? ત્યજ્જ, સ્વસ્સ, પતિલિય્યતિ.

યિટ્ઠં વા હુતં વા લોકે, યદિ વા સાવકે, પુગ્ગલા ધમ્મદસા તે, ભોવાદી નામ સો હોતિ, યથાભાવી ગુણેન સો ઇતીધ –

પુબ્બસ્મિંયેવાધિકારે –

૩૮. રસ્સં.

સરા ખો બ્યઞ્જને પરે ક્વચિ રસ્સં પપ્પોન્તીતિ છન્દાનુરક્ખણે, આગમે, સંયોગે ચ રસ્સત્તં.

છન્દાનુરક્ખણે તાવ યિટ્ઠંવ હુતંવ લોકે, યદિવ સાવકે, પુગ્ગલ ધમ્મદસા તે, ભોવાદિ નામ સો હોતિ, યથાભાવિ ગુણેન સો.

આગમે યથયિદં, સમ્મદક્ખાતો.

સંયોગે પરાકમો પરક્કમો, આસાદો અસ્સાદો, એવં તણ્હક્ખયો, ઝાનસ્સ લાભિમ્હિ, વસિમ્હિ, થુલ્લચ્ચયો.

ક્વચીતિ કિં? માયિદં, મનસા દઞ્ઞા વિમુત્તાનં, યથાક્કમં, આખ્યાતિકં, દીય્યતિ, સૂય્યતિ.

એસો ખો બ્યન્તિં કાહિતિ, સો ગચ્છં ન નિવત્તતિ ઇચ્ચત્ર –

તસ્મિંયેવાધિકારે –

૩૯. લોપઞ્ચ તત્રાકારો.

સરા ખો બ્યઞ્જને પરે ક્વચિ લોપં પપ્પોન્તિ, તત્ર લુત્તે ઠાને **અ**કારાગમો ચ હોતિ. **એતત**સદ્દન્તોકારસ્સેવાયં લોપો.

એસ ખો બ્યન્તિં કાહિતિ, સ ગચ્છં ન નિવત્તતિ, એવં એસ ધમ્મો, એસ પત્તોસિ, સ મુનિ, સ સીલવા.

ક્વચીતિ કિં? એસો ધમ્મો, સો મુનિ, સો સીલવા.

ચસદ્દેન **એત**સદ્દન્તસ્સ સરેપિ ક્વચિ લોપો. યથા – એસ અત્થો, એસ આભોગો, એસ ઇદાનિ.

વિપરિણામેન ‘‘સરમ્હા, બ્યઞ્જનસ્સા’’તિ ચ વત્તતે.

૪૦. પરદ્વેભાવો ઠાને.

સરમ્હા પરસ્સ બ્યઞ્જનસ્સ દ્વેભાવો હોતિ ઠાને. દ્વિન્નં ભાવો દ્વિભાવો, સો એવ દ્વેભાવો.

એત્થ ચ **ઠાનં** નામ રસ્સાકારતો પરં પ પતિ પટિકમુકુસ કુધ કી ગહ જુત ઞાસિ સુ સમ્ભૂ સર સસાદીનમાદિબ્યઞ્જનાનં દ્વેભાવં, તિક તય તિંસ વતાદીનમાદિ ચ, વતુ વટુદિસાદીનમન્તઞ્ચ, ઉ દુ નિ-ઉપસગ્ગા ત ચતુ છ સન્તસદ્દાદેસાદિપરઞ્ચ, અપદન્તા નાકારદીઘતો **ય**કારાદિ ચ,

> યવતં તલનાદીન-માદેસો ચ સયાદિનં;
> સહ ધાત્વન્તસ્સાદેસો, સીસકારો તપાદિતો.

છન્દાનુરક્ખણે ચ – ઘર ઝે ધંસુ ભમાદીનમાદિ ચ, રસ્સાકારતો વગ્ગાનં ચતુત્થદુતિયા ચ ઇચ્ચેવમાદિ.

તત્થ **પ પતિ પટીસુ** તાવ – ઇધ પમાદો ઇધપ્પમાદો, એવં અપ્પમાદો, વિપ્પયુત્તો, સુપ્પસન્નો, સમ્મા પધાનં સમ્મપ્પધાનં, રસ્સત્તં, અપ્પતિવત્તિયો, અધિપતિપ્પચ્ચયો, સુપ્પતિટ્ઠિતો, અપ્પટિપુગ્ગલો, વિપ્પટિસારો, સુપ્પટિપન્નો, સુપ્પટિપત્તિ.

કમાદિધાતૂસુ – પક્કમો, પટિક્કમો, હેતુક્કમો, આકમતિ અક્કમતિ, એવં પરક્કમતિ, યથાક્કમં.

પક્કોસતિ, પટિક્કોસતિ, અનુક્કોસતિ, આકોસતિ, અક્કોસતિ.

અક્કુદ્ધો, અતિક્કોધો.

ધનક્કીતો, વિક્કયો, અનુક્કયો.

પગ્ગહો, વિગ્ગહો, અનુગ્ગહો, નિગ્ગહો, ચન્દગ્ગહો, દિટ્ઠિગ્ગાહો.

પજ્જોતો, વિજ્જોતતિ, ઉજ્જોતો.

કતઞ્ઞૂ, વિઞ્ઞૂ, પઞ્ઞાણં, વિઞ્ઞાણં, અનુઞ્ઞા, મનુઞ્ઞા, સમઞ્ઞા.

અવસ્સયો, નિસ્સયો, સમુસ્સયો.

અપ્પસ્સુતો, વિસ્સુતો, બહુસ્સુતો, આસવા અસ્સવા.

પસ્સમ્ભન્તો, વિસ્સમ્ભતિ.

અટ્ટસ્સરો, વિસ્સરતિ, અનુસ્સરતિ.

પસ્સસન્તો, વિસ્સસન્તો, મહુસ્સસન્તો, આસાસો અસ્સાસો.

અવિસ્સજ્જેન્તો, વિસ્સજ્જેન્તો, પરિચ્ચજન્તો, ઉપદ્દવો, ઉપક્કિલિટ્ઠો, મિત્તદ્દુ, આયબ્બયો, ઉદબ્બહિ ઇચ્ચાદિ.

સરમ્હાતિ કિં? સમ્પયુત્તો, સમ્પતિજાતો, સમ્પટિચ્છન્નં, સઙ્કમન્તો, સઙ્ગહો.

ઠાનેતિ કિં? મા ચ પમાદો, પતિગય્હતિ, વચીપકોપં રક્ખેય્ય, યે પમત્તા યથા મતા, મનોપકોપં રક્ખેય્ય, ઇધ મોદતિ, પેચ્ચ મોદતિ.

તિકાદીસુ – કુસલત્તિકં, પીતિત્તિકં, હેતુત્તિકં, વેદનાત્તિકં, લોકત્તયં, બોધિત્તયં, વત્થુત્તયં. એકત્તિંસ, દ્વત્તિંસ, ચતુત્તિંસ. સીલબ્બતં, સુબ્બતો, સપ્પીતિકો, સમન્નાગતો, પુનપ્પુનં ઇચ્ચાદિ.

વતુ વટ્ટ દિસાદીનમન્તે યથા – વત્તતિ, વટ્ટતિ, દસ્સનં, ફસ્સો ઇચ્ચાદિ.

ઉ દુ નિ ઉપસગ્ગાદિપરેસુ – ઉકંસો ઉક્કંસો. દુકરં દુક્કરં, નિકઙ્ખો નિક્કઙ્ખે.

એવં ઉગ્ગતં, દુચ્ચરિતં, નિજ્જટં, ઉઞ્ઞાતં, ઉન્નતિ, ઉત્તરો, દુક્કરો, નિદ્દરો, ઉન્નતો, દુપ્પઞ્ઞો, દુબ્બલો, નિમ્મલો, ઉય્યુત્તો, દુલ્લભો, નિબ્બત્તો, ઉસ્સાહો, દુસ્સહો, નિસ્સારો.

તથા તક્કરો, તજ્જો, તન્નિન્નો, તપ્પભવો, તમ્મયો.

ચતુક્કં, ચતુદ્દિસં, ચતુપ્પાદો, ચતુબ્બિધં, ચતુસ્સાલં.

છક્કં, છન્નવુતિ, છપ્પદિકા, છબ્બસ્સાનિ.

સક્કારો, સક્કતો, સદ્ધિ, સપ્પુરિસો, મહબ્બલો.

ઠાનેતિ કિં? નિકાયો, નિદાનં, નિવાસો, નિવાતો, તતો, ચતુવીસતિ, છસટ્ઠિ.

યકારાદિમ્હિ – નીય્યતિ, સૂય્યતિ, અભિભૂય્ય, વિચેય્ય, વિનેય્ય, ધેય્યં, નેય્યં, સેય્યો, જેય્યો, વેય્યાકરણો.

આદિસદ્દેન એત્તો, એત્તાવતા.

અનાકારગ્ગહણં કિં? માલાય, દોલાય, સમાદાય.

ઠાનેતિ કિં? ઉપનીયતિ, સૂયતિ, તોયં.

યવતમાદેસે – જાતિ અન્ધો, વિપલિ આસો, અનિ આયો, યદિ એવં, અપિ એકચ્ચે, અપિ એકદા ઇચ્ચત્ર, ઇકારસ્સ ''ઇવણ્ણો યં નવા''તિ **ય**કારે કતે –

''સબ્બસ્સ સો દામ્હિ વા''તિ ઇતો મણ્ડૂકગતિયા **વા**તિ વત્તતે.

૪૧. યવતં તલનદકારાનં બ્યઞ્જનાનિ ચલઞજકારત્તં.

યકારવન્તાનં **તલનદ**કારાનં સંયોગબ્યઞ્જનાનિ યથાક્કમં **ચલઞજ**કારત્તમાપજ્જન્તે વા.

કારગ્ગહણં યવતં સકાર ક ચ ટ પવગ્ગાનં સકારકચટપવગ્ગાદેસત્થં, તથા **યવતં ત ધ ણ**કારાનં **છ ઝઞ**કારાદેસત્થઞ્ચ, તતો યવતમાદેસસ્સ અનેન દ્વિભાવો.

જચ્ચન્ધો, વિપલ્લાસો, અઞ્ઞાયો, યજ્જેવં, અપ્પેકચ્ચે અપ્પેકદા.

વાતિ કિં? પટિસન્થારવુત્યસ્સ, બાલ્યં, આલસ્યં.

સરમ્હાતિ કિં? અઞાયો, આકાસાનઞ્ચાયતનં.

તપાદિતો સિમ્હિ – તપસ્સી, યસસ્સી.

છન્દાનુરક્ખણે – નપ્પજ્જહે વણ્ણબલં પુરાણં, ઉજ્જુગતેસુ સેય્યો, ગચ્છન્તિ સુગ્ગતિન્તિ.

વગ્ગચતુત્થદુતિયેસુ પન તસ્મિંયેવાધિકારે ''પરદ્વેભાવો ઠાને''તિ ચ વત્તતે.

વગ્ગચતુત્થદુતિયાનં સદિસવસેન દ્વિભાવે સમ્પત્તે નિયમત્થમાહ.

૪૨. વગ્ગે ઘોસાઘોસાનં તતિયપઠમા.

સરમ્હા પરભૂતાનં વગ્ગે ઘોસાઘોસાનં બ્યઞ્જનાનં યથાક્કમં વગ્ગતતિય પઠમક્ખરા દ્વિભાવં ગચ્છન્તિ ઠાનેતિ ઠાનાસન્નવસેન તબ્બગ્ગે તતિયપઠમાવ હોન્તિ.

એત્થ ચ સમ્પત્તે નિયમત્તા **ઘોસાઘોસ**ગ્ગહણેન ચતુત્થદુતિયાવ અધિપ્પેતા, ઇતરથા અનિટ્ઠપ્પસઙ્ગોસિયા. તેન ''કતઞ્ઞૂ, તન્નયો, તમ્મયો''તિઆદીસુ વગ્ગપઞ્ચમાનં સતિપિ ઘોસત્તે તતિયપ્પસઙ્ગોન હોતિ, ઠાનાધિકારતો વા.

ઘરાદીસુ પ ઉ દુ નિઆદિપરચતુત્થેસુ તાવ – પઘરતિ પગ્ઘરતિ, એવં ઉગ્ઘરતિ, ઉગ્ઘાટેતિ, દુગ્ઘોસો, નિગ્ઘોસો, એસેવ ચજ્ઝાનફલો, પઠમજ્ઝાનં, અભિજ્ઝાયતિ, ઉજ્ઝાયતિ, વિદ્ધંસેતિ, ઉદ્ધંસિતો, ઉદ્ધારો, નિદ્ધારો, નિદ્ધનો, નિદ્ધુતો, વિબ્ભન્તો, ઉબ્ભતો, દુબ્ભિક્ખં, નિબ્ભયં, તબ્ભાવો, ચતુદ્ધા, ચભુબ્ભિ, છદ્ધા, સદ્ધમ્મો, સબ્ભૂતો, મહદ્ધનો, મહબ્ભયં.

યવત માદેસાદીસુ – બોજ્ઝઙ્ગા, આસબ્ભં, બુજ્ઝિતબ્બં, બુજ્ઝતિ.

ઠાનેતિ કિં? સીલવન્તસ્સ ઝાયિનો, યે ઝાનપ્પસુતા ધીરા, નિધાનં, મહાધનં.

રસ્સાકારતોપરં વગ્ગદુતિયેસુ – પઞ્ચ ખન્ધા પઞ્ચક્ખન્ધા, એવંરૂપકખન્ધો, અક્ખમો, અભિક્ખણં, અવિક્ખેપો, જાતિક્ખેત્તં, ધાતુક્ખોભો, આયુક્ખયો. સેતછત્તં સેતચ્છત્તં, એવં સબ્બચ્છન્નં, વિચ્છિન્નં, બોધિચ્છાયા, જમ્બુચ્છાયા, સમુચ્છેદો. તત્ર ઠિતો તત્રટ્ઠિતો, એવં થલટ્ઠં, જલટ્ઠં, અધિટ્ઠિતં, નિટ્ઠિતં, ચત્તારિટ્ઠાનાનિ, ગરુટ્ઠાનિયો, સમુટ્ઠિતો, સુપ્પટ્ઠાનો. યસત્થેરો, યત્થ, તત્થ, પત્થરતિ, વિત્થારો, અભિત્થુતો, વિત્થમ્ભિતો, અનુત્થુનં, ચતુત્થો, કુત્થ. પપ્ફોટેતિ, મહપ્ફલં, નિપ્ફલં, વિપ્ફારો, પરિપ્ફુસેય્ય, મધુપ્ફાણિતં.

આકારતો – આખાતો આક્ખાતો, એવં તણ્હાક્ખયો, આણાક્ખેત્તં, સઙ્ગાક્ખન્ધો, આછાદયતિ, આચ્છાદયતિ, એવં આચ્છિન્દતિ, નાવાટ્ઠં, આત્થરતિ, આપ્ફોટેતિ.

સરમ્હાતિ કિં? સક્કારો, તક્કણે, સઞ્છન્નં, તણ્ઠાનં, સન્થુતો, તમ્ફલં.

ઠાનેતિ કિં? પૂવખજ્જકં, તસ્સ છવિયાદીનિ છિન્દિત્વા, યથા ઠિતં, કથં, કમ્મફલં.

નિકમતિ, નિપત્તિ, નિચયો, નિચરતિ, નિતરણં ઇચ્ચત્ર – ''દો ધસ્સ ચા''તિ એત્થ ચગ્ગહણસ્સ બહુલત્થત્તા તેન **ચ**ગ્ગહણેન યથાપયોગં બહુધા આદેસો સિયા.

યથા – **નિ ઉપસગ્ગતો** કમુ પદ ચિ ચર તરાનં પઠમસ્સ વગ્ગદુતિયો ઇમિના દ્વિત્તં, નિક્ખમતિ, નિપ્ફત્તિ, નિચ્છયો, નિચ્છરતિ, નિત્થરણં.

તથા **બો વસ્સ** કુવ દિવ સિવ વજાદીનં દ્વિરૂપસ્સાતિ **વ**કારદ્વયસ્સ **બ**કારદ્વયં, યથા – કુબ્બન્તો, એવં કુબ્બાનો, કુબ્બન્તિ, સધાત્વન્તયાદેસસ્સ દ્વિત્તં. દિવતિ દિબ્બતિ, એવં દિબ્બન્તો, સિબ્બતિ, સિબ્બન્તો, પવજતિ પબ્બજતિ, પબ્બજન્તો, નિવાનં નિબ્બાનં, નિબ્બુતો, નિબ્બિન્દતિ, ઉદબ્બયં ઇચ્ચાદિ.

લો રસ્સ પરિ તરુણાદીનં ક્વચિ. પરિપન્નો પલિપન્નો, એવં પલિબોધો, પલ્લઙ્કં, તરુણો તલુનો, મહાસાલો, માલુતો, સુખુમાલો.

ટો તસ્સ દુક્કતાદીનં ક્વચિ. યથા – દુક્કતં દુક્કટં, એવં સુકટં, પહટો, પત્થટો, ઉદ્ધટો, વિસટો ઇચ્ચાદિ.

કો તસ્સ નિયતાદીનં ક્વચિ. નિયતો નિયકો.

યો જસ્સ નિજાદિસ્સ વા, નિજંપુત્તં નિયંપુત્તં.

કો ગસ્સ કુલૂપગાદીનં, કુલૂપગો કુલૂપકો.

તથા **ણો નસ્સ પ પરિઆદિતો**. પનિધાનં પણિધાનં, એવં પણિપાતો, પણામો, પણીતં, પરિણતો, પરિણામો, નિન્નયો નિણ્ણયો, એવં ઉણ્ણતો, ઓણતો ઇચ્ચાદિ.

પતિઅગ્ગિ, પતિહઙ્અતિ ઇતીધ –

૪૩. ક્વચિ પટિ પતિસ્સ.

પતિઇચ્ચેતસ્સ ઉપસગ્ગસ્સ સરે વા બ્યઞ્જને વા પરે ક્વચિ **પટિ**આદેસો હોતિ પુબ્બસ્સરલોપો. પટગ્ગિ, પટિહઙ્અતિ.

ક્વચીતિ કિં? પચ્ચત્તં, પતિલીયતિ.

પુથજનો પુથભૂતં ઇતીધ ''અન્તો''તિ વત્તતે.

૪૪. પુથસ્સુ બ્યઞ્જને.

પુથઇચ્ચેતસ્સ અન્તો સરો **ઉ**કારો હોતિ બ્યઞ્જને પરે, દ્વિત્તં. પુથુજ્જનો, પુથુભૂતં.

બ્યઞ્જનેતિ કિં? પુથ અયં. ''પુથસ્સ અ પુથ''ઇતિ સમાસેનેવ સિદ્ધે પુન **અન્ત**ગ્ગહણાધિકારેન ક્વચિ અપુથન્તસ્સાપિ ઉત્તં સરે.

મનો અઞ્ઞં મનુઞ્ઞં, એવં ઇમં એવુમં, પરલોપો, ઇતિ એવં ઇત્વેવં, **ઉ**કારસ્સ **વ**કારો.

અવકાસો, અવનદ્ધો, અવવદતિ, અવસાનમિતીધ –

''ક્વચિ બ્યઞ્જને''તિ ચ વત્તતે.

૪૫. ઓ અવસ્સ.

અવઇચ્ચેતસ્સ ઉપસગ્ગસ્સ **ઓ**કારો હોતિ ક્વચિ બ્યઞ્જને પરે. ઓકાસો, ઓનદ્ધો, ઓવદતિ, ઓસાનં.

ક્વચીતિ કિં? અવસાનં, અવસુસ્સતુ.

બ્યઞ્જનેતિ કિં? અવયાગમનં, અવેક્ખતિ.

અવગતે સૂરિયે, અવગચ્છતિ, અવગહેત્વા ઇતીધ –

''અવસ્સે''તિ વત્તતે ઓગ્ગહણઞ્ચ.

૪૬. તબ્બિપરીતૂપપદે બ્યઞ્જને ચ.

અવસદ્દસ્સ ઉપપદે તિટ્ઠમાનસ્સ તસ્સોકારસ્સ વિપરીતો ચ હોતિ બ્યઞ્જને પરે.

તસ્સ વિપરીતો તબ્બિપરીતો, ઉપોચ્ચારિતં પદં ઉપપદં, **ઓકારવિપરીતો**તિ ઉકારસ્સેતં અધિવચનં. **ચ**સદ્દો **ક**ત્થચિ નિવત્તનત્થો, દ્વિત્તં. ઉગ્ગતે સૂરિયે, ઉગ્ગચ્છતિ, **ઉ**ગ્ગહેત્વા.

અતિપ્પખો તાવ, પરસતં, પરસહસ્સં ઇતીધ –

''આગમો''તિ વત્તતે.

૪૭. ક્વચિ ઓ બ્યઞ્જને.

બ્યઞ્જને પરે ક્વચિ ઓકારાગમો હોતીતિ **અતિપ્પ પર**સદ્દેહિ ઓકારાગમો ''યવમદ''ઇચ્ચાદિસુત્તે **ચ**સદ્દેન **અતિપ્પ**તો ગકારાગમો ચ.

અતિપ્પગો ખો તાવ, પરોસતં, પરોસહસ્સં, એત્થ ''સરા સરે લોપ''ન્તિ પુબ્બસ્સરલોપો.

મનમયં, અયમયં ઇતીધ ‘‘મનોગણાદીન’’ન્તિ વત્તતે.

૪૮. એતેસમો લોપે.

એતેસં મનોગણાદીનમન્તો ઓત્તમાપજ્જતે વિભત્તિલોપે કતે.

મનોમયં, અયોમયં, એવં મનોસેટ્ઠા, અયોપત્તો, તપોધનો, તમોનુદો, સિરોરુહો, તેજોકસિણં, રજોજલ્લં, અહોરત્તં, રહોગતો.

આદિસદ્દેન આપોધાતુ, વાયોધાતુ.

સીહગતિયા **વા**ધિકારતો ઇધ ન ભવતિ, મનમત્તેન મનચ્છટ્ઠાનં, અયકપલ્લં, તમવિનોદનો, મનઆયતનં.

ઇતિ બ્યઞ્જનસન્ધિવિધાનં નિટ્ઠિતં.

નિગ્ગહીતસન્ધિવિધાન

અથ નિગ્ગહીતસન્ધિ વુચ્ચતે.

તણ્હં કરો, રણં જહો, સં ઠિતો, જુતિં ધરો, સં મતો ઇતીધ ‘‘નિગ્ગહીત’’ન્તિ અધિકારો, ‘‘બ્યઞ્જને’’તિ વત્તતે.

૪૯. વગ્ગન્તં વા વગ્ગે.

વગ્ગભૂતે બ્યઞ્જને પરે નિગ્ગહીતં ખો વગ્ગન્તં વા પપ્પોતીતિ નિમિત્તાનુસ્વરાનં ઠાનાસન્નવસેન તબ્બગ્ગપઞ્ચમો હોતિ. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો. તેન ‘‘તણ્હઙ્કરો, રણઞ્જહો, સણ્ઠિતો, જુતિન્ધરો, સમ્મતો’’તિઆદીસુ નિચ્ચં.

તઙ્કરોતિ તં કરોતિ, તઙ્ખણં તંખણં, સઙ્ગહો સંગહો, તઙ્ઘતં તં ઘતં. ધમ્મઞ્ચરે ધમ્મં ચરે, તઞ્છન્નં તં છન્નં, તઞ્જાતં તં જાતં, તઞ્ઝાણં તં ઝાણં. તણ્ઠાનં તં ઠાનં, તણ્ડહતિ **ભં** ડહતિ. તન્તનોતિ તં તનોતિ, તન્થિરં તં થિરં, તન્દાનં તં દાનં, તન્ધનં તં ધનં, તન્નિચ્ચુતં તં નિચ્ચુતં. તમ્પત્તો તં પત્તો, તમ્ફલં તં ફલં, તેસમ્બોધો તેસં બોધો, સમ્ભૂતો સંભૂતો, તમ્મિત્તં તં મિત્તં. કિઙ્કતો કિં કતો, દાતુઙ્ગતો દાતું ગતોતિ એવમાદીસુ વિકપ્પેન.

ઇધ ન ભવતિ, ન તં કમ્મં કતં સાધુ, સરણં ગચ્છામિ.

સતિ ચોપરિ **વા**ગ્ગહણે વિજ્ઝન્તરે વા ઇધ **વા**ગ્ગહણકરણમત્થન્તરવિઞ્ઞાપનત્થં, તેન નિગ્ગહીતસ્સ **સં**ઉપસગ્ગપુમન્તસ્સ **લે લ**કારો. યથા – પટિસંલીનો પટિસલ્લીનો, એવં પટિસલ્લાણો, સલ્લક્ખણા, સલ્લેખો, સલ્લાપો, પુંલિઙ્ગં પુલ્લિઙ્ગં.

પચ્ચત્તં એવ, તં એવ, તઞ્હિ તસ્સ, એવઞ્હિ વો ઇતીધ ‘‘વા’’તિ અધિકારો.

૫૦. એહે ઞં.

એકાર**હ**કારે પરે નિગ્ગહીતં ખો **ઞ**કારં પપ્પોતિ વા, **એ**કારે **આ**દેસસ્સ દ્વિભાવો.

પચ્ચત્તઞ્ઞેવપચ્ચત્તં એવ, તઞ્ઞેવ તં એવ, તઞ્હિ તસ્સ તઞ્હિ તસ્સ, એવઞ્હિ વો એવઞ્હિ વો.

વવત્થિતવિભાસત્તા **વા**સદ્દસ્સ **એવહિ**નિપાતતો અઞ્ઞત્થ ન હોતિ, યથા – એવમેતં, એવં હોતિ.

સંયોગો, સંયોજનં, સંયતો, સંયાચિકાય, યં યદેવ, આનન્તરિકં યમાહુ ઇતીધ ‘‘ઞ’’મિતિ વત્તતે.

૫૧. સ યે ચ.

નિગ્ગહીતં ખો **ય**કારે પરે સહ **ય**કારેન **ઞ**કારં પપ્પોતિ વા, **આ**દેસસ્સ દ્વિત્તં.

સઞ્ઞોગો સંયોગો, સઞ્ઞોજનં સંયોજનં, સઞ્ઞતો સંયતો, સઞ્ઞાચિકાય સંયાચિકાય, યઞ્ઞદેવ યં યદેવ, આનન્તરિકઞ્ઞમાહુ આનન્તરિકં યમાહુ.

વાસદ્દસ્સ વવત્થિતવિભાસત્તાવ **સં**પદન્તતો ચ સબ્બનામ**ય**કારપરતો ચ નિગ્ગહીતા અઞ્ઞત્થ ન હોતિ. યથા – એતં યોજનં, તં યાનં, સરણં યન્તિ.

એત્થ ચ ‘‘સહ યે ચા’’તિ વત્તબ્બે ‘‘સ યે ચા’’તિ વચનતો સુત્તન્તેસુ સુખુચ્ચારણત્થમક્ખરલોપોપીતિ દટ્ઠબ્બં, તેન પટિસઙ્ખાય યોનિસો પટિસઙ્ખા યોનિસો, સયં અભિઞ્ઞાય સચ્છિકત્વા સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા, પરિયેસનાય પરિયેસનાતિઆદિ સિજ્ઝતિ.

તં અહં બ્રૂમિ, યં આહુ, ધનં એવ, કિં એતં, નિન્દિતું અરહતિ, યં અનિચ્ચં, તં અનત્તા, એતં અવોચ, એતં એવ ઇચ્ચત્ર –

૫૨. મદા સરે.

નિગ્ગહીતસ્સ ખો સરે પરે **મ**કાર**દ**કારાદેસા હોન્તિ વા. એત્થ ચ **વા**સદ્દાધિકારસ્સ વવત્થિતવિભાસત્તા **દ**કારો **યતેત**સદ્દતો પરસ્સેવ.

તમહં બ્રૂમિ, યમાહુ, ધનમેવ, કિમેતં, નિન્દિતુમરહતિ, યદનિચ્ચં, તદનત્તા, એતદવોચ, એતદેવ.

વાતિ કિં? તં અહં, એતં એવ, અક્કોચ્છિ મં અવધિ મં.

એત્થ ચ **મદા**તિ યોગવિભાગેન બ્યઞ્જનેપિ વા **મ**કારો. તેન ‘‘બુદ્ધમ સરણમ ગચ્છામી’’તિઆદિ સિજ્ઝતિ.

તાસં અહં સન્તિકે, વિદૂનં અગ્ગં, તસ્સ અદાસિં અહં ઇતીધ ‘‘સરે’’તિ વત્તતે.

૫૩. ક્વચિ લોપં.

નિગ્ગહીતં ખો સરે પરે લોપં પપ્પોતિ ક્વચિ છન્દાનુરક્ખણે સુખુચ્ચારણટ્ઠાને. પુબ્બસ્સરલોપો, પરસ્સ અસંયોગન્તસ્સ દીઘો.

તાસાહં સન્તિકે, વિદૂનગ્ગં, તસ્સ અદાસાહં, તથાગતાહં, એવાહં, ક્યાહં.

ક્વચીતિ કિં? એવમસ્સ, કિમહં.

અરિયસચ્ચાનં દસ્સનં, એતં બુદ્ધાનં સાસનં, સંરત્તો, સંરાગો, સંરમ્ભો, અવિસંહારો, ચિરં પવાસિં, ગન્તું કામો, ગન્તું મનો ઇતીધ ‘‘ક્વચિ લોપ’’ન્તિ વત્તતે.

૫૪. બ્યઞ્જને ચ.

નિગ્ગહીતં ખો બ્યઞ્જને ચ પરે લોપં પપ્પોતિ ક્વચિ છન્દાનુરક્ખણાદિમ્હિ. રકારહકારેસુ ઉપસગ્ગન્તસ્સ દીઘો.

અરિયસચ્ચાન દસ્સનં, એતં બુદ્ધાન સાસનં, સારત્તો, સારાગો, સારમ્ભો, અવિસાહારો, ચિરપ્પવાસિં, દ્વિત્તં, ગન્તુકામો, ગન્તુમનો.

ક્વચીતિ કિં? એતં મઙ્ગલમુત્તમં.

કતં ઇતિ, કિં ઇતિ, અભિનન્દું ઇતિ, ઉત્તત્તં ઇવ, ચક્કં ઇવ, કલિં ઇદાનિ, કિં ઇદાનિ, ત્વં અસિ, ઇદં અપિ, ઉત્તરિં અપિ, દાતું અપિ, સદિસં એવ ઇતીધ ‘‘નિગ્ગહીતમ્હા, લોપ’’ન્તિ ચ વત્તતે.

૫૫. પરો વા સરો.

નિગ્ગહીતમ્હા પરો સરો લોપં પપ્પોતિ વા. નિગ્ગહીતસ્સ વગ્ગન્તત્તં.

કતન્તિ, કિન્તિ, અભિનન્દુન્તિ, ઉત્તત્તંવ, ચક્કંવ, કલિન્દાનિ, કિન્દાનિ, ત્વંસિ, ઇદમ્પિ, ઉત્તરિમ્પિ, દાતુમ્પિ, સદિસંવ.

વાતિ કિં? કતં ઇતિ, કિમિતિ, દાતુમપિ, સામં એવ.

અયમ્પિ **વા**સદ્દસ્સ વવત્થિતવિભાસત્તા ઇતીવીદાનિસીપેવાદિતો અઞ્ઞત્થ ન હોતિ. યથા – અહં એત્થ, એતં અહોસિ.

એવં અસ્સ તે આસવા, પુપ્ફં અસ્સા ઉપ્પજ્જતિ ઇતીધ સરે પરે લુત્તે વિપરિણામેન ‘‘પરસ્મિં, સરે, લુત્તે’’તિ ચ વત્તતે.

૫૬. બ્યઞ્જનો ચ વિસઞ્ઞોગો.

નિગ્ગહીતમ્હા પરસ્મિં સરે લુત્તે બ્યઞ્જનો સઞ્ઞોગો ચે, વિસઞ્ઞોગોવ હોતીતિ સંયોગેકદેસસ્સ પુરિમબ્યઞ્જનસ્સ લોપો.

દ્વિન્નં બ્યઞ્જનાનમેકત્ર ઠિતિ સઞ્ઞોગો, ઇધ પન સંયુજ્જતીતિ સઞ્ઞોગો, પુરિમો વણ્ણો, વિગતો સઞ્ઞોગો અસ્સાતિ **વિસઞ્ઞોગો**, પરો.

એવં સ તે આસવા, પુપ્ફંસા ઉપ્પજ્જતિ.

લુત્તેતિ કિં? એવમસ્સ.

ચસદ્દેન તિણ્ણં બ્યઞ્જનાનં સરૂપસંયોગોપિ વિસઞ્ઞોગો હોતિ. યથા – અગ્યાગારં, વુત્યસ્સ.

ચક્ખુ ઉદપાદિ, અવ સિરો, યાવચિધ ભિક્ખવે, અણુથૂલાનિ, ત સમ્પયુત્તા ઇભીધ ‘‘સરે, આગમો, ક્વચિ, બ્યઞ્જને’’તિ ચ વત્તતે.

૫૭. નિગ્ગહિતઞ્ચ.

નિગ્ગહીતઞ્ચ આગમો હોતિ સરે વા બ્યઞ્જને વા ક્વચિ સુખુચ્ચારણટ્ઠાને. નિગ્ગહીતસ્સ રસ્સાનુગતત્તા રસ્સતોયેવાયં.

ચક્ખું ઉદપાદિ, અવંસિરો, યાવઞ્ચિધ ભિક્ખવે, અણુંથૂલાનિ, તંસમ્પયુત્તા, એવં તણ્હણે, તંસભાવો.

ક્વચીતિ કિં? ન હિ એતેહિ, ઇધ ચેવ.

એવં વુત્તે, તં સાધુ, એકં સમયં ભગવા, અગ્ગિંવ સનમં ઇતીધ લોપાદેસકારિયે સમ્પત્તે યેભુય્યેન તદપવાદત્થમાહ.

૫૮. અં બ્યઞ્જને નિગ્ગહીતં.

નિગ્ગહીતં ખો બ્યઞ્જને પરે અંઇતિ હોતિ.

અકારો ઉચ્ચારણત્થો, ‘‘સરલોપો’’તિઆદિના પુબ્બસ્સરલોપો વા.

એવં વુત્તે, તં સાધુ, એકં સમયં ભગવા, અગ્ગિંવ સન્ધમં.

ઇધ અવુત્તવિસેસાનમ્પિ વુત્તનયાતિદેસત્થમતિદેસમાહ.

૫૯. અનુપદિટ્ઠાનં વુત્તયોગતો.

યે ઇધ અમ્હેહિ વિસેસતો ન ઉપદિટ્ઠા ઉપસગ્ગનિપાતાદયો, તેસં વુત્તયોગતો વુત્તનયેન સરસન્ધાદીસુ વુત્તનયાનુસારેન રૂપસિદ્ધિ વેદિતબ્બા.

તેન ‘‘દો ધસ્સ ચા’’તિ સુત્તે **ચ**સદ્દેન પરિયાદીનં રહનાદિવણ્ણસ્સ વિપરિયયો યવાદીહિ, યથા – પરિયુદાહાસિ પયિરુદાહાસિ, અરિયસ્સ અયિરસ્સ, બહ્વાબાધો બવ્હાબાધો, ન અભિનેય્ય અનભિનેય્ય.

‘‘તં ઇમિનાપિ જાનાથા’’તિ એત્થ ‘‘પરો વા સરો’’તિ સરે લુત્તે ‘‘તત્રાકારો’’તિ યોગવિભાગેન **અ**કારો નિગ્ગહીતસ્સ **દ**કારો, તદમિનાપિ જાનાથ ઇચ્ચાદિ.

ઇતિ નિગ્ગહીતસન્ધિવિધાનં નિટ્ઠિતં.

સઞ્ઞાવિધાનં સરસન્ધિ સન્ધિ,
નિસેધનં બ્યઞ્જનસન્ધિ સન્ધિ;
યો નિગ્ગહીતસ્સ ચ સન્ધિકપ્પે,
સુનિચ્છયો સોપિ મયેત્થ વુત્તો.

ઇતિ રૂપસિદ્ધિયં સન્ધિકણ્ડો

પઠમો.

૨. નામકણ્ડ

અથ નામિકવિભત્યાવતારો વુચ્ચતે.

અત્થાભિમુખં નમનતો, અત્તનિ ચત્થસ્સ નામનતો **નામં**, દબ્બાભિધાનં.

તં પન દ્વિધં અન્વત્થરુળ્હીવસેન, તિવિધં પુમિત્થિનપુંસકલિઙ્ગવસેન. યથા – રુક્ખો, માલા, ધનં.

ચતુબ્બિધં સામઞ્ઞગુણક્રિયાયદિચ્છાવસેન, યથા – રુક્ખો, નીલો, પાચકો, સિરિવડ્ઢોતિઆદિ.

અટ્ઠવિધં અવણ્ણિવણ્ણુવણ્ણોકારનિગ્ગહીતન્તપકતિભેદેન.

પુલ્લિઙ્ગ

તત્થ પઠમં **અકારન્તમ્હા** પુલ્લિઙ્ગા જાતિનિમિત્તા **પુરિસ**સદ્દા **સ્યા**દિવિભત્તિયો પરા યોજીયન્તે.

૬૦. **જિનવચનયુત્તઞ્હિ**.

અધિકારોયં. તત્થ પઞ્ચ મારે જિતવાતિ જિનો, બુદ્ધો. જિનસ્સ વચનં જિનવચનં, તસ્સ જિનવચનસ્સ યુત્તં **જિનવચનયુત્તં**, તેપિટકસ્સ બુદ્ધવચનસ્સ માગધિકાય સભાવનિરુત્તિયા યુત્તં અનુરૂપમેવાતિ ઇદં અધિકારત્થં વેદિતબ્બં.

સા માગધી મૂલભાસા, નરા યાયાદિકપ્પિકા;
બ્રહ્માનો ચ’સ્સુતાલાપા, સમ્બુદ્ધા ચાપિ ભાસરે.

અધિકારો પન તિવિધો સીહગતિકમણ્ડૂકગતિકયથાનુપુબ્બિકવસેન, અયં પન સીહગતિકો પુબ્બાપરવિલોકનતો, યથાનુપુબ્બિકોયેવ વા.

સક્કતવિસદિસં કત્વા જિનવચનાનુરૂપવસેન પકતિટ્ઠપનત્થં પરિભાસમાહ.

૬૧. **લિઙ્ગઞ્ચ નિપચ્ચતે**.

લિઙ્ગંપાટિપદિકં, યથા યથા જિનવચનયુત્તઞ્હિ લિઙ્ગં, તથા તથા ઇધ લિઙ્ગં નિપચ્ચતે ઠપીયતિ. **ચ**સદ્દેન ધાતવો ચાતિ જિનવચનાનુરૂપતો ‘‘પુરિસ’’ઇતિ લિઙ્ગે ઠપિતે તતો તસ્સ ધાતુપ્પચ્ચયવિભત્તિવજ્જિતસ્સ અત્થવતો સદ્દસ્સ ‘‘પરસમઞ્ઞા પયોગે’’તિ પરિભાસતો લિઙ્ગસઞ્ઞાયં –

ઇતો પરં વિભત્તિપ્પચ્ચયાદિવિધાને સબ્બત્થ **લિઙ્ગ**ગ્ગહણમનુવત્તતે.

૬૨. **તતો ચ વિભત્તિયો**.

તતો જિનવચનયુત્તેહિ લિઙ્ગેહિ પરા વિભત્તિયો હોન્તિ. **ચ**સદ્દગ્ગહણેન તવેતુનાદિપચ્ચયન્તનિપાતતોપિ. કમ્માદિવસેન, એકત્તાદિવસેન ચ લિઙ્ગત્થં વિભજન્તીતિ વિભત્તિયો.

કા ચ પન તા વિભત્તિયો? ‘‘વિભત્તિયો’’તિ અધિકારો.

૬૩. સિયો, અંયો, નાહિ, સનં, સ્માહિ, સનં, સ્મિંસુ.

સ્યાદયો દ્વિસત્ત વિભત્તિયો નામ હોન્તિ. તત્થ સિ, યો ઇતિ પઠમા, અં, યો ઇતિ દુતિયા, ના, હિ ઇતિ તતિયા, સ, નં ઇતિ ચતુત્થી, સ્મા, હિ ઇતિ પઞ્ચમી, સ, નં ઇતિ છટ્ઠી, સ્મિં, સુ ઇતિ સત્તમી.

ઇદં પન સઞ્ઞાધિકારપરિભાસાવિધિસુત્તેસુ **સઞ્ઞાસુત્ત**ન્તિ દટ્ઠબ્બં, વુત્તઞ્હિ વુત્તિયં ‘‘વિભત્તિઇચ્ચનેન ક્વત્થો, અમ્હસ્સ મમં સવિભત્તિસ્સ સે’’તિ, ઇતરથા પુરિમસુત્તેન એકયોગો કત્તબ્બોતિ. એત્થ ચ પઠમાદિવોહારો, એકવચનાદિવોહારો ચ અન્વત્થવસેન, પરસમઞ્ઞાવસેન વા સિદ્ધોતિ વેદિતબ્બો.

એકસ્સ વચનં એકવચનં, બહૂનં વચનં બહુવચનં, દ્વિન્નં પૂરણી દુતિયાતિઆદિ, ઇતરથા પુરિમસુત્તે **ચ**સદ્દેન સઞ્ઞાકરણે અપ્પકતનિરત્થકવિધિપ્પસઙ્ગો સિયા.

‘‘જિનવચનયુત્તઞ્હિ, લિઙ્ગઞ્ચ નિપચ્ચતે’’તિ ચ વત્તતે. ઇધ પન પદનિપ્ફાદનમ્પિ જિનવચનસ્સાવિરોધેનાતિ ઞાપેતું પરિભાસન્તરમાહ.

૬૪. તદનુપરોધેન.

યથા યથા તેસં જિનવચનાનં ઉપરોધો ન હોતિ, તથા તથા ઇધ લિઙ્ગં, **ચ**સદ્દેનાખ્યાતઞ્ચ નિપચ્ચતે, નિપ્ફાદીયતીતિ અત્થો. તેનેવ ઇધ ચ આખ્યાતે ચ દ્વિવચનાગ્ગહણં, સક્કતવિસદિસતો વિભત્તિપ્પચ્ચયાદિવિધાનઞ્ચ કતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

તત્થ અવિસેસેન સબ્બસ્યાદિવિભત્તિપ્પસઙ્ગે ‘‘વત્તિચ્છાનુપુબ્બિકા સદ્દપ્પવત્તી’’તિ વત્તિચ્છાવસા –

૬૫. લિઙ્ગત્થે પઠમા.

લિઙ્ગત્થાભિધાનમત્તે પઠમાવિભત્તિ હોતીતિ પઠમા. તત્થાપિ અનિયમેનેકવચનબહુવચનપ્પસઙ્ગે ‘‘એકમ્હી વત્તબ્બે એકવચન’’ન્તિ પરિભાસતો લિઙ્ગત્થસ્સેકત્તવચનિચ્છાયં પઠમેકવચનં **સિ**.

‘‘અતો નેના’’તિ ઇતો ‘‘અતો’’તિ વત્તતે, **લિઙ્ગ**ગ્ગહણઞ્ચ.

૬૬. સો .

સિ, ઓઇતિ દ્વિપદમિદં. લિઙ્ગસ્સ **અ**કારતો પરસ્સ **સિ**વચનસ્સ **ઓ**કારો હોતિ.

સુત્તેસુ હિ પઠમાનિદ્દિટ્ઠસ્સ કારિયિનો છટ્ઠીવિપરિણામેન વિવરણં આદેસાપેક્ખન્તિ દટ્ઠબ્બં.

એત્થ ચ **સી**તિ વિભત્તિ ગય્હતે વિભત્તિકારિયવિધિપ્પકરણતો, ''તતો ચ વિભત્તિયો''તિ ઇતો **વિભત્તિ**ગ્ગહણાનુવત્તનતો વા, એવં સબ્બત્થ **સ્યાદી**નં કારિયવિધાને વિભત્તિયેવાતિ દટ્ઠબ્બં.

''વા પરો અસરૂપા''તિ પરલોપે સમ્પત્તે તદપવાદેન પુબ્બલોપમાહ.

૬૭. સરલોપો'માદેસપ્પચ્ચયાદિમ્હિ સરલોપે તુ પકતિ.

પુબ્બસ્સરસ્સ લોપો હોતિ **અં**વચને, આદેસપ્પચ્ચયાદિભૂતે ચ સરે પરે, સરલોપે કતે તુ પરસરસ્સ પકતિભાવો હોતિ. એત્થ ચ ''સરલોપે''તિ પુનગ્ગહણં ઇમિનાવ કતસરલોપનિમિત્તેયેવ પરસ્સ વિકારે સમ્પત્તે પકતિભાવત્થં. પરસરસ્સ પકતિભાવવિધાનસામત્થિયતો અમાદેસપ્પચ્ચયાદિભૂતે સરે પરેતિપિ સિદ્ધં.

ત્યાદિવિભત્તિયો ચેત્થ, પચ્ચયત્તેન ગય્હરે;
આદિગ્ગહણમાખ્યાત-કિતકેસ્વાગમત્થિદં.

પચ્ચયસાહચરિયા, ચાદેસો પકતીપરો;
પદન્તસ્સરલોપો ન, તેન'બ્ભાહાદિકે પરે.

તુગ્ગહણં **ભિક્ખુની**આદીસુ સરલોપનિવત્તનત્થં, ''નયે પરં યુત્તે''તિ પરં નેતબ્બં. પુરિસો તિટ્ઠતિ.

પુરિસો ચ પુરિસો ચાતિ પુરિસ પુરિસઇતિ વત્તબ્બે –

૬૮. સરૂપાનમેકસેસ્વસકિં.

સરૂપાનં સમાનરૂપાનં પદબ્યઞ્જનાનં મજ્ઝે એકોવ સિસ્સતે, અઞ્ઞે લોપમાપજ્જન્તે અસકિન્તિ એકસેસો. એત્થ ચ ''સરૂપાન''ન્તિ વુત્તત્તાવ સિદ્ધે અસકિમ્પયોગે પુ**નાસકિં**ગહણં **એક**વિભત્તિવિસયાનમેવાસકિમ્પયોગે એવાયન્તિ દસ્સનત્થં, ન ચ વિચ્છાપયોગે'તિપ્પસઙ્ગો. ''વગ્ગા પઞ્ચપઞ્ચસો મન્તા''તિ એત્થ ''પઞ્ચપઞ્ચસો''તિ નિદ્દેસેનેવ વિચ્છાપયોગસિદ્ધિયા ઞાપિતત્તા, અથ વા સહવચનિચ્છાય'મય'મેકસેસો.

યોગવિભાગતો ચેત્થ, એકસેસ્વસકિં ઇતિ;
વિરૂપેકસેસો હોતિ, વા ''પિતૂન''ન્તિઆદિસુ.

તત્થેવ લિઙ્ગત્થસ્સ **બહુત્ત**વચનિચ્છાયં ''બહુમ્હિ વત્તબ્બે બહુવચન''ન્તિ પઠમાબહુવચનં **યો**, પુરિસ યો ઇતીધ ''અતો, વા''તિ ચ વત્તતે.

૬૯. સબ્બયોનીનમાએ.

અકારન્તતો લિઙ્ગમ્હા પરેસં સબ્બેસં પઠમાયોનીનં, દુતિયાયોનીનઞ્ચ યથાક્કમં આકારેકારાદેસા હોન્તિ વાતિ **આ**કારો, **સબ્બ**ગ્ગહણં સબ્બાદેસત્થં, સરલોપાદિ પુરિમસદિસમેવ, પુરિસા તિટ્ઠન્તિ.

વા ઇચ્ચેવ રૂપા રૂપાનિ, અગ્ગયો, મુનયો.

વાસદ્દોયં વવત્થિતપિભાસત્થો, તેન ચેત્થ –

> નિચ્ચમેવ ચ પુલ્લિઙ્ગે, અનિચ્ચઞ્ચ નપુંસકે;
> અસન્તં **ઝે** કતત્તે તુ, વિધિં દીપેતિ **વા**સુતિ.

તત્થેવાલપનવચનિચ્છાયં ''લિઙ્ગત્થે પઠમા''તિ વત્તતે.

૭૦. આલપને ચ.

અભિમુખં કત્વા લપનં **આલપનં**, સમ્બોધનં. તસ્મિં આલપનત્થાધિકે લિઙ્ગત્થાભિધાનમત્તે ચ પઠમાવિભત્તિ હોતિ. પુરે વિય એકવચનાદિ.

પુરિસ સિ ઇચ્ચત્ર –

૭૧. આલપને સિ ગસઞ્ઞો.

આલપનત્થે વિહિતો **સિ ગ**સઞ્ઞો હોતીતિ **ગ**સઞ્ઞાયં ''ભો ગે તૂ''તિ ઇતો ''ગે''તિ વત્તતે.

૭૨. અકારપિતાદ્યન્તાનમા.

લિઙ્ગસ્સ સમ્બન્ધી **અ**કારો ચ **પિતુસત્થુ**ઇચ્ચેવમાદીનમન્તો ચ **આ**કારત્તમાપજ્જતે **ગે** પરે.

''ગે, રસ્સ''મિતિ ચ વત્તતે.

૭૩. આકારો વા.

લિઙ્ગસ્સ સમ્બન્ધી **આ**કારો રસ્સમાપજ્જતે **ગે પરે** વિકપ્પેન, અદૂરટ્ઠસ્સાલપનેવાયં.

૭૪. સેસતો લોપં ગસિપિ.

''સિં, સો, સ્યા ચ, સખતો ગસ્સે વા, ઘતે ચા''તિ એવમાદીહિ નિદ્દિટ્ઠેહિ અઞ્ઞો સેસો નામ, તતો સેસતો લિઙ્ગમ્હા **ગસિ**ઇચ્ચેતે લોપમાપજ્જન્તે. **અપિ**ગ્ગહણં દુતિયત્થસમ્પિણ્ડનત્થં, એત્થ ચ સતિપિ **સિ**ગ્ગહણે **વ**ઇતિ વચનમેવ ઞાપકમઞ્ઞત્થાપિ **સિ**ગ્ગહણે આલપનાગ્ગહણસ્સ. કેચિ આલપનાભિબ્યત્તિયા **ભવન્ત**સદ્દં વા **હે**સદ્દં વા પયુજ્જન્તે. ભો પુરિસ તિટ્ઠ, હે પુરિસા વા.

બહુવચને **ન** વિસેસો, ભવન્તો પુરિસા તિટ્ઠથ.

તત્થેવ કમ્મત્થવચનિચ્છાયં ''વ,''તિ વત્તતે.

૭૫. યં કરોતિ તં કમ્મં.

યં વા કરોતિ, યં વા વિકરોતિ, યં વા પાપુણાતિ, તં કારકં ક્રિયાનિમિત્તં કમ્મસઞ્ઞં હોતિ.

૭૬. કમ્મત્થે દુતિયા.

કમ્મત્થે દુતિયાવિભત્તિ હોતિ. પુરે વિય દુતિયેકવચનં અં, ‘‘સરલોપો’’તિઆદિના સરે લુત્તે ‘‘દીઘ’’ન્તિ દીઘે સમ્પત્તે પકતિભાવો ચ, પુરિસં પસ્સ.

બહુવચને ‘‘સબ્બયોનીનમાએ’’તિ **યો**વચન**સ્સે**કારો, પુરિસે પસ્સ.

તત્થેવ કત્તુવચનિચ્છાયં –

૭૭. યો કરોતિ સ કત્તા.

યો અત્તપ્પધાનો ક્રિયં કરોતિ, સો કત્તુસઞ્ઞો હોતિ.

‘‘તતિયા’’તિ વત્તતે.

૭૮. કત્તરિ ચ.

કત્તરિ ચ કારકે તતિયાવિભત્તિ હોતીતિ તતિયેકવચનં **ના.**

૭૯. અતો નેન.

એનાતિ અવિભત્તિકનિદ્દેસો. **અ**કારન્તતો લિઙ્ગમ્હા પરસ્સ **ના**વચનસ્સ **એના**દેસો હોતિ, સરલોપાદિ, પુરિસેન કતં.

બહુવચનમ્હિ –

૮૦. સુહિસ્વકારો એ.

સુ, હિઇચ્ચેતેસુ વિભત્તિરૂપેસુ પરેસુ લિઙ્ગસ્સ સમ્બન્ધી **અ**કારો **એ**ત્તમાપજ્જતે.

૮૧. સ્માહિસ્મિંનં મ્હાભિમ્હિ વા.

સબ્બતો લિઙ્ગમ્હા **સ્મા હિ સ્મિં**ઇચ્ચેતેસં યથાક્કમં **મ્હા, ભિ, મ્હિ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ વા, પુરિસેહિ, પુરિસેભિ કતં.

તત્થેવ કરણવચનિચ્છાયં –

૮૨. યેન વા કયિરતે તં કરણં.

યેન વા કયિરતે, યેન વા પસ્સતિ, યેન વા સુણાતિ, તં કારકં કરણસઞ્ઞં હોતિ.

૮૩. કરણે તતિયા.

કરણકારકે તતિયાવિભત્તિ હોતિ, સેસં કત્તુસમં, આવિટ્ઠેન પુરિસેન સો પુઞ્ઞં કરોતિ, પુરિસેહિ, પુરિસેભિ.

તત્થેવ સમ્પદાનવચનિચ્છાયં –

૮૪. યસ્સ દાતુકામો રોચતે ધારયતે વા તં સમ્પદાનં.

યસ્સ વા દાતુકામો, યસ્સ વા રોચતે, યસ્સ વા ધારયતે, તં કારકં સમ્પદાનસઞ્ઞં હોતિ.

૮૫. સમ્પદાને ચતુત્થી.

સમ્પદાનકારકે ચતુત્થીવિભત્તિ હોતીતિ ચતુત્થિયા એકવચનં **સ**.

૮૬. સાગમો સે.

સબ્બતો લિઙ્ગમ્હા **સ**કારાગમો હોતિ **સે** વિભત્તિમ્હિ પરે. પુરિસસ્સ ધનં દદાતિ.

બહુવચનમ્હિ ''દીઘ''ન્તિ વત્તતે.

૮૭. સુનંહિસુ ચ.

સુ નં હિઇચ્ચેતેસુ પરેસુ લિઙ્ગસ્સ અન્તભૂતા સબ્બે રસ્સસરા દીઘમાપજ્જન્તે, **ચ**ગ્ગહણમિકારુકારાનં ક્વચિ નિવત્તનત્થં. પુરિસાનં.

તત્થેવાપાદાનવચનિચ્છાયં –

૮૮. યસ્મા દપેતિ ભયમાદત્તે વા તદપાદાનં.

યસ્મા વા અવધિભૂતા અપેતિ, યસ્મા વા ભયં, યસ્મા વા આદત્તે, તં કારકં અપાદાનસઞ્ઞં હોતિ.

૮૯. અપાદાને પઞ્ચમી.

અપાદાનકારકે પઞ્ચમીવિભત્તિ હોતીતિ પઞ્ચમિયા એકવચનં **સ્મા**.

''અતો, સબ્બેસં, આ એ''તિ ચ વત્તતે.

૯૦. સ્માસ્મિંન વા.

અકારન્તતો લિઙ્ગમ્હા સબ્બેસં **સ્મા સ્મિં**ઇચ્ચેતેસં યથાક્કમં આકારેકારાદેસા હોન્તિ વા, અઞ્ઞત્થ **મ્હા**દેસો. પુરિસા અપેતિ, પુરિસમ્હા, પુરિસસ્મા.

બહુવચને સબ્બત્થ તતિયાસમં, **હિસ્સ ભિ**આદેસો હોતિ. પુરિસેહિ, પુરિસેભિ અપેતિ.

તત્થેવ સામિવચનિચ્છાયં –

૯૧. યસ્સ વા પરિગ્ગહો તં સામિ.

યસ્સ વા પરિગ્ગહો, તં સામિસઞ્ઞં હોતિ.

૯૨. સામિસ્મિં છટ્ઠી.

સામિસ્મિં છટ્ઠીવિભત્તિ હોતિ. ઠપેત્વા **આયા**દેસં સબ્બત્થ ચતુત્થીછટ્ઠીનં સમાનં રૂપં. પુરિસસ્સ એતં ધનં, પુરિસાનં.

તત્થેવ ઓકાસવચનિચ્છાયં –

૯૩. યોધારો તમોકાસં.

યો કત્તુકમ્માનં ક્રિયાય આધારો, તં કારકં ઓકાસસઞ્ઞં હોતિ.

૯૪. ઓકાસે સત્તમી.

ઓકાસકારકે સત્તમીવિભત્તિ હોતીતિ સત્તમિયા એકવચનં સ્મિં, તસ્સ ''સ્માસ્મિંનં વા''તિ **એ**કારો, **મ્હિ**આદેસો ચ, પુરિસે પતિટ્ઠિતં, પુરિસમ્હિ, પુરિસસ્મિં.

બહુવચને ''સુહિસ્વકારો એ''તિ **એ**કારો, પુરિસેસુ.

પુરિસો, પુરિસા, ભો પુરિસ ભો પુરિસા વા, ભવન્તો પુરિસા, પુરિસં, પુરિસે, પુરિસેન, પુરિસેહિ પુરિસેભિ, પુરિસસ્સ, પુરિસાનં, પુરિસા પુરિસસ્મા પુરિસમ્હા, પુરિસેહિ પુરિસેભિ, પુરિસસ્સ, પુરિસાનં, પુરિસે પુરિસસ્મિં પુરિસમ્હિ, પુરિસેસુ.

તથા સુગતો, સુગતા, ભો સુગત ભો સુગતા વા, ભવન્તો સુગતા, સુગતં, સુગતે, સુગતેન, સુગતેહિ સુગતેભિ, સુગતસ્સ, સુગતાનં, સુગતા સુગતસ્મા સુગતમ્હા, સુગતેહિ સુગતેભિ, સુગતસ્સ, સુગતાનં, સુગતે સુગતસ્મિં સુગતમ્હિ, સુગતેસુ.

એવં સુરા'સુર નરો'રગ નાગ યક્ખા,
ગન્ધબ્બ કિન્નર મનુસ્સ પિસાચ પેતા;
માતઙ્ગ જઙ્ગમ તુરઙ્ગ વરાહ સીહા,
બ્યગ્ઘ'ચ્છ કચ્છપ તરચ્છ મિગ'સ્સ સોણા.

આલોક લોક નિલયા'નિલ ચાગ યોગા, વાયામ ગામ
નિગમા'ગમ ધમ્મ કામા;
સઙ્ઘો'ઘ ઘોસ પટિઘા'સવ કોધ લોભા,
સારમ્ભ થમ્ભ મદ માન પમાદ મક્ખા.

પુન્નાગ પૂગ પનસા’સન ચમ્પક’મ્બા,
હિન્તાલ તાલ બકુલ’જ્જુન કિંસુકા ચ;
મન્દાર કુન્દ પુચિમન્દ કરઞ્જ રુક્ખા,
ઞેય્યા મયૂર સકુનણ્ડજ કોઞ્ચ હંસા –

ઇચ્ચાદયોપિ.

મનોગણાદિસ્સ તુ નાસસ્માસ્મિંસુ વિસેસો. અઞ્ઞત્થ પુરિસસમં.

મનો, મના, હે મન હે મના વા, ભવન્તો મના, મનં, મને.

“વા”તિ વત્તતે.

૯૫. મનોગણાદિતો સ્મિંનાનમિઆ.

મનોપભુતિ ગણો મનોગણો, મનોગણાદિતો **સ્મિં**, **ના**ઇચ્ચેતેસં યથાક્કમં ઇકારાકારાદેસા હોન્તિ વા. **આદિ**ગ્ગહણેન **બિલપદા**દિતોપિ.

“મનોગણાદિતો”તિ વત્તતે.

૯૬. સ સરે વાગમો.

એતેહેવ મનોગણાદીહિ સરે પરે **સા**ગમો હોતિ વા. મનસા, મનેન.

વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો, તેન “મનો મના મનં મને મનઆયતન”ન્તિઆદીસુ ન હોતિ. “માનસિકં, ચેતસિક”ન્તિઆદીસુ નિચ્ચં. મનેહિ, મનેભિ.

“મનોગણાદિતો, વા”તિ ચ વત્તતે.

૯૭. સસ્સ ચો.

મનોગણાદિતો પરસ્સ **સસ્સ** વિભત્તિસ્સ **ઓ**કારો હોતિ વા. **સા**ગમો.

મનસો મનસ્સ, મનાનં, મના મનસ્મા મનમ્હા, મનેહિ મનેભિ, મનસો મનસ્સ, મનાનં, મનસિ મને મનસ્મિં મનમ્હિ, મનેસુ.

એવં વચો વયો તેજો,
તપો ચેતો તમો યસો;
અયો પયો સિરો છન્દો,
સરો ઉરો રહો અહો –

ઇચ્ચાદિ **મનોગણો**.

ગુણવન્તુસદ્દસ્સ ભેદો. ગુણવન્તુ સિ ઇતીધ –

‘‘સવિભત્તિસ્સ, ન્તુસ્સા’’તિ ચ અધિકારો.

૯૮. આ સિમ્હિ.

સબ્બસ્સેવ **ન્તુ**પચ્ચયસ્સ સવિભત્તિસ્સ **આ**આદેસો હોતિ સિમ્હિ વિભત્તિમ્હિ. ગુણવા.

‘‘યોમ્હિ, પઠમે’’સીહગતિયા ‘‘વા’’તિ ચ વત્તતે.

૯૯. ન્તુસ્સ ન્તો.

સબ્બસ્સેવ **ન્તુ**પચ્ચયસ્સ સવિભત્તિસ્સ **ન્તો**આદેસો હોતિ વા **યો**મ્હિ પઠમે, ગુણવન્તો તિટ્ઠન્તિ.

‘‘સુનંહિસુ, અત્ત’’ન્તિ ચ વત્તતે.

૧૦૦. ન્તુસ્સન્તો યોસુ ચ.

ન્તુપચ્ચયસ્સ અન્તો **ઉ**કારો **અત્ત**માપજ્જતે **સુનંહિ યો**ઇચ્ચેતેસુ, **ચ**ગ્ગહણેન અઞ્ઞેસુ અં **ના સ્માસ્મિં**સુ ચ. ગુણવન્તા, છટ્ઠિયા સિદ્ધેપિ **અન્તા**દેસે પુન **અન્ત**ગ્ગહણકરણતો **યો**નં **ઇ**કારો ચ ક્વચિ. ગુણવન્તિ.

‘‘અ’’મિતિ વત્તતે.

૧૦૧. અવણ્ણા ચ ગે.

સબ્બસ્સેવ **ન્તુ**પચ્ચયસ્સ સવિભત્તિસ્સ **અં અવણ્ણ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ **ગે** પરે.

ભો ગુણવં ભો ગુણવ ભો ગુણવા, ભવન્તો ગુણવન્તો ગુણવન્તા, ગુણવન્તં, ગુણવન્તે.

‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૧૦૨. તોતિતા સસ્મિંનાસુ.

સબ્બસ્સેવ **ન્તુ**પચ્ચયસ્સ સવિભત્તિસ્સ **તોતિ તા**આદેસા હોન્તિ વા **સસ્મિંના**ઇચ્ચેતેસુ યથાસઙ્ખ્યં. ગુણવતા ગુણવન્તેન, ગુણવન્તેહિ ગુણવન્તેભિ.

૧૦૩. ન્તસ્સ સે વા.

સબ્બસ્સેવ **ન્તુ**પચ્ચયસ્સ સવિભત્તિસ્સ **ન્તસ્સ**ઇચ્ચયમાદેસો હોતિ વા **સે** વિભત્તિમ્હિ. ગુણવન્તસ્સ ગુણવતો.

૧૦૪. નંમ્હિ તં વા.

સબ્બસ્સેવ **ન્તુ**પચ્ચયસ્સ સવિભત્તિસ્સ **તં**આદેસો હોતિ વા **નંમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. ગુણવતં ગુણવન્તાનં.

''અમ્હ તુમ્હ ન્તુ''ઇચ્ચાદિના **સ્મા**વચનસ્સ નાબ્યપદેસો.

ગુણવતા ગુણવન્તા ગુણવન્તસ્મા ગુણવન્તમ્હા, ગુણવન્તેહિ ગુણવન્તેભિ, ગુણવન્તસ્સ ગુણવતો, ગુણવતં ગુણવન્તાનં, ગુણવતિ ગુણવન્તે ગુણવન્તસ્મિં ગુણવન્તમ્હી, ગુણવન્તેસુ.

એવં ગણવા કુલવા બલવા યસવા ધનવા સુતવા ભગવા હિમવા ફલવા સીલવા પઞ્ઞવા ઇચ્ચાદયો.

હિમવન્તુસદ્દતો **સિમ્હિ** કતે –

''અત્તં, ન્તુસ્સ'ન્તો''તિ ચ વત્તમાને –

૧૦૫. સિમ્હી વા.

ન્તુપચ્ચયસ્સ અન્તો **અત્તં** હોતિ વા **સિમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. હિમવન્તો, હિમવા, સેસં સમં.

પુન **વા**ગ્ગહણકરણં **હિમવન્તુ**સદ્દતો અઞ્ઞત્ર અત્તનિસેધનત્થં, વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો. તેન ગુણવન્તાદીસુ નાતિપ્પસઙ્ગો.

એવં સતિમા ધિતિમા ગતિમા મતિમા મુતિમા મુત્તિમા જુતિમા સિરિમા હિરિમા થુતિમા રતિમા યતિમા સુચિમા કલિમા બલિમા કસિમા રુચિમા બુદ્ધિમા ચક્ખુમા બન્ધુમા હેતુમા સેતુમા કેતુમા રાહુમા ભાણુમા ખાણુમા વિજ્જુમા ઇચ્ચાદયો.

તત્થ **સતિમન્તુ બન્ધુમન્તુ**સદ્દાનં **અંસે**સુ રૂપભેદો. ''અત્તં, ન્તુસ્સા''તિ ચ વત્તતે.

૧૦૬. સબ્બસ્સ વા અંસેસુ.

સબ્બસ્સેવ **ન્તુ**પચ્ચયસ્સ **અત્તં** હોતિ વા **અંસ**ઇચ્ચેતેસુ. ઇધાપિ **વા**સદ્દસ્સ વવત્થિતવિભાસત્તા નાતિપ્પસઙ્ગો . સતિમં સતિમન્તં, બન્ધુમં બન્ધુમન્તં, સતિમસ્સ સતિમતો સતિમન્તસ્સ, બન્ધુમસ્સ બન્ધુમતો બન્ધુમન્તસ્સ, સેસં સમં.

ગચ્છન્તસદ્દસ્સ ભેદો, ગચ્છન્ત સિ,

''વા''તિ વત્તતે.

૧૦૭. સિમ્હિ ગચ્છન્તાદીનં ન્તસદ્દો અં.

ગચ્છન્તિચ્ચેવમાદીનં **અન્ત**પ્પચ્ચયન્તાનં **ન્ત**સદ્દો અંરૂપં આપજ્જતે વા **સિમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. સરલોપ**સિ**લોપા, સો ગચ્છં, ગચ્છન્તો વા ગણ્હાતિ.

“ગચ્છન્તાદીનં, ન્તસદ્દો”તિ ચ વત્તમાને –

૧૦૮. સેસેસુ ન્તુવ.

ગચ્છન્તાદીનં **ન્તસદ્દો ન્તુ**પચ્ચયોવ દટ્ઠબ્બો સેસેસુ વિભત્તિપ્પચ્ચયેસુ, **અસ્મિમ્હિ** કારિયાતિદેસોયં. સેસં **ગુણવન્તુ**સમં.

તે ગચ્છન્તો ગચ્છન્તા, ભો ગચ્છં ભો ગચ્છ ભો ગચ્છા, ભવન્તો ગચ્છન્તો ગચ્છન્તા, [ગચ્છં] ગચ્છન્તં, ગચ્છન્તે, ગચ્છતા ગચ્છન્તેન, ગચ્છન્તેહિ ગચ્છન્તેભિ, ગચ્છતો ગચ્છન્તસ્સ, ગચ્છતં ગચ્છન્તાનં, ગચ્છતા ગચ્છન્તસ્મા ગચ્છન્તમ્હા, ગચ્છન્તેહિ ગચ્છન્તેભિ, ગચ્છતો ગચ્છન્તસ્સ, ગચ્છતં ગચ્છન્તાનં, ગચ્છતિ ગચ્છન્તે ગચ્છન્તસ્મિં ગચ્છન્તમ્હી, ગચ્છન્તેસુ.

એવં મહં ચરં તિટ્ઠં, દદં ભુઞ્જં સુણં પચં;
જયં જીરં ચવં મીયં, સરં કુબ્બં જપં વજં –

ઇચ્ચાદયો.

ભવન્તસદ્દસ્સ **ગ યો ના સ**વચનેસુ વિસેસો. સો ભવં.

“ભવતો”તિ વત્તતે.

૧૦૯. ઓભાવો ક્વચિ યોસુ વકારસ્સ.

ભવન્તઇચ્ચેતસ્સ વકારસ્સ **ઓ**ભાવો હોતિ ક્વચિ **યો**ઇચ્ચેતેસુ. તે ભોન્તો ભવન્તો ભવન્તા.

“ભવતો”તિ વત્તતે.

૧૧૦. ભો ગે તુ.

સબ્બસ્સેવ **ભવન્ત**સદ્દસ્સ **ભો** હોતિ **ગે** પરે. **તુ**સદ્દેન ભન્તે, ભોન્તાદિ ચ, **ગ**લોપો, ભો ભન્તે ભોન્ત ભોન્તા, ભોન્તો ભવન્તો ભવન્તા, ભવન્તં, ભોન્તે ભવન્તે.

નાસેસુ “ઓભાવો ક્વચી”તિ યોગવિભાગેન **ઓ**ભાવો.

ભોતા ભવતા ભવન્તેન, ભોતો ભવતો ભવન્તસ્સ ઇચ્ચાદિ.

૧૧૧. ભદન્તસ્સ ભદ્દન્ત ભન્તે.

સબ્બસ્સેવ **ભદન્ત**સદ્દસ્સ **ભદ્દન્ત ભન્તે**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ ક્વચિ **ગે** પરે **યો**સુ ચ. ભો ભદ્દન્ત ભન્તે, ભદન્ત ભદન્તા વા ઇચ્ચાદિ **પુરિસ**સદ્દસમં.

૧૧૨. સન્તસદ્દસ્સ સો ભે બો ચન્તે.

સબ્બસ્સેવ **સન્તસદ્દસ્સ સ**સદ્દાદેસો હોતિ **ભ**કારે પરે, અન્તે ચ **બ**કારાગમો હોતિ.

ચસદ્દગ્ગહણેન અ**ભ**કારેપિ સમાસે ક્વચિ **સ**કારાદેસો. સબ્ભિ.

ભેતિ કિં? સન્તેહિ, સેસં **ગચ્છન્ત**સદ્દસમં.

અત્થિ **રાજ બ્રહ્મ અત્ત સખ**સદ્દાદીનં ભેદો, તથેવ **સ્યાદ્યુપ્પત્તિ**, ''રાજ સિ''ઇતિ ઠિતે –

''બ્રહ્મત્તસખરાજાદિતો''તિ અધિકારો.

૧૧૩. સ્યા ચ.

બ્રહ્મ અત્ત સખ રાજઇચ્ચેવમાદિતો **સિ**વચનસ્સ **આ**કારો હોતિ. **આદિ**સદ્દેન **આતુમા**દિસદ્દતો ચ. સરલોપાદિ. રાજા તિટ્ઠતિ.

૧૧૪. યોનમાનો.

બ્રહ્મત્તસખરાજાદિતો **યો**નં **આનો**આદેસો હોતિ. રાજાનો તિટ્ઠન્તિ, ભો રાજ ભો રાજા, ભવન્તો રાજાનો.

''વા''તિ વત્તતે.

૧૧૫. બ્રહ્મત્તસખરાજાદિતો અમાનં.

બ્રહ્માદીહિ પરસ્સ અંવચનસ્સ **આનં** હોતિ વા. રાજાનં પસ્સ રાજં વા, રાજાનો.

''સવિભત્તિસ્સ, રાજસ્સા''તિ ચ વત્તતે.

૧૧૬. નામ્હિ રઞ્ઞા વા.

સબ્બસ્સેવ **રાજ**સદ્દસ્સ સવિભત્તિસ્સ **રઞ્ઞા**આદેસો હોતિ વા **નામ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. રઞ્ઞા કતં રાજેન વા.

૧૧૭. રાજસ્સ રાજુ સુનંહિસુ ચ.

સબ્બસ્સ **રાજ**સદ્દસ્સ **રાજુ**આદેસો હોતિ **સુ નં હિ**ઇચ્ચેતેસુ વચનેસુ. **ચ**સદ્દો વિકપ્પનત્થો, ''સુનંહિસુ ચા''તિ દીઘો, રાજૂહિ રાજૂભિ, રાજેહિ રાજેભિ વા.

''સવિભત્તિસ્સા''તિ અધિકારો.

૧૧૮. રાજસ્સ રઞ્ઞોરાજિનો સે.

સબ્બસ્સેવ **રાજ**સદ્દસ્સ સવિભત્તિસ્સ **રઞ્ઞો રાજિનો**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ **સે** વિભત્તિમ્હિ. રઞ્ઞો, રાજિનો દેતિ.

‘‘રાજસ્સા’’તિ વત્તતે.

૧૧૯. રઞ્ઞં નં મ્હી વા.

સબ્બસ્સેવ **રાજ**સદ્દસ્સ સવિભત્તિસ્સ **રઞ્ઞં**આદેસો હોતિ વા **નં**મ્હિ વિભત્તિમ્હિ. રઞ્ઞં રાજૂનં રાજાનં.

પઞ્ચમિયં –

૧૨૦. અમ્હતુમ્હન્તુરાજબ્રહ્મત્તસખસત્થુપિતાદીહિ સ્મા નાવ.

અમ્હતુમ્હન્તુરાજબ્રહ્મત્તસખસત્થુપિતુઇચ્ચેવમાદીહિ **સ્મા**વચનં **નાવ** દટ્ઠબ્બન્તિ **સ્મા**વચનસ્સ નાભાવાતિદેસો. **અતિદેસો** પન છબ્બિધો.

વુત્તઞ્ચ –

> ‘‘બ્યપદેસો નિમિત્તઞ્ચ, તંરૂપં તંસભાવતા;
> સુત્તઞ્ચેવ તથા કારિ-યાતિદેસોતિ છબ્બિધો’’તિ.

તત્રાયં **બ્રહ્મત્તસખા**દીસુ પાઠસામત્થિયતો **રૂપાતિદેસો**. સેસં તતિયાસમં.

રઞ્ઞા અપેતિ, રાજૂહિ રાજૂભિ, રાજેહિ રાજેભિ, રઞ્ઞો, રાજિનો સન્તકં, રઞ્ઞં રાજૂનં રાજાનં.

‘‘રાજસ્સા’’તિ વત્તતે.

૧૨૧. સ્મિંમ્હિ રઞ્ઞે રાજિનિ.

સબ્બસ્સેવ **રાજ**સદ્દસ્સ સવિભત્તિસ્સ **રઞ્ઞેરાજિનિ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ **સ્મિં**મ્હિ વિભત્તિમ્હિ. રઞ્ઞે, રાજિનિ પતિટ્ઠિતં, રાજૂસુ રાજેસુ.

બ્રહ્મસદ્દસ્સ ચ **ગ ના સ સ્મિં**સુ વિસેસો. બ્રહ્મા, બ્રહ્માનો.

આલપને ચ ‘‘એ’’તિ વત્તતે.

૧૨૨. બ્રહ્મતો ગસ્સ ચ.

બ્રહ્મસદ્દતો ગસ્સ ચ **એ**કારો હોતિ, **ચ**ગ્ગહણં **એ**ગ્ગહણાનુકડ્ઢનત્થં, ભો બ્રહ્મે, ભવન્તો બ્રહ્માનો, બ્રહ્માનં બ્રહ્મં, બ્રહ્માનો.

વિપરિણામેન ‘‘બ્રહ્મસ્સ, અન્તો’’તિ ચ વત્તતે.

૧૨૩. ઉત્તં સનાસુ.

બ્રહ્મસદ્દસ્સ અન્તો **ઉત્ત**માપજ્જતે **સ નાઇ**ચ્ચેતેસુ વચનેસુ. **ઉત્ત**મિતિ ભાવનિદ્દેસો કત્થચિ અભાવદસ્સનત્થો. બ્રહ્મુના, બ્રહ્મેહિ બ્રહ્મેભિ.

સસ્મિં **ઉત્તે** કતે ''ઇવણ્ણુવણ્ણા ઝલા''તિ **લ**સઞ્ઞાયં –

૧૨૪. ઝલતો સસ્સ નો વા.

ઝલસઞ્ઞેહિ ઇવણ્ણુવણ્ણેહિ પરસ્સ **સ**ઇચ્ચેતસ્સ વચનસ્સ **નો**ઇચ્ચાદેસો હોતિ વા. બ્રહ્મુનો બ્રહ્મસ્સ, બ્રહ્માનં બ્રહ્મૂનં વા, **ઉત્ત**મિતિ યોગવિભાગેન અઞ્ઞત્થાપિ ઉત્તં.

પઞ્ચમિયં નાભાવાતિદેસો. બ્રહ્મુના, બ્રહ્મેહિ બ્રહ્મેભિ, બ્રહ્મુનો બ્રહ્મસ્સ, બ્રહ્માનં બ્રહ્મૂનં વા.

૧૨૫. બ્રહ્મતો તુ સ્મિં નિ.

બ્રહ્મસદ્દતો **સ્મિં**વચનસ્સ **નિ** હોતિ. **તુ**સદ્દેન **કમ્મચમ્મમુદ્ધા**દિતો ચ ક્વચિ. બ્રહ્મનિ, બ્રહ્મેસુ.

અત્તસદ્દસ્સ તતિયાદીસ્વેવ વિસેસો.

અત્તા, અત્તાનો, ભો અત્ત ભો અત્તા, ભવન્તો અત્તાનો, અત્તાનં અત્તં, અત્તાનો.

નામ્હિ ''અકમ્મન્તસ્સ ચા''તિ એત્થ **ચ**સદ્દેન **અત્ત**ન્તસ્સ અત્તં વા. અત્તના અત્તેન વા.

૧૨૬. અત્તન્તો હિસ્મિમનત્તં.

અત્તસદ્દસ્સ અન્તો **અન**ત્તમાપજ્જતે **હિ**સ્મિં પરે. અત્તનેહિ અત્તનેભિ.

''તતો, અત્તતો''તિ ચ વત્તતે.

૧૨૭. સસ્સ નો.

તતો **અત્ત**સદ્દતો **સ**સ્સ વિભત્તિસ્સ **નો** હોતિ. અત્તનો, અત્તાનં.

૧૨૮. સ્મા ના.

તતો **અત્ત**સદ્દતો **સ્મા**વચનસ્સ **ના** હોતિ. અત્તના અપેતિ.

નાભાવાતિદેસેનેવ સિદ્ધેપિ ઉત્તરસુત્તેન એકયોગમકત્વા ભિન્નયોગકરણં અત્થન્તરવિઞ્ઞાપનત્થં, તેન **અત્તન્તત**કારસ્સ **ર**કારો **જ**કારે ક્વચિ. અત્રજો અત્તજો વા. અત્તનેહિ અત્તનેભિ, અત્તનો, અત્તાનં.

''અત્તતો''તિ વત્તતે.

૧૨૯. તતો સ્મિં નિ.

તતો **અત્તસદ્દતો** **સ્મિં**વચનસ્સ **નિ** હોતિ. અત્તનિ, અત્તેસુ.

સખસદ્દસ્સ ભેદો. સખા, સખાનો.

‘‘યોન’’મિતિ વત્તતે.

૧૩૦. સખતો ચાયોનો.

સખસદ્દતો **યો**નં **આયો નો**આદેસા ચ હોન્તિ. સખાયો.

૧૩૧. સખન્તસ્સિ નોનાનંસેસુ.

સખસદ્દન્તસ્સ **ઇ**કારાદેસો હોતિ **નોનાનંસ**ઇચ્ચેતેસુ પરેસુ. સખિનો તિટ્ઠન્તિ.

આલપને **ગ**સઞ્ઞાયં –

૧૩૨. સખતો ગસ્સે વા.

સખતો **ગ**સ્સ **અ**કાર **આ**કાર **ઇ**કાર **ઈ**કાર**એ**કારાદેસા હોન્તિ. **વા**સદ્દેન અઞ્ઞસ્માપિ ક્વચિ **એ**કારો. યથા – ભદ્દન્તે ઇસે ઇતિ.

અ ચ આ ચ ઇ ચ ઈ ચ એ ચાતિપિ એ, પુબ્બસ્સરાનં કમેન લોપો.

ભો સખ ભો સખા ભો સખિ ભો સખી ભો સખે, ભવન્તો સખાનો સખાયો સખિનો.

‘‘સખન્તસ્સ, આરો ચા’’તિ ચ વત્તતે.

૧૩૩. સુનમંસુ વા.

સખન્તસ્સ આરો ભોતિ વા **સુનં અં**ઇચ્ચેતેસુ પરેસુ. સખારં સખાનં સખં, સખાનો સખાયો સખિનો, સખિના.

‘‘સખન્તસ્સા’’તિ વત્તતે.

૧૩૪. આરો હિમ્હિ વા.

સખન્તસ્સ આરો હોતિ વા **હિમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. સખારેહિ સખારેભિ, સખેહિ સખેભિ.

ઇકારાદેસે ‘‘ઝલતો સસ્સ નો વા’’તિ **નો**. સખિનો સખિસ્સ, સખારાનં સખીનં.

સ્માવચનસ્સ **ના**ભાવો. સખિના, સખારેહિ સખારેભિ સખેહિ સખેભિ, સખિનો સખિસ્સ, સખારાનં સખીનં.

‘‘સખતો’’તિ ચ વત્તતે.

૧૩૫. સ્મિમે .

સખતો **સ્મિં**વચનસ્સ **એ**કારો હોતિ. નિચ્ચત્થોયમારમ્ભો. સખે, સખારેસુ સખેસુ.

આતુમસદ્દસ્સ પઠમાદુતિયાસુ **અત્ત**સદ્દસ્સેવ રૂપનયો. આતુમા, આતુમાનો, ભો આતુમ ભો આતુમા, ભવન્તો આતુમાનો, આતુમાનં આતુમં, આતુમાનો, આતુમેન ઇચ્ચાદિ **પુરિસ**સમં.

પુમસદ્દસ્સ ભેદો. પુમ સિ,

‘‘સવિભત્તિસ્સા’’તિ અધિકારો.

૧૩૬. પુમન્તસ્સા સિમ્હિ.

પુમસદ્દસ્સ સવિભત્તિસ્સ **આ**કારાદેસો હોતિ **સિ**મ્હિ વિભત્તિમ્હિ. **અન્ત**ગ્ગહણેન **મઘવયુવા**દીનમન્તસ્સ ચ. પુમા.

‘‘પુમન્તસ્સા’’તિ અધિકારો.

૧૩૭. યોસ્વાનો.

પુમન્તસ્સ સવિભત્તિસ્સ **આનો**આદેસો હોતિ **યો**સુ વિભત્તીસુ. પુમાનો.

૧૩૮. અમાલપનેકવચને.

પુમન્તસ્સ સવિભત્તિસ્સ **અં** હોતિ આલપનેકવચને પરે. હે પુમં, હે પુમાનો, પુમં, પુમાનો.

‘‘આ, વા’’તિ ચ વત્તતે.

૧૩૯. ઉ નામ્હિ ચ.

પુમન્તસ્સ **આઉ**આદેસા હોન્તિ વા **ના**મ્હિ વિભત્તિમ્હિ. **ચ**સદ્દેન પુમકમ્મથામન્તસ્સ ચુ’કારો વા **સસ્મા**સુ. પુમાના પુમુના પુમેન વા.

‘‘આને’’તિ વત્તતે.

૧૪૦. હિવિભત્તિમ્હિ ચ.

પુમન્તસ્સ **હિ**વિભત્તિમ્હી ચ **આને**આદેસો હોતિ. **વિભત્તિ**ગ્ગહણં સવિભત્તિગ્ગહણનિવત્તનત્થં. પુમાનેહિ પુમાનેભિ.

ચસદ્દેન **યુવમઘવા**દીનમન્તસ્સ વા **આના**દેસો હોતિ સબ્બવિભત્તીસુ. ‘‘ઉ નામ્હિ ચા’’તિ એત્થ **ચ**સદ્દેન પુમન્તસ્સુકારો વા **સસ્મા**સુ વિભત્તીસુ. ‘‘ઝલતો સસ્સ નો વા’’તિ **નો**. પુમુનો પુમસ્સ, પુમાનં.

‘‘સ્મા, ના’’તિ વત્તતે.

૧૪૧. ઝલતો ચ.

ઝલઇચ્ચેતેહિ **સ્મા**વચનસ્સ **ના** હોતિ. **ચ**ગ્ગહણં ક્વચિ નિવત્તનત્થં. પુમાના પુમુના પુમા પુમસ્મા પુમમ્હા, પુમાનેહિ પુમાનેભિ પુમેહિ પુમેભિ, પુમુનો પુમસ્સ, પુમાનં.

૧૪૨. આને સ્મિંમ્હિ વા.

પુમન્તસ્સ સવિભત્તિસ્સ **આને**આદેસો હોતિ વા સ્મિંમ્હિ વિભત્તિમ્હિ. પુમાને પુમે પુમસ્મિં પુમમ્હિ.

૧૪૩. સુસ્મિમા વા.

પુમન્તસ્સ **સુ**ઇચ્ચેતસ્મિં પરે **આ**આદેસો હોતિ વા. પુમાસુ પુમેસુ.

યુવાદીસુ ‘‘યુવ સિ’’ ઇતીધ –

‘‘પુમન્તસ્સા સિમ્હી’’તિ એત્થ **અન્ત**ગ્ગહણેન આકારો, ‘‘હિવિભત્તિમ્હિ ચા’’તિ સુત્તે **ચ**સદ્દેન **આના**દેસો ચ.

યુવા યુવાનો, યુવાના યુવા, હે યુવ હે યુવા હે યુવાન હે યુવાના, ભવન્તો યુવાના, યુવાનં યુવં, યુવાને યુવે.

‘‘અકમ્મન્તસ્સ ચા’’તિ એત્થ **ચ**સદ્દેન **યુવમઘવા**દીનમન્તસ્સ **આ** હોતિ વા **નાસુ**ઇચ્ચેતેસૂતિ **આ**ત્તં.

યુવાના યુવેન યુવાનેન વા, યુવાનેહિ યુવાનેભિ યુવેહિ યુવેભિ, યુવાનસ્સ યુવસ્સ, યુવાનાનં યુવાનં, યુવાના યુવાનસ્મા યુવાનમ્હા, યુવાનેહિ યુવાનેભિ યુવેહિ યુવેભિ, યુવાનસ્સ યુવસ્સ, યુવાનાનં યુવાનં, યુવાને યુવાનસ્મિં યુવાનમ્હિ યુવે યુવમ્હિ યુવસ્મિં, યુવાનેસુ યુવાસુ યુવેસુ.

એવં મઘવા મઘવાનો, મઘવાના ઇચ્ચાદિ **યુવ**સદ્દસમં.

અકારન્તં.

આકારન્તો પુલ્લિઙ્ગો **સા**સદ્દો.

સા સિ, **સિ**લોપો, સા સુનખો.

બહુવચને –

૧૪૪. અઘો રસ્સમેકવચનયોસ્વપિ ચ.

ઘસઞ્ઞકઆકારવજ્જિતો લિઙ્ગસ્સન્તો સરો રસ્સમાપજ્જતે એકવચનેસુ **યોસુ** ચ પરેસૂતિ રસ્સત્તં. **અપિ**ગ્ગહણં **સિમ્હિ** નિવત્તનત્થં. સેસં નેય્યં.

> સા તિટ્ઠન્તિ, હે સ હે સા, હે સા, સં, સે, સેન, સાહિ સાભિ, સસ્સ સાય, સાનં, સા સસ્મા સમ્હા, સાહિ સાભિ, સસ્સ, સાનં, સે સસ્મિં સમ્હિ, સાસુ.

એવં પચ્ચક્ખધમ્મા ગાણ્ડીવધન્વાપભુતયો.

આકારન્તં.

ઇકારન્તો પુલ્લિઙ્ગો **અગ્ગિ**સદ્દો. **સ્યાદ્યુપ્પત્તિ**, અગ્ગિ સિ,

''અન્તો, સિમ્હિ, વા''તિ ચ વત્તતે.

૧૪૫. અગ્ગિસ્સિનિ.

અગ્ગિસ્સ અન્તો **ઇનિ** હોતિ વા **સિમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. ''સેસતો લોપં ગસિપી''તિ **સિ**લોપો. અગ્ગિનિ અગ્ગિ.

બહુવચને ''ઇવણ્ણુવણ્ણા ઝલા''તિ **ઝલ**સઞ્ઞાયં –

''ઝલતો, વા''તિ ચ વત્તતે.

૧૪૬. ઘપતો ચ યોનં લોપો.

ઘપસઞ્ઞેહિ ઇત્થિવાચકેહિ આકારિવણ્ણુવણ્ણેહિ, **ઝલ**સઞ્ઞેહિ ચ પરેસં **યો**વચનાનં લોપો હોતિ વા. વવત્થિતવિભાસાયં.

૧૪૭. યોસુ કતનિકારલોપેસુ દીઘં.

લિઙ્ગસ્સન્તભૂતા સબ્બે રસ્સસરા **યો**સુ કતનિકારલોપેસુ દીઘમાપજ્જન્તે. કતા **નિ**કારલોપા યેસં તે **કતનિકારલોપા**. અગ્ગી.

''પઞ્ચાદીનમત્ત''ન્તિ ઇતો ''અત્ત''મિતિ વત્તતે.

૧૪૮. યોસ્વકતરસ્સો ઝો.

યોસુ પરેસુ અકતરસ્સો **ઝો અત્ત**માપજ્જતે. અગ્ગયો.

ઝોતિ કિં? રત્તિયો.

આલપનેપેવં. હે અગ્ગિ, હે અગ્ગી હે અગ્ગયો.

દુતિયેકવચને પુબ્બસ્સરલોપે સમ્પત્તે –

૧૪૯. અં મો નિગ્ગહીતં ઝલપેહિ.

ઝલપઇચ્ચેતેહિ પરસ્સ **અં**વચનસ્સ, **મ**કારસ્સ ચ નિગ્ગહીતં આદેસો હોતિ. અગ્ગિં.

અગ્ગી અગ્ગયો, અગ્ગિના, અગ્ગીહિ અગ્ગીભિ, ‘‘સુનંહિસુ ચા’’તિ એત્થ **ચ**ગ્ગહણેન કત્થચિ દીઘાભાવો. અગ્ગિહિ અગ્ગિભિ.

‘‘ઝલતો સસ્સ નો વા’’તિ **નો**. અગ્ગિનો અગ્ગિસ્સ, અગ્ગીનં.

‘‘સ્મા ના’’તિ વત્તમાને ‘‘ઝલતો ચા’’તિ વિકપ્પેન **ના**. અગ્ગિના અગ્ગિસ્મા અગ્ગિમ્હા, અગ્ગીહિ અગ્ગીભિ અગ્ગિહિ અગ્ગિભિ, અગ્ગિનો અગ્ગિસ્સ, અગ્ગીનં અગ્ગિનં, અગ્ગિમ્હિ અગ્ગિસ્મિં, અગ્ગીસુ અગ્ગિસુ.

એવમઞ્ઞેપિ –

જોતિ પાણિ ગણ્ઠિ મુટ્ઠિ, કુચ્છિ વત્થિ સાલિ વીહિ;
બ્યાધિ ઓધિ બોધિ સન્ધિ, રાસિ કેસિ સાતિ દીપિ.

ઇસિ મુનિ મણિ ધનિ યતિ ગિરિ રવિ કવિ,
કપિ અસિ મસિ નિધિ વિધિ અહિ કિમિ પતિ;
હરિ અરિ તિમિ કલિ બલિ જલધિ ગહપતિ,
ઉરુધિતિ વરમતિ નિરુપધિ અધિપતિ.

અઞ્જલિ સારથિ અતિથિ સમાધિ ઉદધિપ્પભુતયો.

ઇકારન્તં.

ઈકારન્તો પુલ્લિઙ્ગો **દણ્ડી**સદ્દો.

‘‘દણ્ડી સિ’’ ઇતીધ –

‘‘અઘો રસ્સમેકવચનયોસ્વપિ ચા’’તિ રસ્સત્તે સમ્પત્તે એત્થેવા**પિ**ગ્ગહણેન **સિ**સ્મિં તદભાવે સિદ્ધે નિયમત્થમાહ.

‘‘રસ્સ’’ન્તિ વત્તમાને –

૧૫૦. ન સિસ્મિમનપુંસકાનિ.

સિસ્મિં નપુંસકવજ્જિતાનિ લિઙ્ગાનિ ન રસ્સમાપજ્જન્તેતિ રસ્સત્તાભાવો, **સિ**લોપો. દણ્ડી તિટ્ઠતિ.

અનપુંસકાનીતિ કિં? સુખકારિ દાનં.

એત્થ ચ –

વિસદાવિસદાકાર-વોહારોભયમુત્તકા;
પુમાદિજાનને હેતુ-ભાવતો લિઙ્ગમીરિતા.

યોલોપે દણ્ડી તિટ્ઠન્તિ.

ઇતરત્ર ‘‘અઘો રસ્સ’’મિચ્ચાદિના રસ્સત્તે કતે –

‘‘ઝતો, કતરસ્સા’’તિ ચ વત્તતે.

૧૫૧. યોનં નો.

સબ્બેસં **યો**નં સાલપનાનં **ઝ**તો કતરસ્સા પરેસં **નો**ઇચ્ચાદેસો હોતિ. દણ્ડિનો તિટ્ઠન્તિ.

કતરસ્સાતિ કિં? અગ્ગયો.

અધિકારં વિના ‘‘યોનં,
નો’’તિ યોગવિભાગતો;
ક્વચિ અકતરસ્સાપિ,
નો સારમતિનો યથા.

આલપને ‘‘ગે’’તિ વત્તતે.

૧૫૨. ઝલપા રસ્સં.

ઝલપઇચ્ચેતે રસ્સમાપજ્જન્તે **ગે** પરે. ભો દણ્ડિ.

‘‘અઘો રસ્સ’’ન્તિઆદિનાવ સિદ્ધેપિ રસ્સત્તે પુનારમ્ભો નિયમત્થો, તેન ‘‘ભો ગો’’તિઆદીસુ ન ભવતિ. દણ્ડી દણ્ડિનો.

દુતિયાયં રસ્સત્તે કતે ‘‘અ’’મિતિ વત્તતે, ‘‘ઘપતો સ્મિં યં વા’’તિ ઇતો મણ્ડૂકગતિયા ‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૧૫૩. નં ઝતો કતરસ્સા.

ઝતો **કતરસ્સા** પરસ્સ **અં**વચનસ્સ **નં** હોતિ વા. દણ્ડિનં દણ્ડિં, દણ્ડી દણ્ડિનો, દણ્ડિના, દણ્ડીહિ દણ્ડીભિ, દણ્ડિનો દણ્ડિસ્સ, દણ્ડીનં.

‘‘ઝલતો ચા’’તિ **ના**. દણ્ડિના દણ્ડિસ્મા દણ્ડિમ્હા, દણ્ડીહિ દણ્ડીભિ, દણ્ડિનો દણ્ડિસ્સ, દણ્ડીનં.

‘‘ઝતો, કતરસ્સા’’તિ ચ વત્તતે, પુરે વિય ‘‘વા’’તિ ચ.

૧૫૪. સ્મિં નિ.

ઝતો કતરસ્સા પરસ્સ **સ્મિં**વચનસ્સ **નિ**ઇચ્ચાદેસો હોતિ વા. દણ્ડિનિ દણ્ડિસ્મિં દણ્ડિમ્હિ, દણ્ડીસુ.

એવમઞ્ઞાનિપિ –

ધમ્મી સઙ્ઘી ઞાણી હત્થી, ચક્કી પક્ખી દાઠી રટ્ઠી;
છત્તી માલી વમ્મી યોગી, ભાગી ભોગી કામી સામી.

ધજી ગણી સસી કુટ્ઠી, જટી યાની સુખી સિખી;
દન્તી મન્તી કરી ચાગી, કુસલી મુસલી બલી.

પાપકારી સત્તુઘાતી, માલ્યકારી દીઘજીવી;
ધમ્મચારી સીઘયાયી, સીહનાદી ભૂમિસાયી –

ઇચ્ચાદીનિ **ઈ**કારન્તનામાનિ.

ગામણીસદ્દસ્સ તુ સત્તમિયં ભેદો.

ગામણી, ગામણી ગામણિનો, ભો ગામણિ, ભોન્તો ગામણી ભોન્તો ગામણિનો, ગામણિનં ગામણિં, ગામણી ગામણિનો.

સેસં **દણ્ડી**સમં. **નિ**આદેસાભાવોવ વિસેસો. એવં **સેનાની સુધી**પ્પભુતયો.

ઈકારન્તં.

ઉકારન્તો પુલ્લિઙ્ગો **ભિક્ખુ**સદ્દો.

તથેવ **ભિક્ખુ**સદ્દતો **સિ**, **સિ**લોપો. સો ભિક્ખુ.

બહુવચને ‘‘ઘપતો ચ યોનં લોપો’’તિ **યો**લોપો, ‘‘યોસુ કત’’ઇચ્ચાદિના દીઘો. તે ભિક્ખૂ.

લોપાભાવે ‘‘વા, યોન’’ન્તિ ચ વત્તતે.

૧૫૫. લતો વોકારો ચ.

લસઞ્ઞતો પરેસં **યો**વચનાનં **વો**કારાદેસો હોતિ વા. **કાર**ગ્ગહણેન **યો**નં **નો** ચ હોતિ. **ચ**સદ્દગ્ગહણં કત્થચિ નિવત્તનત્થં. અથ વા **ચ**ગ્ગહણં નોગ્ગહણાનુવત્તનત્થં, તેન **જન્તુસબ્બઞ્ઞૂ**આદિતો **યોનં નો** ચ હોતિ. **વા**સદ્દો વવત્થિતવિભાસત્થો. તેન –

ભિક્ખુપ્પભુતિતો નિચ્ચં, વો યોનં હેતુઆદિતો;
વિભાસા ન ચ વો નો ચ, અમુપ્પભુતિતો ભવે.

‘‘અત્તં, અકતરસ્સો’’તિ ચ વત્તતે.

૧૫૬. વેવોસુ લો ચ.

વે વોઇચ્ચેતેસુ ચ પરેસુ અકતરસ્સો **લો** અત્તમાપજ્જતે. ભિક્ખવો, ભો ભિક્ખુ, ભવન્તો ભિક્ખૂ.

લોપાભાવે –

૧૫૭. અકતરસ્સા લતો ય્વાલપનસ્સ વેવો.

અકતરસ્સા લતો પરસ્સ આલપને વિહિતસ્સ **યો**ઇચ્ચેતસ્સ **વે વો**આદેસા હોન્તિ. **અત્તં**. ભવન્તો ભિક્ખવે ભિક્ખવો. ‘‘અં મો નિગ્ગહીતં ઝલપેહી’’તિ નિગ્ગહીતં.

ભિક્ખું, ભિક્ખૂ ભિક્ખવો, ભિક્ખુના, ભિક્ખૂહિ ભિક્ખૂભિ ભિક્ખુહિ ભિક્ખુભિ, ભિક્ખુનો ભિક્ખુસ્સ, ભિક્ખૂનં ભિક્ખુનં, ભિક્ખુના ભિક્ખુસ્મા ભિક્ખુમ્હા, ભિક્ખૂહિ ભિક્ખૂભિ ભિક્ખુહિ ભિક્ખુભિ, ભિક્ખુનો ભિક્ખુસ્સ, ભિક્ખૂનં ભિક્ખુનં, ભિક્ખુમ્હિ ભિક્ખુસ્મિં, ભિક્ખૂસુ ભિક્ખુસુ.

એવં સેતુ કેતુ રાહુ ભાનુ પઙ્ગુ ઉચ્છુ વેળુ મચ્ચુ સિન્ધુ બન્ધુ નેરુ મેરુ સત્તુ કારુ હેતુ જન્તુ રુરુ પટુ ઇચ્ચાદયો.

હેતુજન્તુસદ્દાનં પઠમાદુતિયાસુ વિસેસો.

હેતુ, હેતૂ હેતવો હેતુયો, ભો હેતુ, ભોન્તો હેતૂ હેતવે હેતવો, હેતું, હેતૂ હેતવો હેતુયો. સેસં **ભિક્ખુ**સમં.

જન્તુ, જન્તૂ જન્તવો. **કાર**ગ્ગહણેન યોનં નો ચ હોતિ. જન્તુનો જન્તુયો, ભો જન્તુ, જન્તૂ જન્તવે જન્તવો, જન્તું, જન્તૂ જન્તવો જન્તુનો જન્તુયો ઇચ્ચાદિ.

સત્થુસદ્દસ્સ ભેદો. ‘‘સત્થુ સિ’’ઇતીધ –

‘‘અન્તો’’તિ વત્તતે.

૧૫૮. સત્થુપિતાદીનમા સિસ્મિં સિલોપો ચ.

સત્થુ પિતુ માતુ ભાતુ ધીતુ કત્તુઇચ્ચેવમાદીનમન્તો **આ**ત્તમાપજ્જતે **સિસ્મિં**, **સિ**લોપો ચ હોતિ. સત્થા.

‘‘સત્થુ પિતાદીન’’ન્તિ અધિકારો.

૧૫૯. અઞ્ઞેસ્વારત્તં .

સત્થુ પિતાદીનમન્તો સિવચનતો અઞ્ઞેસુ વચનેસુ **આરત્તમાપજ્જતે**. **આરત્ત**મિતિભાવનિદ્દેસેન કત્થચિ અનિયમં દસ્સેતિ.

આરગ્ગહણમનુવત્તતે.

૧૬૦. તતો યોનમો તુ.

તતો **આરાદેસતો** સબ્બેસં **યોનં ઓ**કારાદેસો હોતિ.

તુગ્ગહણેન અઞ્ઞેહિપિ **ચતુઉભનદીગવાદીહિ યોનમો**કારો હોતિ, સરલોપાદિ. સત્થારો.

આલપને ''અકારપિતાદ્યન્તાનમા''તિ **આત્તં**. ''ગે રસ્સ''ન્તિ અધિકિચ્ચ ''આકારો વા''તિ વિકપ્પેન રસ્સત્તં, **વ**લોપો. ભો સત્થ ભો સત્થા, ભવન્તો સત્થારો, સત્થારં, સત્થારે સત્થારો.

''તતો''તિ ચ વત્તતે.

૧૬૧. ના આ.

તતો **આરાદેસતો નાવચનસ્સ આ**કારાદેસો હોતિ. સત્થારા, સત્થુનાતિ **આરત્ત**મિતિભાવનિદ્દેસેન સિદ્ધં. સત્થારેહિ સત્થારેભિ.

''વા નંમ્હી''તિ ઇતો ''વા''તિ વત્તતે.

૧૬૨. ઉ સસ્મિં સલોપો ચ.

સત્થુ પિતુઇચ્ચેવમાદીનમન્તસ્સ **ઉ**ત્તં હોતિ વા **સસ્મિં**, **સ**લોપો ચ હોતિ. **આરા**દેસાપવાદોયં. સત્થુ, અઞ્ઞત્થ ભાવનિદ્દેસેનારાભાવો. સત્થુસ્સ સત્થુનો.

''આરત્ત''ન્તિ વત્તતે.

૧૬૩. વા નંમ્હિ.

સત્થુ પિતુઆદીનમન્તો **આરત્ત**માપજ્જતે વા **નંમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. સત્થારાનં.

આરાભાવે ''વા નંમ્હી''તિ વત્તતે.

૧૬૪. સત્થુનત્તઞ્ચ.

સત્થુસદ્દન્તસ્સ, **પિતા**દીનમન્તસ્સ ચ **અત્તં** હોતિ વા **નંમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ, પુન **સત્થુ**ગ્ગહણં સત્થુનો નિચ્ચવિધાનત્થં. સત્થાનં.

‘‘અમ્હતુમ્હન્તુરાજબ્રહ્મત્તસખસત્થુપિતાદીહિ સ્મા નાવા’’તિ **સ્મા**વચનસ્સ**ના**ભાવો. સત્થારા, સત્થારેહિ સત્થારેભિ, સત્થુ સત્થુનો સત્થુસ્સ, સત્થારાનં સત્થાનં.

‘‘આરતો’’તિ વત્તતે.

૧૬૫. તતો સ્મિમિ.

તતો **આરા**દેસતો **સ્મિં**વચનસ્સ **ઇ**કારાદેસો હોતિ. પુન **તતો**ગ્ગહણેન અઞ્ઞસ્માપિ **સ્મિં**વચનસ્સ **ઇ**કારો. યથા – ભુવિ, દિવિ.

૧૬૬. આરો રસ્સમિકારે.

આરાદેસો રસ્સમાપજ્જતે ઇકારે પરે, સત્થરિ, સત્થારેસુ.

એવં કત્તા, કત્તારો, ભો કત્ત ભો કત્તા, ભવન્તો કત્તારો, કત્તારં, કત્તારે કત્તારો, કત્તારા, કત્તારેહિ કત્તારેભિ. ‘‘ઉ સસ્મિં સલોપો ચા’’તિ **ઉ**ત્તં, સલોપો ચ. કત્તુ કત્તુનો કત્તુસ્સ, કત્તારાનં કત્તાનં કત્તૂનં કત્તુનં, કત્તારા, કત્તારેહિ કત્તારેભિ, કત્તુ કત્તુનો કત્તુસ્સ, કત્તારાનં કત્તાનં કત્તૂનં કત્તુનં, કત્તરિ, કત્તારેસુ, **આરા**ભાવે કત્તૂસુ કત્તુસુ.

એવં –

ભત્તુ વત્તુ નેતુ સોતુ, ઞાતુ જેતુ છેત્તુ ભેત્તુ. દાતુ ધાતુ નત્તુ બોદ્ધુ, વિઞ્ઞાપેતુ આદયોપિ.

‘‘ઉ સસ્મિં સલોપો ચા’’તિ વત્તતે.

૧૬૭. સકમન્ધાતાદીનઞ્ચ.

સકમન્ધાતુઇચ્ચેવમાદીનમન્તો ચ **ઉ**ત્તમાપજ્જતે **સ**સ્મિં, **સ**લોપો ચ, નિચ્ચં પુનબ્બિધાના. સકમન્ધાતુ વિય અસ્સ રાજિનો વિભવો, સેસં સમં. એવં મહામન્ધાતુપ્પભુતયો.

પિતુસદ્દસ્સ ભેદો. **સિમ્હિ આ**ત્તં, **સિ**લોપો, પિતા.

યોમ્હિ ‘‘આરો, રસ્સ’’ન્તિ ચ વત્તતે.

૧૬૮. પિતાદીનમસિમ્હિ .

પિતાદીનમારાદેસો રસ્સમાપજ્જતે **અસિમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. **સિ**સ્મિં **આરા**દેસાભાવેપિ **અસિમ્હી**તિ અધિકવચનમત્થન્તરવિઞ્ઞાપનત્થં, તેન **તો**આદિમ્હિ **પિતા**દીનમિકારો ચ. યથા – પિતિતો, માતિતો, ભાતિતો, ધીતિતો, પિતિપક્ખો, માતિપક્ખોતિ.

પિતરો, સેસં **કત્તુ**સમં. ભો પિત ભો પિતા, ભવન્તો પિતરો, પિતરં, પિતરે પિતરો, પિતરા પિતુના, પિતરેહિ પિતરેભિ. ભાવનિદ્દેસેન **આરા**દેસાભાવે પિતૂહિ પિતૂભિ પિતુહિ પિતુભિ, પિતુ પિતુનો પિતુસ્સ, પિતરાનં પિતાનં પિતૂનં, દીઘાભાવે પિતુનં વા, પિતરા, પિતરેહિ પિતરેભિ પિતૂહિ પિતૂભિ પિતુહિ પિતુભિ, પિતુ પિતુનો પિતુસ્સ, પિતરાનં પિતાનં પિતૂનં પિતુનં, પિતરિ, પિતરેસુ પિતૂસુ પિતુસુ.

એવં ભાતા, ભાતરો ઇચ્ચાદિ.

ઉકારન્તં.

ઊકારન્તો પુલ્લિઙ્ગો **અભિભૂ**સદ્દો.

તથેવ **સ્યા**દ્યુપ્પત્તિ, **સિ**લોપો. સો અભિભૂ, **યો**લોપે કતે તે અભિભૂ.

''અઘો રસ્સ''ન્તિઆદિના રસ્સત્તં, **વો**કારો. કતરસ્સત્તા **અ**ત્તાભાવો. અભિભુવો, ભો અભિભુ, ભવન્તો અભિભૂ અભિભુવો.

કતરસ્સત્તા **વે**આદેસો ન હોતિ. સેસં **ભિક્ખુ**સદ્દસમં, રસ્સત્તમેવ વિસેસો. અભિભું, અભિભૂ અભિભુવો , અભિભુના, અભિભૂહિ અભિભૂભિ, અભિભુનો અભિભુસ્સ, અભિભૂનં ઇચ્ચાદિ.

એવં સયમ્ભૂ, વેસ્સભૂ, પરાભિભૂ, સહભૂઆદયો. **સહભૂ**સદ્દસ્સ **યો**નં **નો**આદેસોવ વિસેસો. સહભૂ, સહભૂ સહભુવો સહભુનો ઇચ્ચાદિ.

તથા **સબ્બઞ્ઞૂ**સદ્દસ્સ **યો**સ્વેવ વિસેસો. સો સબ્બઞ્ઞૂ તે સબ્બઞ્ઞૂ, **યો**લોપાભાવે રસ્સત્તં, ''લતો વોકારો ચા''તિ એત્થ **કાર**ગ્ગહણેન **યો**નં **નો**આદેસો. **વા**ધિકારસ્સ વવત્થિતવિભાસત્તા ન ચ **વો**કારો. સબ્બઞ્ઞુનો, ભો સબ્બઞ્ઞુ, ભોન્તો સબ્બઞ્ઞૂ સબ્બઞ્ઞુનો, સબ્બઞ્ઞું, સબ્બઞ્ઞૂ સબ્બઞ્ઞુનો ઇચ્ચાદિ.

એવં મગ્ગઞ્ઞૂ ધમ્મઞ્ઞૂ અત્થઞ્ઞૂ કાલઞ્ઞૂ રત્તઞ્ઞૂ મત્તઞ્ઞૂ કતઞ્ઞૂ તથઞ્ઞૂ વિઞ્ઞૂ વિદૂ વેદગૂ પારગૂ ઇચ્ચાદયો.

ઊકારન્તં.

એકારન્તો અપ્પસિદ્ધો.

ઓકારન્તો પુલ્લિઙ્ગો **ગો**સદ્દો.

તતો **સ્યા**દ્યુપ્પત્તિ, **સિ**લોપો, ગો ગચ્છતિ.

''ગાવ સે''તિ ઇતો ''ગો''તિ અધિકારો, ''આવા''તિ ચ વત્તતે.

૧૬૯. યોસુ ચ.

ગોઇચ્ચેતસ્સ ઓકારસ્સ આવાદેસો હોતિ **યોસુ**. **ચસદ્દેન ના સ્મા સ્મિંસુ**ઇચ્ચેતેસુ ચ. ‘‘તતો યોનમો તૂ’’તિ એત્થ **તુ**ગ્ગહણેન યોનમોકારો, સરલોપાદિ. ગાવો તિટ્ઠન્તિ.

૧૭૦. અવંમ્હિ ચ.

ગોઇચ્ચેતસ્સ ઓકારસ્સ આવ અવઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ **અંમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. સેદ્દેન **યો ના સ સ્માસ્મિંસુ**ઇચ્ચેતેસુ ચ **અવાદેસો** હોતિ. ગવો ગચ્છન્તિ, હે ગો, હે ગાવો હે ગવો.

દુતિયાયં ‘‘**અંમ્હી**’’તિ વત્તતે.

૧૭૧. આવસ્સુ વા.

આવઇચ્ચેતસ્સ **ગાવાદેસસ્સ** અન્તસરસ્સ **ઉ**કારાદેસો હોતિ વા **અંમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. આવસ્સ અ આવ, તસ્સ **આવસ**દ્દન્તસ્સ. ‘‘અંમો’’તિઆદિના નિગ્ગહીતં. ગાવું ગાવં ગવં, ગાવો ગવો.

‘‘ગોણ, વા’’તિ વત્તતે.

૧૭૨. સુહિનાસુ ચ.

સુ હિ નાઇચ્ચેતેસુ સબ્બસ્સ **ગોસદ્દસ્સ ગોણાદેસો** હોતિ વા. **ચસદ્દેન** સેસેસુ ચ. ગોણો, ગોણા, હે ગોણ હે ગોણા, ગોણં, ગોણે, ગોણેન, ગોણેહિ ગોણેભિ, ગોણસ્સ.

૧૭૩. ગોણ નંમ્હિ વા.

સબ્બસ્સ **ગોસદ્દસ્સ ગોણાદેસો** હોતિ વા **નંમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. ગોણાનં, ગોણા ગોણસ્મા ગોણમ્હા, ગોણેહિ ગોણેભિ, ગોણસ્સ, ગોણાનં, ગોણે ગોણસ્મિં ગોણમ્હિ, ગોણેસુ.

ગોણાદેસાભાવે ગાવેન ગવેન, ગોહિ ગોભિ.

૧૭૪. ગાવ સે.

‘‘ગો આવ સે’’ઇતિ તિપદમિદં. ગોસ્સ ઓ ગો, **ગોસદ્દોકારસ્સ આવાદેસો** હોતિ **સે** વિભત્તિમ્હિ. ગાવસ્સ ગવસ્સ.

નંમ્હિ ‘‘ગો, અવા’’તિ ચ વત્તતે.

૧૭૫. તતો નમં પતિમ્હાલુત્તે ચ સમાસે.

તતો **ગોસદ્દ**તો પરસ્સ **નંવચનસ્સ અંઆદેસો** હોતિ, **ગોસદ્દોકારસ્સ અવાદેસો** ચ **પતિમ્હિ** પરે અલુત્તે ચ સમાસે. **ચસદ્દેન** અસમાસેપિ **અં અવાદેસા**. ગવંપતિસ્સ થેરસ્સ, ગવં.

‘‘સુહિનાસુ ચા’’તિ એત્થ **ચ**સદ્દેન **નંમ્હિ ગુઆ**દેસો. ‘‘નો ચ દ્વાદિતો નંમ્હી’’તિ સુત્તે **ચ**સદ્દેન **ન**કારાગમો ચ. ગુન્નંગોનં વા.

ગાવા ગાવમ્હા ગાવસ્મા ગવા ગવમ્હા ગવસ્મા, ગોહિ ગોભિ, ગાવસ્સ ગવસ્સ, ગવં ગુન્નં ગોનં, ગાવે ગાવમ્હિ ગાવસ્મિં ગવે ગવમ્હિ ગવસ્મિં, ગાવેસુ ગવેસુ ગોસુ.

ઓકારન્તં.

પુરિસો ગુણવા રાજા, સા’ગ્ગિ દણ્ડી ચ ભિક્ખુ ચ;
સત્થા’ભિભૂ ચ સબ્બઞ્ઞૂ, ગોતિ પુલ્લિઙ્ગસઙ્ગહો.

પુલ્લિઙ્ગં નિટ્ઠિતં.

અસ્મા નસ્મા તસ્મા નમ્હા તમ્હા, નેહિ નેભિ તેહિ તેભિ, અસ્સ નસ્સ તસ્સ, નેસં તેસં નેસાનં તેસાનં, અસ્મિં નસ્મિં તસ્મિં નમ્હિ તમ્હિ, નેસુ તેસુ.

ઇત્થિયં ‘‘તા સિ’’ ઇતીધ **સા**દેસ**સિ**લોપા. સા કઞ્ઞા, નત્તં. ના તા નાયો તાયો, નં તં, ના તા નાયો તાયો, નાય તાય, નાહિ તાહિ નાભિ તાભિ.

‘‘એતિમાસમી’’તિ ઇતો **એતિમા**ગ્ગહણઞ્ચ ‘‘તસ્સા વા’’તિ ઇતો **ત**ગ્ગહણઞ્ચ પઞ્ચમિયન્તવસેન વત્તતે ‘‘વા’’તિ ચ.

૨૧૫. તતો સસ્સ સ્સાય.

તતો **તા એતા ઇમા**તો પરસ્સ **સ**સ્સ વિભત્તિસ્સ **સ્સાયા**દેસો હોતિ વા.

‘‘સંસાસ્વેકવચનેસુ ચ, ઇ’’ઇતિ ચ વત્તતે.

૨૧૬. તસ્સા વા.

તાઇચ્ચેતસ્સ ઇત્થિયં વત્તમાનસ્સ અન્તસ્સ **ઇ**કારો હોતિ વા **સં સા**સ્વેકવચનેસુ વિભત્તાદેસેસુ. તિસ્સાય તસ્સાય અસ્સાય નસ્સાય અસ્સા નસ્સા તિસ્સા તસ્સા નાય તાય, નાસં તાસં.

પઞ્ચમીછટ્ઠીસુ તતિયાચતુત્થીસમં. સત્તમિયં અસ્સં નસ્સં તિસ્સં તસ્સં નાયં તાયં, નાસુ તાસુ.

નપુંસકે **સિમ્હિસા**દેસાભાવા નત્તં. નં તં, નાનિ તાનિ, નં તં, નાનિ તાનિ, નેન તેન ઇચ્ચાદિ પુલ્લિઙ્ગસમં.

એત સિ, ‘‘એતતેસં તો’’તિ **સ**કારાદેસો. એસો પુરિસો, એતે, એતં, એતે ઇચ્ચાદિ **સબ્બ**સદ્દસમં.

ઇત્થિયં **એતા સિ**, **સા**દેસો. એસા કઞ્ઞા, એતા એતાયો, એતં, એતા એતાયો, એતાય, એતાહિ એતાભિ.

સ સ્મિંસુ પન ‘‘સંસાસ્વેકવચનેસુ ચા’’તિ વત્તતે.

૨૧૭. એતિમાસમિ.

અન્તાપેક્ખાયં છટ્ઠી, **એતા ઇમા**ઇચ્ચેતેસમન્તો સરો ઇકારો હોતિ **સંસા**સ્વેકવચનેસુ વિભત્તાદેસેસુ. **સા**દેસગતિકત્તા **સ્સાયા**દેસેપિ. ચસદ્દાધિકારતો **અઞ્ઞેકા**સદ્દાદીનમન્તસ્સ ચ.

> એતિસ્સાય એતિસ્સા એતાય, એતાસં એતાસાનં, એતાય, એતાહિ એતાભિ, એતિસ્સાય એતિસ્સા એતાય, એતાસં એતાસાનં, એતિસ્સં એતાયં, એતાસુ.

ચસદ્દતો અઞ્ઞિસ્સા અઞ્ઞાય, અઞ્ઞિસ્સં અઞ્ઞાયં. એકિસ્સા એકાય, એકિસ્સં એકાયં. ઇતરિસ્સા ઇતરાય, ઇતરિસ્સં ઇતરાયં ઇચ્ચાદિ.

નપુંસકે એતં, એતાનિ, એતં, એતાનિ, સેસં ઞેય્યં.

ઇમસદ્દસ્સ ભેદો. **ઇમ સિ** –

‘‘સબ્બસ્સિમસ્સા’’તિ વત્તતે.

૨૧૮. અનપુંસકસ્સાયં સિમ્હિ.

ઇમસદ્દસ્સ સબ્બસ્સેવ અનપુંસકસ્સ **અયં**આદેસો હોતિ **સિમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ, **સિ**લોપો. અયં પુરિસો, ઇમે, ઇમં, ઇમે.

૨૧૯. અનિમિ નામ્હિ ચ.

ઇમસદ્દસ્સ સબ્બસ્સેવ **અન ઇમિ**આદેસા હોન્તિ **નામ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. અનિત્થિલિઙ્ગસ્સેવેતં ગહણં. અનેન ઇમિના.

‘‘સુનંહિસૂ’’તિ વત્તતે.

૨૨૦. સબ્બસ્સિમસ્સે વા.

સબ્બસ્સ **ઇમ**સદ્દસ્સ **એ**કારો હોતિ વા **સુ નં હિ**ઇચ્ચેતેસુ વચનેસુ.

> આપ્પચ્ચયન્તાનિદ્દેસા, સબ્બત્થાતિ અવુત્તતો;
> અનિત્થિલિઙ્ગસ્સેવેત્થ, ગહણઞ્હિ ઇમસ્સિતિ.

એહિ એભિ ઇમેહિ ઇમેભિ.

‘‘સબ્બસ્સ, વા, સબ્બત્થ, સસ્માસ્મિંસંસાસ્વત્ત’’ન્તિ ચ વત્તતે.

૨૨૧. ઇમસદ્દસ્સ ચ.

ઇમસદ્દસ્સ ચ સબ્બસ્સેવ **અત્તં** હોતિ વા **સ સ્મા સ્મિંસં સા**ઇચ્ચેતેસુ વચનેસુ સબ્બત્થ લિઙ્ગેસુ.

અસ્સ ઇમસ્સ, એસં એસાનં ઇમેસં ઇમેસાનં, અસ્મા ઇમસ્મા ઇમમ્હા, એહિ એભિ ઇમેહિ ઇમેભિ, અસ્સ ઇમસ્સ, એસં એસાનં ઇમેસં ઇમેસાનં, અસ્મિં ઇમસ્મિં ઇમમ્હિ, એસુ ઇમેસુ.

ઇત્થિયં **ઇમા સિ**, **અય**માદેસસિલોપા.

અયં કઞ્ઞા, ઇમા ઇમાયો, ઇમં, ઇમા ઇમાયો, ઇમાય, ઇમાહિ ઇમાભિ. ચતુત્થિયં **અત્તં**, **ઇ**કાર-**સ્સાયા**દેસા ચ, અસ્સાય ઇમિસ્સાય અસ્સા ઇમિસ્સા ઇમાય, ઇમાસં ઇમાસાનં. સત્તમિયં અસ્સં ઇમિસ્સં ઇમિસ્સા વા, ‘‘તેસુ વુદ્ધિલોપા’’દિના **સ્મિં**વચનસ્સ વા **સા**દેસો. ઇમાયં, ઇમાસુ. સેસં ઞેય્યં.

નપુંસકે **ઇમ સિ**, ‘‘સવિભત્તિસ્સ, વા’’તિ ચ વત્તતે.

૨૨૨. ઇમસ્સિદમંસિસુ ન પુંસકે.

નપુંસકે વત્તમાનસ્સ સબ્બસ્સેવ **ઇમ**સદ્દસ્સ સવિભત્તિસ્સ **ઇદં** હોતિ વા **અં સિ**સુ પરેસુ.

ઇદં ચિત્તં વિરોચતિ, ઇમં, ઇમાનિ, ઇદં પુપ્ફં પસ્સસિ, ઇમં, ઇમાનિ, અનેન ઇમિના, એહિ એભિ ઇમેહિ ઇમેભિ ઇચ્ચાદિ પુલ્લિઙ્ગે વિય ઞેય્યં.

અમુસદ્દસ્સ ભેદો. **અમુ સિ** –

‘‘વા, અનપુંસકસ્સ, સિમ્હી’’તિ ચ વત્તતે.

૨૨૩. અમુસ્સ મો સં.

અનપુંસકસ્સ **અમુ**સદ્દસ્સ **મ**કારો **સ**કારમાપજ્જતે વા **સિ**મ્હિ પરે. અસુ રાજા.

‘‘સબ્બનામતો, વા’’તિ ચ વત્તતે.

૨૨૪. સબ્બતો કો.

સબ્બતો સબ્બનામતો પરો **ક**ઇચ્ચયમાગમો હોતિ વા. પુન **સબ્બતો**ગ્ગહણેન **હીના**દિતોપિ **કો**. ‘‘અમુસ્સ મો સ’’ન્તિ વિનાધિકારેન યોગેન **ક**કારેપિ **સા**દેસો.

અસુકો , અસુકા, અસુકં. **સા**દેસાભાવે અમુકો, અમુકા, અમુકં ઇચ્ચાદિ.

બહુવચને ‘‘લતો વોકારો ચા’’તિ સુત્તે અનુવત્તમાન**વા**ગ્ગહણેન **વો**કારો ન હોતિ, નિચ્ચં **યો**લોપો, દીઘો ચ.

અમૂ પુરિસા, અમું, અમૂ, અમુના, અમૂહિ અમૂભિ અમુહિ અમુભિ, અમુસ્સ. ‘‘અમુસ્સાદુ’’ન્તિ વિનાધિકારેન યોગેન **અદું**આદેસો, અદુસ્સ, અમૂસં અમૂસાનં અમુસં અમુસાનં, અમુસ્મા અમુમ્હા, અમૂહિ

અમૂભિ અમુહિ અમુભિ, અમુસ્સ અદુસ્સ, અમૂસં અમૂસાનં અમુસં અમુસાનં, અમુસ્મિં અમુમ્હિ, અમૂસુ અમુસુ.

ઇત્થિયં **સિમ્હિ સા**દેસાદિ.

અસુ કઞ્ઞા અસુકા અમુકા વા, અમૂ અમુયો, અમું, અમૂ અમુયો, અમુયા, અમૂહિ અમૂભિ, અમુસ્સા અમુયા, અમૂસં અમૂસાનં, અમુયા, અમૂહિ અમૂભિ, અમુસ્સા અમુયા, અમૂસં અમૂસાનં, અમુસ્સં અમુયં અમુયા, અમૂસુ.

નપુંસકે **અમુસિ**. ''સવિભત્તિસ્સ'', **ઇમસ્સિદ**મિચ્ચાદિતો ''અંસિસુ નપુંસકે''તિ ચ વત્તતે.

૨૨૫. અમુસ્સાદું.

નપુંસકે વત્તમાનસ્સ સબ્બસ્સેવ **અમુ**સદ્દસ્સ સવિભત્તિસ્સ **અદું** હોતિ **અંસિ**સુ પરેસુ. અદું પુપ્ફં, અમૂ અમૂનિ, અદું, અમૂ અમૂનિ, અમુના ઇચ્ચાદિ પુલ્લિઙ્ગસમં.

કિંસદ્દસ્સ ભેદો. ''કિં સિ'' ઇતીધ –

''કિસ્સ ક વે ચા''તિ ઇતો ''કિસ્સ, ક''ઇતિ ચ વત્તતે.

૨૨૬. સેસેસુ ચ.

કિમિચ્ચેતસ્સ **ક**સદ્દો આદેસો હોતિ **વ**પ્પચ્ચયતો સેસેસુ વિભત્તિભેદેસુ. એત્થ ચ ''કિસ્સ ક વે ચા''તિ સુત્તે **ચ**સદ્દેન **વ**પ્પચ્ચયાવસિટ્ઠ **થ**માદિપ્પચ્ચયાનં ગહિતત્તા **સેસ**ગ્ગહણેન વિભત્તિયોવ ગય્હન્તે. **ચ**ગ્ગહણં કત્થચિ નિવત્તનત્થં, તેન ''કિસ્સ, કિસ્મિ''ન્તિઆદિ ચ સિજ્ઝતિ. ''સો''તિ **સિ**સ્સ **ઓ**, સરલોપાદિ.

કો એસો, કે, કં, કે, કેન, કેહિ કેભિ, કસ્સ કિસ્સ, નિગ્ગહીતલોપાદિ, કેસં કેસાનં, કસ્મા કમ્હા, કેહિ કેભિ, કસ્સ કિસ્સ, કેસં કેસાનં, કસ્મિં કિસ્મિં કમ્હિ કિમ્હિ, કેસુ.

ઇત્થિયં ''કિં સિ''ઇતીધ ''સેસેસુ ચા''તિ વિભત્તિયં પરાયં **કા**દેસે કતે ''ઇત્થિયમતો આપ્પચ્ચયો''તિ મજ્ઝે **આ**પ્પચ્ચયો, **સિ**લોપો.

કા એસા કઞ્ઞા, કા કાયો, કં, કા કાયો ઇચ્ચાદિ **સબ્બા**સદ્દસમં.

નપુંસકે **કિં સિ**, લોપવિધિસ્સ બલવતરત્તા પઠમં **સિ**લોપે કતે પુન વિભત્તિપરત્તાભાવા, ''તદનુપરોધેના''તિ પરિભાસતો વા **કા**દેસાભાવો. કિં એતં, કાનિ.

દુતિયેકવચને ''ક્વચિ લોપ''ન્તિ નિગ્ગહીતલોપે કતે ''અંમો નિગ્ગહીતં ઝલપેહી''તિ નિગ્ગહીતં. કિં, કાનિ ઇચ્ચાદિ પુલ્લિઙ્ગસમં.

એકસદ્દો સઙ્ખ્યાતુલ્યાસહાયઞ્ઞવચનો. યદા સઙ્ખ્યાવચનો, તદા સબ્બત્થેકવચનન્તોવ, અઞ્ઞત્થ બહુવચનન્તોપિ. એકો, એકા, એકં ઇચ્ચાદિ સબ્બત્થ **સબ્બસ**દ્દસમં. **સંસા**સ્વેવ વિસેસો.

ઉભસદ્દો **દ્વિ**સદ્દપરિયાયો, સદા બહુવચનન્તોવ.

''ઉભ યો'' ઇતીધ ''તતો યોનમો તૂ''તિ એત્થ **તુ**ગ્ગહણેન ક્વચિ **યો**નમોકારો. ઉભો પુરિસાઉભે વા, ઉભો પુરિસે ઉભે. **સુ હિ**સુ ''તેસુ વુદ્ધી''તિઆદિના ક્વચિ એકારસ્સોકારો. ઉભોહિ ઉભોભિ ઉભેહિ ઉભેભિ.

૨૨૭. ઉભાદિતો નમિન્નં.

ઉભઇચ્ચેવમાદિતો નંવચનસ્સ **ઇન્નં** હોતિ.

ઉભિન્નં, ઉભોહિ ઉભોભિ ઉભેહિ ઉભેભિ, ઉભિન્નં, ઉભોસુ ઉભેસુ.

દ્વિઆદયો સઙ્ખ્યાસઙ્ખ્યેય્યવચના, બહૂનં વાચિતત્તા સદા બહુવચનન્તાવ.

''દ્વિ યો''ઇતીધ ''સવિભત્તિસ્સ, ઇત્થિપુમનપુંસકસઙ્ખ્ય''ન્તિ ચ અધિકારો.

૨૨૮. યોસુ દ્વિન્નં દ્વે ચ.

દ્વિઇચ્ચેતસ્સ સઙ્ખ્યાસદ્દસ્સ ઇત્થિપુમનપુંસકે વત્તમાનસ્સ સવિભત્તિસ્સ **દ્વે**ઇચ્ચાદેસો હોતિ **યો**સુ પરેસુ. **ચ**સદ્દેન દુવે ચ, ક્વચિ દુવિ ચ **નંમ્હિ**. **બહુવચનુ**ચ્ચારણં **દ્વિ**સદ્દતો બહુવચનમેવ હોતીતિ ઞાપનત્થં. દ્વે ધમ્મા, દ્વે ઇત્થિયો, દ્વે રૂપાનિ, દુવે વા, એવં દુતિયાયમ્પિ, દ્વીહિ દ્વીભિ.

નંમ્હિ દીઘે સમ્પત્તે –

૨૨૯. નો ચ દ્વાદિતો નંમ્હિ.

દ્વિઇચ્ચેવમાદિતો સઙ્ખ્યાતો **ન**કારાગમો હોતિ **નંમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. **ચ**સદ્દગ્ગહણેન ઇત્થિયં **તિ ચ તુ**સદ્દતો **સ્સ**ઞ્ચાગમો **નંમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. દ્વિન્નં દુવિન્નં વા, દ્વીહિ દ્વીભિ, દ્વિન્નં દુવિન્નં, દ્વીસુ.

તિસદ્દસ્સ ભેદો. ''તિ યો''ઇતીધ

યોલોપે સમ્પત્તે

''યોસૂ''તિ વત્તતે.

૨૩૦. તિ ચતુન્નં તિસ્સો ચતસ્સો તયોચત્તારોતીણિ ચત્તારિ.

તિ ચતુન્નં સઙ્ખ્યાનં ઇત્થિપુમનપુંસકે વત્તમાનાનં સવિભત્તીનં યથાક્કમં **તિસ્સો ચતસ્સો તયો ચત્તારોતીણિ ચત્તારિ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ **યો**સુ પરેસુ. તયો પુરિસા, તયો પુરિસે પસ્સ, તીહિ તીભિ.

“ન”મિતિ વત્તતે.

૨૩૧. ઇણ્ણમિણ્ણન્નં તીહિ સઙ્ખ્યાહિ.

તિઇચ્ચેતસ્મા સઙ્ખ્યાસદ્દા પરસ્સ **નં**વચનસ્સ **ઇણ્ણં ઇણ્ણન્નં**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ, સરલોપાદિ. તિણ્ણં તિણ્ણન્નં, તીહિ તીભિ, તિણ્ણં તિણ્ણન્નં, તીસુ.

ઇત્થિયં તિસ્સો ઇત્થિયો, તિસ્સો, તીહિ તીભિ, **નંમ્હિ સ્સ**ઞ્ચાગમો, તિસ્સન્નં, **સ્સં**બ્યવધાનતો **ઇણ્ણા**ભાવો, સેસં સમં.

નપુંસકે તીણિ, તીણિ. સેસં પુલ્લિઙ્ગસમં.

તથા **ચતુ**સદ્દસ્સપિ યોસુ “તિચતુન્ન”ન્તિઆદિના યથાવુત્તાદેસો, “તતો યોનમો તૂ”તિ એત્થ **તુ**સદ્દેન ક્વચિ **ઓ**કારો ચ. ચત્તારો ચતુરો વા, ચત્તારો ચતુરો, ચતૂહિ ચતૂભિ ચતુબ્ભિ, ચતુન્નં, **ન**કારાગમો. ચતૂહિ ચતૂભિ ચતુબ્ભિ, ચતુન્નં, ચતૂસુ.

ઇત્થિયં ચતસ્સો, ચતસ્સો, **નંમ્હિ સ્સ**ઞ્ચાગમો, “તેસુ વુદ્ધી”તિઆદિના ચતુરુકારસ્સ **અ**કારો. ચતસ્સન્નં. સેસં સમં.

નપુંસકે ચત્તારિ, ચત્તારિ. સેસં પુલ્લિઙ્ગસમં.

તથા –

નીલાદિગુણનામઞ્ચ, બહુબ્બીહિ ચ તદ્ધિતં;
સામઞ્ઞવુત્યતીતાદિ-કિતન્તં વાચ્ચલિઙ્ગિકં.

એત્થેદં વુચ્ચતે –

એસે’સો એતમિતિ ચ,
પસિદ્ધિ અત્થેસુ યેસુ લોકસ્સ;
થીપુન્નપુંસકાનિતિ,
વુચ્ચન્તે તાનિ નામાનિ.

તિલિઙ્ગં નિટ્ઠિતં.

અલિઙ્ગનામ

અથાલિઙ્ગેસુ નામેસુ **તુમ્હઅમ્હ**સદ્દા વુચ્ચન્તે.

તેસં પનાલિઙ્ગત્તા તીસુ લિઙ્ગેસુ સમાનરૂપં. “**તુમ્હઅમ્હ**”ઇતિ ઠિતે **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ.

‘‘સવિભત્તીનં, તુમ્હમ્હાક’’ન્તિ અધિકારો.

૨૩૨. ત્વમહં સિમ્હિ ચ.

સબ્બેસં **તુમ્હઅમ્હ**સદ્દાનં સવિભત્તીનં યથાક્કમં **ત્વંઅહં**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ **સિમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. **ચ**સદ્દેન **તુમ્હ**સ્સ **તુવઞ્ચ** હોતિ. ત્વં પુમા, ત્વં ઇત્થી, ત્વં નપુંસકં, તુવં સત્થા વા. અહં પુમા, અહં ઇત્થી, અહં નપુંસકં.

બહુવચને ‘‘સબ્બનામકારતે પઠમો’’તિ **એ**કારો. તુમ્હે તિટ્ઠથ, ભિય્યો અમ્હે મહેમસે.

‘‘અમ્હસ્સા’’તિ વત્તતે.

૨૩૩. મયં યોમ્હિ પઠમે.

સબ્બસ્સ **અમ્હ**સદ્દસ્સ સવિભત્તિસ્સ **મયં**આદેસો હોતિ **યોમ્હિ** પઠમે. મયં ગચ્છામ.

એત્થ ચ એકસ્મિમ્પિ ગારવબહુમાનેન બહુત્તસમારોપા બહુવચનં હોતિ.

‘‘અંમ્હી’’તિ વત્તતે.

૨૩૪. તવં મમઞ્ચ નવા.

સબ્બેસં **તુમ્હ અમ્હ**સદ્દાનં સવિભત્તીનં **તવં મમં**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ નવા યથાક્કમં **અંમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. તવં, મમં પસ્સ.

૨૩૫. તં મમંમ્હિ.

સબ્બેસં **તુમ્હ અમ્હ**સદ્દાનં સવિભત્તીનં **તં મં**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ યથાક્કમં **અંમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. તં, મં.

૨૩૬. તુમ્હસ્સ તુવં ત્વમંમ્હિ.

સબ્બસ્સ **તુમ્હ**સદ્દસ્સ સવિભત્તિસ્સ **તુવંત્વં**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ **અંમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. તુવં ત્વં.

બહુવચને ‘‘તુમ્હમ્હેહિ, આક’’ન્તિ ચ વત્તતે.

૨૩૭. વા ય્વપ્પઠમો.

તુમ્હમ્હેહિ પરો અપ્પઠમો **યો આકં** હોતિ વા. તુમ્હાકં પસ્સામિ, તુમ્હે પસ્સામિ, અમ્હાકં પસ્સસિ, અમ્હે પસ્સસિ.

૨૩૮. નામ્હિ તયા મયા.

સબ્બેસં **તુમ્હ અમ્હ**સદ્દાનં સવિભત્તીનં **તયા મયા**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ યથાક્કમં **નામ્હિ** વિભત્તિમ્હિ.

૨૩૯. તયાતયીનં તકારો ત્વત્તં વા.

તયા તયિઇચ્ચેતેસં **તકારો ત્વત્ત**માપજ્જતે વા. ત્વયા તયા, મયા, તુમ્હેહિ તુમ્હેભિ, અમ્હેહિ અમ્હેભિ.

‘‘સસ્મિં, વા’’તિ વત્તતે.

૨૪૦. સસ્સં.

તુમ્હમ્હેહિ સસ્સ વિભત્તિસ્સ **અમાદેસો** હોતિ વા. તુમ્હં, અમ્હં દીયતે.

૨૪૧. તવ મમ સે.

સબ્બેસં **તુમ્હ અમ્હ**સદ્દાનં સવિભત્તીનં યથાક્કમં **તવમમ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ **સે** વિભત્તિમ્હિ, વિકપ્પેનાયં વિજ્ઝન્તરસ્સ વિજ્જમાનત્તા.

‘‘સે’’તિ વત્તતે.

૨૪૨. તુય્હં મય્હઞ્ચ.

સબ્બેસં **તુમ્હ અમ્હ**સદ્દાનં સવિભત્તીનં યથાક્કમં **તુય્હંમય્હં**ઇચ્ચેતે આદેસા ચ હોન્તિ **સે** વિભત્તિમ્હિ. તવ, મમ તુય્હં, મય્હં વા દીયતે.

૨૪૩. અમ્હસ્સ મમં સવિભત્તિસ્સ સે.

સબ્બસ્સેવ **અમ્હ**સદ્દસ્સ સવિભત્તિસ્સ **મમં**આદેસો હોતિ **સે** વિભત્તિમ્હિ. મમં દીયતે.

‘‘સસ્સ’’ન્તિ ઇતો સીહગતિયા ‘‘અ’’મિતિ વત્તતે.

૨૪૪. તુમ્હમ્હેહિ નમાકં.

તુમ્હમ્હેહિ પરસ્સ **નં**વચનસ્સ **આકમિ**ચ્ચાદેસો હોતિ, **અઞ્ચ**. ‘‘તેસુ વુદ્ધી’’તિઆદિના **અમ્હ**સ્સ ક્વચિ **અસ્મા**દેસો. તુમ્હં તુમ્હાકં, અમ્હં અમ્હાકં અસ્માકં વા.

પઞ્ચમિયં ‘‘અમ્હતુમ્હન્તુરાજ’’ઇચ્ચાદિના **સ્મા**વચનસ્સ **ના**ભાવાતિદેસો. તયા, મયા અપેતિ, તુમ્હેહિ, અમ્હેહિ તુમ્હેભિ અમ્હેભિ, તુમ્હં અમ્હં તવ મમ, તુય્હં, મય્હં મમં પરિગ્ગહો, તુમ્હં તુમ્હાકં, અમ્હં અમ્હાકં અસ્માકં ધમ્મતા.

‘‘સ્મિંમ્હી’’તિ વત્તતે.

૨૪૫. તુમ્હમ્હાકં તયિ મયિ.

સબ્બેસં **તુમ્હ અમ્હ**સદ્દાનં સવિભત્તીનં **તયિ મયિ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ યથાક્કમં **સ્મિં**મ્હિ વિભત્તિમ્હિ. **તકારસ્સ ત્વત્તં**. ત્વયિ તયિ મયિ, તુમ્હેસુ અમ્હેસુ.

તેસં એવ **તુમ્હ અમ્હ**સદ્દાનં પદતો પરેસં ક્વચિ આદેસન્તરવિધાને રૂપભેદો.

‘‘નવા’’તિ અધિકારો.

૨૪૬. પદતો દુતિયાચતુત્થીછટ્ઠીસુ વો નો.

સબ્બેસં **તુમ્હ અમ્હ**સદ્દાનં સવિભત્તીનં પદસ્મા પરેસં **વો નો**આદેસા હોન્તિ યથાક્કમં દુતિયાચતુત્થીછટ્ઠીસુ બહુવચનેસુ નવા. એત્થ ચ ‘‘એકવચનેસૂ’’તિ વક્ખમાનત્તા ‘‘બહુવચનેસૂ’’તિ લદ્ધં. પહાય વો ગમિસ્સામિ, મા નો અજ્જ વિકન્તિંસુ, ધમ્મં વો ભિક્ખવે દેસિસ્સામિ, સંવિભજેથ નો રજ્જેન, તુટ્ઠોસ્મિ વો પકતિયા, સત્થા નો ભગવા અનુપ્પત્તો.

નવાતિ કિં? ભયં તુમ્હાક નો સિયા, એસો અમ્હાકં સત્થા.

‘‘પદતો, ચતુત્થીછટ્ઠીસૂ’’તિ વત્તતે.

૨૪૭. તેમેકવચનેસુ ચ.

સબ્બેસં **તુમ્હ અમ્હ**સદ્દાનં સવિભત્તીનં પદસ્મા પરેસં **તે મે**આદેસા હોન્તિ યથાક્કમં ચતુત્થીછટ્ઠીસુ એકવચનેસુ નવા. દદામિ તે ગામવરાનિ પઞ્ચ, દદાહિ મે ગામવરં, ઇદં તે રટ્ઠં, અયં મે પુત્તો.

નવાતિ કિં? ઇદં ચીવરં તુય્હં વિકપ્પનત્થાય દમ્મિ, સુણાથ વચનં મમ.

> **નવા**ધિકારતો ચેત્થ,
> વો નો તે મેતિ યે ઇમે;
> પાદાદો ચ ચ વા એવા-
> દિયોગે ચ ન હોન્તિ તે.

યથા –

> ન સોચામિ ન રોદામિ, તવ સુત્વાન માણવ;
> તુય્હઞ્ચાપિ મહારાજ, મય્હઞ્ચ રટ્ઠવડ્ઢન.

એવમિદં દીઘમદ્ધાનં સન્ધાવિતં સંસરિતં મમઞ્ચેવ તુમ્હાકઞ્ચાતિ.

પદતોતિ કિં? તવ ઞાતિ, મમ ઞાતિ.

‘‘તે મે’’તિ વત્તતે.

૨૪૮. ન અંમ્હિ.

સબ્બેસં **તુમ્હ અમ્હ**સદ્દાનં સવિભત્તીનં પદસ્મા પરેસં **તે મે**આદેસા ન હોન્તિ **અંમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ. પસ્સેય્ય તં વસ્સસતં આરોગ્યં. સો મમબ્રવીતિ.

‘‘તેમેકવચને’’તિ વત્તતે.

૨૪૯. વા તતિયે ચ.

સબ્બેસં **તુમ્હ અમ્હ**સદ્દાનં સવિભત્તીનં પદસ્મા પરેસં **તે મે** આદેસા હોન્તિ વા યથાક્કમં તતિયેકવચને પરે . કતં તે પાપં, કતં તયા પાપં, કતં મે પુઞ્ઞં, કતં મયા પુઞ્ઞં.

‘‘વા, તતિયે’’તિ ચ વત્તતે.

૨૫૦. બહુવચનેસુ વો નો.

સબ્બેસં **તુમ્હ અમ્હ**સદ્દાનં સવિભત્તીનં પદસ્મા પરેસં **વો નો**આદેસા હોન્તિ વા યથાક્કમં તતિયાબહુવચને પરે. કતં વો કમ્મં, કતં નો કમ્મં.

બહુવચનનિદ્દેસેન ક્વચિ **યોમ્હિ** પઠમે ચ **વો નો** હોન્તિ. ગામં વો ગચ્છેય્યાથ, ગામં નો ગચ્છેય્યામ.

તથા **પઞ્ચાદીનમટ્ઠારસ**ન્તાનં, **કતિ**સદ્દસ્સ ચાલિઙ્ગત્તા તિલિઙ્ગેપિ સમાનરૂપં, અલિઙ્ગત્તા એવ **પઞ્ચા**દિતો ઇત્થિપ્પચ્ચયાભાવો.

‘‘પઞ્ચ યો’’ઇતીધ –

‘‘યોસુ દ્વિન્નં દ્વે ચા’’તિ ઇતો ‘‘યોસૂ’’તિ વત્તતે, ‘‘ઇત્થિપુમનપુંસકસઙ્ખ્ય’’ન્તિ ચ.

૨૫૧. પઞ્ચાદીનમકારો.

અન્તાપેક્ખાયં છટ્ઠી, **પઞ્ચા**દીનં **અટ્ઠારસ**ન્તાનં સઙ્ખ્યાનં ઇત્થિપુમનપુંસકે વત્તમાનાનમન્તસ્સ સવિભત્તિસ્સ **અ**કારો હોતિ **યો**સુ પરેસુ. **આ એ**આદેસાપવાદોયં, પઞ્ચક્ખન્ધા, પઞ્ચ ગતિયો, પઞ્ચ ઇન્દ્રિયાનિ. એવં દુતિયાયઞ્ચ.

‘‘સુનંહિસૂ’’તિ વત્તતે.

૨૫૨. પઞ્ચાદીનમત્તં.

પઞ્ચાદીન**મટ્ઠારસ**ન્તાનં સઙ્ખ્યાનમન્તો **અત્ત**માપજ્જતે **સુ નં હિ**ઇચ્ચેતેસુ પરેસુ. **એ**ત્તદીઘાપવાદોયં. પઞ્ચહિ પઞ્ચભિ , પઞ્ચન્નં, પઞ્ચહિ પઞ્ચભિ, પઞ્ચન્નં, પઞ્ચસુ. એવં **છ સ ત્ત અટ્ઠનવ દસ**સદ્દા.

‘‘એકઞ્ચ દસ ચા’’તિ અત્થે દ્વન્દસમાસે, ‘‘એકેન અધિકા દસા’’તિ અત્થે તપ્પુરિસે વા કતે

‘‘સઙ્ખ્યાને’’તિ વત્તતે.

૨૫૩. દ્વેકટ્ઠાનમાકારો વા.

દ્વિએકઅટ્ઠઇચ્ચેતેસમન્તો **આ**કારો હોતિ વા સઙ્ખ્યાને ઉત્તરપદે પરે. વવત્થિતવિભાસાયં. **એ**કાદસ, દ્વાદસ, અટ્ઠારસ.

સઙ્ખ્યાનેતિ કિમત્થં? એકદન્તો, દ્વિદન્તો, અટ્ઠત્થમ્ભો.

‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૨૫૪. એકાદિતો દસ્સ ર સઙ્ખ્યાને.

એકાદિતો સઙ્ખ્યાતો પરસ્સ દસસ્સ આદિસ્સ **દસ્સ ર**કારો હોતિ વા સઙ્ખ્યાને. સેસં સમં. એકારસ, એકાદસ.

દ્વે ચ દસ ચ, દ્વીહિ વા અધિકા દસાતિ દ્વિદસ ઇતીધ –

‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૨૫૫. વીસતિદસેસુ બા દ્વિસ્સ તુ.

વીસતિ દસઇચ્ચેતેસુ પરેસુ **દ્વિ**સદ્દસ્સ **બા** હોતિ વા. **તુ**સદ્દેન **તિંસા**યમ્પિ. **ર**કારો, **આ**ત્તઞ્ચ. બારસ, દ્વાદસ.

તયો ચ દસ ચ, તીહિ વા અધિકા દસાતિ તેરસ. એત્થ ‘‘તેસુ વુદ્ધી’’તિઆદિના **તિ**સદ્દસ્સ **તે**આદેસો આનવુતિયા.

ચત્તારો ચ દસ ચ, ચતૂહિ વા અધિકા દસાતિ ચતુદ્દસ ઇચ્ચત્ર –

‘‘ગણને, દસસ્સા’’તિ ચ વત્તતે.

૨૫૬ . ચતૂપપદસ્સ લોપો તુત્તરપદાદિ ચસ્સ ચુ ચોપિ નવા.

ગણને **દસ**સ્સાદિમ્હિ ઠિતસ્સ **ચતુ**ઇચ્ચેતસ્સ ઉપપદસ્સ **તુ**સદ્દો લોપો હોતિ, ઉત્તરપદાદિમ્હિ ઠિતસ્સ **ચતૂ**પપદસ્સ **ચ**કારસ્સ **ચુ ચો**આદેસા હોન્તિ નવા. ચુદ્દસ, ચોદ્દસ, ચતુદ્દસ.

અપિગ્ગહણેન અનુપપદસ્સાપિ ગણને પદાદિ**ચ**કારસ્સ લોપો, **ચુ ચો** હોન્તિ નવા. યથા – તાલીસં, ચુત્તાલીસં, ચોત્તાલીસં, ચત્તાલીસં.

પઞ્ચ ચ દસ ચ, પઞ્ચહિ વા અધિકા દસાતિ અત્થે પઞ્ચદસ. ‘‘તેસુ વુદ્ધી’’તિઆદિના **પઞ્ચ**સદ્દસ્સ **દસ વીસતીસુ** ક્વચિ **પન્નપણ્ણ**આદેસા. પન્નરસ, પણ્ણરસ.

છ ચ દસ ચ, છહિ વા અધિકા દસાતિ અત્થે છદસ ઇતીધ –

‘‘છસ્સા’’તિ વત્તતે.

૨૫૭. દસે સો નિચ્ચઞ્ચ.

છઇચ્ચેતસ્સ સઙ્ખ્યાસદ્દસ્સ નિચ્ચં **સો** હોતિ **દસે** પરે.

‘‘સઙ્ખ્યાનં, વા’’તિ ચ વત્તતે.

૨૫૮. લ દરાનં.

સઙ્ખ્યાનં **દ**કાર**ર**કારાનં **લ**કારાદેસો હોતિ વા.

લળાનમવિસેસો . વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો, તેન ‘‘સોળસ’’ ઇતિ નિચ્ચં, ‘‘તેળસ, તેરસ, ચત્તાલીસં, ચત્તારીસ’’મિતિ વિભાસા, દસ પન્નરસાદીસુ ન ચ હોતિ.

સત્ત ચ દસ ચ, સત્તહિ વા અધિકા દસાતિ અત્થે સત્તરસ, સત્તદસ.

અટ્ઠ ચ દસ ચ, અટ્ઠહિ વા અધિકા દસાતિ અત્થે અટ્ઠદસ ઇતીધ **આ**ત્તે કતે –

‘‘વા, દસ્સ, ર, સઙ્ખ્યાને’’તિ ચ વત્તતે.

૨૫૯. અટ્ઠાદિતો ચ.

અટ્ઠાદિતો ચ **દસ**સદ્દસ્સ **દ**કારસ્સ **ર**કારો હોતિ વા સઙ્ખ્યાને. અટ્ઠારસ, અટ્ઠાદસ.

અટ્ઠાદિતોતિ કિં? ચતુદ્દસ.

કતિસદ્દો બહુવચનન્તોવ, ‘‘કતિ યો’’ ઇતીધ

નિચ્ચં **યો**લોપાદિ, રસ્સત્તં, કતિ તિટ્ઠન્તિ, કતિ પસ્સસિ, કતિહિ કતિભિ, કતિનં, કતિહિ કતિભિ, કતિનં, કતિસુ.

અલિઙ્ગનામં નિટ્ઠિતં.

વિભત્તિપ્પચ્ચયવિધાન

અથ વિભત્તિપ્પચ્ચયન્તા વુચ્ચન્તે.

તેસં પનાલિઙ્ગત્તા, નિપાતત્તા ચ તિલિઙ્ગે, વચનદ્વયે ચ સમાનં રૂપં.

પુરિસસ્મા, પુરિસેહિ વાતિ અત્થે –

૨૬૦. ક્વચિ તો પઞ્ચમ્યત્થે.

સબ્બસ્મા સુદ્ધનામતો, સબ્બનામતો ચ લિઙ્ગમ્હા ક્વચિ **તો**પચ્ચયો હોતિ પઞ્ચમ્યત્થે.

૨૬૧. ત્વાદયો વિભત્તિસઞ્ઞા.

તોઆદિ યેસં **દાનિ**પરિયન્તાનં પચ્ચયાનં તે હોન્તિ પચ્ચયા **ત્વાદયો**, તે પચ્ચયા વિભત્તિસઞ્ઞા હોન્તિ. તેન તદન્તાનમ્પિ વિભત્યન્તપદત્તં સિદ્ધં હોતિ.

પુરિસતો, એવં રાજતો વા, ચોરતો વા, અગ્ગિતો વા, ગહપતિતો વા, હત્થિતો, હેતુતો, સબ્બઞ્ઞુતો, કઞ્ઞતો, યુત્તિતો, ઇત્થિતો, ભિક્ખુનિતો, એત્થ ચ ''ક્વચાદિમજ્ઝુત્તરાનં દીઘરસ્સાપચ્ચયેસુ ચા''તિ **તો**પચ્ચયે રસ્સત્તં. યાગુતો, જમ્બુતો, ચિત્તતો, આયુતો ઇચ્ચાદિ.

સબ્બનામતો સબ્બસ્મા, સબ્બેહીતિ વા અત્થે સબ્બતો, એવં યતો, તતો, કતરતો, કતમતો, ઇતરતો, અઞ્ઞતો, એકતો, ઉભયતો, પુબ્બતો, પરતો, અપરતો, દક્ખિણતો, ઉત્તરતો, અમુતો.

''કિસ્સ, કુ''ઇતિ ચ વત્તતે.

૨૬૨. ત્રતોથેસુ ચ.

કિમિચ્ચેતસ્સ **કુ** હોતિ **ત્રતો થ**ઇચ્ચેતેસુ ચ પરેસુ. કસ્મા, કેહીતિ વા કુતો.

''તોથેસૂ''તિ વત્તતે.

૨૬૩. સબ્બસ્સેતસ્સાકારો વા.

સબ્બસ્સ **એત**સદ્દસ્સ **અ**કારો હોતિ વા **તોથ**ઇચ્ચેતેસુ. એતસ્મા, એતેહીતિ વા અતો.

''સબ્બસ્સેતસ્સા''તિ ચ વત્તતે.

૨૬૪. એ તોથેસુ ચ.

સબ્બસ્સ **એત**સદ્દસ્સ **એ**કારો હોતિ વા **તોથ**ઇચ્ચેતેસુ. દ્વિત્તં, એત્તો.

''સબ્બસ્સા''તિ વત્તતે.

૨૬૫. ઇમસ્સિ થંદાનિહતોધેસુ ચ.

ઇમસદ્દસ્સ સબ્બસ્સેવ **ઇ**કારો હોતિ **થંદાનિહતોધ**ઇચ્ચેતેસુ ચ. ઇમસ્માતિ ઇતો.

''ક્વચિ તો''તિ યોગવિભાગેન **આદિ**પ્પભુતીહિ **તો** સત્તમિયત્થે. **અનિચ્ચાદી**હિ તતિયત્થે ચ. યથા – આદિમ્હીભિ અત્થે આદિતો. એવં મજ્ઝતો, એકતો, પુરતો, પચ્છતો, પસ્સતો, પિટ્ઠિતો, પાદતો, સીસતો, અગ્ગતો, મૂલતો, પરતો ઇચ્ચાદયો.

તતિયત્થે અનિચ્ચેનાતિ અનિચ્ચતો, અનિચ્ચતો સમ્મસતિ. એવં દુક્ખતો, રોગતો, ગણ્ડતો ઇચ્ચાદયો.

‘‘અત્થે, ક્વચી’’તિ ચ વત્તતે.

૨૬૬. ત્રથ સત્તમિયા સબ્બનામેહિ.

સબ્બનામેહિ પરા **ત્ર થ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ ક્વચિ સત્તમ્યત્થે. સબ્બસ્મિં, સબ્બેસુ ચાતિ સબ્બત્ર સબ્બત્થ. એવં યત્ર યત્થ, તત્ર તત્થ, ઇતરત્ર ઇતરત્થ, અઞ્ઞત્ર અઞ્ઞત્થ, ઉભયત્ર ઉભયત્થ, પરત્ર પરત્થ, કુત્ર કુત્થ, ‘‘ત્રતોથેસુ ચા’’તિ **કુ**ત્તં. ‘‘કિસ્સ ક વે ચા’’તિ સુત્તે **ચ**સદ્દેન **કા**દેસો. કત્થ, અમુત્ર અમુત્થ.

‘‘સબ્બસ્સેતસ્સાકારો’’તિ વત્તતે.

૨૬૭. ત્રે નિચ્ચં.

સબ્બસ્સેવ **એત**સદ્દસ્સ **અ**કારો હોતિ નિચ્ચં **ત્રે** પરે. અત્ર. ‘‘સબ્બસ્સેતસ્સાકારો વા’’તિ **અ**ત્તં, ‘‘**એ** તોથેસુ ચા’’તિ **એ**કારો, અત્થ, એત્થ.

‘‘ક્વચિ, અત્થે, સત્તમિયા’’તિ ચ અધિકારો, સબ્બસ્મિન્તિ અત્થે –

૨૬૮. સબ્બતો ધિ.

સબ્બઇચ્ચેતસ્મા **ધિ**પ્પચ્ચયો હોતિ ક્વચિ સત્તમ્યત્થે. સબ્બધિ.

૨૬૯. કિસ્મા વો.

કિમિચ્ચેતસ્મા **વ**પ્પચ્ચયો હોતિ ક્વચિ સત્તમ્યત્થે.

૨૭૦. કિસ્સ ક વે ચ.

કિમિચ્ચેતસ્સ **ક**સદ્દો આદેસો હોતિ **વ**પ્પચ્ચયેપરે. **ચ**ગ્ગહણેન **થહ**માદિઅવપ્પચ્ચયેપિ. ‘‘તેસુ વુદ્ધી’’તિઆદિના **ક**કારે **અ**કારસ્સ લોપો ચ **વ**મ્હિ. ક્વ ગતોસિ ત્વં.

‘‘કિસ્મા’’તિ વત્તતે.

૨૭૧. હિંહંહિઞ્ચનં .

કિમિચ્ચેતસ્મા **હિં હં હિઞ્ચનં**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ ક્વચિ સત્તમ્યત્થે.

‘‘કિસ્સા’’તિ વત્તતે.

૨૭૨. કુ હિંહંસુ ચ.

કિમિચ્ચેતસ્સ **કુ** હોતિ **હિં હં** ઇચ્ચેતેસુ. **ચ**ગ્ગહણેન **હિઞ્ચનંદાચન**મિચ્ચાદીસુપિ. કિસ્મિન્તિ કુહિં, કુહં, કુહિઞ્ચનં, કહં **કા**દેસો.

‘‘હિં હ’’ન્તિ વત્તતે.

૨૭૩. તમ્હા ચ.

તઇચ્ચેતસ્મા ચ સબ્બનામતો **હિંહં**પચ્ચયા હોન્તિ ક્વચિ સત્તમ્યત્થે. તસ્મિન્તિ તહિં, તહં.

૨૭૪. ઇમસ્મા હધા ચ.

ઇમસદ્દતો **હધ**પ્પચ્ચયા હોન્તિ ક્વચિ સત્તમ્યત્થે. ‘‘ઇમસ્સિ થ’’ન્તિઆદિના **ઇ**કારો. ઇમસ્મિન્તિ ઇહ, ઇધ.

૨૭૫. યતો હિં.

યઇચ્ચેતસ્મા સબ્બનામતો **હિં**પચ્ચયો હોતિ ક્વચિ સત્તમ્યત્થે. યસ્મિન્તિ યહિં.

‘‘કાલે’’તિ અધિકારોયં.

કસ્મિં કાલેતિ અત્થે

૨૭૬. કિંસબ્બઞ્ઞેકયકુહિ દા દાચનં.

કિં સબ્બઅઞ્ઞએકયઇચ્ચેતેહિ સબ્બનામેહિ **દા**પચ્ચયો હોતિ. **કુ**ઇચ્ચેતસ્મા **દાચન**ઞ્ચ કાલે ક્વચિ સત્તમ્યત્થે.

‘‘કિસ્સ ક વે ચા’’તિ સુત્તે **ચ**સદ્દેન કાદેસો, કદા.

૨૭૭. સબ્બસ્સ સો દામ્હિ વા.

સબ્બઇચ્ચેતસ્સ સદ્દસ્સ **સ**સદ્દાદેસો હોતિ વા **દા**પચ્ચયે પરે. સબ્બસ્મિં કાલેતિ સદા, સબ્બદા.

એવં અઞ્ઞદા, એકદા, યદા, કસ્મિં કાલેતિ કુદાચનં, ‘‘કુ હિંહંસુ ચા’’તિ સુત્તે **ચ**સદ્દેન **કુ**ત્તં, ‘‘**કુ**’’ઇતિ નિપાતનેન વા.

‘‘દા’’તિ વત્તતે.

૨૭૮. તમ્હા દાનિ ચ.

તઇચ્ચેતસ્મા સબ્બનામતો **દાનિદા**પચ્ચયા હોન્તિ કાલે ક્વચિ સત્તમ્યત્થે. તસ્મિં કાલેતિ તદાનિ, તદા.

૨૭૯. ઇમસ્મા રહિધુનાદાનિ ચ.

ઇમસદ્દતો **રહિ ધુના દાનિ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ કાલે ક્વચિ સત્તમ્યત્થે.

‘‘સબ્બસ્સ, ઇમસ્સા’’તિ ચ વત્તતે.

૨૮૦. એત રહિમ્હિ.

સબ્બસ્સ **ઇમસદ્દસ્સ એતા**દેસો હોતિ **રહિમ્હિ** પચ્ચયે પરે. ઇમસ્મિં કાલેતિ એતરહિ.

૨૮૧. અ ધુનામ્હિ ચ.

સબ્બસ્સેવ **ઇમસદ્દસ્સ અ**કારો હોતિ **ધુના**પચ્ચયે પરે. અધુના, **ઇમસદ્દસ્સ ઇ**કારો. ઇમસ્મિં કાલેતિ ઇદાનિ.

વિભત્તિપ્પચ્ચયવિધાનં નિટ્ઠિતં.

ઓપસગ્ગિકપદ

અથાલિઙ્ગસઙ્ખ્યાવિભત્તિભેદા ઉપસગ્ગનિપાતા વુચ્ચન્તે.

પ પરા નિ ની ઉ દુ સં વિ અવ અનુ પરિ અધિ અભિ પતિ સુ આ અતિ અપિ અપ ઉપ ઇતિ **પીસતિ ઉપસગ્ગા.**

તત્થ **પસદ્દો** પકારા’દિકમ્મ પધાનિ’સ્સરિય’ન્તોભાવવિયોગ તપ્પર ભુસત્થ સમ્ભવતિત્તિ અનાવિલ પત્થનાદીસુ. **પ**ઇતિ અયમુપસગ્ગો એતેસુ પકારાદીસુ અત્થેસુ વત્તતિ, યથા – **પકારે** પઞ્ઞા, **આદિકમ્મે** વિપ્પકતં, **પધાને** પણીતં, પધાનં પધાનત્તં, **ઇસ્સરિયે** પભૂ અયં દેસસ્સ, **અન્તોભાવે** પક્ખિત્તં, **વિયોગે** પવાસી, **તપ્પરે** પાચરિયો, **ભુસત્થે** પવુદ્ધકાયો, **સમ્ભવે** હિમવતા ગઙ્ગા પભવતિ, **તિત્તિયં** પહૂતમન્નં, **અનાવિલે** પસન્નમુદકં, **પત્થને** પણિહિતં.

પરાઇતિ પરિહાનિ પરાજય ગતિવિક્કમા’મસનાદીસુ. યથા – **પરિહાનિયં** પરાભવો, **પરાજયે** પરાજિતો, **ગતિયં** પરાયનં. **વિક્કમે** પરક્કમતિ, **આમસને** અઙ્ગસ્સ પરામસનં.

નિઇતિ નિસ્સેસ નિગ્ગત નીહરણ’ન્તોપવેસના’ભાવનિસેધ નિક્ખન્ત પાતુભાવા’વધારણ વિભજન ઉપમૂ’પધારણા’વસાનછેકાદીસુ. **નિસ્સેસે** નિરુત્તિ, નિરવસેસં દેતિ, **નિગ્ગતે** નિક્કિલેસો, નિય્યાતિ, **નીહરણે** નિદ્ધારણં, **અન્તોપવેસને** નિખાતો, **અભાવે** નિમ્મક્ખિકં, **નિસેધે** નિવારેતિ, **નિક્ખન્તે** નિબ્બાનો, નિબ્બાનં, **પાતુભાવે** નિમ્મિતં, **અવધારણે** નિચ્છયો, **વિભજને** નિદ્દેસો, **ઉપમાયં** નિદસ્સનં, **ઉપધારણે** નિસામનં, **અવસાને** નિટ્ઠિતં, **છેકે** નિપુણો.

નીઇતિ નીહરણા’વરણાદીસુ. **નીહરણે** નીહરતિ, **આવરણે** નીવરણં.

ઉઇતિ ઉગ્ગતુ’દ્ધકમ્મ પધાન વિયોગ સમ્ભવ અત્થલાભસત્તિ સરૂપકથનાદીસુ. **ઉગ્ગતે** ઉગ્ગચ્છતિ, **ઉદ્ધકમ્મે** આસના ઉટ્ઠિતો, ઉક્ખેપો, **પધાને** ઉત્તમો, લોકુત્તરો, **વિયોગે** ઉબ્બાસિતો, **સમ્ભવે** ઉબ્ભૂતો, **અત્થલાભે** ઉપ્પન્નં ઞાણં, **સત્તિયં** ઉસ્સહતિ ગન્તું, **સરૂપકથને** ઉદ્દિસતિ સુત્તં.

દુઇતિ અસોભના’ભાવકુચ્છિતા’સમિદ્ધિ કિચ્છ વિરૂપતાદીસુ. **અસોભને** દુગ્ગન્ધો, **અભાવે** દુબ્ભિક્ખં, **કુચ્છિતે** દુક્કટં, **અસમિદ્ધિયં** દુસ્સસ્સં, **કિચ્છે** દુક્કરં, **વિરૂપતાયં** દુબ્બણ્ણો, દુમ્મુખો.

સંઇતિ સમોધાન સમ્માસમ સમન્તભાવસઙ્ગત સઙ્ખેપભુસત્થ સહત્થ અપ્પત્થ પભવા'ભિમુખભાવ સઙ્ગહ પિધાન પુનપ્પુનકરણ સમિદ્ધાદીસુ. **સમોધાને** સન્ધિ, **સમ્માસમેસુ** સમાધિ , સમ્પયુત્તો, **સમન્તભાવે** સંકિણ્ણા સમુલ્લપના, **સઙ્ગતે** સઙ્ગમો, **સઙ્ખેપે** સમાસો, **ભુસત્થે** સારત્તો, **સહત્થે** સંવાસો, **અપ્પત્થે** સમગ્ઘો. **પભવે** સમ્ભવો, **અભિમુખભાવે** સમ્મુખં, **સઙ્ગહે** સઙ્ગણ્હાતિ, **પિધાને** સંવુતં, **પુનપ્પુનકરણે** સન્ધાવતિ, **સમિદ્ધિયં** સમ્પન્નો.

વિઇતિ વિસેસ વિવિધ વિરુદ્ધ વિગત વિયોગ વિરૂપતાદીસુ. **વિસેસે** વિમુત્તિ વિસિટ્ઠો, **વિવિધે** વિમતિ વિચિત્રં, **વિરુદ્ધે** વિવાદો, **વિગતે** વિમલં, **વિયોગે** વિપ્પયુત્તો, **વિરૂપતાયં** વિરૂપો.

અવઇતિ અધોભાગ વિયોગ પરિભવ જાનન સુદ્ધિ નિચ્છયદેસ થેય્યાદીસુ. **અધોભાગે** અવક્ખિત્તચક્ખુ, **વિયોગે** ઓમુક્કઉપાહનો અવકોકિલં વનં, **પરિભવે** અવજાનનં અવમઞ્ઞતિ, **જાનને** અવગચ્છતિ, **સુદ્ધિયં** વોદાનં, **નિચ્છયે** અવધારણં, **દેસે** અવકાસો, **થેય્યે** અવહારો.

અનુઇતિ અનુગતા'નુપચ્છિન્ન પચ્છત્થ ભુસત્થ સાદિસ્સ હીનતતિયત્થ લક્ખણિ'ત્થમ્ભૂતક્ખાન ભાગ વિચ્છાદીસુ. **અનુગતે** અન્વેતિ, **અનુપચ્છિન્ને** અનુસયો, **પચ્છાસદત્થે** અનુરથં, **ભુસત્થે** અનુરત્તો, **સાદિસ્સે** અનુરૂપં. **હીને** અનુસારિપુત્તં પઞ્ઞવન્તો, **તતિયત્થે** નદિમન્વવસિતા સેના, **લક્ખણે** રુક્ખં અનુ વિજ્જોતતે વિજ્જુ, **ઇત્થમ્ભૂતક્ખાને** સાધુ દેવદત્તો માતરં અનુ, **ભાગે** યદેત્થ મં અનુસિયા તં દીયતુ, **વિચ્છાયં** રુક્ખં રુક્ખં અનુ વિજ્જોતતે ચન્દો.

પરિઇતિ સમન્તતોભાવ પરિચ્છેદ વજ્જના'લિઙ્ગન નિવાસનપૂજાભોજના'વજાનન દોસક્ખાન લક્ખણાદીસુ. **સમન્તતોભાવે** પરિવુતો, **પરિચ્છેદે** પરિઞ્ઞેય્યં, **વજ્જને** પરિહરતિ , **આલિઙ્ગને** પરિસ્સજતિ, **નિવાસને** વત્થં પરિધસ્સતિ, **પૂજાયં** પારિચરિયા, **ભોજને** ભિક્ખું પરિવિસતિ. **અવજાનને** પરિભવતિ, **દોસક્ખાને** પરિભાસતિ, **લક્ખણાદીસુ** રુક્ખં પરિ વિજ્જોતતે વિજ્જુઇચ્ચાદિ.

અધિઇતિ અધિકિ'સ્સ'રૂપરિભાવા'ધિભવનજ્ઝાયના'ધિટ્ઠાનનિચ્છયપાપુણનાદીસુ. **અધિકે** અધિસીલં, **ઇસ્સરે** અધિપતિ, અધિ બ્રહ્મદત્તે પઞ્ચાલા, **ઉપરિભાવે** અધિરોહતિ, પથવિં અધિસેસ્સતિ, **અધિભવને** અધિભવતિ, **અજ્ઝાયને** બ્યાકરણમધીતે, **અધિટ્ઠાને** ભૂમિકમ્પાદિં અધિટ્ઠાતિ, **નિચ્છયે** અધિમોક્ખો, **પાપુણને** ભોગક્ખન્ધં અધિગચ્છતિ.

અભિઇતિ અભિમુખભાવ વિસિટ્ઠા'ધિ કુ'દ્ધકમ્મ કુલ સારુપ્પવન્દન લક્ખણિ'ત્થમ્ભૂતક્ખાન વિચ્છાદીસુ. **અભિમુખભાવે** અભિમુખો અભિક્કમતિ, **વિસિટ્ઠે** અભિધમ્મો, **અધિકે** અભિવસ્સતિ, **ઉદ્ધકમ્મે** અભિરુહતિ, **કુલે** અભિજાતો, **સારુપ્પે** અભિરૂપો, **વન્દને** અભિવાદેતિ, **લક્ખણાદીસુ** પુરિમસમં.

પતિઇતિ પતિગત પટિલોમપતિનિધિ પતિદાન નિસેધનિવત્તન સાદિસ્સ પતિકરણા'દાન પતિબોધ પટિચ્ચ લક્ખણિ'ત્થમ્ભૂતક્ખાન ભાગવિચ્છાદીસુ. **પતિગતે** પચ્ચક્ખં, **પટિલોમે** પતિસોતં, **પતિનિધિમ્હિ** આચરિયતો પતિ સિસ્સો, **પતિદાને** તેલત્થિકસ્સ ઘતં પતિ દદાતિ, **નિસેધે** પટિસેધનં, **નિવત્તને** પટિક્કમતિ, **સાદિસ્સે** પતિરૂપકં, **પતિકરણે** પતિકારો, **આદાને** પતિગ્ગણ્હાતિ, **પતિબોધે** પટિવેધો, **પટિચ્ચે** પચ્ચયો, **લક્ખણાદીસુ** પુરિમસમં.

સુઇતિ સોભન સુટ્ઠુસમ્મા સમિદ્ધિ સુખત્થાદીસુ. **સોભને** સુગન્ધો, **સુટ્ઠુસમ્માદત્થેસુ** સુટ્ઠુ ગતો સુગતો, સમ્મા ગતોતિપિ સુગતો, **સમિદ્ધિયં** સુભિક્ખં, **સુખત્થે** સુકરો.

આઇતિ અભિમુખભાવુ'દ્ધકમ્મ મરિયાદા'ભિવિધિ પત્તિ'ચ્છાપરિસ્સજન આદિકમ્મગ્ગહણ નિવાસ સમીપ'વ્હાનાદીસુ. **અભિમુખભાવે** આગચ્છતિ, **ઉદ્ધકમ્મે** આરોહતિ, **મરિયાદાયં** આપબ્બતા ખેત્તં, **અભિવિધિમ્હિ** આકુમારં યસો કચ્ચાયનસ્સ, **પત્તિયં** આપત્તિમાપન્નો, **ઇચ્છાયં** આકઙ્ખા, **પરિસ્સજને** આલિઙ્ગનં, **આદિકમ્મે** આરમ્ભો, **ગહણે** આદીયતિ આલમ્બતિ, **નિવાસે** આવસથો, **સમીપે** આસન્નં, **અવ્હાને** આમન્તેસિ.

અતિઇતિ અભિક્કમના'તિક્કન્તા'તિસય ભુસત્થાદીસુ. **અતિક્કમને** અતિરોચતિ અમ્હેહિ, અતીતો, **અતિક્કન્તે** અચ્ચન્તં, **અતિસયે** અતિકુસલો, **ભુસત્થે** અતિક્કોધો અતિવુદ્ધિ.

અપિઇતિ સમ્ભાવના'પેક્ખા સમુચ્ચય ગરહ પઞ્હાદીસુ. **સમ્ભાવનાયં** અપિ દિબ્બેસુ કામેસુ, મેરુમ્પિ વિનિવિજ્ઝિત્વા ગચ્છેય્ય, **અપેક્ખાયં** અયમ્પિ ધમ્મો અનિયતો, **સમુચ્ચયે** ઇતિપિ અરહં, અન્તમ્પિ અન્તગુણમ્પિ આદાય, **ગરહે** અપિ અમ્હાકં પણ્ડિતક, **પઞ્હે** અપિ ભન્તે ભિક્ખં લભિત્થ.

અપઇતિ અપગત ગરહ વજ્જન પૂજા પદુસ્સનાદીસુ. **અપગતે** અપમાનો અપેતો, **ગરહે** અપગબ્ભો, **વજ્જને** અપસાલાય આયન્તિ વાણિજા, **પૂજાયં** વુદ્ધાપચાયી, **પદુસ્સને** અપરજ્ઝતિ.

ઉપઇતિ ઉપગમન સમીપૂ'પપત્તિ સાદિસ્સા'ધિકૂ'પરિભાવા'નસન દોસક્ખાન સઞ્ઞા પુબ્બકમ્મ પૂજા ગય્હાકાર ભુસત્થાદીસુ. **ઉપગમને** નિસિન્નં વા ઉપનિસીદેય્ય, **સમીપે** ઉપનગરં, **ઉપપત્તિયં** સગ્ગં લોકં ઉપપજ્જતિ, અથ વા **ઉપપત્તિ** યુત્તિ, યથા – ઉપપત્તિતો ઇક્ખતીતિ ઉપેક્ખા, **સાદિસ્સે** ઉપમાનં ઉપમા, **અધિકે** ઉપ ખારિયં દોણો, **ઉપરિભાવે** ઉપસમ્પન્નો, **અનસને** ઉપવાસો, **દોસક્ખાને** પરં ઉપપદતિ, **સઞ્ઞાયં** ઉપધા ઉપસગ્ગો, **પુબ્બકમ્મે** ઉપક્કમો ઉપકારો, **પૂજાયં** બુદ્ધુપટ્ઠાકો, માતુપટ્ઠાનં, **ગય્હાકારે** સોચેય્યપચ્ચુપટ્ઠાનં, **ભુસત્થે** ઉપાદાનં, ઉપાયાસો, ઉપનિસ્સયોતિ. ઇતિ અનેકત્થા હિ ઉપસગ્ગા.

વુત્તઞ્ચ –

> ''ઉપસગ્ગા નિપાતા ચ, પચ્ચયા ચ ઇમે તયો;
> નેકેનેકત્થવિસયા, ઇતિ નેરુત્તિકાબ્રવુ''ન્તિ.

તત્થ ઉપસગ્ગાનં નામાખ્યાતવિસેસકત્તા લિઙ્ગસઞ્ઞાયં અનિયમેન સ્યાદિમ્હિ સમ્પત્તે તેસં સઙ્ખ્યાકમ્માદિભેદાભાવા તેહિ પઠમેકવચનમેવ ભવતિ.

''લોપ''ન્તિ વત્તમાને

૨૮૨. સબ્બાસમાવુસોપસગ્ગનિપાતાદીહિ ચ.

આવુસોસદ્દતો, ઉપસગ્ગનિપાતેહિ ચ સબ્બાસં પરાસં વિભત્તીનં લોપો હોતિ. **આદિ**સદ્દેન ક્વચિ **સુત્તપદા**દીહિ ચ. એત્થ ચ **આવુસો**તિમસ્સ વિસું ગહણં સસઙ્ખ્યત્તદીપનત્થન્તિ દટ્ઠબ્બં.

ઉપેચ્ચત્થં સજ્જન્તીતિ, ઉપસગ્ગા હિ પાદયો;
ચાદી પદાદિમજ્ઝન્તે, નિપાતા નિપતન્તિતિ.

પહરણં પહારો, એવં પરાભવો, નિવાસો, નીહારો, ઉહારો, દુહારો, સંહારો, વિહારો, અવહારો, અનુહારો, પરિહારો, અધિહારો, અભિહારો, પતિહારો, સુહારો, આહારો, અતિહારો, અપિહારો, અપહારો , ઉપહારો. પહરતિ, પરાભવતિ, નિવસતિ, નીહરતિ, ઉદ્ધરતિ ઇચ્ચાદિ યોજેતબ્બં.

ધાત્વત્થં બાધતે કોચિ, કોચિ તમનુવત્તતે;
તમેવઞ્ઞો વિસેસેતિ, ઉપસગ્ગગતી તિધા.

ઓપસગ્ગિકપદં નિટ્ઠિતં.

નેપાતિકપદ

સમુચ્ચયવિકપ્પનપટિસેધપૂરણાદિઅત્થં અસત્વવાચકં **નેપાતિકં** પદં.

તત્ર **ચ**ઇતિ સમુચ્ચયા'ન્વાચયે'તરીતરયોગસમાહારા'વધારણાદીસુ.

વાઇતિ વિકપ્પનૂ'પમાન સમુચ્ચય વવત્થિતવિભાસાસુ.

ન નો મા અ અલં હલં ઇચ્ચેતે પટિસેધનત્થે.

અલં પરિયત્તિ ભૂસનેસુ ચ.

પૂરણત્થં દુવિધં અત્થપૂરણં પદપૂરણઞ્ચ.

તત્થ અથ ખલુ વત વથ અથો અસ્સુ યગ્ઘે હિ ચરહિ નં તં વા ચ તુવ વો પન હવે કીવ હ તતો યથા સુદં ખો વે હં એનં સેય્યથિદં ઇચ્ચેવમાદીનિ પદપૂરણાનિ.

તત્થ – **અથ**ઇતિ પઞ્હા'નન્તરિયા'ધિકારાદીસુ ચ.

ખલુઇતિ પટિસેધા'વધારણ પસિદ્ધીસુ ચ.

વતઇતિ એકંસ ખેદા'નુકમ્પસઙ્કપ્પેસુ ચ.

અથોઇતિ અન્વાદેસે ચ.

હિઇતિ હેતુ અવધારણેસુ ચ.

તુઇતિ વિસેસ હેતુ નિવત્તનાદીસુ ચ.

પનઇતિ વિસેસેપિ.

હવે, વેઇચ્ચેતે **એકં**સત્થેપિ.

હંઇતિ વિસાદ સમ્ભમેસુપિ.

સેય્યથિદન્તિ તં કતમન્તિ અત્થેપિ.

અત્થપૂરણં દુવિધં વિભત્તિયુત્તં, અવિભત્તિયુત્તઞ્ચ.

અત્થિ સક્કા લબ્ભા ઇચ્ચેતે પઠમાયં.

આવુસો અમ્ભો હમ્ભો રે અરે હરે જેઇચ્ચેતે આમન્તને.

દિવા ભિય્યો નમો ઇચ્ચેતે પઠમાયં, દુતિયાયઞ્ચ.

સયં સામં સં સમ્મા કિન્તિ ઇચ્ચેતે તતિયત્થે, **સોતો ધા**પચ્ચયન્તા ચ. સુત્તસો પદસો અનિચ્ચતો દુક્ખતો એકધા દ્વિધા ઇચ્ચાદિ.

તવે તુંપચ્ચયન્તા ચતુત્થિયા, કાતવે દાતવે કાતું કારેતું દાતું દાપેતું ઇચ્ચાદિ.

સો તોપચ્ચયન્તા પઞ્ચમિયત્થે, દીઘસો ઓરસો રાજતો વા ચોરતો વા ઇચ્ચાદિ.

તો સત્તમ્યત્થેપિ, **ત્રથાદિ**પચ્ચયન્તા ચ. એકતો પુરતો પચ્છતો પસ્સતો પિટ્ઠિતો પાદતો સીસતો અગ્ગતો મૂલતો યત્ર યત્થ યહિં તત્ર તત્થ તહિં તહં ઇચ્ચાદિ.

સમન્તા સામન્તા પરિતો અભિતો સમન્તતો એકજ્ઝં એકમન્તં હેટ્ઠા ઉપરિ ઉદ્ધં અધો તિરિયં સમ્મુખા પરમ્મુખા આવિ રહો તિરો ઉચ્ચં નીચં અન્તો અન્તરા અજ્ઝત્તં બહિદ્ધા બાહિરા બાહિરં બહિ ઓરં પારં આરા આરકા પચ્છા પુરે હુરં પેચ્ચ ઇચ્ચેતે સત્તમિયા.

સમ્પતિ આયતિ અજ્જ અપરજ્જુ પરજ્જ સુવે સ્વે પરસુવે હિય્યો પરે સજ્જુ સાયં પાતો કાલં કલ્લં દિવા નત્તં નિચ્ચં સતતં અભિણ્હં અભિક્ખણં મુહું મુહુત્તં ભૂતપુબ્બં પુરા યદા તદા કદા ઇચ્ચાદયો કાલસત્તમિયા. ઇતિ વિભત્તિયુત્તાનિ.

અવિભત્તિયુત્તેસુ ચ **અપ્પેવ અપ્પેવનામ નુ** ઇચ્ચેતે સંસયત્થે.

અદ્ધા અઞ્ઞદત્થુ તગ્ઘ જાતુ કામં સસક્કંઇચ્ચેતે એકંસત્થે.

એવઇતિ અવધારણે.

કચ્ચિનુ'કિન્નુનનુકથં કિંસુ કિંઇચ્ચેતે પુચ્છનત્થે.

એવં ઇતિ ઇત્થં ઇચ્ચેતે નિદસ્સને.

ઇતિ હેતુ વાક્યપરિસમત્તીસુ ચ.

યાવ તાવ યાવતા તાવતા કિત્તાવતા એત્તાવતા કીવ ઇચ્ચેતે પરિચ્છેદનત્થે.

એવં સાહુ લહુ ઓપાયિકં પતિરૂપં આમ સાધુ ઇતિ સમ્પટિચ્છનત્થે.

યથા તથા યથેવ તથેવ એવં એવમેવ એવમેવં એવમ્પિ યથાપિ સેય્યથાપિ સેય્યથાપિનામ વિય ઇવ યથરિવ તથરિવ યથાનામ તથાનામ યથાહિ તથાહિ યથાચતથાચ ઇચ્ચેતે પટિભાગત્થે.

યથાઇતિ યોગ્ગતા વિચ્છા પદત્થાનતિવત્તનિદસ્સનેસુ ચ.

એવંઇતિ ઉપદેસ પઞ્હાદીસુ ચ.

કિઞ્ચાપિઇતિ અનુગ્ગહત્થે.

અહોઇતિ ગરહ પસંસન પત્થનેસુ ચ.

નામઇતિ ગરહ પસંસન સઞ્ઞા પઞ્હેસુ ચ.

સાધુઇતિ પસંસન યાચનેસુ ચ.

ઇઙ્ઘ હન્દ ઇચ્ચેતે ચોદનત્થે.

સાધુ સુટ્ઠુ એવમેતન્તિ અનુમોદને.

કિરઇતિ અનુસ્સવણ અસ્સદ્ધેય્યેસુ.

નૂનઇતિ અનુમાના'નુસ્સરણ પરિવિતક્કનેસુ.

કસ્માઇતિ કારણપુચ્છને.

યસ્મા તસ્મા તથાહિ તેન ઇચ્ચેતે કારણચ્છેદનત્થે.

સહ સદ્ધિં સમં અમાઇતિ સમક્રિયાયં.

વિના રિતેઇતિ વિપ્પયોગે.

નાના પુથુ બહુપ્પકારે.

પુથુ વિસું અસઙ્ઘાતે ચ.

દુટ્ઠુ કુ જિગુચ્છાયં.

પુન અપ્પઠમે.

કથઞ્ચિ કિચ્છત્થે ચ.

ધા ક્ખત્તું સકિઞ્ચ સઙ્ખ્યાવિભાગે.

ઈસકં અપ્પત્થે.

સણિકં મન્દત્થે.

ખિપ્પં અરં લહુ આસું તુણ્ણં અચિરં સીઘત્થે.

ચિરં ચિરસ્સં દીઘકાલે.

ચે યદિ સઙ્કાવટ્ઠાને.

ધુવં થિરાવધારણેસુ.

હા વિસાદે.

તુણ્હી અભાસને.

સચ્છિ પચ્ચક્ખે.

મુસા મિચ્છા અલિકં અસચ્ચે.

સુવત્થિ આસીસત્થે ઇચ્ચાદિ.

તુન ત્વાન ત્વાપચ્ચયન્તા ઉસ્સુક્કનત્થે ભવન્તિ.

યથા – પસ્સિતુન પસ્સિય પસ્સિત્વાન પસ્સિત્વા દિસ્વા દિસ્વાનદસ્સેત્વા દાતુન દત્વાન દત્વા ઉપાદાય દાપેત્વા વિઞ્ઞાપેત્વા વિચેય્ય વિનેય્ય નિહચ્ચ સમેચ્ચ અપેચ્ચ ઉપેચ્ચ આરબ્ભ આગમ્મ ઇચ્ચાદિ.

એવં નામાખ્યાતોપસગ્ગવિનિમુત્તં યદબ્યયલક્ખણં, તં સબ્બં નિપાતપદન્તિ વેદિતબ્બં.

વુત્તઞ્ચ –

‘‘મુત્તં પદત્તયા યસ્મા, તસ્મા નિપતત્યન્તરા;
નેપાતિકન્તિ તં વુત્તં, યં અબ્યય સલક્ખણ’’ન્તિ.

નેપાતિકપદં નિટ્ઠિતં.

પુલ્લિઙ્ગં ઇત્થિલિઙ્ગઞ્ચ, નપુંસકમથાપરં;

તિલિઙ્ગઞ્ચ અલિઙ્ગઞ્ચ, નામિકં પઞ્ચધા ઠિતં.

ઇતિ પદરૂપસિદ્ધિયં નામકણ્ડો દુતિયો.

૩. કારકકણ્ડ

અથ વિભત્તીનમત્થભેદા વુચ્ચન્તે.

તત્થ એકમ્પિ અત્થં કમ્માદિવસેન, એકત્તાદિવસેન ચ વિભજન્તીતિ **વિભત્તિયો**, સ્યાદયો. તા પન પઠમાદિભેદેન સત્તવિધા.

તત્થ કસ્મિં અત્થે પઠમા?

૨૮૩. લિઙ્ગત્થે પઠમા.

લિઙ્ગત્થાભિધાનમત્તે પઠમાવિભત્તિ હોતિ.

લિઙ્ગસ્સ અત્થો **લિઙ્ગત્થો**. એત્થ ચ લીનં અઙ્ગન્તિ લિઙ્ગં, અપાકટો અવયવો, પુરિસોતિઆદીનઞ્હિ પકતિપ્પચ્ચયાદિવિભાગકપ્પનાય નિપ્ફાદિતાનં સદ્દપ્પતિરૂપકાનં નામિકપદાનં પઠમં ઠપેતબ્બં પકતિરૂપં અપાકટત્તા, અવયવત્તા ચ લિઙ્ગન્તિ વુચ્ચતિ. અથ વા વિસદાવિસદોભયરહિતાકારવોહારસઙ્ખાતેન તિવિધલિઙ્ગેન સહિતત્થસ્સ, તબ્બિનિમુત્તસ્સુપસગ્ગાદીનમત્થસ્સ ચ લીનસ્સ ગમનતો, લિઙ્ગનતો વા લિઙ્ગન્તિ અન્વત્થનામવસેન વા ''ધાતુપ્પચ્ચયવિભત્તિવજ્જિતમત્થવં લિઙ્ગ''ન્તિ વચનતો પરસમઞ્ઞાવસેન વા લિઙ્ગન્તિ ઇધ પાટિપદિકાપરનામધેય્યં **સ્યા**દિવિભત્યન્તપદપકતિરૂપમેવ વુચ્ચતીતિ દટ્ઠબ્બં.

લિઙ્ગસ્સત્થો નામ પબન્ધવિસેસાકારેન પવત્તમાને રૂપાદયો ઉપાદાય પઞ્ઞાપીયમાનો તદઞ્ઞાનઞ્ઞભાવેન અનિબ્બચનીયો સમૂહસન્તાનાદિભેદો ઉપાદાપઞ્ઞત્તિસઙ્ખાતો ઘટપટાદિવોહારત્થો ચ પથવીધાતુફસ્સાદીનં સભાવધમ્માનં કાલદેસાદિભેદભિન્નાનં વિજાતિયવિનિવત્તો સજાતિયસાધારણો યથાસઙ્કેતમારોપસિદ્ધો તજ્જાપઞ્ઞત્તિસઙ્ખાતો કક્ખળત્તફુસનાદિસામઞ્ઞાકારો ચ.

સો પન કમ્માદિસંસટ્ઠો, સુદ્ધો ચાતિ દુવિધો. તત્થ કમ્માદીસુ દુતિયાદીનં વિધીયમાનત્તા કમ્માદિસંસગ્ગરહિતો લિઙ્ગસઙ્ખ્યાપરિમાણયુત્તો, તબ્બિનિમુત્તુપસગ્ગાદિપદત્થભૂતો ચ સુદ્ધો સદ્દત્થો ઇધ **લિઙ્ગત્થો** નામ.

યો પન આખ્યાતકિતકતદ્ધિતસમાસેહિ વુત્તો કમ્માદિસંસટ્ઠો અત્થો, સોપિ દુતિયાદીનં પુન અત્તના વત્તબ્બસ્સ અત્થવિસેસસ્સાભાવેન અવિસયત્તા, લિઙ્ગત્થમત્તસ્સ સમ્ભવતો ચ પઠમાયેવ વિસયો.

હોતિ ચેત્થ –

> પઠમાવુપસગ્ગત્થે, કેસઞ્ચત્થે નિપાતસદ્દાનં;
> લિઙ્ગાદિકે ચ સુદ્ધે-ભિહિતે કમ્માદિઅત્થેપિ.

સલિઙ્ગે તાવ – એસો પુરિસો, એતે પુરિસા, એસા કઞ્ઞા, એતા કઞ્ઞાયો, એતં ચિત્તં, એતાનિ ચિત્તાનિ.

સસઙ્ખ્યે – એકો દ્વે.

સપરિમાણે – દોણો ખારી આળ્હકં.

લિઙ્ગાદિવિનિમુત્તે સત્તામત્તે – ચ વા હ અહં અત્થિ સક્કાલબ્ભા ઇચ્ચાદિ.

''લિઙ્ગત્થે પઠમા''તિ અધિકિચ્ચ ''આલપને ચા''તિ આલપનત્થે ચ પઠમા, અભિમુખં કત્વા લપનં આલપનં, આમન્તનં અવ્હાનન્તિ અત્થો.

એત્થ ચ આમન્તનં નામ પગેવ લદ્ધસરૂપસ્સ સદ્દેન અભિમુખીકરણં, કતાભિમુખો પન ''ગચ્છા''તિઆદિના નયેન ક્રિયાય યોજીયતિ, તસ્મા આમન્તનસમયે ક્રિયાયોગાભાવતો ઇદં કારકવોહારં ન લભતિ.

વુત્તઞ્ચ

''સદ્દેનાભિમુખીકારો, વિજ્જમાનસ્સ વત્થુનો;
આમન્તનં વિધાતબ્બે, નત્થિ 'રાજા ભવે'તિદ''ન્તિ.

ભો પુરિસ એહિ, ભો પુરિસા વા, ભવન્તો પુરિસા એથ.

કસ્મિં અત્થે દુતિયા?

૨૮૪. કમ્મત્થે દુતિયા.

કમ્મત્થે લિઙ્ગમ્હા દુતિયાવિભત્તિ હોતિ.

અનભિહિતે એવાયં, ''કમ્મનિ દુતિયાયં ત્તો''તિ વચનઞ્ચેત્થ ઞાપકં.

કિં કમ્મં?

''યેન વા કયિરતે તં કરણ''ન્તિ ઇતો ''વા''તિ વત્તતે.

૨૮૫. યં કરોતિ તં કમ્મં.

યં વા કરોતિ, યં વા વિકરોતિ, યં વા પાપુણાતિ, તં કારકં કમ્મસઞ્ઞં હોતિ.

ઇધ લિઙ્ગકાલવચનમતન્તં. કરીયતીતિ **કમ્મં**. તત્થ કારકં, સાધકં ક્રિયાનિપ્ફત્તિયા કારણમુચ્ચતે, તં પન **કારકં** છબ્બિધં કમ્મં કત્તા કરણં સમ્પદાનમપાદાનમોકાસો ચાતિ. તત્થ સભાવતો, પરિકપ્પતો વા કમ્માદિમ્હિ સતિયેવ ક્રિયાભાવતો કમ્માદીનં છન્નમ્પિ કારકવોહારો સિદ્ધોવ હોતિ.

તં પન **કમ્મં** તિવિધં નિબ્બત્તનીયં વિકરણીયં પાપણીયઞ્ચાતિ. યથા – માતા પુત્તં વિજાયતિ, આહારો સુખં જનયતિ. ઘટં કરોતિ દેવદત્તો, કટ્ઠમઙ્ગારં કરોતિ, સુવણ્ણં કેયૂરં, કટકં વા કરોતિ, વીહયો લુનાતિ. દેવદત્તો નિવેસનં પવિસતિ, આદિચ્ચં પસ્સતિ, ધમ્મં સુણાતિ, પણ્ડિતે પયિરુપાસતિ.

વુત્તઞ્ચ

‘‘નિબ્બત્તિવિકતિપ્પત્તિ-ભેદેન તિવિધં મતં;
કત્તુ ક્રિયાભિગમ્મં તં, સુખઙ્ગારં નિવેસન’’ન્તિ.

એત્થ ચ ઇચ્છિતાનિચ્છિતકથિતાકથિતાદિભેદમનપેક્ખિત્વા સબ્બસઙ્ગાહકવસેન ‘‘યં કરોતિ તં કમ્મ’’ન્તિ વુત્તત્તા, અત્થન્તરવિકપ્પનવાધિકારતો ચ સબ્બત્થ ઇમિનાવ કમ્મસઞ્ઞા હોતિ.

તત્થ **અનિચ્છિતકમ્મં** યથા – કણ્ટકં મદ્દતિ, વિસં ગિલતિ, ગામં ગચ્છન્તો રુક્ખમૂલં ઉપગચ્છતિ.

અકથિતકમ્મં યથા – યઞ્ઞદત્તં કમ્બલં યાચતે બ્રાહ્મણો. એત્થ હિ ‘‘કમ્બલ’’મિતિ કથિતકમ્મં દ્વિકમ્મિકાય યાચનક્રિયાય પત્તુમિચ્છિતતરત્તા. ‘‘યઞ્ઞદત્ત’’મિતિ અપ્પધાનત્તા અકથિતકમ્મં. તથા સમિદ્ધં ધનં ભિક્ખતે, અજં ગામં નયતિ, પરાભવન્તં પુરિસં, મયં પુચ્છામ ગોતમં, ભગવા ભિક્ખૂ એતદવોચ ઇચ્ચાદિ.

અભિહિતકમ્મે પન ન હોતિ, યથા – કટો કરીયતે દેવદત્તેન, સુગતેન દેસિતો ધમ્મો, યઞ્ઞદત્તો કમ્બલં યાચીયતે બ્રાહ્મણેન ઇચ્ચાદિ.

‘‘દુતિયા’’તિ અધિકારો.

૨૮૬. ગતિ બુદ્ધિ ભુજ પઠ હર કર સયાદીનં કારિતે વા.

ગમુ સપ્પ ગતિમ્હિ, **બુધ** બોધને, **બુધ** અવગમને વા, **ભુજ** પાલનબ્યવહરણેસુ, **પઠ** બ્યત્તિયં વાચાયં, **હર** હરણે, **કર** કરણે, **સિ** સયે ઇચ્ચેવમાદીનં ધાતૂનં પયોગે કારિતે સતિ પયોજ્જકકત્તુભૂતે કમ્મનિ લિઙ્ગમ્હા દુતિયાવિભત્તિ હોતિ વા. નિચ્ચસમ્પત્તે વિકપ્પત્થોયં, તેન તસ્સ પક્ખે તતિયા હોતિ.

યો કોચિ પુરિસો ગામં ગચ્છતિ, તમઞ્ઞો પયોજયતિ. પુરિસો પુરિસં ગામં ગમયતિ, પુરિસેન વા ગામં ગમયતિ. એવં સિસ્સં ધમ્મં બોધેતિ આચરિયો, માતા પુત્તં ભોજનં ભોજયતિ, સિસ્સં ધમ્મં પાઠેતિ આચરિયો, પુરિસો પુરિસં ભારં હારેતિ, તથા પુરિસો પુરિસં કમ્મં કારયતિ, પુરિસેન વા કમ્મં કારાપયતિ, પુરિસો પુરિસં સયાપયતિ. એવં સબ્બત્થ કારિતે કત્તુકમ્મનિ દુતિયા.

કારિતેતિ કિં? પુરિસો ગામં ગચ્છતિ.

અભિહિતે ન ભવતિ, પુરિસેન પુરિસો ગામં ગમીયતે, સિસ્સો ધમ્મં બોધીયતે ઇચ્ચાદિ.

૨૮૭. કાલદ્ધાનમચ્ચન્તસંયોગે.

અચ્ચન્તં નિરન્તરં સંયોગો**અચ્ચન્તસંયોગો**. કાલદ્ધાનં દબ્બગુણક્રિયાહિ અચ્ચન્તસંયોગે તેહિ કાલદ્ધાનવાચીહિ લિઙ્ગેહિ દુતિયાવિભત્તિ હોતિ.

કાલે તાવ – સત્તાહં ગવપાનં, માસં મંસોદનં, સરદં રમણીયા નદી, સબ્બકાલં રમણીયં નન્દનં, માસં સજ્ઝાયતિ, તયો માસે અભિધમ્મં દેસેસિ.

અદ્ધાને – યોજનં વનરાજિ, યોજનં દીઘો પબ્બતો, કોસં સજ્ઝાયતિ.

અચ્ચન્તસંયોગેતિ કિં? માસે માસે ભુઞ્જતિ, યોજને યોજને વિહારં પતિટ્ઠાપેસિ.

૨૮૮. કમ્મપ્પવચનીયયુત્તે.

કમ્મપ્પવચનીયેહિ નિપાતોપસગ્ગેહિ યુત્તે યોગે સતિ લિઙ્ગમ્હા દુતિયાવિભત્તિ હોતિ.

કમ્મં પવચનીયં યેસં તે **કમ્મપ્પવચનીયા**, પરસમઞ્ઞાવસેન વા અન્વાદયો કમ્મપ્પવચનીયા.

તત્થ **અનુ**સદ્દસ્સ લક્ખણે, સહત્થે, હીને ચ કમ્મપ્પવચનીયસઞ્ઞા વુત્તા. યથા – પબ્બજિતમનુ પબ્બજિંસુ, નદિમન્વવસિતા બારાણસી, નદિયા સહ અવબદ્ધાતિ અત્થો, અનુ સારિપુત્તં પઞ્ઞવા.

લક્ખણાદીસુ ‘‘લક્ખણિ’ત્થમ્ભૂતક્ખાનભાગ વિચ્છાસુ પતિ પરિ અનવો’’તિ પતિ પરિ અનૂનં કમ્મપ્પવચનીયસઞ્ઞા વુત્તા.

લક્ખણે સૂરિયુગ્ગમનં પતિ દિબ્બા ભક્ખા પાતુભવેય્યું, રુક્ખં પતિ વિજ્જોતતે ચન્દો, રુક્ખં પરિ, રુક્ખં અનુ.

ઇત્થમ્ભૂતક્ખાને સાધુ દેવદત્તો માતરં પતિ, માતરં પરિ, માતરં અનુ.

ભાગે યદેત્થ મં પતિ સિયા, મં પરિ, મં અનુ, તં દીયતુ.

વિચ્છાયોગે અત્થમત્થં પતિ સદ્દો નિવિસતિ, રુક્ખં રુક્ખં પતિ વિજ્જોતતે ચન્દો, રુક્ખં રુક્ખં પરિ, રુક્ખં રુક્ખં અનુ.

‘‘અભિરભાગે’’તિ અભિસ્સ ભાગવજ્જિતેસુ લક્ખણાદીસુ કમ્મપ્પવચનીયસઞ્ઞા વુત્તા. તં ખો પન ભવન્તં ગોતમં એવં કલ્યાણો કિત્તિસદ્દો અબ્ભુગ્ગતો, સાધુ દેવદત્તો માતરં અભિ.

નિપાતે ધિ બ્રાહ્મણસ્સ હન્તાર મિચ્ચેવમાદિ.

૨૮૯. ક્વચિ દુતિયા છટ્ઠીનમત્થે.

છટ્ઠીનં અત્થે ક્વચિ દુતિયાવિભત્તિ હોતિ. અન્તરાઅભિતો પરિતો પતિ પટિભાતિયોગે અયં. અન્તરા ચ રાજગહં અન્તરા ચ નાળન્દં અદ્ધાનમગ્ગપ્પટિપન્નો, રાજગહસ્સ ચ નાળન્દાય ચ મજ્ઝેતિ અત્થો. અભિતો ગામં વસતિ, પરિતો ગામં વસતિ, નદિં નેરઞ્જરં પતિ, નેરઞ્જરાય નદિયા સમીપેતિ અત્થો. પટિભન્તુ તં ચુન્દ બોજ્ઝઙ્ગા, ઉપમા મં પટિભાતિ, ઉપમા મય્હં ઉપટ્ઠહતીતિ અત્થો.

‘‘ક્વચિ દુતિયા, અત્થે’’તિ ચ વત્તતે.

૨૯૦. તતિયાસત્તમીનઞ્ચ.

તતિયાસત્તમીનમત્થે ચ ક્વચિ લિઙ્ગમ્હા દુતિયાવિભત્તિ હોતિ.

તતિયત્થે સચે મં નાલપિસ્સતિ, ત્વઞ્ચ મં નાભિભાસસિ, વિના સદ્ધમ્મં કુતો સુખં, ઉપાયમન્તરેન ન અત્થસિદ્ધિ.

સત્તમિયત્થે – કાલે, ઉપાન્વજ્ઝાવસસ્સ પયોગે, અધિસિટ્ઠાવસાનં પયોગે, તપ્પાનચારે ચ દુતિયા.

કાલે તાવ – પુબ્બણ્હસમયં નિવાસેત્વા, એકં સમયં ભગવા. ઇમં રત્તિં ચત્તારો મહારાજાનો.

ઉપાદિપુબ્બસ્સ વસધાતુસ્સ પયોગે – ગામં ઉપવસતિ, ગામં અનુવસતિ, વિહારં અધિવસતિ, ગામં આવસતિ, અગારં અજ્ઝાવસતિ. તથા પથવિં અધિસેસ્સતિ, ગામં અધિતિટ્ઠતિ, ગામં અજ્ઝાવસતિ.

તપ્પાનચારેસુ – નદિં પિવતિ, ગામં ચરતિ ઇચ્ચાદિ.

કસ્મિં અત્થે તતિયા?

૨૯૧. કરણે તતિયા.

કરણકારકે તતિયાવિભત્તિ હોતિ.

કિં કરણં?

૨૯૨. યેન વા કયિરતે તં કરણં.

યેન વા કત્તા ઉપકરણભૂતેન વત્થુના ક્રિયં અબ્યવધાનેન કરોતિ, યેન વા વિકરોતિ, યેન વા પાપુણાતિ, તં કારકં કરણસઞ્ઞં હોતિ.

કરીયતે અનેનાતિ **કરણં**, એત્થ ચ સતિપિ સબ્બકારકાનં ક્રિયાસાધકત્તે ''યેન વા કયિરતે''તિ વિસેસેત્વા વચનં કત્તૂપકરણભૂતેસુ કારકેસુ સાધકતમસ્સેવ ગહણત્થં.

વુત્તઞ્ચ

''યસ્સ સબ્બવિસેસેન, ક્રિયાસંસિદ્ધિહેતુતા;
સમ્ભાવીયતિ તં વુત્તં, કરણં નામ કારક''ન્તિ.

તં પન દુવિધં અજ્ઝત્તિક બાહિરવસેન.

યથા – હત્થેન કમ્મં કરોતિ, ચક્ખુના રૂપં પસ્સતિ, મનસા ધમ્મં વિઞ્ઞાય. દત્તેન વીહયો લુનાતિ, અગ્ગિના કુટિં ઝાપેતિ.

‘‘તતિયા’’તિ અધિકારો.

૨૯૩. કત્તરિ ચ.

કત્તરિ ચ કારકે લિઙ્ગમ્હા તતિયાવિભત્તિ હોતિ. ચગ્ગહણેન ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે, ક્રિયાપવગ્ગે, પુબ્બસદિસસમૂનત્થ કલહ નિપુણ મિસ્સક સખિલત્થાદિયોગે, કાલદ્ધાનેસુ, પચ્ચત્તકમ્મત્થપઞ્ચમિયત્થાદીસુ ચ તતિયા.

કો ચ કત્તા?

૨૯૪. યો કરોતિ સ કત્તા.

યો ક્રિયં અત્તપ્પધાનો હુત્વા કરોતિ, સો કત્તુસઞ્ઞો હોતિ.

સો તિવિધો સુદ્ધકત્તા હેતુકત્તા કમ્મકત્તાતિ. તત્થ યો સયમેવ ક્રિયં કરોતિ, સો **સુદ્ધકત્તા**. યો અઞ્ઞં કાતું સમત્થં અકરોન્તં કમ્મં નિયોજેતિ, સો **હેતુકત્તા**, યથા – ગન્તું સમત્થો દેવદત્તો, તમઞ્ઞો પયોજેતિ ‘‘ગમયતિ દેવદત્ત’’ન્તિ.

યં પન તત્થ તત્થ ગચ્છતિ દેવદત્તો, તમઞ્ઞો પયોજયતિ ‘‘ગમયતિ દેવદત્ત’’ન્તિ હેત્વત્થનિદસ્સનં, તમ્પિ સામત્થિયદસ્સનવસેન વુત્તન્તિ ગહેતબ્બં. અઞ્ઞથા યદિ સયમેવ ગચ્છતિ, કિં તત્થ પયોજકબ્યાપારેન અકરોન્તં બલેન કારયતિ, પાસાણં ઉટ્ઠાપયતીતિઆદિકઞ્ચ ન સિજ્ઝેય્ય.

એત્થ પન

‘‘કત્તા’’તિ વત્તતે.

૨૯૩. યો કારેતિ સ હેતુ.

યો કત્તારં કારેતિ, સો હેતુસઞ્ઞો હોતિ, કત્તા ચાતિ હેતુકત્તુસઞ્ઞા.

યો પન પરસ્સ ક્રિયં પટિચ્ચ કમ્મભૂતોપિ સુકરત્તા સયમેવ સિજ્ઝન્તો વિય હોતિ, સો **કમ્મકત્તા** નામ, યથા – સયં કરીયતે કટો, સયમેવ પચ્ચતે ઓદનોતિ.

વુત્તઞ્ચ

‘‘અત્તપ્પધાનો કિરિયં, યો નિબ્બત્તેતિ કારકો;
અપ્પયુત્તો પયુત્તો વા, સ કત્તાતિ પવુચ્ચતિ.

હેતુકત્તાતિ કથિતો,
કત્તુનો યો પયોજકો;
કમ્મકત્તાતિ સુકરો,

કમ્મભૂતો કથીયતે''તિ.

નનુ ચ ''સંયોગો જાયતે''તિઆદીસુ કથં પુરે અસતો જનનક્રિયાય કત્તુભાવોસિયાતિ? વુચ્ચતે – લોકસઙ્કેતસિદ્ધો હિ સદ્દપ્પયોગો, અવિજ્જમાનમ્પિ હિ લોકો સદ્દાભિધેય્યતાય વિજ્જમાનં વિય ગહેત્વા વોહરતિ , વિકપ્પબુદ્ધિગહિતાકારોયેવ હિ સદ્દેનાભિધીયતે, ન તુ વત્થુસભાવો, અઞ્ઞથા સુતમયઞાણેનપિ પચ્ચક્ખેન વિય વત્થુસભાવસચ્છિકરણપ્પસઙ્ગો ચ મુસાવાદ કુદિટ્ઠિવાદાદીનમભાવપ્પસઙ્ગો ચ સિયા, તસ્મા બુદ્ધિપરિકપ્પિતપઞ્ઞત્તિવસેનપિ સદ્દપ્પવત્તિ હોતીતિ અસતો સંયોગાદિસ્સપિ હોતેવ જનનક્રિયાય કત્તુકારકતાતિ.

યથાહ

''વોહારવિસયો સદ્દો, નેકન્તપરમત્થિકો;
બુદ્ધિસઙ્કપ્પિતો અત્થો, તસ્સત્થોતિ પવુચ્ચતિ.

બુદ્ધિયા ગહિતત્તા હિ, સંયોગો જાયતે ઇતિ;
સંયોગો વિજ્જમાનોવ, કત્તા ભવતિ જાતિયા''તિ.

તત્ર **તતિયા** જિનેન દેસિતો ધમ્મો, બુદ્ધેન જિતો મારો, અહિના દટ્ઠો નરો, બુદ્ધેન બોધિતો લોકો, સઙ્ઘેહિ કારિતો વિહારો.

અભિહિતે ન ભવતિ. કટં કરોતિ દેવદત્તો, કારેતિ વા.

ઇત્થમ્ભૂતસ્સ લક્ખણે – સા ભિન્નેન સીસેન પગ્ઘરન્તેન લોહિતેન પટિવિસ્સકાનં ઉજ્ઝાપેસિ, ઊનપઞ્ચબન્ધનેન પત્તેન અઞ્ઞં નવં પત્તં ચેતાપેય્ય, તિદણ્ડકેન પરિબ્બાજકમદ્દક્ખિ.

અપવગ્ગે – એકાહેનેવ બારાણસિં પાયાસિ, નવહિ માસેહિ વિહારં નિટ્ઠાપેસિ, યોજનેન અધીતં બ્યાકરણં, **ક્રિયાપવગ્ગો**તિ ક્રિયાય આસું પરિનિટ્ઠાપનં.

પુબ્બાદિયોગે – માસેન પુબ્બો, પિતરા સદિસો, માતરા સમો, કહાપણેન ઊનો, ધનેન વિકલો, અસિના કલહો, આચારેન નિપુણો, વાચાય નિપુણો, ગુળેન મિસ્સકં, તિલેન મિસ્સકં, વાચાય સખિલો, મણિના અત્થો, ધનેન અત્થો, પિતરા તુલ્યો.

કાલદ્ધાનેસુ – માસેન ભુઞ્જતિ, યોજનેન ગચ્છતિ.

પચ્ચત્તે – અત્તનાવ અત્તાનં સમ્મન્નતિ.

કમ્મત્થે – તિલેહિ ખેત્તે વપતિ.

પઞ્ચમિયત્થે – સુમુત્તા મયં તેન મહાસમણેન.

૨૯૬. સહાદિયોગે ચ.

સહ સદ્ધિં સમં નાના વિના અલં કિમિચ્ચેવમાદીહિ યોગે લિઙ્ગમ્હા તતિયાવિભત્તિ હોતિ, **ચ**સદ્દેન સહત્થેપિ.

તત્થ **સહ**સદ્દેન યોગો ક્રિયા ગુણ દબ્બ સમવાયે સમ્ભવતિ. યથા – વિતક્કેન સહ વત્તતિ, પુત્તેન સહ થૂલો, અન્તેવાસિકસદ્ધિવિહારિકેહિ સહ આચરિયુપજ્ઝાયાનં લાભો, નિસીદિ ભગવા સદ્ધિં ભિક્ખુસઙ્ઘેન, સહસ્સેન સમં મિતા, સબ્બેહિ મે પિયેહિ મનાપેહિ નાનાભાવો વિનાભાવો, સઙ્ઘો વિનાપિ ગગ્ગેન ઉપોસથં કરેય્ય, અલં તે ઇધ વાસેન, કિં મે એકેન તિણ્ણેન, પુરિસેન થામદસ્સિના, કિં તે જટાહિ દુમ્મેધ, કિં તે અજિનસાટિયા.

સહત્થે – દેવદત્તો રાજગહં પાવિસિ કોકાલિકેન પચ્છાસમણેન, દુક્ખો બાલેહિ સંવાસો.

૨૯૭. હેત્વત્થે ચ.

યોગગ્ગહણમિહાનુવત્તતે, હેત્વત્થે, હેત્વત્થપ્પયોગે ચ લિઙ્ગમ્હા તતિયાવિભત્તિ હોતિ.

કિસ્મિઞ્ચિ ફલે દિટ્ઠસામત્થિયં કારણં હેતુ, સોયેવ અત્થો, તસ્મિં હેત્વત્થે, અન્નેન વસતિ, ધમ્મેન વસતિ, વિજ્જાય વસતિ.

ન જચ્ચાવસલો હોતિ,
ન જચ્ચા હોતિ બ્રાહ્મણો;
કમ્મુના વસલો હોતિ,
કમ્મુના હોતિ બ્રાહ્મણો.

દાનેન ભોગવા, આચારેન કુલી.

કેન પાણિ કામદદો, કેન પાણિ મધુસ્સવો;
કેન તે બ્રહ્મચરિયેન, પુઞ્ઞં પાણિમ્હિ ઇજ્ઝતિ.

હેત્વત્થપ્પયોગે – કેન નિમિત્તેન, કેન પયોજનેન, કેનટ્ઠેન, કેન હેતુના વસતિ.

૨૯૮. સત્તમ્યત્થે ચ.

સત્તમ્યત્થે ચ લિઙ્ગમ્હા તતિયાવિભત્તિ હોતિ.

કાલદ્ધાનદિસાદેસાદીસુ ચાયં. તેન સમયેન, તેન કાલેન, કાલેન ધમ્મસ્સવણં, સો વો મમચ્ચયેન સત્થા, માસેન ભુઞ્જતિ, યોજનેન ધાવતિ. પુરત્થિમેન ધતરટ્ઠો, દક્ખિણેન વિરૂળ્હકો, પચ્છિમેન વિરૂપક્ખો, ઉત્તરેન કસિવન્તો જનોધમપરેન ચ, યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમિ ઇચ્ચાદિ.

૨૯૯. યેનઙ્ગવિકારો.

યેન બ્યાધિમતા અઙ્ગેન અઙ્ગિનો વિકારો લક્ખીયતે, તત્થ તતિયાવિભત્તિ હોતિ. એત્થ ચ અઙ્ગમસ્સ અત્થીતિ **અઙ્ગં**, સરીરં. અક્ખિના કાણો, હત્થેન કુણી, પાદેન ખઞ્જો, પિટ્ઠિયા ખુજ્જો.

૩૦૦. વિસેસને ચ.

વિસેસીયતિ વિસેસિતબ્બં અનેનાતિ **વિસેસનં**, ગોત્તાદિ. તસ્મિં ગોત્તનામજાતિસિપ્પવયોગુણસઙ્ખાતે વિસેસનત્થે તતિયાવિભત્તિ હોતિ, **ચસદ્દેન પકતિ**આદીહિ ચ. ગોત્તેન ગોતમો નાથો.

સારિપુત્તોતિ નામેન, વિસ્સુતો પઞ્ઞવા ચ સો;
જાતિયા ખત્તિયો બુદ્ધો, લોકે અપ્પટિપુગ્ગલો.

તદહુ પબ્બજિતો સન્તો, જાતિયા સત્તવસ્સિકો;
સોપિ મં અનુસાસેય્ય, સમ્પટિચ્છામિ મત્થકે.

સિપ્પેન નળકારો સો, એકૂનતિંસો વયસા, વિજ્જાય સાધુ, પઞ્ઞાય સાધુ, તપસા ઉત્તમો, સુવણ્ણેન અભિરૂપો.

પકતિઆદીસુ – પકતિયા અભિરૂપો, યેભુય્યેન મત્તિકા, સમેન ધાવતિ, વિસમેન ધાવતિ, દ્વિદોણેન ધઞ્ઞં કિણાતિ, સહસ્સેન અસ્સકે કિણાતિ ઇચ્ચાદિ.

કસ્મિં અત્થે ચતુત્થી?

૩૦૧. સમ્પદાને ચતુત્થી.

સમ્પદાનકારકે લિઙ્ગમ્હા ચતુત્થીવિભત્તિ હોતિ.

કિઞ્ચ સમ્પદાનં?

૩૦૨. યસ્સ દાતુકામો રોચતે ધારયતે વા તં સમ્પદાનં.

યસ્સ વા દાતુકામો, યસ્સ વા રોચતે, યસ્સ વા ધારયતે, તં કારકં સમ્પદાનસઞ્ઞં હોતિ. સમ્મા પદીયતે અસ્સાતિ **સમ્પદાનં**, પટિગ્ગાહકો.

તં પન તિવિધં દિય્યમાનસ્સાનિવારણજ્ઝેસનાનુમતિવસેન. યથા – બુદ્ધસ્સ પુપ્ફં યજતિ, બોધિરુક્ખસ્સ જલં દદાતિ. **અજ્ઝેસને** – યાચકાનં ધનં દદાતિ. **અનુમતિયં** – ભિક્ખૂનં દાનં દેતિ.

યથાહ

‘‘અનિરાકરણારાધ-નાબ્ભનુઞ્ઞવસેન હિ;
સમ્પદાનં તિધા વુત્તં, રુક્ખ યાચક ભિક્ખવો’’તિ.

દાતુકામોતિ કિં? રઞ્ઞો દણ્ડં દદાતિ.

રોચનાદીસુ પન – સમણસ્સ રોચતે સચ્ચં, માયસ્મન્તાનમ્પિ સઙ્ઘભેદો રુચ્ચિત્થ, યસ્સાયસ્મતો ખમતિ, દેવદત્તસ્સ સુવણ્ણચ્છત્તં ધારયતે યઞ્ઞદત્તો.

''સમ્પદાનં, વા''તિ ચ વત્તતે.

૩૦૩. સિલાઘ હનુ ઠા સપ ધાર પિહ કુધ દુહિ સ્સાસૂય રાધિક્ખ પચ્ચાસુણ અનુપતિગિણપુબ્બકત્તારોચનત્થતદત્થ તુમત્થાલમત્થ મઞ્ઞાનાદરપ્પાણિનિ ગત્યત્થકમ્મનિ આસિસત્થ સમ્મુતિ ભિય્યસત્તમ્યત્થેસુ ચ.

ચતુપ્પદમિદં . **સિલાઘ** કત્થને, **હનુ** અપનયને, **ઠા** ગતિનિવત્તિમ્હિ, **સપ** અક્કોસે, **ધર** ધારણે, **પિહ** ઇચ્છાયં ઇચ્ચેતેસં ધાતૂનં પયોગે, **કુધ** કોપે, **દુહ** જિઘંસાયં, **ઇસ્સ** ઇસ્સાયં, **ઉસૂય** દોસાવિકરણે ઇચ્ચેતેસં તદત્થવાચીનઞ્ચ ધાતૂનં પયોગે ચ **રાધ** હિંસાસંરાધેસુ, **ઇક્ખ** દસ્સનઙ્કેસૂતિ ઇમેસં પયોગે ચ **પતિ આપુબ્બસ્સ સુ** સવણેતિ ઇમસ્સ ચ **અનુપતિ**પુબ્બસ્સ **ગે**સદ્દેતિ ઇમસ્સ ચ પુબ્બકત્તા ચ આરોચનત્થપ્પયોગે, તદત્થે, તુમત્થે, અલમત્થપ્પયોગે ચ મઞ્ઞતિપ્પયોગે અનાદરે અપ્પાણિનિ ચ ગત્યત્થાનં કમ્મનિ ચ આસિસત્થપ્પયોગે ચ સમ્મુતિ ભિય્યપ્પયોગેસુ ચ સત્તમ્યત્થે ચાતિ તં કમ્માદિકારકં સમ્પદાનસઞ્ઞં હોતિ, **ચ**સદ્દગ્ગહણેન પહિણતિકપ્પતિ પહોતિ ઉપમાઞ્જલિકરણ ફાસુ અત્થસેય્યપ્પભુતિયોગે ચ પુરે વિય ચતુત્થી.

સિલાઘાદિપ્પયોગે તાવ – બુદ્ધસ્સ સિલાઘતે. ઉપજ્ઝાયસ્સ સિલાઘતે, થોમેતીતિ અત્થો.

હનુતે મય્હમેવ, હનુતે તુય્હમેવ, અપલપતીતિ અત્થો.

ઉપતિટ્ઠેય્ય સક્યપુત્તાનં વડ્ઢકી, એત્થ ચ ઉપટ્ઠાનં નામ ઉપગમનં. ભિક્ખુસ્સ ભુઞ્જમાનસ્સ પાનીયેન વા વિધૂપનેન વા ઉપતિટ્ઠેય્ય.

તુય્હં સપતે, મય્હં સપતે, એત્થ ચ **સપનં** નામ સચ્ચકરણં.

ધારયતિપ્પયોગે ધનિકોયેવ સમ્પદાનં, સુવણ્ણં તે ધારયતે, ઇણં ધારયતીતિ અત્થો. તસ્સ રઞ્ઞો મયં નાગં ધારયામ.

પિહપ્પયોગે ઇચ્છિતોયેવ, દેવાપિ તસ્સ પિહયન્તિ તાદિનો, દેવાપિ તેસં પિહયન્તિ, સમ્બુદ્ધાનં સતીમતં, પત્થેન્તીતિ અત્થો.

કોધાદિઅત્થાનં પયોગે યં પતિ કોપો, તસ્સ કુજ્ઝ મહાવીર, યદિહં તસ્સ કુપ્પેય્યં.

દુહયતિ દિસાનં મેઘો, યો મિત્તાનં ન દુબ્ભતિ.

તિત્થિયા ઇસ્સન્તિ સમણાનં.

દુજ્જના ગુણવન્તાનં ઉસૂયન્તિ, કા ઉસૂયા વિજાનતં.

રાધિક્ખપ્પયોગે યસ્સ વિપુચ્છનં કમ્મવિખ્યાપનત્થં, **વા**ધિકારતો દુતિયા ચ. આરાધો મે રઞ્ઞો, રઞ્ઞો અપરજ્ઝતિ, રાજાનં વા અપરજ્ઝતિ, ક્યાહં અય્યાનં અપરજ્ઝામિ, ક્યાહં અય્યે અપરજ્ઝામિ વા.

આયસ્મતો ઉપાલિત્થેરસ્સ ઉપસમ્પદાપેક્ખો ઉપતિસ્સો, આયસ્મન્તં વા.

પચ્ચાસુણ અનુપતિગિણાનં પુબ્બકત્તા ચ સુણોતિસ્સ ધાતુસ્સ પચ્ચાયોગે, ગિણસ્સ ચ અનુપતિયોગે પુબ્બસ્સ કમ્મુનો યો કત્તા, સો સમ્પદાનસઞ્ઞો હોતિ. યથા – ભગવા ભિક્ખૂ એતદવોચ, એત્થ ''ભિક્ખૂ''તિ અકથિતકમ્મં, ''એત''ન્તિ કથિતકમ્મં, પુબ્બસ્સ વચનકમ્મસ્સ કત્તા ભગવા. ભિક્ખૂ ભગવતો પચ્ચસ્સોસું, આસુણન્તિ બુદ્ધસ્સ ભિક્ખૂ, તથા ભિક્ખુ જનં ધમ્મં સાવેતિ, તસ્સ ભિક્ખુનો જનો અનુગિણાતિ, તસ્સ ભિક્ખુનો જનો પતિગિણાતિ, સાધુકારદાનાદિના તં ઉસ્સાહયતીતિ અત્થો.

યો વદેતિ સ કત્તાતિ, વુત્તં કમ્મન્તિ વુચ્ચતિ;
યો પટિગ્ગાહકો તસ્સ, સમ્પદાનં વિજાનિયાતિ.

આરોચનત્થપ્પયોગે યસ્સ આરોચેતિ, તં સમ્પદાનં. આરોચયામિ વો ભિક્ખવે, પટિવેદયામિ વો ભિક્ખવે, આમન્તયામિ તે મહારાજ, આમન્ત ખો તં ગચ્છામાતિ વા. એત્થ ચ **આરોચન**સદ્દસ્સ કથનપ્પકારત્થત્તા દેસનત્થાદિપ્પયોગેપિ ચતુત્થી. ધમ્મં વો દેસેસ્સામિ, દેસેતુ ભન્તે ભગવા ધમ્મં ભિક્ખૂનં, યથા નો ભગવા બ્યાકરેય્ય, નિરુત્તિં તે પવક્ખામિ ઇચ્ચાદિ.

તદત્થે સમ્પદાનસઞ્ઞા, ચતુત્થી ચ.

''અતો, વા''તિ ચ વત્તતે.

૩૦૪. આય ચતુત્થેકવચનસ્સ તુ.

અકારન્તતો લિઙ્ગમ્હા પરસ્સ ચતુત્થેકવચનસ્સ **આયા**દેસો હોતિ વા, સરલોપાદિ.

બુદ્ધસ્સત્થાય ધમ્મસ્સત્થાય સઙ્ઘસ્સત્થાય જીવિતં પરિચ્ચજામિ, પિણ્ડપાતં પટિસેવામિ નેવ દવાય ન મદાય ન મણ્ડનાય ન વિભૂસનાય, ઊનસ્સ પારિપૂરિયા, અત્થાય હિતાય સુખાય સંવત્તતિ.

તુમત્થે – લોકાનુકમ્પાય, લોકમનુકમ્પિતુન્તિ અત્થો. તથા ફાસુવિહારાય.

અલંસદ્દસ્સ અત્થા અરહપટિક્ખેપા. **અરહત્થે** – અલં મે રજ્જં, અલં ભિક્ખુ પત્તસ્સ, અક્ખધુત્તો પુરિસપુગ્ગલો નાલં દારભરણાય, અલં મલ્લો મલ્લસ્સ, અરહતિ મલ્લો મલ્લસ્સ.

પટિક્ખેપે – અલં તે ઇધ વાસેન, અલં મે હિરઞ્ઞસુવણ્ણેન, કિં મે એકેન તિણ્ણેન, કિં તે જટાહિ દુમ્મેધ, કિં તેત્થ ચતુમટ્ઠસ્સ.

મઞ્ઞતિપ્પયોગે અનાદરે અપ્પાણિનિ કમ્મનિયેવ – કટ્ઠસ્સ તુવં મઞ્ઞે, કળિઙ્ગરસ્સ તુવં મઞ્ઞે, જીવિતં તિણાયપિ ન મઞ્ઞમાનો.

અનાદરેતિ કિં? સુવણ્ણં તં મઞ્ઞે. **અપ્પાણિની**તિ કિં? ગદ્રભં તુવં મઞ્ઞે.

ગત્યત્થકમ્મનિ વાધિકારતો દુતિયા ચ. અપ્પો સગ્ગાય ગચ્છતિ, અપ્પો સગ્ગં ગચ્છતિ, નિબ્બાનાય વજન્તિયા, મૂલાય પટિકસ્સેય્ય, મૂલં પટિકસ્સેય્ય.

આસીસનત્થે આયુભદ્દકુસલાદિયોગેયેવ, આયસ્મતો દીઘાયુ હોતુ, ‘‘તોતિતા સસ્મિંનાસૂ’’તિ **ન્તુસ્સ** સવિભત્તિસ્સ **તો** આદેસો. ભદ્દં ભવતો હોતુ, કુસલં ભવતો હોતુ, અનામયં ભવતો હોતુ, સુખં ભવતો હોતુ, અત્થં ભવતો હોતુ, હિતં ભવતો હોતુ, સ્વાગતં ભવતો હોતુ, સોત્થિ હોતુ સબ્બસત્તાનં.

સમ્મુતિપ્પયોગે – સાધુ સમ્મુતિ મે તસ્સ ભગવતો દસ્સનાય.

ભિય્યપ્પયોગે ભિય્યોસો મત્તાય.

સત્તમિયત્થે આવિકરણ પાતુભવનાદિયોગે – તુય્હઞ્ચસ્સ આવિકરોમિ, તસ્સ મે સક્કો પાતુરહોસિ.

ચસદ્દગ્ગહણેન પહિણાદિક્રિયાયોગે, ફાસુઆદિનામપયોગે ચ – તસ્સ પહિણેય્ય, ભિક્ખૂનં દૂતં પાહેસિ, કપ્પતિ સમણાનં આયોગો, એકસ્સ દિન્નં દ્વિન્નં તિણ્ણં પહોતિ, ઉપમં તે કરિસ્સામિ, અઞ્જલિં તે પગ્ગણ્હામિ. તથા તસ્સ ફાસુ હોતિ, લોકસ્સત્થો, મણિના મે અત્થો, સેય્યો મે અત્થો ઇચ્ચાદિ.

‘‘ચતુત્થી’’તિ વત્તતે.

૩૦૫. નમોયોગાદીસ્વપિ ચ.

નમોસદ્દયોગે, **સોત્થિસ્વાગતાદી**હિ ચ યોગે લિઙ્ગમ્હા ચતુત્થીવિભત્તિ હોતિ. નમો તે બુદ્ધ વીરત્થુ, નમો કરોહિ નાગસ્સ, નમત્થુ બુદ્ધાનં, નમત્થુ બોધિયા, સોત્થિ પજાનં, સ્વાગતં તે મહારાજ, અથો તે અદુરાગતં.

‘‘કાલે, ભવિસ્સતી’’તિ ચ વત્તતે.

૩૦૬. ભાવવાચિમ્હિ ચતુત્થી.

ભાવવાચિમ્હિ ચતુત્થીવિભત્તિ હોતિ ભવિસ્સતિકાલે. ભવનં **ભાવો**. પચ્ચિસ્સતે, પચનં વા પાકો, પાકાય વજતિ, પચિતું ગચ્છતીતિ અત્થો. એવં ભોગાય વજતિ ઇચ્ચાદિ.

કસ્મિં અત્થે પઞ્ચમી?

૩૦૭. અપાદાને પઞ્ચમી.

કિમપાદાનં?

૩૦૮. યસ્માદપેતિ ભયમાદત્તે વા તદપાદાનં.

યસ્મા વા અવધિતો અપેતિ, યસ્મા વા ભયહેતુતો ભયં ભવતિ, યસ્મા વા અક્ખાતારા વિજ્જં આદદાતિ, તં કારકં અપાદાનસઞ્ઞં હોતિ. અપનેત્વા ઇતો આદદાતીતિ **અપાદાનં**.

તં પન તિવિધં વિસયભેદેન નિદ્દિટ્ઠવિસયં, ઉપાત્તવિસયં, અનુમેય્યવિસયઞ્ચાતિ.

અપાદાનસઞ્ઞાવિસયસ્સ ક્રિયાવિસેસસ્સ નિદ્દિટ્ઠત્તા **નિદ્દિટ્ઠવિસયં**. યથા – ગામા અપેન્તિ મુનયો, નગરા નિગ્ગતો રાજા.

એત્થ ચ ''પાપા ચિત્તં નિવારયે, પાપા નિવારેન્તી''તિઆદીસુ યદિપિ કાયસંયોગપુબ્બકાપગમનં નત્થિ, તથાપિ ચિત્તસંયોગપુબ્બકસ્સ અપગમનસ્સ સમ્ભવતો ઇમિના ચ અપાદાનસઞ્ઞા.

યત્થ પન અપગમનક્રિયં ઉપાત્તં અજ્ઝાહટં વિસયં કત્વા પવત્તતિ, તં **ઉપાત્તવિસયં**. યથા – વલાહકા વિજ્જોતતે વિજ્જુ, કુસૂલતો પચતીતિ. એત્થ ચ ''વલાહકા નિક્ખમ્મ, કુસૂલતો અપનેત્વા''તિ ચ પુબ્બક્રિયા અજ્ઝાહરીયતિ.

અનુમેય્યવિસયં યથા – માથુરા પાટલિપુત્તકેહિ અભિરૂપા. એત્થ હિ કેનચિ ગુણેન ઉક્કંસીયન્તીતિ અનુમેય્યોવ ક્રિયાવિસેસો. ઇધ પન **દૂરન્તિકા**દિસુત્તે **વિભત્ત**ગ્ગહણેન અપાદાનસઞ્ઞા.

વુત્તઞ્ચ

''નિદ્દિટ્ઠવિસયં કિઞ્ચિ, ઉપાત્તવિસયં તથા;
અનુમેય્યવિસયઞ્ચાતિ, અપાદાનં તિધા મત''ન્તિ.

તદેવ ચલાચલવસેન દુવિધમ્પિ હોતિ.

ચલં યથા – ધાવતા હત્થિમ્હા પતિતો અઙ્કુસધારી.

અચલં યથા – પબ્બતા ઓતરન્તિ વનચરા.

ભયહેતુમ્હિ – ચોરા ભયં જાયતિ, તણ્હાય જાયતી ભયં, પાપતો ઉત્તસતિ, **અક્ખાતરિ** – ઉપજ્ઝાયા સિક્ખં ગણ્હાતિ, આચરિયમ્હા અધીતે, આચરિયતો સુણાતિ.

''અપાદાન''ન્તિ અધિકારો.

૩૦૯. ધાતુનામાનમુપસગ્ગયોગાદીસ્વપિ ચ.

ધાતવો ચ નામાનિ ચ **ધાતુનામાનિ**, તેસં અવિહિતલક્ખણાનં ધાતુનામાનં પયોગે, ઉપસગ્ગયોગે ચ **આદિ**સદ્દેન નિપાતયોગે ચ તંયુત્તં કારકં અપાદાનસઞ્ઞં હોતિ.

ધાતુપ્પયોગે તાવ – **પરાજિ**યોગે યો અસય્હો, પભૂયોગે પભવો, જનિયોગે જાયમાનસ્સ પકતિ ચ. યથા – બુદ્ધસ્મા પરાજેન્તિ અઞ્ઞતિત્થિયા. હિમવતા પભવન્તિ પઞ્ચ મહાનદિયો, અનવતત્તમ્હા મહાસરા પભવન્તિ,

અચિરવતિયા પભવન્તિ કુન્નદિયો. કામતો જાયતી સોકો, યસ્મા સો જાયતે ગિનિ, ઉરસ્મા જાતો પુત્તો, કમ્મતો જાતં ઇન્દ્રિયં.

નામપ્પયોગે અઞ્ઞત્થિતરાદીહિ યુત્તે – નાઞ્ઞત્ર દુક્ખા સમ્ભોતિ, નાઞ્ઞં દુક્ખા નિરુજ્ઝતિ, તતો અઞ્ઞેન કમ્મેન, તતો ઇતરં, ઉભતો સુજાતો પુત્તો ઇચ્ચાદિ.

ઉપસગ્ગયુત્તેસુ અપપરીહિ વજ્જનત્થેહિ યોગે, મરિયાદાભિવિધિઅત્થે આયોગે **પતિ**ના પતિનિધિપતિદાનત્થેન યોગે ચ. યથા – અપસાલાય આયન્તિ વાણિજા, સાલં વજ્જેત્વાતિ અત્થો. તથા પરિપબ્બતા દેવો વસ્સતિ, પબ્બતં વજ્જેત્વાતિ અત્થો. **મરિયાદાયં** – આપબ્બતા ખેત્તં. **અભિવિધિમ્હિ** – આબ્રહ્મલોકા સદ્દો અબ્ભુગ્ગચ્છતિ, બ્રહ્મલોકં અભિબ્યાપેત્વાતિ અત્થો. **પતિનિધિમ્હિ** – બુદ્ધસ્મા પતિ સારિપુત્તો ધમ્મદેસનાય આલપતિ તેમાસં. **પતિદાને** – ઘતમસ્સ તેલસ્મા પતિ દદાતિ, કનકમસ્સ હિરઞ્ઞસ્મા પતિ દદાતિ.

નિપાતયુત્તેસુ રિતે નાના વિનાદીહિ યોગે – રિતે સદ્ધમ્મા કુતો સુખં લભતિ. તે ભિક્ખૂ નાનાકુલા પબ્બજિતા. વિના સદ્ધમ્મા નત્થઞ્ઞો કોચિ નાથો લોકે વિજ્જતિ. અરિયેહિ પુથગેવાયં જનો, યાવ બ્રહ્મલોકા સદ્દો અબ્ભુગ્ગચ્છતિ.

અપિગ્ગહણેન કમ્માપાદાનકારકમજ્ઝેપિ પઞ્ચમી કાલદ્ધાનેહિ, પક્ખસ્મા વિજ્ઝતિ મિગં લુદ્દકો, ઇતો પક્ખસ્મા મિગં વિજ્ઝતીતિ વુત્તં હોતિ. એવં માસસ્મા ભુઞ્જતિ ભોજનં, કોસા વિજ્ઝતિ કુઞ્જરં.

ચસદ્દગ્ગહણેન **પભુત્યાદિ**અત્થે, તદત્થપ્પયોગે ચ – યતોહં ભગિનિ અરિયાય જાતિયા જાતો, યતો સરામિ અત્તાનં, યતો પત્તોસ્મિ વિઞ્ઞુતં, યત્વાધિકરણમેનં, યતો પભુતિ, યતો પટ્ઠાય, તતો પટ્ઠાય ઇચ્ચાદિ.

૩૧૦. રક્ખણત્થાનમિચ્છિતં .

રક્ખણત્થાનં ધાતૂનં પયોગે યં ઇચ્છિતં, તં કારકં અપાદાનસઞ્ઞં હોતિ, **ચ**કારાધિકારતો અનિચ્છિતઞ્ચ. રક્ખણઞ્ચેત્થ નિવારણં, તાયનઞ્ચ. કાકે રક્ખન્તિ તણ્ડુલા, યવા પટિસેધેન્તિ ગાવો.

અનિચ્છિતં યથા – પાપા ચિત્તં **નિ**વારયે, પાપાનિવારેન્તિ, રાજતો વા ચોરતો વા અગ્ગિતો વા ઉદકતો વા નાનાભયતો વા નાનારોગતો વા નાનાઉપદ્દવતો વા આરક્ખં ગણ્હન્તુ.

''ઇચ્છિત''મિતિ વત્તતે.

૩૧૧. યેન વા'દસ્સનં.

યેન અદસ્સનમિચ્છિતં અન્તરધાયન્તેન, તં કારકં અપાદાનસઞ્ઞં હોતિ વા, અન્તરધાનેવાયં. ઉપજ્ઝાયા અન્તરધાયતિ સિસ્સો, નિલીયતીતિ અત્થો. માતાપિતૂહિ અન્તરધાયતિ પુત્તો.

વાતિ કિં? જેતવને અન્તરહિતો. **યેના**તિ કિં? યક્ખો તત્થેવ અન્તરધાયતિ.

૩૧૨. દૂરન્તિકદ્ધકાલનિમ્માનત્વાલોપદિસાયોગવિભત્તારપ્પયોગ સુદ્ધપ્પમોચન હેતુ વિવિત્તપ્પમાણ પુબ્બયોગ બન્ધન ગુણવચન પઞ્હ કથનથોકાકત્તૂસુ ચ.

દૂરત્થે, અન્તિકત્થે, અદ્ધનિમ્માને, કાલનિમ્માને, ત્વાલોપે, દિસાયોગે, વિભત્તે, આરતિપ્પયોગે, સુદ્ધત્થપ્પયોગે, પમોચનત્થપ્પયોગે, હેત્વત્થે, વિવિત્તત્થપ્પયોગે, પમાણત્થે, પુબ્બયોગે, બન્ધનત્થપ્પયોગે, ગુણવચને , પઞ્હે, કથને, થોકત્થે, અકત્તરિ ચ યદવધિભૂતં, હેતુકમ્માદિભૂતઞ્ચ, તં કારકં અપાદાનસઞ્ઞં હોતિ, **ચ**સદ્દેન યથાયોગં દુતિયા, તતિયા, છટ્ઠી ચ.

એત્થ ચ દૂરન્તિકઞ્ચ દૂરન્તિકત્થઞ્ચાતિ **દૂરન્તિક**ન્તિ સરૂપેકસેસં કત્વા વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં, તેન દૂરન્તિકત્થપ્પયોગે, તદત્થે ચ અપાદાનસઞ્ઞો હોતિ.

દૂરત્થપ્પયોગે તાવ – કીવદૂરો ઇતો નળકારગામો, તતો હવે દૂરતરં વદન્તિ, ગામતો નાતિદૂરે. આરકા તે મોઘપુરિસા ઇમસ્મા ધમ્મવિનયા, આરકા તેહિ ભગવા. **દૂરત્થે** – દૂરતોવ નમસ્સન્તિ, અદ્દસ દૂરતોવ આગચ્છન્તં.

અન્તિકત્થપ્પયોગે – અન્તિકં ગામા, આસન્નં ગામા, સમીપં ગામા, ગામસ્સ સમીપન્તિ અત્થો.

દુતિયા, તતિયા ચ, દૂરં ગામં આગતો, દૂરેન ગામેન આગતો, દૂરતો ગામા આગતોતિ અત્થો. દૂરં ગામેન વા. અન્તિકં ગામં આગતો, અન્તિકં ગામેન વા, આસન્નં ગામં, આસન્નં ગામેન વા ઇચ્ચાદિ.

અદ્ધકાલનિમ્માને નિમ્માનં નામ પરિમાણં, તસ્મિં ગમ્યમાને – ઇતો મથુરાય ચતૂસુ યોજનેસુ સઙ્કસ્સં, રાજગહતો પઞ્ચચત્તાલીસયોજનમત્થકે સાવત્થિ.

કાલનિમ્માને – ઇતો એકનવુતિકપ્પમત્થકે વિપસ્સી ભગવા લોકે ઉદપાદિ, ઇતો વસ્સસહસ્સચ્ચયેન બુદ્ધો લોકે ઉપ્પજ્જિસ્સતિ.

ત્વાપચ્ચયન્તસ્સ લોપો નામ તદત્થસમ્ભવેપિ અવિજ્જમાનતા, તસ્મિં ત્વાલોપે કમ્માધિકરણેસુ – પાસાદા સઙ્કમેય્ય, પાસાદં અભિરુહિત્વા સઙ્કમેય્યાતિ અત્થો . તથા હત્થિક્ખન્ધા સઙ્કમેય્ય, અભિધમ્મા પુચ્છન્તિ, અભિધમ્મં સુત્વા વા, અભિધમ્મા કથયન્તિ, અભિધમ્મં પઠિત્વા વા, આસના વુટ્ઠહેય્ય, આસને નિસીદિત્વા વા.

દિસત્થવાચીહિ યોગે, **દિસત્થે** ચ – ઇતો સા પુરિમા દિસા, ઇતો સા દક્ખિણા દિસા, ઇતો સા પચ્છિમા દિસા, ઇતો સા ઉત્તરા દિસા, અવીચિતો ઉપરિભવગ્ગા, ઉદ્ધં પાદતલા, અધો કેસમત્થકા ઇચ્ચાદિ. **દિસત્થે** – પુરત્થિમતો દક્ખિણતોતિઆદિ. એત્થ પન સત્તમિયત્થે **તો**પચ્ચયોપિ ભવિસ્સતિ.

વિભત્તં નામ સયં વિભત્તસ્સેવ તદઞ્ઞતો ગુણેન વિભજનં, તસ્મિં વિભત્તે – યતો પણીતતરો વા વિસિટ્ઠતરો વા નત્થિ, અત્તદન્તો તતો વરં. કિઞ્ચાપિ દાનતો સીલમેવ વરં, તતો મયા સુતા અસ્સુતમેવ બહુતરં, સીલમેવ સુતા સેય્યો. છટ્ઠી ચ, છન્નવુતીનં પાસણ્ડાનં પવરં યદિદં સુગતવિનયો.

આરતિપ્પયોગો નામ વિરમણત્થસદ્દપ્પયોગો. તત્થ – અસદ્ધમ્મા આરતિ, વિરતિ પાપા, પાણાતિપાતા વેરમણી, અદિન્નાદાના પટિવિરતો, અપ્પટિવિરતો મુસાવાદા.

સુદ્ધત્થપ્પયોગે – લોભનીયેહિ ધમ્મેહિ સુદ્ધો અસંસટ્ઠો, માતિતો ચ પિતિતો ચ સુદ્ધો અનુપક્કુટ્ઠો અગરહિતો.

પમોચનત્થપ્પયોગે – પરિમુત્તો દુક્ખસ્માતિ વદામિ, મુત્તો મારબન્ધના, ન તે મુચ્ચન્તિ મચ્ચુના, મુત્તોહં સબ્બપાસેહિ.

હેત્વત્થે, સરૂપેકસેસસ્સ ગહિતત્તા હેત્વત્થપ્પયોગે ચ સબ્બનામતો – કસ્મા નુ તુમ્હં દહરા ન મીયરે, કસ્મા ઇધેવ મરણં ભવિસ્સતિ, કસ્મા હેતુના, યસ્મા ચ કમ્માનિ કરોન્તિ, યસ્મા તિહ ભિક્ખવે, તસ્મા તિહ ભિક્ખવે એવં સિક્ખિતબ્બં, તસ્મા બુદ્ધોસ્મિ બ્રાહ્મણ, યસ્મા કારણા, તસ્મા કારણા, કિં કારણા. દુતિયા, છટ્ઠી ચ, કિં કારણં, તં કિસ્સ હેતુ, કિસ્સ તુમ્હે કિલમથ.

કેન હેતુના, કેન કારણેન, યેન મિધેકચ્ચે સત્તા, તેન નિમિત્તેન, તેન વુત્તમિચ્ચાદીસુ ‘‘હેત્વત્થે ચા’’તિ તતિયા.

વિવિત્તં નામ વિવેચનં, તદત્થપ્પયોગે – વિવિત્તો પાપકા ધમ્મા, વિવિચ્ચેવ કામેહિ, વિવિચ્ચ અકુસલેહિ ધમ્મેહિ.

પમાણત્થે તતિયા ચ, આયામતો ચ વિત્થારતો ચ યોજનં, ગમ્ભીરતો ચ પુથુલતો ચ યોજનં ચન્દભાગાય પરિમાણં, પરિક્ખેપતો નવયોજનસતપરિમાણો મજ્ઝિમપદેસો.

દીઘસો નવ વિદત્થિયો સુગતવિદત્થિયા પમાણિકા કારેતબ્બા.

એત્થ ચ ‘‘સ્માહિસ્મિંન’’મિચ્ચાદિતો ‘‘સ્મા’’તિ ચ ‘‘સો, વા’’તિ ચ વત્તમાને

૩૧૩. દીઘોરેહિ .

દીઘ ઓરઇચ્ચેતેતિ **સ્મા**વચનસ્સ **સો**આદેસો હોતિ વા.

દીઘસો, દીઘમ્હા વા, [ઓરસો, ઓરમ્હા વા] તતિયા ચ, યોજનં આયામેન, યોજનં વિત્થારેન, યોજનં ઉબ્બેધેન સાસપરાસિ.

પઠમત્થવાચકેન **પુબ્બ**સદ્દેન યોગો **પુબ્બયોગો**, એત્થ ચ **પુબ્બ**ગ્ગહણં અદિસત્થવુત્તિનો **પુબ્બા**દિગ્ગહણસ્સુપલક્ખણન્તિ દટ્ઠબ્બં, તેન **પરા**દિયોગેપિ. યથા – પુબ્બેવ મે ભિક્ખવે સમ્બોધા, ઇતો પુબ્બેનાહોસિ, તતો પરં પચ્ચન્તિમા જનપદા, ધાતુલિઙ્ગેહિ પરા પચ્ચયા, તતો અપરેન સમયેન, તતો ઉત્તરિમ્પિ ઇચ્ચાદિ.

બન્ધનત્થપ્પયોગે બન્ધનહેતુમ્હિ ઇણે પઞ્ચમી, તતિયા ચ હોતિ, સતસ્મા બદ્ધો નરો રઞ્ઞા, સતેન વા બદ્ધો નરો.

ફલસાધનહેતુભૂતસ્સ ગુણસ્સ વચનં **ગુણવચનં**, તસ્મિં ગુણવચને પઞ્ચમી, તતિયા ચ, ઇસ્સરિયા જનં રક્ખતિ રાજા, ઇસ્સરિયેન વા, સીલતો નં પસંસન્તિ, સીલેન વા, પઞ્ઞાય વિમુત્તિમનો ઇચ્ચાદિ.

પઞ્હકથનેસુ – કુતોસિ ત્વં, કુતો ભવં, પાટલિપુત્તતો. એત્થ ચ **કથનં** નામ વિસ્સજ્જનં.

થોકત્થે અસત્વવચને કરણે તતિયા ચ, થોકા મુચ્ચતિ, થોકેન મુચ્ચતિ વા, અપ્પમત્તકા મુચ્ચતિ, અપ્પમત્તકેન વા, કિચ્છા મુચ્ચતિ, કિચ્છેન વા.

અકત્તરિ અકારકે ઞાપકહેતુમ્હિ – કમ્મસ્સ કતત્તા ઉપચિતત્તા ઉસ્સન્નત્તા વિપુલત્તા ઉપ્પન્નં હોતિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણં, **ન** તાવિદં નામરૂપં અહેતુકં સબ્બત્થ સબ્બદા સબ્બેસઞ્ચ એકસદિસભાવાપત્તિતો.

હુત્વા અભાવતો નિચ્ચા, ઉદયબ્બયપીળના;
દુક્ખા અવસવત્તિત્તા, અનત્તાતિ તિલક્ખણં.

‘‘પઞ્ચમી’’તિ વત્તતે.

૩૧૪. કારણત્થે ચ.

કરોતિ અત્તનો ફલન્તિ **કારણં**, કારકહેતુ [જનકહેતુ], તસ્મિં કારણત્થે ચ પઞ્ચમીવિભત્તિ હોતિ, વિકપ્પેનાયં, હેત્વત્થે તતિયાય ચ વિહિતત્તા, અનનુબોધા અપ્પટિવેધા ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં યથાભૂતં અદસ્સના એવમિદં દીઘમદ્ધાનં સન્ધાવિતં સંસરિતં, અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા, સઙ્ખારપચ્ચયા વિઞ્ઞાણં, અવિજ્જાય ત્વેવ અસેસવિરાગનિરોધા સઙ્ખારનિરોધો, સઙ્ખારનિરોધા વિઞ્ઞાણનિરોધો, વિઞ્ઞાણનિરોધા ઇચ્ચાદિ.

કસ્મિં અત્થે છટ્ઠી?

૩૧૫. સામિસ્મિં છટ્ઠી.

કો ચ સામી?

૩૧૬. યસ્સ વા પરિગ્ગહો તં સામી.

પરિગ્ગય્હતીતિ **પરિગ્ગહો**, યો યસ્સ પરિગ્ગહો આયત્તો સમ્બન્ધી, તં પતિ સો અત્થો સામિસઞ્ઞો હોતિ. **વા**ગ્ગહણેન સામિતબ્બ રુજાદિયોગેપિ.

એત્થ ચ ક્રિયાભિસમ્બન્ધાભાવા ન કારકતા સમ્ભવતિ. સામિભાવો હિ ક્રિયાકારકભાવસ્સ ફલભાવેન ગહિતો, તથા હિ ‘‘રઞ્ઞો પુરિસો’’તિ વુત્તે યસ્મા રાજા દદાતિ, પુરિસો ચ પતિગ્ગણ્હાતિ, તસ્મા ‘‘રાજપુરિસો’’તિ વિઞ્ઞાયતિ. એવં યો યસ્સ આયત્તો સેવકાદિભાવેન વા ભણ્ડભાવેન વા સમીપ સમૂહાવયવવિકાર કારિયઅવત્થા જાતિ ગુણ ક્રિયાદિવસેન વા, તસ્સ સબ્બસ્સાપિ સો સમ્બન્ધાધારભૂતો વિસેસનટ્ઠાની આગમીવસેન તિવિધોપિ અત્થો **સામી** નામાતિ ગહેતબ્બો.

વુત્તઞ્ચ

‘‘ક્રિયાકારકસઞ્જાતો,

અસ્સેદં ભાવહેતુકો;
સમ્બન્ધો નામ સો અત્થો,
તત્થ છટ્ઠી વિધીયતે.

પારતન્ત્યઞ્હિ સમ્બન્ધો,
તત્થ છટ્ઠી ભવેતિતો;
ઉપાધિટ્ઠાના ગમિતો,
ન વિસેસ્યાદિતો તિતો’’તિ.

વિસેસનતો તાવ – રઞ્ઞો પુરિસોતિ, એત્થ ચ રાજા પુરિસં અઞ્ઞસામિતો વિસેસેતિ નિવત્તેતીતિ **વિસેસનં**, પુરિસો તેન વિસેસીયતીતિ **વિસેસિતબ્બો**, એવં સબ્બત્થ વિસેસિતબ્બયોગે વિસેસનતોવ છટ્ઠી.

ભણ્ડેન સમ્બન્ધે – પહૂતં મે ધનં સક્ક, એતસ્સ પટિવીસો, ભિક્ખુસ્સ પત્તચીવરં.

સમીપસમ્બન્ધે – અમ્બવનસ્સ અવિદૂરે, નિબ્બાનસ્સેવ સન્તિકે.

સમૂહસમ્બન્ધે – સુવણ્ણસ્સ રાસિ, ભિક્ખૂનં સમૂહો.

અવયવસમ્બન્ધે – મનુસ્સસ્સેવ તે સીસં, રુક્ખસ્સ સાખા.

વિકારસમ્બન્ધે – સુવણ્ણસ્સ વિકતિ, ભટ્ઠધઞ્ઞાનં સત્તુ.

કારિયસમ્બન્ધે – યવસ્સ અઙ્કુરો, મેઘસ્સ સદ્દો, પુત્તાપિ તસ્સ બહવો, કમ્માનં ફલં વિપાકો.

અવત્થાસમ્બન્ધે – ખન્ધાનં પાતુભાવો, ખન્ધાનં જરા, ખન્ધાનં ભેદો.

જાતિસમ્બન્ધે – મનુસ્સસ્સ ભાવો, મનુસ્સાનં જાતિ.

ગુણસમ્બન્ધે – સુવણ્ણસ્સ વણ્ણો, વણ્ણો ન ખીયેથ તથાગતસ્સ, બુદ્ધસ્સ ગુણઘોસો, પુપ્ફાનં ગન્ધો, ફલાનં રસો, ચિત્તસ્સ કુસના, સિપ્પિકાનં સતં નત્થિ, તિલાનં મુટ્ઠિ, તેસં સમાયોગો, સન્ધિનો વિમોક્ખો, તથાગતસ્સ પઞ્ઞાપારમિં આરબ્ભ, પુબ્બચરિયં વા, સુખં તે, દુક્ખં તે, ચેતસો પરિવિતક્કો ઉદપાદિ, પઞ્ઞાય પટુભાવો, રૂપસ્સ લહુતા, રૂપસ્સ મુદુતા, રૂપસ્સ ઉપચયો.

ક્રિયાસમ્બન્ધે – પાદસ્સ ઉક્ખિપનં, પાદસ્સ અવક્ખેપનં વા, હત્થસ્સ સમિઞ્જનં, પાદાનં પસારણં, ધાતૂનં ગમનં, ધાતૂનંયેવ ઠાનં, નિસજ્જા, સયનં વા. તથા તસ્સ નામગોત્તાદિ, તસ્સ કારણં, તસ્સ માતાપિતરો, તસ્સ પુરતો પાતુરહોસિ, તસ્સ પચ્છતો, નગરસ્સ દક્ખિણતો, વસ્સાનં તતિયે માસે, ન તસ્સ ઉપમા, કુવેરસ્સ બલિ ઇચ્ચાદિ.

ઠાનિતો – યમેદન્તસ્સાદેસો, ઓ અવસ્સ.

આગમિતો – પુથસ્સાગમો ઇચ્ચાદિ.

સામિયોગે – દેવાનમિન્દો, મિગાનં રાજા.

તબ્બ રુજાદિયોગે – મહાસેનાપતીનં ઉજ્ઝાપેતબ્બં વિકન્દિતબ્બં વિરવિતબ્બં, દેવદત્તસ્સ રુજતિ, તસ્સ રોગો ઉપ્પજ્જતિ, રજકસ્સ વત્થં દદાતિ, મુસાવાદસ્સ ઓત્તપ્પં ઇચ્ચાદિ.

''ક્વચિ, તતિયાસત્તમીન''ન્તિ ચ વત્તતે.

૩૧૭. છટ્ઠી ચ.

તતિયાસત્તમીનમત્થે ક્વચિ છટ્ઠીવિભત્તિ હોતિ.

યજસ્સ કરણે – પુપ્ફસ્સ બુદ્ધં યજતિ, પુપ્ફેન વા, ઘતસ્સ અગ્ગિં જુહોતિ.

સુહિતત્થયોગે – પત્તં ઓદનસ્સ પૂરેત્વા, ઓદનેનાતિ અત્થો. ઇમમેવ કાયં પૂરં નાનપ્પકારસ્સ અસુચિનો પચ્ચવેક્ખતિ, પૂરં હિરઞ્ઞસુવણ્ણસ્સ, પૂરતિ બાલો પાપસ્સ.

તુલ્યત્થકિમલમાદિયોગે – પિતુસ્સ તુલ્યો, પિતરા વા તુલ્યો, માતુ સદિસો, માતરા સદિસો વા, કિં તસ્સ ચ તુટ્ઠસ્સ, કિં તેન તુટ્ઠેનાતિ અત્થો. અલં તસ્સ ચ તુટ્ઠસ્સ.

કત્તરિ કિતપ્પચ્ચયયોગે – સોભના કચ્ચાયનસ્સ કતિ, કચ્ચાયનેન વા, રઞ્ઞો સમ્મતો, રઞ્ઞા વા, એવં રઞ્ઞો પૂજિતો, રઞ્ઞો સક્કતો, રઞ્ઞો અપચિતો, રઞ્ઞો માનિતો, અમતં તેસં ભિક્ખવે અપરિભુત્તં, યેસં કાયગતાસતિ અપરિભુત્તા ઇચ્ચાદિ.

સત્તમિયત્થે કુસલાદિયોગે – કુસલા નચ્ચગીતસ્સ સિક્ખિતા ચાતુરિત્થિયો, કુસલો ત્વં રથસ્સ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનં, કુસલો મગ્ગસ્સ, કુસલો અમગ્ગસ્સ, સન્તિ હિ ભન્તે ઉળારા યક્ખા ભગવતો પસન્ના, દિવસસ્સ તિક્ખત્તું, દિવસે તિક્ખત્તું વા, માસસ્સ દ્વિક્ખત્તું ઇચ્ચાદિ.

''ક્વચિ, છટ્ઠી''તિ ચ વત્તતે.

૩૧૮. દુતિયાપઞ્ચમીનઞ્ચ.

દુતિયાપઞ્ચમીનમત્થે ચ ક્વચિ છટ્ઠીવિભત્તિ હોતિ.

દુતિયત્થે કમ્મનિ કિતકયોગે – તસ્સ ભવન્તિ વત્તારો, સહસા કમ્મસ્સ કત્તારો, અમતસ્સ દાતા, ભિન્નાનં સન્ધાતા, સહિતાનં અનુપ્પદાતા, બોધેતા પજાય, કમ્મસ્સ કારકો નત્થિ, વિપાકસ્સ ચ વેદકો, અવિસંવાદકો લોકસ્સ, પાપાનં અકરણં સુખં, ચતુન્નં મહાભૂતાનં ઉપાદાય પસાદો, અચ્છરિયો અરજકેન વત્થાનં રાગો, અચ્છરિયો અગોપાલકેન ગાવીનં દોહો.

તથા સરિચ્છાદીનં કમ્મનિ – માતુ સરતિ, માતરં સરતિ, ન તેસં કોચિ સરતિ, સત્તાનં કમ્મપ્પચ્ચયા, પુત્તસ્સ ઇચ્છતિ, પુત્તમિચ્છતિ.

કરોતિસ્સ પતિયતને ચ – પતિયતનં અભિસઙ્ખારો, ઉદકસ્સ પતિકુરુતે, ઉદકં પતિકુરુતે, કણ્ડસ્સ પતિકુરુતે, કણ્ડં પતિકુરુતે.

પઞ્ચમિયત્થે પરિહાનિભયત્થયોગે – અસ્સવનતા ધમ્મસ્સ પરિહાયન્તિ, કિં નુ ખો અહં તસ્સ સુખસ્સ ભાયામિ, સબ્બે તસન્તિ દણ્ડસ્સ, સબ્બે ભાયન્તિ મચ્ચુનો, ભીતો ચતુન્નં આસિવિસાનં ઇચ્ચાદિ.

ક્વચીતિ કિં? ગમ્ભીરઞ્ચ કથં કત્તા, કાલેન ધમ્મિં કથં ભાસિતા હોતિ, પરેસં પુઞ્ઞાનિ અનુમોદિતા, બુજ્ઝિતા સચ્ચાનિ, કટં કારકો, પસવો ઘાતકો.

તથા **ન નિટ્ઠાદીસુ ચ** – સુખકામી વિહારં કતો, રથં કતવન્તો, રથં કતાવી, કટં કત્વા, કટં કરોન્તો, કટં કરાનો, કટં કુરુમાનો ઇચ્ચાદિ.

કસ્મિં અત્થે સત્તમી?

૩૧૯. ઓકાસે સત્તમી.

ઓકાસકારકે સત્તમીવિભત્તિ હોતિ.

કો ચ ઓકાસો?

૩૨૦. યોધારો તમોકાસં.

આધારીયતિ અસ્મિન્તિ **આધારો**, અધિકરણં. કત્તુકમ્મસમવેતાનં નિસજ્જપચનાદિક્રિયાનં પતિટ્ઠાનટ્ઠેન યો આધારો, તં કારકં ઓકાससઞ્ઞં હોતિ.

કટે નિસીદતિ દેવદત્તો, થાલિયં ઓદનં પચતિ. એત્થ હિ દેવદત્તતણ્ડુલાનં કત્તુકમ્માનં ધારણતો તંસમવેતં આસનપચનસઙ્ખાતં ક્રિયં ધારેતિ નામ.

સો પનાયમોકાસો ચતુબ્બિધો બ્યાપિકો ઓપસિલેસિકો સામીપિકો વેસયિકોતિ.

તત્થ **બ્યાપિકો** નામ યત્થ સકલોપિ આધારભૂતો અત્થો આધેય્યેન પત્થટો હોતિ, યસ્મિઞ્ચ આધેય્યભૂતં કિઞ્ચિ બ્યાપેત્વા તિટ્ઠતિ, તં યથા – તિલેસુ તેલં અત્થિ, ખીલેસુ જલં, દધિમ્હિ સપ્પીતિ.

ઓપસિલેસિકો નામ પચ્ચેકસિદ્ધાનં ભાવાનં યત્થ ઉપસિલેસેન ઉપગમો હોતિ, યસ્મિઞ્ચ આધેય્યો ઉપસિલિસ્સતિ અલ્લીયિત્વા તિટ્ઠતિ, તં યથા – આસને નિસિન્નો સઙ્ઘો, થાલિયં ઓદનં પચતિ, ઘટેસુ ઉદકં અત્થિ, દૂરે ઠિતો, સમીપે ઠિતોતિ.

સામીપિકો નામ યત્થ સમીપે સમીપિવોહારં કત્વા તદાયત્તવુત્તિતાદીપનત્થં આધારભાવો વિકપ્પીયતિ, તં યથા – ગઙ્ગાયં ઘોસો વસતિ, ગઙ્ગાય સમીપે વજો વસતીતિ અત્થો. ભગવા સાવત્થિયં વિહરતિ જેતવને, સાવત્થિયા સમીપેતિ અત્થો.

વેસયિકો નામ યત્થ અઞ્ઞત્થાભાવવસેન, દેસન્તરાવચ્છેદવસેન વા આધારભાવો પરિકપ્પો, તં યથા – આકાસે સકુણા પક્ખન્તિ, ભૂમીસુ મનુસ્સા ચરન્તિ, જલેસુ મચ્છા, પાદેસુ પતિતો, પાપસ્મિં રમતી મનો, પસન્નો બુદ્ધસાસને, પઞ્ઞાય સાધુ, વિનયે નિપુણો, માતરિ સાધુ, પિતરિ નિપુણો ઇચ્ચાદિ.

સબ્બોપિ ચાયમાધારો પધાનવસેન વા પરિકપ્પિતવસેન વા ક્રિયાય પતિટ્ઠા ભવતીતિ **ઓકાસો**ત્વેવ વુત્તોતિ વેદિતબ્બો.

વુત્તઞ્ચેતં

‘‘કિરિયા કત્તુકમ્માનં,
યત્થ હોતિ પતિટ્ઠિતા;
‘ઓકાસો’તિ પવુત્તો સો,
ચતુધા બ્યાપિકાદિતો.

બ્યાપિકો તિલખીરાદિ,
કટો ઓપસિલેસિકો;
સામીપિકો તુ ગઙ્ગાદિ,
આકાસો વિસયો મતો’’તિ.

‘‘છટ્ઠી, સત્તમી’’તિ ચ અધિકારો.

૩૨૧. સામિસ્સરાધિપતિદાયાદસક્ખીપતિભૂપસૂતકુસલેહિ ચ.

સામી ઇસ્સર અધિપતિ દાયાદ સક્ખિપતિભૂ પસૂત કુસલઇચ્ચેતેહિ યોગે છટ્ઠીવિભત્તિ હોતિ, સત્તમી ચ. ઉભયત્થં વચનં.

ગવં સામિ, ગોસુ સામિ, ગવં ઇસ્સરો, ગોસુ ઇસ્સરો, ગવં અધિપતિ, ગોસુ અધિપતિ, ગવં દાયાદો, ગોસુ દાયાદો, ગવં સક્ખિ, ગોસુ સક્ખિ, ગવં પતિભૂ, ગોસુ પતિભૂ, ગવં પસૂતો, ગોસુ પસૂતો, ગવં કુસલો, ગોસુ કુસલો.

૩૨૨. નિદ્ધારણે ચ.

નીહરિત્વા ધારણં **નિદ્ધારણં**, જાતિ ગુણ ક્રિયા નામેહિ સમુદાયતો એકદેસસ્સ પુથક્કરણં, તસ્મિં નિદ્ધારણત્થે ગમ્યમાને તતો સમુદાયવાચિલિઙ્ગમ્હા છટ્ઠીવિભત્તિ હોતિ, સત્તમી ચ.

મનુસ્સાનં ખત્તિયો સૂરતમો, મનુસ્સેસુ ખત્તિયો સૂરતમો, કણ્હા ગાવીનં સમ્પન્નખીરતમા, કણ્હા ગાવીસુ સમ્પન્નખીરતમા, અદ્ધિકાનં ધાવન્તો સીઘતમો, અદ્ધિકેસુ ધાવન્તો સીઘતમો, આયસ્મા આનન્દો અરહતં અઞ્ઞતરો અહોસિ, અરહન્તેસુ વા ઇચ્ચાદિ.

૩૨૩. અનાદરે ચ.

અનાદરે ગમ્યમાને ભાવવતા લિઙ્ગમ્હા છટ્ઠીવિભત્તિ હોતિ, સત્તમી ચ. અકામકાનં માતાપિતૂનં રુદન્તાનં પબ્બજિ, માતાપિતૂસુ રુદન્તેસુ પબ્બજિ.

આકોટયન્તો સો નેતિ,
સિવિરાજસ્સ પેક્ખતો;
મચ્ચુ ગચ્છતિ આદાય,
પેક્ખમાને મહાજને.

૩૨૪. કમ્મકરણનિમિત્તત્થેસુ સત્તમી.

કમ્મકરણનિમિત્તઇચ્ચેતેસ્વત્થેસુ લિઙ્ગમ્હા સત્તમીવિભત્તિ હોતિ.

કમ્મત્થે – ભિક્ખૂસુ અભિવાદેન્તિ, મુદ્ધનિ ચુમ્બિત્વા, પુરિસસ્સ બાહાસુ ગહેત્વા.

કરણત્થે – હત્થેસુ પિણ્ડાય ચરન્તિ, પત્તેસુ પિણ્ડાય ચરન્તિ, પથેસુ ગચ્છન્તિ, સોપિ મં અનુસાસેય્ય, સમ્પટિચ્છામિ મત્થકે.

નિમિત્તત્થે – દીપિ ચમ્મેસુ હઞ્ઞતે, કુઞ્જરો દન્તેસુ હઞ્ઞતે, અણુમત્તેસુ વજ્જેસુ ભયદસ્સાવી, સમ્પજાનમુસાવાદે પાચિત્તિયં, મુસાવાદનિમિત્તં મુસાવાદપ્પચ્ચયાતિ અત્થો.

‘‘સત્તમી’’તિ અધિકારો.

૩૨૫. સમ્પદાને ચ.

સમ્પદાનત્થે ચ લિઙ્ગમ્હા સત્તમીવિભત્તિ હોતિ. સઙ્ઘે દિન્નં મહપ્ફલં, સઙ્ઘે ગોતમિ દેહિ, સઙ્ઘે તે દિન્ને અહઞ્ચેવ પૂજિતો ભવિસ્સામિ.

યા પલાલમયં માલં, નારી દત્વાન ચેતિયે;
અલત્થ કઞ્ચનમયં, માલં બોજ્ઝઙ્ગિકઞ્ચ સા.

૩૨૬. પઞ્ચમ્યત્થે ચ.

પઞ્ચમ્યત્થે ચ લિઙ્ગમ્હા સત્તમીવિભત્તિ હોતિ. કદલીસુ ગજે રક્ખન્તિ.

૩૨૭. કાલભાવેસુ ચ.

કાલો નામ નિમેસ ખણ લય મુહુત્ત પુબ્બણ્હાદિકો, **ભાવો** નામ ક્રિયા, સા ચેત્થ ક્રિયન્તરૂપલક્ખણાવ અધિપ્પેતા, તસ્મિં કાલત્થે ચ ભાવલક્ખણે ભાવત્થે ચ લિઙ્ગમ્હા સત્તમીવિભત્તિ હોતિ.

કાલે – પુબ્બણ્હસમયે ગતો, સાયન્હસમયે આગતો, અકાલે વસ્સતિ તસ્સ, કાલે તસ્સ ન વસ્સતિ, ફુસ્સમાસમ્હા તીસુ માસેસુ વેસાખમાસો, ઇતો સતસહસ્સમ્હિ, કપ્પે ઉપ્પજ્જિ ચક્ખુમા.

ભાવેનભાવલક્ખણે – ભિક્ખુસઙ્ઘેસુ ભોજીયમાનેસુ ગતો, ભુત્તેસુ આગતો, ગોસુ દુય્હમાનાસુ ગતો, દુદ્ધાસુ આગતો, જાયમાને ખો સારિપુત્ત બોધિસત્તે અયં દસસહસ્સિલોકધાતુ સંકમ્પિ સમ્પકમ્પિ સમ્પવેધિ.

પાસાણા સક્ખરા ચેવ, કઠલા ખાણુકણ્ટકા;
સબ્બે મગ્ગા વિવજ્જેન્તિ, ગચ્છન્તે લોકનાયકે.

ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતિ ઇચ્ચાદિ.

૩૨૮. ઉપાઝાધિકિસ્સરવચને.

દ્વિપદમિદં. અધિકત્થે, ઇસ્સરત્થે ચ વત્તમાનેહિ **ઉપઅધિ**ઇચ્ચેતેહિ યોગે અધિકિસ્સરવચને ગમ્યમાને લિઙ્ગમ્હા સત્તમીવિભત્તિ હોતિ.

અધિકવચને – ઉપ ખારિયં દોણો, ખારિયા દોણો અધિકોતિ અત્થો. તથા ઉપ નિક્ખે કહાપણં, અધિ દેવેસુ બુદ્ધો, સમ્મુતિઉપપત્તિવિસુદ્ધિદેવસઙ્ખાતેહિ તિવિધેહિપિ દેવેહિ સબ્બઞ્ઞૂ બુદ્ધોવ અધિકોતિ અત્થો.

ઇસ્સરવચને – અધિ બ્રહ્મદત્તે પઞ્ચાલા, બ્રહ્મદત્તિસ્સરા પઞ્ચાલાતિ અત્થો.

૩૨૯. મણ્ડિતુસ્સુક્કેસુ તતિયા ચ.

મણ્ડિતઉસ્સુક્કઇચ્ચેતેસ્વત્થેસુ ગમ્યમાનેસુ લિઙ્ગમ્હા તતિયાવિભત્તિ હોતિ, સત્તમી ચ. **મણ્ડિત**સદ્દો પનેત્થ પસન્નત્થવાચકો, **ઉસ્સુક્ક**સદ્દો સઈહત્થો. ઞાણેન પસન્નો, ઞાણસ્મિં પસન્નો, ઞાણેન ઉસ્સુક્કો, ઞાણસ્મિં ઉસ્સુક્કો સપ્પુરિસો.

કારકં છબ્બિધં સઞ્ઞા-વસા છબ્બીસતીવિધં;
પભેદા સત્તધા કમ્મં, કત્તા પઞ્ચવિધો ભવે.

કરણં દુવિધં હોતિ, સમ્પદાનં તિધા મતં;
અપાદાનં પઞ્ચવિધં, આધારો તુ ચતુબ્બિધો.

વિભત્તિયો પન પચ્ચત્તવચનાદિવસેન અટ્ઠવિધા ભવન્તિ. યથાહ

‘‘પચ્ચત્તમુપયોગઞ્ચ, કરણં સમ્પદાનિયં;
નિસ્સક્કં સામિવચનં, ભુમ્માલપનમટ્ઠમ’’ન્તિ.

ઇતિ પદરૂપસિદ્ધિયં કારકકણ્ડો

તતિયો.

૪. સમાસકણ્ડ

અથ નામમેવ અઞ્ઞમઞ્ઞસમ્બન્ધીનં સમાસોતિ નામનિસ્સિતત્તા, સયઞ્ચ નામિકત્તા નામાનન્તરં **સમાસો** વુચ્ચતે.

સો ચ સઞ્ઞાવસેન છબ્બિધો અબ્યયીભાવો કમ્મધારયો દિગુ તપ્પુરિસો બહુબ્બીહિ દ્વન્દો ચાતિ.

અબ્યયીભાવસમાસ

તત્ર પઠમં અબ્યયીભાવસમાસો વુચ્ચતે;
સો ચ નિચ્ચસમાસોતિ અસ્સપદવિગ્ગહો.

‘‘ઉપનગરં’’ઇતીધ – **ઉપ**સદ્દતો પઠમેકવચનં **સિ**, તસ્સ ઉપસગ્ગપરત્તા ‘‘સબ્બાસમાવુસોપસગ્ગનિપાતાદીહિ ચા’’તિ લોપો, **નગર**સદ્દતો છટ્ઠેકવચનં **સ**, નગરસ્સ સમીપન્તિ અઞ્ઞપદેન વિગ્ગહે –

‘‘નામાનં સમાસો યુત્તત્થો’’તિ સમાસવિધાને સબ્બત્થ વત્તતે.

૩૩૦. ઉપસગ્ગનિપાતપુબ્બકો અબ્યયીભાવો.

ઉપસગ્ગપુબ્બકો, **નિપાત**પુબ્બકો ચ નામિકો યુત્તત્થો તેહેવ અત્તપુબ્બકેહિ ઉપસગ્ગનિપાતેહિ સહ નિચ્ચં સમસીયતે, સો ચ સમાસો **અબ્યયીભાવ**સઞ્ઞો હોતિ. ઇધ અબ્યયીભાવાદિસઞ્ઞાવિધાયકસુત્તાનેવ વા સઞ્ઞાવિધાનમુખેન સમાસવિધાયકાનીતિ દટ્ઠબ્બાનિ.

તત્થ **અબ્યય**મિતિ ઉપસગ્ગનિપાતાનં સઞ્ઞા, લિઙ્ગવચનભેદેપિ બ્યયરહિતત્તા, અબ્યયાનં અત્થં વિભાવયતીતિ **અબ્યયીભાવો** અબ્યયત્થપુબ્બઙ્ગમત્તા, અનબ્યયં અબ્યયં ભવતીતિ વા અબ્યયીભાવો. પુબ્બપદત્થપ્પધાનો હિ અબ્યયીભાવો, એત્થ ચ ‘‘ઉપસગ્ગનિપાતપુબ્બકો’’તિ વુત્તત્તા ઉપસગ્ગનિપાતાનમેવ પુબ્બનિપાતો.

૩૩૧. નામાનં સમાસો યુત્તત્થો.

તેસં નામાનં પયુજ્જમાનપદત્થાનં યો યુત્તત્થો, સો સમાસસઞ્ઞો હોતિ, તદઞ્ઞં વાક્યમિતિ રુળ્હં.

નામાનિ **સ્યા**દિવિભત્યન્તાનિ, સમસ્સતેતિ **સમાસો**, સઙ્ખિપિયતીતિ અત્થો.

વુત્તઞ્હિ

‘‘સમાસો પદસઙ્ખેપો, પદપ્પચ્ચયસંહિતં;
તદ્ધિતં નામ હોતેવં, વિઞ્ઞેય્યં તેસમન્તર’’ન્તિ.

દુવિધઞ્ચસ્સ સમસનં સદ્દસમસનમત્થસમસનઞ્ચ, તદુભયમ્પિ લુત્તસમાસે પરિપુણ્ણમેવ લબ્ભતિ. અલુત્તસમાસે પન અત્થસમસનમેવ વિભત્તિલોપાભાવતો, તત્થાપિ વા એકપદત્તૂપગમનતો દુવિધમ્પિ લબ્ભતેવ. દ્વે હિ સમાસસ્સ પયોજનાનિ એકપદત્તમેકવિભત્તિત્તઞ્ચાતિ.

યુત્તો અત્થો **યુત્તત્તો**, અથ વા યુત્તો સઙ્ગતો, સમ્બન્ધો વા અત્થો યસ્સ સોયં યુત્તત્થો, એતેન સઙ્ગતત્થેન **યુત્તત્થ**વચનેન ભિન્નત્થાનં એકત્થીભાવો સમાસલક્ખણન્તિ વુત્તં હોતિ. એત્થ ચ ''નામાન''ન્તિ વચનેન ''દેવદત્તો પચતી''તિઆદીસુ આખ્યાતેન સમાસો ન હોતીતિ દસ્સેતિ. સમ્બન્ધત્થેન પન **યુત્તત્થ**ગ્ગહણેન ''ભટો રઞ્ઞો પુત્તો દેવદત્તસ્સા''તિઆદીસુ અઞ્ઞમઞ્ઞાનપેક્ખેસુ, ''દેવદત્તસ્સ કણ્હા દન્તા''તિઆદીસુ ચ અઞ્ઞસાપેક્ખેસુ અયુત્તત્થતાય સમાસો ન હોતીતિ દીપેતિ.

''અત્થવસા વિભત્તિવિપરિણામો''તિ વિપરિણામેન ''યુત્તત્થાન''ન્તિ વત્તતે.

૩૩૨. તેસં વિભત્તિયો લોપા ચ.

ઇધ પદન્તરેન વા તદ્ધિતપ્પચ્ચયેહિ વા **આયા**દિપ્પચ્ચયેહિ વા એકત્થીભૂતા યુત્તત્થા નામ, તેન ''તેસં યુત્તત્થાનં સમાસાનં, તદ્ધિતા**યા**દિપ્પચ્ચયન્તાનઞ્ચ વિભત્તિયો લોપનીયા હોન્તી''તિ અત્થો. **સમાસ**ગ્ગહણાધિકારે પન સતિ **તેસં**ગહણેન વા તદ્ધિતા**યા**દિપ્પચ્ચયન્ત વિભત્તિલોપો. **ચ**ગ્ગહણં ''પભઙ્કરો''તિઆદીસુ લોપનિવત્તનત્થં.

વિપરિણામેન ''લુત્તાસુ, વિભત્તીસૂ''તિ વત્તતે, **યુત્તત્થ**ગ્ગહણઞ્ચ.

૩૩૩. પકતિ ચસ્સ સરન્તસ્સ.

લુત્તાસુ વિભત્તીસુ સરન્તસ્સ અસ્સ યુત્તત્થભૂતસ્સ તિવિધસ્સપિ લિઙ્ગસ્સ પકતિભાવો હોતિ. **ચ**સદ્દેન **કિંસમુદય ઇદપ્પચ્ચયતા**દીસુ નિગ્ગહીતન્તસ્સપિ. નિમિત્તાભાવે નેમિત્તકાભાવસ્સ ઇધ અનિચ્છિતત્તા અયમતિદેસો.

સકત્થવિરહેનિધ સમાસસ્સ ચ લિઙ્ગભાવાભાવા વિભત્તુપ્પત્તિયમસમ્પત્તાયં નામબ્યપદેસાતિદેસમાહ.

૩૩૪. તદ્ધિતસમાસકિતકા નામંવા'તવેતુનાદીસુ ચ.

તદ્ધિતન્તા , કિતન્તા, સમાસા ચ નામમિવ દટ્ઠબ્બા **તવેતુન ત્વાન ત્વા**દિપ્પચ્ચયન્તે વજ્જેત્વા. **ચ**ગ્ગહણં કિચ્ચપ્પચ્ચય**આઈઇની**ઇત્થિપ્પચ્ચયન્તાદિસ્સપિ નામબ્યપદેસત્થં. ઇધ **સમાસ**ગ્ગહણં અત્થવતં સમુદાયાનં નામબ્યપદેસો સમાસસ્સેવાતિ નિયમત્થન્તિ અપરે.

''અબ્યયીભાવો''તિ વત્તતે.

૩૩૫. સો નપુંસકલિઙ્ગો.

સો અબ્યયીભાવસમાસો નપુંસકલિઙ્ગોવ દટ્ઠબ્બોતિ નપુંસકલિઙ્ગત્તં. એત્થ હિ સતિપિ લિઙ્ગાતિદેસે ''અધિપઞ્ઞ''ન્તિઆદીસુ ''અધિઞાણં''ન્તિઆદિ રૂપપ્પસઙ્ગો ન હોતિ સદ્દન્તરત્તા, ''તિપઞ્ઞ''ન્તિઆદીસુ વિયાતિ દટ્ઠબ્બં, ન ચાયં અતિદેસો, સુત્તે અતિદેસલિઙ્ગસ્સ **ઇવ**સદ્દસ્સ અદસ્સનતો. પુરે વિય સ્યાદ્યુપ્પત્તિ.

‘‘ક્વચી’’તિ વત્તતે.

૩૩૬. અં વિભત્તીનમકારન્તા અબ્યયીભાવા.

તસ્મા અકારન્તા અબ્યયીભાવા પરાસં વિભત્તીનં ક્વચિ **અં** હોતિ, સેસં નેય્યં.

તં ઉપનગરં, નગરસ્સ સમીપં તિટ્ઠતીતિ અત્થો. તાનિ ઉપનગરં, આલપનેપેવં, તં ઉપનગરં પસ્સ, તાનિ ઉપનગરં.

ન પઞ્ચમ્યાયમમ્ભાવો, **ક્વચી**તિ અધિકારતો;
તતિયાસત્તમીછટ્ઠી-નન્તુ હોતિ વિકપ્પતો.

તેન ઉપનગરં કતં, ઉપનગરેન વા, તેહિ ઉપનગરં, ઉપનગરેહિ વા, તસ્સ ઉપનગરં દેહિ, તેસં ઉપનગરં, ઉપનગરા આનય, ઉપનગરમ્હા ઉપનગરસ્મા, ઉપનગરેહિ, ઉપનગરં સન્તકં, ઉપનગરસ્સ વા, તેસં ઉપનગરં, ઉપનગરાનં વા , ઉપનગરં નિધેહિ, ઉપનગરમ્હિ ઉપનગરસ્મિં, ઉપનગરં ઉપનગરેસુ વા. એવં ઉપકુમ્ભં.

અભાવે – દરથાનં અભાવો નિદ્દરથં, નિમ્મસકં.

પચ્છાઅત્થે – રથસ્સ પચ્છા અનુરથં, અનુવાતં.

યોગ્ગતાયં – યથાસરૂપં, અનુરૂપં, રૂપયોગ્ગન્તિ અત્થો.

વિચ્છાયં – અત્તાનમત્તાનં પતિ પચ્ચત્તં, અદ્ધમાસં અદ્ધમાસં અનુ અન્વદ્ધમાસં.

અનુપુબ્બિયં – જેટ્ઠાનં અનુપુબ્બો અનુજેટ્ઠં.

પટિલોમે – સોતસ્સ પટિલોમં પટિસોતં, પટિપથં, પતિવાતં, અત્તાનં અધિકિચ્ચ પવત્તા અજ્ઝત્તં.

પરિયાદાભિવિધીસુ આપાણકોટિયા આપાણકોટિકં, ‘‘ક્વચિ સમાસન્તગતાનમકારન્તો’’તિ **ક**પ્પચ્ચયો, આકુમારેહિ યસો કચ્ચાયનસ્સ આકુમારં.

સમિદ્ધિયં – ભિક્ખાય સમિદ્ધીતિ અત્થે સમાસેવ નપુંસકલિઙ્ગત્તે ચ કતે –

‘‘સમાસસ્સ, અન્તો’’તિ ચ વત્તતે.

૩૩૭. સરો રસ્સો નપુંસકે.

નપુંસકે વત્તમાનસ્સ સમાસસ્સ અન્તો સરો રસ્સો હોતિ. એત્થ ચ **અબ્યયીભાવ**ગ્ગહણં નાનુવત્તેતબ્બં, તેન દિગુદ્વન્દબહુબ્બીહીસુપિ નપુંસકે વત્તમાનસ્સ સમાસન્તસ્સરસ્સ રસ્સત્તં સિદ્ધં હોતિ. ‘‘અં વિભત્તીન’’મિચ્ચાદિના **અ**માદેસો, સુભિક્ખં. ગઙ્ગાય સમીપે વત્તતીતિ ઉપગઙ્ગં, મણિકાય સમીપં ઉપમણિકં.

ઇત્થીસુ અમિકિચ્ચાતિ અત્થે સમાસનપુંસકરસ્સત્તાદીસુ કતેસુ –

‘‘અબ્યયીભાવા, વિભત્તીન’’ન્તિ ચ વત્તતે.

૩૩૮. અઞ્ઞસ્મા લોપો ચ.

અકારન્તતો અઞ્ઞસ્મા અબ્યયીભાવસમાસા પરાસં વિભત્તીનં લોપો ચ હોતિ. અધિત્તિ, ઇત્થીસુ અધિકિચ્ચ કથા પવત્તતીતિ અત્થો. અધિત્થિ પસ્સ, અધિત્થિ કતં ઇચ્ચાદિ, એવં અધિકુમારિ, વધુયા સમીપં ઉપવધુ, ગુન્નં સમીપં ઉપગુ, **ઓ**કારસ્સ રસ્સત્તં **ઉ**કારો. એવં **ઉપસગ્ગપુબ્બકો**.

નિપાતપુબ્બકો યથા – વુડ્ઢાનં પટિપાટિ, યે યે વુડ્ઢા વા યથાવુડ્ઢં, **પદત્થાનતિક્કમે** – યથાક્કમં, યથાસત્તિ, યથાબલં કરોતિ, બલમનતિક્કમિત્વા કરોતીતિ અત્થો. જીવસ્સ યત્તકો પરિચ્છેદો યાવજીવં, યાવતાયુકં, **ક**પ્પચ્ચયો. યત્તકેન અત્થો યાવદત્થં, પબ્બતસ્સ પરભાગો તિરોપબ્બતં, તિરોપાકારં, તિરોકુટ્ટં, પાસાદસ્સ અન્તો અન્તોપાસાદં, અન્તોનગરં, અન્તોવસ્સં, નગરસ્સ બહિ બહિનગરં, પાસાદસ્સ ઉપરિ ઉપરિપાસાદં, ઉપરિમઞ્ચં, મઞ્ચસ્સ હેટ્ઠા હેટ્ઠામઞ્ચં, હેટ્ઠાપાસાદં, ભત્તસ્સ પુરે પુરેભત્તં, એવં પચ્છાભત્તં.

સાકલ્લત્થે – સહ મક્ખિકાય સમક્ખિકં ભુઞ્જતિ, ન કિઞ્ચિ પરિવજ્જેતીતિ અત્થો. ‘‘તેસુ વુદ્ધી’’તિઆદિના **સહ**સદ્દસ્સ **સા**દેસો. ગઙ્ગાય ઓરં ઓરગઙ્ગમિચ્ચાદિ.

અબ્યયીભાવસમાસો નિટ્ઠિતો.

કમ્મધારયસમાસ

અથ કમ્મધારયસમાસો વુચ્ચતે.

સો ચ નવવિધો વિસેસનપુબ્બપદો વિસેસનુત્તરપદો વિસેસનોભયપદો ઉપમાનુત્તરપદો સમ્ભાવનાપુબ્બપદો અવધારણપુબ્બપદો **ન**નિપાતપુબ્બપદો **કુ**પુબ્બપદો **પાદિ**પુબ્બપદો ચાતિ.

તત્થ **વિસેસનપુબ્બપદો** તાવ – ‘‘મહન્ત પુરિસ’’ઇતીધ ઉભયત્થ પઠમેકવચનં **સિ**, તુલ્યાધિકરણભાવપ્પસિદ્ધત્થં **ચ**સદ્દ **ત**સદ્દપ્પયોગો, મહન્તો ચ સો પુરિસો ચાતિ વિગ્ગહે –

ઇતો પરં ‘‘વિભાસા રુક્ખતિણ’’ઇચ્ચાદિતો ‘‘વિભાસા’’તિ સમાસવિધાને સબ્બત્થ વત્તતે.

૩૩૯. દ્વિપદે તુલ્યાધિકરણે કમ્મધારયો.

દ્વે પદાનિ નામિકાનિ તુલ્યાધિકરણાનિ અઞ્ઞમઞ્ઞેન સહ વિભાસા સમસ્યન્તે, તસ્મિં દ્વિપદે તુલ્યાધિકરણે સતિ સો સમાસો કમ્મધારયસઞ્ઞો ચ હોતિ.

દ્વે પદાનિ **દ્વિપદં**, તુલ્યં સમાનં અધિકરણં અત્થો યસ્સ પદદ્વયસ્સ તં **તુલ્યાધિકરણં**, તસ્મિં દ્વિપદે તુલ્યાધિકરણે. ભિન્નપ્પવત્તિનિમિત્તાનં દ્વિન્નં પદાનં વિસેસનવિસેસિતબ્બભાવેન એકસ્મિં અત્થે પવત્તિ

તુલ્યાધિકરણતા. કમ્મમિવ દ્વયં ધારયતીતિ **કમ્મધારયો**. યથા હિ કમ્મં ક્રિયઞ્ચ પયોજનઞ્ચ દ્વયં ધારયતિ, કમ્મે સતિ ક્રિયાય, પયોજનસ્સ ચ સમ્ભવતો, તથા અયં સમાસો એકસ્સ અત્થસ્સ દ્વે નામાનિ ધારયતિ, તસ્મિં સમાસે સતિ **એક**ત્થજોતકસ્સ નામદ્વયસ્સ સમ્ભવતો.

પુરે વિય સમાસસઞ્ઞાવિભત્તિલોપપકતિભાવા, સમાસેનેવ તુલ્યાધિકરણભાવસ્સ વુત્તત્તા ''વુત્તત્થાનમપ્પયોગો''તિ **ચ**સદ્દ **ત**સદ્દાનમપ્પયોગો.

૩૪૦. મહતં મહા તુલ્યાધિકરણે પદે.

મહન્ત સદ્દસ્સ **મહા** હોતિ તુલ્યાધિકરણે ઉત્તરપદે પરે. **મહત**ન્તિ બહુવચનગ્ગહણેન ક્વચિ **મહ**આદેસો ચ, એત્થ ચ વિસેસનસ્સ પુબ્બનિપાતો વિસેસનભૂતસ્સ પુબ્બપદસ્સ **મહા**દેસવિધાનતોવ વિઞ્ઞાયતિ.

''કમ્મધારયો, દિગૂ''તિ ચ વત્તતે.

૩૪૧. ઉભે તપ્પુરિસા.

ઉભે કમ્મધારયદિગુસમાસા તપ્પુરિસસઞ્ઞા હોન્તિ.

તસ્સ પુરિસો તપ્પુરિસો, તપ્પુરિસસદિસત્તા અયમ્પિ સમાસો અન્વત્થસઞ્ઞાય **તપ્પુરિસો**તિ વુત્તો. યથા હિ **તપ્પુરિસ**સદ્દો ગુણમતિવત્તો, તથા અયં સમાસોપિ. ઉત્તરપદત્થપ્પધાનો હિ તપ્પુરિસોતિ. તતો નામબ્યપદેસો સ્યાદ્યુપ્પત્તિ. અયં પન તપ્પુરિસો અભિધેય્યવચનો, પરલિઙ્ગો ચ.

મહાપુરિસો, મહાપુરિસા ઇચ્ચાદિ **પુરિસ**સદ્દસમં, એવં મહાવીરો, મહામુનિ, મહન્તઞ્ચ તં બલઞ્ચાતિ મહાબલં, મહબ્ભયં, **મહ**આદેસો. સન્તો ચ સો પુરિસો ચાતિ સપ્પુરિસો, ''સન્તસદ્દસ્સ સો ભે બો ચન્તે''તિ એત્થ **ચ**સદ્દેન **સન્ત**સદ્દસ્સ સમાસે **અભ**કારેપિ **સા**દેસો, તથા પુબ્બપુરિસો, પરપુરિસો, પઠમપુરિસો, મજ્ઝિમપુરિસો, ઉત્તમપુરિસો, દન્તપુરિસો, પરમપુરિસો, વીરપુરિસો, સેતહત્થી, કણ્હસપ્પો, નીલુપ્પલં, લોહિતચન્દનં.

ક્વચિ વિભાસાધિકારતો ન ભવતિ, યથા – પુણ્ણો મન્તાનિપુત્તો, ચિત્તો ગહપતિ, સક્કો દેવરાજાતિ.

પુમા ચ સો કોકિલો ચાતિ અત્થે સમાસે કતે –

''લોપ''ન્તિ વત્તતે.

૩૪૨. પુમસ્સ લિઙ્ગાદીસુ સમાસેસુ.

પુમઇચ્ચેતસ્સ અન્તો **અ**કારો લોપમાપજ્જતે **લિઙ્ગા**દીસુ પરપદેસુ સમાસેસુ, ''અંમો નિગ્ગહીતં ઝલપેહી''તિ **મ**કારસ્સ નિગ્ગહીતં. પુઙ્કોકિલો. એવં પુન્નાગો.

ખત્તિયા ચ સા કઞ્ઞા ચાતિ વિગ્ગય્હ સમાસે કતે –

''તુલ્યાધિકરણે, પદે, ઇત્થિયં ભાસિતપુમિત્થી પુમાવ ચે''તિ ચ વત્તતે.

૩૪૩. કમ્મધારયસઞ્ઞે ચ.

કમ્મધારયસઞ્ઞે ચ સમાસે ઇત્થિયં વત્તમાને તુલ્યાધિકરણે ઉત્તરપદે પરે પુબ્બભૂતો ઇત્થિવાચકો સદ્દો પુબ્બે ભાસિતપુમા ચે, સો પુમા ઇવ દટ્ઠબ્બોતિ પુબ્બપદે ઇત્થિપ્પચ્ચયસ્સ નિવત્તિ હોતિ.

ખત્તિયકઞ્ઞા, ખત્તિયકઞ્ઞાયો ઇચ્ચાદિ. એવં રત્તલતા, દુતિયભિક્ખા, બ્રાહ્મણી ચ સા દારિકા ચાતિ બ્રાહ્મણદારિકા, નાગમાણવિકા.

પુબ્બપદસ્સેવાયં પુમ્ભાવાતિદેસો, તેન ''ખત્તિયકુમારી કુમારસમણી તરુણબ્રાહ્મણી''તિઆદીસુ ઉત્તરપદેસુ ઇત્થિપ્પચ્ચયસ્સ ન નિવત્તિ હોતિ.

ઇત્થિયમિચ્ચેવ કિં? કુમારીરતનં, સમણીપદુમં.

ભાસિતપુમાતિ કિં? ગઙ્ગાનદી, તણ્હાનદી, પથવીધાતુ. ''નન્દાપોક્ખરણી, નન્દાદેવી''તિઆદીસુ પન સઞ્ઞાસદ્દત્તા ન હોતિ.

તથા પુરત્થિમો ચ સો કાયો ચાતિ પુરત્થિમકાયો, એત્થ ચ કાયેકદેસો **કાય**સદ્દો. એવં પચ્છિમકાયો, હેટ્ઠિમકાયો, ઉપરિમકાયો, સબ્બકાયો, પુરાણવિહારો, નવાવાસો, કતરનિકાયો, કતમનિકાયો, હેતુપ્પચ્ચયો, અબહુલં બહુલં કતન્તિ બહુલીકતં, જીવિતપ્પધાનં નવકં જીવિતનવકં ઇચ્ચાદિ.

વિસેસનુત્તરપદે જિનવચનાનુપરોધતો થેરાચરિયપણ્ડિતાદિ વિસેસનં પરઞ્ચ ભવતિ. યથા – સારિપુત્તો ચ સો થેરો ચાતિ સારિપુત્તત્થેરો. એવં મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરો, મહાકસ્સપત્થેરો, બુદ્ધઘોસાચરિયો, ધમ્મપાલાચરિયો, આચરિયગુત્તિલોતિ વા, મહોસધો ચ સો પણ્ડિતો ચાતિ મહોસધપણ્ડિતો. એવં વિધુરપણ્ડિતો, વત્થુવિસેસો.

વિસેસનોભયપદો યથા – સીતઞ્ચ તં ઉણ્હઞ્ચાતિ સીતુણ્હં, સિનિદ્ધો ચ સો ઉણ્હો ચાતિ સિનિદ્ધુણ્હો, માસો. ખઞ્જો ચ સો ખુજ્જો ચાતિ ખઞ્જખુજ્જો. એવં અન્ધબધિરો, કતાકતં, છિદ્દાવછિદ્દં, ઉચ્ચાવચં, છિન્નભિન્નં, સિત્તસમ્મટ્ઠં, ગતપચ્ચાગતં.

ઉપમાનુત્તરપદે અભિધાનાનુરોધતો ઉપમાનભૂતં વિસેસનં પરં ભવતિ. યથા – સીહો વિય સીહો, મુનિ ચ સો સીહો ચાતિ મુનિસીહો. એવં મુનિવસભો, મુનિપુઙ્ગવો, બુદ્ધનાગો, બુદ્ધાદિચ્ચો, રંસિ વિય રંસિ, સદ્ધમ્મો ચ સો રંસિ ચાતિ સદ્ધમ્મરંસિ. એવં વિનયસાગરો, પુણ્ડરીકમિવ પુણ્ડરીકો, સમણો ચ સો પુણ્ડરીકો ચાતિ સમણપુણ્ડરીકો, સમણપદુમો. ચન્દો વિય ચન્દો, મુખઞ્ચ તં ચન્દો ચાતિ મુખચન્દો. એવં મુખપદુમં ઇચ્ચાદિ.

સમ્ભાવનાપુબ્બપદો યથા – ધમ્મો ઇતિ બુદ્ધિ ધમ્મબુદ્ધિ. એવં ધમ્મસઞ્ઞા, ધમ્મસઞ્ઞાતો, ધમ્મસમ્મતો, પાણસઞ્ઞિતા, અસુભસઞ્ઞા, અનિચ્ચસઞ્ઞા, અનત્તસઞ્ઞા, ધાતુસઞ્ઞા, ધીતુસઞ્ઞા, અત્તસઞ્ઞા, અત્થિસઞ્ઞા, અત્તદિટ્ઠિ ઇચ્ચાદિ.

અવધારણપુબ્બપદો યથા – ગુણો એવ ધનં ગુણધનં. એવં સદ્ધાધનં, સીલધનં, પઞ્ઞાધનં, ચક્ખુ એવ ઇન્દ્રિયં ચક્ખુન્દ્રિયં. એવં ચક્ખાયતનં, ચક્ખુધાતુ, ચક્ખુદ્વારં, રૂપારમ્મણમિચ્ચાદિ.

નનિપાતપુબ્બપદો યથા – ન બ્રાહ્મણોતિ અત્થે કમ્મધારયસમાસે, વિભત્તિલોપાદિમ્હિ ચ કતે –

‘‘ઉભે તપ્પુરિસા’’તિ તપ્પુરિસસઞ્ઞા.

૩૪૪. અત્તં નસ્સ તપ્પુરિસે.

નસ્સ નિપાતપદસ્સ **તપ્પુરિસે** ઉત્તરપદે પરે સબ્બસ્સેવ **અત્તં** હોતિ. તપ્પુરિસેકદેસત્તા તપ્પુરિસો, અબ્રાહ્મણો.

ન નિસેધો સતો યુત્તો,
દેસાદિનિયમં વિના;
અસતો ચાફલો તસ્મા,
કથમબ્રાહ્મણોતિ ચે?

નિસેધત્થાનુવાદેન, પટિસેધવિધિ ક્વચિ;
પરસ્સ મિચ્છાઞાણત્તા-ખ્યાપનાયોપપજ્જતે.

દુવિધો ચસ્સત્થો પસજ્જપ્પટિસેધપરિયુદાસવસેન.

તત્થ યો ‘‘અસૂરિયપસ્સા રાજદારા’’તિઆદીસુ વિય ઉત્તરપદત્થસ્સ સબ્બથા અભાવં દીપેતિ, સો **પસજ્જપ્પટિસેધવાચી** નામ. યો પન ‘‘અબ્રાહ્મણ અમનુસ્સા’’તિઆદીસુ વિય ઉત્તરપદત્થં પરિયુદાસિત્વા તંસદિસે વત્થુમ્હિ કારિયં પટિપાદયતિ, સો **પરિયુદાસવાચી** નામ.

વુત્તઞ્ચ

‘‘પસજ્જપ્પટિસેધસ્સ, લક્ખણં વત્થુનત્થિતા;
વત્થુતો અઞ્ઞત્ર વુત્તિ, પરિયુદાસલક્ખણ’’ન્તિ.

નન્વેવં સન્તેપિ ‘‘અબ્રાહ્મણો’’તિઆદીસુ કથમુત્તરપદત્થપ્પધાનતા સિયાતિ?

વુચ્ચતે – **બ્રાહ્મણા**દિસદ્દાનં બ્રાહ્મણાદિઅત્થસ્સેવ તંસદિસાદિઅત્થસ્સાપિ વાચકત્તા, **બ્રાહ્મણા**દિસદ્દા હિ કેવલાબ્રાહ્મણાદિઅત્થેસ્વેવ પાકટા, **ભૂ**સદ્દો વિયસત્તાયં, યદા તે પન અઞ્ઞેન સદિસાદિવાચકેન **ન**ઇતિ નિપાતેન યુજ્જન્તિ, તદા તંસદિસતદઞ્ઞતબ્બિરુદ્ધતદભાવેસુપિ વત્તન્તિ, **ભૂ**સદ્દો વિય **અન્વભિ**યાદિયોગે અનુભવનઅભિભવનાદીસુ, તસ્મા ઉત્તરપદત્થજોતકોયેવેત્થ **ન**ઇતિ નિપાતોતિ ન દોસો, તેન અબ્રાહ્મણોતિ બ્રાહ્મણસદિસોતિ વુત્તં હોતિ. એવં અમનુસ્સો, અસ્સમણો.

અઞ્ઞત્થે – ન બ્યાકતા અબ્યાકતા, અસંકિલિટ્ઠા, અપરિયાપન્ના.

વિરુદ્ધત્થે – ન કુસલા અકુસલા, કુસલપટિપક્ખાતિ અત્થો. એવં અલોભો, અમિત્તો.

પસજ્જપ્પટિસેધે – ન કત્વા અકત્વા, અકાતુન પુઞ્ઞં અકરોન્તો.

‘‘નસ્સ, તપ્પુરિસે’’તિ ચ વત્તતે.

૩૪૫. સરે અન.

નઇચ્ચેતસ્સ પદસ્સ તપ્પુરિસે ઉત્તરપદે **અન** હોતિ સરે પરે.

ન અસ્સો અનસ્સો, ન અરિયો અનરિયો. એવં અનિસ્સરો, અનિટ્ઠો, અનુપવાદો, ન આદાય અનાદાય, અનોલોકેત્વા ઇચ્ચાદિ.

કુપુબ્બપદો યથા – કુચ્છિતમન્નન્તિ નિચ્ચસમાસત્તા અઞ્ઞપદેન વિગ્ગહો, કમ્મધારયસમાસે કતે –

‘‘તપ્પુરિસે, સરે’’તિ ચ વત્તતે.

૩૪૬. કદદ કુસ્સ.

કુઇચ્ચેતસ્સ નિપાતસ્સ તપ્પુરિસે ઉત્તરપદે **કદ** હોતિ સરે પરે. કદન્નં. એવં કદસનં.

સરેતિ કિં? કુદારા, કુપુત્તા, કુદાસા, કુદિટ્ઠિ.

‘‘કુસ્સા’’તિ વત્તતે.

૩૪૭. કાપ્પત્થેસુ ચ.

કુઇચ્ચેતસ્સ અપ્પત્થે વત્તમાનસ્સ **કા** હોતિ તપ્પુરિસે ઉત્તરપદે પરે. બહુવચનુચ્ચારણતો કુચ્છિતત્થે ચ ક્વચિ તપ્પુરિસે. અપ્પકં લવણં કાલવણં. એવં કાપુપ્ફં, કુચ્છિતો પુરિસો કાપુરિસો, કુપુરિસો વા.

પાદિપુબ્બપદો ચ નિચ્ચસમાસોવ, પધાનં વચનં પાવચનં, ભુસં વદ્ધં પવદ્ધં, સરીરં, સમં, સમ્મા વા આધાનં સમાધાનં, વિવિધા મતિ વિમતિ, વિવિધો કપ્પો વિકપ્પો, વિસિટ્ઠો વા કપ્પો વિકપ્પો, અધિકો દેવો અતિદેવો. એવં અધિદેવો, અધિસીલં, સુન્દરો ગન્ધો સુગન્ધો, કુચ્છિતો ગન્ધો દુગ્ગન્ધો, સોભનં કતં સુકતં, અસોભનં કતં દુક્કટં ઇચ્ચાદિ.

યે ઇધ અવિહિતલક્ખણા નામનિપાતોપસગ્ગા, તેસં ‘‘નામાનં સમાસો’’તિ યોગવિભાગેન સમાસો દટ્ઠબ્બો. યથા – અપુનગેય્યા ગાથા, અચન્દમુલ્લોકિકાનિ મુખાનિ, અસ્સદ્ધભોજી, અલવણભોજીતિઆદીસુ અયુત્તત્થત્તા નાઞ્ઞેન સમાસો.

તથા દિટ્ઠો પુબ્બન્તિ દિટ્ઠપુબ્બો તથાગતં. એવં સુતપુબ્બો ધમ્મં, ગતપુબ્બો મગ્ગં, **કમ્મનિ** દિટ્ઠા પુબ્બન્તિ દિટ્ઠપુબ્બા દેવા તેન. એવં સુતપુબ્બા ધમ્મા, ગતપુબ્બા દિસા, પહારો, પરાભવો, વિહારો, આહારો, ઉપહારો ઇચ્ચાદિ.

કમ્મધારયસમાસો.

દિગુસમાસ

અથ દિગુસમાસો વુચ્ચતે.

તયો લોકા સમાહટા ચિત્તેન સમ્પિણ્ડિતા, તિણ્ણં લોકાનં સમાહારોતિ વા અત્થે –

‘‘નામાનં સમાસો યુત્તત્થો’’તિ વત્તમાને ‘‘દ્વિપદે’’તિઆદિના કમ્મધારયસમાસો, તતો સમાસસઞ્ઞાયં, વિભત્તિલોપે, પકતિભાવે ચ કતે –

‘‘કમ્મધારયો’’તિ વત્તતે.

૩૪૮. સઙ્ખ્યાપુબ્બો દિગુ.

સઙ્ખ્યાપુબ્બો કમ્મધારયસમાસો દિગુસઞ્ઞો હોતિ.

દ્વે ગાવો દિગુ, દિગુસદિસત્તા અયમ્પિ સમાસો **દિગૂ**તિ વુત્તો. અથ વા સઙ્ખ્યાપુબ્બત્તનપુંસકેકત્તસઙ્ખાતેહિ દ્વીહિ લક્ખણેહિ ગતો અવગતોતિ દિગૂતિ વુચ્ચતિ, દ્વીહિ વા લક્ખણેહિ ગચ્છતિ પવત્તતીતિ દિગુ. એત્થ ચ ‘‘સઙ્ખ્યાપુબ્બો’’તિ વુત્તત્તા સઙ્ખ્યાસદ્દસ્સેવ પુબ્બનિપાતો, ‘‘ઉભે તપ્પુરિસા’’તિ તપ્પુરિસસઞ્ઞા.

‘‘નપુંસકલિઙ્ગો’’તિ વત્તતે.

૩૪૯. દિગુસ્સેકત્તં.

દિગુસ્સ સમાસસ્સ એકત્તં હોતિ, નપુંસકલિઙ્ગત્તઞ્ચ.

સમાહારદિગુસ્સેતં ગહણં, તત્થ સબ્બત્થેકવચનમેવ હોતિ, અઞ્ઞત્ર પન બહુવચનમ્પિ, નામબ્યપદેસસ્યાદ્યુપ્પત્તિ **અ**માદેસાદિ.

તિલોકં, હે તિલોક, તિલોકં, તિલોકેન, તિલોકસ્સ, તિલોકા તિલોકસ્મા તિલોકમ્હા, તિલોકસ્સ, તિલોકે તિલોકમ્હિ તિલોકસ્મિં.

એવં તયો દણ્ડા તિદણ્ડં, તીણિ મલાનિ સમાહટાનિ, તિણ્ણં મલાનં સમાહારોતિ વા તિમલં, તિલક્ખણં, ચતુસ્સચ્ચં, ચતસ્સો દિસા ચતુદ્દિસં, ‘‘સરો રસ્સો નપુંસકે’’તિ રસ્સત્તં, પઞ્ચસિક્ખાપદં, સળાયતનં, સત્તાહં, અટ્ઠસીલં, નવલોકુત્તરં, દસસીલં, સતયોજનં.

તથા – દ્વે રત્તિયો દ્વિરત્તં, તિસ્સો રત્તિયો તિરત્તં, દ્વે અઙ્ગુલિયો દ્વઙ્ગુલં, સત્ત ગોદાવરિયો, તાસં સમાહારોતિ વા સત્તગોદાવરં.

એત્થ ચ રત્તિ અઙ્ગુલિ ગોદાવરીનમન્તસ્સ –

૩૫૦. ક્વચિ સમાસન્તગતાનમકારન્તો.

રાજાદિગણસ્સેતં ગહણં, તેન સમાસન્તગતાનં **રાજાદી**નં નામાનં અન્તો ક્વચિ **અ**કારો હોતીતિ અત્થો. **કાર**ગ્ગહણેન બહુબ્બીહાદિમ્હિ સમાસન્તે ક્વચિ **ક**પ્પચ્ચયો હોતિ, **સુરભિ સુ દુ પૂતી**હિ **ગન્ધ**ન્તસ્સિકારો ચ.

અથ વા **અ** ચ **કો** ચ અકા, **ર**કારો પદસન્ધિકરો, તેન ક્વચિ સમાસન્તગતાનમન્તો હુત્વા **અ ક** ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તીતિ અત્થો. તેન પઞ્ચ ગાવો સમાહટાતિ અત્થે સમાસાદિં કત્વા સમાસન્તે **અ**પ્પચ્ચયે, ''ઓ સરે ચા''તિ **અવા**દેસે ચ કતે ''પઞ્ચગવ''ન્તિઆદિ ચ સિજ્ઝતિ. ''દ્વિરત્ત''ન્તિઆદીસુ પન **અ**પ્પચ્ચયે કતે પુબ્બસરસ્સ ''સરલોપો''તિઆદિના લોપો.

અસમાહારદિગુ યથા – એકો ચ સો પુગ્ગલો ચાતિ એકપુગ્ગલો. એવં એકધમ્મો, એકપુત્તો, તયો ભવા તિભવા, ચતસ્સો દિસા ચતુદ્દિસા, દસસહસ્સચક્કવાળાનિ ઇચ્ચાદિ.

દિગુસમાસો.

તપ્પુરિસસમાસ

અથ તપ્પુરિસસમાસો વુચ્ચતે.

સો પન દુતિયાદીસુ છસુ વિભત્તીસુ ભાવતો છબ્બિધો. તત્થ દુતિયાતપ્પુરિસો ગતનિસ્સિતાતીતાતિક્કન્તપ્પત્તાપન્નાદીહિ ભવતિ.

સરણં ગતોતિ વિગ્ગહે –

''તપ્પુરિસો''તિ વત્તતે.

૩૫૧. અમાદયો પરપદેભિ.

અમાદિવિભત્યન્તાનિ યુત્તત્થાનિ પુબ્બપદાનિ નામેહિ પરપદેભિ સહ વિભાસા સમસ્યન્તે, સો સમાસો તપ્પુરિસસઞ્ઞો હોતિ. અયઞ્ચ તપ્પુરિસો અભિધેય્યવચનલિઙ્ગો.

ગતાદિસદ્દા કિતન્તત્તા તિલિઙ્ગા, વિભત્તિલોપાદિ સબ્બં પુબ્બસમં. સો સરણગતો, તે સરણગતા. સા સરણગતા, તા સરણગતાયો. તં કુલં સરણગતં, તાનિ કુલાનિ સરણગતાનિ ઇચ્ચાદિ.

એવં અરઞ્ઞગતો, ભૂમિગતો, ધમ્મં નિસ્સિતો ધમ્મનિસ્સિતો, અત્થનિસ્સિતો, ભવં અતીતો ભવાતીતો, કાલાતીતો, પમાણં અતિક્કન્તં પમાણાતિક્કન્તં. લોકાતિક્કન્તં, સુખં પત્તો સુખપ્પત્તો, દુક્ખપ્પત્તો, સોતં આપન્નો સોતાપન્નો, નિરોધસમાપન્નો, રથં આરુળ્હો રથારુળ્હો, સબ્બરત્તિં સોભનો સબ્બરત્તિસોભનો, મુહુત્તસુખં.

ઉપપદસમાસે પન વુત્તિયેવ તસ્સ નિચ્ચત્તા. યથા – કમ્મં કરોતીતિ કમ્મકારો, કુમ્ભકારો, અત્થં કામેતીતિ અત્થકામો, ધમ્મકામો, ધમ્મં ધારેતીતિ ધમ્મધરો, વિનયધરો, સચ્ચં વદિતું સીલમસ્સાતિ સચ્ચવાદી ઇચ્ચાદિ.

તવન્તુમાનન્તાદિકિતન્તેહિ વાક્યમેવ વવત્થિતવિભાસાધિકારતો. યથા – ઓદનં ભુત્તવા, ધમ્મં સુણમાનો, ધમ્મં સુણન્તો, કટં કરાનો, અનભિધાનતો વા, અભિધાનલક્ખણા હિ તદ્ધિતસમાસકિતકાતિ.

દુતિયાતપ્પુરિસો.

તતિયા કિતક પુબ્બ સદિસ સમૂનત્થ કલહ નિપુણ મિસ્સસખિલાદીહિ.

બુદ્ધેન ભાસિતો બુદ્ધભાસિતો, ધમ્મો. એવં જિનદેસિતો, સત્થારા વણ્ણિતો સત્થુવણ્ણિતો, વિઞ્ઞૂહિ ગરહિતો વિઞ્ઞુગરહિતો, વિઞ્ઞુપ્પસત્થો, ઇસ્સરકતં, સયંકતં, સુકેહિ આહટં સુકાહટં, રઞ્ઞા હતો રાજહતો, રોગપીળિતો, અગ્ગિદડ્ઢો, સપ્પદટ્ઠો, સલ્લેન વિદ્ધો સલ્લવિદ્ધો, ઇચ્છાય અપકતો ઇચ્છાપકતો, સીલેન સમ્પન્નો સીલસમ્પન્નો. એવં સુખસહગતં, ઞાણસમ્પયુત્તં, મિત્તસંસગ્ગો, પિયવિપ્પયોગો, જાતિત્થદ્ધો, ગુણહીનો, ગુણવુડ્ઢો, ચતુવગ્ગકરણીયં, ચતુવગ્ગાદિકત્તબ્બં, કાકેહિ પેય્યા કાકપેય્યા, નદી.

ક્વચિ વુત્તિયેવ, ઉરેન ગચ્છતીતિ ઉરગો, પાદેન પિવતીતિ પાદપો. ક્વચિ વાક્યમેવ, પરસુના છિન્નવા, કાકેહિ પાતબ્બા, દસ્સનેન પહાતબ્બા.

પુબ્બાદિયોગે – માસેન પુબ્બો માસપુબ્બો. એવં માતુસદિસો, પિતુસમો, એકૂનવીસતિ, સીલવિકલો, અસિકલહો, વાચાનિપુણો, યાવકાલિકસંમિસ્સં, વાચાસખિલો, સત્થારા સદિસો સત્થુકપ્પો, પુઞ્ઞેન અત્થિકો પુઞ્ઞત્થિકો, ગુણાધિકો, ગુળેન સંસટ્ઠો ઓદનો ગુળોદનો, ખીરોદનો, અસ્સેન યુત્તો રથો અસ્સરથો, મગ્ગચિત્તં, જમ્બુયા પઞ્ઞાતો લક્ખિતો દીપો જમ્બુદીપો, એકેન અધિકા દસ એકાદસ, જાતિયા અન્ધો જચ્ચન્ધો, પકતિયા મેધાવી પકતિમેધાવી ઇચ્ચાદિ.

તતિયાતપ્પુરિસો.

ચતુત્થી તદત્થઅત્થહિતદેય્યાદીહિ.

તદત્થે – કથિનસ્સ દુસ્સં કથિનદુસ્સં, કથિનચીવરત્થાયાતિ અત્થો. એવં ચીવરદુસ્સં, ચીવરમૂલ્યં, યાગુયા અત્થાય તણ્ડુલા યાગુતણ્ડુલા, ભત્તતણ્ડુલા, સઙ્ઘસ્સત્થાય ભત્તં સઙ્ઘભત્તં, આગન્તુકાનમત્થાય ભત્તં આગન્તુકભત્તં. એવં ગમિકભત્તં, પાસાદાય દબ્બં પાસાદદબ્બં.

અત્થે ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સત્થાય વિહારો ભિક્ખુસઙ્ઘત્થો વિહારો, ભિક્ખુસઙ્ઘત્થા યાગુ, ભિક્ખુસઙ્ઘત્થં ચીવરં. યસ્સત્થાય યદત્થો, યદત્થા, યદત્થં. એવં તદત્થો, તદત્થા. તદત્થં. એતદત્થો વાયામો, એતદત્થા કથા, એતદત્થં સોતાવધાનં. કિમત્થં, અત્તત્થં, પરત્થં, વિનયો સંવરત્થાય, સુખં સમાધત્થાય, નિબ્બિદા વિરાગત્થાય, વિરાગો વિમુત્તત્થાય. તથા લોકસ્સ હિતો લોકહિતો, બુદ્ધસ્સ દેય્યં બુદ્ધદેય્યં, પુપ્ફં. સઙ્ઘદેય્યં, ચીવરં. ઇધ ન ભવતિ, સઙ્ઘસ્સ દાતબ્બં, સઙ્ઘસ્સ દાતું ઇચ્ચાદિ.

ચતુત્થીતપ્પુરિસો.

પઞ્ચમી અપગમન ભય વિરતિ મોચનત્થાદીહિ.

મેથુનસ્મા અપેતો મેથુનાપેતો. એવં પલાપાપગતો, નગરનિગ્ગતો, પિણ્ડપાતપટિક્કન્તો. ગામતો નિક્ખન્તં ગામનિક્ખન્તં, રુક્ખગ્ગા પતિતો રુક્ખગ્ગપતિતો, સાસનચુતો, આપત્તિવુટ્ઠાનં, ધરણિતલુગ્ગતો, સબ્બભવેહિ નિસ્સટો સબ્બભવનિસ્સટો.

ભયત્થાદિયોગે યથા – રાજતો ભયં રાજભયં, ચોરેહિ ભયં ચોરભયં, અમનુસ્સેહિ ભયં અમનુસ્સભયં, અગ્ગિતો ભયં અગ્ગિભયં. પાપતો ભીતો પાપભીતો , પાપભીરુકો, અકત્તબ્બતો વિરતિ અકત્તબ્બવિરતિ. એવં કાયદુચ્ચરિતવિરતિ, વચીદુચ્ચરિતવિરતિ, બન્ધના મુત્તો બન્ધનમુત્તો, વનમુત્તો, બન્ધનમોક્ખો, કમ્મતો સમુટ્ઠિતં કમ્મસમુટ્ઠિતં, ઉક્કટ્ઠુક્કટ્ઠં, ઓમકોમકં.

ક્વચિ વુત્તિયેવ, કમ્મતો જાતં કમ્મજં. એવં ચિત્તજં, ઉતુજં, આહારજં. ઇધ ન ભવતિ, પાસાદા પતિતો.

પઞ્ચમીતપ્પુરિસો.

છટ્ઠી રઞ્ઞો પુત્તો રાજપુત્તો. એવં રાજપુરિસો, આચરિયપૂજકો, બુદ્ધસાવકો, બુદ્ધરૂપં, જિનવચનં, સમુદ્દઘોસો, ધઞ્ઞાનં રાસિ ધઞ્ઞરાસિ, પુપ્ફગન્ધો, ફલરસો, કાયસ્સ લહુતા કાયલહુતા, મરણસ્સતિ, રુક્ખમૂલં, અયસ્સ પત્તો અયોપત્તો, એવં સુવણ્ણકટાહં, પાનીયથાલકં, સપ્પિકુમ્ભો.

''દેવાનં રાજા''તિ અત્થે સમાસાદિમ્હિ કતે ''ક્વચિ સમાસન્તગતાનમકારન્તો''તિ **અ**કારો, તતો ''સ્યા ચા''તિ **આત્તં ન** ભવતિ. દેવરાજો, દેવરાજા, દેવરાજં, દેવરાજે ઇચ્ચાદિ **પુરિસ**સદ્દસમં. **અ**ત્તાભાવે સો દેવરાજા, તે દેવરાજાનો ઇચ્ચાદિ **રાજ**સદ્દસમં. તથા દેવાનં સખા દેવસખો, દેવસખા, સો દેવસખા, તે દેવસખાનો ઇચ્ચાદિ.

પુમસ્સ લિઙ્ગં પુલ્લિઙ્ગં. એવં પુમ્ભાવો, પુમન્તલોપાદિ.

હત્થિપદં, ઇત્થિરૂપં, ભિક્ખુનિસઙ્ઘો, જમ્બુસાખા, એત્થ ચ ''ક્વચાદિમજ્ઝુત્તરાન''ન્તિઆદિના મજ્ઝે **ઈ**કારૂકારાનં રસ્સત્તં.

વિભાસાધિકારતો ક્વચિ વાક્યમેવ, સહસા કમ્મસ્સ કત્તારો, ભિન્નાનં સન્ધાતા, કપ્પસ્સ તતિયો ભાગો, યા ચ પક્ખસ્સ અટ્ઠમી, મનુસ્સાનં ખત્તિયો સૂરતમો.

યુત્તત્થો ઇચ્ચેવ? ''ભટો રઞ્ઞો પુરિસો દેવદત્તસ્સા''તિ એત્થ ''ભટસમ્બન્ધે છટ્ઠી''તિ અઞ્ઞમઞ્ઞાનપેક્ખતાય અયુત્તત્થભાવતો સમાસો ન ભવતિ, ''કોસલસ્સ રઞ્ઞો પુત્તો''તિઆદીસુ પન સાપેક્ખતાય અસમત્થત્તા ન ભવતિ, **સમ્બન્ધી**સદ્દાનં પન નિચ્ચં સાપેક્ખત્તેપિ ગમકત્તા સમાસો, યથા – દેવદત્તસ્સ ગુરુકુલં, ભગવતો સાવકસઙ્ઘોતિઆદિ.

છટ્ઠીતપ્પુરિસો.

સત્તમી રૂપે સઞ્ઞા રૂપસઞ્ઞા, એવં રૂપસઞ્ચેતના, સંસારદુક્ખં, ચક્ખુમ્હિ સન્નિસ્સિતં વિઞ્ઞાણં ચક્ખુવિઞ્ઞાણં, ધમ્મે રતો ધમ્મરતો, ધમ્માભિરતિ, ધમ્મરુચિ, ધમ્મગારવો, ધમ્મેસુ નિરુત્તિ ધમ્મનિરુત્તિ, દાનાધિમુત્તિ, ભવન્તરકતં, દસ્સને અસ્સાદો દસ્સનસ્સાદો, અરઞ્ઞે વાસો અરઞ્ઞવાસો, વિકાલે ભોજનં વિકાલભોજનં, કાલે

વસ્સં કાલવસ્સં, વને પુપ્ફં વનપુપ્ફં. એવં વનમહિસો, ગામસૂકરો, સમુદ્દમચ્છો, આવાટકચ્છપો, આવાટમણ્ડૂકો, કૂપમણ્ડૂકો, તિત્થનાવા, ઇત્થીસુ ધુત્તો ઇત્થિધુત્તો છાયાય સુક્ખો છાયાસુક્ખો, અઙ્ગારપક્કં, ચારકબદ્ધો.

ઇધ વુત્તિયેવ, યથા – વને ચરતીતિ વનચરો, કુચ્છિમ્હિ સયતીતિ કુચ્છિસયો, થલે તિટ્ઠતીતિ થલટ્ઠો. એવં જલટ્ઠો, પબ્બતટ્ઠો, મગ્ગટ્ઠો, પઙ્કે જાતં પઙ્કજં, સિરે રુહતીતિ સિરોરુહં ઇચ્ચાદિ.

ઇધ ન ભવતિ, ભોજને મત્તઞ્ઞુતા, ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતા, આસને નિસિન્નો, આસને નિસીદિતબ્બં.

સત્તમીતપ્પુરિસો.

‘‘તદનુપરોધેના’’તિ વુત્તત્તા યથાભિધાનં તપ્પુરિસે ક્વચિ **અચ્ચન્તા**દીસુ **અમા**દિવિભત્યન્તં પુબ્બપદં પરં સમ્ભવતિ.

યથા – અન્તં અતિક્કન્તં અચ્ચન્તં, અચ્ચન્તાનિ, વેલં અતિક્કન્તો અતિવેલો, રસ્સત્તં. એવં માલં અતીતો અતિમાલો, પત્તજીવિકો, આપન્નજીવિકો, અક્ખં પતિગતં નિસ્સિતન્તિ પચ્ચક્ખં દસ્સનં, પચ્ચક્ખો અત્તભાવો, પચ્ચક્ખા બુદ્ધિ, અત્થં અનુગતં અન્વત્થં, કોકિલાય અવકુટ્ઠં અવકોકિલં વનં, પરિચ્ચત્તન્તિ અત્થો. અવમયૂરં, અજ્ઝયનાય પરિગિલાનો પરિયજ્ઝયનો, કમ્મસ્સ અલં સમત્થોતિ અલંકમ્મો, વચનાય અલન્તિ અલંવચનો, વાનતો નિક્ખન્તં નિબ્બાનં, કિલેસેહિ નિક્ખન્તો નિક્કિલેસો, નિરઙ્ગણો, કોસમ્બિયા નિક્ખન્તો નિક્કોસમ્બી, વનતો નિય્યાતો નિબ્બનો, આચરિયતો પરો પાચરિયો. એવં પય્યકો, પરહિય્યો, ગઙ્ગાય ઉપરિ ઉપરિગઙ્ગં. એવં હેટ્ઠાનદી, અન્તોસમાપત્તિ, હંસાનં રાજા રાજહંસો, હંસરાજા વા, માસસ્સ અદ્ધં અદ્ધમાસં, માસદ્ધં વા, આમલકસ્સ અદ્ધં અદ્ધામલકં, આમલકદ્ધં વા, કહાપણસ્સ અડ્ઢં અડ્ઢકહાપણં, અડ્ઢમાસકં, રત્તિયા અડ્ઢં અડ્ઢરત્તં, રત્તિયા પુબ્બં પુબ્બરત્તં, રત્તિયા પચ્છા પચ્છારત્તં. એત્થ ચ ‘‘ક્વચિ સમાસન્તગતાનમકારન્તો’’તિ **રત્તિ**સદ્દન્તસ્સ **અત્તં**, અહસ્સ પુબ્બં પુબ્બન્હં. એવં સાયન્હં, ‘‘તેસુ વુદ્ધી’’તિઆદિના **અહસ્સ અન્હા**દેસો.

અમાદિપરતપ્પુરિસો.

ક્વચિ તપ્પુરિસે ‘‘પભઙ્કરા’’દીસુ વિભત્તિલોપો ન ભવતિ.

યથા – પભં કરોતીતિ અત્થે ‘‘અમાદયો પરપદેભી’’તિ સમાસો, ‘‘નામાનં સમાસો યુત્તત્થો’’તિ સમાસસઞ્ઞા, તતો ‘‘તેસં વિભત્તિયો લોપા ચા’’તિ વિભત્તિલોપે સમ્પત્તે તત્થેવ **ચ**ગ્ગહણેન પુબ્બપદે વિભત્તિલોપાભાવો. સેસં સમં. પભઙ્કરો, અમતં દદાતીતિ અમતન્દદો, રણં જહાતીતિ રણઞ્જહો, જુતિં ધારેતીતિ જુતિન્ધરો, તથા સહસાકતં, પરસ્સપદં. અત્તનોપદં, ભયતો ઉપટ્ઠાનં ભયતૂપટ્ઠાનં, પરતોઘોસો, ગવંપતિત્થેરો, મનસિકારો, પુબ્બેનિવાસો, પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિ, મજ્ઝેકલ્યાણં, અન્તેવાસી, અન્તેવાસિકો, જનેસુતો, ઉરસિલોમો, કણ્ઠેકાળો, સરસિજમિચ્ચાદિ.

અલોપતપ્પુરિસો.

તપ્પુરિસસમાસો નિટ્ઠિતો.

બહુબ્બીહિસમાસ

અથ બહુબ્બીહિસમાસો વુચ્ચતે.

સો ચ નવવિધો દ્વિપદો તુલ્યાધિકરણો, દ્વિપદો ભિન્નાધિકરણો, તિપદો **ન**નિપાતપુબ્બપદો, **સહ**પુબ્બપદો ઉપમાનપુબ્બપદો સઙ્ખ્યોભયપદો દિસન્તરાળત્થો બ્યતિહારલક્ખણો ચાતિ.

તત્થ **દ્વિપદો તુલ્યાધિકરણો** બહુબ્બીહિ કમ્માદીસુ છસુ વિભત્યત્થેસુ ભવતિ.

તત્થ **દુતિયત્થે** તાવ – ''આગતા સમણા ઇમં સઙ્ઘારામ''ન્તિ વિગ્ગહે –

૩૫૨. અઞ્ઞપદત્થેસુ બહુબ્બીહિ.

સમસ્યમાનપદતો અઞ્ઞેસં પઠમદુતિયાદિવિભત્યન્તાનં પદાનમત્થેસુ યુત્તત્થાનિ નામાનિ વિભાસા સમસ્યન્તે, સો સમાસો બહુબ્બીહિસઞ્ઞો ચ હોતિ.

બહવો વીહયો યસ્સ સો બહુબ્બીહિ, બહુબ્બીહિસદિસત્તા અયમ્પિસમાસો અન્વત્થસઞ્ઞાવસેન **બહુબ્બીહી**તિ વુત્તો, અઞ્ઞપદત્થપ્પધાનો હિ બહુબ્બીહિ.

દુવિધો ચાયં બહુબ્બીહિ તગ્ગુણસંવિઞ્ઞાણાતગ્ગુણસંવિઞ્ઞાણવસેન, તેસુ યત્થ વિસેસનભૂતો અત્થો **અઞ્ઞપદત્થ**ગ્ગહણેન ગય્હતિ, સો **તગ્ગુણસંવિઞ્ઞાણો**, યથા – લમ્બકણ્ણમાનયાતિ.

યત્થ પન ન ગય્હતિ, સો **અતગ્ગુણસંવિઞ્ઞાણો**, યથા – બહુધનમાનયાતિ.

ઇધ **બહુબ્બીહિ**સદ્દે વિય વિસેસનસ્સ પુબ્બનિપાતો, સેસં પુબ્બસમં.

આગતસમણો સઙ્ઘારામો. એત્થ ચ **આગત**સદ્દો, **સમણ**સદ્દો ચ અત્તનો અત્થે અઠત્વા દુતિયાવિભત્યત્થભૂતે સઙ્ઘારામસઙ્ખાતે અઞ્ઞપદત્થે વત્તન્તિ, તદત્થજોતનત્થમેવ તદનન્તરં ''સઙ્ઘારામો''તિ પદન્તરં પયુજ્જતિ, તતો સમાસેનેવ કમ્મત્થસ્સ અભિહિતત્તા પુન દુતિયા ન હોતિ. **ઇદં**સદ્દસ્સ ચ અપ્પયોગો, એવં સબ્બત્થ. બહુબ્બીહિ ચાયં અભિધેય્યલિઙ્ગવચનો.

તથા આગતસમણા સાવત્થિ, આગતસમણં જેતવનં, પટિપન્ના અદ્ધિકા યં પથં સોયં પટિપન્નદ્ધિકો પથો , અભિરુળ્હા વાણિજા યં નાવં સા અભિરુળ્હવાણિજા નાવા. એવં કમ્મત્થે બહુબ્બીહિ.

તતિયત્થે બહુબ્બીહિ યથા – જિતાનિ ઇન્દ્રિયાનિ યેન સમણેન સોયં જિતિન્દ્રિયો સમણો. એવં દિટ્ઠધમ્મો, પત્તધમ્મો, કતકિચ્ચો, જિતા મારા અનેનાતિ જિતમારો ભગવા, પટિવિદ્ધસબ્બધમ્મો.

ચતુત્થિયત્થે બહુબ્બીહિ યથા – દિન્નો સુઙ્કો યસ્સ રઞ્ઞો સોયં દિન્નસુઙ્કો રાજા, ઉપનીતં ભોજનં અસ્સ સમણસ્સાતિ ઉપનીતભોજનો સમણો, ઉપહટો બલિ અસ્સાતિ ઉપહટબલિ યક્ખો.

પઞ્ચમિયત્થે બહુબ્બીહિ યથા – નિગ્ગતા જના અસ્મા ગામા સોયં નિગ્ગતજનો ગામો, નિગ્ગતો અયો અસ્માતિ નિરયો, નિગ્ગતા કિલેસા એતસ્માતિ નિક્કિલેસો, અપેતં વિઞ્ઞાણં અસ્માતિ અપેતવિઞ્ઞાણો મતકાયો, અપગતં ભયભેરવં અસ્માતિ અપગતભયભેરવો અરહા.

છટ્ઠિયત્થે બહુબ્બીહિ યથા – છિન્ના હત્થા યસ્સ પુરિસસ્સ સોયં છિન્નહત્થો પુરિસો. એવં પરિપુણ્ણસઙ્કપ્પો, ખીણાસવો, વીતો રાગો અસ્સાતિ વીતરાગો, દ્વે પદાનિ અસ્સાતિ દ્વિપદો, દ્વિહત્થો પટો, તેવિજ્જો, ચતુપ્પદો, પઞ્ચ ચક્ખૂનિ અસ્સાતિ પઞ્ચચક્ખુ ભગવા, છળભિઞ્ઞો, રસ્સત્તં, નવઙ્ગં સત્થુસાસનં, દસબલો, અનન્તઞાણો, તીણિ દસ પરિમાણમેતેસન્તિ તિદસા દેવા, સમાસન્તસ્સ **અત્તં**, ઇધ **પરિમાણ**સદ્દસ્સ સન્નિધાનતો **દસ**સદ્દો સઙ્ખ્યાને વત્તતે, અયં પચ્ચયો એતેસન્તિ ઇદપ્પચ્ચયા, કો પભવો અસ્સાતિ કિંપભવો અયં કાયો, વિગતં મલમસ્સાતિ વિમલો, સુન્દરો ગન્ધો અસ્સાતિ સુગન્ધં ચન્દનં. એવં સુસીલો, સુમુખો, કુચ્છિતો ગન્ધો અસ્સાતિ દુગ્ગન્ધં કુણપં, દુટ્ઠુ મનો અસ્સાતિ દુમ્મનો. એવં દુસ્સીલો, દુમ્મુખો, તપો એવ ધનં અસ્સાતિ તપોધનો, ખન્તિસઙ્ખાતં બલં અસ્સાતિ ખન્તિબલો, ઇન્દોતિ નામં એતસ્સાતિ ઇન્દનામો.

છન્દજાતાદીસુ વિસેસનવિસેસિતબ્બાનં યથિચ્છિતત્તા ઉભયં પુબ્બં નિપતતિ, યથા – છન્દો જાતો અસ્સાતિ છન્દજાતો, જાતો છન્દો અસ્સાતિપિ જાતછન્દો. એવં સઞ્જાતપીતિસોમનસ્સો, પીતિસોમનસ્સસઞ્જાતો, માસજાતો, જાતમાસો, છિન્નહત્થો, હત્થચ્છિન્નો.

''દીઘા જઙ્ઘાયસ્સા''તિ વિગ્ગહે સમાસાદિમ્હિ કતે –

''તુલ્યાધિકરણે, પદે''તિ ચ વત્તતે.

૩૫૩. ઇત્થિયં ભાસિતપુમિત્થી પુમાવ ચે.

ઇત્થિયં વત્તમાને તુલ્યાધિકરણે પદે પરે પુબ્બે ભાસિતપુમા ઇત્થિવાચકો સદ્દો અત્થિ ચે, સો પુમા ઇવ દટ્ઠબ્બોતિ પુબ્બપદે ઇત્થિપ્પચ્ચયાભાવો, બહુબ્બીહિવિસયોયં, ઉપરિ ''કમ્મધારયસઞ્ઞે ચા''તિ વક્ખમાનત્તા.

૩૫૪. ક્વચાદિમજ્ઝુત્તરાનં દીઘરસ્સાપચ્ચયેસુ ચ.

ક્વચિ તદ્ધિતસમાસનામોપસગ્ગાદીસુ પદેસુ આદિમજ્ઝુત્તરભૂતાનં સરાનં જિનવચનાનુપરોધેન દીઘરસ્સા હોન્તિ પચ્ચયેસુ, અપચ્ચયેસુ પરેસુ, અપરભૂતેસુ ચ.

તત્થ

દીઘત્તં પાકટાનૂપ- ધાતાદો મધુવાદિસુ;
રસ્સત્તં અજ્જવે ઇત્થિ- રૂપાદો ચ ક, તાદિસૂતિ.

બહુબ્બીહિસમાસે સતિ પુલ્લિઙ્ગે ઉત્તરપદન્તસ્સ રસ્સત્તં. દીઘજઙ્ઘો પુરિસો, તથા પહૂતા જિવ્હા અસ્સાતિ પહૂતજિવ્હો ભગવા. મહતી પઞ્ઞા અસ્સાતિ મહાપઞ્ઞો. ''મહતં મહા તુલ્યાધિકરણે પદે''તિ **મહા**દેસો.

ઇત્થિયમિતિ કિં? ખમાધનો. **ભાસિતપુમા**તિ કિં? સદ્ધાધુરો, સદ્ધાપકતિકો, પઞ્ઞાપકતિકો, પઞ્ઞાવિસુદ્ધિકો, એત્થ ચ ‘‘ક્વચિ સમાસન્તગતાનમકારન્તો’’તિ **ક**પ્પચ્ચયો. **તુલ્યાધિકરણે** ઇચ્ચેવ? સમણિભત્તિકો, કુમારિભત્તિકો, કુમારિભત્તિ.

પુબ્બપદસ્સેવાયં પુમ્ભાવાતિદેસો, તેન ઇધ ન ભવતિ. બહુદાસિકો પુરિસો. બહુકુમારિકં કુલં.

‘‘ગાણ્ડિવો ધનુ અસ્સા’’તિ વિગ્ગય્હ સમાસાદિમ્હિ કતે –

૩૫૫. ધનુમ્હા ચ.

તિપદમિદં. ક્વચિસમાસન્તગતા **ધનુ**સદ્દા **આ**પચ્ચયો હોતિ, **ચ**સદ્દેન **ધમ્મા**દિતો ચ, ‘‘વમોદુદન્તાન’’ન્તિ **વ**કારો, ગાણ્ડિવધન્વા. એવં પચ્ચક્ખધમ્મા.

ક્વચીતિ કિં? સહસ્સથામધનુ, પચ્ચક્ખધમ્મો, વિદિતધમ્મો.

નાનાદુમપતિતપુપ્ફવાસિતસાનુ ઇચ્ચત્ર – નાનપ્પકારા દુમા નાનાદુમા, નાનાદુમેહિ પતિતાનિ નાનાદુમપતિતાનિ, નાનાદુમપતિતાનિ ચ તાનિ પુપ્ફાનિ ચાતિ નાનાદુમપતિતપુપ્ફાનિ, તેહિ વાસિતા નાનાદુમપતિતપુપ્ફવાસિતા, નાનાદુમપતિતપુપ્ફવાસિતા સાનૂ યસ્સ પબ્બતસ્સ સોયં નાનાદુમપતિતપુપ્ફવાસિતસાનુ પબ્બતો. અયં પન કમ્મધારયતપ્પુરિસગબ્ભો તુલ્યાધિકરણબહુબ્બીહિ.

તથા બ્યાલમ્બો અમ્બુધરો બ્યાલમ્બમ્બુધરો, તસ્સ બિન્દૂનિ બ્યાલમ્બમ્બુધરબિન્દૂનિ, તેહિ ચુમ્બિતો બ્યાલમ્બમ્બુધરબિન્દુચુમ્બિતો, તાદિસો કૂટો યસ્સ સોયં **બ્યાલમ્બમ્બુધરબિન્દુચુમ્બિતકૂટો** ઇચ્ચાદિ.

સત્તમિયત્થે બહુબ્બીહિ યથા – સમ્પન્નાનિ સસ્સાનિ યસ્મિં જનપદે સોયં સમ્પન્નસસ્સો જનપદો, સુલભો પિણ્ડો ઇમસ્મિન્તિ સુલભપિણ્ડો દેસો. આકિણ્ણા મનુસ્સા યસ્સં રાજધાનિયં સા આકિણ્ણમનુસ્સા રાજધાની, બહવો તાપસા એતસ્મિન્તિ બહુતાપસો અસ્સમો, ઉપચિતં મંસલોહિતં અસ્મિન્તિ ઉપચિતમંસલોહિતં સરીરં, બહવો સામિનો અસ્મિન્તિ બહુસ્સામિકં નગરં.

‘‘બહૂ નદિયો અસ્મિ’’ન્તિ અત્થે સમાસાદિમ્હિ કતે –

સમાસન્તગ્ગહણં, **ક**પ્પચ્ચયો ચ વત્તતે.

૩૫૬. નદિમ્હા ચ.

સમાસન્તગતા **નદિમ્હા** **ક**પ્પચ્ચયો હોતિ, **ચ**સદ્દેન તુઅન્તા ચ. નિચ્ચત્થં વચનં. **નદી**તિ ચેત્થ ઇત્થિવાચકાનં **ઈ**કારૂકારાનં પરસમઞ્ઞા, તતો ‘‘ક્વચાદિમજ્ઝુત્તરાન’’ન્તિઆદિના નદિસઞ્ઞસ્સ **ક**પ્પચ્ચયે રસ્સત્તં, બહુનદિકો જનપદો. એવં બહુજમ્બુકં વનં. બહુનારિકોતિ છટ્ઠીબહુબ્બીહિના સિદ્ધં. બહવો કત્તારો અસ્મિં, અસ્સાતિ વા બહુકત્તુકો દેસો. એવં બહુભત્તુકો.

ભિન્નાધિકરણો યથા – એકરત્તિં વાસો અસ્સાતિ એકરત્તિવાસો, સમાનેન જનેન સદ્ધિં વાસો અસ્સાતિ સમાનવાસો પુરિસો. ઉભતો બ્યઞ્જનમસ્સ અત્થીતિ ઉભભોબ્યઞ્જનકો, છત્તં પાણિમ્હિ અસ્સાતિ છત્તપાણિ પુરિસો. એવં દણ્ડપાણિ, સત્થપાણિ, વજિરપાણિ, ખગ્ગહત્થો, સત્થહત્થો, દાને અજ્ઝાસયો અસ્સાતિ દાનજ્ઝાસયો, દાનાધિમુત્તિકો, બુદ્ધભત્તિકો, સદ્ધમ્મગારવો ઇચ્ચાદિ.

તિપદો યથા – પરક્કમેનાધિગતા સમ્પદા યેહિ તે ભવન્તિ પરક્કમાધિગતસમ્પદા મહાપુરિસા. એવં ધમ્માધિગતભોગા, ઓણીતો પત્તતો પાણિ યેન સોયં ઓણીતપત્તપાણિ, સીહસ્સ પુબ્બદ્ધં વિય કાયો અસ્સાતિ સીહપુબ્બદ્ધકાયો, મત્તા બહવો માતઙ્ગા અસ્મિન્તિ મત્તબહુમાતઙ્ગં વનં ઇચ્ચાદિ.

નનિપાતપુબ્બપદો યથા – નત્થિ એતસ્સ સમોતિ અસમો ભગવા. ઇધ ''અત્તં નસ્સ તપ્પુરિસે''તિ સુત્તે ''અત્તં નસ્સા''તિ યોગવિભાગેન **નસ્સ અત્તં**. એવં અપ્પટિપુગ્ગલો, અપુત્તકો, અહેતુકો, ''ક્વચિ સમાસન્ત''ઇચ્ચાદિના **કપ્પચ્ચયો**, નત્થિ સંવાસો એતેસન્તિ અસંવાસા, **ન** વિજ્જતે વુટ્ઠિ એત્થાતિ અવુટ્ઠિકો જનપદો, અભિક્ખુકો વિહારો, નત્થિ એતસ્સ ઉત્તરોતિ અનુત્તરો, ''સરે અન''તિ **અન, તપ્પુરિસ**ગ્ગહણમુપલક્ખણં, અથવા ''તેસુ વુદ્ધી''તિઆદિના **નસ્સ અન**. એવં નત્થિ અન્તો અસ્સાતિ અનન્તં, ન વિજ્જન્તિ આસવા એતેસન્તિ અનાસવા ઇચ્ચાદિ.

પઠમાયત્થે સહપુબ્બપદો યથા – સહ હેતુના યો વત્તતેતિ સહેતુકો, સહેતુ વા, ''તેસુ વુદ્ધી''તિઆદિના **સહ**સદ્દસ્સ **સા**દેસો, ''ક્વચિ સમાસન્ત''ઇચ્ચાદિના **કપ્પચ્ચયો** ચ, સહ પીતિયા ઇમે વત્તન્તીતિ સપ્પીતિકા. એવં સહ પચ્ચયેહિ વત્તન્તીતિ સપ્પચ્ચયા, સકિલેસો, સઉપાદાનો, સપરિવારો, સહ મૂલેન ઉદ્ધતો સમૂલુદ્ધતો રુક્ખો.

ઉપમાનપુબ્બપદો પઠમાયત્થે તાવ – ઉપમાનોપમેય્યભાવપ્પસિદ્ધત્થં **ઇવસદ્દપ્પયોગો**, કાયબ્યામાનં સમપ્પમાણતાય નિગ્રોધો ઇવ પરિમણ્ડલો યો રાજકુમારો સોયંનિગ્રોધપરિમણ્ડલો રાજકુમારો. ''વુત્તત્થાનમપ્પયોગો''તિ **ઇવસદ્દસ્સ** અપ્પયોગો, સઙ્ખો વિય પણ્ડરો અયન્તિ સઙ્ખપણ્ડરો, કાકો વિય સૂરો અયન્તિ કાકસૂરો, ચક્ખુ ઇવ ભૂતો અયં પરમત્થદસ્સનતોતિ ચક્ખુભૂતો ભગવા. એવં અત્થભૂતો. ધમ્મભૂતો, બ્રહ્મભૂતો, અન્ધો વિય ભૂતો અયન્તિ અન્ધભૂતો બાલો. મુઞ્જપબ્બજમિવ ભૂતા અયન્તિ મુઞ્જપબ્બજભૂતા કુદિટ્ઠિ. તન્તાકુલકમિવ જાતા અયન્તિ તન્તાકુલકજાતા.

છટ્ઠિયત્થે – સુવણ્ણવણ્ણો વિય વણ્ણો યસ્સ સોયં સુવણ્ણવણ્ણો ભગવા. ઉત્તરપદલોપો, નાગસ્સ વિય અસ્સ ગતીતિ નાગગતિ. એવં સીહગતિ, નાગવિક્કમો, સીહવિક્કમો, સીહહનુ, એણિસ્સ વિય અસ્સ જઙ્ઘાતિ એણિજઙ્ઘો, સીહસ્સ પુબ્બદ્ધં વિય અસ્સ કાયોતિ સીહપુબ્બદ્ધકાયો, બ્રહ્મુનો વિય અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતો સરો અસ્સાતિ બ્રહ્મસ્સરો.

વાસદ્દત્થે સઙ્ખ્યોભયપદો યથા – દ્વે વા તયો વા પત્તા દ્વત્તિપત્તા, ''દ્વેકટ્ઠાનમાકારો વા''તિ **દ્વિસદ્દન્તસ્સ આત્તં**, રસ્સત્તં, દ્વીહં વા તીહં વા દ્વીહતીહં, છ વા પઞ્ચ વા વાચા છપ્પઞ્ચવાચા. એવં સત્તટ્ઠમાસા, એકયોજનદ્વિયોજનાનિ.

દિસન્તરાળત્થો યથા – પુબ્બસ્સા ચ દક્ખિણસ્સા ચ દિસાય યદન્તરાળં સાયં પુબ્બદક્ખિણા વિદિસા. એત્થ તુલ્યાધિકરણપદપરત્તાભાવા ન પુમ્ભાવાતિદેસો, ''ક્વચાદિમજ્ઝુત્તરાન''ન્તિઆદિના દિસન્તરાળત્થે પુબ્બપદસ્સ રસ્સત્તં. એવં પુબ્બુત્તરા, અપરદક્ખિણા, પચ્છિમુત્તરા. યદા પન દક્ખિણા ચ સા પુબ્બા ચાતિ કમ્મધારયસમાસો

હોતિ, તદા પુમ્ભાવાતિદેસો ઉત્તરપદત્થપ્પધાનત્તા, સબ્બનામિકવિધાનમ્પિ નિચ્ચં ભવતિયેવ, યથા – દક્ખિણપુબ્બસ્સા, દક્ખિણપુબ્બસ્સમિતિ.

બ્યતિહારલક્ખણો યથા – કેસેસુ ચ કેસેસુ ચ ગહેત્વા ઇદં યુદ્ધં પવત્તતીતિ કેસાકેસિ, દણ્ડેહિ ચ દણ્ડેહિ ચ પહરિત્વા ઇદં યુદ્ધં પવત્તતીતિ દણ્ડાદણ્ડિ, ''ક્વચાદિમજ્ઝુત્તરાન''ન્તિઆદિના મજ્ઝેદીઘો, ''તેસુ વુદ્ધી''તિઆદિના અન્તસ્સિકારો.

પઠમાવિભત્યત્થબહુબ્બીહિ.

બહુબ્બીહિસમાસો નિટ્ઠિતો.

દ્વન્દસમાસ

અથ દ્વન્દસમાસો વુચ્ચતે.

સો ચ દુવિધો ઇતરીતરયોગ સમાહારત્થભેદેન.

તત્થ **ઇતરીતરયોગે** તાવ – ''સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાન''ઇતીધ ઉભયત્થાપિ પઠમેકવચનં, સમુચ્ચયજોતનત્થં **ચ**સદ્દપ્પયોગો ચ.

''સારિપુત્તો ચ મોગ્ગલ્લાનો ચા''તિ વિગ્ગહે –

૩૫૭. નામાનં સમુચ્ચયો દ્વન્દો.

નાનાનામાનમેવ એકવિભત્તિકાનં યુત્તત્થાનં યો સમુચ્ચયો, સો વિભાસા સમાસો ભવતિ, દ્વન્દસઞ્ઞો ચ.

એત્થ ચ **સમુચ્ચયો** નામ સમ્પિણ્ડનં, સો પન અત્થવસેન કેવલસમુચ્ચયો અન્વાચયો ઇતરીતરયોગો સમાહારો ચાતિ ચતુબ્બિધો.

તત્થ કેવલસમુચ્ચયે, અન્વાચયે ચ સમાસો ન ભવતિ, ક્રિયાસાપેક્ખતાય નામાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં અયુત્તત્થભાવતો, યથા – ચીવરં પિણ્ડપાતઞ્ચ પચ્ચયં સયનાસનં અદાસિ, દાનઞ્ચ દેહિ, સીલઞ્ચ રક્ખાહિ. ઇતરીતરયોગે, સમાહારે ચ સમાસો ભવતિ, તત્થ નામાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં યુત્તત્થભાવતો.

દ્વે દ્વે પદાનિ દ્વન્દા, દ્વન્દટ્ઠા વા દ્વન્દા, દ્વન્દસદિસત્તા અયં સમાસોપિ અન્વત્થસઞ્ઞાય **દ્વન્દો**તિ વુચ્ચતિ, ઉભયપદત્થપ્પધાનો હિ દ્વન્દો.

નનુ ચ ઉભયપદત્થપ્પધાનત્તે સતિ દ્વન્દે કથમેકત્થીભાવો સિયાતિ? વુચ્ચતે – સદિસાદિઅત્થેપિ સદ્દપ્પવત્તિસમ્ભવેનદ્વિન્નં પદાનં એકક્ખણેયેવ અત્થદ્વયદીપકત્તા ન વિરોધો, તઞ્ચ દ્વન્દવિસયમેવ, તેસમત્થદ્વયદીપકત્તા. યથા હિ **ભૂ**સદ્દો અનુભવઅભિભવાદિકે અત્થે **અન્વભિ**આદિઉપસગ્ગસહિતોવ દીપેતિ, ન કેવલો, એવં ''ગવસ્સક''ન્તિઆદીસુ ગવાદીનં **અસ્સા**દિસદ્દન્તરસહિતાનમેવ અત્થદ્વયદીપનં, ન કેવલાનન્તિ તઞ્ચ

દ્વન્દવિસયમેવ, ન સબ્બત્થાતિ દટ્ઠબ્બં. અથ વા દ્વિન્નમ્પિ યથાવુત્તસમુચ્ચયદીપકત્તા અત્થિ દ્વન્દેપેકત્થિતાતિ ન કોચિ વિરોધો, તતો સમાસસઙ્ખ્યાવિભત્તિલોપાદિ વુત્તનયમેવ, સમાસેનેવ ચત્થસ્સ વુત્તત્તા ‘‘વુત્તત્થાનમપ્પયોગો’’તિ **ચ**સદ્દસ્સ અપ્પયોગો.

ઇધ દ્વન્દે અચ્ચિતતરં પુબ્બં નિપતતિ, પરસ્સેવ લિઙ્ગઞ્ચ. ઇતરીતરયોગસ્સ અવયવપ્પધાનત્તા સબ્બત્થ બહુવચનમેવ.

સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાના, સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાને, સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનેહિ ઇચ્ચાદિ, સમણો ચ બ્રાહ્મણો ચ સમણબ્રાહ્મણા. એવં બ્રાહ્મણગહપતિકા, ખત્તિયબ્રાહ્મણા, દેવમનુસ્સા, ચન્દિમસૂરિયા, માતા ચ પિતા ચ માતાપિતરો, ‘‘તેસુ વુદ્ધી’’તિઆદિના દ્વન્દે **માતુ**આદિપુબ્બપદ**ઉ**કારસ્સ **આ**કારો. એવં પિતાપુત્તા.

‘‘જાયા ચ પતિ ચાતિ જાયાપતિ’’ઇતીધ –

‘‘ક્વચી’’તિ વત્તતે.

૩૫૮. જાયાય તુદં જાનિ પતિમ્હિ.

જાયાસદ્દસ્સ **તુદં જાનિ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ **પતિ**સદ્દે પરે ક્વચિ. તુદંપતિ, જાનિપતિ, જયમ્પતિકા. **એ**ત્થ નિગ્ગહીતાગમો, ‘‘ક્વચા’’દિના રસ્સત્તઞ્ચ.

ક્વચિ અપ્પસરં પુબ્બં નિપતતિ, યથા – ચન્દો ચ સૂરિયો ચ ચન્દસૂરિયા, નિગમા ચ જનપદા ચ નિગમજનપદા, સુરા ચ અસુરા ચ ગરુળા ચ મનુજા ચ ભુજગા ચ ગન્ધબ્બા ચ સુરાસુરગરુળમનુજભુજગગન્ધબ્બા.

ક્વચિ **ઇવણ્ણુ**વણ્ણન્તાનં પુબ્બનિપાતો, યથા – અગ્ગિ ચ ધૂમો ચ અગ્ગિધૂમા. એવં ગતિબુદ્ધિભુજપઠહરકરસયા, ધાતવો ચ લિઙ્ગાનિ ચ ધાતુલિઙ્ગાનિ.

ક્વચિ સરાદિ**અ**કારન્તાનં પુબ્બનિપાતો, યથા – અત્થો ચ ધમ્મો ચ અત્થધમ્મા. એવં અત્થસદ્દા, સદ્દત્થા વા.

સમાહારે પન – ‘‘ચક્ખુ ચ સોતઞ્ચા’’તિ અત્થે ‘‘નામાનં સમુચ્ચયો દ્વન્દો’’તિ દ્વન્દસમાસં કત્વા વિભત્તિલોપાદિમ્હિ કતે –

‘‘નપુંસકલિઙ્ગં, એકત્તઞ્ચા’’તિ વત્તતે.

૩૫૯. તથા દ્વન્દે પાણિ તૂરિય યોગ્ગ સેનઙ્ગ ખુદ્દજન્તુક વિવિધ વિરુદ્ધ વિસભાગત્થાદીનઞ્ચ.

યથા દિગુસમાસે, તથા સમાહારદ્વન્દસમાસેપિ પાણિ તૂરિય યોગ્ગ સેનઙ્ગત્થાનં, ખુદ્દજન્તુકવિવિધ વિરુદ્ધવિસભાગત્થઇચ્ચેવમાદીનઞ્ચ એકત્તં હોતિ, નપુંસકલિઙ્ગત્તઞ્ચ.

પાણિનો ચ તૂરિયાનિ ચ યોગ્ગાનિ ચ સેના ચાતિ પાણિતૂરિય યોગ્ગસેના, તાસમઙ્ગાનિ **પાણિતૂરિયયોગ્ગસેનઙ્ગાનિ**, દ્વન્દતો પરત્તા **અઙ્ગ**સદ્દો પચ્ચેકમભિસમ્બજ્ઝતે. ખુદ્દા ચ તે જન્તુકા ચેતિ **ખુદ્દજન્તુકા**, વિવિધેનાકારેન વિરુદ્ધા **વિવિધવિરુદ્ધા**, નિચ્ચવિરોધિનો. સમાનો ભાગો યેસં તે સભાગા, ''તેસુ વુદ્ધી''તિઆદિના **સમાનસ્સ સ**આદેસો, વિવિધા ચ તે લક્ખણતો સભાગા ચ કિચ્ચતોતિ **વિસભાગા**. પાણિતૂરિયયોગ્ગસેનઙ્ગાનિ ચ ખુદ્દજન્તુકા ચ વિવિધવિરુદ્ધા ચ વિસભાગા ચાતિ દ્વન્દો, ઇધ બહુત્તા પુબ્બનિપાતસ્સ અનિયમો, તે અત્થા યેસં તે પાણિતૂરિયયોગ્ગસેનઙ્ગખુદ્દજન્તુકવિવિધવિરુદ્ધવિસભાગત્થા, તે આદયો યેસં તે તદાદયો.

આદિગ્ગહણેન અઞ્ઞોઞ્ઞલિઙ્ગવિસેસિત સઙ્ખ્યાપરિમાણત્થ પચનચણ્ડાલત્થ દિસત્થાદીનઞ્ચ **દ્વન્દે** એકત્તં, નપુંસકલિઙ્ગત્તઞ્ચ, ઇતિ પાણ્યઙ્ગત્થભાવતો ચક્ખુસોતસદ્દાનં ઇમિના એકત્તં, નપુંસકલિઙ્ગત્તઞ્ચ કત્વા સમાસત્તા નામબ્યપદેસે કતે **સ્યાદ્યુપ્પત્તિ અ**માદેસાદિ.

ચક્ખુસોતં, હે ચક્ખુસોત, ચક્ખુસોતં, ચક્ખુસોતેન. એવં સબ્બત્થેકવચનમેવ. મુખઞ્ચ નાસિકા ચ મુખનાસિકં, ''સરો રસ્સો નપુંસકે''તિ અન્તસ્સ રસ્સત્તં, હનુ ચ ગીવા ચ હનુગીવં. એવં કણ્ણનાસં, પાણિપાદં, છવિમંસલોહિતં. હત્થપાદા મંસલોહિતાનીતિઆદીનં પન ઇતરીતરયોગેન સિદ્ધં. એવં **પાણ્યઙ્ગત્થે**.

તૂરિયઙ્ગત્થે ગીતઞ્ચ વાદિતઞ્ચ ગીતવાદિતં, સમ્મઞ્ચ તાળઞ્ચ સમ્મતાળં, **સમ્મ**ન્તિ કંસતાળં. **તાળ**ન્તિ હત્થતાળં. સઙ્ખો ચ પણવો ચ ડિણ્ડિમો ચ, સઙ્ખા ચ પણવા ચ ડંણ્ડિમા ચાતિ વા સઙ્ખપણવડિણ્ડિમં, પણવાદયો દ્વેપિ ભેરિવિસેસો.

યોગ્ગઙ્ગત્થે યથા – ફાલો ચ પાચનઞ્ચ ફાલપાચનં, યુગઞ્ચ નઙ્ગલઞ્ચ યુગનઙ્ગલં.

સેનઙ્ગત્થે હત્થિનો ચ અસ્સા ચ હત્થિઅસ્સં, રથા ચ પત્તિકા ચ રથપત્તિકં, અસિ ચ ચમ્મઞ્ચ અસિચમ્મં, **ચમ્મ**ન્તિ સરવારણફલકં. ધનુ ચ કલાપો ચ ધનુકલાપં, **કલાપો**તિ તૂણીરં.

ખુદ્દજન્તુકત્થે ડંસા ચ મકસા ચ ડંસમકસં. એવં કુન્થકિપિલ્લિકં, કીટપટઙ્ગં, કીટસરીસપં. તત્થ **કુન્થા** સુખુમકિપિલ્લિકા, **કીટા** કપાલપિટ્ઠિકપાણા.

વિવિધવિરુદ્ધત્થે અહિ ચ નકુલો ચ, અહી ચ નકુલા ચાતિ વા અહિનકુલં. એવં બિળારમૂસિકં, અન્તસ્સ રસ્સત્તં, કાકોલૂકં, સપ્પમણ્ડૂકં, ગરુળસપ્પં.

વિસભાગત્થે સીલઞ્ચ પઞ્ઞાણઞ્ચ સીલપઞ્ઞાણં, સમથો ચ વિપસ્સના ચ સમથવિપસ્સનં. એવં નામરૂપં, હિરોત્તપ્પં. સતિસમ્પજઞ્ઞં, લોભમોહં, દોસમોહં, અહિરિકાનોત્તપ્પં, થિનમિદ્ધં, ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચમિચ્ચાદિ. ''અંમો નિગ્ગહીતં ઝલપેહી''તિ એત્થ ''અંમો''તિ નિદ્દેસદસ્સનતો કત્થચિ નપુંસકલિઙ્ગત્તં ન હોતીતિ દટ્ઠબ્બં, તેન આધિપચ્ચપરિવારો છન્દપારિસુદ્ધિ પટિસન્ધિપ્પવત્તિયન્તિઆદિ સિજ્ઝતિ.

અઞ્ઞોઞ્ઞલિઙ્ગવિસેસિતાનં દ્વન્દે દાસી ચ દાસો ચ દાસિદાસં, ''ક્વચાદી''તિઆદિના મજ્ઝે રસ્સત્તં. એવં ઇત્થિપુમં, પત્તચીવરં, સાખાપલાસમિચ્ચાદિ.

સઙ્ખ્યાપરિમાણત્થાનં દ્વન્દે એકકઞ્ચ દુકઞ્ચ એકકદુકં, સઙ્ખ્યાદ્વન્દે અપ્પસઙ્ખ્યા પુબ્બં નિપતતિ. એવં દુકતિકં, તિકચતુક્કં, ચતુક્કપઞ્ચકં, દીઘો ચ મજ્ઝિમો ચ દીઘમજ્ઝિમં.

પચનચણ્ડાલત્થાનં દ્વન્દે ઓરબ્ભિકા ચ સૂકરિકા ચ ઓરબ્ભિકસૂકરિકં. એવં સાકુણિકમાગવિકં, સપાકો ચ ચણ્ડાલો ચ સપાકચણ્ડાલં, પુક્કુસછવડાહકં, વેનરથકારં. તત્થ **વેના** તચ્છકા, **રથકારા** ચમ્મકારા.

દિસત્થાનં દ્વન્દે પુબ્બા ચ અપરા ચાતિ અત્થે દ્વન્દસમાસં, વિભત્તિલોપઞ્ચ કત્વા ઇધા**દિ**ગ્ગહણેન એકત્તે, નપુંસકલિઙ્ગત્તે ચ કતે ‘‘સરો રસ્સો નપુંસકે’’તિ રસ્સત્તં, પુબ્બાપરં , હે પુબ્બાપર, પુબ્બાપરં, પુબ્બાપરેન, પુબ્બાપરસ્સ ઇચ્ચાદિ. એવં પુરત્થિમપચ્છિમં, દક્ખિણુત્તરં, અધરુત્તરં.

‘‘નપુંસકલિઙ્ગં, એકત્તં, દ્વન્દે’’તિ ચ વત્તતે.

૩૬૦. વિભાસા રુક્ખ તિણ પસુ ધન ધઞ્ઞ જનપદાદીનઞ્ચ.

રુક્ખ તિણ પસુ ધન ધઞ્ઞ જનપદાદીનમેકત્તં, નપુંસકલિઙ્ગત્તઞ્ચ વિભાસા હોતિ દ્વન્દે સમાસે. **એ**કત્તાભાવે બહુવચનં, પરસ્સેવ લિઙ્ગઞ્ચ.

તત્થ **રુક્ખાનં દ્વન્દે** અસ્સત્થા ચ કપિત્થા ચાતિ અત્થે સમાહારે દ્વન્દસમાસાદિમ્હિ કતે ઇમિના વિકપ્પેનેકત્તં, નપુંસકલિઙ્ગત્તઞ્ચ. અસ્સત્થકપિત્થં, અસ્સત્થકપિત્થા વા. એવં અમ્બપનસં, અમ્બપનસા વા, ખદિરપલાસં, ખદિરપલાસા વા, ધવસ્સકણ્ણકં, ધવસ્સકણ્ણકા વા.

તિણાનં દ્વન્દે ઉસીરાનિ ચ બીરણાનિ ચ ઉસીરબીરણં, ઉસીરબીરણાનિ વા. એવં મુઞ્જપબ્બજં, મુઞ્જપબ્બજા વા, કાસકુસં, કાસકુસા વા.

પસૂનં દ્વન્દે અજા ચ એળકા ચ અજેળકં, અજેળકા વા, હત્થી ચ ગાવો ચ અસ્સા ચ વળવા ચ હત્થિગવસ્સવળવં, હત્થિગવસ્સવળવા વા, ‘‘ક્વચા’’તિઆદિના રસ્સત્તં, ‘‘ઓસરે ચા’’તિ **અવા**દેસો ચ, ગોમહિંસં, ગોમહિંસા વા, એણેય્યવરાહં, એણેય્યવરાહા વા, સીહબ્યગ્ઘતરચ્છં, સીહબ્યગ્ઘતરચ્છા વા.

ધનાનં દ્વન્દે હિરઞ્ઞઞ્ચ સુવણ્ણઞ્ચ હિરઞ્ઞસુવણ્ણં, હિરઞ્ઞસુવણ્ણાનિ વા. એવં જાતરૂપરજતં, જાતરૂપરજતાનિ વા, મણિમુત્તસઙ્ખવેળુરિયં, મણિમુત્તસઙ્ખવેળુરિયા વા.

ધઞ્ઞાનં દ્વન્દે સાલી ચ યવા ચ સાલિયવં, સાલિયવા વા. એવં તિલમુગ્ગમાસં, તિલમુગ્ગમાસા વા.

જનપદાનં દ્વન્દે કાસી ચ કોસલા ચ કાસિકોસલં, કાસિકોસલા વા, વજ્જી ચ મલ્લા ચ વજ્જિમલ્લં, વજ્જિમલ્લા વા, અઙ્ગા ચ મગધા ચ અઙ્ગમગધં, અઙ્ગમગધા વા.

આદિગ્ગહણેન અઞ્ઞોઞ્ઞપ્પટિપક્ખધમ્માનં, સકુણત્થાનઞ્ચ દ્વન્દે વિભાસા એકત્તં હોતિ, નપુંસકલિઙ્ગત્તઞ્ચ. કુસલઞ્ચ અકુસલઞ્ચ કુસલાકુસલં, કુસલાકુસલા વા, એવં સાવજ્જાનવજ્જં, સાવજ્જાનવજ્જા વા, હીનપ્પણીતં, હીનપ્પણીતા વા, કણ્હસુક્કં, કણ્હસુક્કા વા, સુખદુક્ખં, સુખદુક્ખાનિ વા, પટિઘાનુનયં, પટિઘાનુનયા વા,

છાયાતપં, છાયાતપા વા, આલોકન્ધકારં, આલોકન્ધકારા વા, રત્તિ ચ દિવા ચ રત્તિન્દિવં, રત્તિન્દિવા વા, અહઞ્ચ રત્તિ ચ અહોરત્તં, અહોરત્તા વા, ‘‘ક્વચિ સમાસન્ત’’ઇચ્ચાદિના **આ**કારિકારાનમત્તં.

સકુણાનં દ્વન્દે હંસા ચ બકા ચ હંસબકં, હંસબકા વા. એવં કારણ્ડવચક્કવાકં, કારણ્ડવચક્કવાકા વા, મયૂરકોઞ્ચં, મયૂરકોઞ્ચા વા, સુકસાલિકં, સુકસાલિકા વા.

સમાહારદ્વન્દો.

યેભુય્યેન ચેત્થ –

અપ્પિતપ્પસરં પુબ્બં, ઇવણ્ણુવણ્ણકં ક્વચિ;
દ્વન્દે સરાદ્યકારન્તં, બહૂસ્વનિયમો ભવે.

દ્વન્દસમાસો નિટ્ઠિતો.

પુબ્બુત્તરુભયઞ્ઞત્થ-પ્પધાનત્તા ચતુબ્બિધો;
સમાસોયં દિગુ કમ્મ-ધારયેહિ ચ છબ્બિધો.

દુવિધો અબ્યયીભાવો, નવધા કમ્મધારયો;
દિગુ દુધા તપ્પુરિસો, અટ્ઠધા નવધા ભવે;
બહુબ્બીહિ દ્વિધા દ્વન્દો, સમાસો ચતુરટ્ઠધાતિ.

ઇતિ પદરૂપસિદ્ધિયં સમાસકણ્ડો

ચતુત્થો.

૫. તદ્ધિતકણ્ડ

અપચ્ચતદ્ધિત

અથ નામતો એવ વિભત્યન્તા અપચ્ચાદિઅત્થવિસેસે તદ્ધિતુપ્પત્તીતિ નામતો પરં તદ્ધિતવિધાનમારભીયતે.

તત્થ તસ્મા તિવિધલિઙ્ગતો પરં હુત્વા હિતા સહિતાતિ **તદ્ધિતા**, ણાદિપચ્ચયાનમેતં અધિવચનં, તેસં વા નામિકાનં હિતા ઉપકારા તદ્ધિતાતિ અન્વત્થભૂતપરસમઞ્ઞાવસેનાપિ ણાદિપ્પચ્ચયાવ તદ્ધિતા નામ.

''વસિટ્ઠસ્સ અપચ્ચ''ન્તિ વિગ્ગહે –

''લિઙ્ગઞ્ચ નિપચ્ચતે''તિ ઇતો **લિઙ્ગ**ગ્ગહણમનુવત્તતે.

૩૬૧. વા ણ'પચ્ચે.

છટ્ઠિયન્તતો લિઙ્ગમ્હા **ણ**પ્પચ્ચયો હોતિ વિકપ્પેન ''તસ્સ અપચ્ચ''મિચ્ચેતસ્મિં અત્થે.

સો ચ –

૩૬૨. ધાતુલિઙ્ગેહિ પરા પચ્ચયા.

ધાતૂહિ, લિઙ્ગેહિ ચ પચ્ચયા પરાવ હોન્તીતિ પરિભાસતો અપચ્ચત્થસમ્બન્ધિલિઙ્ગતો છટ્ઠિયન્તાયેવ પરો હોતિ. પટિચ્ચ એતસ્મા અત્થો એતીતિ **પચ્ચયો**, પતીયન્તિ અનેન અત્થાતિ વા પચ્ચયો, ''વુત્તત્થાનમપ્પયોગો''તિ **અપચ્ચ**સદ્દસ્સ અપ્પયોગો, ''તેસં વિભત્તિયો લોપા ચે''તિ વિભત્તિલોપો ચ.

૩૬૩. તેસં ણો લોપં.

તેસં તદ્ધિતપ્પચ્ચયાનં **ણા**નુબન્ધાનં **ણ**કારો લોપમાપજ્જતે.

૩૬૪. વુદ્ધાદિસરસ્સ વાસંયોગન્તસ્સ સણે ચ.

આદિસરસ્સ વા આદિબ્યઞ્જનસ્સ વા અસંયોગન્તસ્સ વુદ્ધિ હોતિ સ**ણ**કારપ્પચ્ચયે પરે. સંયોગો અન્તો અસ્સાતિ સંયોગન્તો, તદઞ્ઞો **અસંયોગન્તો**. અથ વા વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો, તદા ચ પકતિભૂતે લિઙ્ગે સરાનમાદિસરસ્સ અસંયોગન્તસ્સ વુદ્ધિ હોતિ સ**ણ**કારે તદ્ધિતપ્પચ્ચયે પરેતિ અત્થો.

તેન –

વાસિટ્ઠાદીસુ નિચ્ચાયં, અનિચ્ચોળુમ્પિકાદિસુ;
ન વુદ્ધિ નીલપીતાદો, વવત્થિતવિભાસતો.

ચસદ્દગ્ગહણમવધારણત્થં.

તસ્સા વુદ્ધિયા અનિયમપ્પસઙ્ગે નિયમત્થં પરિભાસમાહ.

૩૬૫. અયુવણ્ણાનઞ્ચાયો વુદ્ધી.

તેસં **અકારઇવણ્ણુ**વણ્ણાનમેવ યથાક્કમં **આ એઓ**ઇચ્ચેતે વુદ્ધિયો હોન્તિ. **ચ**સદ્દગ્ગહણમવુદ્ધિસમ્પિણ્ડનત્થં, અવધારણત્થં વા. ઇ ચ ઉ ચ યુ, યુ એવ વણ્ણા યુવણ્ણા, અ ચ યુવણ્ણા ચ **અયુવણ્ણા**. આ ચ એ ચ ઓ ચ **આયો**. પુન **વુદ્ધિ**ગ્ગહણં ''નેગમજાનપદા''તિઆદીસુ ઉત્તરપદવુદ્ધિભાવત્થં, એત્થ ચ ''અયુવણ્ણાન''ન્તિ ઠાનનિયમવચનં આયોનં વુદ્ધિભાવપ્પસઙ્ગનિવત્તનત્થં.

યથા હિ કતવુદ્ધીનં, પુન વુદ્ધિ ન હોતિહ;
તથા સભાવવુદ્ધીનં, આયોનં પુન વુદ્ધિ ન.

તતો **અ**કારસ્સ **આ**કારો વુદ્ધિ, ''સરલોપોમાદેસપ્પચ્ચયાદિમ્હિ સરલોપે તુ પકતી''તિ સરલોપપકતિભાવા, ''નયે પરં યુત્તે''તિ પરનયનં કત્વા તદ્ધિતત્તા ''તદ્ધિતસમાસ''ઇચ્ચાદિના નામબ્યપદેસે કતે પુરે વિય **સ્યા**દ્યુપ્પત્તિ.

વાસિટ્ઠો, વસિટ્ઠસ્સ પુત્તો વા, વાસિટ્ઠા ઇચ્ચાદિ **પુરિસ**સદ્દસમં. તસ્સ નત્તુપનત્તાદયોપિ તદુપચારતો વાસિટ્ઠાયેવ. એવં સબ્બત્થ ગોત્તતદ્ધિતે પઠમપ્પકતિતોયેવ પચ્ચયો હોતિ.

ઇત્થિયં ણપ્પચ્ચયન્તત્તા ''ણવ ણિક ણેય્ય ણ ન્તૂહી''તિ **વાસિટ્ઠ**સદ્દતો ઈપચ્ચયો. સરલોપાદિં કત્વા ઇત્થિપ્પચ્ચયન્તત્તા ''તદ્ધિતસમાસ''ઇચ્ચાદિસુત્તે **ચ**ગ્ગહણેન નામબ્યપદેસે કતે **સ્યા**દ્યુપ્પત્તિ, વાસિટ્ઠી કઞ્ઞા, વાસિટ્ઠી, વાસિટ્ઠિયો ઇચ્ચાદિ **ઇત્થિ**સદ્દસમં.

નપુંસકે વાસિટ્ઠં અપચ્ચં, વાસિટ્ઠાનિ અપચ્ચાનિ ઇચ્ચાદિ **ચિત્ત**સદ્દસમં. એવં ઉપરિપિ તદ્ધિતન્તસ્સ તિલિઙ્ગતા વેદિતબ્બા.

ભારદ્વાજસ્સ પુત્તો ભારદ્વાજો, વેસામિત્તસ્સ પુત્તો વેસામિત્તો, ગોતમસ્સ પુત્તો ગોતમો. એત્થ ચ અયુવણ્ણત્તાભાવા **આ**કારાદીનં ન વુદ્ધિ હોતિ. વસુદેવસ્સ અપચ્ચં વાસુદેવો, બલદેવો. ''ચિત્તકો''તિઆદીસુ પન સંયોગન્તત્તા વુદ્ધિ ન ભવતિ.

''વચ્છસ્સ અપચ્ચ''ન્તિ વિગ્ગહે **ણ**મ્હિ સમ્પત્તે ''વા ણ'પચ્ચે''તિ ઇતો **વા**તિ તદ્ધિતવિધાને સબ્બત્થ વત્તતે, તેન સબ્બત્થ વાક્યવુત્તિયો ભવન્તિ. ''અપચ્ચે''તિ પદં યાવ **સંસટ્ઠ**ગ્ગહણાવ વત્તતે.

૩૬૬. ણાયન ણાન વચ્છાદિતો.

વચ્છ કચ્ચઇચ્ચેવમાદિતો છટ્ઠિયન્તતો ગોત્તગણતો **ણાયન ણાન**ઇચ્ચતે પચ્ચયા હોન્તિ વા ''તસ્સાપચ્ચ''મિચ્ચેતસ્મિં અત્થે. સબ્બત્થ **ણ**કારાનુબન્ધો વુદ્ધત્થો, સેસં પુબ્બસમં, સંયોગન્તત્તા વુદ્ધિઅભાવોવ વિસેસો.

વચ્છાયનો વચ્છાનો વચ્છસ્સ પુત્તો વા. એવં કચ્ચસ્સ પુત્તો કચ્ચાયનો કચ્ચાનો, મોગ્ગલ્લસ્સ પુત્તો મોગ્ગલ્લાયનો મોગ્ગલ્લાનો. એવં અગ્ગિવેસ્સાયનો અગ્ગિવેસ્સાનો, કણ્હાયનો કણ્હાનો, સાકટાયનો સાકટાનો, મુઞ્ચાયનો મુઞ્ચાનો, કુઞ્જાયનો કુઞ્જાનો ઇચ્ચાદિ. આકતિગણો’યં.

‘‘કત્તિકાય અપચ્ચ’’ન્તિ વિગ્ગહે –

૩૬૭. ણેય્યો કત્તિકાદીહિ.

આદિસદ્દોયં પકારે વત્તતે. **કત્તિકા વિનતારોહિણી**ઇચ્ચેવમાદીહિ ઇત્થિયં વત્તમાનેહિ લિઙ્ગેહિ **ણેય્ય**પ્પચ્ચયો હોતિ વા ‘‘તસ્સાપચ્ચ’’મિચ્ચેતસ્મિં અત્થે.

વિભત્તિલોપે ‘‘પકતિ ચસ્સ સરન્તસ્સા’’તિ પકતિભાવો. કત્તિકેય્યો, કત્તિકાય પુત્તો વા. એવં વિનતાય અપચ્ચં વેનતેય્યો, ઇકાર**સ્સે**કારો વુદ્ધિ, રોહિણિયા પુત્તો રોહિણેય્યો, ગઙ્ગાય અપચ્ચં ગઙ્ગેય્યો, ભગિનિયા પુત્તો ભાગિનેય્યો, નદિયાપુત્તો નાદેય્યો. એવં અન્તેય્યો, આહેય્યો, કામેય્યો. સુચિયા અપચ્ચં સોચેય્યો, એત્થ **ઉ**કાર**સ્સો**કારો વુદ્ધિ, બાલાય અપચ્ચં બાલેય્યો ઇચ્ચાદિ.

‘‘દક્ખસ્સાપચ્ચ’’ન્તિ વિગ્ગહે ણમ્હિ સમ્પત્તે –

૩૬૮. અતો ણિ વા.

અકારન્તતો લિઙ્ગમ્હા **ણિ**પચ્ચયો હોતિ વા ‘‘તસ્સાપચ્ચ’’મિચ્ચેતસ્મિં અત્થે. દક્ખિ, દક્ખી, દક્ખયો, દોણસ્સ અપચ્ચં દોણિ. એવં વાસવિ, સક્યપુત્તિ, નાટપુત્તિ, દાસપુત્તિ, દાસરથિ. વારુણિ, કણ્ડિ, બાલદેવિ, પાવકિ, જિનદત્તસ્સ અપચ્ચં જેનદત્તિ, સુદ્ધોદનિ, અનુરુદ્ધિ ઇચ્ચાદિ.

પુન **વા**ગ્ગહણેન અપચ્ચત્થે **ણિક**પ્પચ્ચયો, **અદિતિ**આદિતો **ણ્ય**પ્પચ્ચયો ચ. યથા – સક્યપુત્તસ્સ પુત્તો સક્યપુત્તિકો, ‘‘તેસુ વુદ્ધી’’તિઆદિના **ક**કારસ્સ **ય**કારો, સક્યપુત્તિયો. એવં નાટપુત્તિકો, જેનદત્તિકો, વિમાતુયા પુત્તો વેમાતિકો.

‘‘અદિતિયા પુત્તો’’તિ અત્થે **ણ્ય**પ્પચ્ચયો, વુદ્ધિ ચ.

૩૬૯. અવણ્ણો યે લોપઞ્ચ.

અવણ્ણો તદ્ધિતભૂતે **ય**પ્પચ્ચયે પરે લોપમાપજ્જતે. **ચ**સદ્દેન ઇવણ્ણોપીતિ **ઇ**કારલોપો, ‘‘યવતં તલનદકારાનં બ્યઞ્જનાનિ ચ લ ઞ જકારત્ત’’ન્તિ **ત્ય**કારસંયોગસ્સ **ચ**કારો, ‘‘પરદ્વેભાવો ઠાને’’તિ દ્વિત્તં, આદિચ્ચો. એવં દિતિયા પુત્તો દેચ્ચો.

‘‘કુણ્ડનિયા પુત્તો’’તિ અત્થે **ણ્ય**પ્પચ્ચયે કતે –

‘‘ક્વચાદિમજ્ઝુત્તરેસૂ’’તિ વત્તતે.

૩૭૦. તેસુ વુદ્ધિલોપાગમવિકારવિપરીતાદેસા ચ.

તેસુ આદિમજ્ઝુત્તરેસુ અવિહિતલક્ખણેસુ જિનવચનાનુપરોધેન ક્વચિ વુદ્ધિ લોપ આગમ વિકાર વિપરીતઆદેસા હોન્તીતિ સંયોગન્તત્તેપિ આદિવુદ્ધિ, **ઇ**કારલોપે **ન્યસ્સ**ઞ્ઞાદેસો, કોણ્ડઞ્ઞો, કુરુનો પુત્તો કોરબ્યો, એત્થાપિ તેનેવ **ઉ**કારસ્સ **અવા**દેસો, ભાતુનો પુત્તો ભાતબ્યો.

‘‘ઉપગુસ્સ અપચ્ચ’’ન્તિ વિગ્ગહે –

૩૭૧. ણવોપગ્વાદીહિ.

ઉપગુ મનુઇચ્ચેવમાદીહિ **ઉ**કારન્તેહિ ગોત્તગણેહિ **ણવ**પ્પચ્ચયો હોતિ વા ‘‘તસ્સાપચ્ચ’’મિચ્ચેતસ્મિં અત્થે. **આદિ**સદ્દસ્સ ચેત્થ પકારવાચકત્તા **ઉ**કારન્તતોયેવાયં. ઓપગવો, ઓપગવી, ઓપગવં, મનુનો અપચ્ચં માનવો, ‘‘માનુસો’’તિ **ણ**પ્પચ્ચયે, **સા**ગમે ચ કતે રૂપં, ભગ્ગુનો અપચ્ચં ભગ્ગવો, પણ્ડુનો અપચ્ચં પણ્ડવો, ઉપવિન્દુસ્સ અપચ્ચં ઓપવિન્દવો ઇચ્ચાદિ.

‘‘વિધવાય અપચ્ચ’’ન્તિ અત્થે –

૩૭૨. ણેર વિધવાદિતો.

વિધવાદિતો ણેરપ્પચ્ચયો હોતિ વા અપચ્ચત્થે. વિગતો ધવો પતિ એતિસ્સાતિ વિધવા, વેધવેરો, બન્ધુકિયા અભિસારિણિયા પુત્તો બન્ધુકેરો, સમણસ્સ ઉપજ્ઝાયસ્સ પુત્તો પુત્તટ્ઠાનિયત્તાતિ સામણેરો, નાળિકેરો ઇચ્ચાદિ.

અપચ્ચતદ્ધિતં.

સંસટ્ઠાદિઅનેકત્થતદ્ધિત

‘‘તિલેન સંસટ્ઠ’’ન્તિ વિગ્ગહે –

૩૭૩. યેન વા સંસટ્ઠં તરતિ ચરતિ વહતિ ણિકો.

યેન વા સંસટ્ઠં, યેન વા તરતિ, યેન વા ચરતિ, યેન વા વહતિ, તતો તતિયન્તતો લિઙ્ગમ્હા તેસુ સંસટ્ઠાદીસ્વત્થેસુ **ણિક**પ્પચ્ચયો હોતિ વા. તેલિકં ભોજનં, તિલેન અભિસઙ્ખતન્તિ અત્થો. તેલિકી યાગુ. ગુળેન સંસટ્ઠં એગાળિકં. એવં ઘાતિકં, દાધિકં, મારિચિકં, લોણિકં.

નાવાય તરતીતિ નાવિકો, ઉળુમ્પેન તરતીતિ ઓળુમ્પિકો, વુદ્ધિઅભાવપક્ખે ઉળુમ્પિકો. એવં કુલ્લિકો, ગોપુચ્છિકો. સકટેન ચરતીતિ સાકટિકો. એવં પાદિકો, દણ્ડિકો, ધમ્મેન ચરતિ પવત્તતીતિ ધમ્મિકો. સીસેન વહતીતિ સીસિકો, **વા**ગ્ગહણેન **ઈ**કારસ્સ વુદ્ધિ ન હોતિ. એવં અંસિકો, ખન્ધિકો, હત્થિકો, અઙ્ગુલિકો.

પુન **વા**ગ્ગહણેન અઞ્ઞત્થેસુપિ **ણિક**પ્પચ્ચયો, પરદારં ગચ્છતીતિ પારદારિકો, પથં ગચ્છતીતિ પથિકો.

‘‘વિનયમધીતે, અવેચ્ચાધીતે’’તિ વા વિગ્ગહે –

‘‘ણિકો’’તિ વત્તતે.

૩૭૪. તમધીતે તેનકતાદિસન્નિધાનનિયોગસિપ્પભણ્ડજીવિકત્થેસુ ચ.

ચતુપ્પદમિદં. તમધીતેતિ અત્થે, તેન કતાદીસ્વત્થેસુ ચ તમ્હિ સન્નિધાનો, તત્થ નિયુત્તો, તમસ્સ સિપ્પં, તમસ્સ ભણ્ડં , તમસ્સ જીવિકા ઇચ્ચેતેસ્વત્થેસુ ચ દુતિયાદિવિભત્યન્તેહિ લિઙ્ગેહિ **ણિક**પ્પચ્ચયો હોતિ વા. વેનયિકો. એવં સુત્તન્તિકો, આભિધમ્મિકો.

‘‘બ્યાકરણમધીતે’’તિ અત્થે **ણિક**પ્પચ્ચયાદિમ્હિ કતે –

‘‘વુદ્ધાદિસરસ્સ વાસંયોગન્તસ્સ સણે ચા’’તિ વત્તમાને –

૩૭૫. માયૂનમાગમો ઠાને.

ઇ ઉઇચ્ચેભેસં આદિસરાનં અસંયોગન્તાનં મા વુદ્ધિ હોતિ સણે, તત્રેવ વુદ્ધિ આગમો હોતિ ચ ઠાનેતિ એકારવુદ્ધાગમો.

> ‘‘ઠાને’’તિ વચના ચેત્થ, **યૂ**નમાદેસભૂતતો;
> **યવે**હિ પુબ્બેવ એઓ-વુદ્ધિયો હોન્તિ આગમા.

યકારસ્સ દ્વિભાવો.

વેય્યાકરણિકો, ન્યાયમધીતેતિ નેય્યાયિકો. એવં તક્કિકો, વેદિકો, નેમિત્તિકો, કાયેન કતો પયોગો કાયિકો, કાયેન કતં કમ્મં કાયિકં, વચસા કતં કમ્મં વાચસિકં. એવં માનસિકં, એત્થ ચ ‘‘સસરે વાગમો’’તિ સુત્તે વવત્થિત**વા**સદ્દેન પચ્ચયે પરેપિ **સા**ગમો, થેરેહિ કતા સઙ્ગીતિ થેરિકા. એવં પઞ્ચસતિકા, સત્તસતિકા, એત્થ ‘‘ણવણિકા’’દિસુત્તે અનુવત્તિત**વા**ગ્ગહણેન ઈપચ્ચયો ન હોતિ.

સન્નિધાનત્થે સરીરે સન્નિધાના વેદના સારીરિકા, સારીરિકં દુક્ખં. એવં માનસિકા, માનસિકં.

નિયુત્તત્થે દ્વારે નિયુત્તો દોવારિકો, એત્થ ‘‘માયૂનમાગમો ઠાને’’તિ **વ**કારતો પુબ્બે**ઓ**કારાગમો. એવં ભણ્ડાગારિકો, નાગરિકો, નવકમ્મિકો, વનકમ્મિકો, આદિકમ્મિકો, ઓદરિકો, રથિકો, પથિકો, ઉપાયે નિયુત્તો ઓપાયિકો, ચેતસિ નિયુત્તા ચેતસિકા.

સિપ્પત્થે વીણાવાદનં વીણા, વીણા અસ્સ સિપ્પં વેણિકો. **એ**વં પાણવિકો, મોદિઙ્ગિકો, વંસિકો.

ભણ્ડત્થે ગન્ધો અસ્સ ભણ્ડન્તિ ગન્ધિકો. એવં તેલિકો, ગોળિકો, પૂવિકો, પણ્ણિકો, તમ્બૂલિકો, લોણિકો.

જીવિકત્થે ઉરબ્ભં હન્ત્વા જીવતિ, ઉરબ્ભમસ્સ જીવિકાતિ વા ઓરબ્ભિકો. એવં માગવિકો, એત્થ **વ**કારાગમો. સૂકરિકો, સાકુણિકો, મચ્છિકો ઇચ્ચાદિ.

‘‘તેન કતાદી’’તિ એત્થ **આદિ**ગ્ગહણેન તેન હતં, તેન બદ્ધં, તેન કીતં, તેન દિબ્બતિ, સો અસ્સ આવુધો, સો અસ્સ આબાધો, તત્થ પસન્નો, તસ્સ સન્તકં, તમસ્સ પરિમાણં, તસ્સ રાસિ, તં અરહતિ, તમસ્સ સીલં, તત્થ જાતો, તત્થ વસતિ, તત્ર વિદિતો, તદત્થાય સંવત્તતિ, તતો આગતો, તતો સમ્ભૂતો, તદસ્સ પયોજનન્તિ એવમાદિઅત્થે ચ **ણિક**પ્પચ્ચયો હોતિ. યથા – જાલેન હતો, હનતીતિ વા જાલિકો. એવં બાળિસિકો, વાકરિકો, સુત્તેન બદ્ધો સુત્તિકો, વરત્તાય બદ્ધો વારત્તિકો નાગો.

વત્થેન કીતં ભણ્ડં વત્થિકં. એવં કુમ્ભિકં, ફાલિકં, સોવણ્ણિકં, સાતિકં. અક્ખેન દિબ્બતીતિ અક્ખિકો. એવં સાલાકિકો, તિન્દુકિકો, અમ્બફલિકો. ચાપો અસ્સ આવુધોતિ ચાપિકો. એવં તોમરિકો, મુગ્ગરિકો, મોસલિકો.

વાતો અસ્સ આબાધોતિ વાતિકો. એવં સેમ્હિકો, પિત્તિકો.

બુદ્ધે પસન્નો બુદ્ધિકો. એવં ધમ્મિકો, સઙ્ઘિકો. બુદ્ધસ્સ સન્તકો બુદ્ધિકો. એવં ધમ્મિકો, સઙ્ઘિકો વિહારો, સઙ્ઘિકા ભૂમિ, સઙ્ઘિકં ચીવરં, પુગ્ગલિકં.

કુમ્ભો અસ્સ પરિમાણન્તિ કુમ્ભિકં. એવં ખારિકં, દોણિકં. કુમ્ભસ્સ રાસિ કુમ્ભિકો. કુમ્ભં અરહતીતિ કુમ્ભિકો. એવં દોણિકો, અડ્ઢમાસિકો, કહાપણિકો, આસીતિકા ગાથા, નાવુતિકા, સાતિકં, સાહસ્સિકં. સન્દિટ્ઠમરહતીતિ સન્દિટ્ઠિકો, ‘‘એહિ પસ્સા’’તિ ઇમં વિધિં અરહતીતિ એહિપસ્સિકો.

સીલત્થે પંસુકૂલધારણં પંસુકૂલં, તં સીલમસ્સાતિ પંસુકૂલિકો. એવં તેચીવરિકો, એકાસને ભોજનસીલો એકાસનિકો, રુક્ખમૂલે વસનસીલો રુક્ખમૂલિકો, તથા આરઞ્ઞિકો, સોસાનિકો.

જાતત્થે અપાયે જાતો આપાયિકો. એવં નેરયિકો, સામુદ્દિકો મચ્છો, વસ્સેસુ જાતો વસ્સિકો, વસ્સિકા, વસ્સિકં પુપ્ફં, સારદિકો, હેમન્તિકો, વાસન્તિકો, ચાતુદ્દસિકો, રાજગહે જાતો, રાજગહે વસતીતિ વા રાજગહિકો જનો, મગધેસુ જાતો, વસતીતિ વા માગધિકો, માગધિકા, માગધિકં, સાવત્થિયં જાતો, વસતીતિ વા સાવત્થિકો, કાપિલવત્થિકો, વેસાલિકો.

લોકે વિદિતો લોકિકો, લોકાય સંવત્તતીતિપિ લોકિકો. તથા માતિતો આગતં માતિકં, પિતિતો આગતં પેત્તિકં નામં.

સમ્ભૂતત્થે માતિતો સમ્ભૂતં મત્તિકં. એવં પેત્તિકં. ઉપધિતસ્સ પયોજનં ઓપધિકં.

સકત્થેપિ અસઙ્ખારોયેવ અસઙ્ખારિકં. એવં સસઙ્ખારિકં, નામમેવ નામિકં. એવં આખ્યાતિકં, ઓપસગ્ગિકં, નેપાતિકં, ચતુમહારાજે ભત્તિ એતેસન્તિ ચાતુમહારાજિકા. એવં અઞ્ઞત્થેપિ યોજેતબ્બં.

‘‘કસાવેન રત્ત’’ન્તિ વિગ્ગહે –

૩૭૬. ણ રાગા તેનરત્તં તસ્સેદમઞ્ઞત્થેસુ ચ.

રાગત્થવાચકા લિઙ્ગમ્હા ‘‘તેન રત્ત’’મિચ્ચેતસ્મિં અત્થે, ‘‘તસ્સે’’તિ છટ્ઠિયન્તતો ‘‘ઇદ’’મિચ્ચેતસ્મિં અત્થે ચ અઞ્ઞત્થેસુ ચ **ણ**પ્પચ્ચયો હોતિ વા.

કાસાવં વત્થં. એવં કાસાયં, કુસુમ્ભેન રત્તં કોસુમ્ભં, હલિદ્દિયા રત્તં હાલિદ્દં, પત્તઙ્ગં, મઞ્જિટ્ઠં, કુઙ્કુમં, નીલેન રત્તં નીલં. એવં પીતં.

ઇદમત્થે મહિંસસ્સ ઇદં માહિંસં મંસં, દધિ સપ્પિ ચમ્માદિકં વા, સૂકરસ્સ ઇદં સૂકરં, કચ્ચાયનસ્સ ઇદં કચ્ચાયનં બ્યાકરણં. એવં સોગતં સાસનં.

''ઇસિસ્સ ઇદ''ન્તિ અત્થે **ણ**પ્પચ્ચયે કતે વુદ્ધિમ્હિ સમ્પત્તે –

''સણે, યૂનમાગમો ઠાને''તિ ચ વત્તતે.

૩૭૭. આત્તઞ્ચ.

ઇ ઉઇચ્ચેતેસં આદિસરાનં **આત્તઞ્ચ** હોતિ **સણ**કારપ્પચ્ચયે પરે, **ચ**સદ્દેન **રિ**કારાગમો ચ ઠાનેતિ **ઇ**કારસ્સ **આ**ત્તં.

ઠાનાધિકારતો આત્તં, ઇસૂસભઉજાદિનં;
ઇસિસ્સ તુ રિકારાગ-મો ચાત્તાનન્તરે ભવે.

આરિસ્યં, ઉસભસ્સ ઇદં આસભં ઠાનં, આસભી વાચા.

અઞ્ઞત્થગ્ગહણેન પન અવિદૂરભવો, તત્ર ભવો, તત્ર જાતો, તતો આગતો, સો અસ્સ નિવાસો, તસ્સ ઇસ્સરો, કત્તિકાદીહિ નિયુત્તો માસો, સાસ્સ દેવતા, તમવેચ્ચાધીતે, તસ્સ વિસયો દેસો, તસ્મિં દેસે અત્થિ, તેન નિબ્બત્તં, તં અરહતિ, તસ્સ વિકારો, તમસ્સ પરિમાણન્તિ ઇચ્ચેવમાદીસ્વત્થેસુ ચ **ણ**પ્પચ્ચયો. યથા – વિદિસાય અવિદૂરે ભવો વેદિસો ગામો, ઉદુમ્બરસ્સ અવિદૂરે ભવં ઓદુમ્બરં વિમાનં.

ભવત્થે મનસિ ભવં માનસં સુખં, સાગમો. સરે ભવો સારસો સકુણો, સારસા સકુણી, સારસં પુપ્ફં , ઉરસિ ભવો ઓરસો પુત્તો, ઉરસિ સંવડ્ઢિતત્તા, મિત્તે ભવા મેત્તા, મેત્તી વા, પુરે ભવા પોરી વાચા.

જાતાદીસુ પાવુસે જાતો પાવુસો મેઘો, પાવુસા રત્તિ, પાવુસં અબ્ભં, સરદે જાતો સારદો માસો, સારદા રત્તિ, સારદં પુપ્ફં. એવં સિસિરો, હેમન્તો, વસન્તો, ગિમ્હો, મથુરાયં જાતો માથુરો જનો, માથુરા ગણિકા, માથુરં વત્થં. મથુરાય આગતો માથુરો, મથુરા અસ્સ નિવાસોતિ માથુરો, મથુરાય ઇસ્સરો માથુરો રાજા. ''સબ્બતો કો''તિ એત્થ પુન **સબ્બતો**ગ્ગહણેન તદ્ધિતતોપિ ક્વચિ સસરકકારાગમો, માથુરકો વા, રાજગહે જાતો, રાજગહા આગતો, રાજગહો અસ્સ નિવાસોતિ વા, રાજગહસ્સ ઇસ્સરોતિ વા રાજગહો, રાજગહકો વા. એવં સાગલો, સાગલકો વા, પાટલિપુત્તો, પાટલિપુત્તકો વા, વેસાલિયં જાતોતિઆદિઅત્થે વેસાલો, વેસાલકો વા, કુસિનારે જાતો કોસિનારો, કોસિનારકો વા. એવં સાકેતો, સાકેતકો વા, કોસમ્બો, કોસમ્બકો વા, ઇન્દપત્તો, ઇન્દપત્તકો વા, કપિલ્લો, કપિલ્લકો વા, ભારુકચ્છો, ભારુકચ્છકો વા, નગરે જાતો, નગરા આગતો, નગરે વસતીતિ વા નાગરો, નાગરકો વા. એવં જાનપદો.

જનપદનામેસુ પન સબ્બત્થ બહુવચનમેવ ભવતિ. યથા – અઙ્ગેસુ જાતો, અઙ્ગેહિ આગતો, અઙ્ગા અસ્સ નિવાસો, અઙ્ગાનં ઇસ્સરો વા અઙ્ગો, અઙ્ગકો વા, માગધો, માગધકો વા, કોસલો, કોસલકો વા , વેદેહો, વેદેહકો વા, કમ્બોજો, કમ્બોજકો વા, ગન્ધારો, ગન્ધારકો વા, સોવીરો, સોવીરકો વા, સિન્ધવો, સિન્ધવકો વા, અસ્સકો, કાલિઙ્ગો, પઞ્ચાલો, સક્કો, તથા સુરટ્ઠે જાતો, સુરટ્ઠસ્સ ઇસ્સરો વા સોરટ્ઠો, સોરટ્ઠકો વા. એવં મહારટ્ઠો, મહારટ્ઠકો વા ઇચ્ચાદિ.

નક્ખત્તયોગે કત્તિકાય પુણ્ણચન્દયુત્તાય યુત્તો માસો કત્તિકો, મગસિરેન ચન્દયુત્તેન નક્ખત્તેન યુત્તો માસો માગસિરો. એવં ફુસ્સેન યુત્તો માસો ફુસ્સો, મઘાય યુત્તો માસો માઘો, ફગ્ગુનિયા યુત્તો માસો ફગ્ગુનો, ચિત્તાય યુત્તો માસો ચિત્તો, વિસાખાય યુત્તો માસો વેસાખો, જેટ્ઠાય યુત્તો માસો જેટ્ઠો, ઉત્તરાસાળ્હાય યુત્તો માસો આસાળ્હો, આસાળ્હી વા, સવણેન યુત્તો માસો સાવણો, સાવણી. ભદ્દેન યુત્તો માસો ભદ્દો, અસ્સયુજેન યુત્તો માસો અસ્સયુજો, બુદ્ધો અસ્સ દેવતાતિ બુદ્ધો. એવં સોગતો, માહિન્દો, યામો, સોમો.

બ્યાકરણં અવેચ્ચાધીતે વેય્યાકરણો. એવં મોહુત્તો, નેમિત્તો, અઙ્ગવિજ્જો, વત્થુવિજ્જો. વસાતીનં વિસયો દેસો વાસાતો, ઉદુમ્બરા અસ્મિં પદેસે સન્તીતિ ઓદુમ્બરો દેસો.

સહસ્સેન નિબ્બત્તા સાહસ્સી પરિખા, પયસા નિબ્બત્તં પાયાસં, સહસ્સં અરહતીતિ સાહસ્સી ગાથા, અયસો વિકારો આયસો. એવં સોવણ્ણો, પુરિસો પરિમાણમસ્સાતિ પોરિસં ઉદકં.

ચગ્ગહણેન તત્થ જાતો, તત્થ વસતિ, તસ્સ હિતં, તં અરહતીતિઆદીસુ **ણેય્ય**પ્પચ્ચયો. બારાણસિયં જાતો, વસતીતિ વા બારાણસેય્યકો, પુરે વિય **ક**કારાગમો. એવં ચમ્પેય્યકો, સાગલેય્યકો, મિથિલેય્યકો જનો, ગઙ્ગેય્યો મચ્છો, સિલાય જાતં સેલેય્યકં, કુલે જાતો કોલેય્યકો સુનખો, વને જાતં વાનેય્યં પુપ્ફં. એવં પબ્બતેય્યો માનુસો, પબ્બતેય્યા નદી, પબ્બતેય્યં ઓસધં, પથસ્સ હિતં પાથેય્યં, સપતિસ્સ હિતં સાપતેય્યં ધનં, પદીપેય્યં તેલં, માતુ હિતં મત્તેય્યં. એવં પેત્તેય્યં. દક્ખિણમરહતીતિ દક્ખિણેય્યો ઇચ્ચાદિ.

૩૭૮. જાતાદીનમિમિયા ચ.

જાતઇચ્ચેવમાદીનં સદ્દાનં અત્થે **ઇમ ઇય**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ વા.

પચ્છા જાતો પચ્છિમો, પચ્છિમા જનતા, પચ્છિમં ચિત્તં, અન્તે જાતો અન્તિમો, અન્તિમા, અન્તિમં. એવં મજ્ઝિમો, પુરિમો, ઉપરિમો, હેટ્ઠિમો, પચ્ચન્તિમો, ગોપ્ફિમો, ગન્થિમો.

તથા **ઇય**પ્પચ્ચયે મનુસ્સજાતિયા જાતો મનુસ્સજાતિયો, મનુસ્સજાતિયા, મનુસ્સજાતિયં. એવં અસ્સજાતિયો, હત્થિજાતિયો, બોધિસત્તજાતિયો, **દબ્બ**જાતિયો, સમાનજાતિયો, લોકિયો ઇચ્ચાદિ.

આદિગ્ગહણેન તત્થ નિયુત્તો, તદસ્સ અત્થિ, તત્થ ભવોતિઆદીસ્વપિ **ઇમ ઇય**પ્પચ્ચયા હોન્તિ, **ચ**સદ્દેન **ઇક**પ્પચ્ચયો ચ. અન્તે નિયુત્તો અન્તિમો, અન્તિયો, અન્તિકો, પુત્તો અસ્સ અત્થિ, તસ્મિં વા વિજ્જતીતિ પુત્તિમો, પુત્તિયો, વુત્તિકો, કપ્પો અસ્સ અત્થીતિ કપ્પિયો, જટા અસ્સ અત્થીતિ જટિયો, હાનભાગો અસ્સ અત્થીતિ હાનભાગિયો. એવં ઠિતિભાગિયો, બોધિસ્સ પક્ખે ભવા બોધિપક્ખિયા, પઞ્ચવગ્ગે ભવા પઞ્ચવગ્ગિયા. એવં છબ્બગ્ગિયા, ઉદરિયં, અત્તનો ઇદન્તિ અત્તનિયં, નકારાગમો.

ચસદ્દગ્ગહણેન **કિય યણ્ય**પ્પચ્ચયા ચ. જાતિયા નિયુત્તો જાતિકિયો. એવં અન્ધકિયો, જચ્ચન્ધે નિયુત્તો જચ્ચન્ધકિયો. સસ્સ અયન્તિ સકિયો. એવં પરકિયો.

યપ્પચ્ચયો **સાધુહિતભવજાતા**દિઅત્થેસુ. યથા – કમ્મનિ સાધુ કમ્મઞ્ઞં. સભાયં સાધુ સબ્ભં, ''યવતં તલના''દિના **ઉ**કારાદિ. એવં મેધાય હિતં મેજ્ઝં ઘટં. પાદાનં હિતં પજ્જં તેલં, રથસ્સ હિતા રચ્છા, ગામે ભવો ગમ્મો , ગવે ભવં ગબ્યં, ''ઓસરે ચા''તિ સુત્તે **ચ**સદ્દેન **ય**પ્પચ્ચયે પરેપિ **અવા**દેસો. કવિમ્હિ ભવં કબ્યં, દિવિ ભવા દિબ્યા, **થ**નતો જાતં થઞ્ઞં, ધનાય સંવત્તતીતિ ધઞ્ઞં.

ણ્યપ્પચ્ચયો પરિસાયં સાધુ પારિસજ્જો, **દ**કારાગમો, સમણાનં હિતા સામઞ્ઞા જના, બ્રાહ્મણાનં હિતા બ્રાહ્મઞ્ઞા, અરૂપે ભવા આરુપ્પા ઇચ્ચાદિ.

''રાજપુત્તાનં સમૂહો''તિ વિગ્ગહે –

૩૭૯. સમૂહત્થે કણણા.

છટ્ઠિયન્તતો ''તેસં સમૂહો''તિ અત્થે **કણણ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ. રાજપુત્તકો, રાજપુત્તકં વા, રાજપુત્તો. એવં માનુસ્સકો, માનુસ્સો, માથુરકો, માથુરો, પોરિસકો, પોરિસો, વુદ્ધાનં સમૂહો વુદ્ધકો, વુદ્ધો. એવં માયૂરકો, માયૂરો, કાપોતો, કોકિલો, માહિંસકો, માહિંસો, ઓટ્ઠકો, ઓરબ્ભકો, અટ્ઠન્નં સમૂહો અટ્ઠકો, રાજાનં સમૂહો રાજકો, ભિક્ખાનં સમૂહો ભિક્ખો, સિક્ખાનં સમૂહો સિક્ખો, દ્વિન્નં સમૂહો દ્વયં, ''તેસુ વુદ્ધી''તિઆદિના **ઇ**કારસ્સ **અયા**દેસો. એવં તિણ્ણં સમૂહો તયં ઇચ્ચાદિ.

''સમૂહત્થે''તિ વત્તતે.

૩૮૦. ગામજનબન્ધુસહાયાદીહિ તા.

ગામજનબન્ધુસહાયઇચ્ચેવમાદીહિ **તા**પચ્ચયો હોતિ સમૂહત્થે. ગામાનં સમૂહો ગામતા. એવં જનતા, બન્ધુતા, સહાયતા, નાગરતા. ''તા''તિ યોગવિભાગેન **સકત્થેપિ** દેવોયેવ દેવતા, **તા**પચ્ચયન્તસ્સ નિચ્ચમિત્થિલિઙ્ગતા.

૩૮૧. તદસ્સ ઠાનમિયો ચ.

''તદસ્સ ઠાન''મિચ્ચેતસ્મિં અત્થે છટ્ઠિયન્તતો **ઇય**પ્પચ્ચયો હોતિ. મદનસ્સ ઠાનં મદનિયો, મદનિયા, મદનિયં, બન્ધનસ્સ ઠાનં બન્ધનિયં. એવં મુચ્છનિયં. રજનિયં, ગમનિયં, દસ્સનિયં, ઉપાદાનિયં, પસાદનિયં. **ચ**સદ્દેન **હિતા**દિઅત્થેપિ ઉપાદાનાનં હિતા ઉપાદાનિયા ઇચ્ચાદિ.

૩૮૨. ઉપમત્થાયિતત્તં.

ઉપમત્થે ઉપમાવાચિલિઙ્ગતો **આયિતત્ત**પ્પચ્ચયો હોતિ. ધૂમો વિય દિસ્સતીતિ ધૂમાયિતત્તં. એવં તિમિરાયિતત્તં.

‘‘તદસ્સ ઠાન’’ન્તિ વત્તતે.

૩૮૩. તન્નિસ્સિતત્થે લો.

‘‘તન્નિસ્સિત’’ન્તિ અત્થે, ‘‘તદસ્સઠાન’’ન્તિ અત્થે ચ **લ**પ્પચ્ચયો હોતિ. દુટ્ઠુ નિસ્સિતં, દુટ્ઠુ ઠાનં વા દુટ્ઠુલ્લં, દુટ્ઠુલ્લા વાચા, **લ**સ્સ દ્વિભાવો. એવં વેદલ્લં.

‘‘અભિજ્ઝા અસ્સ પકતિ, અભિજ્ઝા અસ્સ બહુલા’’તિ વા વિગ્ગહે –

૩૮૪. આલુ તબ્બહુલે.

પઠમાવિભત્યન્તતો **આલુ**પ્પચ્ચયો હોતિ ‘‘તદસ્સ બહુલ’’મિચ્ચેતસ્મિં અત્થે. અભિજ્ઝાલુ, અભિજ્ઝાલૂ, અભિજ્ઝાલવો. એવં સીતાલુ, ધજાલુ, દયાલુ. ‘‘સબ્બતો કો’’તિ એત્થ પુન **સબ્બતો**ગ્ગહણેન **ક**કારાગમો, અભિજ્ઝાલુકો, અભિજ્ઝાલુકા, અભિજ્ઝાલુકં. એવં સીતાલુકો, દયાલુકો, તથા હીનોવ હીનકો. એવં પોતકો, કુમારકો, માણવકો, મુદુકો, ઉજુકો, અપ્પમત્તકં, ઓરમત્તકં, સીલમત્તકં ઇચ્ચાદિ.

‘‘યદનુપપન્ના નિપાતના સિજ્ઝન્તી’’તિ ઇમિના પટિભાગકુચ્છિતસઞ્ઞાનુકમ્પાદિઅત્થેસુ **ક**પ્પચ્ચયો. **પટિભાગત્થે** હત્થિનો ઇવ હત્થિકા. એવં અસ્સકા. **કુચ્છિતત્થે** કુચ્છિતો સમણો સમણકો. એવં બ્રાહ્મણકો, મુણ્ડકો, પણ્ડિતકો, વેય્યાકરણકો. **સઞ્ઞાયં** કતકો, ભટકો. **અનુકમ્પાયં** પુત્તકો.

તથા **કિંયતેત**તો પરિમાણત્થે **ત્તકવન્તુ**પ્પચ્ચયા. કિં પરિમાણમસ્સાતિ કિત્તકં. એવં યત્તકં, તત્તકં, એત્તકં. **વન્તુમ્હિ આ**ત્તઞ્ચ, યં પરિમાણમસ્સાતિ યાવા, યાવન્તો , ગુણવન્તુસમં. એવં તાવા, તાવન્તો. એતાવા, એતાવન્તો ઇચ્ચાદિ.

‘‘સુવણ્ણેન પકત’’ન્તિ વિગ્ગહે –

૩૮૫. તપ્પકતિવચને મયો.

તપ્પકતિવચનત્થે **મય**પ્પચ્ચયો હોતિ, પકરીયતીતિ પકતિ, તેન પકતિ તપ્પકતિ, તપ્પકતિયા વચનં કથનં **તપ્પકતિવચનં**. સુવણ્ણમયો રથો, સોવણ્ણમયો વા, સુવણ્ણમયા ભાજનવિકતિ, સુવણ્ણમયં ભાજનં. એવં રૂપિયમયં, રજતમયં, જતુમયં, દારુમયં, મત્તિકામયં, ઇદ્ધિયા નિબ્બત્તં ઇદ્ધિમયં.

મનતો નિપ્ફન્ના મનોમયા, અયસાપકતં અયોમયં. એત્થ ચ ‘‘મનોગણાદીન’’ન્તિ વત્તમાને –

૩૮૬. એતેસમો લોપે.

એતેસં મનોગણાદીનં અન્તો **ઓ**ત્તમાપજ્જતે વિભત્તિલોપે કતેતિ **ઓ**કારો.

ગવેન પકતં કરીસં, ગોતો નિબ્બત્તન્તિ વા ગોમયં. ‘‘મયો’’તિયોગવિભાગેન **સકત્થેપિ** દાનમેવ દાનમયં, સીલમયં ઇચ્ચાદિ.

ભાવતદ્ધિત

''અલસસ્સ ભાવો''તિ વિગ્ગહે –

૩૮૭. ણ્યત્તતા ભાવે તુ.

છટ્ઠિયન્તતો **ણ્યત્તતા**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ ''તસ્સ ભાવો'' ઇચ્ચેતસ્મિં અત્થે, **તુ**સદ્દગ્ગહણેન **ત્તનણેય્યા**દિપ્પચ્ચયા ચ. ભવન્તિ એતસ્મા બુદ્ધિસદ્દા ઇતિ **ભાવો**, સદ્દપ્પવત્તિનિમિત્તં વુચ્ચતિ, વુત્તઞ્ચ – ''યસ્સ ગુણસ્સ હિ ભાવા દબ્બે સદ્દનિવેસો તદભિધાનેણ્યત્તતાદયો''તિ. **ણ્યત્તત્તન**ન્તાનં નિચ્ચં નપુંસકત્તં, **તા**પચ્ચયન્તસ્સ સભાવતો નિચ્ચમિત્થિલિઙ્ગતા. **ણ્ય**પ્પચ્ચયોયં ગુણવચને **બ્રાહ્મણા**દીહિ, તત્થ ''અવણ્ણો યે લોપઞ્ચા''તિ **અવણ્ણ**લોપો, આદિવુદ્ધિ.

આલસ્યં. એવં આરોગ્યં, ઉદગ્ગસ્સ ભાવો ઓદગ્યં, સખિનો ભાવો સખ્યં, અણણસ્સ ભાવો આણણ્યં, વિધવાય ભાવો વેધબ્યં, દુબ્બલસ્સ ભાવો દુબ્બલ્યં, ચપલસ્સ ભાવો ચાપલ્યં.

વિયત્તસ્સ ભાવો વેય્યત્તિયં, મચ્છરસ્સ ભાવો મચ્છરિયં. એવં ઇસ્સરિયં, આલસિયં, મુણ્ડિયં, મૂળ્હિયં. એત્થ ''વેય્યત્તિય''ન્તિઆદીસુ ''તેસુ વુદ્ધી''તિઆદિના **યમ્હિ ઇ**કારાગમો.

''પણ્ડિતસ્સ ભાવો પણ્ડિત્ય''ન્તિઆદીસુ ''યવતં તલનદકારાનં બ્યઞ્જનાનિ ચલઞજકારત્ત''ન્તિ **ત્ય**કારસંયોગાદીનં **ચલઞજ**કારાદેસા , દ્વિત્તં. પણ્ડિચ્ચં, બહુસ્સુતસ્સ ભાવો બાહુસ્સચ્ચં, ''તેસુ વુદ્ધી''તિઆદિના **ઉ**કારસ્સ **અ**કારો, એવં પોરોહિચ્ચં, અધિપતિસ્સ ભાવો આધિપચ્ચં, મુટ્ઠસ્સતિસ્સ ભાવો મુટ્ઠસ્સચ્ચં, **ઇવણ્ણ**લોપો. કુસલસ્સ ભાવો કોસલ્લં. એવં વેપુલ્લં, સમાનાનં ભાવો સામઞ્ઞં, ગિલાનસ્સ ભાવો ગેલઞ્ઞં, ''ક્વચાદિમજ્ઝુત્તરા''દિસુત્તેન સંયોગે પરે રસ્સત્તં.

સુહદસ્સ ભાવોસોહજ્જં. એવં વેસારજ્જં, કુસીદસ્સભાવોકોસજ્જં, ''તેસુ વુદ્ધી''તિઆદિના ઈકારસ્સ **અ**કારો. તથા ''પુરિસસ્સ ભાવો પોરિસ''ન્તિઆદીસુ ''યવતં તલના''દિસુત્તે **કાર**ગ્ગહણેન યવતં **સ**કાર**કચટપ**વગ્ગાનં **સ**કાર**કચટપ**વગ્ગાદેસા. સુમનસ્સ ભાવો સોમનસ્સં. એવં દોમનસ્સં, સોવચસ્સં, દોવચસ્સં, એત્થ **સ**કારાગમો. તથા નિપકસ્સ ભાવો નેપક્કં, દ્વિત્તં. એવં આધિક્કં, દુભગસ્સ ભાવો દોભગ્ગં, વાણિજસ્સ ભાવો વાણિજ્જં, રાજિનો ભાવો રજ્જં, ''ક્વચા''દિના રસ્સત્તં. સરૂપસ્સ ભાવો સારુપ્પં. એવં ઓપમ્મં, સોખુમ્મં.

તથસ્સ ભાવો તચ્છં, દુમ્મેધસ્સ ભાવો દુમ્મેજ્ઝં, સમણસ્સ ભાવો સામઞ્ઞં. એવં બ્રાહ્મઞ્ઞં, નિપુણસ્સ ભાવો નેપુઞ્ઞં. ''તચ્છ''ન્તિઆદીસુપિ **કાર**ગ્ગહણેનેવ યવતં **થધણ**કારાનં **છઝઞ**કારાદેસા.

ત્તતાપચ્ચયેસુ – પંસુકૂલિકસ્સ ભાવો પંસુકૂલિકત્તં, પંસુકૂલિકતા. એવં તેચીવરિકત્તં, તેચીવરિકતા, ઓદરિકત્તં, ઓદરિકતા, મનુસ્સત્તં, મનુસ્સતા જાતિ, નીલત્તં, નીલતા ગુણો, યાચકત્તં, યાચકતા ક્રિયા, દણ્ડિત્તં, દણ્ડિતા દબ્બં, સચ્ચવાદિતા, પારમિતા, કતઞ્ઞુતા, સબ્બઞ્ઞુતા, ''ક્વચા''દિના **તા**પચ્ચયે રસ્સત્તં, અપ્પિચ્છતા, અસંસગ્ગતા, ભસ્સારામતા, નિદ્દારામતા, લહુતા ઇચ્ચાદિ.

ત્તનપચ્ચયે – પુથુજ્જનસ્સ ભાવો પુથુજ્જનત્તનં, વેદનત્તનં, જાયત્તનં.

ણેય્યે – સુચિસ્સ ભાવો સોચેય્યં. એવં આધિપભેય્યં, કવિસ્સ ભાવોકાવેય્યં, થેનસ્સ ભાવો થેય્યં, મહાવુત્તિના **ન**કારસ્સ લોપો.

''ણ્યત્તતા''તિ યોગવિભાગેન કમ્મનિ, સકત્થે ચ **ણ્યાદ**યો, વીરાનં ભાવો, કમ્મં વા વીરિયં, પરિભટસ્સ કમ્મં પારિભટ્યં, પારિભટ્યસ્સ ભાવો પારિભટ્યતા. એવં સોવચસ્સતા, ભિસગ્ગસ્સ કમ્મં ભેસજ્જં, બ્યાવટસ્સ કમ્મં વેય્યાવચ્ચં, સઠસ્સ ભાવો, કમ્મં વા સાઠેય્યં.

સકત્થે પન – યથાભૂતમેવ યથાભુચ્ચં, કરુણાયેવ કારુઞ્ઞં, પત્તકાલમેવ પત્તકલ્લં, આકાસાનન્તમેવ આકાસાનઞ્ચં, કાયપાગુઞ્ઞમેવ કાયપાગુઞ્ઞતા ઇચ્ચાદિ.

''વિસમસ્સ ભાવો''તિ વિગ્ગહે –

''ત્તતા, ભાવે''તિ ચ વત્તતે.

૩૮૮. ણ વિસમાદીહિ.

વિસમઇચ્ચેવમાદીહિ છટ્ઠિયન્તેહિ **ણ**પ્પચ્ચયો હોતિ, **ત્ત તા** ચ ''તસ્સ ભાવો'' ઇચ્ચેતસ્મિં અત્થે. આકતિગણોયં. વેસમં, વિસમત્તં, વિસમતા. સુચિસ્સ ભાવો સોચં, સુચિત્તં, સુચિતા, ગરુનો ભાવો ગારવો, આદિવુદ્ધિ, ''ઓ સરે ચા''તિ સુત્તે **ચ**સદ્દગ્ગહણેન **ઉ**કારસ્સ ચ **અવા**દેસો. પટુનો ભાવો પાટવં, પટુત્તં, પટુતા.

ઉજુનો ભાવો અજ્જવં, મુદુનો ભાવો મદ્દવં ઇચ્ચત્ર ''આત્તઞ્ચા''તિ **ણમ્હિ ઇ**કારુકારાનં **આ**ત્તં, **દ્વિ**ભાવો, સંયોગે આદિરસ્સત્તઞ્ચ. ઉજુતા, મુદુતા. એવં ઇસિસ્સ ભાવો આરિસ્યં, આસભં, કુમારસ્સ ભાવોકોમારં, યુવસ્સ ભાવો યોબ્બનં, મહાવુત્તિના **ન**કારાગમો, પરમાનં ભાવો, કમ્મં વા પારમી દાનાદિક્રિયા, ''ણવણિકા''દિસુત્તેન **ઈ**પચ્ચયો, સમગ્ગાનં ભાવો સામગ્ગી.

૩૮૯. રમણીયાદિતો કણ.

રમણીયઇચ્ચેવમાદિતો **કણ**પચ્ચયો હોતિ, **ત્ત તા** ચ ભાવત્થે. રમણીયસ્સ ભાવો રામણીયકં, રમણીયત્તં, રમણીયતા . એવં માનુઞ્ઞકં, મનુઞ્ઞત્તં, મનુઞ્ઞતા, પિયરૂપકં, પિયરૂપત્તં, પિયરૂપતા, કલ્યાણકં, કલ્યાણત્તં, કલ્યાણતા, ચોરકં, ચોરિકા વા, ચોરત્તં, ચોરતા, અડ્ઢકં, અડ્ઢત્તં, અડ્ઢતા ઇચ્ચાદિ.

ભાવતદ્ધિતં.

વિસેસતદ્ધિત

''સબ્બે ઇમે પાપા અયમિમેસં વિસેસેન પાપો''તિ વિગ્ગહે –

૩૯૦. વિસેસે તરતમિસિકિયિટ્ઠા.

વિસેસત્થે **તર તમ ઇસિક ઇય ઇટ્ઠ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ. પાપતરો, પાપતરા, પાપતરં. તતોપિ અધિકો પાપતમો, પાપતમા, પાપતમં. પાપિસિકો, પાપિસિકા, પાપિસિકં. પાપિયો, પાપિયા, પાપિયં. પાપિટ્ઠો, પાપિટ્ઠા, પાપિટ્ઠં. અતિસયેન પાપિટ્ઠો, પાપિટ્ઠતરો. એવં પટુતરો, પટુતમો, પટિસિકો, પટિયો, પટિટ્ઠો. સબ્બેસં અતિસયેન વરો વરતરો, વરતમો, વરિસિકો, વરિયો, વરિટ્ઠો. એવં પણીતતરો, પણીતતમો.

''સબ્બે ઇમે વુડ્ઢા અયમિમેસં વિસેસેન વુડ્ઢો''તિ અત્થે **ઇયઇટ્ઠ**પ્પચ્ચયા હોન્તિ.

૩૯૧. વુડ્ઢસ્સ જો ઇયિટ્ઠેસુ.

સબ્બસ્સેવ **વુડ્ઢ**સદ્દસ્સ **જો** હોતિ **ઇય ઇટ્ઠ**ઇચ્ચેતેસુ પચ્ચયેસુ. જેય્યો, જેટ્ઠો, એત્થ ચ ''સરલોપાદિ''સુત્તે **તુ**ગ્ગહણેન લોપમકત્વા ''સરા સરે લોપ''ન્તિ પુબ્બસરે લુત્તે ''ક્વચાસવણ્ણં લુત્તે''તિ **એ**કારો.

''ઇયિટ્ઠેસૂ''તિ અધિકારો, ''જો''તિ ચ વત્તતે.

૩૯૨. પસત્થસ્સ સો ચ.

સબ્બસ્સેવ **પસત્થ**સદ્દસ્સ **સા**દેસો હોતિ, **જો** ચ ઇયિટ્ઠેસુ. અયઞ્ચ પસત્થો અયઞ્ચ પસત્થો સબ્બે ઇમે પસત્થા અયમિમેસં વિસેસેન પસત્થોતિ સેય્યો, સેટ્ઠો, જેય્યો, જેટ્ઠો.

૩૯૩. અન્તિકસ્સ નેદો.

સબ્બસ્સેવ **અન્તિક**સદ્દસ્સ **નેદા**દેસો હોતિ ઇયિટ્ઠેસુ. વિસેસેન અન્તિકોતિ નેદિયો, નેદિટ્ઠો.

૩૯૪. બાળ્હસ્સ સાધો.

સબ્બસ્સેવ બાળ્હસદ્દસ્સ **સાધા**દેસો હોતિ ઇયિટ્ઠેસુ. વિસેસેન બાળ્હોતિ સાધિયો, સાધિટ્ઠો.

૩૯૫. અપ્પસ્સ કણ.

સબ્બસ્સ **અપ્પ**સદ્દસ્સ **કણ** હોતિ ઇયિટ્ઠેસુ. વિસેસેન અપ્પોતિ કણિયો, કણિટ્ઠો.

''વિસેસેન યુવા''તિ અત્થે ''કણ''ઇતિ વત્તતે.

૩૯૬. યુવાનઞ્ચ .

સબ્બસ્સ **યુવ**સદ્દસ્સ **કણ** હોતિ ઇયિટ્ઠેસુ. ''તેસુ વુદ્ધી''તિઆદિના **ણ**કારસ્સ **ન**કારો. કનિયો, કનિટ્ઠો.

૩૯૭. વન્તુ મન્તુ વીનઞ્ચ લોપો.

વન્તુમન્તુવી ઇચ્ચેતેસં પચ્ચયાનં લોપો હોતિ ઇયિટ્ઠેસુ. સબ્બે ઇમે ગુણવન્તો અયમિમેસં વિસેસેન ગુણવાતિ ગુણિયો, ગુણિટ્ઠો, વિસેસેન સતિમાતિ સતિયો, સતિટ્ઠો, વિસેસેન મેધાવીતિ મેધિયો, મેધિટ્ઠો ઇચ્ચાદિ.

અસ્સત્થિતદ્ધિત

‘‘મેધા યસ્સ અત્થિ, તસ્મિં વા વિજ્જતી’’તિ વિગ્ગહે –

૩૯૮. તદસ્સત્થીતિ વી ચ.

પઠમાવિભત્યન્તા ‘‘તદસ્સ અત્થિ, તસ્મિં વા વિજ્જતિ’’ ઇચ્ચેતેસ્વત્થેસુ **વી**પચ્ચયો હોતિ. **મેધામાયા** સદ્દેહિ ચાયં. મેધાવી, મેધાવિનો. ઇત્થિયં **ઈ**કારન્તત્તા ‘‘પતિભિક્ખુરાજીકારન્તેહિ ઇની’’તિ **ઇની**, મેધાવિની, મેધાવિનિયો. નપુંસકે મેધાવિ કુલં. એવં માયાવી, માયાવિની, માયાવિ ચિત્તં.

ચગ્ગહણેન **સો ઇ લવ આલા**દિપ્પચ્ચયા ચ. યથા – સુમેધા યસ્સ અત્થિ, તસ્મિં વા વિજ્જતીતિ સુમેધસો, રસ્સત્તં. એવં લોમસો. પિચ્છં અસ્સ અત્થિ, તસ્મિં વા વિજ્જતીતિ પિચ્છિલો. એવં ફેનિલો, તુણ્ડિલો, જટિલો. કેસા અસ્સ અત્થીતિ કેસવો, વાચાલો ઇચ્ચાદિ.

‘‘તપો અસ્સ અત્થિ, તસ્મિં વા વિજ્જતી’’તિ વિગ્ગહે –

‘‘તદસ્સત્થી’’તિ અધિકારો.

૩૯૯. તપાદિતો સી.

તપઇચ્ચેવમાદિતો **સી**પચ્ચયો હોતિ ‘‘તદસ્સત્થિ’’ ઇચ્ચેતસ્મિં અત્થે. સસ્સ દ્વિભાવો. તપસ્સી, તપસ્સિનો, તપસ્સિની, તપસ્સિ. એવં તેજસ્સી, યસસ્સી, મનસ્સી, પયસ્સી.

‘‘દણ્ડો અસ્સ અત્થિ, તસ્મિં વા વિજ્જતી’’તિ વિગ્ગહે –

૪૦૦. દણ્ડાદિતો ઇકઈ.

આદિસદ્દોયં પકારત્થો, **દણ્ડ**ઇચ્ચેવમાદિતો અવણ્ણન્તા **ઇક ઈ** ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ ‘‘તદસ્સત્થિ’’ ઇચ્ચેતસ્મિં અત્થે. દણ્ડિકો, દણ્ડી, દણ્ડિનો, દણ્ડિની. એવં માલિકો, માલી, માલિની, છત્તિકો, છત્તી, રૂપિકો, રૂપી, કેસિકો, કેસી, સઙ્ખી, ઞાણી, હત્થી ઇચ્ચાદિ.

૪૦૧. મધ્વાદિતો રો.

મધુઆદિતો **ર**પ્પચ્ચયો હોતિ ‘‘તદસ્સત્થી’’તિ અત્થે. મધુ અસ્સ અત્થિ, તસ્મિં વા વિજ્જતીતિ મધુરો ગુળો, મધુરા સક્ખરા, મધુરં ખીરં, કુઞ્જા હનૂ એતસ્સ સન્તીતિ કુઞ્જરો, સબ્બસ્મિં વત્તબ્બે મુખમસ્સ અત્થીતિ મુખરો, સુસિ અસ્સ અત્થીતિ સુસિરો. એવં રુચિરો, નગરો.

‘‘ગુણો અસ્સ અત્થિ, તસ્મિં વા વિજ્જતી’’તિ વિગ્ગહે –

૪૦૨. ગુણાદિતોવન્તુ.

ગુણઇચ્ચેવમાદિતો **વન્તુ**પ્પચ્ચયો હોતિ ‘‘તદસ્સ અત્થી’’તિ અત્થે. વિભત્તિલોપે, નામબ્યપદેસે ચ કતે **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ. ગુણવન્તુ **સિ**, ‘‘સવિભત્તિસ્સ, ન્તુસ્સા’’તિ અધિકિચ્ચ ‘‘આ સિમ્હી’’તિ **આ**ત્તં, ગુણવા પુરિસો, સેસં ઞેય્યં. એવં ગણવા, કુલવા ઇચ્ચાદયો. ઇત્થિયં ‘‘ણવ ણિક ણેય્યણન્તૂહી’’તિ ઈપચ્ચયો, ‘‘વા’’તિ વત્તમાને ‘‘ન્તુસ્સ તમીકારે’’તિ **ત**કારો, ગુણવતી, ગુણવન્તી ઇચ્ચાદિ. નપુંસકે ‘‘અં નપુંસકે’’તિ સવિભત્તિસ્સ ન્તુસ્સ **અ**માદેસો, ગુણવં ઇચ્ચાદિ.

‘‘સતિ અસ્સ અત્થિ, તસ્મિં વા વિજ્જતી’’તિ વિગ્ગહે –

‘‘તદસ્સત્થી’’તિ વત્તતે.

૪૯૩. સત્યાદીહિ મન્તુ.

સતિઇચ્ચેવમાદીહિ અવણ્ણન્તરહિતેહિ પઠમાવિભત્યન્તેહિ લિઙ્ગેહિ **મન્તુ**પ્પચ્ચયો હોતિ ‘‘તદસ્સત્થી’’તિ અત્થે. સેસં **ગુણવન્તુ**સમં. સતિમા, સતિમતી, સતિમન્તી, સતિમં. એવં ધિતિમા, ગતિમા ઇચ્ચાદયો.

તથા ‘‘આયુ અસ્સ અત્થીતિ **આયુ મન્તુ**’’ઇચ્ચત્ર –

૪૦૪. આયુસ્સુકારાસમન્તુમ્હિ .

આયુસ્સ ઉકારો **અસ** હોતિ **મન્તુ**મ્હીતિ અસાદેસો. આયસ્મા, સેસં સમં. ગાવો અસ્સ સન્તીતિ ગોમા, ગોમન્તો, ગોમતી, ગોમન્તી, ગોમં કુલં ઇચ્ચાદિ.

‘‘સદ્ધા અસ્સ અત્થી’’તિ વિગ્ગહે –

૪૦૫. સદ્ધાદિતો ણ.

સદ્ધા પઞ્ઞાઇચ્ચેવમાદિતો **ણ**પ્પચ્ચયો હોતિ ‘‘તદસ્સત્થિ’’ઇચ્ચેતસ્મિં અત્થે. સદ્ધો પુરિસો, સદ્ધા કઞ્ઞા, સદ્ધં કુલં. એવં પઞ્ઞો, અમચ્છરો, તથા બુદ્ધં, બુદ્ધિ અસ્સ અત્થીતિ બુદ્ધો ઇચ્ચાદિ.

અસ્સત્થિતદ્ધિતં.

સઙ્ખ્યાતદ્ધિત

‘‘પઞ્ચન્નં પૂરણો’’તિ વિગ્ગહે –

૪૦૬. સઙ્ખ્યાપૂરણે મો.

પૂરયતિ સઙ્ખ્યા અનેનાતિ પૂરણો, સઙ્ખ્યાય પૂરણો **સઙ્ખ્યાપૂરણો**, તસ્મિં સઙ્ખ્યાપૂરણત્થે છટ્ઠિયન્તતો **મ**પ્પચ્ચયો હોતિ. પઞ્ચમો, પઞ્ચન્નં પૂરણી પઞ્ચમી, ‘‘નદાદિતો વા ઈ’’તિ ઈપચ્ચયો. ‘‘ઇત્થિયમતો આપચ્ચયો’’તિ

આપચ્ચયો, પઞ્ચમા વીરિયપારમી, પઞ્ચમં ઞાનં. એવં સત્તમો, સત્તમી, સત્તમા, સત્તમં, અટ્ઠમો, અટ્ઠમી, અટ્ઠમા, અટ્ઠમં, નવમો , નવમી, નવમા, નવમં, દસમો, દસમી, દસમા, દસમં ઇચ્ચાદિ.

''સઙ્ખ્યાપૂરણે''તિ અધિકારો.

૪૦૭. ચતુચ્છેહિ થઠા.

ચતુછઇચ્ચેતેહિ **થઠ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ સઙ્ખ્યાપૂરણત્થે. ચતુન્નં પૂરણો ચતુત્થો, દ્વિત્તં, ચતુત્થી, ચતુત્થા, ચતુત્થં, છન્નં પૂરણો છટ્ઠો, છટ્ઠી, છટ્ઠા, છટ્ઠં, છટ્ઠો એવ છટ્ઠમો.

છાહં, છળાયતનં ઇચ્ચત્ર –

૪૦૮. સ છસ્સ વા.

છસ્સ સકારાદેસો હોતિ વા સઙ્ખ્યાને. છાહમસ્સ જીવિતં સાહં, છાહં વા, સળાયતનં.

''દ્વિન્નં પૂરણો''તિ વિગ્ગહે –

૪૦૯. દ્વિતીહિ તિયો.

દ્વિતિઇચ્ચેતેહિ **તિય**પ્પચ્ચયો હોતિ સઙ્ખ્યાપૂરણત્થે. વિપરિણામેન ''દ્વિ તિણ્ણ''ન્તિ વત્તમાને –

૪૧૦. તિયે દુતાપિ ચ.

દ્વિતિઇચ્ચેતેસં **દુત**ઇચ્ચાદેસા હોન્તિ **તિય**પ્પચ્ચયે પરે. દુતિયો પુરિસો, દુતિયા, દુતિયં. એવં તિણ્ણં પૂરણો તતિયો, તતિયા, તતિયં. **અપિ**ગ્ગહણેન અઞ્ઞત્થાપિ **દ્વિ**સદ્દસ્સ **દુ**આદેસો હોતિ, **ચ**સદ્દેન **દિ** ચ. દ્વે રત્તિયો દુરત્તં, દુવિધં, દુવઙ્ગં, દિરત્તં, દિગુણં, દિગુ.

૪૧૧. તેસમડ્ઢૂપપદેન અડ્ઢુડ્ઢદિવડ્ઢદિયડ્ઢડ્ઢતિયા.

તેસં ચતુત્થદુતિયતતિયાનં અડ્ઢૂપપદાનં અડ્ઢૂપપદેન સહ **અડ્ઢુડ્ઢદિવડ્ઢદિયડ્ઢઅડ્ઢતિયા**દેસા હોન્તિ.

એત્થ ચ –

અડ્ઢૂપપદપાદાન-સામત્થા અડ્ઢપુબ્બકા;
તેસંસદ્દેન ગય્હન્તે, ચતુત્થદુતિયાદયો.

અડ્ઢેન ચતુત્થો અડ્ઢુડ્ઢો, અડ્ઢેન દુતિયો દિવડ્ઢો, દિયડ્ઢો, અડ્ઢેન તતિયો અડ્ઢતિયો.

''એકઞ્ચ દસ ચા''તિ અત્થે દ્વન્દસમાસે, ''એકેન અધિકા દસા''તિ અત્થે તપ્પુરિસસમાસે વા કતે ''સઙ્ખ્યાને''તિ વત્તમાને ''દ્વેકટ્ઠાનમાકારો વા''તિ **આ**ત્તં. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો.

તેન ચેત્થ –

> દ્વેકટ્ઠાનં દસે નિચ્ચં, દ્વિસ્સા’નવુતિયા નવા;
> ઇતરેસ’મસન્તઞ્ચ, આત્તં દીપેતિ **વા**સુતિ.

‘‘એકાદિતો દસર સઙ્ખ્યાને’’તિ રત્તં.

> **રા**દેસો વણ્ણમત્તત્તા, વણ્ણમત્તપ્પસઙ્ગિપિ;
> સિયા દસસ્સ દસ્સેવ, નિમિત્તાસન્નભાવતો.

તતો બહુવચનં યો, ‘‘પઞ્ચાદીનમકારો’’તિ સવિભત્તિસ્સ અન્તસ્સ **અ**ત્તં. એકારસ, એકાદસ, લિઙ્ગત્તયેપિ સમાનં.

‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૪૧૨. એકાદિતો દસસ્સી.

એકાદિતો પરસ્સ **દસ**સ્સ અન્તે ઈપચ્ચયો હોતિ વા પૂરણત્થે.

> દસસ્સ પચ્ચયાયોગા, લદ્ધમન્તેતિ અત્થતો;
> તદન્તસ્સ સભાવેન, ઇત્થિયંયેવ સમ્ભવો.

એકાદસન્નં પૂરણી **એ**કાદસી, અઞ્ઞત્ર એકાદસમો, એકાદસમં.

દ્વે ચ દસ ચ, દ્વીહિ વા અધિકા દસાતિ ‘‘દ્વિ દસ’’ઇચ્ચત્ર ‘‘વા’’તિ વત્તતે.

‘‘વીસતિ દસેસુ બા દ્વિસ્સ તૂ’’તિ **બા**દેસો, **દસ્સ રા**દેસો. બારસ, અઞ્ઞત્ર **આ**ત્તં, દ્વાદસ. દ્વાદસન્નં પૂરણો બારસમો, દ્વાદસમો, દ્વાદસી.

તયો ચ દસ ચ, તીહિ વા અધિકા દસાતિ તેરસ, ‘‘તેસુ વુદ્ધિ લોપા’’દિના **તિસ્સ તે**આદસો આનવુતિયા, તેરસમો, તેરસી.

ચત્તારો ચ દસ ચ, ચતૂહિ વા અધિકા દસાતિ ચતુદ્દસ ઇચ્ચત્ર ‘‘ગણને દસસ્સા’’તિ ચ વત્તમાને ‘‘ચતૂપપદસ્સ લોપો તુત્તરપદાદિ ચસ્સ ચુચોપિ નવા’’તિ **તુ**લોપો, **ચુચો** ચ. ચુદ્દસ, ચોદ્દસ, ચતુદ્દસ. ચુદ્દસમો, ચતુદ્દસમો, ચકુદ્દસી, ચાતુદ્દસી વા.

પઞ્ચ ચ દસ ચ, પઞ્ચહિ વા અધિકા દસાતિ પઞ્ચદસ, ‘‘તેસુ વુદ્ધિ લોપા’’દિના પઞ્ચસદ્દસ્સ દસ વીસેસુ **પન્નપણ્ણ**આદેસાપિ, ‘‘અટ્ઠાદિતો ચા’’તિ રત્તં. પન્નરસ, પઞ્ચદસ. પન્નરસમો, પઞ્ચદસમો, પન્નરસી, પઞ્ચદસી.

‘‘છ ચ દસ ચ, છહિ વા અધિકા દસા’’તિ સમાસે કતે ‘‘છસ્સા’’તિ વત્તમાને ‘‘દસે સો નિચ્ચઞ્ચા’’તિ **સો**, ‘‘સઙ્ખ્યાનં, વા’’તિ ચ વત્તતે, ‘‘લ દરાન’’ન્તિ લત્તં, વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો.

ળો નિચ્ચં સોળસે દસ્સ, ચત્તાલીસે ચ તેરસે;
અઞ્ઞત્ર ન ચ હોતાયં, વવત્થિતવિભાસતો.

લળાનમવિસેસો ક્વચિ, સોળસ. તેળસ, ચત્તાલીસં, ચત્તારીસં. સોળસમો, સોળસી.

‘‘વા, દસર સઙ્ખ્યાને’’તિ અધિકિચ્ચ ‘‘અટ્ઠાદિતો ચા’’તિ રત્તં. અટ્ઠારસ, અટ્ઠાદસ, **આ**ત્તં. અટ્ઠારસન્નં પૂરણો અટ્ઠારસમો, અટ્ઠાદસમો. એવં સત્તરસ, સત્તદસ. સત્તરસમો, સત્તદસમો.

અટ્ઠાદિતોતિ કિમત્થં? ચતુદ્દસ.

એકેન ઊના વીસતીતિ તપ્પુરિસો, એકૂનવીસતિ. એકૂનવીસતાદયો આનવુતિયા **એ**કવચનન્તા, ઇત્થિલિઙ્ગા ચ દટ્ઠબ્બા, તે ચ સઙ્ખ્યાને, સઙ્ખ્યેય્યે ચ વત્તન્તે, યદા **સઙ્ખ્યાને** વત્તન્તે, તદા ભિક્ખૂનમેકૂનવીસતિ તિટ્ઠતિ, ભોતિ ભિક્ખૂનમેકૂનવીસતિ તિટ્ઠતુ, ભિક્ખૂનમેકૂનવીસતિં પસ્સ, ભિક્ખૂનમેકૂનવીસતિયા કતં ઇચ્ચાદિ.

સઙ્ખ્યેય્યે પન એકૂનવીસતિ ભિક્ખવો તિટ્ઠન્તિ, ભોન્તો એકૂનવીસતિ ભિક્ખવો તિટ્ઠથ, એકૂનવીસતિં ભિક્ખૂ પસ્સ, એકૂનવીસતિયા ભિક્ખૂહિ કતં ઇચ્ચાદિ. એવં વીસતાદીસુપિ યોજેતબ્બં, એકૂનવીસતિયા પૂરણો એકૂનવીસતિમો.

દસ ચ દસ ચાતિ અત્થે દ્વન્દસમાસં કત્વા ‘‘દસદસા’’તિ વત્તબ્બે ‘‘સરૂપાનમેકસેસ્વસકિ’’ન્તિ એકસેસે કતે **દસ**સદ્દતો પઠમાબહુવચનં **યો**. ‘‘દસ યો’’ઇતીધ –

૪૧૩. ગણને દસસ્સ દ્વિતિ ચતુ પઞ્ચ છ સત્ત અટ્ઠનવકાનં વીતિ ચત્તાર પઞ્ઞા છ સત્તાસ નવા યોસુ યોનઞ્ચી સમાસં ઠિરિ તીતુતિ.

ગણને દસસ્સ સમ્બન્ધીનં **દ્વિક તિક ચતુક્ક પઞ્ચક છક્કસત્તક અટ્ઠક નવકાનં** કતેકસેસાનં યથાક્કમં **વીતિ ચત્તાર પઞ્ઞા છ સત્ત અસ નવ** ઇચ્ચાદેસા હોન્તિ **યો**સુ પરેસુ, યોનઞ્ચ **ઈસં આસં ઠિ રિતિ ઈતિ ઉતિ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તીતિ દ્વિદસત્થવાચકસ્સ **દસસ્સ વી**આદેસો હોતિ, **યો**વચનસ્સ **ઈસ**ઞ્ચ, સરલોપાદિ.

‘‘સઙ્ખ્યાનં, વા, અન્તે’’તિ ચ વત્તતે.

૪૧૪. તિ ચ.

તાસં સઙ્ખ્યાનમન્તે **તિ**કારાગમો હોતિ વા. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો.

વિભાસા વીસ તિંસાન-મન્તે હોતિ તિઆગમો;
અઞ્ઞત્થ ન ચ હોતેવ, વવત્થિતવિભાસતો.

‘‘બ્યઞ્જને ચા’’તિ નિગ્ગહીતલોપો, પુન તદ્ધિતત્તા નામબ્યપદેસે **સ્યા**દ્યુપ્પત્તિ. ભિક્ખૂનં વીસતિ, વીસં વા, વીસતિ ભિક્ખૂ, વીસં વા ઇચ્ચાદિ. વીસતિમો. તથા એકવીસતિ કુસલચિત્તાનિ, એકવીસં વા. એકવીસતિમો. બાવીસતિ, બાવીસં વા. બાવીસતિમો. દ્વાવીસતિ, દ્વાવીસં વા. દ્વાવીસતિમો. તેવીસતિ, તેવીસં વા. તેવીસતિમો.

ચતુવીસતિ, ચતુવીસં વા. ચતુવીસતિમો. પણ્ણવીસતિ, પણ્ણવીસં વા. પણ્ણવીસતિમો. પઞ્ચવીસતિ, પઞ્ચવીસં વા. પઞ્ચવીસતિમો. છબ્બીસતિ , છબ્બીસં વા. છબ્બીસતિમો. સત્તવીસતિ, સત્તવીસં વા. સત્તવીસતિમો. અટ્ઠવીસતિ, અટ્ઠવીસં વા. અટ્ઠવીસતિમો. એકૂનતિંસતિ, એકૂનતિંસંવા. એકૂનતિંસતિમો.

દસ ચ દસ ચ દસ ચાતિ ‘‘દસ દસ દસા’’તિ વત્તબ્બે એકસેસે કતે ‘‘ગણને દસસ્સા’’તિઆદિના **તિઈસ**માદેસા, ‘‘ક્વચા’’દિના રસ્સત્તં, નિગ્ગહીતાગમો ચ, સેસં વીસતિસમં. તિંસતિ, તિંસં, તિંસ વસ્સાનિ, નિગ્ગહીતલોપો, તિંસં, તિંસાય ઇચ્ચાદિ. એકતિંસતિ, એકતિંસં વા, બાત્તિંસં, દ્વત્તિંસં, તેત્તિંસં ઇચ્ચાદિ.

ચતુદસત્થવાચકસ્સ કતેકસેસસ્સ દસસ્સ **ચત્તાર**, **યો**વચનસ્સ **ઈસં**, ચત્તાલીસં, ‘‘લ દરાન’’ન્તિ રસ્સ **લ**ત્તં, તાલીસં વા. ચત્તાલીસતિમો. એકચત્તાલીસં, દ્વાચત્તાલીસં, દ્વિચત્તાલીસં, તેચત્તાલીસં, તિચત્તાલીસં ઇચ્ચાદિ.

પઞ્ચદસત્થવાચકસ્સ **દસસ્સ પઞ્ઞા**, **યો**વચનસ્સ **આસ**ઞ્ચ. પઞ્ઞાસં, ‘‘તેસુ વુદ્ધિ લોપા’’દિના **પણ્ણા**દેસો, પણ્ણાસં વા. એકપઞ્ઞાસં, દ્વેપઞ્ઞાસં, દ્વિપઞ્ઞાસં.

છદસત્થવાચકસ્સ **દસસ્સ છ**, **યો**વચનસ્સ **ઠિ**આદેસો, ‘‘સ છસ્સ વા’’તિ **સ**કારાદેસો, સટ્ઠિ, દ્વાસટ્ઠિ, દ્વેસટ્ઠિ, દ્વિસટ્ઠિ, તેસટ્ઠિ, તિસટ્ઠિ.

સત્તદસત્થવાચકસ્સ **દસસ્સ સત્ત**, **યો**વચનસ્સ રિ, **તિ** ચ. સત્તરિ, સત્તતિ, દ્વાસત્તરિ, દ્વાસત્તતિ, દ્વિસત્તરિ, દિસત્તતિ, તેસત્તતિ, તિસત્તતિ ઇચ્ચાદિ.

અટ્ઠદસત્થવાચકસ્સ **દસસ્સ અસ**, **યો**વચનસ્સ **ઈતિ**આદેસો ચ. અસીતિ, એકાસીતિ, દ્વેઅસીતિ, તેઅસીતિ, ચતુરાસીતિ, ‘‘ક્વચા’’દિના દીઘો.

નવદસત્થવાચકસ્સ **દસસ્સ નવ**, **યો**વચનસ્સ **ઉતિ** ચ, નવુતિ, દ્વાનવુતિ, દ્વેનવુતિ, દ્વિનવુતિ, તેનવુતિ, તિનવુતિ, ચતુનવુતિ, છન્નવુતિયા, છન્નવુતીનં પાસણ્ડાનં.

‘‘ગણને, દસસ્સા’’તિ ચ વત્તતે.

૪૧૫. દસદસકં સતં દસકાનં સતં સહસ્સઞ્ચ યોમ્હિ.

ગણને પરિયાપન્નસ્સ દસદસકત્થવાચકસ્સ **દસ**સદ્દસ્સ **સતં** હોતિ, સતદસકત્થવાચકસ્સ **દસસ્સ સહસ્સં** હોતિ **યો**મ્હિ. ઇમિના નિપાતનેન **યો**લોપો, તદ્ધિતત્તા પુન નામબ્યપદેસે **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ, નિગ્ગહીતસ્સ લોપો, ‘‘સિ’’ન્તિ **અ**માદેસો, યોજનાનં સતં, સહસ્સં. સતં નપુંસકમેકવચનન્તઞ્ચ, તથા સહસ્સં, વગ્ગભેદે સબ્બત્થ બહુવચનમ્પિ ભવતિ. દ્વે વીસતિયો. એવં તિંસાદીસુપિ, દ્વે સતાનિ, બહૂનિ સતાનિ, દ્વે સહસ્સાનિ, બહૂનિ સહસ્સાનિ.

સતસ્સ દ્વિકન્તિ અત્થે છટ્ઠીતપ્પુરિસં કત્વા ‘‘સતં દ્વિક’’ન્તિ વત્તબ્બે ‘‘દ્વિકાદીનં તદુત્તરપદાનઞ્ચ નિપચ્ચન્તે’’તિ વુત્તિયં વચનતો ઇમિના નિપાતનેન ઉત્તરપદસ્સ પુબ્બનિપાતો, **ક**કારલોપો ચ હોતિ. દ્વિસતં. એવં સતસ્સ તિકં તિસતં, તથા ચતુસતં, પઞ્ચસતં, છસતં, સત્તસતં, અટ્ઠસતં, નવસતં, દસસતં સહસ્સં હોતિ. અથ વા દ્વે સતાનિ દ્વિસતન્તિ દિગુસમાસો. એવં તિસતં, ચતુસતં ઇચ્ચાદિ.

૪૧૬. યાવ તદુત્તરિ દસગુણિતઞ્ચ.

યાવ તાસં સઙ્ખ્યાનમુત્તરિ, તાવ દસગુણિતઞ્ચ કાતબ્બં, એત્થ **દ**કારો સન્ધિજો. યથા – દસસ્સ ગણનસ્સ દસગુણિતં સતં હોતિ, સતસ્સ દસગુણિતં સહસ્સં, સહસ્સસ્સ દસગુણિતં દસસહસ્સં, ઇદં **નહુત**ન્તિપિ વુચ્ચતિ, દસસહસ્સસ્સ દસગુણિતં સતસહસ્સં, તં **લક્ખ**ન્તિપિ વુચ્ચતિ, સતસહસ્સસ્સ દસગુણિતં દસસતસહસ્સં.

''યદનુપપન્ના નિપાતના સિજ્ઝન્તી''તિ વત્તતે.

૪૧૭. સકનામેહિ.

યાસં પન સઙ્ખ્યાનં અનિદ્દિટ્ઠનામધેય્યાનં યાનિ રૂપાનિ, તાનિ સકેહિ નામેહિ નિપચ્ચન્તે. સતસહસ્સાનં સતં કોટિ, ઇત્થિલિઙ્ગા, એકવચનન્તા ચ, વગ્ગભેદે બહુવચનઞ્ચ ભવતિ, કોટિસતસહસ્સાનં સતં પકોટિ, પકોટિસતસહસ્સાનં સતં કોટિપ્પકોટિ. એવં નહુતં, નિન્નહુતં, અક્ખોભિની, બિન્દુ, અબ્બુદં, નિરબ્બુદં, અહહં, અબબં, અટટં, સોગન્ધિકં, ઉપ્પલં, કુમુદં, પુણ્ડરીકં, પદુમં, કથાનં, મહાકથાનં, અસઙ્ખ્યેય્યન્તિ.

> ઇચ્ચેવં ઠાનતો ઠાનં, સતલક્ખગુણં મતં;
> કોટિપ્પભુતિનં વીસ-સઙ્ખ્યાનઞ્ચ યથાક્કમં.

''દ્વે પરિમાણાનિ એતસ્સા''તિ વિગ્ગહે –

૪૧૮. દ્વાદિતો કોનેકત્થે ચ.

દ્વિઇચ્ચેવમાદિતો ગણનતો **ક**પ્પચ્ચયો હોતિ અનેકત્થે. દ્વિકો રાસિ દ્વિકં. એવં તિકં, ચતુક્કં, પઞ્ચકં, છક્કં, સત્તકં, અટ્ઠકં, નવકં, દસકં, પણ્ણાસકં, સતકં, સહસ્સકં ઇચ્ચાદિ.

સઙ્ખ્યાતદ્ધિતં.

અબ્યયતદ્ધિત

''એકસ્મિં વારે ભુઞ્જતિ, દ્વિવારે ભુઞ્જતી''તિ વિગ્ગહે –

૪૧૯. એકાદિતો સકિસ્સ ક્ખત્તું.

એકદ્વિતિઇચ્ચેવમાદિતો ગણનતો સકિસ્સ ઠાને વારત્થે **ક્ખત્તું**પચ્ચયો હોતિ. એકક્ખત્તું, દ્વિક્ખત્તું ભુઞ્જતિ, ''સબ્બાસમાવુસો''તિઆદિના **સિ**લોપો. એવં તિક્ખત્તું, ચતુક્ખત્તું, પઞ્ચક્ખત્તું, છક્ખત્તું, સત્તક્ખત્તું, અટ્ઠક્ખત્તું, નવક્ખત્તું, દસક્ખત્તું, સતક્ખત્તું, સહસ્સક્ખત્તું, બહુક્ખત્તું, કતિક્ખત્તું.

''એકેન વિભાગેના''તિ વિગ્ગહે –

મણ્ડૂકગતિયા **સઙ્ખ્યા**ગ્ગહણમનુવત્તતે.

૪૨૦. વિભાગે ધા ચ.

વિભાગત્થે એકાદિસઙ્ખ્યાતો **ધા**પચ્ચયો હોતિ. **ચ**સદ્દેન **એક**દ્વિતો **જ્ઝ** ચ, **સુત્તા**દિતો **સો** ચ. એકધા. દ્વીહિ વિભાગેહિ દ્વિધા, દુધા વા, દ્વેધા. તીહિ વિભાગેહિ તિધા, તેધા વા, ''તેસુ વુદ્ધી''તિઆદિના ઇકારસ્સેકારો. એવં ચતુધા, પઞ્ચધા, છધા, સત્તધા, અટ્ઠધા, નવધા, દસધા, સતધા, સહસ્સધા, કતિધા, બહુધા.

જ્ઝપ્પચ્ચયે એકધા કરોતીતિ એકજ્ઝં. એવં દ્વેજ્ઝં.

સોપચ્ચયે સુત્તેન વિભાગેન સુત્તસો. એવં બ્યઞ્જનસો, પદસો, અત્થસો, બહુસો, સબ્બાકારેન સબ્બસો , ઉપાયસો, હેતુસો, ઠાનસો, યોનિસો.

૪૨૧. સબ્બનામેહિ પકારવચને તુ થા.

સબ્બનામેહિ પકારવચનત્થે **થા**પચ્ચયો હોતિ, **તુ**સદ્દેન **થત્તા**પચ્ચયો ચ. સામઞ્ઞસ્સ ભેદકો વિસેસો પકારો, તસ્સાભિધાનેતિ અત્થો, સો પકારો તથા, તં પકારં તથા, તેન પકારેન તથા, યેન પકારેન યથા. એવં સબ્બથા, અઞ્ઞથા, ઇતરથા, ઉભયથા, **થત્તા**પચ્ચયે તેન પકારેન તથત્તા. એવં યથત્તા, અઞ્ઞથત્તા.

કો પકારોતિ અત્થે –

૪૨૨. કિમિમેહિ થં.

કિંઇમઇચ્ચેતેહિ **થં**પચ્ચયો હોતિ પકારવચનત્થે. ''કિસ્સ ક વે ચા''તિ એત્થ **ચ**સદ્દેન **કિસ્સ કા**દેસો. કથં, કં પકારં કથં, કેન પકારેન કથં, અયં પકારો ઇત્થં, ઇમં પકારં ઇત્થં. અનેન પકારેન ઇત્થં, ''ઇમસ્સિ થં દાનિહ તો ધેસુ ચા''તિ **ઇમ**સદ્દસ્સ **ઇ**કારો, દ્વિત્તં. એત્થ હિ **ક્ખત્તું** આદિ**થં**પરિયોસાનપ્પચ્ચયન્તાનં અબ્યયતદ્ધિતત્તા નામબ્યપદેસં કત્વા વિભત્તિમ્હિ કતે ''સબ્બાસમાવુસો''તિઆદિના વિભત્તિલોપો, ''ક્વચિ તો પઞ્ચમ્યત્થે''તિઆદિના વુત્ત**તો**આદિપ્પચ્ચયન્તા ચ ઇધેવ **અબ્યયતદ્ધિતે** સઙ્ગય્હન્તિ.

૪૨૩. યદનુપપન્ના નિપાતના સિજ્ઝન્તિ.

યે સદ્દા લક્ખણેન અનુપપન્ના **અનિદ્દિટ્ઠલક્ખણા** અક્ખરાદિતો, નામોપસગ્ગનિપાતતો વા સમાસતદ્ધિતાદિતો વા, તે નિપાતના સિજ્ઝન્તિ.

તદ્ધિતતો તાવ –

> ઇમસ્મા જ્જ સિયા કાલે, સમાનાપરતો જ્જુ ચ;
> ઇમસદ્દસ્સ'કારો ચ, સમાનસ્સ ચ સો સિયા.

ઇમસ્મિં કાલે, ઇમસ્મિં દિવસે વા અજ્જ, સમાને કાલે સજ્જુ, અપરસ્મિંદિવસે અપરજ્જુ. નિપાતેહિ **ભવત્થે તન**પ્પચ્ચયો. અજ્જ ભવં અજ્જતનં, અજ્જ ભવા અજ્જતની, સ્વે ભવં સ્વાતનં. એવં પુરાતનં, હિય્યો ભવં હિય્યત્તનં, હિય્યો ભવા હિય્યત્તની ઇચ્ચાદિ.

અબ્યયતદ્ધિતં.

સામઞ્ઞવુત્તિભાવત્થા-બ્યયતો તદ્ધિતં તિધા;
તત્રાદિ ચતુધાપચ્ચા-નેકત્થસ્સત્થિસઙ્ખ્યાતો.

ઇતિ પદરૂપસિદ્ધિયં તદ્ધિતકણ્ડો

પઞ્ચમો.

૬. આખ્યાતકણ્ડ

ભૂવાદિગણ

વિભત્તિવિધાન

અથ આખ્યાતવિભત્તિયો ક્રિયાવાચીહિ ધાતૂહિ પરા વુચ્ચન્તે.

તત્થ ક્રિયં આચિક્ખતીતિ **આખ્યાતં**, ક્રિયાપદં. વુત્તઞ્હિ ''કાલકારકપુરિસપરિદીપકં ક્રિયાલક્ખણમાખ્યાતિક''ન્તિ. તત્થ **કાલો**તિ અતીતાદયો, **કારક**મિતિ કમ્મકત્તુભાવા, **પુરિસા**તિ પઠમમજ્ઝિમુત્તમા, **ક્રિયા**તિ ગમનપચનાદિકો ધાત્વત્થો, ક્રિયાલક્ખણં સઞ્ઞાણં એતસ્સાતિ **ક્રિયાલક્ખણં**, અતિલિઙ્ગઞ્ચ.

વુત્તમ્પિ ચેતં –

''યં તિકાલં તિપુરિસં, ક્રિયાવાચિ તિકારકં;
અતિલિઙ્ગં દ્વિવચનં, તદાખ્યાતન્તિ વુચ્ચતી''તિ.

કાલાદિવસેન ધાત્વત્થં વિભજન્તીતિ **વિભત્તિયો**, ત્યાદયો, તા પન વત્તમાના પઞ્ચમી સત્તમી પરોક્ખાહિય્યત્તની અજ્જતની ભવિસ્સન્તી કાલાતિપત્તિ ચાતિ અટ્ઠવિધા ભવન્તિ.

ક્રિયં ધારેન્તીતિ **ધાતવો**, ભૂવાદયો, ખાદિધાતુપ્પચ્ચયન્તા ચ, તે પન અત્થવસા દ્વિધા ભવન્તિ સકમ્મકા, અકમ્મકા ચાતિ. તત્ર **સકમ્મકા** યે ધાતવોકમ્માપેક્ખં ક્રિયં વદન્તિ, યથા – કટં કરોતિ, ગામં ગચ્છતિ, ઓદનં પચતીતિઆદયો, **અકમ્મકા** યે કમ્મનિરપેક્ખં ક્રિયં વદન્તિ, યથા – અચ્છતિ, સેતિ, તિટ્ઠતીતિઆદયો.

તે પન સત્તવિધા ભવન્તિ વિકરણપ્પચ્ચયભેદેન, કથં? **અ**વિકરણા ભૂવાદયો. નિગ્ગહીતપુબ્બક**અ**વિકરણા રુધાદયો, **ય**વિકરણા દિવાદયો, ણુ**ણા ઉણા**વિકરણા સ્વાદયો, **નાપ્પણ્હા**વિકરણા કિયાદયો, **ઓયિર**વિકરણા તનાદયો, સકત્થે **ણે ણય**ન્તા ચુરાદયોતિ.

તત્થ પઠમં **અ**વિકરણેસુ ભૂવાદીસુ ધાતૂસુ પઠમભૂતા અકમ્મકા **ભૂ**ઇચ્ચેતસ્મા ધાતુતો **ત્યા**દયો પરા યોજીયન્તે.

ભૂસત્તાયં, ''ભૂ''ઇચ્ચયં ધાતુ સત્તાયમત્થે વત્તતે, ક્રિયાસામઞ્ઞભૂતે ભવને વત્તતેતિ અત્થો.

''ભૂ''ઇતિ ઠિતે –

૪૨૪. ભૂવાદયો ધાતવો.

ભૂઇચ્ચેવમાદયો યે ક્રિયાવાચિનો સદ્દગણા, તે **ધાતુ**સઞ્ઞા હોન્તિ. ભૂ આદિ યેસં તે **ભૂવાદયો**, અથ વા ભૂવા આદી પકારા યેસં તે **ભૂવાદયો**.

भूवादीसु वकारोयं, ञेय्यो आगमसन्धिजो;
भूवाप्पकारा वा धातू, सकम्माकम्मकत्थतो.

“क्वचि धातू”तिआदितो “क्वची”ति वत्तते.

४२५. धातुस्सन्तो लोपोनेकस्सरस्स.

अनेकस्सरस्स धातुस्स अन्तो क्वचि लोपो होति.

क्वचिग्गहणं “महीयति समथो”तिआदीसु निवत्तनत्थं, इति अनेकस्सरत्ताभावा इध धात्वन्तलोपो न होति.

ततो धात्वाधिकारविहितानेकप्पच्चयप्पसङ्गे “वत्तिच्छानुपुब्बिका सद्दप्पटिपत्ती”ति कत्वा वत्तमानवचनिच्छायं –

४२६. वत्तमाना तिअन्ति, सिथ, मिम, तेअन्ते, सेव्हे, एम्हे.

त्यादयो द्वादस वत्तमानासञ्ञा होन्तीति **त्यादीनं** वत्तमानत्थविसयत्ता **वत्तमाना**सञ्ञा.

४२७. काले.

अयमधिकारो.

इतो परं **त्या**दिविभत्तिविधाने सब्बत्थ वत्तते.

४२८. वत्तमाना पच्चुप्पन्ने.

पच्चुप्पन्ने काले गम्यमाने वत्तमानाविभत्ति होति, **कालो**ति चेत्थ क्रिया, करणं कारो, **र**कारस्स **ल**कारो, कालो.

तस्मा –

क्रियाय गम्यमानाय, विभत्तीनं विधानतो;
धातूहेव भवन्तीति, सिद्धं त्यादिविभत्तियो.

इध पन कालस्स अतीतानागतपच्चुप्पन्नाणत्तिपरिकप्पकालाभिपत्तिवसेन छधा भिन्नत्ता “पच्चुप्पन्ने”ति विसेसेति. तं तं कारणं पटिच्च उप्पन्नो **पच्चुप्पन्नो**, पटिलद्धसभावो, न ताव अतीतोति अत्थो.

पच्चुप्पन्नसमीपेपि, तब्बोहारूपचारतो;
वत्तमाना अतीतेपि, तंकालवचनिच्छयाति.

તસ્મિં પચ્ચુપ્પન્ને વત્તમાનાવિભત્તિં કત્વા, તસ્સા ઠાનાનિયમે ‘‘ધાતુલિઙ્ગેહિ પરા પચ્ચયા’’તિ પરિભાસતો ધાતુતો પરં વત્તમાનપ્પચ્ચયે કત્વા, તેસમનિયમપ્પસઙ્ગેસતિ ‘‘વત્તિચ્છાનુપુબ્બિકા સદ્દપ્પટિપત્તી’’તિ પરસ્સપદવચનિચ્છાયં –

૪૨૯. અથ પુબ્બાનિ વિભત્તીનં છ પરસ્સપદાનિ.

અથ તદ્ધિતાનન્તરં વુચ્ચમાનાનં સબ્બાસં વત્તમાનાદીનં અટ્ઠવિધાનં વિભત્તીનં યાનિ યાનિ પુબ્બકાનિ **છ** પદાનિ, તાનિ તાનિ અત્થતો અટ્ઠચત્તાલીસમત્તાનિ **પરસ્સપદ**સઞ્ઞાનિ હોન્તીતિઆદિમ્હિ છન્નં પરસ્સપદસઞ્ઞા, પરસ્સત્થાનિ પદાનિ **પરસ્સપદાનિ**, તબ્બાહુલ્લતો તબ્બોહારો.

‘‘ધાતૂહિ ણે ણય’’ઇચ્ચાદિતો ‘‘ધાતૂહી’’તિ વત્તમાને –

૪૩૦. કત્તરિ પરસ્સપદં.

કત્તરિકારકે અભિધેય્યે સબ્બધાતૂહિ **પરસ્સપદં** હોતીતિ પરસ્સપદં કત્વા, તસ્સાપ્યનિયમપ્પસઙ્ગે વત્તિચ્છાવસા –

વિપરિણામેન ‘‘પરસ્સપદાનં, અત્તનોપદાન’’ન્તિ ચ વત્તતે.

૪૩૧. દ્વે દ્વે પઠમમજ્ઝિમુત્તમપુરિસા.

તાસં વિભત્તીનં પરસ્સપદાન’મત્તનોપદાનઞ્ચ **દ્વે દ્વે** વચનાનિ યથાક્કમં **પઠમમજ્ઝિમુત્તમપુરિસ**સઞ્ઞાનિ હોન્તિ. તં યથા? **તિ અન્તિ**ઇતિ પઠમપુરિસા, **સિ થ**ઇતિ મજ્ઝિમપુરિસા, **મિ મ**ઇતિ ઉત્તમપુરિસા. અત્તનોપદેસુપિ **તે અન્તે**ઇતિ પઠમપુરિસા, **સે વ્હે**ઇતિ મજ્ઝિમપુરિસા, **એ મ્હે**ઇતિ ઉત્તમપુરિસા. એવં સેસાસુ સત્તસુ વિભત્તીસુપિ યોજેતબ્બન્તિ . એવં અટ્ઠવિભત્તિવસેન છન્નવુતિવિધે આખ્યાતપદે દ્વત્તિંસ દ્વત્તિંસ પઠમમજ્ઝિમઉત્તમપુરિસા હોન્તીતિ વત્તમાનપરસ્સપદાદિમ્હિ દ્વિન્નં પઠમપુરિસસઞ્ઞા.

૪૩૨. નામમ્હિ પયુજ્જમાનેપિતુલ્યાધિકરણે પઠમો.

તુમ્હામ્હસદ્દવજ્જિતે તુલ્યાધિકરણભૂતે સાધકવાચકે નામમ્હિ પયુજ્જમાનેપિ અપ્પયુજ્જમાનેપિ ધાતૂહિ પઠમપુરિસો હોતીતિ પઠમપુરિસં કત્વા, તસ્સાપ્યનિયમપ્પસઙ્ગે ક્રિયાસાધકસ્સ કત્તુનો એકત્તે વત્તુમિચ્છિતે ‘‘એકમ્હિ વત્તબ્બે એકવચન’’ન્તિ વત્તમાનપરસ્સપદપઠમપુરિસેકવચનં **તિ**.

‘‘પરો, પચ્ચયો, ધાતૂ’’તિ ચ અધિકારો, ‘‘યથા કત્તરિ ચા’’તિ ઇતો ‘‘કત્તરી’’તિ વિકરણપ્પચ્ચયવિધાને સબ્બત્થ વત્તતે.

૪૩૩. ભૂવાદિતો અ.

ભૂઇચ્ચેવમાદિતો ધાતુગણતો પરો **અ**પચ્ચયો હોતિ કત્તરિ વિહિતેસુ વિભત્તિપ્પચ્ચયેસુ પરેસુ. સબ્બધાતુકમ્હિયેવાયમિસ્સતે.

‘‘અસંયોગન્તસ્સ, વુદ્ધી’’તિ ચ વત્તતે.

૪૩૪. અઞ્ઞેસુ ચ.

કારિતતો અઞ્ઞેસુ પચ્ચયેસુ અસંયોગન્તાનં ધાતૂનં વુદ્ધિ હોતિ. **ચ**ગ્ગહણેન **ણુ**પ્પચ્ચયસ્સાપિ વુદ્ધિ હોતિ. એત્થ ચ ‘‘ઘટાદીનં વા’’તિ ઇતો **વા**સદ્દો અનુવત્તેતબ્બો, સો ચ વવત્થિતવિભાસત્થો. તેન –

ઇવણ્ણુવણ્ણન્તાનઞ્ચ, લહૂપન્તાન ધાતુનં;
ઇવણ્ણુવણ્ણાનમેવ, વુદ્ધિ હોતિ પરસ્સ ન.

યુવણ્ણાનમ્પિ ચ ણુ ણા-નાનિઙ્કાદીસુ વુદ્ધિ ન;
તુદાદિસ્સાવિકરણે, ન છેત્વાદીસુ વા સિયા.

તસ્સાપ્યનિયમપ્પસઙ્ગે – ‘‘અયુવણ્ણાનઞ્ચાયો વુદ્ધી’’તિ પરિભાસતો **ઊ**કાર**સ્સો**કારો વુદ્ધિ.

વિપરિણામેન ‘‘ધાતૂન’’ન્તિ વત્તતે.

૪૩૫. ઓ અવ સરે.

ઓકારસ્સ ધાત્વન્તસ્સ સરે પરે **અવા**દેસો હોતિ. ‘‘સરલોપો માદેસ’’ઇચ્ચાદિના સરલોપાદિમ્હિ કતે ‘‘નયે પરં યુત્તે’’તિ પરનયનં કાતબ્બં.

સો પુરિસો સાધુ ભવતિ, સા કઞ્ઞા સાધુ ભવતિ, તં ચિત્તં સાધુ ભવતિ.

એત્થ હિ –

કત્તુનોભિહિતત્તાવ, આખ્યાતેન ન કત્તરિ;
તતિયા પઠમા હોતિ, લિઙ્ગત્થં પનપેક્ખિય.

સતિપિ ક્રિયાયેકત્તે કત્તૂનં બહુત્તા ‘‘બહુમ્હિ વત્તબ્બે બહુવચન’’ન્તિ વત્તમાનપરસ્સપદપઠમપુરિસબહુવચનં **અન્તિ**, પુરે વિય અપ્પચ્ચયવુદ્ધિઅવાદેસા, સરલોપાદિ. તે પુરિસા ભવન્તિ, અપ્પયુજ્જમાનેપિ ભવતિ, ભવન્તિ.

‘‘પયુજ્જમાનેપિ, તુલ્યાધિકરણે’’તિ ચ વત્તતે.

૪૩૬. તુમ્હે મજ્ઝિમો.

તુલ્યાધિકરણભૂતે **તુમ્હ**સદ્દે પયુજ્જમાનેપિ અપ્પયુજ્જમાનેપિ ધાતૂહિ **મજ્ઝિમ**પુરિસો હોતીતિ વત્તમાનપરસ્સપદમજ્ઝિમપુરિસેકવચનં**સિ**, સેસં પુરિમસમં. ત્વં ભવસિ, તુમ્હે ભવથ, અપ્પયુજ્જમાનેપિ ભવસિ, ભવથ.

તુલ્યાધિકરણેતિ કિમત્થં? તયા પચ્ચતે ઓદનો.

તસ્મિંયેવાધિકારે –

૪૩૭. અમ્હે ઉત્તમો.

તુલ્યાધિકરણભૂતે **અમ્હ**સદ્દે પયુજ્જમાનેપિ અપ્પયુજ્જમાનેપિ ધાતૂહિ **ઉત્તમ**પુરિસો હોતીતિ વત્તમાનપરસ્સપદઉત્તમપુરિસેકવચનં **મિ**, **અપ્પચ્ચયવુદ્ધિઅવા**દેસા.

૪૩૮. અકારો દીઘં હિમિમેસુ.

અકારો દીઘમાપજ્જતે **હિમિમ**ઇચ્ચેતાસુ વિભત્તીસુ. અહં ભવામિ, મયં ભવામ. ભવામિ, ભવામ.

‘‘વિભત્તીનં, છા’’તિ ચ વત્તતે.

૪૩૯. પરાણ્યત્તનોપદાનિ.

સબ્બાસં વત્તમાનાનં અટ્ઠવિધાનં વિભત્તીનં યાનિ યાનિ પરાનિ છ પદાનિ, તાનિ તાનિ **અત્તનોપદ**સઞ્ઞાનિ હોન્તીતિ **તે**આદીનં અત્તનોપદસઞ્ઞા.

‘‘ધાતૂહિ, અત્તનોપદાની’’તિ ચ વત્તતે.

૪૪૦. કત્તરિ ચ.

કત્તરિ ચ કારકે અભિધેય્યે ધાતૂહિ અત્તનોપદાનિ હોન્તિ. **ચ**ગ્ગહણં કત્થચિ નિવત્તનત્થં, સેસં પરસ્સપદે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. ભવતે, ભવન્તે, ભવસે, ભવવ્હે, ભવે, ભવામ્હે.

પચ પાકે, ધાતુસઞ્ઞાયં ધાત્વન્તલોપો, વુત્તનયેનેવ **ત્યાદ્યુ**પ્પત્તિ, ઇવણ્ણુવણ્ણાનમભાવા વુદ્ધિઅભાવોવેત્થ વિસેસો. સો દેવદત્તો ઓદનં પચતિ, પચન્તિ, પચસિ , પચથ, પચામિ, પચામ, સો ઓદનં પચતે, તે પચન્તે, ત્વં પચસે, તુમ્હે પચવ્હે, અહં પચે, મયં પચામ્હે.

પઠમપુરિસાદીનમેકજ્ઝપ્પવત્તિપ્પસઙ્ગે પરિભાસમાહ –

૪૪૧. સબ્બેસમેકાભિધાને પરો પુરિસો.

સબ્બેસં પઠમમજ્ઝિમાનં, પઠમુત્તમાનં, મજ્ઝિમુત્તમાનં તિણ્ણં વા પુરિસાનં એકતોભિધાને કાતબ્બે પરો પુરિસો યોજેતબ્બો. એકકાલાનમેવાભિધાને ચાયં. સો ચ પચતિ, ત્વઞ્ચ પચસીતિ પરિયાયપ્પસઙ્ગે **તુમ્હે પચથા**તિ ભવતિ. એવં સો ચ પચતિ, અહઞ્ચ પચામીતિ **મયં પચામ**, તથા ત્વઞ્ચ પચસિ, અહઞ્ચ પચામિ, **મયં પચામ**, સો ચ પચતિ, ત્વઞ્ચ પચસિ, અહઞ્ચ પચામિ, **મયં પચામ**. એવં સબ્બત્થ યોજેતબ્બં.

એકાભિધાનેતિ કિમત્થં? ‘‘સો ચ પચતિ, ત્વઞ્ચ પચિસ્સસિ, અહં પચિં’’ એત્થ ભિન્નકાલત્તા ‘‘મયં પચિમ્હા’’તિ ન ભવતિ.

ગમુ સપ્પ ગતિમ્હિ, પુરે વિય ધાતુસઞ્ઞાયં ધાત્વન્તલોપો.

કત્તરિ **ત્યાદ્યુપ્પત્તિ.**

૪૪૨. ગમિસ્સન્તો ચ્છો વા સબ્બાસુ.

ગમુઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સન્તો **મ**કારો **ચ્છો** હોતિ વા સબ્બાસુ વિભત્તીસુ, **સબ્બ**ગ્ગહણેન **માનન્ત ય** કારિતપ્પચ્ચયેસુ ચ. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો. તેનાયં –

> વિધિં નિચ્ચઞ્ચ વાસદ્દો, માન’ન્તેસુ તુ કત્તરિ;
> દીપેતાનિચ્ચમઞ્ઞત્થ, પરોક્ખાયમસન્તકં.

અપ્પચ્ચયપરનયનાનિ , સો પુરિસો ગામં ગચ્છતિ, તે ગચ્છન્તિ, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના ગરુપુબ્બરસ્સતો પરસ્સ પઠમપુરિસબહુવચનસ્સ **રે** વા હોતિ, ગચ્છરે. ત્વં ગચ્છસિ, તુમ્હે ગચ્છથ. અહં ગચ્છામિ, મયં ગચ્છામ.

ચ્છાદેસાભાવે ‘‘લોપઞ્ચેત્તમકારો’’તિ **અ**પ્પચ્ચયસ્સ **એ**કારો. ગમેતિ, ગમેન્તિ, સરલોપો. ગમેસિ, ગમેથ. ગમેમિ, ગમેમ.

અત્તનોપદેપિ સો ગામં ગચ્છતે, ગચ્છન્તે, ગચ્છરે. ગચ્છસે, ગચ્છવ્હે. ગચ્છે, ગચ્છામ્હે.

‘‘કુતો નુ ત્વં આગચ્છસિ, રાજગહતો આગચ્છામી’’તિઆદીસુ પન પચ્ચુપ્પન્નસમીપે વત્તમાનવચનં.

‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૪૪૩. ગમિસ્સ ઘમ્મં.

ગમુઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ સબ્બસ્સ **ઘમ્મા**દેસો હોતિ વા. ઘમ્મતિ, ઘમ્મન્તિ ઇચ્ચાદિ.

ભાવકમ્મેસુ પન –

૪૪૪. અત્તનોપદાનિ ભાવે ચ કમ્મનિ.

ભાવે ચ **કમ્મનિ** ચ કારકે અભિધેય્યે અત્તનોપદાનિ હોન્તિ, **ચ**સદ્દેન કમ્મકત્તરિપિ. ભવનં **ભાવો**, સો ચ કારકન્તરેન અસંસટ્ઠો કેવલો ભવનલવનાદિકો ધાત્વત્થો. કરીયતીતિ **કમ્મં**. અકમ્મકાપિ ધાતવો સોપસગ્ગા સકમ્મકાપિ ભવન્તિ, તસ્મા કમ્મનિ અનુપુબ્બા ભૂધાતુતો વત્તમાનત્તનોપદપઠમપુરિસેકવચનં **તે**.

‘‘ધાતૂહિ ણે ણય’’ઇચ્ચાદિતો ‘‘ધાતૂહી’’તિ વત્તમાને –

૪૪૫. ભાવકમ્મેસુ યો.

સબ્બધાતૂહિ પરો ભાવકમ્મેસુ **ય**પ્પચ્ચયો હોતિ. અત્તનોપદવિસયેવાયમિસ્સતે, ‘‘અઞ્ઞેસુ ચા’’તિ સુત્તે અનુવત્તિત**વા**ગ્ગહણેન **ય**પ્પચ્ચયે વુદ્ધિ ન ભવતિ, અનુભૂયતે સુખં દેવદત્તેન.

આખ્યાતેન અવુત્તત્તા, તતિયા હોતિ કત્તરિ;
કમ્મસ્સાભિહિતત્તા ન, દુતિયા પઠમાવિધ.

અનુભૂયન્તે સમ્પત્તિયો તયા. અનુભૂયસે ત્વં દેવદત્તેન, અનુભૂયવ્હે તુમ્હે. અહં અનુભૂયે તયા, મયં અનુભૂયામ્હે.

‘‘ક્વચિ ધાતુ’’ઇચ્ચાદિતો ‘‘ક્વચી’’તિ વત્તમાને –

૪૪૬. અત્તનોપદાનિ પરસ્સપદત્તં.

અત્તનોપદાનિ ક્વચિ પરસ્સપદત્તમાપજ્જન્તે, અકત્તરિયેવેતં. **ય**કારસ્સ દ્વિત્તં, અનુભૂય્યતિ મયા સુખં, અનુભૂય્યતે વા, અનુભૂય્યન્તિ. અનુભૂય્યસિ, અનુભૂય્યથ. અનુભૂય્યામિ, અનુભૂય્યામ. દ્વિત્તાભાવે – અનુભૂયતિ, અનુભૂયન્તિ.

ક્વચીતિ કિં? અનુભૂયતે.

ભાવે અદબ્બવુત્તિનો ભાવસ્સેકત્તા **એ**કવચનમેવ, તઞ્ચ પઠમપુરિસસ્સેવ, ભૂયતે દેવદત્તેન, દેવદત્તેન સમ્પતિ ભવનન્તિ અત્થો.

પચધાતુતો કમ્મનિ અત્તનોપદે યપ્પચ્ચયે ચ કતે –

વિપરિણામેન ‘‘યસ્સા’’તિ વત્તમાને –

૪૪૭. તસ્સ ચવગ્ગયકારવકારત્તં સધાત્વન્તસ્સ.

તસ્સ ભાવકમ્મવિસયસ્સ **ય**પ્પચ્ચયસ્સ **ચ**વગ્ગ**ય**કાર**વ**કારત્તં હોતિ ધાત્વન્તેન સહ યથાસમ્ભવં. એત્થ **ચ** ‘‘ઇવણ્ણાગમો વા’’તિ ઇતો સીહગતિયા **વા**સદ્દો અનુવત્તેતબ્બો, સો **ચ** વવત્થિતવિભાસત્થો. તેન –

ચવગ્ગો ચ ત વગ્ગાનં, ધાત્વન્તાનં યવત્તનં;
રવાનઞ્ચ સયપ્પચ્ચ-યાનં હોતિ યથાક્કમન્તિ.

ધાત્વન્તસ્સ ચવગ્ગાદિત્તા **ચ**કારે કતે ‘‘પરદ્વેભાવો ઠાને’’તિ **ચ**કારસ્સ દ્વિત્તં. પચ્ચતે ઓદનો દેવદત્તેન, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના ગરુપુબ્બરસ્સતો પરસ્સ પઠમપુરિસબહુવચનસ્સ ક્વચિ **રે** હોતિ. પચ્ચરે, પચ્ચન્તે. પચ્ચસે, પચ્ચવ્હે. પચ્ચે, પચ્ચામ્હે.

પરસ્સપદાદેસે પચ્ચતિ, પચ્ચન્તિ. પચ્ચસિ, પચ્ચથ. પચ્ચામિ, પચ્ચામ. તથા કમ્મકત્તરિ પચ્ચતે ઓદનો સયમેવ, પચ્ચન્તે. પચ્ચતિ, પચ્ચન્તિ વા ઇચ્ચાદિ.

ગમિતો કમ્મનિ અત્તનોપદે, **ય**પ્પચ્ચયે ચ કતે –

‘‘ધાતૂહિ, તસ્મિં, યે’’તિ ચ વત્તતે.

૪૪૮. ઇવણ્ણાગમો વા.

સબ્બેહિ ધાતૂહિ તસ્મિં ભાવકમ્મવિસયે **ય**પ્પચ્ચયે પરે ઇવણ્ણાગમો હોતિ વાતિ ઈકારાગમો. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો. **ચ્છા**દેસો, ગચ્છીયતે ગામો દેવદત્તેન , ગચ્છીયન્તે. ગચ્છીયસે, ગચ્છીયવ્હે. ગચ્છીયે, ગચ્છીયામ્હે.

ચ્છાદેસાભાવે –

‘‘ધાતૂહિ, યો, વા’’તિ ચ વત્તતે.

૪૪૯. પુબ્બરૂપઞ્ચ.

હેટ્ઠાનુત્તેહિ પરસ્સેવેદં, તેન **કટપવગ્ગયકારલસન્તે**હેવ ધાતૂહિ પરો **ય**પ્પચ્ચયો પુબ્બરૂપમાપજ્જતે વાતિ **મ**કારા પરસ્સ **ય**કારસ્સ **મ**કારો. ગમ્મતે, ગમીયતે, ગમ્મન્તે, ગમીયન્તે. ગમ્મસે, ગમીયસે, ગમ્મવ્હે, ગમીયવ્હે. ગમ્મે, ગમીયે, ગમ્મામ્હે, ગમીયામ્હે.

પરસ્સપદત્તે – ગચ્છીય્યતિ, ગચ્છીય્યન્તિ. ગચ્છીયતિ, ગચ્છીયન્તિ વા. ગમ્મતિ, ગમ્મન્તિ. ગમીયતિ, ગમીયન્તિ. **ઇ**કારાગમે ગમિય્યતિ, ગમિય્યન્તિ. તથા ઘમ્મીયતિ, ઘમ્મીયન્તિ ઇચ્ચાદિ.

વત્તમાનાવિભત્તિ.

૪૫૦. પઞ્ચમી તુ અન્તુ, હિ થ, મિ મ, તં અન્તં, સ્સુવ્હો, એ આમસે.

ત્વાદયો દ્વાદસ **પઞ્ચમી**સઞ્ઞા હોન્તિ.

૪૫૧. આણત્યાસિટ્ઠેનુત્તકાલે પઞ્ચમી.

આણત્યત્થે ચ આસીસત્થે અનુત્તકાલે **પઞ્ચમી**વિભત્તિ હોતિ.

સતિપિ કાલાધિકારે પુન કાલગ્ગહણેન **વિધિનિમન્તનાજ્ઝેસનાનુમતિપત્થનાપત્તકાલા**દીસુ ચ પઞ્ચમી. આણાપન**માણત્તિ**, આસીસનમા**સિટ્ઠો**, સો ચ ઇટ્ઠસ્સ અસમ્પત્તસ્સ અત્થસ્સ પત્થનં, તસ્મિં **આણત્યાસિટ્ઠે**. અનુ સમીપે ઉત્તકાલો **અનુત્તકાલો**, પચ્ચુપ્પન્નકાલોતિ અત્થો, ન ઉત્તકાલોતિ વા અનુત્તકાલો, તસ્મિં અનુત્તકાલે, કાલમનામસિત્વા હોતીતિ અત્થો.

તત્થ **આસીસનત્થે** ભૂધાતુતો પઞ્ચમીપરસ્સપદપઠમપુરિસેકવચનં **તુ, અ**પ્પચ્ચયવુદ્ધિ**અવા**દેસા. સો સુખી ભવતુ, તે સુખિતા ભવન્તુ.

વિપરિણામેન ‘‘અકારતો’’તિ વત્તતે.

૪૫૨. હિલોપં વા.

અકારતો પરો **હિ**વિભત્તિ **લોપ**માપજ્જતે વા. ત્વં સુખી ભવ, ભવાહિ વા, હિમ્હિ દીઘો. તુમ્હે સુખિતા ભવથ. અહં સુખી ભવામિ, મયં સુખિનો ભવામ.

અત્તનોપદે સો સુખી ભવતં, તે સુખિતા ભવન્તં. ત્વં સુખી ભવસ્સુ, તુમ્હે સુખિતા ભવવ્હો. અહં સુખી ભવે, મયં સુખિતા ભવામસે.

કમ્મનિ અનુભૂયતં તયા, અનુભૂયન્તં. અનુભૂયસ્સુ, અનુભૂયવ્હો. અનુભૂયે, અનુભૂયામસે. **પરસ્સપદત્તે** અનુભૂય્યતુ, અનુભૂય્યન્તુ. અનુભૂયતુ, અનુભૂયન્તુ વા, અનુભૂય્યાહિ ઇચ્ચાદિ. **ભાવે** ભૂયતં.

આણત્તિયં કત્તરિ દેવદત્તો દાનિ ઓદનં પચતુ, પચન્તુ. પચ, પચાહિ, પચથ. પચામિ, પચામ. પચતં, પચન્તં. પચસ્સુ, પચવ્હો. પચે, પચામસે.

કમ્મનિ યપ્પચ્ચયચવગ્ગાદિ, પચ્ચતં ઓદનો દેવદત્તેન, પચ્ચન્તં. પચ્ચસ્સુ, પચ્ચવ્હો. પચ્ચે, પચ્ચામસે. **પરસ્સપદત્તે** પચ્ચતુ, પચ્ચન્તુ. પચ્ચ, પચ્ચાહિ, પચ્ચથ. પચ્ચામિ, પચ્ચામ.

તથા સો ગામં ગચ્છતુ, ગચ્છન્તુ. ગચ્છ, ગચ્છાહિ, ગચ્છથ. ગચ્છામિ, ગચ્છામ. ગમેતુ, ગમેન્તુ. ગમ, ગમાહિ, ગમેથ. ગમેમિ, ગમેમ. ગચ્છતં, ગચ્છન્તં. ગચ્છસ્સુ, ગચ્છવ્હો. ગચ્છે, ગચ્છામસે. **ઘમ્મા**દેસે ઘમ્મતુ, ઘમ્મન્તુ ઇચ્ચાદિ.

કમ્મનિ ગચ્છીયતં, ગચ્છીયતુ, ગમીયતં, ગમીયતુ, ગમ્મતં, ગમ્મતુ ઇચ્ચાદિ.

વિધિમ્હિ ઇધ પબ્બતો હોતુ, અયં પાસાદો સુવણ્ણમયો હોતૂતિઆદિ.

નિમન્તને અધિવાસેતુ મે ભન્તે ભગવા ભોજનં, ઇધ નિસીદતુ ભવં.

અજ્ઝેસને દેસેતુ ભન્તે ભગવા ધમ્મં.

અનુમતિયં પુચ્છતુ ભવં પઞ્હં, પવિસતુ ભવં, એત્થ નિસીદતુ.

પત્થના યાચના, દદાહિ મે ગામવરાનિ પઞ્ચ, એકં મે નયનં દેહિ.

પત્તકાલે સમ્પત્તો તે કાલો કટકરણે, કટં કરોતુ ભવં ઇચ્ચાદિ.

પઞ્ચમીવિભત્તિ.

૪૫૩. સત્તમી એય્ય એય્યું, એય્યાસિ એય્યાથ, એય્યામિએય્યામ, એથ એરં, એથો એય્યાવ્હો, એય્યંએય્યામ્હે.

એય્યાદયો દ્વાદસ **સત્તમી**સઞ્ઞા હોન્તિ.

‘‘અનુત્તકાલે’’તિ વત્તતે.

૪૫૪. અનુમતિપરિકપ્પત્થેસુ સત્તમી.

અનુમત્યત્થે ચ પરિકપ્પત્થે ચ અનુત્તકાલે **સત્તમી**વિભત્તિ હોતિ.

અત્થગ્ગહણેન **વિધિનિમન્તના**દીસુ ચ સત્તમી. કત્તુમિચ્છતો પરસ્સ અનુજાનનં **અનુમતિ**, પરિકપ્પનં **પરિકપ્પો**, ‘‘યદિ નામ ભવેય્યા’’તિ સલ્લક્ખણં નિરૂપનં, હેતુક્રિયાય સમ્ભવે ફલક્રિયાય સમ્ભવપરિકપ્પો ચ.

તત્થ **પરિકપ્પે** સત્તમીપરસ્સપદપઠમપુરિસેકવચનં **એય્ય**, અપ્પચ્ચયવુદ્ધાદિ પુરિમસમં, ‘‘ક્વચિ ધાતુ વિભત્તી’’તિઆદિના એય્ય એય્યાસિ એય્યામિ એય્યંઇચ્ચેતેસં વિકપ્પેન એકારાદેસો. સો દાનિ કિં નુ ખો ભવે, યદિ સો પઠમવયે પબ્બજેય્ય, અરહા ભવેય્ય, સચે સદ્ધારા નિચ્ચા ભવેય્યું, ન નિરુજ્ઝેય્યું. યદિ ત્વં ભવેય્યાસિ, તુમ્હે ભવેય્યાથ. કથમહં દેવો ભવેય્યામિ, કિં નુ ખો મયં ભવેય્યામ. તથા ભવેથ, ભવેરં. ભવેથો, ભવેય્યાવ્હો.

પત્થને તુ અહં સુખી ભવે, બુદ્ધો ભવેય્યં, ભવેય્યામ્હે.

કમ્મનિ સુખં તયા અનુભૂયેથ, અનુભૂયેરં. અનુભૂયેથો, અનુભૂયેય્યાવ્હો. અનુભૂયે, અનુભૂયેય્યં, અનુભૂયેય્યામ્હે. **પરસ્સપદત્તે** અનુભૂયેય્ય, અનુભૂયેય્યું. અનુભૂયેય્યાસિ ઇચ્ચાદિ. **ભાવે** ભૂયેથ.

વિધિમ્હિ સો ઓદનં પચે, પચેય્ય, પચેય્યું. ત્વં પચે, પચેય્યાસિ, તુમ્હે પચેય્યાથ. અહં પચે, પચેય્યામિ, મયં પચેય્યામ. પચેથ, પચેરં. પચેથો, પચેય્યાવ્હો. પચે, પચેય્યં, પચેય્યામ્હે.

કમ્મનિ પચ્ચેથ, પચ્ચેરં. પચ્ચેથો, પચ્ચેય્યાવ્હો. પચ્ચે, પચ્ચેય્યં, પચ્ચેય્યામ્હે. **પરસ્સપદત્તે** પચ્ચે, પચ્ચેય્ય, પચ્ચેય્યું. પચ્ચેય્યાસિ ઇચ્ચાદિ.

અનુમતિયં સો ગામં ગચ્છે, ગચ્છેય્ય, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **એય્યુસ્સ** ઉં વા, ગચ્છું, ગચ્છેય્યું. ત્વં ગચ્છે, ગચ્છેય્યાસિ, ગચ્છેય્યાથ. ગચ્છે, ગચ્છેય્યામિ, ગચ્છેય્યામ. ગમે, ગમેય્ય, ગમું, ગમેય્યું. ગમે, ગમેય્યાસિ, ગમેય્યાથ. ગમે, ગમેય્યામિ, ગમેય્યામ. ગચ્છેથ, ગચ્છેરં. ગચ્છેથો, ગચ્છેય્યાવ્હો. ગચ્છે, ગચ્છેય્યં, ગચ્છેય્યામ્હે. ગમેથ, ગમેરં ઇચ્ચાદિ.

કમ્મનિ ગચ્છીયેથ, ગમીયેથ, ગચ્છીયેરં, ગમીયેરં ઇચ્ચાદિ. **પરસ્સપદત્તે** ગચ્છીયેય્ય, ગમીયેય્ય, ગમ્મેય્ય, ગમ્મેય્યું ઇચ્ચાદિ. તથા ઘમ્મે, ઘમ્મેય્ય, ઘમ્મેય્યું ઇચ્ચાદિ.

સત્તમીવિભત્તિ.

પચ્ચુપ્પન્નાણત્તિપરિકપ્પકાલિકવિભત્તિનયો.

૪૫૫. હિય્યત્તની આઊ, ઓત્થ, અંમ્હા, ત્થત્થું, સેવ્હં, ઇંમ્હસે.

આઆદયો દ્વાદસ **હિય્યત્તની**સઞ્ઞા હોન્તિ.

‘‘અપ્પચ્ચક્ખે, અતીતે’’તિ ચ વત્તતે.

૪૫૬. હિય્યોપભુતિ પચ્ચક્ખે હિય્યત્તની.

હિય્યોપભુતિ અતીતે કાલે પચ્ચક્ખે વા અપ્પચ્ચક્ખે વા **હિય્યત્તની**વિભત્તિ હોતીતિ હિય્યત્તનીપરસ્સપદપઠમપુરિસેકવચનં **આ**.

‘‘ક્વચિ ધાતુ’’ઇચ્ચાદિતો ‘‘ક્વચિ, ધાતૂન’’ન્તિ ચ વત્તતે.

૪૫૭. અકારાગમો હિય્યત્તની અજ્જતનીકાલાતિપત્તીસુ.

ક્વચિ ધાતૂનમાદિમ્હિ **અ**કારાગમો હોતિ **હિય્યત્તનીઅજ્જતનીકાલાતિપત્તિ**ઇચ્ચેતાસુ તીસુ વિભત્તીસુ. કથમયમકારાગમો ધાત્વાદિમ્હીતિ ચે?

સતિસ્સરેપિ ધાત્વન્તે, પુનકારાગમસ્સિધ;
નિરત્થત્તા પયોગાનુ રોધા ધાત્વાદિતો અયં.

અપ્પચ્ચયવુદ્ધિઅવાદેસસરલોપાદિ વુત્તનયમેવ.

અભવા, અભવૂ. અભવો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **ઓ**કારસ્સ **અ**આદેસો વા, અભવ, અભવત્થ. અભવં, અભવમ્હા. અભવત્થ, અભવત્થું. અભવસે, અભવવ્હં. અભવિં, અભવમ્હસે.

કમ્મનિ યપ્પચ્ચયો, તયા સુખમન્વભૂયત્થ, **અ**કારાગમાભાવે અનુભૂયત્થ, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **ત્થ**સ્સ **થા**દેસો, અન્વભૂયથ, અનુભૂયથ, અન્વભૂયત્થું, અનુભૂયત્થું. અન્વભૂયસે, અનુભૂયસે, અન્વભૂયવ્હં, અનુભૂયવ્હં. અન્વભૂયિં, અનુભૂયિં, અન્વભૂયમ્હસે, અનુભૂયમ્હસે. **પરસ્સપદત્તે** અન્વભૂયા, અનુભૂયા ઇચ્ચાદિ. **ભાવે** અન્વભૂયત્થ.

તથા સો ઓદનં અપચા, પચા, અપચૂ, પચૂ. અપચો, પચો, અપચત્થ, પચત્થ. અપચં, પચં, અપચમ્હા, પચમ્હા. અપચત્થ, પચત્થ, અપચત્થુ, પચત્થું. અપચસે, પચસે, અપચવ્હં, પચવ્હં. અપચિં, પચિં, અપચમ્હસે, પચમ્હસે.

કમ્મનિ અપચ્ચથ, અપચ્ચત્થ, અપચ્ચત્થું. અપચ્ચસે, અપચ્ચવ્હં. અપચ્ચિં, અપચ્ચમ્હસે. અપચ્ચા, અપચ્ચૂ ઇચ્ચાદિ.

તથા અગચ્છા, અગચ્છૂ. અગચ્છો, અગચ્છ, અગચ્છત્થ. અગચ્છં, અગચ્છમ્હા. અગચ્છત્થ, અગચ્છત્થું. અગચ્છસે, અગચ્છવ્હં. અગચ્છિં, અગચ્છમ્હસે. અગમા, અગમૂ. અગમો, અગમ, અગમત્થ. અગમં, અગમમ્હા. અગમત્થ, અગમત્થું. અગમસે, અગમવ્હં. અગમિં, અગમમ્હસે.

કમ્મનિ અગચ્છીયત્થ, ગચ્છીયત્થ, અગમીયત્થ, ગમીયત્થ, અગચ્છીયત્થું, ગચ્છીયત્થું, અગમીયત્થું, ગમીયત્થું ઇચ્ચાદિ. તથા અધમ્મા, અધમ્મૂ ઇચ્ચાદિ.

હિય્યત્તનીવિભત્તિ.

૪૫૮. હિય્યત્તની સત્તમી પઞ્ચમી વત્તમાના સબ્બધાતુકં.

હિય્યત્તનાદયો ચતસ્સો વિભત્તિયો **સબ્બધાતુક**સઞ્ઞા હોન્તીતિ હિય્યત્તનાદીનં સબ્બધાતુકસઞ્ઞત્તા ''ઇકારાગમો અસબ્બધાતુકમ્હી''તિ વુત્તો **ઇ**કારાગમો ન ભવતિ.

સબ્બધાતુકં.

૪૫૯. પરોક્ખા અ ઉ, એ ત્થ, અં મ્હ, ત્થ રે, થો વ્હો, ઇં મ્હે.

અઆદયો દ્વાદસ **પરોક્ખા**સઞ્ઞા હોન્તિ. અક્ખાનં ઇન્દ્રિયાનં પરં પરોક્ખા, તદ્દીપકત્તા અયં વિભત્તિ **પરોક્ખા**તિ વુચ્ચતિ.

૪૬૦. અપચ્ચક્ખે પરોક્ખાતીતે.

અપચ્ચક્ખે વત્તુનો ઇન્દ્રિયાવિસયભૂતે અતીતે કાલે **પરોક્ખા**વિભત્તિ હોતિ. અતિક્કમ્મ ઇતોતિ **અતીતો**, હુત્વા અતિક્કન્તોતિ અત્થો.

હેટ્ઠા વુત્તનયેન પરોક્ખાપરસ્સપદપઠમપુરિસેકવચનં **અ**. ''ભૂ અ''ઇતીધ –

વિપરિણામેન ''ધાતૂન''ન્તિ વત્તતે.

૪૬૧. ક્વચાદિવણ્ણાનમેકસ્સરાનં દ્વેભાવો.

ધાતૂનમાદિભૂતાનં વણ્ણાનમેકસ્સરાનં ક્વચિ દ્વેભાવો હોતિ. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **ક્વચિ**સદ્દો, તેન –

> ખ છ સેસુ પરોક્ખાયં, દ્વેભાવો સબ્બધાતુનં;
> અપ્પચ્ચયે જુહોત્યાદિ-સ્સપિ કિચ્ચાદિકે ક્વચિ.

''ભૂ ભૂ અ''ઇતીધ –

૪૬૨. પુબ્બોબ્ભાસો.

દ્વેભૂતસ્સ ધાતુસ્સ યો પુબ્બો અવયવો, સો **અબ્ભાસ**સઞ્ઞો હોતીતિ અબ્ભાસસઞ્ઞા.

અબ્ભાસગ્ગહણમનુવત્તતે.

૪૬૩. અન્તસ્સિવણ્ણાકારો વા.

અબ્ભાસસ્સ અન્તસ્સ ઇવણ્ણો હોતિ વા, **અ**કારો ચ. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો. તેન –

ખ છ સેસુ અવણ્ણસ્સ,
ઇકારો સગુપુસ્સ ઈ;
વાસ્સ ભૂસ્સ પરોક્ખાયં,
અકારો નાપરસ્સિમેતિ.

ઊકારસ્સ **અ**કારો.

૪૬૪. દુતિયચતુત્થાનં પઠમતતિયા.

અબ્ભાસગતાનં દુતિયચતુત્થાનં વગ્ગબ્યઞ્જનાનં યથાક્કમં પઠમતતિયા હોન્તીતિ **ભ**કારસ્સ **બ**કારો.

૪૬૫. બ્રૂભૂનમાહભૂવા પરોક્ખાયં.

બ્રૂભૂઇચ્ચેતેસં ધાતૂનં **આહભૂવ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ પરોક્ખાવિભત્તિયન્તિ **ભૂ**સદ્દસ્સ **ભૂવ**આદેસો, ‘‘સરલોપો માદેસપ્પચ્ચયાદિમ્હી’’તિઆદિના સરલોપાદિ, સો કિર રાજા બભૂવ, તે કિર બભૂવુ. ત્વં કિર બભૂવે.

‘‘ધાતૂહી’’તિ વત્તતે, સીહગતિયા **ક્વચિ**ગ્ગહણઞ્ચ.

૪૬૬. ઇકારાગમો અસબ્બધાતુકમ્હિ.

સબ્બસ્મિં અસબ્બધાતુકમ્હિ પરે ક્વચિ ધાતૂહિ પરો ઇકારાગમો હોતિ.

અસબ્બધાતુકે બ્યઞ્જ-નાદિમ્હે વાયમાગમો;
ક્વચાધિકારતો બ્યઞ્જ-નાદોપિ ક્વચિ નો સિયા.

એત્થ ચ ‘‘ન સબ્બધાતુકં અસબ્બધાતુક’’મિતિ કત્વા ‘‘હિય્યત્તની સત્તમી પઞ્ચમી વત્તમાના સબ્બધાતુક’’ન્તિ હિય્યત્તનીઆદીનં સબ્બધાતુકસઞ્ઞાય વુત્તત્તા તદઞ્ઞા ચતસ્સો વિભત્તિયો અસબ્બધાતુકન્તિ વુચ્ચતિ.

તુમ્હે કિર બભૂવિત્થ. અહં કિર બભૂવં, મયં કિર બભૂવિમ્હ. **અત્તનોપદે** સો બભૂવિત્થ, બભૂવિરે. બભૂવિત્થો, બભૂવિવ્હો. બભૂવિં, બભૂવિમ્હે.

કમ્મનિ અત્તનોપદે **ઈ**કારાગમ**યપ્પચ્ચયિ**કારાગમા, અનુબભૂવીયિત્થ, **ય**પ્પચ્ચયસ્સ અસબ્બધાતુકમ્હિ ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના લોપે કતે ઇવણ્ણાગમો ન ભવતિ, તયા કિર અનુબભૂવિત્થ, અનુબભૂવિરે ઇચ્ચાદિ. **ભાવે** બભૂવીયિત્થ, બભૂવિત્થ વા.

તથા પપચ, પપચૂ. પપચે, પપચિત્થ. પપચં, પપચિમ્હ. પપચિત્થ, પપચિરે. પપચિત્થો, પપચિવ્હો. પપચિં, પપચિમ્હે.

કમ્મનિ પપચ્ચિત્થ, પપચ્ચિરે ઇચ્ચાદિ. તથા અપચ્ચ, અપચ્ચૂ ઇચ્ચાદિ.

ગમિમ્હિ ''ક્વચાદિવણ્ણાન''ન્તિઆદિના દ્વેભાવો, ''પુબ્બોબ્ભાસો''તિ અબ્ભાસસઞ્ઞા.

''અબ્ભાસે''તિ વત્તતે.

૪૬૭. કવગ્ગસ્સ ચવગ્ગો.

અબ્ભાસે વત્તમાનસ્સ **કવગ્ગસ્સ ચવગ્ગો** હોતીતિ **વ**કારસ્સ **જ**કારો, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના અનબ્ભાસસ્સ પઠમપુરિસેકવચનમ્હિ દીઘો. સો ગામં જગામ કિર, જગમ વા, જગમુ. જગમે, જગમિત્થ. જગમં, જગમિમ્હ. જગમિત્થ, જગમિરે. જગમિત્થો, જગમિવ્હો. જગમિં, જગમિમ્હે.

કમ્મનિ જગમીયિત્થ, જગમિત્થ વા ઇચ્ચાદિ.

પરોક્ખાવિભત્તિ.

૪૬૮. અજ્જતની ઈ ઉં, **ઓ ત્થ**, **ઇં મ્હા**, **આ ઊ**, **સે વ્હં**, **અમ્હે**.

ઈઆદયો દ્વાદસ **અજ્જતની**સઞ્ઞા હોન્તિ. અજ્જ ભવો અજ્જતનો, તદ્દીપકત્તા અયં વિભત્તિ **અજ્જતની**તિ વુચ્ચતિ.

''અપચ્ચક્ખે, અતીતે, પચ્ચક્ખે''તિ ચ વત્તતે.

૪૬૯. સમીપેજ્જતની.

સમીપે સમીપતો પટ્ઠાય અજ્જપ્પભુતિ અતીતે કાલે પચ્ચક્ખે ચ અપચ્ચક્ખે ચ **અજ્જતની**વિભત્તિ હોતીતિ અજ્જતનીપરસ્સપદપઠમપુરિસેકવચનં ઈ.

પુરે વિય **અ**કારાગમો, વુદ્ધાદિ ચ, ''ક્વચિ ધાતુવિભત્તી''તિઆદિના **ઈમ્હા**દિવિભત્તીનં ક્વચિ રસ્સત્તં, **ઓઆઅ**વચનાનં **ઇત્થઅ**માદેસા ચ, સરલોપાદિ, સો અભવિ, અભવી વા, **અ**કારાગમાભાવે ભવિ.

મણ્ડૂકગતિયા ''વા''તિ વત્તતે.

૪૭૦. સબ્બતો ઉં ઇંસુ.

સબ્બેહિ ધાતૂહિ ઉંવિભત્તિસ્સ **ઇંસ્વા**દેસો હોતિ વા.

તે અભવિંસુ, ભવિંસુ વા, અભવું, ભવું વા. ત્વં અભવિ, ભવિ વા, અભવો, ભવો વા, તુમ્હે અભવિત્થ, ભવિત્થ વા, ઇકારાગમો. અહં અભવિં, ભવિં વા, મયં અભવિમ્હ, ભવિમ્હ વા, અભવિમ્હા, ભવિમ્હા વા. સો અભવિત્થ, ભવિત્થ વા, અભવા, ભવા વા, અભવૂ, ભવૂ વા. અભવિસે, ભવિસે વા, અભવિવ્હં, ભવિવ્હં વા. અભવં , ભવં વા, અભવ, ભવ વા, અભવિમ્હે, ભવિમ્હે વા.

કમ્મનિ યપ્પચ્ચયલોપે વુદ્ધિઅવાદેસાદિ, સુખં તયા અનુભવિત્થ, અન્વભૂયિત્થ, અનુભૂયિત્થ વા ઇચ્ચાદિ. **પરસ્સપદત્તે** તયા અન્વભૂયિ, અનુભૂયિ, અન્વભૂયી, અનુભૂયી વા, અન્વભૂયિંસુ, અનુભૂયિંસુ, અન્વભૂયું, અનુભૂયું. ત્વં અન્વભૂયિ, અનુભૂયિ, તુમ્હે અન્વભૂયિત્થ, અનુભૂયિત્થ. અહં અન્વભૂયિં, અનુભૂયિં, મયં અન્વભૂયિમ્હ, અનુભૂયિમ્હ, અન્વભૂયિમ્હા, અનુભૂયિમ્હા વા. **ભાવે** અભવિત્થ, અભૂયિત્થ તયા.

સો અપચિ, પચિ, અપચી, પચી વા, તે અપચિંસુ, પચિંસુ, અપચું, પચું. ત્વં અપચિ, પચિ, અપચો, પચો વા, તુમ્હે અપચિત્થ, પચિત્થ. અહં અપચિં, પચિં, મયં અપચિમ્હ, પચિમ્હ, અપચિમ્હા, પચિમ્હા વા. સો અપચિત્થ, પચિત્થ, અપચા, પચા વા, અપચૂ, પચૂ. અપચિસે, અપચિવ્હં. અપચં, પચં, અપચ, પચ વા, અપચિમ્હે, પચિમ્હે.

કમ્મનિ અપચ્ચિત્થ, પચ્ચિત્થ ઇચ્ચાદિ. **પરસ્સપદત્તે** અપચ્ચિ, પચ્ચિ, અપચ્ચી, પચ્ચી વા, અપચ્ચિંસુ, પચ્ચિંસુ, અપચ્ચું, પચ્ચું. અપચ્ચિ, પચ્ચિ, અપચ્ચો, પચ્ચો વા, અપચ્ચિત્થ, પચ્ચિત્થ. અપચ્ચિં, પચ્ચિં, અપચ્ચિમ્હ, પચ્ચિમ્હ, અપચ્ચિમ્હા, પચ્ચિમ્હા વા.

સો ગામં અગચ્છી, ગચ્છી, અગચ્છિ, ગચ્છિ વા, તે અગચ્છિંસુ, ગચ્છિંસુ, અગચ્છું, ગચ્છું. ત્વં અગચ્છિ, ગચ્છિ, અગચ્છો, ગચ્છો વા, તુમ્હે અગચ્છિત્થ, ગચ્છિત્થ. અહં અગચ્છિં, ગચ્છિં, મયં અગચ્છિમ્હ, ગચ્છિમ્હ, અગચ્છિમ્હા, ગચ્છિમ્હા વા.

‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના અજ્જતનિમ્હિ ગમિસ્સ **ચ્છસ્સ** ક્વચિ **ઞ્છા**દેસો, અગઞ્છિ, ગઞ્છિ, અગઞ્છી, ગઞ્છી વા, તે અગઞ્છિંસુ , ગઞ્છિંસુ, અગઞ્છું, ગઞ્છું. ત્વં અગઞ્છિ, ગઞ્છિ, અગઞ્છો, ગઞ્છો વા, તુમ્હે અગઞ્છિત્થ, ગઞ્છિત્થ. અહં અગઞ્છિં, ગઞ્છિં, મયં અગઞ્છિમ્હ, ગઞ્છિમ્હ, અગઞ્છિમ્હા, ગઞ્છિમ્હા વા.

ચ્છાદેસાભાવે સો અગમિ, ગમિ, અગમી, ગમી વા, ‘‘કરસ્સ કાસત્તમજ્જતનિમ્હી’’તિ એત્થ **ભાવ**નિદ્દેસેન, ‘‘સત્તમજ્જતનિમ્હી’’તિ યોગવિભાગેન વા **સા**ગમે ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના બ્યઞ્જનતો **આ**કારાગમો, અગમાસિ, ઉંવચનસ્સ ક્વચિ **અંસ્વા**દેસો, **ઉ**ચાગમો **ત્થમ્હે**સુ ક્વચિ, અગમિંસુ, ગમિંસુ, અગમંસુ, ગમંસુ, અગમું, ગમું, ત્વં અગમિ, ગમિ, અગમો, ગમો વા, અગમિત્થ, ગમિત્થ, અગમુત્થ, ગમુત્થ. અહં અગમિં, ગમિં, અગમિમ્હ, ગમિમ્હ, અગમુમ્હ, ગમુમ્હ, અગમિમ્હા, ગમિમ્હા વા.

‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના ગમિસ્સ અજ્જતનિમ્હિ **ગા**દેસો ચ, સો અજ્ઝગા, પરલોપો, તે અજ્ઝગું. ત્વં અજ્ઝગો, તુમ્હે અજ્ઝગુત્થ. અહં અજ્ઝગિં, મયં અજ્ઝગુમ્હ.

અત્તનોપદે સો અગચ્છિત્થ, ગચ્છિત્થ, અગઞ્છિત્થ, ગઞ્છિત્થ ઇચ્ચાદિ. **ચ્છા**દેસાભાવે સો અગમિત્થ, ગમિત્થ, અગમા, ગમા, તે અગમૂ, ગમૂ, અજ્ઝગૂ, અગૂ. ત્વં અગમિસે, ગમિસે, અગમિવ્હં, ગમિવ્હં. અહં અગમં, ગમં, અગમ, ગમ, અજ્ઝગં વા, અગમિમ્હે, ગમિમ્હે.

કમ્મે ગામો અગચ્છીયિત્થ તેન, ગચ્છીયિત્થ, અગઞ્છિયિત્થ, ગઞ્છિયિત્થ, અગમીયિત્થ, ગમીયિત્થ, અગમિત્થ, ગમિત્થ ઇચ્ચાદિ. **પરસ્સપદત્તે** અગચ્છીયિ, ગચ્છીયિ વા, અગમીયિ, ગમીયિ વા, અગચ્છીયું, અગમીયું વા. તથા અધમ્મીયિ, અધમ્મીયિંસુ ઇચ્ચાદિ.

‘‘હિય્યત્તની, અજ્જતની’’તિ ચ વત્તતે.

૪૭૧. માયોગે સબ્બકાલે ચ.

યદા**માયોગો**, તદા **હિય્યત્તનજ્જતની**વિભત્તિયો સબ્બકાલેપિ હોન્તિ, **ચ**સદ્દેન **પઞ્ચમી** ચ. મા ભવતિ, મા ભવા, મા ભવિસ્સતીતિ વા અત્થે હિય્યત્તનજ્જતનીપઞ્ચમી વિભત્તિયો, સેસં નેય્યં, સો મા ભવા, મા ભવી, મા તે ભવન્ત્વન્તરાયા. મા પચા, મા પચી, મા પચતુ. મા ગચ્છા, મા ગચ્છી, મા ગચ્છતુ. મા કઞ્ચિ પાપમાગમા, મા અગમિ, મા ગમા, મા ગમી, મા ગમેતુ. ત્વં મા ગચ્છો, મા ગચ્છિ, મા ગચ્છાહિ ઇચ્ચાદિ.

અતીતકાલિકવિભત્તિ.

૪૭૨. ભવિસ્સન્તી સ્સતિ સ્સન્તિ, સ્સસિ સ્સથ, સ્સામિસ્સામ, સ્સતે સ્સન્તે, સ્સસે સ્સવ્હે, સ્સંસ્સામ્હે.

સ્સત્યાદીનં દ્વાદસન્નં વચનાનં **ભવિસ્સન્તી**સઞ્ઞા હોતિ. ભવિસ્સતીતિ ભવિસ્સન્તો, તંકાલદીપકત્તા અયં વિભત્તિ **ભવિસ્સન્તી**તિ વુચ્ચતિ.

૪૭૩. અનાગતે ભવિસ્સન્તી.

અનાગતે કાલે **ભવિસ્સન્તી**વિભત્તિ હોતિ.

અતીતેપિ ભવિસ્સન્તી, તંકાલવચનિચ્છયા;
‘‘અનેકજાતિસંસારં, સન્ધાવિસ્સ’’ન્તિઆદિસુ.

ન આગતો **અનાગતો**, પચ્ચયસામગ્ગિયં સતિ આયતિં ઉપ્પજ્જનારહોતિ અત્થો, **ઇ**કારાગમો, વુદ્ધિ**અવા**દેસા, સરલોપાદિ ચ.

ભવિસ્સતિ, ભવિસ્સન્તિ. ભવિસ્સસિ, ભવિસ્સથ. ભવિસ્સામિ, ભવિસ્સામ. ભવિસ્સતે, ભવિસ્સન્તે. ભવિસ્સસે, ભવિસ્સવ્હે. ભવિસ્સં, ભવિસ્સામ્હે.

કમ્મે યપ્પચ્ચયલોપો, સુખં તયા અનુભવિસ્સતે, અનુભવિસ્સન્તે. અનુભવિસ્સસે, અનુભવિસ્સવ્હે. અનુભવિસ્સં, અનુભવિસ્સામ્હે. **પરસ્સપદત્તે** અનુભવિસ્સતિ દેવદત્તેન, અનુભવિસ્સન્તિ ઇચ્ચાદિ. **ભાવે** ભવિસ્સતે તેન, **ય**પ્પચ્ચયલોપાભાવે અનુભૂયિસ્સતે, અનુભૂયિસ્સન્તે ઇચ્ચાદિ. **ભાવે** ભૂયિસ્સતે.

તથા પચિસ્સતિ, પચિસ્સન્તિ. પચિસ્સસિ, પચિસ્સથ. પચિસ્સામિ, પચિસ્સામ. પચિસ્સતે, પચિસ્સન્તે. પચિસ્સસે, પચિસ્સવ્હે. પચિસ્સં, પચિસ્સામ્હે.

કમ્મે પચ્ચિસ્સતે ઓદનો દેવદત્તેન, પચ્ચિસ્સન્તે ઇચ્ચાદિ. **પરસ્સપદત્તે** પચ્ચિસ્સતિ, પચ્ચિસ્સન્તિ. પચ્ચિસ્સસિ, પચ્ચિસ્સથ. પચ્ચિસ્સામિ, પચ્ચિસ્સામ.

ગચ્છિસ્સતિ, ગચ્છિસ્સન્તિ. ગચ્છિસ્સસિ, ગચ્છિસ્સથ. ગચ્છિસ્સામિ, ગચ્છિસ્સામ. ગચ્છિસ્સતે, ગચ્છિસ્સન્તે. ગચ્છિસ્સસે, ગચ્છિસ્સવ્હે. ગચ્છિસ્સં, ગચ્છિસ્સામ્હે. સો સગ્ગં ગમિસ્સતિ, ગમિસ્સન્તિ. ગમિસ્સસિ, ગમિસ્સથ. ગમિસ્સામિ, ગમિસ્સામ ઇચ્ચાદિ.

કમ્મે ગચ્છીયિસ્સતે, ગચ્છીયિસ્સન્તે. ગચ્છીયિસ્સતિ, ગચ્છીયિસ્સન્તિ વા, ગમીયિસ્સતે, ગમીયિસ્સન્તે. ગમીયિસ્સતિ, ગમીયિસ્સન્તિ વા ઇચ્ચાદિ. **ય**પ્પચ્ચયલોપે ગમિસ્સતે , ગમિસ્સન્તે. ગમિસ્સતિ, ગમિસ્સન્તિ વા. તથા ઘમ્મિસ્સતિ, ઘમ્મિસ્સન્તિ ઇચ્ચાદિ.

ભવિસ્સન્તીવિભત્તિ.

૪૮૪. કાલાતિપત્તિ સ્સા સ્સંસુ, સ્સે સ્સથ, સ્સંસ્સામ્હા, સ્સથ સ્સિસુ, સ્સસે સ્સવ્હે, સ્સિંસ્સામ્હસે.

સ્સાદીનં દ્વાદસન્નં **કાલાતિપત્તિ**સઞ્ઞા હોતિ. કાલસ્સ અતિપતનં કાલાતિપત્તિ, સા પન વિરુદ્ધપચ્ચયૂપનિપાતતો, કારણવેકલ્લતો વા ક્રિયાય અનભિનિબ્બત્તિ, તદ્દીપકત્તા અયં વિભત્તિ **કાલાતિપત્તી**તિ વુચ્ચતિ.

૪૭૫. ક્રિયાતિપન્નેતીતે કાલાતિપત્તિ.

ક્રિયાતિપન્નમત્તે અતીતે કાલે **કાલાતિપત્તિ**વિભત્તિ હોતિ. ક્રિયાય અતિપતનં **ક્રિયાતિપન્નં**, તં પન સાધકસત્તિવિરહેન ક્રિયાય અચ્ચન્તાનુપ્પત્તિ. એત્થ ચ કિઞ્ચાપિ ન ક્રિયા અતીતસદ્દેન વોહરિતબ્બા, તથાપિ તક્કિરિયુપ્પત્તિપ્પટિબન્ધકરક્રિયાય કાલભેદેન અતીતવોહારો લબ્ભતેવાતિ દટ્ઠબ્બં.

કાલાતિપત્તિપરસ્સપદપઠમપુરિસેકવચનં **સ્સા**, **અ**કારિકારાગમા, વુદ્ધિ**અવા**દેસા ચ, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **સ્સા સ્સામ્હા**વિભત્તીનં ક્વચિ રસ્સત્તં, **સ્સે**વચનસ્સ ચ **અ**ત્તં.

સો ચે પઠમવયે પબ્બજ્જં અલભિસ્સ, અરહા અભવિસ્સ, ભવિસ્સ, અભવિસ્સા, ભવિસ્સાવા, તે ચે તં અલભિસ્સંસુ, અરહન્તો અભવિસ્સંસુ, ભવિસ્સંસુ. એવં ત્વં અભવિસ્સ, ભવિસ્સ, અભવિસ્સે વા, તુમ્હે અભવિસ્સથ, ભવિસ્સથ. અહં અભવિસ્સં, ભવિસ્સં, મયં અભવિસ્સમ્હ, ભવિસ્સમ્હ, અભવિસ્સામ્હા, ભવિસ્સામ્હા વા. સો અભવિસ્સથ, અભવિસ્સિસુ. અભવિસ્સસે, અભવિસ્સવ્હે. અભવિસ્સિં, અભવિસ્સામ્હસે.

કમ્મે અન્વભવિસ્સથ, અન્વભવિસ્સિસુ. અન્વભૂયિસ્સથ વા ઇચ્ચાદિ. **પરસ્સપદત્તે** અન્વભવિસ્સ, અન્વભવિસ્સંસુ. અન્વભૂયિસ્સ વા ઇચ્ચાદિ. **ભાવે** અભવિસ્સથ દેવદત્તેન, અભૂયિસ્સથ.

તથા સો ચે તં ધનં અલભિસ્સ, ઓદનં અપચિસ્સ, પચિસ્સ, અપચિસ્સા, પચિસ્સા વા, અપચિસ્સંસુ, પચિસ્સંસુ. અપચિસ્સ, પચિસ્સ, અપચિસ્સે, પચિસ્સે વા, અપચિસ્સથ, પચિસ્સથ. અપચિસ્સં, પચિસ્સં, અપચિસ્સમ્હ, પચિસ્સમ્હ, અપચિસ્સામ્હા, પચિસ્સામ્હા વા. અપચિસ્સથ, પચિસ્સથ, અપચિસ્સિસુ, પચિસ્સિસુ. અપચિસ્સસે, પચિસ્સસે, અપચિસ્સવ્હે, પચિસ્સવ્હે. અપચિસ્સિં, પચિસ્સિં, અપચિસ્સામ્હસે, પચિસ્સામ્હસે.

કમ્મે અપચિસ્સથ ઓદનો દેવદત્તેન, અપચિસ્સિસુ. **ય**પ્પચ્ચયલોપાભાવે અપચીયિસ્સથ ઇચ્ચાદિ. **પરસ્સપદત્તે** અપચ્ચિસ્સ તેન, પચ્ચિસ્સ, અપચ્ચિસ્સા, પચ્ચિસ્સા વા, અપચ્ચિસ્સંસુ, પચ્ચિસ્સંસુ ઇચ્ચાદિ.

સો અગચ્છિસ્સ, ગચ્છિસ્સ, અગચ્છિસ્સા, ગચ્છિસ્સાવા, અગચ્છિસ્સંસુ, ગચ્છિસ્સંસુ. ત્વં અગચ્છિસ્સ, ગચ્છિસ્સ, અગચ્છિસ્સે, ગચ્છિસ્સે વા, અગચ્છિસ્સથ, ગચ્છિસ્સથ. અગચ્છિસ્સં, ગચ્છિસ્સં, અગચ્છિસ્સમ્હ, ગચ્છિસ્સમ્હ, અગચ્છિસ્સામ્હા, ગચ્છિસ્સામ્હા વા. અગમિસ્સ, ગમિસ્સ, અગમિસ્સા, ગમિસ્સા વા, અગમિસ્સંસુ, ગમિસ્સંસુ. અગમિસ્સ, ગમિસ્સ, અગમિસ્સે વા, અગમિસ્સથ, ગમિસ્સથ. અગમિસ્સં , ગમિસ્સં, અગમિસ્સમ્હ, ગમિસ્સમ્હ, અગમિસ્સામ્હા, ગમિસ્સામ્હા વા. અગચ્છિસ્સથ, ગચ્છિસ્સથ વા ઇચ્ચાદિ.

કમ્મે અગચ્છીયિસ્સથ, અગમીયિસ્સથ, અગચ્છીયિસ્સ, અગમીયિસ્સઇચ્ચાદિ. તથા અધમ્મિસ્સા, અધમ્મિસ્સંસુ ઇચ્ચાદિ.

કાલાતિપત્તિવિભત્તિ.

પઞ્ચમી સત્તમી વત્ત-માના સમ્પતિનાગતે;
ભવિસ્સન્તી પરોક્ખાદી, ચતસ્સોતીતકાલિકા.

છકાલિકવિભત્તિવિધાનં.

વિકરણવિધાન

ઇસુ ઇચ્છાકન્તીસુ, પુરે વિય ધાત્વન્તલોપો, **ત્યાદ્યુપ્પત્તિ**, **અપ્પચ્ચયો** ચ.

‘‘ધાતૂન’’ન્તિ વત્તમાને –

૪૭૬. ઇસુયમૂનમન્તો ચ્છો વા.

ઇસુયમુઇચ્ચેતેસં ધાતૂનં અન્તો **ચ્છો** હોતિ વા. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો, ‘‘અન્તો ચ્છો વા’’તિ યોગવિભાગેન **આસ**સ્સપિ. સો સગ્ગં ઇચ્છતિ, ઇચ્છન્તિ. ઇચ્છસિ, ઇચ્છથ. ઇચ્છામિ, ઇચ્છામ. **ચ્છા**દેસાભાવે અસંયોગન્તત્તા ‘‘અઞ્ઞેસુ ચા’’તિ વુદ્ધિ, એસતિ, એસન્તિ ઇચ્ચાદિ.

કમ્મે અત્તનોપદસ્સ યેભુય્યેન પરસ્સપદત્તમેવ પયોજીયતિ, તેન ચેત્થ અત્તનોપદે રૂપાનિ સઙ્ખિપિસ્સામ. સો ઇચ્છીયતિ, એસીયતિ, ઇસ્સતે, ઇસ્સતિ, **ય**કારસ્સ પુબ્બરૂપત્તં. તથા ઇચ્છતુ, એસતુ. ઇચ્છેય્ય, એસેય્ય. પરોક્ખાહિય્યત્તનીસુ પન રૂપાનિ સબ્બત્થ પયોગમનુગમ્મ પયોજેતબ્બાનિ, ઇચ્છિ, એસિ. ઇચ્છિસ્સતિ, એસિસ્સતિ. ઇચ્છિસ્સા, એસિસ્સા ઇચ્છાદિ.

યમુ ઉપરમે, **નિ**પુબ્બો, **ચ્છા**દેસો ચ. નિયચ્છતિ, નિયચ્છન્તિ. નિયમતિ, નિયમન્તિ. **સં**પુબ્બો ‘‘સયે ચા’’તિ **ઞ**ત્તં, દ્વિત્તઞ્ચ. સઞ્ઞમતિ, સઞ્ઞમન્તિ.

કમ્મે નિયચ્છીયતિ, નિયમીયતિ, નિયમ્મતિ, સઞ્ઞમીયતિ વા. તથા નિયચ્છતુ, સઞ્ઞમતુ. નિયચ્છેય્ય, સઞ્ઞમેય્ય. નિયચ્છી, સઞ્ઞમી. નિયચ્છિસ્સતિ, સઞ્ઞમિસ્સતિ. નિયચ્છિસ્સ, સઞ્ઞમિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

આસ ઉપવેસને, યોગવિભાગેન **ચ્છા**દેસો, રસ્સત્તં. અચ્છતિ, અચ્છન્તિ. અચ્છસિ, અચ્છથ. અચ્છામિ, અચ્છામ. અઞ્ઞત્ર **ઉપ**પુબ્બો ઉપાસતિ, ઉપાસન્તિ. અચ્છીયતિ, ઉપાસીયતિ. અચ્છતુ, ઉપાસતુ. અચ્છેય્ય, ઉપાસેય્ય. અચ્છી, ઉપાસી. અચ્છિસ્સતિ, ઉપાસિસ્સતિ. અચ્છિસ્સ, ઉપાસિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

લભ લાભે, લભતિ, લભન્તિ. લભસિ, લભથ. લભામિ, લભામ. લભતે, લભન્તે. લભસે, લભવ્હે. લભે, લભામ્હે.

કમ્મે યકારસ્સ પુબ્બરૂપત્તે કતે ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના પુરિમ**ભ**કારસ્સ **બ**કારો, લબ્ભતે, લબ્ભન્તે. લબ્ભતિ, લબ્ભન્તિ. લબ્ભતં, લબ્ભતુ. લબ્ભે, લબ્ભેય્ય.

અજ્જતનિમ્હિ ''વા, અન્તલોપો''તિ ચ વત્તમાને –

૪૭૭. લભસ્મા ઈ ઇંનં ત્થત્થં.

લભઇચ્ચેતસ્મા ધાતુતો પરેસં ઈઇંનં વિભત્તીનં **ત્થ ત્થં**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ વા, ધાત્વન્તસ્સ લોપો ચ. અલત્થ, અલભિ, લભિ, અલભિંસુ, લભિંસુ. અલભો, લભો, અલભિ, લભિ, અલભિત્થ, લભિત્થ. અલત્થં, અલભિં, લભિં, અલભિમ્હ, લભિમ્હ ઇચ્ચાદિ.

ભવિસ્સન્તિમ્હિ ''કરસ્સ સપ્પચ્ચયસ્સ કાહો''તિ એત્થ **સપ્પચ્ચય**ગ્ગહણેન **વચ મુચ ભુજા**દિતો **સ્સ**સ્સ**ખા**દેસો, **વસ છિદ લભા**દિતો **છા**દેસો ચ વા હોતીતિ **સ્સ**સ્સ **છા**દેસો, ''બ્યઞ્જનન્તસ્સ ચો છપ્પચ્ચયેસુ ચા''તિ ધાત્વન્તસ્સ **ચ**કારો, લચ્છતિ, લચ્છન્તિ. લચ્છસિ, લચ્છથ. લચ્છામિ, લચ્છામ. **છા**દેસાભાવે લભિસ્સતિ, લભિસ્સન્તિ. લભિસ્સસિ, લભિસ્સથ. લભિસ્સામિ, લભિસ્સામ ઇચ્ચાદિ. અલભિસ્સ, અલભિસ્સંસુ ઇચ્ચાદિ.

વચ વિયત્તિયં વાચાયં, વચતિ, વચન્તિ. વચસિ, વચથ. વચામિ, વચામ.

કમ્મે અત્તનોપદે, **ય**પ્પચ્ચયે ચ કતે –

૪૭૮. વચ વસ વહાદીનમુકારો વસ્સ યે.

વચ વસ વહઇચ્ચેવમાદીનં ધાતૂનં **વ**કારસ્સ **ઉ**કારો હોતિ **ય**પ્પચ્ચયે પરે, **આદિ**સદ્દેન **વદ્ધ**સ્સ ચ. ''વસ્સ અ વ''ઇતિ સમાસેન દુતિયઞ્ચેત્થ **વ**ગ્ગહણં ઇચ્છિતબ્બં, તેન **અ**કારસ્સપિ **ઉ**કારો હોતિ, પુરિમપક્ખે પરલોપો. ''તસ્સ ચવગ્ગ''ઇચ્ચાદિના સધાત્વન્તસ્સ **ય**કારસ્સ **ચ**કારો, દ્વિત્તં. ઉચ્ચતે, ઉચ્ચન્તે. વુચ્ચતે, વુચ્ચન્તે. વુચ્ચતિ, વુચ્ચન્તિ વા ઇચ્ચાદિ. તથા વચતુ, વુચ્ચતુ. વચેય્ય, વુચ્ચેય્ય. અવચા, અવચ્ચા, અવચૂ, અવચ્ચૂ. અવચ, અવચો, અવચુત્થ. અવચ, અવચં, અવચમ્હા. અવચુત્થ ઇચ્ચાદિ.

૪૭૯. વચસ્સજ્જતનિમ્હિ મકારો ઓ.

વચઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **અ**કારો **ઓ**ત્તમાપજ્જતે અજ્જતનિમ્હિ વિભત્તિમ્હિ. અવોચિ, અવોચું. અવોચો, અવોચુત્થ. અવોચિં, અવોચુમ્હ, **ઉ**કારાગમો. અવોચ, રસ્સત્તં, અવોચુ ઇચ્ચાદિ. અવુચ્ચિત્થ.

ભવિસ્સન્તિમ્હિ **સપ્પચ્ચય**ગ્ગહણેન **સ્સસ્સ ખા**દેસો, ''બ્યઞ્જનન્તસ્સા''તિ વત્તમાને ''કો ખે ચા''તિ ધાત્વન્તસ્સ **કા**દેસો, વક્ખતિ, વક્ખન્તિ. વક્ખસિ, વક્ખથ. વક્ખામિ, વક્ખામ ઇચ્ચાદિ.

વસ નિવાસે, વસતિ, વસન્તિ.

કમ્મે ઉત્તં, પુબ્બરૂપત્તઞ્ચ વુસ્સતિ, વુસ્સન્તિ ઇચ્ચાદિ. વસતુ. વસેય્ય. અવસિ, વસિ.

ભવિસ્સન્તિયં **સ્સસ્સ છા**દેસો, ધાત્વન્તસ્સ **ચ**કારો ચ, વચ્છતિ, વચ્છન્તિ. વચ્છસિ, વચ્છથ. વચ્છામિ, વચ્છામ. વસિસ્સતિ, વસિસ્સન્તિ. અવસિસ્સ, અવસિસ્સંસુ.

તથા **રુદ** અસ્સુવિમોચને, રોદતિ, રુચ્છતિ. રોદિસ્સતિ ઇચ્ચાદિ.

કુસ અક્કોસે, **આ**પુબ્બો દ્વિત્તરસ્સત્તાનિ, **અ**પ્પચ્ચયવુદ્ધિયો ચ. અક્કોસતિ. અક્કોસતુ. અક્કોસેય્ય.

''અન્તલોપો''તિ વત્તતે, મણ્ડૂકગતિયા ''વા''તિ ચ.

૪૮૦. કુસસ્મા દી ચ્છિ.

કુસ ઇચ્ચેતસ્મા ધાતુતો ઈવિભત્તિસ્સ **ચ્છિ**આદેસો હોતિ, ધાત્વન્તસ્સ લોપો ચ. અક્કોચ્છિ મં, અક્કોસિ વા. અક્કોસિસ્સતિ. અક્કોસિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

વહ પાપુણને, વહતિ, વહન્તિ.

કમ્મે અત્તનોપદે, **ય**પ્પચ્ચયે ચ કતે –

''યે''તિ વત્તતે.

૪૮૧. હ વિપરિયયો લો વા.

હકારસ્સ વિપરિયયો હોતિ **ય**પ્પચ્ચયે પરે, **ય**પ્પચ્ચયસ્સ ચ **લ**કારો હોતિ વા. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો, તેન ''ગય્હતી''તિઆદીસુ **લ**ત્તં ન હોતિ, નિમિત્તભૂતસ્સ **ય**કારસ્સેવેતં **લ**ત્તં, ''વચવસ''ઇચ્ચાદિના ઉત્તં. વુય્હતિ, વુલ્હતિ, **વુ**ય્હન્તિ. વહતુ, વુય્હતુ. વહેય્ય, વુય્હેય્ય. અવહી, અવુય્હિત્થ, અવહિત્થ. અવહિસ્સતિ, વુય્હિસ્સતિ. અવહિસ્સ, અવુય્હિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

જર વયોહાનિમ્હિ.

૪૮૨. જરમરાનં જીરજીય્યમીય્યા વા.

જરમર ઇચ્ચેતેસં ધાતૂનં **જીરજીય્યમીય્યા**દેસા હોન્તિ વા, સરલોપાદિ. જીરતિ, જીરન્તિ. જીય્યતિ, જીય્યન્તિ. ''ક્વચા''દિસુત્તેન એકયકારસ્સ ક્વચિ લોપો હોતિ. જીયતિ, જીયન્તિ.

કમ્મે જીરીયતિ, જીરીયન્તિ. જીયિય્યતિ, જીયિય્યન્તિ. જીરતુ, જીય્યતુ. જીરેય્ય, જીય્યેય્ય. અજીરી, જીરી, જીય્યી. જીરિસ્સતિ, જીય્યિસ્સતિ. અજીરિસ્સ, અજીય્યિસ્સ.

મર પાણચાગે, **મીય્યા**દેસો, મીય્યતિ, મીય્યન્તિ. મીયતિ, મીયન્તિ વા. મરતિ, મરન્તિ ઇચ્ચાદિ.

દિસ પેક્ખણે.

૪૮૩. દિસસ્સ પસ્સ દિસ્સ દક્ખા વા.

દિસઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **પસ્સ દિસ્સ દક્ખ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ વા. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો, તેન **દિસ્સા**દેસો કમ્મનિ સબ્બધાતુકે એવ. પસ્સતિ, પસ્સન્તિ. દક્ખતિ, દક્ખન્તિ.

કમ્મનિ યકારલોપો, દિસ્સતે, દિસ્સન્તે. દિસ્સતિ, દિસ્સન્તિ. વિપસ્સીયતિ, દક્ખીયતિ. પસ્સતુ, દક્ખતુ, દિસ્સતુ. પસ્સેય્ય, દક્ખેય્ય, દિસ્સેય્ય.

હિય્યત્તનિયં ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના ધાતુઇકારસ્સ **અ**ત્તં, અદ્દસા, અદ્દસ. **કમ્મનિ** અદિસ્સ.

તથા અપસ્સિ, પસ્સિ, અપસ્સિંસુ, પસ્સિંસુ. અપસ્સિ, પસ્સિ, અપસ્સિત્થ, પસ્સિત્થ. અપસ્સિં, પસ્સિં, અપસ્સિમ્હ, પસ્સિમ્હ. અદ્દસિ, દસિ, અદ્દસંસુ, દસંસુ. **કમ્મનિ** અદિસ્સંસુ. અદ્દક્ખિ, અદ્દક્ખિંસુ.

પસ્સિસ્સતિ, પસ્સિસ્સન્તિ. ''ભવિસ્સન્તિમ્હિ સ્સસ્સ ચા''તિ યોગવિભાગેન **સ્સ**સ્સ લોપો, **ઇ**કારાગમો ચ, દક્ખિતિ, દક્ખિન્તિ. લોપાભાવે દક્ખિસ્સતિ, દક્ખિસ્સન્તિ. અપસ્સિસ્સ, અદક્ખિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

સદ વિસરણગત્યાવસાનેસુ.

''સબ્બત્થા''તિ વત્તતે, મણ્ડૂકગતિયા ''ક્વચી''તિ ચ.

૪૮૪. સદસ્સ સીદત્તં.

સદઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **સીદા**દેસો હોતિ સબ્બત્થ વિભત્તિપ્પચ્ચયેસુ ક્વચિ. સેસં નેય્યં. નિસીદતિ, નિસીદન્તિ. **ભાવે** નિસજ્જતે, ઇધ ક્વચાધિકારેન **સીદા**-દેસો ન ભવતિ. નિસીદતુ. નિસીદે. નિસીદિ. નિસીદિસ્સતિ. નિસીદિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

યજ દેવપૂજાસઙ્ગતિકરણદાનેસુ. યજતિ, યજન્તિ.

કમ્મનિ ''યમ્હી''તિ વત્તતે.

૪૮૫. યજસ્સાદિસ્સિ.

યજઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ આદિસ્સ **યકારસ્સ ઇકારાદેસો** હોતિ **યપ્પચ્ચયે** પરે, સરલોપો. ઇજ્જતે મયા બુદ્ધો. તથા યજતુ, ઇજ્જતં. યજે, ઇજ્જેથ. યજિ, ઇજ્જિત્થ. યજિસ્સતિ, ઇજ્જિસ્સતે. યજિસ્સ, ઇજ્જિસ્સથ ઇચ્ચાદિ.

વદ વિયત્તિયં વાચાયં, **ત્યાદ્યુપ્પત્તિ, અપ્પચ્ચયો** ચ.

''વા''તિ વત્તતે.

૪૮૬. વદસ્સ વજ્જં.

વદઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ સબ્બસ્સ **વજ્જાદેસો** હોતિ વા સબ્બાસુ વિભત્તીસુ. વિભત્યાધિકારત્તા ચેત્થ સબ્બાસૂતિ અત્થતો સિદ્ધં.

''વા''તિ વત્તતે.

૪૮૭. લોપઞ્ચેત્તમકારો.

ભૂવાદિતો પરો **અપ્પચ્ચયો એત્ત**માપજ્જતે, લોપઞ્ચ વા. વિકરણકારિયવિધિપ્પકરણતો ચેત્થ **અકારો**તિ **અપ્પચ્ચયો** ગય્હતિ.

> ભૂવાદિતો જુહોત્યાદિ-તો ચ **અપ્પચ્ચયો** પરો;
> લોપમાપજ્જતે નાઞ્ઞો, વવત્થિતવિભાસતોતિ.

અપ્પચ્ચયસ્સ એકારો, સરલોપાદિ, વજ્જેતિ, વદેતિ, વદતિ, **અન્તિમ્હિ** –

૪૮૮. ક્વચિ ધાતુવિભત્તિપ્પચ્ચયાનં દીઘવિપરીતાદેસલોપાગમા ચ.

ઇધ ધાત્વાધિકારે આખ્યાતે, કિતકે ચ અવિહિતલક્ખણેસુ પયોગેસુ ક્વચિ ધાતૂનં, ત્યાદિવિભત્તીનં, ધાતુવિહિતપ્પચ્ચયાનઞ્ચ દીઘતબ્બિપરીતઆદેસલોપાગમઇચ્ચેતાનિ કારિયાનિ જિનવચનાનુરૂપતો ભવન્તિ. તત્થ –

> નામ્હિ રસ્સો કિયાદીનં, સંયોગે ચઞ્ઞધાતુનં;
> આયૂનં વા વિભત્તીનં, મ્હા, સ્સાન્તસ્સ ચ રસ્સતા.

> ગમિતો ચ્છસ્સ ઞ્છો વાસ્સ, ગમિસ્સજ્જતનિમ્હિ ગા;
> ઉચાગમો વા ત્થમ્હેસુ, ધાતૂનં યમ્હિ દીઘતા.

> એય્યેય્યાસેય્યામેત્તઞ્ચ, વા સ્સેસ્સેત્તઞ્ચ પાપુણે;
> ઓકારા અત્તમિત્તઞ્ચ, આત્થા પપ્પોન્તિ વા ત્થથે.

> તથા બ્રૂતોતિ અન્તીનં, અઉ વાહ ચ ધાતુયા;
> પરોક્ખાય વિભત્તિમ્હિ, અનબ્ભાસસ્સ દીઘતા.

संयोगन्तो अकारेत्थ, विभत्तिप्पच्चयादि तु;
लोप मापज्जते निच्च-मेकारोकारतो परोति.

एकारतो परस्स **अन्तिअ**कारस्स लोपो, वज्जेन्ति, वदेन्ति, वदन्ति. वज्जेसि, वदेसि, वदसि, वज्जेथ, वदेथ, वदथ. वज्जेमि, वज्जामि, वदेमि, वदामि, वज्जेम, वदेम, वज्जाम, वदाम.

कम्मनि वज्जीयति, वज्जीयन्ति. वज्जति, वज्जन्ति. वदीयति वा. वज्जेतु, वदेतु, वदतु. वज्जे, वज्जेय्य, वदे, वदेय्य, वज्जेय्युं, वदेय्युं. वज्जेय्यासि, वज्जेसि, वदेय्यासि. अवदि, वदि, वदिंसु. वदिस्सति, वदिस्सन्ति. अवदिस्स इच्चादि.

कमु पदविक्खेपे, **अ**प्पच्चये कते ''क्वचादिवण्णानमेकस्सरानं द्वेभावो''ति द्वित्तं, **क**वग्गस्स **च**वग्गो.

अब्भासग्गहणमन्तग्गहणं, **वा**ग्गहणञ्च वत्तते.

४८९. **निग्गहीतञ्च**.

अब्भासन्ते **निग्गहीत**ञ्चागमो होति वा. ववत्थितविभासत्थोयं **वा**सद्दो, तेन **कमा**दीनमेवेतं. चङ्कमति, चङ्कमन्ति इच्चादि. कमति, कमन्ति इच्चादि.

चल कम्पने, चञ्चलति, चलति.

चल दलने, दद्दल्लति.

झेचिन्तायं, **अ**प्पच्चये ''ओ, सरे, ए''ति च अधिकिच्च ''ते आवाया''ति योगविभागेन अकारितेपि **ए**कारस्स **आया**देसो, झायति, झायन्ति इच्चादि, विसेसविधानं.

अवुद्धिकभूवादिनयो.

तुद ब्यथने, **त्याद्युप्पत्ति अ**प्पच्चयो, ''अञ्ञेसु चा''ति **ए**त्थानुवत्तित **वा**ग्गहणेन **तुदा**दीनं वुद्धिअभावोव विसेसो, तुदति, तुदन्ति. तुदसि, तुदथ. तुदामि, तुदाम.

कम्मे ''तस्स चवग्ग''इच्चादिना सदकारस्स **य**प्पच्चयस्स **ज**कारो द्वित्तं, तुज्जते, तुज्जन्ते. तुज्जति, तुज्जन्ति, तुज्जरे वा. तथा तुदतु, तुदन्तु. तुदे, तुदेय्य, तुदेय्युं. अतुदि, तुदिंसु. अतुदि, अतुदित्थ. अतुदिं, अतुदिम्ह. अतुज्जित्थ, अतुज्जि. तुदिस्सति. अतुदिस्स इच्चादि.

विस पवेसने **प**पुब्बो, सो गामं पविसति, पविसन्ति. पविससि, पविसथ. पविसामि, पविसाम.

कम्मे पविसिय्यते, पविसिय्यन्ते. पविसिय्यति, पविसिय्यन्ति. पविस्सते वा. तथा पविसतु, पविसन्तु. पविसेय्य. पाविसि, पविसि, पावेक्खि पथविं, ''क्वचि धातू''तिआदिना अज्जतनिम्हि **विस**स्स वेक्खादेसो च. पाविसिंसु, पविसिंसु.

કમ્મે પાવિસીયિત્થ, પવિસીયિત્થ, પાવિસીયિ, પવિસીયિ. પવિસિસ્સતિ, પવિસિસ્સન્તિ. પવિસીયિસ્સતે, પવિસિસ્સતે. પાવિસિસ્સ. પાવિસીયિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

નુદ ખેપે, નુદતિ, નુદન્તિ.

દિસ અતિસજ્જને, ઉદ્દિસતિ, ઉદ્દિસન્તિ.

લિખ લેખને, લિખતિ, લિખન્તિ.

ફુસ સમ્ફસ્સે, ફુસતિ, ફુસન્તિ ઇચ્ચાદિ.

તુદાદિનયો.

હૂ, ભૂ સત્તાયં, **ત્યાદ્યુ**પ્પત્તિ ''ભૂવાદિતો અ''ઇતિ **અ**પ્પચ્ચયો, ''વા''તિ અધિકિચ્ચ ''લોપઞ્ચેત્તમકારો''તિ ભૂવાદિતો પરસ્સ અપ્પચ્ચયસ્સ લોપો, ''અઞ્ઞેસુ ચા''તિ વુદ્ધિ. સો હોતિ, તે હોન્તિ, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના પરસરસ્સ લોપો. હોસિ, હોથ. હોમિ, હોમ. **ભાવે** હૂયતે.

તથા હોતુ, હોન્તુ. હોહિ, અનકારપરત્તા **હિ**લોપો ન ભવતિ, હોથ. હોમિ, હોમ. **ભાવે** હૂયતં.

સત્તમિયં સરલોપાદિ, હેય્ય, હેય્યું. હેય્યાસિ, હેય્યાથ. હેય્યામિ, હેય્યામ. હેય્યં વા. **ભાવે** હૂયેથ.

હિય્યત્તનિયં અપ્પચ્ચયલોપે ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના **હૂ**ધાતુસ્સ **ઊ**કારસ્સ **ઉવાદે**સો. અહુવા, અહુવુ, અહુવૂ. અહુવ, અહુવો, અહુવત્થ. અહુવં, અહુવમ્હ. અહુવત્થ, અહુવત્થું. અહુવસે, અહુવવ્હં. અહુવિં, અહુવમ્હસે. **ભાવે** અહૂયત્થ.

અજ્જતનિમ્હિ ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના **હૂ**તો ઈવિભત્તિસ્સ લોપો રસ્સત્તં, સો અહુ, લોપાભાવે ''કરસ્સ કાસત્તમજ્જતનિમ્હી''તિ એત્થ ''સત્તમજ્જતનિમ્હી''તિ યોગવિભાગેન **સા**ગમો, વુદ્ધિ, અહોસિ, અહેસું, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના **ઓ**કાર**સ્સે**કારો. અહવું વા. અહોસિ, અહોસિત્થ. અહોસિં, અહું, પરસરસ્સ લોપો, રસ્સત્તઞ્ચ, અહોસિમ્હ, અહુમ્હ, રસ્સત્તં. **ભાવે** અહૂયિત્થ.

''હિ લોપં વા''તિ ઇતો ''લોપો, વા''તિ ચ વત્તતે.

૪૯૦. હોતિસ્સરે'હોહે ભવિસ્સન્તિમ્હિ સ્સસ્સ ચ.

હૂઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ સરો **એહ ઓહ એત્ત**માપજ્જતે ભવિસ્સન્તિમ્હિ વિભત્તિમ્હિ, **સ્સ**સ્સ ચ લોપો હોતિ વા. ઇકારાગમો, સરલોપાદિ.

હેહિતિ, હેહિન્તિ. હેહિસિ, હેહિથ. હેહામિ, હેહામ. લોપાભાવે – હેહિસ્સતિ, હેહિસ્સન્તિ. હેહિસ્સસિ, હેહિસ્સથ. હેહિસ્સામિ, હેહિસ્સામ. **ઓહાદેસે** – હોહિતિ, હોહિન્તિ. હોહિસિ, હોહિથ. હોહામિ, હોહામ. તથા

હોહિસ્સતિ, હોહિસ્સન્તિ. હોહિસ્સસિ, હોહિસ્સથ. હોહિસ્સામિ, હોહિસ્સામ. **એકારાદેસે** – હેતિ, હેન્તિ. હેસિ, હેથ. હેમિ , હેમ. હેસ્સતિ, હેસ્સન્તિ. હેસ્સસિ, હેસ્સથ. હેસ્સામિ, હેસ્સામ. **ભાવે** હૂયિસ્સતે.

કાલાતિપત્તિયં અહવિસ્સ, અહવિસ્સંસુ. અહુયિસ્સથ ઇચ્ચાદિ.

હૂ, ભૂ સત્તાયં, ભૂ ઇતીધ **અનુ**પુબ્બો, **ત્યાદ્યુપ્પત્તિ અપ્પચ્ચયસ્સ** લોપવુદ્ધિયો, અનુભોતિ, અનુભોન્તિ. અનુભોસિ, અનુભોથ. અનુભોમિ, અનુભોમ.

કમ્મે અનુભૂયતિ, અનુભૂયન્તિ. તથા અનુભોતુ, અનુભોન્તુ. અનુભોહિ, અનુભોથ. અનુભોમિ, અનુભોમ. અનુભૂયતુ, અનુભૂયન્તુ. અનુભવે, અનુભવેય્ય. અનુભૂયેય્ય. અનુભોસિ, અનુભવિ. અનુભોસ્સતિ, અનુભોસ્સન્તિ. અનુભોસ્સસિ, અનુભોસ્સથ. અનુભોસ્સામિ, અનુભોસ્સામ. અનુભવિસ્સતિ વા. અનુભોસ્સ, અનુભવિસ્સ વા ઇચ્ચાદિ.

સી સયે **અપ્પચ્ચયલોપો**, વુદ્ધિ ચ, સેતિ, સેન્તિ. સેસિ, સેથ. સેમિ, સેમ. સેતે, સેન્તે ઇચ્ચાદિ.

અપ્પચ્ચયલોપાભાવે –

''સરે''તિ વત્તતે, **ધાતુ**ગ્ગહણઞ્ચ.

૪૯૧. એ અય.

એકારસ્સ ધાત્વન્તસ્સ સરે પરે **અયા**દેસો હોતિ, સરલોપાદિ. સયતિ, સયન્તિ. સયસિ, સયથ. સયામિ, સયામ.

કમ્મે અતિપુબ્બો, ''ક્વચિ ધાત્વા''દિના યમ્હિ રસ્સસરસ્સ ધાત્વન્તસ્સ દીઘો, અતિસીયતે, અતિસીયન્તે. અતિસીયતિ, અતિસીયન્તિ. **ભાવે** સીયતે.

તથા સેતુ, સેન્તુ. સેહિ, સેથ. સેમિ, સેમ. સયતુ, સયન્તુ. સય, સયાહિ, સયથ. સયામિ, સયામ. સયતં, સયન્તં. સયસ્સુ, સયવ્હો. સયે, સયામસે. અતિસીયતં, અતિસીયન્તં. અતિસીયતુ, અતિસીયન્તુ. **ભાવે** સીયતં.

સયે, સયેય્ય, સયેય્યું. અતિસીયેય્ય. **ભાવે** સીયેથ.

અસયિ, સયિ, અસયિંસુ, સયિંસુ, અસયું. સાગમે અતિસેસિ, અતિસેસું. **કમ્મે** અચ્ચસીયિત્થ, અચ્ચસીયિ, અતિસીયિ. **ભાવે** સીયિત્થ.

સયિસ્સતિ, સયિસ્સન્તિ. ઇકારાગમાભાવે સેસ્સતિ, સેસ્સન્તિ. **કમ્મે** અતિસીયિસ્સથ, અતિસીયિસ્સતિ. **ભાવે** સીયિસ્સતે.

અસયિસ્સા, અસયિસ્સંસુ. **કમ્મે** અચ્ચસીયિસ્સથ ઇચ્ચાદિ.

ની પાપુણને, **દ્વિકમ્મકોયં**, અજં ગામં નેતિ, નેન્તિ. નેસિ, નેથ. નેમિ, નેમ. લોપાભાવે નયતિ, નયન્તિ ઇચ્ચાદિ. **કમ્મે** નીયતે ગામં અજો દેવદત્તેન, નીયરે, નીયન્તે. નીયતિ, નીયન્તિ.

તથા નેતુ, નયતુ. નીયતં, નીયન્તં. નયે, નયેય્ય. નીયેથ, નીયેય્ય. અનયિ, નયિ, અનયિંસુ, નયિંસુ. વિનેસિ, વિનેસું. અનીયિત્થ, નીયિત્થ. નયિસ્સતિ , નેસ્સતિ. નયિસ્સતે, નીયિસ્સતે, નીયિસ્સતિ. અનયિસ્સ, અનીયિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

ઠા ગતિનિવત્તિમ્હિ, ‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૪૯૨. ઠા તિટ્ઠો.

ઠાઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **તિટ્ઠા**દેસો હોતિ વા. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો, **અપ્પચ્ચય**લોપો. તિટ્ઠતિ, તિટ્ઠન્તિ. ઠાતિ, ઠન્તિ. લોપાભાવે ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **ઠા**તો **હ**કારાગમો ચ રસ્સત્તં, **સં**પુબ્બો સણ્ઠહતિ, સણ્ઠહન્તિ. **એત્તે** અધિટ્ઠેતિ, અધિટ્ઠેન્તિ.

કમ્મે –

૪૯૩. યમ્હિ દાધા મા ઠા હા પા મહ મથાદીનમી.

ભાવકમ્મવિસયે **યમ્હિ** પચ્ચયે પરે **દા ધા મા ઠા હાપા મહ મથ** ઇચ્ચેવમાદીનં ધાતૂનં અન્તો ઈકારમાપજ્જતે, નિચ્ચત્થોયમારમ્ભો. ઉપટ્ઠીયતિ, ઉપટ્ઠીયન્તિ. **હ**કારાગમે રસ્સત્તં, ઈકારાગમો ચ, પતિટ્ઠહીયતિ, પતિટ્ઠહીયન્તિ. **ભાવે** ઠીયતે.

તથા તિટ્ઠતુ, તિટ્ઠન્તુ. ઠાતુ, ઠન્તુ. સણ્ઠહતુ, સણ્ઠહન્તુ. તિટ્ઠે, તિટ્ઠેય્ય. સણ્ઠે, સણ્ઠેય્ય, સણ્ઠેય્યું. સણ્ઠહે, સણ્ઠહેય્યું. અટ્ઠાસિ, અટ્ઠંસુ. સણ્ઠહિ, સણ્ઠહિંસુ. પકિટ્ઠિસ્સતિ, પતિટ્ઠિસ્સન્તિ. ઠસ્સતિ, ઠસ્સન્તિ. પતિટ્ઠહિસ્સતિ, પતિટ્ઠહિસ્સન્તિ. પતિટ્ઠિસ્સ, પતિટ્ઠિસ્સંસુ. પતિટ્ઠહિસ્સ, પતિટ્ઠહિસ્સંસુ ઇચ્ચાદિ.

પા પાને, ‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૪૯૪. પા પિબો.

પાઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **પિબા**દેસો હોતિ વા. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો.

પિબતિ. પિબતુ. પિબેય્ય. ‘‘ક્વચિ ધાત્વા’’દિના **બ**કારસ્સ **વ**કારો, પિવતિ, પિવન્તિ. પાતિ, પાન્તિ, પન્તિ વા. પીયતે, પીયન્તે. પીયતિ, પીયન્તિ. પિવતુ. પિવેય્ય. અપાયિ, પિવિ. પિવિસ્સતિ. અપિવિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

અસ ભુવિ, વિભત્તુપ્પત્તિ, **અપ્પચ્ચય**લોપો, અસ ઇતીધ –

‘‘અસસ્મા, અન્તલોપો’’તિ ચ વત્તતે.

૪૯૫. તિસ્સ ત્થિત્તં.

અસઇચ્ચેતસ્મા ધાતુમ્હા પરસ્સ **તિ**સ્સ વિભત્તિસ્સ **ત્થિ**ત્તં હોતિ, ધાત્વન્તસ્સ લોપો ચ. અત્થિ.

‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૪૯૬. સબ્બત્થાસસ્સાદિ લોપો ચ.

સબ્બત્થ વિભત્તિપ્પચ્ચયેસુ ચ **અસ**ઇચ્ચેતાય ધાતુયા આદિસ્સ લોપો હોતિ વા, વવત્થિતવિભાસત્થોયં વાસદ્દો. સન્તિ.

‘‘અસસ્મા, અન્તલોપો’’તિ ચ અધિકારો.

૪૯૭. સિમ્હિ ચ.

અસધાતુસ્સ અન્તલોપો હોતિ **સિમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ ચ. ત્વં અસિ.

૪૯૮. થસ્સ ત્થત્તં.

અસઇચ્ચેતાય ધાતુયા પરસ્સ **થ**સ્સ વિભત્તિસ્સ **ત્થ**ત્તં હોતિ, ધાત્વન્તસ્સ લોપો ચ. તુમ્હે અત્થ.

‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૪૯૯. અસસ્મા મિમાનં મ્હિમ્હાન્તલોપો ચ.

અસઇચ્ચેતાય ધાતુયા પરાસં **મિ મ**ઇચ્ચેતાસં વિભત્તીનં **મ્હિમ્હ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ વા, ધાત્વન્તસ્સ લોપો ચ. અમ્હિ, અમ્હ. અસ્મિ, અસ્મ.

૫૦૦. તુસ્સ ત્થુત્તં.

અસઇચ્ચેતાય ધાતુયા પરસ્સ **તુ**સ્સ વિભત્તિસ્સ **ત્થુ**ત્તં હોતિ, ધાત્વન્તસ્સ લોપો ચ. અત્થુ. **અસ**સ્સાદિલોપો ચ, સન્તુ. આહિ, અત્થ. અસ્મિ, અસ્મ.

સત્તમિયં અસસ્સાદિલોપો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **અસ**તો **એય્યએય્યું** વિભત્તીનં **ઇયાઇયુ**ઞ્ચ હોન્તિ. સિયા, સિયું.

લોપાભાવે ‘‘ક્વચિ ધાત્વા’’દિના **અસ**તો **એય્યા**દીનં સધાત્વન્તાનં **સ્સ સ્સુ સ્સ સ્સથ સ્સં સ્સામ**આદેસા હોન્તિ.

એવમસ્સ વચનીયો, અસ્સુ. અસ્સ, અસ્સથ. અસ્સં, અસ્સામ.

અજ્જતનિયં અકારાગમો, દીઘો ચ, આસિ, આસિંસુ, આસું. આસિ, આસિત્થ. આસિં, આસિમ્હ.

‘‘વા , અસસ્સા’’તિ ચ વત્તતે.

૫૦૧. અસબ્બધાતુકે ભૂ.

અસસ્સેવ ધાતુસ્સ **ભૂ**આદેસો હોતિ વા અસબ્બધાતુકે. ભવિસ્સતિ, ભવિસ્સન્તિ. અભવિસ્સ, અભવિસ્સંસુ.

વાતિ કિમત્થં? આસું.

બ્રૂ વિયત્તિયં વાચાયં, **ત્યાદ્યુપ્પત્તિ**, **અપ્પચ્ચયલોપો** ચ.

‘‘ક્વચી’’તિ વત્તતે.

૫૦૨. બ્રૂતો ઈ તિમ્હિ.

બ્રૂઇચ્ચેતાય ધાતુયા પરો ઈકારાગમો હોતિ **તિમ્હિ** વિભત્તિમ્હિ ક્વચિ, વુદ્ધિ**અવા**દેસા, સરલોપાદિ. બ્રવીતિ, બ્રૂતિ, ‘‘અઞ્ઞેસુ ચા’’તિ સુત્તાનુવત્તિતવાગ્ગહણેન **બ્રૂ**ધાતુસ્સ બ્યઞ્જને વુદ્ધિ ન હોતિ, **બહુવચને** ‘‘ઝલાનમિયુવા સરે વા’’તિ ઊકારસ્સ સરે **ઉવા**દેસો, બ્રુવન્તિ. ‘‘ક્વચિ ધાત્વા’’દિના **બ્રૂતો તિઅન્તીનં** વા **અ ઉ** આદેસા **બ્રૂસ્સ આહા**દેસો ચ.

આહ, આહુ. બ્રૂસિ, બ્રૂથ. બ્રૂમિ, બ્રૂમ. બ્રૂતે, બ્રુવન્તે. બ્રૂસે, બ્રુવવ્હે. બ્રુવે, બ્રૂમ્હે. બ્રૂતુ, બ્રુવન્તુ. બ્રૂહિ, બ્રૂથ. બ્રૂમિ, બ્રૂમ. બ્રૂતં, બ્રુવન્તં. બ્રુવે, બ્રુવેય્ય, બ્રુવેય્યું. બ્રુવેય્યાસિ, બ્રુવેય્યાથ. બ્રુવેય્યામિ, બ્રુવેય્યામ. બ્રુવેથ, બ્રુવેરં. અબ્રુવા, અબ્રુવૂ.

પરોક્ખાયં ‘‘બ્રૂભૂનમાહભૂવા પરોક્ખાય’’ન્તિ **બ્રૂ**ધાતુસ્સ **આહ**આદેસો, સરલોપાદિ, સુપિને કિર માહ, તેનાહુ પોરાણા, આહંસુ વા ઇચ્ચાદિ.

અજ્જતનિયં અબ્રવિ, અબ્રુવિ, અબ્રવું. બ્રવિસ્સતિ. અબ્રવિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

હન હિંસાગતીસુ, **તિમ્હિ** ક્વચિ **અપ્પચ્ચયલોપો**, હન્તિ, હનતિ, હનન્તિ. હનસિ, હનથ. હનામિ, હનામ.

કમ્મે ‘‘તસ્સ ચવગ્ગ’’ઇચ્ચાદિના **ઞત્તં**, દ્વિત્તઞ્ચ, હઞ્ઞતે, હઞ્ઞન્તે, હઞ્ઞરે. હઞ્ઞતિ, હઞ્ઞન્તિ. હનતુ, હનન્તુ. હનેય્ય.

‘‘હનસ્સા’’તિ વત્તતે.

૫૦૩. વધો વા સબ્બત્થ.

હનઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **વધા**દેસો હોતિ વા સબ્બત્થ વિભત્તિપ્પચ્ચયેસુ, વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો. વધેતિ. વધીયતિ. વધેતુ. વધીયતુ. વધેય્ય. અવધિ, અવધિંસુ. અહનિ, અહનિંસુ. વધિસ્સતિ, હનિસ્સતિ. **ખા**દેસે પટિહઙ્ખામિ, પટિહનિસ્સામિ. અવધિસ્સ, અહનિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

હુ દાનાદનહબ્યપ્પદાનેસુ, **ત્યાદ્યુપ્પત્તિ**, **અપ્પચ્ચયો** ચ, ‘‘ક્વચાદિવણ્ણાનમેકસ્સરાનં દ્વેભાવો’’તિ દ્વિત્તં, ‘‘પુબ્બોબ્ભાસો’’તિ અબ્ભાસસઞ્ઞા.

‘‘અબ્ભાસે’’તિ વત્તતે.

૫૦૪. હસ્સ જો.

હકારસ્સ અબ્ભાસે વત્તમાનસ્સ **જો** હોતિ. ‘‘લોપઞ્ચેત્ત મકારો’’તિ **અપ્પચ્ચયલોપો**, વુદ્ધિ. જુહોતિ.

લોપાભાવે ‘‘ઝલાનં, સરે’’તિ ચ વત્તમાને –

૫૦૫. યવકારા ચ.

ઝલસઞ્ઞાનં ઇવણ્ણુવણ્ણાનં **ય**કારવકારાદેસા હોન્તિ સરે પરેતિ અપદન્તસ્સ **ઉ**કારસ્સ **વ**કારો.

જુહ્વતિ, જુહોતિ, જુહ્વન્તિ, જુહોન્તિ. જુહ્વસિ, જુહોસિ, જુહ્વથ, જુહોથ. જુહ્વામિ, જુહોમિ, જુહ્વામ, જુહોમ.

કમ્મે ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના દીઘો, હૂયતે, હૂયન્તે. હૂયતિ, હૂયન્તિ.

તથા જુહોતુ, જુહોન્તુ, જુહ્વન્તુ વા. જુહે, જુહેય્ય, જુહેય્યું. અજુહવિ, અજુહવું. અજુહોસિ, અજુહોસું. અહૂયિત્થ અગ્ગિ. જુહિસ્સતિ, જુહિસ્સન્તિ. જુહોસ્સતિ, જુહોસ્સન્તિ વા. અજુહિસ્સ, અજુહિસ્સંસુ ઇચ્ચાદિ.

હા ચાગે, પુરે વિય **દ્વેભાવજાદેસ અપ્પચ્ચયલોપા**.

‘‘અબ્ભાસે’’તિ વત્તતે.

૫૦૬. રસ્સો.

અબ્ભાસે વત્તમાનસ્સ સરસ્સ રસ્સો હોતિ.

જહાતિ, જહન્તિ. જહાસિ, જહાથ. જહામિ, જહામ.

કમ્મે ‘‘યમ્હિ દાધામાઠાહાપામહમથાદીનમી’’તિ ધાત્વન્તસ્સ **ઈ**કારો. હીયતે, હીયન્તે, હીયરે. હીયતિ, હીયન્તિ.

તથા જહાતુ, જહન્તુ. જહે, જહેય્ય, જહેય્યું. હીયેથ, હીયેય્ય. અજહાસિ, અજહિંસુ, અજહાસું. પજહિ, પજહિંસુ, પજહંસુ, પજહું. **કમ્મે** પજહીયિત્થ, પજહીયિ. પજહિસ્સતિ, પજહિસ્સન્તિ. હીયિસ્સતિ, હીયિસ્સન્તિ. પજહિસ્સ, પજહિસ્સંસુ ઇચ્ચાદિ.

દા દાને, **ત્યાદ્યુપ્પત્તિ**, **દ્વેભાવરસ્સત્તાનિ**, **અપ્પચ્ચયસ્સ** લોપો, દદાતિ, દદન્તિ. દદાસિ, દદાથ. દદામિ, દદામ.

દ્વિત્તાભાવે મણ્ડૂકગતિયા ‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૫૦૭. દાધાતુસ્સ દજ્જં.

દાઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ સબ્બસ્સ **દજ્જા**દેસો હોતિ વા, વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો, **અપ્પચ્ચય**લોપો. દજ્જતિ, દજ્જન્તિ. દજ્જસિ, દજ્જથ. દજ્જામિ, દજ્જામ. **દજ્જા**દેસાભાવે ‘‘લોપઞ્ચેત્તમકારો’’તિ **અપ્પચ્ચયસ્સ એ**કારો, દાનં દેતિ, દેન્તિ. દેસિ, દેથ.

‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૫૦૮. દાદન્તસ્સં મિમેસુ.

દાઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ અન્તસ્સ **અં** હોતિ વા **મિમ**ઇચ્ચેતેસુ પરેસુ, નિગ્ગહીતસ્સ વગ્ગન્તત્તં. દમ્મિ, દમ્મ. દેમિ, દેમ.

કમ્મે ‘‘યમ્હિ દાધા’’ઇચ્ચાદિના **ઈ**કારો, દીયતે, દીયન્તે. દીયતિ, દીયન્તિ. દીય્યતે, દીય્યન્તે. દીય્યતિ, દીય્યન્તિ વા ઇચ્ચાદિ.

દદાતુ , દદન્તુ. દદાહિ, દદાથ. દદામિ, દદામ. દદતં, દદન્તં. દદસ્સુ, દદવ્હો. દદે, દદામસે. દજ્જતુ, દજ્જન્તુ ઇચ્ચાદિ. દેતુ, દેન્તુ. દેહિ, દેથ. દેમિ, દેમ. **કમ્મે** દીયતં, દીયન્તં. દીયતુ, દીયન્તુ.

સત્તમિયં દદે, દદેય્ય, દદેય્યું. દદેય્યાસિ, દદેય્યાથ. દદેય્યામિ, દદેય્યામ. દદેથ, દદેરં. દદેથો, દદેય્યાવ્હો. દદેય્યં, દદેય્યામ્હે. દજ્જે, દજ્જેય્ય.

‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના એય્યસ્સાત્તઞ્ચ, દજ્જા, દજ્જું, દજ્જેય્યું. દજ્જેય્યાસિ, દજ્જેય્યાથ. દજ્જં, એય્યામિસ્સ અમાદેસો ચ, દજ્જેય્યામિ, દજ્જેય્યામ. દ્વિત્તાભાવે દેય્ય, દેય્યું. દેય્યાસિ, દેય્યાથ. દીયેથ, દીયેય્ય.

હિય્યત્તનિયં અદદા, અદદૂ. અદદો, અદદત્થ. અદદં, અદદમ્હ. અદદત્થ, અદદમ્હસે. **કમ્મે** અદીયિત્થ.

અજ્જતનિમ્હિ અદદિ, અદદિંસુ, અદદું. અદજ્જિ, અદજ્જિંસુ. અદાસિ, અદંસુ. અદાસિ, અદો, અદિત્થ. અદાસિં, અદાસિમ્હ, અદમ્હ. અદાદાનં પુરિન્દદો. **કમ્મે** અદીયિત્થ, અદીય્યિ.

ભવિસ્સન્તિયં ઇકારાગમો, સરલોપાદિ, દદિસ્સતિ, દદિસ્સન્તિ. દજ્જિસ્સતિ, દજ્જિસ્સન્તિ. રસ્સત્તં, દસ્સતિ, દસ્સન્તિ. દસ્સસિ, દસ્સથ. દસ્સામિ, દસ્સામ. દસ્સતે. દીયિસ્સતે, દીયિસ્સતિ.

કાલાતિપત્તિયં અદદિસ્સ, અદજ્જિસ્સ, અદજ્જિસ્સા, અદસ્સ, અદસ્સા, અદસ્સંસુ. અદીયિસ્સથ, અદીયિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

ધા ધારણે, પુરે વિય વિભત્તુપ્પત્તિ, દ્વિત્તરસ્સત્તાનિ, અપ્પચ્ચયલોપો ચ, ‘‘દુતિયચતુત્થાનં પઠમતતિયા’’તિ **ધ**કારસ્સ **દ**કારો, દધાતિ, દધન્તિ. અપિપુબ્બો તસ્સ ‘‘તેસુ વુદ્ધી’’તિઆદિના અકારલોપો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **ધ**કારસ્સ **હ**કારો, રસ્સત્તઞ્ચ, દ્વારં પિદહતિ, પિદહન્તિ. દ્વેભાવાભાવે નિધિં નિધેતિ, નિધેન્તિ.

કમ્મે ધીયતે, ધીયતિ, પિધીયતે, પિધીયતિ.

તથા દધાતુ, પિદહતુ, નિધેતુ, નિધેન્તુ. દધે, દધેય્ય, પિદહે, પિદહેય્ય, નિધે, નિધેય્ય. દધાસિ, પિદહિ. ધસ્સતિ, પિદહિસ્સતિ, પરિદહેસ્સતિ. અધસ્સ, પિદહિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

જુહોત્યાદિનયો.

અવુદ્ધિકા તુદાદી ચ, હૂવાદિ ચ તથાપરો;
જુહોત્યાદિ ચતુદ્ધેવં, ઞેય્યા ભૂવાદયો ઇધ.

ભૂવાદિગણો.

રુધાદિગણ

રુધ આવરણે, પુરે વિય ધાતુસઞ્ઞાદિમ્હિ કતે વિભત્તુપ્પત્તિ.

‘‘અ’’ઇતિ વત્તતે.

૫૦૯. રુધાદિતો નિગ્ગહીતપુબ્બઞ્ચ.

ચતુપ્પદમિદં. **રુધ**ઇચ્ચેવમાદિતો ધાતુગણતો **અ**પ્પચ્ચયો હોતિ કત્તરિ વિભત્તિપ્પચ્ચયેસુ, નિગ્ગહીતઞ્ચ તતો પુબ્બં હુત્વા આગમો હોતિ, તઞ્ચ નિગ્ગહીતં પકતિયા સરાનુગતત્તા ધાતુસ્સરતો પરં હોતિ. **ચ**સદ્દેન **ઇઈએઓ**પચ્ચયા ચ, નિગ્ગહીતસ્સ વગ્ગન્તત્તં. ઇધ સંયોગન્તત્તા ન વુદ્ધિ હોતિ, તદાગમસ્સ તગ્ગહણેન ગહણતો.

સો મગ્ગં રુન્ધતિ, રુન્ધન્તિ. રુન્ધસિ, રુન્ધથ. રુન્ધામિ, રુન્ધામ. રુન્ધતે, રુન્ધન્તે ઇચ્ચાદિ, ઇકારાદિપ્પચ્ચયેસુ પન રુન્ધિતિ, રુન્ધીતિ, રુન્ધેતિ, રુન્ધોતીતિપિ હોતિ.

કમ્મે નિપુબ્બો યપ્પચ્ચયસ્સ ‘‘તસ્સ ચવગ્ગ’’ઇચ્ચાદિના સધાત્વન્તસ્સ ઝકારે કતે ‘‘વગ્ગે ઘોસા’’તિઆદિના દ્વિત્તં, મગ્ગો નિરુજ્ઝતે તેન, નિરુજ્ઝન્તે. **પરસ્સપદત્તે** નિરુજ્ઝતિ, નિરુજ્ઝન્તિ. નિરુજ્ઝસિ, નિરુજ્ઝથ. નિરુજ્ઝામિ, નિરુજ્ઝામ.

રુન્ધતુ, રુન્ધન્તુ. રુન્ધાહિ, રુન્ધથ. રુન્ધામિ, રુન્ધામ. રુન્ધતં, રુન્ધન્તં. રુન્ધસ્સુ, રુન્ધવ્હો. રુન્ધે, રુન્ધામસે. નિરુજ્ઝતં, નિરુજ્ઝન્તં. નિરુજ્ઝતુ, નિરુજ્ઝન્તુ. રુન્ધે, રુન્ધેય્ય, રુન્ધેય્યું. રુન્ધેથ, રુન્ધેરં.

નિરુજ્ઝેથ, નિરુજ્ઝેય્ય ઇચ્ચાદિ. રુન્ધિ, રુન્ધિંસુ. અરુન્ધિ, નિરુજ્ઝિત્થ. નિરુજ્ઝિ, નિરુજ્ઝિંસુ. રુન્ધિસ્સતિ, રુન્ધિસ્સન્તિ. નિરુજ્ઝિસ્સતે, નિરુજ્ઝિસ્સન્તે. નિરુજ્ઝિસ્સતિ, નિરુજ્ઝિસ્સન્તિ. અરુન્ધિસ્સ, અરુન્ધિસ્સંસુ. નિરુજ્ઝિસ્સથ, નિરુજ્ઝિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

છિદિ દ્વિધાકરણે, છિન્દતિ, છિન્દન્તિ. **કમ્મે** છિજ્જતે, છિજ્જન્તે. છિજ્જતિ, છિજ્જન્તિ. તથા છિન્દતુ, છિન્દન્તુ. છિજ્જતુ, છિજ્જન્તુ. છિન્દે, છિન્દેય્ય. છિજ્જેય્ય. અછિન્દિ, છિન્દિ, છિન્દિંસુ. અછિજ્જિત્થ, છિજ્જિ. છિન્દિસ્સતિ, છિન્દિસ્સન્તિ. સ્સસ્સ છાદેસે – છેચ્છતિ, છેચ્છન્તિ. છેચ્છિતિ વા. **કમ્મે** છિજ્જિસ્સતે, છિજ્જિસ્સન્તે. છિજ્જિસ્સતિ, છિજ્જિસ્સન્તિ. અછિન્દિસ્સ. અછિજ્જિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

ભિદિ વિદારણે, ભિન્દતિ, ભિન્દન્તિ ઇચ્ચાદિ.

યુજ યોગે, યુઞ્જતિ, યુઞ્જન્તિ. યુજ્જતે, યુજ્જન્તે. યુજ્જતિ, યુજ્જન્તિ. યુઞ્જતુ. યુજ્જતં. યુઞ્જે. યુજ્જેથ. અયુઞ્જિ, અયુઞ્જિંસુ. અયુજ્જિત્થ, અયુજ્જિ. યુઞ્જિસ્સતિ, યુઞ્જિસ્સન્તિ. યુજ્જિસ્સતે, યુજ્જિસ્સન્તે. યુજ્જિસ્સતિ, યુજ્જિસ્સન્તિ. અયુઞ્જિસ્સ. અયુજ્જિસ્સથ, અયુજ્જિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

ભુજ પાલનબ્યવહરણેસુ, ભુઞ્જતિ, ભુઞ્જન્તિ ઇચ્ચાદિ.

ભવિસ્સન્તિયં ''કરસ્સ સપ્પચ્ચયસ્સ કાહો''તિ સુત્તે **સપ્પચ્ચય**ગ્ગહણેન ભુજતો સ્સસ્સ ખાદેસો, ''કો ખે ચા''તિ ધાત્વન્તસ્સ કકારો, વુદ્ધિ, ભોક્ખતિ, ભોક્ખન્તિ. ભોક્ખસિ, ભોક્ખથ. ભોક્ખામિ, ભોક્ખામ. ખાદેસાભાવે ભુઞ્જિસ્સતિ, ભુઞ્જિસ્સન્તિ ઇચ્ચાદિ.

મુચ મોચને, મુઞ્ચતિ, મુઞ્ચન્તિ. મુચ્ચતે, મુચ્ચન્તે. મુઞ્ચતુ, મુઞ્ચન્તુ. મુચ્ચતં, મુચ્ચન્તં. મુઞ્ચે, મુઞ્ચેય્ય, મુઞ્ચેય્યું. મુચ્ચેથ, મુચ્ચેરં. અમુઞ્ચિ, અમુઞ્ચિંસુ. અમુચ્ચિત્થ. મોક્ખતિ, મોક્ખન્તિ. મુઞ્ચિસ્સતિ, મુઞ્ચિસ્સન્તિ. મુચ્ચિસ્સતે, મુચ્ચિસ્સન્તે. અમુઞ્ચિસ્સ, અમુચ્ચિસ્સથ ઇચ્ચાદિ.

રુધાદિગણો.

દિવાદિગણ

દિવુ કીળાવિજિગીસાબ્યવહારજુતિથુતિકન્તિગતીસુ. પુરે વિય ધાત્વન્તલોપવિભત્તુપ્પત્તિયો.

૫૧૦. દિવાદિતો યો.

દિવાદિતો ધાતુગણતો **ય**પ્પચ્ચયો હોતિ કત્તરિ વિહિતેસુ વિભત્તિપ્પચ્ચયેસુ.

“**ય**ગ્ગહણં, ચવગ્ગ યકાર વકારત્તં સધાત્વન્તસ્સ, પુબ્બરૂપ''ન્તિ ચ વત્તતે.

૫૧૧. તથા કત્તરિ ચ.

યથા ભાવકમ્મેસુ યપ્પચ્ચયસ્સાદેસો હોતિ, તથા કત્તરિપિ **ય**પ્પચ્ચયસ્સ સધાત્વન્તસ્સ **ચ**વગ્ગ **ય**કારવકારાદેસો, પુબ્બરૂપઞ્ચ કાતબ્બાનીતિ ધાત્વન્તસ્સ **વ**કારત્તા સહ તેન **ય**કારસ્સ **વ**કારે કતે દ્વિભાવો, ''દો ધસ્સ ચા''તિ એત્થ **ચ**ગ્ગહણેન ''બો વસ્સા''તિ વુત્તત્તા **વ**કારદ્વયસ્સ **બ**કારદ્વયં, દિબ્બતિ, દિબ્બન્તિ. દિબ્બસિ, દિબ્બથ. દિબ્બામિ, દિબ્બામ.

કમ્મે દિબ્બતે, દિબ્બન્તે. દિબ્બતિ, દિબ્બન્તિ. દિબ્બતુ. દિબ્બતં. દિબ્બે. દિબ્બેથ. અદિબ્બિ. અદિબ્બિત્થ. દિબ્બિસ્સતિ. દિબ્બિસ્સતે. અદિબ્બિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

સિવુ તન્તસન્તાને, સિબ્બતિ, સિબ્બન્તિ. સિબ્બતુ. સિબ્બેય્ય. અસિબ્બિ, સિબ્બિ. સિબ્બિસ્સતિ. અસિબ્બિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

પદ ગતિમ્હિ, **ઉ**પુબ્બો દ્વિત્તં, ''તથા કત્તરિ ચા''તિ સધાત્વન્તસ્સ **ય**કારસ્સ **જ**કારો, દ્વિત્તઞ્ચ.

ઉપ્પજ્જતિ, ઉપ્પજ્જન્તિ. ઉપ્પજ્જતે, ઉપ્પજ્જન્તે, ઉપ્પજ્જરે.

કમ્મે પટિપજ્જતે, પટિપજ્જન્તે. પટિપજ્જતિ, પટિપજ્જન્તિ. **ભાવે** ઉપ્પજ્જતે તયા.

તથા ઉપ્પજ્જતુ. ઉપ્પજ્જેય્ય. ઉદપજ્જા. ઉદપજ્જથ. ઉદપાદિ, ઉપ્પજ્જી. ઉપ્પજ્જિત્થ. ઉપ્પજ્જિસ્સતિ. ઉપ્પજ્જિસ્સ, ઉપ્પજ્જિસ્સા ઇચ્ચાદિ.

બુધ અવગમને, યપ્પચ્ચયપરત્તા ન વુદ્ધિ, ઝકારાદેસોવ વિસેસો, ધમ્મં બુજ્ઝતિ, બુજ્ઝન્તિ. બુજ્ઝતે, બુજ્ઝન્તે, બુજ્ઝરે વા.

કમ્મે બુજ્ઝતે મયા ધમ્મો, બુજ્ઝન્તે. બુજ્ઝતિ, બુજ્ઝન્તિ. બુજ્ઝતુ. બુજ્ઝેય્ય. અબુજ્ઝિ. અબુજ્ઝિત્થ. બુજ્ઝિસ્સતિ. અબુજ્ઝિસ્સ.

યુધ સમ્પહારે, યુજ્ઝતિ, યુજ્ઝન્તિ.

કુધ કોપે, કુજ્ઝતિ, કુજ્ઝન્તિ.

વિધ તાળને, વિજ્ઝતિ, વિજ્ઝન્તિ ઇચ્ચાદિ.

નહ બન્ધને, ''હ વિપરિયયો''તિ યોગવિભાગેન વિપરિયયો. સન્નય્હતિ, સન્નય્હન્તિ ઇચ્ચાદિ.

મન ઞાણે, ઞાદેસોવ વિસેસો, મઞ્ઞતિ, મઞ્ઞન્તિ ઇચ્ચાદિ.

દા આદાને, **સંઆ**પુબ્બો ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના **ય**મ્હિ ધાત્વન્તસ્સ **ઇ**કારો, સીલં સમાદિયતિ, સમાદિયન્તિ ઇચ્ચાદિ.

તુસ પીતિમ્હિ, યપ્પચ્ચયસ્સ પુબ્બરૂપત્તં, તુસ્સતિ, તુસ્સન્તિ ઇચ્ચાદિ.

તથા **સમુ** ઉપસમે, સમ્મતિ, સમ્મન્તિ.

કુપ કોપે, કુપ્પતિ, કુપ્પન્તિ.

જનજનને, ‘‘જનાદીનમા તિમ્હિ ચા’’તિ એત્થ ‘‘જનાદીનમા’’તિ યોગવિભાગેન **યમ્હિ** ધાત્વન્તસ્સ **આ**કારો. જાયતિ, જાયન્તિ. જાયતે, જાયન્તે.

કમ્મે જનીયતિ, જનીયન્તિ. જાયતુ. જાયેય્ય. અજાયિ, અજનિ. જાયિસ્સતિ, જનિસ્સતિ. અજાયિસ્સ, અજનિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

દિવાદિગણો.

સ્વાદિગણ

સુ સવણે, પુરે વિય વિભત્તુપ્પત્તિ.

૫૧૨. સ્વાદિતો ણુણાઉણા ચ.

સુઇચ્ચેવમાદિતો ધાતુગણતો **ણુ ણાઉણા**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ કત્તરિ વિહિતેસુ વિભત્તિપ્પચ્ચયેસુ. ‘‘અઞ્ઞેસુ ચા’’તિ એત્થ **ચ**ગ્ગહણેન **ણુ**પ્પચ્ચયસ્સ વુદ્ધિ. તત્થેવાનુવત્તિત**વા**ગ્ગહણેન સ્વાદીનં ણુણાદીસુ ન વુદ્ધિ.

ધમ્મં સુણોતિ, સરલોપાદિ, સુણન્તિ. સુણોસિ, સુણોથ. સુણોમિ, સુણોમ. **ણા**પચ્ચયે સુણાતિ, સુણન્તિ. સુણાસિ, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના રસ્સત્તં, સુણસિ, સુણાથ, સુણથ. સુણામિ, સુણામ.

કમ્મે યપ્પચ્ચયે ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના દીઘો, સૂયતે, સૂયન્તે. સૂયતિ, સૂયન્તિ. દ્વિત્તે રસ્સત્તં, સુય્યતિ, સુય્યન્તિ. સૂય્યતિ, સૂય્યન્તિ વા.

સુણોતુ, સુણન્તુ. સુણોહિ, સુણોથ. સુણોમિ, સુણોમ. સુણાતુ, સુણન્તુ. સુણ, સુણાહિ, સુણાથ. સુણામિ, સુણામ. સુણતં, સુણન્તં . સુણસ્સુ, સુણવ્હો. સુણે, સુણામસે. **કમ્મે** સૂયતં, સૂયન્તં. સૂયતુ, સૂયન્તુ.

સુણે, સુણેય્ય, સુણેય્યું. સુણેય્યાસિ, સુણેય્યાથ. સુણેય્યામિ, સુણેય્યામ. સુણેથ, સુણેરં. સુણેથો, સુણેય્યાવ્હો. સુણેય્યં, સુણેય્યામ્હે. સૂયેથ, સૂયેય્ય.

અસુણિ, સુણિ, અસુણિંસુ, સુણિંસુ. અસુણિ, અસુણિત્થ. અસુણિં, સુણિં, અસુણિમ્હ, સુણિમ્હ. અસુણિત્થ, સુણિત્થ. ણાપચ્ચયલોપો, વુદ્ધિ, સસ્સ દ્વિભાવો, સાગમો, અસ્સોસિ, અસ્સોસિંસુ, પચ્ચસ્સોસું. અસ્સોસિ, અસ્સોસિત્થ. અસ્સોસિં, અસ્સોસિમ્હ, અસ્સોસિમ્હા વા, અસ્સોસિત્થ. અસૂયિત્થ, અસ્સૂયિ.

સરલોપાદિ, સુણિસ્સતિ, સુણિસ્સન્તિ. સુણિસ્સસિ, સુણિસ્સથ. સુણિસ્સામિ, સુણિસ્સામ. સુણિસ્સતે, સુણિસ્સન્તે. સુણિસ્સસે, સુણિસ્સવ્હે. સુણિસ્સં, સુણિસ્સામ્હે. ણાપચ્ચયલોપો, વુદ્ધિ, સોસ્સતિ, સોસ્સન્તિ. સોસ્સસિ, સોસ્સથ. સોસ્સામિ, સોસ્સામ. સોસ્સતે. સૂયિસ્સતે, સૂયિસ્સતિ. અસુણિસ્સ. અસૂયિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

હિ ગતિમ્હિ, **પ**પુબ્બો ણાપચ્ચયો, પહિણાતિ, પહિણતિ વા, પહિણન્તિ. પહિણાતુ, પહિણન્તુ. પહિણેય્ય. પહિણિ, દૂતં પાહેસિ. પહિણિસ્સતિ. પહિણિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

વુ સંવરણે, આવુણાતિ, આવુણન્તિ ઇચ્ચાદિ.

મિ પક્ખેપે, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના **ણસ્સ ન**ત્તં, મિનોતિ, મિનન્તિ ઇચ્ચાદિ.

અપ પાપુણને, **પ**પુબ્બો સરલોપે ''દીઘ''ન્તિ દીઘો, ઉણાપચ્ચયો, સમ્પત્તિં પાપુણાતિ, પાપુણન્તિ. પાપુણાસિ, પાપુણાથ. પાપુણામિ, પાપુણામ.

કમ્મે પાપીયતિ, પાપીયન્તિ. તથા પાપુણાતુ. પાપીયતુ. પાપુણે, પાપુણેય્ય. પાપીયેય્ય. પાપુણિ, પાપુણિંસુ. પાપીયિ. પાપુણિસ્સતિ. પાપીયિસ્સતિ. પાપુણિસ્સ. પાપીયિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

સક સત્તિમ્હિ, દ્વિભાવો, સક્કુણાતિ, સક્કુણન્તિ. **ભાવે** ''પુબ્બરૂપઞ્ચા''તિ પુબ્બરૂપત્તં, સક્કતે તયા, સક્કતિ વા, સક્કુણાતુ. સક્કુણેય્ય. ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના સકન્તસ્સ ખાદેસો અજ્જતનાદિમ્હિ, અસક્ખિ, સક્ખિ, અસક્ખિંસુ, સક્ખિંસુ. સક્ખિસ્સતિ, સક્ખિસ્સન્તિ. અસક્ખિસ્સ, અસક્ખિસ્સંસુ ઇચ્ચાદિ.

સ્વાદિગણો.

કિયાદિગણ

કી દબ્બવિનિમયે, **વિ**પુબ્બો દ્વિત્તં, પુરે વિય વિભત્તુપ્પત્તિ.

૫૧૩. કિયાદિતો ના.

કીઇચ્ચેવ માદિતો ધાતુગણતો **ના**પચ્ચયો હોતિ કત્તરિ. **ના**પરત્તા ન વુદ્ધિ, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના કિયાદીનં **નામ્હિ** રસ્સત્તં, કીતો **ના**પચ્ચય**ન**કારસ્સ **ણ**ત્તઞ્ચ.

ભણ્ડં વિક્કિણાતિ, વિક્કિણન્તિ. વિક્કીયતિ, વિક્કીયન્તિ. વિક્કિણાતુ, વિક્કિણન્તુ. વિક્કીયતુ, વિક્કીયન્તુ. વિક્કિણે, વિક્કિણેય્ય . વિક્કીયેય્ય, વિક્કીયેય્યું. અવિક્કિણિ, વિક્કિણિ. વિક્કીયિત્થ, વિક્કીયિ. વિક્કિણિસ્સતિ, વિક્કિણિસ્સન્તિ. વિક્કીયિસ્સતિ, વિક્કીયિસ્સન્તિ. અવિક્કિણિસ્સ, અવિક્કિણિસ્સંસુ. વિક્કીયિસ્સ, વિક્કીયિસ્સંસુ ઇચ્ચાદિ.

જિ જયે, કિલેસે જિનાતિ, જિનન્તિ. જીયતિ, જીયન્તિ. એવં જિનાતુ. જીયતુ. જિનેય્ય. જીયેય્ય. અજિનિ, જિનિ, અજિનિંસુ, જિનિંસુ. અજેસિ, અજેસું. અજિનિત્થ. અજીયિત્થ, અજીયિ. જિનિસ્સતિ, જિનિસ્સન્તિ. વિજેસ્સતિ, વિજેસ્સન્તિ. જીયિસ્સતિ, જીયિસ્સન્તિ. અજિનિસ્સ. અજીયિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

તથા **ચિ** ચયે, ચિનાતિ, ચિનન્તિ ઇચ્ચાદિ.

ઞા અવબોધને નાપચ્ચયો.

‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૫૧૪. ઞાસ્સ જા જં ના.

ઞાઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ જા જં નાઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ વા.

જાદેસો નામ્હિ જં ઞામ્હિ, નાભાવો તિમ્હિ એવિધ;
વવત્થિતવિભાસત્થ-વાસદ્દસ્સાનુવત્તના;
ધમ્મં વિજાનાતિ, વિનાયતિ વા, વિજાનન્તિ.

કમ્મે વિઞ્ઞાયતિ, વિઞ્ઞાયન્તિ. ઇવણ્ણાગમે પુબ્બલોપો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના એકારો, દ્વિત્તઞ્ચ, ઞેય્યતિ, ઞેય્યન્તિ. વિજાનાતુ, વિજાનન્તુ, રસ્સત્તં. વિજાન, વિજાનાહિ, વિજાનાથ. વિજાનામિ, વિજાનામ. વિજાનતં, વિજાનન્તં. વિજાનસ્સુ. વિઞ્ઞાયતુ, વિઞ્ઞાયન્તુ.

૫૧૫. એય્યસ્સ ઞાતો ઇયા ઞા વા.

એય્યસ્સ વિભત્તિસ્સ ઞાઇચ્ચેતાય ધાતુયા પરસ્સ **ઇયા ઞા**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ વા, સરલોપાદિ. વિજાનિયા.

ઞાદેસે ઞાસ્સ **જં**આદેસો.

‘‘ઞાતો, વા’’તિ ચ વત્તતે.

૫૧૬. નાસ્સ લોપો યકારત્તં.

ઞાઇચ્ચેતાય ધાતુયા પરસ્સ **ના**પચ્ચયસ્સ લોપો હોતિ વા, **ય**કારત્તઞ્ચ, વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો. તેન –

ઞામ્હિ નિચ્ચઞ્ચ નાલોપો,
વિભાસાજ્જતનાદિસુ;
અઞ્ઞત્થ ન ચ હોતાયં,
નાતો તિમ્હિ યકારતા.

નિગ્ગહીતસ્સ વગ્ગન્તત્તં, વિજઞ્ઞા, વિજાનેય્ય, વિજાનેય્યું. વિજાનેય્યાસિ, વિજાનેય્યાથ. વિજાનેય્યામિ, વિજાનેય્યામ, વિજાનેમુ વા. વિજાનેથ. વિઞ્ઞાયેય્ય, વિઞ્ઞાયેય્યું.

સમજાનિ, સઞ્ઞાનિ, સઞ્ઞાનિંસુ. **ના**લોપે અઞ્ઞાસિ, અઞ્ઞાસું. વિજાનિત્થ. વિઞ્ઞાયિત્થ. પઞ્ઞાયિ, પઞ્ઞાયિંસુ. વિજાનિસ્સતિ, વિજાનિસ્સન્તિ. ઞસ્સતિ, ઞસ્સન્તિ. વિઞ્ઞાયિસ્સતે, વિઞ્ઞાયિસ્સન્તે. પઞ્ઞાયિસ્સતિ, પઞ્ઞાયિસ્સન્તિ. ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **સ્સ**સ્સ **હિ** ચ, પઞ્ઞાયિહિતિ, પઞ્ઞાયિહિન્તિ. અજાનિસ્સ. અજાનિસ્સથ. અઞ્ઞાયિસ્સથ, અઞ્ઞાયિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

મા માને, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **માન્તસ્સ ઇકારો**, મિનાતિ, મિનન્તિ. **કમ્મે** મીયતિ, મીયન્તિ ઇચ્ચાદિ.

લૂ છેદને, નામ્હિ રસ્સત્તં, લુનાતિ, લુનન્તિ. લૂયતિ, લૂયન્તિ ઇચ્ચાદિ.

ધૂ કમ્પને, ધુનાતિ, ધુનન્તિ. ધૂયતિ, ધૂયન્તિ ઇચ્ચાદિ.

ગહ ઉપાદાને, **નામ્હિ** સમ્પત્તે –

૫૧૭. ગહાદિતોપ્પણ્હા.

ગહઇચ્ચેવમાદિતો ધાતુતો **પ્પ ણ્હા**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ કત્તરિ. **આદિ**સદ્દોયં પકારો.

‘‘ગહસ્સા’’તિ વત્તતે.

૫૧૮. હલોપો ણ્હામ્હિ.

ગહઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **હ**કારસ્સ લોપો હોતિ **ણ્હામ્હિ** પચ્ચયે પરે. સીલં ગણ્હાતિ, રસ્સત્તે ગણ્હતિ વા, ગણ્હન્તિ. ગણ્હાસિ, ગણ્હાથ. ગણ્હામિ, ગણ્હામ.

કમ્મે ‘‘યે’’તિ વત્તમાને ‘‘હવિપરિયયો લો વા’’તિ **હ**કારસ્સ **ય**કારેન વિપરિયયો હોતિ. ગય્હતિ, ગય્હન્તિ.

ગણ્હાતુ, ગણ્હન્તુ. ગણ્હ, ગણ્હાહિ, ગણ્હાથ. ગણ્હામિ, ગણ્હામ. ગણ્હતં, ગણ્હન્તં. ગય્હતં, ગય્હન્તં. ગય્હતુ, ગય્હન્તુ. ગણ્હે, ગણ્હેય્ય, ગણ્હેય્યું. ગય્હેય્ય, ગય્હેય્યું. અગ્ગણ્હિ, ગણ્હિ, અગ્ગણ્હિંસુ, ગણ્હિંસુ.

યદા ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના અસબ્બધાતુકે વિકરણપચ્ચયસ્સ લોપો, ઇકારાગમસ્સ એકારો ચ, તદા સાગમો.

અગ્ગહેસિ, અગ્ગહેસું. અગ્ગહિ, અગ્ગહિંસુ, અગ્ગહું. અગ્ગય્હિત્થ, અગ્ગય્હિ. ગણ્હિસ્સતિ, ગણ્હિસ્સન્તિ. ગહેસ્સતિ, ગહેસ્સન્તિ. ગહીયિસ્સતે, ગહીયિસ્સન્તે. ગય્હિસ્સતિ, ગય્હિસ્સન્તિ. અગ્ગણ્હિસ્સ, અગ્ગહિસ્સ. અગ્ગણ્હિસ્સથ, અગ્ગહિસ્સથ. અગ્ગય્હિસ્સથ, અગ્ગય્હિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

પ્પપ્પચ્ચયે –

૫૧૯. ગહસ્સ ઘે પ્પે.

ગહઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ સબ્બસ્સ **ઘે**આદેસો હોતિ **પ્પ**પ્પચ્ચયે પરે. ઘેપ્પતિ ઇચ્ચાદિ.

કિયાદિગણો.

તનાદિગણ

તનુ વિત્થારે, પુરે વિય ધાત્વન્તલોપવિભત્તુપ્પત્તિયો.

૫૨૦. તનાદિતો ઓયિરા.

તનુઇચ્ચેવમાદિતો ધાતુગણતો **ઓયિર**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ કત્તરિ. કરતોવાયં **યિર**પ્પચ્ચયો.

ધમ્મં તનોતિ, તનોન્તિ. તનોસિ, તનોથ. તનોમિ, તનોમ.

‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૫૨૧. ઉત્તમોકારો .

તનાદિતો **ઓ**કારપ્પચ્ચયો **ઉત્ત**માપજ્જતે વા. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો. એત્થ ચ વિકરણકારિયવિધિપ્પકરણતો ‘‘ઓકારો’’તિ **ઓ**વિકરણં ગય્હતિ. તનુતે, બહુવચને ‘‘યવકારા ચા’’તિ **વ**ત્તં, તન્વન્તે. તનુસે, તનુવ્હે. તન્વે, તનુમ્હે.

કમ્મે ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **તનુ**ધાત્વન્તસ્સ **યમ્હિ આ**કારો, પતાયતે, પતાયન્તે. પતાયતિ, પતાયન્તિ. આકારાભાવે પતઞ્ઞતિ, પતઞ્ઞન્તિ. તનોતુ, તનોન્તુ. તનેય્ય, તનેય્યું. અતનિ, અતનિંસુ. અતાયિત્થ, પતાયિ. તનિસ્સતિ, તનિસ્સન્તિ. પતાયિસ્સતિ, પતાયિસ્સન્તિ. અતનિસ્સ. પતાયિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

કર કરણે, પુઞ્ઞં કરોતિ.

બહુવચને ‘‘વા’’તિ વત્તમાને, ‘‘ઉત્તમોકારો’’તિ ઉત્તે કતે –

‘‘વા, ઉત્ત’’ન્તિ ચ વત્તતે.

૫૨૨. કરસ્સાકારો ચ.

કરઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **અ**કારો **ઉત્ત**માપજ્જતે વા. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો, ‘‘યવકારા ચા’’તિ અપદન્તસ્સ પર**ઉ**કારસ્સ **વ**કારો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના ધાતુ**ર**કારસ્સ **વ**કારસ્મિં લોપો, **વ**કારસ્સ **દ્વિ**ત્તે તસ્સ ‘‘બ્બો વ્વસ્સા’’તિ **બ**કારદ્વયં, કુબ્બન્તિ, કરોન્તિ. કરોસિ, કરોથ. કરોમિ, કરોમ. તથા કુરુતે, કુબ્બન્તે. કુરુસે, કુરુવ્હે. કુબ્બે, કુરુમ્હે. **યિર**પ્પચ્ચયે **ર**કારલોપો, કયિરતિ, કયિરન્તિ ઇચ્ચાદિ.

કમ્મે યપ્પચ્ચયે ‘‘ઇવણ્ણાગમો વા’’તિ ઈકારાગમો, **ય**કારસ્સ દ્વિત્તં, કરીય્યતે કટો તેન, કરીય્યતિ, કરીય્યન્તિ. કરીયતિ, કરીયન્તિ વા. **ઈ**કારાભાવે ‘‘તસ્સ ચવગ્ગ’’ઇચ્ચાદિના સધાત્વન્તસ્સ **ય**કારત્તં, દ્વિત્તઞ્ચ. કય્યતિ, કય્યન્તિ. **ઇ**કારાગમે ‘‘ક્વચિ ધાતુ’’ઇચ્ચાદિસુત્તે **ચ**ગ્ગહણેન **રયાનં** વિપરિયયો, કયિરતિ કટો તેન, કયિરન્તિ ઇચ્ચાદિ.

તથા કુસલં કરોતુ, કુરુતુ વા, કુબ્બન્તુ, કરોન્તુ. કરોહિ, કરોથ. કરોમિ, કરોમ. કુરુતં, કુબ્બન્તં. કુરુસ્સુ, કુરસ્સુ વા, કુરુવ્હો. કુબ્બે, કુબ્બામસે.

કમ્મે કરીયતુ, કરીયન્તુ, કય્યતં, કયિરતં, કયિરતુ.

સત્તમિયં કરે, કરેય્ય, કરેય્યું. કરેય્યાસિ, કરેય્યાથ. કરેય્યામિ, કરેય્યામ. **ઉત્તે** કુબ્બે, કુબ્બેય્ય.

યિરપ્પચ્ચયે –

ચિરતો આત્તમેય્યસ્સ, એથાદિસ્સેય્યુમાદિસુ;
એય્યસદ્દસ્સ લોપો ચ, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના.

સરલોપાદિ, કયિરા, કયિરું. કયિરાસિ, કયિરાથ. કયિરામિ, કયિરામ. **અત્તનોપદે** કયિરાથ ધીરો, કુબ્બેથ, કરેથ વા, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના કુસ્સ કુ ચ, કુબ્બેથ, કુબ્બેરં. કુબ્બેથો, કુબ્બેય્યાવ્હો. કુબ્બેય્યં, કુબ્બેય્યામ્હે. **કમ્મે** કરીયેય્ય, કરીયેય્યું.

હિય્યત્તનિયં ‘‘કરસ્સ કા’’તિ યોગવિભાગેન **કા** હોતિ, સરલોપાદિ.

અકા, અકરા, અકરૂ. અકરો, અકત્થ, અકરોત્થ. અકં, અકરં, અકમ્હ, અકરમ્હ. અકત્થ. અકરિં, અકરમ્હસે.

‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૫૨૩. કરસ્સ કાસત્તમજ્જતનિમ્હિ.

કર ઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ સબ્બસ્સેવ **કાસ**ત્તં હોતિ વા અજ્જતનિમ્હિ વિભત્તિમ્હિ પરે. ‘‘કાસત્ત’’મિતિ ભાવનિદ્દેસેન અઞ્ઞસ્માપિ ધાતુતો **સા**ગમો. અથ વા યદા **કરસ્સ કા** હોતિ, **સ**ત્તઞ્ચાગમો અજ્જતનિમ્હિ વાતિ અત્થો, તદા ‘‘સત્તમજ્જતનિમ્હી’’તિ યોગવિભાગેન અઞ્ઞસ્માપિ ધાતુતો **સા**ગમોપિ સિજ્ઝતિ, ‘‘યોગવિભાગતો ઇટ્ઠપ્પસિદ્ધી’’તિ ચેભુય્યેન દીઘતોવ હોતિ, ‘‘કરસ્સ કા’’તિ યોગવિભાગેન **કા**ભાવો ચ હિય્યત્તનિયં સિદ્ધો હોતિ.

અકાસિ, અકાસું. અકાસિ, અકાસિત્થ. અકાસિં, અકાસિમ્હ. અકાસિત્થ. **કાસ**ત્તાભાવે અકરિ, કરિ, અકરિંસુ, કરિંસુ, અકંસુ, અકરું. અકરિ, અકરિત્થ. અકરિં, કરિં, અકરિમ્હ, કરિમ્હ. અકરિત્થ. અકરીયિત્થ, અકરીયિ વા.

‘‘વા, લોપો, ભવિસ્સન્તિમ્હિ સ્સસ્સ ચા’’તિ ચ વત્તતે.

૫૨૪. કરસ્સ સપ્પચ્ચયસ્સ કાહો.

કરઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ સપ્પચ્ચયસ્સ **કાહા**દેસો હોતિ વા ભવિસ્સન્તિમ્હિ, સ્સસ્સ ચ લોપો હોતિ. અધિકભૂત**સપ્પચ્ચય**ગ્ગહણેન **વચમુચભુજા**દિતો **સ્સસ્સ ખા**દેસો, **વસ છિદિ લભા**દિતો **છા**દેસો ચ હોતિ.

કાહતિ, કાહન્તિ. કાહસિ, કાહથ. કાહામિ, કાહામ. ઇકારાગમે કાહિતિ, કાહિન્તિ ઇચ્ચાદિ. **કાહા**ભાવે કરિસ્સતિ, કરિસ્સન્તિ. કરિસ્સસિ, કરિસ્સથ. કરિસ્સામિ, કરિસ્સામ. કરિસ્સતે, કરિસ્સન્તે. કરિસ્સસે, કરિસ્સવ્હે. કરિસ્સં, કરિસ્સામ્હે. કરીયિસ્સતિ, કરીયિસ્સન્તિ. અકરિસ્સ. અકરીયિસ્સા ઇચ્ચાદિ.

યદા **સં**પુબ્બો, તદા ‘‘પુરસમુપપરીહિ કરોતિસ્સ ખ ખરા વા’’તિ યોગવિભાગેન ત્યાદિવિભત્તીસુપિ **સં**પુબ્બ**કરોતિ**સ્સ **ખરા**દેસો.

અભિસઙ્ખરોતિ, અભિસઙ્ખરોન્તિ. અભિસઙ્ખરીયતિ, અભિસઙ્ખરીયન્તિ. અભિસઙ્ખરોતુ. અભિસઙ્ખરેય્ય. અભિસઙ્ખરિ, **ખા**દેસે અભિસઙ્ખાસિ વા. અભિસઙ્ખરિસ્સતિ. અભિસઙ્ખરિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

સક સત્તિમ્હિ, **ઓ**પચ્ચયો, સક્કોતિ, સક્કોન્તિ. સક્કોસિ, સક્કોથ. સક્કોમિ, સક્કોમ ઇચ્ચાદિ.

અપ પાપુણને, **પ**પુબ્બો, પપ્પોતિ, પપ્પોન્તિ. પપ્પોસિ, પપ્પોથ. પપ્પોમિ, પપ્પોમ. પપ્પોતુ, પપ્પોન્તુ ઇચ્ચાદિ.

તનાદિગણો.

ચુરાદિગણ

ધુર થેય્યે, પુરે વિય ધાત્વન્તલોપો, વિભત્તુપ્પત્તિ.

‘‘તથા કત્તરિ ચા’’તિ ઇતો ‘‘કત્તરી’’તિ ચ સીહવિલોકનેન **ભાવકમ્મ**ગ્ગહણાનિ ચ વત્તન્તે, મણ્ડૂકગતિયા **કારિત**ગ્ગહણઞ્ચ.

૫૨૫. ચુરાદિતો ણેણયા.

ચુરઇચ્ચેવમાદિતો ધાતુગણતો **ણે ણય**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ કત્તરિ, ભાવે ચ કમ્મનિ, વિભત્તિપ્પચ્ચયેસુ. ‘‘કારિતં વિય ણાનુબન્ધો’’તિ **ણે ણયાનં** કારિતબ્યપદેસો.

૫૨૬. કારિતાનં ણો લોપં.

કારિતપ્પચ્ચયાનં **ણ**કારો લોપમાપજ્જતે.

૫૨૭. અસંયોગન્તસ્સ વુદ્ધિ કારિતે.

અસંયોગન્તસ્સ ધાતુસ્સ કારિતે પરે વુદ્ધિ હોતીતિ ઉકારસ્સોકારો વુદ્ધિ.

ધનં ચોરેતિ, ચોરેન્તિ. ચોરેસિ, ચોરેથ. ચોરેમિ, ચોરેમ. **ણય**પ્પચ્ચયે – ચોરયતિ, ચોરયન્તિ. ચોરયસિ, ચોરયથ. ચોરયામિ, ચોરયામ. ચોરયતે, ચોરયન્તે. ચોરયસે, ચોરયવ્હે. ચોરયે, ચોરયામ્હે.

કમ્મે યપ્પચ્ચયે **ઈ**કારાગમો, સરલોપાદિ ચ, ચોરીયતે દેવદત્તેન, ચોરીયતિ, ચોરીયન્તિ ઇચ્ચાદિ.

ચોરેતુ , ચોરેન્તુ. ચોરેહિ. ચોરયતુ, ચોરયન્તુ. ચોરય, ચોરયાહિ.

ચોરેય્ય, ચોરેય્યું. ચોરયે, ચોરયેય્યું. અચોરેસિ, ચોરેસિ, અચોરેસું, ચોરેસું. અચોરયિ, ચોરયિ, અચોરયિંસુ, ચોરયિંસુ, અચોરયું, ચોરયું. અચોરેસિ, અચોરેસિત્થ. ત્વં અચોરયિ, અચોરયિત્થ. અચોરેસિં, અચોરેસિમ્હ. અચોરયિં, અચોરયિમ્હ. અચોરયિત્થ. અચોરીયિત્થ, અચોરીયિ.

ચોરિસ્સતિ, ચોરિસ્સન્તિ. ચોરયિસ્સતિ, ચોરયિસ્સન્તિ. ચોરીયિસ્સતે, ચોરીયિસ્સન્તે. ચોરીયિસ્સતિ, ચોરીયિસ્સન્તિ. અચોરિસ્સ, અચોરયિસ્સ. અચોરીયિસ્સથ, અચોરીયિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

તથા **ચિન્ત** ચિન્તાયં, સંયોગન્તત્તા વુદ્ધિઅભાવોવ વિસેસો.

ચિન્તેતિ, ચિન્તયતિ, ચિન્તેન્તિ, ચિન્તયન્તિ. ચિન્તેતુ, ચિન્તયતુ. ચિન્તેય્ય, ચિન્તયેય્ય. અચિન્તેસિ, ચિન્તેસિ, અચિન્તયિ, ચિન્તયિ. ચિન્તેસ્સતિ, ચિન્તયિસ્સતિ. અચિન્તિસ્સ, અચિન્તયિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

મન્ત ગુત્તભાસને, મન્તેતિ, મન્તયતિ ઇચ્ચાદિ પુરિમસમં.

પાલ રક્ખણે, ધમ્મં પાલેતિ, પાલયતિ. પાલીયતિ. પાલેતુ, પાલયતુ ઇચ્ચાદિ.

ઘટ ઘટને, ઘાટેતિ, ઘાટયતિ, ઘટેતિ, ઘટયતિ, ઘટાદિત્તા વિકપ્પેન વુદ્ધિ.

વિદ ઞાણે, વેદેતિ, વેદયતિ.

ગણ સઙ્ખ્યાને, ‘‘ઘટાદીનં વા’’તિ ન વુદ્ધિ, ગણેતિ, ગણયતિ ઇચ્ચાદિ, સબ્બત્થ સુબોધં.

ચુરાદિગણો.

ભૂવાદી ચ રુધાદી ચ, દિવાદી સ્વાદયો ગણા;
કિયાદી ચ તનાદી ચ, ચુરાદી ચિધ સત્તધા.

વિકરણવિધાનં સમત્તં.

ધાતુપ્પચ્ચયન્તનય

અથ ધાતુપ્પચ્ચયન્તા વુચ્ચન્તે.

તત્થ ધાત્વત્થે નિદ્દિટ્ઠા **ખાદિકારિત**ન્તા પચ્ચયા **ધાતુપ્પચ્ચયા** નામ.

તિજ નિસાન બન્ધનખમાસુ, ધાતુસઞ્ઞાદિ.

‘‘ધાતુલિઙ્ગેહિ પરા પચ્ચયા’’તિ ઇતો **ધાતુ**ગ્ગહણં અનુવત્તતે, ‘‘પરા, પચ્ચયા’’તિ ચ અધિકારો.

૫૨૮. તિજ ગુપ કિત માનેહિ ખ છ સા વા.

તિજ ગુપ કિત માન ઇચ્ચેતેહિ ધાતૂહિ **ખ છ સ** ઇચ્ચેતે પચ્ચયા પરા હોન્તિ વા.

તિજતો ખન્તિયં ખોવ, નિન્દાયં ગુપતો તુ છો;
કિતા છો સોવ માનમ્હા, વવત્થિતવિભાસતો.

‘‘ક્વચાદિવણ્ણાનમેકસ્સરાનં દ્વેભાવો’’તિ ધાત્વાદિસ્સ દ્વિભાવો.

‘‘બ્યઞ્જનન્તસ્સા’’તિ વત્તમાને –

૫૨૯. કો ખે ચ.

ધાત્વન્તસ્સ બ્યઞ્જનસ્સ **ક**કારાદેસો હોતિ **ખ**પ્પચ્ચયે પરે.

તિતિક્ખ ઇતિ ઠિતે –

ધાતુવિહિતાનં **ત્યા**દિવિભત્તીનં અધાતુતો અપ્પવત્તિયમાહ.

૫૩૦. ધાતુપ્પચ્ચયેહિ વિભત્તિયો.

ધાત્વત્થે નિદ્દિટ્ઠેહિ **ખાદિકારિતન્તે**હિ પચ્ચયેહિ **ત્યા**દયો વિભત્તિયો હોન્તીતિ પુરે વિય વત્તમાનાદયો યોજેતબ્બા.

અતિવાક્યં તિતિક્ખતિ, તિતિક્ખન્તિ. **કમ્મે** તિતિક્ખીયતિ. તથા તિતિક્ખતુ, તિતિક્ખન્તુ. તિતિક્ખેય્ય, તિતિક્ખેય્યું. અતિતિક્ખિ, અતિતિક્ખિંસુ. તિતિક્ખિસ્સતિ. અતિતિક્ખિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

ખપ્પચ્ચયાભાવે **અ**પ્પચ્ચયસ્સ **એ**કારો, તેજેતિ, તેજતિ વા, તેજન્તિ ઇચ્ચાદિ.

ગુપ ગોપને, **છ**પ્પચ્ચયે દ્વિભાવો, ‘‘પુબ્બોબ્ભાસો’’તિ અબ્ભાસસઞ્ઞા, ‘‘અબ્ભાસસ્સા’’તિ વત્તમાને ‘‘અન્તસ્સિવણ્ણાકારો વા’’તિ અબ્ભાસન્તસ્સિકારો, ‘‘કવગ્ગસ્સ ચવગ્ગો’’તિ અબ્ભાસ**ગ**કારસ્સ **જ**કારો ચ.

૫૩૧. બ્યઞ્જનન્તસ્સ ચો છપ્પચ્ચયેસુ ચ.

ધાત્વન્થસ્સ બ્યઞ્જનસ્સ **ચ**કારાદેસો હોતિ **છ**પ્પચ્ચયેસુ પરેસુ. તતો વિભત્તિયો, કાયં જિગુચ્છતિ, જિગુચ્છન્તિ. સેસં પુરિમસમં. **છા**ભાવે ગોપેતિ, ગોપેન્તિ ઇચ્ચાદિ.

કિત રોગાપનયને, છપ્પચ્ચયો, દ્વિત્તઞ્ચ.

અબ્ભાસગ્ગહણમનુવત્તતે .

૫૩૨. માનકિતાનં વતત્તં વા.

અબ્ભાસગતાનં **માન કિત**ઇચ્ચેતેસં ધાતૂનં **વ**કાર**ત**કારત્તં હોતિ વા યથાક્કમન્તિ **ત**કારો, ધાત્વન્તસ્સ **ચ**કારો, સેસં સમં. રોગં તિકિચ્છતિ, તિકિચ્છન્તિ ઇચ્ચાદિ. **ત**કારાભાવે ‘‘કવગ્ગસ્સ ચવગ્ગો’’તિ **ચ**કારો, વિચિકિચ્છતિ,

વિચિકિચ્છન્તિ ઇચ્ચાદિ.

માન વીમંસપૂજાસુ, સપ્પચ્ચયદ્વિભાવઈકારવકારા.

૫૩૩. તતો પામાનાનં વા મં સેસુ.

તતો અબ્ભાસતો પરાસં **પામાનાનં** ધાતૂનં **વામંઇચ્ચેતે** આદેસા હોન્તિ યથાક્કમં **સ**પ્પચ્ચયે પરે. **સેસૂ**તિ બહુવચનનિદ્દેસો પયોગેપિ વચનવિપલ્લાસઞાપનત્થં. અત્થં વીમંસતિ, વીમંસન્તિ ઇચ્ચાદિ.

અઞ્ઞત્થ ''લોપઞ્ચેત્તમકારો''તિ **અ**પ્પચ્ચય**સ્સે**કારો, માનેતિ, માનેન્તિ.

ભુજ પાલનબ્યવહરણેસુ, ભોત્તુમિચ્છતીતિ અત્થે –

''ખ છ સા, વા''તિ ચ વત્તતે.

૫૩૪. ભુજ ઘસ હર સુ પાદીહિ તુમિચ્છત્થેસુ.

ભુજ ઘસ હર સુ પા ઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ **તુમિ**ચ્છત્થેસુ ચ **ખ છ સ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ વા. તુમિચ્છાનં, તુમન્તયુત્તઇચ્છાય વા અત્થા **તુમિચ્છત્થા**, તેન તુમન્તરહિતેસુ ''ભોજનમિચ્છતી''તિઆદીસુ ન હોન્તિ, ''વુત્તત્થાનમપ્પયોગો''તિ વાક્યસ્સ અપ્પયોગો, ધાત્વાદિસ્સ દ્વેભાવે કતે ''દુતિયચતુત્થાનં પઠમતતિયા''તિ અબ્ભાસ**ભ**કારસ્સ **બ**કારો, ધાત્વન્તસ્સ ''કો ખે ચા''તિ **ક**કારો, બુભુક્ખતિ, બુભુક્ખન્તિ ઇચ્ચાદિ.

વાતિ કિમત્થં? ભોત્તુમિચ્છતિ, **ઇચ્છત્થેસૂ**તિ કિમત્થં? ભોત્તું ગચ્છતિ.

ઘસ અદને, ઘસિતુમિચ્છતીતિ અત્થે છપ્પચ્ચયો, દ્વિત્તં, તતિય **ચ**વગ્ગ ઇકાર **ચ**કારાદેસા, જિઘચ્છતિ, જિઘચ્છન્તિ.

હર હરણે, હરિતુમિચ્છતીતિ અત્થે **સ**પ્પચ્ચયો.

૫૩૫. હરસ્સ ગી સે.

હરઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ સબ્બસ્સ **ગી** હોતિ **સે** પચ્ચયે પરે. ''ગીસે''તિ યોગવિભાગેન જિસ્સપિ, ઠાનૂપચારેનાદેસસ્સાપિ ધાતુવોહારત્તા દ્વિત્તં, ભિક્ખં જિગીસતિ, જિગીસન્તિ.

સુ સવણે, સોતુમિચ્છતિ સુસ્સૂસતિ, સુસ્સૂસન્તિ, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના દીઘો.

પા પાને, પાતુમિચ્છતીતિ અત્થે **સ**પ્પચ્ચયદ્વિત્તરસ્સત્ત**ઇ**કારાદેસા, ''તતો પામાનાનં વામં સેસૂ''તિ **વા**દેસો, પિવાસતિ, પિવાસન્તિ ઇચ્ચાદિ.

જિ જયે, વિજેતુમિચ્છતિ વિજિગીસતિ ઇચ્ચાદિ.

સદ્દો પબ્બતમિવ અત્તાનમાચરતિ, પબ્બતો ઇવ આચરતીતિ વા અત્થે –

૫૩૬. આય નામતો કત્તુપમાનાદાચારે.

આચરણક્રિયાય કત્તુનો ઉપમાનભૂતમ્હા નામતો **આય**પ્પચ્ચયો હોતિ આચારત્થે. ઉપમીયતિ એતેનાતિ ઉપમાનં, કત્તુનો ઉપમાનં **કત્તુપમાનં**, ''વુત્તત્થાનમપ્પયોગો''તિ **ઇવ**સદ્દનિવત્તિ, ધાતુપ્પચ્ચયન્તત્તા ''તેસં વિભત્તિયો લોપા ચા''તિ સુત્તે **તેસં**ગહણેન વિભત્તિલોપો, ''પકતિ ચસ્સ સરન્તસ્સા''તિ પકતિભાવો, સરલોપાદિ, ''ધાતુપ્પચ્ચયેહિ વિભત્તિયો''તિ વિભત્તુપ્પત્તિ, પબ્બતાયતિ સદ્દો, એવં સમુદ્દમિવ અત્તાનમાચરતિ સમુદ્દાયતિ, ચિચ્ચિટમિવ અત્તાનમાચરતિ ચિચ્ચિટાયતિ સદ્દો. એવં ધૂમાયતિ.

''નામતો, આચારે''તિ ચ વત્તતે.

૫૩૭. ઈયૂપમાના ચ.

ઉપમાનભૂતા નામતો **ઈય**પ્પચ્ચયો હોતિ આચારત્થે. પુન **ઉપમાન**ગ્ગહણં **કત્તુ**ગ્ગહણનિવત્તનત્થં, તેન કમ્મતોપિ સિજ્ઝતિ, સેસં સમં. અછત્તં છત્તમિવાચરતિ છત્તીયતિ, અપુત્તં પુત્તમિવાચરતિ પુત્તીયતિ સિસ્સમાચરિયો.

ઉપમાનાતિ કિં? ધમ્મમાચરતિ, **આચારે**તિ કિં? અછત્તં છત્તમિવ રક્ખતિ.

''ઈયો''તિ વત્તતે.

૫૩૮. નામમ્હાત્તિચ્છત્થે.

નામમ્હા અત્તનો ઇચ્છત્થે **ઈય**પ્પચ્ચયો હોતિ. અત્તનો પત્તમિચ્છતિ પત્તીયતિ, એવં વત્થીયતિ, પરિક્ખારીયતિ, ચીવરીયતિ, પટીયતિ, ધનીયતિ, પુત્તીયતિ.

અત્તિચ્છત્થેતિ કિમત્થં? અઞ્ઞસ્સ પત્તમિચ્છતિ.

દળ્હં કરોતિ વીરિયન્તિ અત્થે –

કારિતગ્ગહણમનુવત્તતે.

૫૩૯. ધાતુરૂપે નામસ્મા ણયોચ.

ધાતુયા રૂપે નિપ્ફાદેતબ્બે, ''તં કરોતિ, તેન અતિક્કમતિ''ઇચ્ચાદિકે પયુજ્જિતબ્બે વા સતિ નામમ્હા **ણય**પ્પચ્ચયો હોતિ, કારિતસઞ્ઞા ચ. ણલોપે, વિભત્તિલોપસરલોપાદીસુ કતેસુ વિભત્તુપ્પત્તિ, દળ્હયતિ વીરિયં, એવં પમાણયતિ, અમિસ્સયતિ, તથા હત્થિના અતિક્કમતિ અતિહત્થયતિ, વીણાય ઉપગાયતિ ઉપવીણયતિ, વિસુદ્ધા હોતિ રત્તિ વિસુદ્ધયતિ, કુસલં પુચ્છતિ કુસલયતિ ઇચ્ચાદિ.

૫૪૦. ધાતૂહિ ણે ણય ણાપે ણાપયા કારિતાનિ હેત્વત્થે.

સબ્બેહિ ધાતૂહિ હેત્વત્થે અભિધેય્યે **ણે ણયણાપે ણાપય** ઇચ્ચેતે પચ્ચયા પરા હોન્તિ, તે કારિતસઞ્ઞા ચ હોન્તિ. હેતુયેવ અત્થો **હેત્વત્થો**, સો ચ ‘‘યો કારેતિ સ હેતૂ’’તિ લદ્ધહેતુસઞ્ઞો સુદ્ધકત્તુનો પયોજકો હેતુકત્તા, અત્થતો પેસનજ્ઝેસનાદિકો પયોજકબ્યાપારો ઇધ હેતુ નામ.

એત્થ ચ –

ણે ણયાવ ઉવણ્ણન્તા, આતો દ્વે પચ્છિમા સિયું;
સેસતો ચતુરો દ્વે વા, વાસદ્દસ્સાનુવત્તિતો.

અકમ્મા ધાતવો હોન્તિ, કારિતે તુ સકમ્મકા;
સકમ્મકા દ્વિકમ્માસ્સુ, દ્વિકમ્મા તુ તિકમ્મકા.

તસ્મા કત્તરિ કમ્મે ચ, કારિતાખ્યાતસમ્ભવો;
ન ભાવે સુદ્ધકત્તા ચ, કારિતે કમ્મસઞ્ઞિતો.

નિયાદીનં પધાનઞ્ચ, અપ્પધાનં દુહાદિનં;
કારિતે સુદ્ધકત્તા ચ, કમ્મમાખ્યાતગોચરન્તિ.

તત્થ યો કોચિ ભવતિ, તમઞ્ઞો ‘‘ભવાહિ ભવાહિ’’ ઇચ્ચેવં બ્રવીતિ, અથ વા ભવન્તં ભવિતું સમત્થં પયોજયતિ, ભવિતું પયોજેતીતિ વા અત્થે ઇમિના **ણેણય**પ્પચ્ચયા, કારિતસઞ્ઞા ચ, ‘‘વુત્તત્થાનમપ્પયોગો’’તિ વાક્યસ્સ અપ્પયોગો, ‘‘કારિતાનં ણો લોપ’’ન્તિ **ણ**લોપો, ‘‘અસંયોગન્તસ્સ વુદ્ધિ કારિતે’’તિ **ઊ**કાર**સ્સો**કારો વુદ્ધિ.

‘‘ઓ, એ’’તિ ચ વત્તતે, **ધાતુ**ગ્ગહણઞ્ચ.

૫૪૧. તે આવાયા કારિતે.

તે ધાત્વન્તભૂતા **ઓ**કાર**એ**કારા **આવઆયા**દેસે પાપુણન્તિ કારિતે પરે. ‘‘તે આવાયા’’તિ યોગવિભાગેન ઝેઆદીનં અકારિતેપિ હોન્તીતિ **ઓ**કારસ્સ **આવા**દેસો, સરલોપાદિ, ‘‘ધાતુપ્પચ્ચયેહિ વિભત્તિયો’’તિ **ત્યા**દયો.

સો સમાધિં ભાવેતિ, ભાવયતિ, ભાવેન્તિ, ભાવયન્તિ. ભાવેસિ, ભાવયસિ, ભાવેથ, ભાવયથ. ભાવેમિ, ભાવયામિ, ભાવેમ, ભાવયામ. ભાવયતે, ભાવયન્તે.

કમ્મે અત્તનોપદયપ્પચ્ચયઈકારાગમા, સરલોપાદિ ચ, તેન ભાવીયતે સમાધિ, ભાવીયન્તે. ભાવીયતિ, ભાવીયન્તિ.

તથા ભાવેતુ, ભાવયતુ, ભાવેન્તુ, ભાવયન્તુ. ભાવેહિ, ભાવય, ભાવયાહિ, ભાવેથ, ભાવયથ . ભાવેમિ, ભાવયામિ, ભાવેમ, ભાવયામ. ભાવયતં, ભાવયન્તં.

કમ્મે ભાવીયતં, ભાવીયતુ, ભાવીયન્તુ.

ભાવેય્ય, ભાવયે, ભાવયેય્ય, ભાવેય્યું, ભાવયેય્યું. ભાવેય્યાસિ, ભાવયેય્યાસિ, ભાવેય્યાથ, ભાવયેય્યાથ. ભાવેય્યામિ, ભાવયેય્યામિ, ભાવેય્યામ, ભાવયેય્યામ. ભાવેથ, ભાવયેથ, ભાવેરં, ભાવયેરં.

કમ્મે ભાવીયેય્ય, ભાવીયેય્યું.

અજ્જતનિયં ''સત્તમજ્જતનિમ્હી''તિ યોગવિભાગેન કારિતન્તાપિ દીઘતો સકારાગમો.

અભાવેસિ, ભાવેસિ, અભાવયિ, ભાવયિ, અભાવેસું, ભાવેસું, અભાવયિંસુ, ભાવયિંસુ, અભાવયું, ભાવયું. અભાવેસિ, અભાવયસિ, અભાવિત્થ, અભાવયિત્થ. અભાવેસિં, ભાવેસિં, અભાવયિં, ભાવયિં, અભાવિમ્હ, અભાવયિમ્હ.

કમ્મે અભાવીયિત્થ, અભાવીયિ.

ભાવેસ્સતિ, ભાવયિસ્સતિ, ભાવેસ્સન્તિ, ભાવયિસ્સન્તિ. ભાવેસ્સસિ, ભાવયિસ્સસિ, ભાવિસ્સથ, ભાવયિસ્સથ. ભાવેસ્સામિ, ભાવયિસ્સામિ, ભાવેસ્સામ, ભાવયિસ્સામ.

કમ્મે ભાવીયિસ્સતે, ભાવીયિસ્સન્તે. ભાવીયિસ્સતિ, ભાવીયિસ્સન્તિ.

અભાવિસ્સ, અભાવયિસ્સ, અભાવિસ્સંસુ, અભાવયિસ્સંસુ. **કમ્મે** અભાવીયિસ્સથ, અભાવીયિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

તથા યો કોચિ પચતિ, તમઞ્ઞો ''પચાહિ પચાહિ'' ઇચ્ચેવં બ્રવીતિ, અથ વા પચન્તં પયોજેતિ, પચિતું વા પયોજેતીતિ અત્થે વુત્તનયેન **ણે ણયાદયો**, **અકારસ્સા**કારો વુદ્ધિ, સેસં નેય્યં.

સો દેવદત્તં ઓદનં પાચેતિ, પાચેન્તિ. પાચેસિ, પાચેથ. પાચેમિ, પાચેમ. પાચયતિ, પાચયન્તિ. પાચયસિ, પાચયથ. પાચયામિ, પાચયામ. **ણાપેણાપયેસુ** પન સો પુરિસો તં પુરિસં ઓદનં પાચાપેતિ, પાચાપેન્તિ. પાચાપયતિ, પાચાપયન્તિ.

કમ્મે સો ઓદનં પાચીયતિ તેન, પાચયીયતિ, પાચાપીયતિ, પાચાપયીયતિ.

તથા પાચેતુ, પાચયતુ, પાચાપેતુ, પાચાપયતુ. પાચીયતં, પાચીયતુ, પાચયીયતં, પાચયીયતુ, પાચાપીયતં, પાચાપીયતુ, પાચાપયીયતં, પાચાપયીયતુ. પાચેય્ય, પાચયેય્ય, પાચાપેય્ય, પાચાપયેય્ય. પાચીયેય્ય, પાચીયેય્યું. અપાચેસિ, અપાચયિ, અપાચાપેસિ, અપાચાપયિ. પાચેસ્સતિ, પાચયિસ્સતિ, પાચાપેસ્સતિ, પાચાપયિસ્સતિ. અપાચિસ્સ, અપાચયિસ્સ, અપાચાપિસ્સ, અપાચાપયિસ્સ ઇચ્ચાદિ.

ગચ્છન્તં, ગન્તું વા પયોજેતીતિ અત્થે **ણે ણયાદ**યો, વુદ્ધિયં સમ્પત્તાયં –

''અસંયોગન્તસ્સ વુદ્ધિ કારિતે''તિ વત્તતે.

૫૪૨. ઘટાદીનં વા.

ઘટાદીનં ધાતૂનં અસંયોગન્તાનં વુદ્ધિ હોતિ વા કારિતેતિ એત્થ **વાગ્ગહણેન** વુદ્ધિ ન હોતિ, વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વાસદ્દો**.

સો તં પુરિસં ગામં ગમેતિ, ગમયતિ, ગચ્છાપેતિ, ગચ્છાપયતિ. સો ગામં ગમીયતિ તેન, ગમયીયતિ, ગચ્છાપીયતિ, ગચ્છાપયીયતિ ઇચ્ચાદિ. સબ્બત્થ યોજેતબ્બં. એવં ઉપરિપિ.

ઘટ ઈહાયં, ઘટન્તં પયોજયતિ, ઘટેતિ, ઘટાદીનં વાતિ ન વુદ્ધિ, ઘટયતિ, ઘટાપેતિ, ઘટાપયતિ.

''કારિતે''તિ વત્તતે.

૫૪૩. ગુહ દુસાનં દીઘં.

ગુહદુસઇચ્ચેતેસં ધાતૂનં સરો **દીઘ**માપજ્જતે કારિતે પરે, વુદ્ધાપવાદોયં.

ગુહ સંવરણે, ગુહિતું પયોજયતિ ગૂહયતિ, ગૂહયન્તિ. **દુસ** અપ્પીતિમ્હિ, દુસ્સન્તં પયોજયતિ દૂસયતિ, દૂસયન્તિ ઇચ્ચાદિ.

> તથા ઇચ્છન્તં પયોજયતિ ઇચ્છાપેતિ, ઇચ્છાપયતિ, એસેતિ, એસયતિ. નિયચ્છન્તં પયોજયતિ નિયામેતિ, નિયામયતિ. આસન્તં પયોજયતિ આસેતિ, આસયતિ, અચ્છાપેતિ, અચ્છાપયતિ. લભન્તં પયોજયતિ લાભેતિ, લાભયતિ. વચન્તં પયોજયતિ વાચેતિ, વાચયતિ, વાચાપેતિ, વાચાપયતિ. એવં વાસેતિ, વાસયતિ, વાસાપેતિ, વાસાપયતિ. વાહેતિ, વાહયતિ, વાહાપેતિ, વાહાપયતિ. જીરેતિ, જીરયતિ, જીરાપેતિ, જીરાપયતિ. મારેતિ, મારયતિ, મારાપેતિ, મારાપયતિ. દસ્સેતિ, દસ્સયતિ ઇચ્ચાદિ.
>
> તથા તુદન્તં પયોજયતિ તોદેતિ, તોદયતિ, તોદાપેતિ, તોદાપયતિ. પવિસન્તં પયોજયતિ, પવિસિતું વા પવેસેતિ, પવેસયતિ, પવેસાપેતિ , પવેસાપયતિ. ઉદ્દિસન્તં પયોજયતિ ઉદ્દિસાપેતિ, ઉદ્દિસાપયતિ. પહોન્તં પયોજયતિ પહાવેતિ, પહાવયતિ. સયન્તં પયોજયતિ સાયેતિ, સાયયતિ, સાયાપેતિ, સાયાપયતિ. એત્થ **એ**કારસ્સ **આયા**દેસો, સયાપેતિ, સયાપયતિ, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના ણાપેણાપયેસુ **આયા**દેસસ્સ રસ્સત્તં. નયન્તં પયોજયતિ નયાપેતિ, નયાપયતિ. પતિટ્ઠન્તં પયોજયતિ પતિટ્ઠાપેતિ, પતિટ્ઠાપયતિ, પતિટ્ઠપેતિ વા.

હનન્તં પયોજયતીતિ અત્થે **ણેણયા**દયો.

''ણમ્હી''તિ વત્તતે.

૫૪૪. હનસ્સ ઘાતો.

હનઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **ઘાતા**દેસો હોતિ **ણ**કારવતિ કારિતપ્પચ્ચયે પરે. ઘાતેતિ, ઘાતયતિ, ઘાતાપેતિ, ઘાતાપયતિ, ''વધો વા સબ્બત્થા''તિ **વધા**દેસે વધેતિ, વધાપેતિ.

જુહોન્તં પયોજયતિ જુહાવેતિ, જુહાવયતિ. જહન્તં પયોજયતિ જહાપેતિ, જહાપયતિ, હાપેતિ, હાપયતિ. દદન્તં પયોજયતિ દાપેતિ, દાપયતિ. પિદહન્તં પયોજયતિ પિધાપેતિ, પિધાપયતિ, પિદહાપેતિ, પિદહાપયતિ.

રુન્ધન્તં પયોજયતિ રોધેતિ, રોધયતિ, રોધાપેતિ, રોધાપયતિ. છિન્દન્તં પયોજયતિ છેદેતિ, છેદયતિ, છેદાપેતિ, છેદાપયતિ. યુઞ્જન્તં પયોજયતિ યોજેતિ, યોજયતિ, યોજાપેતિ, યોજાપયતિ. ભુઞ્જન્તં પયોજયતિ ભોજેતિ, ભોજયતિ, ભોજાપેતિ, ભોજાપયતિ. મુઞ્ચન્તં પયોજયતિ મોચેતિ, મોચયતિ, મોચાપેતિ, મોચાપયતિ.

દિબ્બન્તં પયોજયતિ દેવેતિ, દેવયતિ. ઉપ્પજ્જન્તં પયોજયતિ ઉપ્પાદેતિ, ઉપ્પાદયતિ. બુજ્ઝન્તં પયોજયતિ બોધેતિ, બોધયતિ. ‘‘દાધાન્તતો યો ક્વચી’’તિ **ય**કારાગમો, બુજ્ઝાપેતિ, બુજ્ઝાપયતિ. તુસ્સન્તં પયોજયતિ તોસેતિ, તોસયતિ, તોસાપેતિ, તોસાપયતિ. સમ્મન્તં પયોજયતિ સમેતિ, સમયતિ, ઘટાદિત્તા ન વુદ્ધિ. કુપ્પન્તં પયોજયતિ કોપેતિ, કોપયતિ. જાયન્તં પયોજયતિ જનેતિ, જનયતિ, ઘટાદિત્તા ન વુદ્ધિ.

સુણન્તં પયોજયતિ ધમ્મં સાવેતિ, સાવયતિ. પાપુણન્તં પયોજયતિ પાપેતિ, પાપયતિ.

વિક્કિણન્તં પયોજયતિ વિક્કાયાપેતિ, વિક્કાયાપયતિ. જિનન્તં પયોજયતિ જયાપેતિ, જયાપયતિ. જાનન્તં પયોજયતિ ઞાપેતિ, ઞાપયતિ. ગણ્હન્તં પયોજયતિ ગાહેતિ, ગાહયતિ, ગાહાપેતિ, ગાહાપયતિ, ગણ્હાપેતિ, ગણ્હાપયતિ.

વિતનન્તં પયોજયતિ વિતાનેતિ, વિતાનયતિ. યો કોચિ કરોતિ, તમઞ્ઞો ‘‘કરોહિ કરોહિ’’ઇચ્ચેવં બ્રવીતિ, કરોન્તં પયોજયતિ, કાતું વા કારેતિ, કારયતિ, કારાપેતિ, કારાપયતિ ઇચ્ચાદિ.

ચોરેન્તં પયોજયતિ ચોરાપેતિ, ચોરાપયતિ. ચિન્તેન્તં પયોજયતિ ચિન્તાપેતિ, ચિન્તાપયતિ , પૂજેન્તં પયોજયતિ પૂજાપેતિ, પૂજાપયતિ ઇચ્ચાદિ. સબ્બત્થ સુબોધં.

ધાતુપ્પચ્ચયતો ચાપિ, કારિતપ્પચ્ચયા સિયું;
સકારિતેહિ યુણ્વૂનં, દસ્સનઞ્ચેત્થ ઞાપકં.

તેન તિતિક્ખન્તં પયોજયતિ તિતિક્ખેતિ, તિતિક્ખાપેતિ. તિકિચ્છન્તં પયોજયતિ તિકિચ્છેતિ, તિકિચ્છયતિ, તિકિચ્છાપેતિ, તિકિચ્છાપયતિ. એવં બુભુક્ખેતિ, બુભુક્ખયતિ, બુભુક્ખાપેતિ, બુભુક્ખાપયતિ, પબ્બતાયન્તં પયોજયતિ પબ્બતાયયતિ. પુત્તીયયતિ ઇચ્ચાદિપિ સિદ્ધં ભવતિ.

ધાતુપ્પચ્ચયન્તનયો.

સાસનત્થં સમુદ્દિટ્ઠં, આખ્યાતં સકબુદ્ધિયા;
બાહુસચ્ચબલેનીદં, ચિન્તયન્તુ વિચક્ખણા.

ભવતિ તિટ્ઠતિ સેતિ, અહોસિ એવમાદયો;
અકમ્મકાતિ વિઞ્ઞેય્યા, કમ્મલક્ખણવિઞ્ઞુના.

અકમ્મકાપિ હેત્વત્થ-પ્પચ્ચયન્તા સકમ્મકા;
તં યથા ભિક્ખુ ભાવેતિ, મગ્ગં રાગાદિદૂસકન્તિ.

ઇતિ પદરૂપસિદ્ધિયં આખ્યાતકણ્ડો

છટ્ઠો.

૭. કિબ્બિધાનકણ્ડ

તેકાલિક

કિચ્ચપ્પચ્ચયન્તનય

અથ ધાતૂહિયેવ ભાવકમ્મકત્તુકરણાદિસાધનસહિતં કિબ્બિધાનમારભીયતે.

તત્થ કિચ્ચકિતકવસેન દુવિધા હિ પચ્ચયા, તેસુ કિચ્ચસઞ્ઞાય પઠમં વુત્તત્તા, કિચ્ચાનમપ્પકત્તા ચ કિચ્ચપ્પચ્ચયા તાવ વુચ્ચન્તે.

ભૂ સત્તાયં, ''ભૂયતે, અભવિત્થ, ભવિસ્સતે વા દેવદત્તેના''તિ વિગ્ગહે –

''ધાતુયા કમ્માદિમ્હિ ણો''તિ ઇતો ''ધાતુયા''તિ સબ્બત્થ પચ્ચયાદિવિધાને વત્તતે, ''પરા, પચ્ચયા''તિ ચ અધિકારો.

૫૪૫. ભાવકમ્મેસુ તબ્બાનીયા.

ભાવકમ્મઇચ્ચેતેસ્વત્થેસુ સબ્બધાતૂહિ **તબ્બ અનીય**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા પરા હોન્તિ. યોગવિભાગેન અઞ્ઞત્થાપિ.

તત્થ –

> અકમ્મકેહિ ધાતૂહિ, ભાવે કિચ્ચા ભવન્તિ તે;
> સકમ્મકેહિ કમ્મત્થે, અરહસક્કત્થદીપકા.

તે ચ –

૫૪૬. ણાદયો તેકાલિકા.

તિકાલે નિયુત્તા **તેકાલિકા**, યે ઇધ તતિયે ધાત્વાધિકારે વિહિતા અનિદ્દિટ્ઠકાલા **ણાદયો** પચ્ચયા, તે તેકાલિકા હોન્તીતિ પરિભાસતો કાલત્તયેપિ હોન્તિ.

સીહગતિયા ''ક્વચી''તિ વત્તતે.

૫૪૭. યથાગમમિકારો.

યથાગમં યથાપયોગં જિનવચનાનુપરોધેન ધાતૂહિ પરો **ઇ**કારાગમો હોતિ ક્વચિ બ્યઞ્જનાદિકેસુ **કિચ્ચકિતક**પ્પચ્ચયેસુ, ''અઞ્ઞેસુ ચા''તિ વુદ્ધિ, ''ઓ અવ સરે''તિ અવાદેસો, ''નયે પરં યુત્તે''તિ પરં નેતબ્બં.

૫૪૮. તે કિચ્ચા.

યે ઇધ વુત્તા **તબ્બાનીયણ્ય તેય્ય રિચ્ચ**પ્પચ્ચયા, તે **કિચ્ચ**સઞ્ઞા હોન્તીતિ વેદિતબ્બા. તતો ''અઞ્ઞે કિતિ''તિ વચનતો કિચ્ચપ્પચ્ચયાનમકિતકત્તા નામબ્યપદેસે અસમ્પત્તે ''તદ્ધિતસમાસકિતકા નામંવાતવેતુનાદીસુ ચા''તિ એત્થ **ચ**ગ્ગહણેન નામબ્યપદેસો, તતો **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ. **ભાવે** ભાવસ્સેકત્તા એકવચનમેવ, ''સિ''ન્તિ અમાદેસો. ભવિતબ્બં ભવતા પઞ્ઞેન, ભવનીયં.

ઇધ બ્યઞ્જનાદિત્તાભાવા અનુવત્તિત**ક્વચિ**ગ્ગહણેન ઇકારાગમાભાવો. **ભાવે** કિચ્ચપ્પચ્ચયન્તા નપુંસકા. **કમ્મે** તિલિઙ્ગા.

કમ્મનિ અભિપુબ્બો, અભિભૂયતે, અભિભૂયિત્થ, અભિભૂયિસ્સતેતિ અભિભવિતબ્બો કોધો પણ્ડિતેન, અભિભવિતબ્બા તણ્હા, અભિભવિતબ્બં દુક્ખં, એવં અભિભવનીયો, અભિભવનીયા, અભિભવનીયં, **પુરિસ કઞ્ઞા ચિત્ત**સદ્દનયેન નેતબ્બં, એવં સબ્બત્થ.

એત્થ હિ –

તબ્બાદીહેવ કમ્મસ્સ, વુત્તત્તાવ પુનત્તના;
વત્તબ્બસ્સ અભાવા ન, દુતિયા પઠમા તતો.

આસ ઉપવેસને, આસીયિત્થ, આસીયતે, આસીયિસ્સતેતિ આસિતબ્બં તયા, આસનીયં. **કમ્મે** ઉપાસિતબ્બો ગરુ, ઉપાસનીયો.

સી સયે, અસીયિત્થ, સીયતે, સીયિસ્સતેતિ સયિતબ્બં ભવતા, સયનીયં, ''**એ** અયા''તિ **અયા**દેસો, અતિસયિતબ્બો પરો, અતિસયનીયો.

પદ ગતિમ્હિ, ઉપ્પજ્જિત્થ, ઉપ્પજ્જતે, ઉપ્પજ્જિસ્સતેતિ ઉપ્પજ્જિતબ્બં તેન, ઉપ્પજ્જનીયં, એત્થ ચ ''કત્તરી''તિ અધિકારં વિના ''દિવાદિતો યો''તિ વિનાધિકારયોગવિભાગેન **ય**પ્પચ્ચયો, ''તસ્સ ચવગ્ગયકાર''ઇચ્ચાદિના **ચ**વગ્ગો, ''પરદ્વેભાવો ઠાને''તિ દ્વિભાવો, પટિપજ્જિતબ્બો મગ્ગો, પટિપજ્જનીયો.

બુધ અવગમને, અબુજ્ઝિત્થ, બુજ્ઝતે, બુજ્ઝિસ્સતેતિ બુજ્ઝિતબ્બો ધમ્મો, બુજ્ઝનીયો.

સુ સવણે, અસૂયિત્થ, સૂયતે, સૂયિસ્સતેતિ સોતબ્બો ધમ્મો, ઇધ **યથાગમ**ગ્ગહણેન **ઇ**કારાગમાભાવો, સુણિતબ્બો, ''સ્વાદિતો ણુ ણા ઉણા ચા''તિ વિનાધિકારયોગવિભાગેન **ણા**પચ્ચયો, સવણીયો.

કર કરણે, કરીયિત્થ, કરીયતિ, કરીયિસ્સતીતિ અત્થે **તબ્બા'નીયા**.

''અન્તસ્સ, કરસ્સ, ચ, તત્ત''ન્તિ ચ વત્તતે.

૫૪૯. તું તુ ન તબ્બેસુ વા.

કરઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ અન્તભૂતસ્સ **ર**કારસ્સ **ત**કારત્તં હોતિ વા તું **તુ ન તબ્બ**ઇચ્ચેતેસુ પચ્ચયેસુ પરેસુ. કત્તબ્બો ભવતા ધમ્મો, કત્તબ્બા પૂજા, કત્તબ્બં કુસલં, **ત**ત્તાભાવે ''કરોતિસ્સા''તિ વત્તમાને ''તવેતુનાદીસુ કા''તિ

એત્થ **આદિ**સદ્દેન **તબ્બે**પિ **કા**દેસો, કાતબ્બં હિતં.

૫૫૦. રહાદિતો ણ.

રકાર **હ**હારાદ્યન્તેહિ ધાતૂહિ પરસ્સ **અનાનીયા**દિનકારસ્સ **ણ**કારો હોતિ. **આદિ**સદ્દેન **રમુ અપગ્ગાતા**દિતોપિ.

> રહાદિતો પરસ્સેત્થ, નકારસ્સ અસમ્ભવા;
> અનાનીયાદિનસ્સેવ, સામત્થ્યાયં ણકારતા.

કરણીયો ધમ્મો, કરણારહોતિ અત્થો, કરણીયા, કરણીયં.

ભર ભરણે, ભરીયતીતિ ભરિતબ્બો, ભરણીયો.

ગહ ઉપાદાને, અગય્હિત્થ, ગય્હતિ, ગય્હિસ્સતીતિ ગહેતબ્બો, ‘‘તેસુ વુદ્ધી’’તિઆદિના **ઇ**કાર**સ્સે**કારો, સઙ્ગણ્હિતબ્બો, ‘‘ગહાદિતો પ્પણ્હા’’તિ વિનાધિકારયોગવિભાગેન **ણ્હા**પચ્ચયો, **હ**લોપસરલોપાદિ, સઙ્ગણ્હણીયો, ગહણીયો.

આદિગ્ગહણેન **રમુ** કીળાયં, રમીયિત્થ, રમીયતિ, રમીયિસ્સતીતિ રમિતબ્બો, રમણીયો વિહારો.

અપ પાપુણને, **ઉણા**પચ્ચયો, પાપીયતીતિ પાપુણિતબ્બો, ‘‘ગુપાદીનઞ્ચા’’તિ ધાત્વન્તસ્સ લોપો, દ્વિત્તઞ્ચ, પત્તબ્બો, પત્તેય્યો, પાપુણણીયો, પાપણીયો.

‘‘અન્તસ્સ, વા’’તિ ચ વત્તતે.

૫૫૧. ગમ ખન હનાદીનં તુંતબ્બાદીસુ ન.

ગમ ખન હનઇચ્ચેવમાદીનં **મ**કાર **ન**કારન્તાનં ધાતૂનમન્તસ્સ **ન**કારો હોતિ વા **તું તબ્બ તવે તુન ત્વાનત્વા**ઇચ્ચેવમાદીસુ **ત**કારાદિપ્પચ્ચયેસુ પરેસુ. અગચ્છીયિત્થ, ગચ્છીયતિ, ગચ્છીયિસ્સતીતિ ગન્તબ્બો મગ્ગો, ગમિતબ્બં, ગમનીયં.

ખનુ અવદારણે, અખઞ્ઞિત્થ, ખઞ્ઞતિ, ખઞ્ઞિસ્સતીતિ ખન્તબ્બં આવાટં, ખનિતબ્બં, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **ખન**ન્તસ્સ **ણ**ત્તઞ્ચ, ખણિતબ્બં, ખણણીયં, ખનનીયં વા.

હન હિંસા ગતીસુ, અહઞ્ઞિત્થ, હઞ્ઞતે, હઞ્ઞિસ્સતેતિ હન્તબ્બં, હનિતબ્બં, હનનીયં.

મન ઞાણે, અમઞ્ઞિત્થ, મઞ્ઞતે, મઞ્ઞિસ્સતેતિ મન્તબ્બો, મનિતબ્બો, **ય**પ્પચ્ચયે **ચ**વગ્ગાદિ, મઞ્ઞિતબ્બં, મઞ્ઞનીયં.

પૂજ પૂજાયં, અપૂજીયિત્થ, પૂજીયતિ, પૂજીયિસ્સતીતિ અત્થે **તબ્બાનીયા**. ‘‘ચુરાદિતો ણે ણયા’’તિ અકત્તરિપિ **ણેણયા**, **ઇ**કારાગમા**નીયે**સુ ‘‘સરલોપો’’તિઆદિના કારિતસરસ્સ લોપો, પૂજેતબ્બો, પૂજયિતબ્બો, પૂજનીયો ભગવા.

‘‘તબ્બાનીયા’’તિ યોગવિભાગેન કત્તુકરણેસુપિ, **યા** પાપુણને, નિય્યાતીતિ નિય્યાનીકો મગ્ગો. ગચ્છન્તીતિ ગમનીયા ભોગા. **નહ** સોચે, નહાયતિ એતેનાતિ નહાનીયં ચુણ્ણં.

‘‘ભાવકમ્મેસૂ’’તિ અધિકારો.

૫૫૨. ણ્યો ચ.

ભાવકમ્મેસુ સબ્બધાતૂહિ **ણ્ય**પ્પચ્ચયો હોતિ, **ચ**ગ્ગહણેન ‘‘ઞાતેય્ય’’ન્તિઆદીસુ **તેય્ય**પ્પચ્ચયો ચ.

૫૫૩. કારિતં વિય ણાનુબન્ધો.

અનુબન્ધો અપ્પયોગી, **ણ**કારાનુબન્ધો પચ્ચયો કારિતં વિય દટ્ઠબ્બોતિ કારિતબ્યપદેસો, ‘‘કારિતાનં ણો લોપ’’ન્તિ **ણ**લોપો, ‘‘અસંયોગન્તસ્સ વુદ્ધિ કારિતે’’તિ વુદ્ધિ, **ઇ**કારાગમો, કત્તબ્બં કારિયં.

હર હરણે, અહરીયિત્થ, હરીયતિ, હરીયિસ્સતીતિ વા હરિતબ્બં હારિયં.

ભર ભરણે, ભરિતબ્બં ભારિયં.

લભ લાભે, લભિતબ્બં લબ્ભં, ‘‘યવતં તલન’’ઇચ્ચાદિસુત્તે **કાર**ગ્ગહણેન **ય**વતો **ભ**કારસ્સ **ભ**કારો, દ્વિત્તં.

સાસ અનુસિટ્ઠિમ્હિ, સાસિતબ્બો સિસ્સો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **આ**કારસ્સિકારો.

વચ વિયત્તિયં વાચાયં, **ણ્ય**પ્પચ્ચયાદિમ્હિ કતે ‘‘અન્તાનં, ણાનુબન્ધે’’તિ ચ વત્તતે.

૫૫૪. કગા ચજાનં.

ચજઇચ્ચેતેસં ધાત્વન્તાનં **ક**કાર **ગ**કારાદેસા હોન્તિ **ણ**કારાનુબન્ધે પચ્ચયે પરેતિ **ચ**સ્સ **કા**દેસો. વચનીયં વાક્યં.

ભજ સેવાયં, ભજનીયં ભાગ્યં, **જ**સ્સ **ગા**દેસો.

ચિ ચયે, અચીયિત્થ, ચીયતિ, ચીયિસ્સતીતિ ચેતબ્બં ચેય્યં, **ઇ**કાર**સ્સે**કારો વુદ્ધિ, **ય**કારસ્સ દ્વિત્તં, **વિનિ**પુબ્બો ‘‘દો ધસ્સ ચા’’તિ સુત્તે **ચ**ગ્ગહણેન **ચ**કારસ્સ **છ**કારો, વિનિચ્છેય્યં, વિનિચ્છિતબ્બં, વિનિચ્છનીયં. ‘‘કિયાદિતો ના’’તિ વિનાધિકારયોગવિભાગેન **તબ્બાનીય તું તુના** દીસુ ચ **ના**પચ્ચયો, વિનિચ્છિનિતબ્બં, વિનિચ્છિનનીયં.

ની પાપુણને, અનીયિત્થ, નીયતિ, નીયિસ્સતીતિ નેય્યો, નેય્યા, નેય્યં. નેતબ્બં.

ણ્યગ્ગહણં છટ્ઠીયન્તવસેનાનુવત્તતે, મણ્ડૂકગતિયા **અન્ત**ગ્ગહણઞ્ચ તતિયન્તવસેન.

૫૫૫. ભૂતોબ્બ.

ભૂ ઇચ્ચેતસ્મા પરસ્સ **ણ્ય**પ્પચ્ચયસ્સ સહ ધાત્વન્તેન **અબ્બા**દેસો હોતિ. ભવિતબ્બો ભબ્બો, ભબ્બા, ભબ્બં.

‘‘ણ્યસ્સ, અન્તેના’’તિ ચ વત્તતે.

૫૫૬. વદ મદ ગમુ યુજ ગરહાકારાદીહિ જ્જમ્મગ્ગય્હેય્યાગારો વા.

વદ મદ ગમુ યુજ ગરહઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ, **આકારન્તેહિ** ચ પરસ્સ **ણ્ય**પ્પચ્ચયસ્સ ધાત્વન્તેન સહ યથાક્કમં **જ્જ મ્મ ગ્ગ ય્હ એય્ય**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ વા, **ગરસ્સ** ચ **ગારાદેસો**, **ગરહસ્સ ગરસ્સેવાયં ગારો.** વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો.

વદ વિયત્તિયં વાચાયં, અવજ્જિત્થ, વજ્જતિ, વજ્જિસ્સતીતિ વા વજ્જં વદનીયં, રસ્સત્તં. વજ્જં દોસો.

મદ ઉમ્માદે, અમજ્જિત્થ, મજ્જતે, મજ્જિસ્સતિ એતેનાતિ મજ્જં મદનીયં. **મદ**ગ્ગહણેન કરણેપિ **ણ્ય**પ્પચ્ચયો. **ગમુ સપ્પ** ગતિમ્હિ, ગન્તબ્બં ગમ્મં.

યુજ યોગે, અયુજ્જિત્થ, યુજ્જતે, યુજ્જિસ્સતીતિ યોગ્ગં, નિયોજ્જો વા.

ગરહ નિન્દાયં, અગરય્હિત્થ, ગરહીયતિ, ગરહીયિસ્સતીતિ અત્થે **ણ્ય**પ્પચ્ચયો, તસ્સિમિના ધાત્વન્તેન સહ **ય્હા**દેસો, **ગરસ્સ ગારા**દેસો ચ, ગારય્હો, ગારય્હા, ગારય્હં, ગરહણીયં.

આદિસદ્દેન અઞ્ઞેપિ **દમજહ**ન્તા ગય્હન્તે. **ગદ** વિયત્તિયં વાચાયં, ગજ્જતે, ગદનીયં વા ગજ્જં. **પદ** ગતિમ્હિ, પજ્જનીયં પજ્જં ગાથા. **ખાદ** ભક્ખણે, ખજ્જતેતિ ખજ્જં ખાદનીયં. **દમુ** દમને, અદમ્મિત્થ, દમ્મતે, દમીયિસ્સતીતિ દમ્મો દમનીયો. **ભુજ** પાલનબ્યવહરણેસુ, અભુજ્જિત્થ, ભુજ્જતિ, ભુજ્જિસ્સતીતિ ભોગ્ગં, ભોજ્જં વા, **કાર**ગ્ગહણેન **યસ્સ જ**કારો. ગહેતબ્બં ગય્હમિચ્ચાદિ.

આકારન્તતો પન દા દાને, અદીયિત્થ, દીયતિ, દીયિસ્સતીતિ અત્થે **ણ્ય**પ્પચ્ચયો, તસ્સિમિના ધાત્વન્તેન **આ**કારેન સહ **એય્યા**દેસો, દેય્યં, દાતબ્બં. **અનીયે** ‘‘સરલોપો’’તિઆદિના પુબ્બસરસ્સ લોપે સમ્પત્તે તત્થેવ **તુ**ગ્ગહણેન નિસેધેત્વા ‘‘સરા સરે લોપ’’ન્તિ **આ**કારે લુત્તે પરસરસ્સ **દીઘો**, દાનીયં.

પા પાને, અપીયિત્થ, પીયતિ, પીયિસ્સતીતિ પેય્યં, પાતબ્બં, પાનીયં. **હા** ચાગે, અહીયિત્થ, હીયતિ, હીયિસ્સતીતિ હેય્યં, હાતબ્બં, હાનીયં. **મા** માને, અમીયિત્થ, મીયતિ, મીયિસ્સતીતિ મેય્યં, માતબ્બં, મિનિતબ્બં, મેતબ્બં વા. **ઞા** અવબોધને, અઞ્ઞાયિત્થ, ઞાયતિ, ઞાયિસ્સતીતિ ઞેય્યં, ઞાતબ્બં, ઞાતેય્યં. ‘‘ઞાસ્સ જા જં ના’’તિ **જા**દેસે ‘‘કિયાદિતો ના’’તિ વિનાધિકારયોગવિભાગેન **ના**પચ્ચયો, ઇકારાગમો ચ, જાનિતબ્બં, વિજાનનીયં. **ખ્યા**પકથને, સઙ્ખ્યાતબ્બં, સઙ્ખ્યેય્યં ઇચ્ચાદિ.

૫૫૭. કરમ્હા રિચ્ચ.

કરધાતુતો **રિચ્ચ**પ્પચ્ચયો હોતિ ભાવકમ્મેસુ.

૫૫૮. રમ્હિ રન્તો રાદિ નો.

રકારાનુબન્ધે પચ્ચયે પરે સબ્બો ધાત્વન્તો **રાદિ** પચ્ચયરકારમરિયાદો **નો** હોતિ, લોપમાપજ્જતેતિ અત્થો. **રન્તો**તિ એત્થ **ર**કારો સન્ધિજો, કત્તબ્બં કિચ્ચં. ''રિચ્ચા''તિ યોગવિભાગેન ભરાદિતોપિ **રિચ્ચ**પ્પચ્ચયો, યથા, ભરીયતીતિ ભચ્ચો, સરલોપો. ઇ ગતિમ્હિ, પતિ એતબ્બો પટિચ્ચો.

૫૫૯. પેસાતિસગ્ગપત્તકાલેસુ કિચ્ચા.

પેસ અતિસગ્ગ પત્તકાલઇચ્ચેતેસ્વત્થેસુ **કિચ્ચ**પ્પચ્ચયા હોન્તિ. **પેસનં નામ** ''કત્તબ્બમિદં ભવતા''તિ આણાપનં, અજ્ઝેસનઞ્ચ. **અતિસગ્ગોનામ** ''કિમિદં મયા કત્તબ્બ''ન્તિ પુટ્ઠસ્સ વા ''પાણો ન હન્તબ્બો''તિઆદિના પટિપત્તિદસ્સનમુખેન વા કત્તબ્બસ્સ અનુઞ્ઞા. **પત્તકાલો નામ** સમ્પત્તસમયો યો **અત્ત**નો કિચ્ચકરણસમયમનુપપરિક્ખિત્વા ન કરોતિ, તસ્સ સમયારોચનં, ન તત્થ અજ્ઝેસનમત્થીતિ. તે ચ ''ભાવકમ્મેસુ કિચ્ચત્તક્ખત્થા''તિ વુત્તત્તા ભાવકમ્મેસ્વેવ ભવન્તિ.

પેસને તાવ – કરીયતુ ભવતા કમ્મન્તિ અત્થે ઇમિના **તબ્બાનીયા**, સેસં વુત્તનયમેવ, કત્તબ્બં કમ્મં ભવતા, કરણીયં કિચ્ચં ભવતા.

અતિસગ્ગે ભુજ્જતુ ભવતાતિ અત્થે **તબ્બા**દિ, ''અઞ્ઞેસુ ચા''તિ વુદ્ધિ.

''તસ્સા''તિ વત્તતે.

૫૬૦. ભુજાદીનમન્તો નો દ્વિ ચ.

ભુજઇચ્ચેવમાદીનં **જ**કારાદિઅન્તાનં ધાતૂનમન્તો **નો** હોતિ, પરસ્સ કિચ્ચકિતકપ્પચ્ચય**ત**કારસ્સ ચ **દ્વે**ભાવો હોતિ. ભોત્તબ્બં ભોજનં ભવતા, ભોજનીયં ભોજ્જં ભવતા.

ઇકારાગમયુત્ત**ત**કારે પન – ''નમકરાનમન્તાનં નિયુત્તતમ્હી''તિ એત્થ ''અન્તાનં નિયુત્તતમ્હી''તિ યોગવિભાગેન ધાત્વન્તલોપાદિનિસેધો, ''રુધાદિતો નિગ્ગહીતપુબ્બ''ન્તિ વિનાધિકારયોગવિભાગેન, ''નિગ્ગહીતઞ્ચા''તિ વા નિગ્ગહીતાગમો, ભુઞ્જિતબ્બં તયા, યુઞ્જિતબ્બં.

સમયારોચને પન – **ઇ** અજ્ઝયને **અધિ**પુબ્બો, અધીયતં ભવતાતિ અત્થે **તબ્બાનીયા**દિ, **ઇ**કારાગમવુદ્ધિ**અયા**દેસ**અજ્ઝા**દેસા ચ, **ણ્ય**પ્પચ્ચયે તુ વુદ્ધિ, **ય**કારસ્સ દ્વિત્તઞ્ચ, અજ્ઝયિતબ્બં, અજ્ઝેય્યં ભવતા, અજ્ઝયનીયં ભવતા, અવસ્સં કત્તબ્બન્તિ વાક્યે પન ''કિચ્ચા''તિ અધિકિચ્ચ ''અવસ્સકાધમિણેસુ ણી ચા''તિ અવસ્સકાધમિણત્થે ચ **તબ્બા**દયો, કત્તબ્બં મે ભવતા ગેહં, કરણીયં, કારિયં. એવં દાતબ્બં મે ભવતા સતં, દાનીયં, દેય્યં.

ધર ધારણે, ચુરાદિત્તા **ણેણયા**, વુદ્ધિ, ઇકારાગમો ચ, ધારેતબ્બં, ધારયિતબ્બં ઇચ્ચાદિ.

''નુદાદીહિ યુણ્વૂનમનાનનાકાનનકા સકારિતેહિ ચા''તિ સકારિતેહિપિ **યુણ્વૂ**નમાદેસવિધાનતોયેવ ધાતુપ્પચ્ચયન્તતોપિ કિચ્ચકિતકપ્પચ્ચયા ભવન્તીતિ દટ્ઠબ્બો. તેન તિતિક્ખાપીયતીતિ તિતિક્ખાપેતબ્બો. એવં તિકિચ્છાપેતબ્બો તિકિચ્છાપનીયો. **અ**ભાવીયિત્થ, ભાવીયતિ, ભાવીયિસ્સતીતિ ભાવેતબ્બો મગ્ગો. ભાવયિતબ્બો,

ભાવનીયો, ભાવનીયં, ભાવનીયા, અકારીયિત્થ, કારીયતિ, કારીયિસ્સતીતિ કારેતબ્બં, કારયિતબ્બં, કારાપેતબ્બં, કારાપયિતબ્બં, કારાપની**ય**મિચ્ચાદિ **ચ** સિદ્ધં ભવતિ.

> કત્તબ્બં કરણીયઞ્ચ, કારિયં કિચ્ચમિચ્ચપિ;
> કારેતબ્બં તથા કારા-પેતબ્બં કિચ્ચસઙ્ગહો.

કિચ્ચપ્પચ્ચયન્ત**ન**યો.

તેકાલિક

કિતકપ્પચ્ચયન્તનય

ઇદાનિ કિતકપ્પચ્ચયા વુચ્ચન્તે.

કર કરણે, પુરે વિય ધાતુસઞ્ઞાદિ.

કુમ્ભઇચ્ચુપપદં, તતો દુતિયા.

‘‘કુમ્ભં કરોતિ, અકાસિ, કરિસ્સતી’’તિ વા વિગ્ગહે –

‘‘પરા, પચ્ચયા’’તિ ચ વત્તતે.

૫૬૧. ધાતુયા કમ્માદિમ્હિ ણો.

કમ્મસ્મિં આદિમ્હિ સતિ ધાતુયા પરો **ણ**પ્પચ્ચયો હોતિ.

સો ચ –

૫૬૨. અઞ્ઞે કિત.

તતિયે ધાત્વાધિકારે વિહિતા કિચ્ચેહિ અઞ્ઞે પચ્ચયા કિતિચ્ચેવ સઞ્ઞા હોન્તીતિ **કિત**સઞ્ઞા કતા.

૫૬૩. કત્તરિ કિત.

કત્તરિ કારકે **કિત**પચ્ચયો હોતીતિ નિયમતો કત્તરિ ભવતિ, સો ચ ‘‘ણાદયો તેકાલિકા’’તિ વુત્તત્તા કાલત્તયે ચ હોતિ. પુરે વિય કારિતબ્યપદેસ**ણ**લોપવુદ્ધિયો, પચ્ચયન્તસ્સાલિઙ્ગત્તા **સ્યા**દિમ્હિ અસમ્પત્તે ‘‘તદ્ધિતસમાસકિતકા નામંવાતવેતુનાદીસુ ચા’’તિ કિતકન્તત્તા નામંવ કતે **સ્યા**દ્યુપ્પત્તિ, તતો કુમ્ભં કરોતીતિ અત્થે ‘‘અમાદયો પરપદેભી’’તિ દુતિયાતપ્પુરિસસમાસો, ‘‘નામાન’’ન્તિઆદિના સમાસસઞ્ઞા, ‘‘તેસં વિભત્તિયો લોપા ચા’’તિ વિભત્તિલોપો, ‘‘પકતિ ચસ્સ સરન્તસ્સા’’તિ પકતિભાવો, પુન સમાસત્તા નામમિવ કતે **સ્યા**દ્યુપ્પત્તિ.

સો કુમ્ભકારો, તે કુમ્ભકારા ઇચ્ચાદિ. **ઇત્થિયં** કુમ્ભકારી, કુમ્ભકારિયો ઇચ્ચાદિ, તથા કમ્મં કરોતીતિ કમ્મકારો. એવં માલાકારો, કટ્ઠકારો, રથકારો, સુવણ્ણકારો, સુત્તકારો, વુત્તિકારો, ટીકાકારો.

ગહ ઉપાદાને, પત્તં અગણ્હિ, ગણ્હાતિ, ગણ્હિસ્સતીતિ વા પત્તગ્ગાહો. એવં રસ્મિગ્ગાહો, રજ્જુગ્ગાહો.

વે તન્તસન્તાને, તન્તં અવાયિ, વાયતિ, વાયિસ્સતીતિ વા તન્તવાયો, ‘‘તે આવાયા કારિતે’’તિ **આયા**દેસો, વાક્યે પનેત્થ ‘‘તે આવાયા’’તિ યોગવિભાગેન **આયા**દેસો. એવં તુન્નવાયો.

મા પરિમાણે, ધઞ્ઞં અમિનિ, મિનાતિ, મિનિસ્સતીતિ વા અત્થે **ણ**પ્પચ્ચયે કતે –

‘‘ણમ્હી’’તિ વત્તતે.

૫૬૪. આકારન્તાનમાયો.

આકારન્તાનં ધાતૂનં અન્તસ્સ **આયા**દેસો હોતિ **ણ**કારાનુબન્ધે પચ્ચયે પરે, સરલોપાદિ. ધઞ્ઞમાયો. એવં દાનં દદાતીતિ દાનદાયો.

કમુ કન્તિમ્હિ, ધમ્મં અકામયિ, કામયતિ, કામયિસ્સતીતિ વા ધમ્મકામો પુરિસો, ધમ્મકામા કઞ્ઞા, ધમ્મકામં ચિત્તં. એવં અત્થકામો, હિતકામો, સુખકામો, ધમ્મં પાલેતીતિ ધમ્મપાલો ઇચ્ચાદિ.

દમુ દમને, ‘‘અરિં અદમિ, દમેતિ, દમિસ્સતી’’તિ વિગ્ગહે ‘‘ધાતુયા’’તિ અધિકારો, ‘‘કમ્માદિમ્હી’’તિ ચ વત્તતે.

૫૬૫. સઞ્ઞાયમનુ.

કમ્મૂપપદે આદિમ્હિ સતિ સઞ્ઞાયં ગમ્યમાનાયં ધાતુયા **અ**પ્પચ્ચયો હોતિ, ઉપપદન્તે **નુ**કારાગમો ચ. એત્થ ચ ‘‘નુ નિગ્ગહીતં પદન્તે’’તિ સુત્તે ‘‘પદન્તે’’તિ વચનતો ઉપપદન્તેયેવ **નુ**કારાગમો હોતીતિ દટ્ઠબ્બં. ‘‘તેસુ વુદ્ધી’’તિઆદિના **ઉ**કારલોપો. અયં પન **ન્વા**ગમો સમાસં કત્વા ઉપપદવિભત્તિલોપે કતેયેવ હોતીતિ વેદિતબ્બં.

૫૬૬. નુ નિગ્ગહીતં પદન્તે.

ઉપપદભૂતનામપદન્તે વત્તમાનો **નુ**કારાગમો **નિગ્ગહીત**માપજ્જતે, નિગ્ગહીતસ્સ વગ્ગન્તત્તં, સેસં સમં, વુદ્ધાભાવોવ વિસેસો, અરિન્દમો રાજા.

તથા **તર** તરણે, વેસ્સં તરતીતિ વેસ્સન્તરો, તણ્હં કરોતિ હિંસતીતિ તણ્હઙ્કરો ભગવા. એવં મેધઙ્કરો, સરણઙ્કરો, દીપઙ્કરો.

‘‘આદિમ્હિ, અ’’ઇતિ ચ વત્તતે.

૫૬૭. પુરે દદા ચ ઇં.

પુરસદ્દે આદિમ્હિ સતિ "**દદ દાને**"ઇચ્ચેતાય ધાતુયા **અ**પ્પચ્ચયો હોતિ, **પુર**સદ્દે **અ**કારસ્સ **ઇ**ઞ્ચ હોતિ. એત્થ ચ ''તદનુપરોધેના''તિ પરિભાસતો **પુર**સદ્દન્તસ્સેવ **ઇં** હોતીતિ દટ્ઠબ્બં. **ણ**ાદીનં તેકાલિકત્તેપિ ઉપપદત્થવિસેસેન અતીતેયેવાયમપ્પચ્ચયો હોતીતિ દટ્ઠબ્બં. પુરે દાનં અદદીતિ પુરિન્દદો સક્કો. ઇધાપિ વિભત્તિલોપે કતેયેવ **ઇં**આદેસો.

''કમ્માદિમ્હિ, અ''ઇતિ ચ વત્તતે.

૫૬૮. સબ્બતો ણ્વુ ત્વાવી વા.

સબ્બતો ધાતુતો કમ્માદિમ્હિ વા અકમ્માદિમ્હિ વા સતિ **અ ણ્વુ તુ આવી** ઇચ્ચેતે ચત્તારો પચ્ચયા હોન્તિ. **વા**ગ્ગહણં ''અકમ્માદિમ્હિ વા''તિ વિકપ્પનત્થં.

અપ્પચ્ચયે તાવ – **ધર** ધારણે, ધમ્મં અધરિ, ધરતિ, ધરિસ્સતીતિ વા ધમ્મધરો. એવં વિનયધરો. તથા તં કરોતીતિ તક્કરો, દ્વિત્તં. એવં હિતકરો, દિવસકરો, દિનકરો, દિવાકરો, નિસાકરો, ધનું ગણ્હાતીતિ ધનુગ્ગહો. એવં કટગ્ગહો, સબ્બકામં દદાતીતિ સબ્બકામદદો, સબ્બદદો.

આતો પન – અન્નં અદાસિ, દદાતિ, દદિસ્સતીતિ અન્નદો. એવં ધનદો, સચ્ચં સન્દહતીતિ સચ્ચસન્ધો. **પા** પાને, મજ્જં પિવતીતિ મજ્જપો. **તા** પાલને, ગવં સદ્દં તાયતીતિ ગોત્તં. એવં કત્તરિ.

અકમ્માદિમ્હિ પન ''યસ્મા દપેતી''તિ સુત્તે **ભય**ગ્ગહણેન સેસસાધનેપિ **અ**પ્પચ્ચયો.

ની પાપુણને **વિ**પુબ્બો, વિનેસિ, વિનેતિ, વિનેસ્સતિ એતેન, એત્થાતિ વા વિનયો, ''અઞ્ઞેસુ ચા''તિ વુદ્ધિ, **અયા**દેસો ચ, નયનં નયો. **સિ** સેવાયં **નિ**પુબ્બો, નિસ્સીયિત્થ, નિસ્સીયતિ, નિસ્સીયિસ્સતીતિ વા નિસ્સયો. **સિ** સયે, અનુસયિ, અનુસેતિ, અનુસેસ્સતીતિ વા અનુસયો.

ઇ ગતિમ્હિ **પતિ**પુબ્બો, પટિચ્ચ એકસ્મા ફલમેતીતિ પચ્ચયો, સમુદયો. **ચિ** ચયે, વિનિચ્છીયતે અનેન, વિનિચ્છયનં વા વિનિચ્છયો, ઉચ્ચયનં ઉચ્ચયો, સઞ્ચયો, ધમ્મં વિચિનાતીતિ ધમ્મવિચયો. **ખી** ખયે, ખયનં ખયો. **જિ** જયે, વિજયનં વિજયો, જયો. **કી** દબ્બવિનિમયે, વિક્કયનં વિક્કયો, કયો. **લી** સિલેસને, અલ્લીયતિ એત્થાતિ આલયો, લયો. એવં **ઇવણ્ણ**ન્તતો.

આસુણન્તીતિ અસ્સવા, અવાદેસો, પટિસ્સવનં પટિસ્સવો. **સુ** ગતિમ્હિ, આભવગ્ગા સવન્તીતિ આસવા. **રુ** સદ્દે, રવતીતિ રવો. ભવતીતિ ભવો. પભવતિ એતસ્માતિ પભવો. **લૂ** છેદને, લવનં લવો. એવં **ઉવણ્ણ**ન્તતો.

નિગ્ગણ્હાતિ, નિગ્ગહણં વા નિગ્ગહો, પગ્ગહો, સઙ્ગણ્હાતિ તેન, સઙ્ગહણં વા સઙ્ગહો. **વર** વરણે, સંવરણં સંવરો. **દર** આદરે, આદરણં આદરો. આગચ્છતિ, આગમનન્તિ વા આગમો, આગમીયન્તિ એત્થ, એતેન વા અત્થાતિ આગમો પરિયત્તિ. સપ્પતીતિ સપ્પો. દિબ્બતીતિ દેવો. **કમુ** પદવિક્ખેપે, પક્કમનં, પક્કમતીતિ વા પક્કમો. એવં વિક્કમો.

ચર ચરણે, વને ચરતીતિ વનચરો, કામો અવચરતિ એત્થાતિ કામાવચરો લોકો, કામાવચરા સઞ્ઞા, કામાવચરં ચિત્તં. ગાવો ચરન્તિ એત્થાતિ ગોચરો, છટ્ઠીતપ્પુરિસો.

પાદેન પિવતીતિ પાદપો. એવં કચ્છપો, તતિયાતપ્પુરિસો.

રુહ જનને, સિરસ્મિં રુહતીતિ સિરોરુહો, ગુહાયં સયતીતિ ગુહાસયં ચિત્તં. એવં કુચ્છિસયા વાતા. **ઠા** ગતિનિવત્તિમ્હિ, પબ્બતે અટ્ઠાસિ, તિટ્ઠતિ, ઠસ્સતીતિ વા પબ્બતટ્ઠો પુરિસો, પબ્બતટ્ઠા નદી, પબ્બતટ્ઠં ઓસધં. એવં થલટ્ઠં, જલટ્ઠં, સત્તમીતપ્પુરિસો.

૫૬૯. ગહસ્સુપધસ્સે વા.

ગહઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **ઉપધસ્સ એ**ત્તં હોતિ વા, **ઉપધા**તિ અન્તક્ખરતો પુબ્બક્ખરસ્સ પરસમઞ્ઞા, ગય્હતીતિ ગેહં, ગહં વા.

ણ્વુપ્પચ્ચયે રથં કરોતીતિ અત્થે ણ્વુપ્પચ્ચયો, સો ચ ''અઞ્ઞે કિત''તિ **કિત**સઞ્ઞત્તા ''કત્તરિ કિત''તિ કત્તરિયેવ ભવતિ, તતો કારિતબ્યપદેસ **ણ**લોપવુદ્ધિયો.

૫૭૦. અનકા યુણ્વૂનં.

યુણ્વુઇચ્ચેતેસં પચ્ચયાનં **અન અક**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તીતિ **અકા**દેસો. સેસં કુમ્ભકારસદ્દસમં, રથકારકો. તથા અન્નં દદાતીતિ અન્નદાયકો, ''આકારન્તાનમાયો''તિ **આયા**દેસો, ''ઇત્થિયમતો આપચ્ચયો''તિ **આ**પચ્ચયો, ''તેસુ વુદ્ધી''તિઆદિના **અ**કારસ્સ **ઇ**કારો, અન્નદાયિકા કઞ્ઞા, અન્નદાયકં કુલં. લોકં નેતીતિ લોકનાયકો, વિનેતિ સત્તેતિ વિનાયકો, ''તે આવાયા કારિતે''તિ **આયા**દેસો.

અકમ્મૂપપદે કરોતીતિ કારકો, કારિકા, કારકં. દદાતીતિ દાયકો, દાયિકા, દાયકં. નેતીતિ નાયકો, નાયિકા, નાયકં. ભગવતો ઓવાદાનુસાસનિં અસુણિ, સુણાતિ, સુણિસ્સતીતિ વા સાવકો, સાવિકા, **આવા**દેસો. લુનાતીતિ લાવકો. **પુ** પવને, પુનાતીતિ પાવકો, ભવતીતિ ભાવકો, ઉપાસતીતિ ઉપાસકો, ઉપાસિકા. ગણ્હાતીતિ ગાહકો.

પચતીતિ પાચકો. અયજિ, યજતિ, યજિસ્સતીતિ વા યાજકો. એત્થ હિ ''કગા ચજાન''ન્તિ **ચજાનં કગત્તે** સમ્પત્તે –

૫૭૧. ન કગત્તં ચજા ણ્વુમ્હિ.

ધાત્વન્તભૂતા **ચ**કાર**જ**કારા **ક**કાર **ગ**કારત્તં નાપજ્જન્તે **ણ્વુ**પ્પચ્ચયે પરેતિ પટિસિદ્ધત્તા ન ભવતિ.

જન જનને, જનેતીતિ જનકો, જનિકા, ''ઘટાદીનં વા''તિ એત્થ **વા**ગ્ગહણેન વુદ્ધિ ન હોતિ. એવં ખનતીતિ ખનકો, સમેતીતિ સમકો, ગમેતીતિ ગમકો, દમેતીતિ દમકો, અહનિ, હન્તિ, હનિસ્સતીતિ વા વધકો, ''વધો વા સબ્બત્થા''તિ **હનસ્સ વધા**દેસો, હન્તીતિ ઘાતકો, ''હનસ્સ ઘાતો''તિ **ણ્વુમ્હિ ઘાતા**દેસો, ગાવો હનતીતિ ગોઘાતકો, રુન્ધતીતિ રુન્ધકો, નિગ્ગહીતાગમો, સંયોગન્તત્તા ન વુદ્ધિ હોતિ. એવં ભુઞ્જતીતિ ભુઞ્જકો, કિણાતીતિ કાયકો, પાલેતીતિ પાલકો, પૂજેતીતિ પૂજકો.

૫૭૨. નુદાદીહિ યુણ્વૂનમનાનનાકાનનકા સકારિતેહિ ચ.

નુદાદીહિ ધાતૂહિ, સકારિતેહિ ચ ધાતૂહિ પરેસં **યુણ્વુ**પ્પચ્ચયાનં યથાક્કમં **અન આનન અક આનનક**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ.

એત્થ હિ –

> સકારિતેહિ યુણ્વૂનં, કારિયસ્સ વિધાનતો;
> કિચ્ચકિત્થમ્ભવો ધાતુ-પ્પચ્ચયેહિપિ વેદિયો.

નુદ ખેપે **પ**પુબ્બો, પનુદિ, પનુદતિ, પનુદિસ્સતીતિ વા અત્થે **ણ્વુ**પ્પચ્ચયો, તસ્સિમિના **અકા**દેસો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના નુદિસ્સ દીઘો, પનૂદકો.

સૂદ પગ્ઘરણે, સૂદતીતિ સૂદકો. **ઞા** અવબોધને, અઞ્ઞાસિ, જાનાતિ, જાનિસ્સતીતિ વા અત્થે **ણ્વુ**પ્પચ્ચયો, તસ્સાનેન **આનનકા**દેસો, ‘‘ઞાસ્સ જાજંના’’તિ **જા**દેસો, સરલોપાદિ, જાનનકો.

સકારિતેહિ પન **આણ** પેસને, આણાપેસિ, આણાપેતિ, આણાપેસ્સતીતિ વા અત્થે ‘‘સબ્બતો ણ્વુત્વાવી વા’’તિ **ણ્વુ**પ્પચ્ચયો, તસ્સિમિના **અકા**દેસો, સરલોપાદિ, આણાપકો, સઞ્ઞાપેતીતિ સઞ્ઞાપકો, સઞ્ઞાનનકો, એત્થ **આનનકા**દેસો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના કારિતલોપો. તથા દાપેતીતિ દાપકો, ‘‘અનકા યુણ્વૂન’’ન્તિ **અકા**દેસો, પતિટ્ઠાપેતીતિ પતિટ્ઠાપકો, નિબ્બાનં સમ્પાપેતીતિ નિબ્બાનસમ્પાપકો, કારાપેતીતિ કારાપકો, કારાપિકા ઇચ્ચાદિ.

તુપ્પચ્ચયે અકાસિ, કરોતિ, કરિસ્સતીતિ વા અત્થે ‘‘સબ્બતો ણ્વુત્વાવી વા’’તિ **તુ**પ્પચ્ચયો, સો ચ **કિત**સઞ્ઞત્તા ણ્વુપ્પચ્ચયો વિય સબ્બત્થ કત્તરિયેવ ભવતિ.

‘‘અન્તસ્સા’’તિ વત્તતે.

૫૭૩. કરસ્સ ચ તત્તં તુસ્મિં.

કરઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ અન્તસ્સ **ર**કારસ્સ **ત**કારત્તં હોતિ **તુ**પ્પચ્ચયે પરે. **ચ**સદ્દેન ભરાદીનઞ્ચ, તતો નામમિવ કતે **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ, ‘‘સત્થુપિતાદીનમા સિસ્મિં સિલોપો ચા’’તિ **આ**ત્તં, **સિ**લોપો, તસ્સ કત્તા તક્કત્તા, છટ્ઠીસમાસો. તથા ભરતીતિ ભત્તા.

હર હરણે, હરતીતિ હત્તા, ભિન્દતીતિ ભેત્તા, ભેદિતા વા, છિન્દતીતિ છેત્તા, દદાતીતિ દાતા, ભોજનસ્સ દાભા ભોજનદાતા, સન્દહતીતિ સન્ધાતા, અવચિ, વચતિ , વક્ખતીતિ વા વત્તા, ‘‘ભુજાદીનમન્તો નો દ્વિ ચા’’તિ ધાત્વન્તલોપો, દ્વિત્તઞ્ચ, ભુઞ્જતીતિ ભોત્તા, અબુજ્ઝિ, બુજ્ઝતિ, બુજ્ઝિસ્સતીતિ વા બુજ્ઝિતા, **યકારિ**કારાગમા, જાનાતીતિ ઞાતા, જિનાતીતિ જેતા, સુણાતીતિ સોતા, ગણ્હાતીતિ ગહેતા, ભવતીતિ ભવિતા, સરતીતિ સરિતા, ગચ્છતીતિ ગન્તા. ‘‘ગમ ખન હનાદીનં તું તબ્બાદીસુ ન’’ઇતિ ધાત્વન્તસ્સ નત્તં. એવં ખનતીતિ ખન્તા, હનતીતિ હન્તા, મઞ્ઞતીતિ મન્તા, પાલેતીતિ પાલેતા, પાલયિતા.

કારિતે ભાવેતીતિ ભાવેતા, ભાવયિતા. એવં સારેતા, સારયિતા, દાપેતા, દાપયિતા, હાપેતા, હાપયિતા, નિરોધેતા, નિરોધયિતા, બોધેતા, બોધયિતા, ઞાપેતા, ઞાપયિતા, સાવેતા, સાવયિતા, ગાહેભા, ગાહયિતા, કારેતા, કારયિતા, કારાપેતા, કારાપયિતા ઇચ્ચાદિ.

આવીપચ્ચયે દિસ પેક્ખને, ભયં અપસ્સિ, પસ્સતિ, પસ્સિસ્સતીતિ વા અત્થે **આવી**પચ્ચયો, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના **દિસસ્સ દસ્સા**દેસો, ભયદસ્સાવી, ભયદસ્સાવિનો ઇચ્ચાદિ દણ્ડીવ નેય્યં. **ઇત્થિયં** ભયદસ્સાવિની. **નપુંસકે** ભયદસ્સાવિ ચિત્તં.

સાસ અનુસિટ્ઠિમ્હિ, સદેવકં લોકં દિટ્ઠધમ્મિકાદિવસેન સાસતીતિ અત્થે –

૫૭૪. સાસાદીહિ રત્થુ.

સાસઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ **રત્થુ**પ્પચ્ચયો હોતિ.

''રમ્હિ રન્તો રાદિ નો''તિ **રા**દિલોપો, સરલોપાદિ, નામબ્યપદેસો, **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ, **આત્તં**, **સિ**લોપો. સત્થા, સત્થારો.

પા રક્ખણે, પુત્તં પાતીતિ અત્થે –

૫૭૫. પાદિતો રિતુ.

પાઇચ્ચેવમાદિતો ધાતુગ્ગણતો **રિતુ**પ્પચ્ચયો હોતિ, **રા**દિલોપો સરલોપાદિ. પિતા. **ધર** ધારણે, માતાપિતૂહિ ધરીયતીતિ ધીતા, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના **ઇ**કારસ્સ દીઘો.

માન પૂજાયં, ધમ્મેન પુત્તં માનેતીતિ અત્થે –

૫૭૬. માનાદીહિ રાતુ.

માન ભાસઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ **રાતુ**પ્પચ્ચયો હોતિ, **રા**દિલોપો, માતા. **ભાસ** વિયત્તિયં વાચાયં, પુબ્બે ભાસતીતિ ભાતા ઇચ્ચાદિ.

વિસ પવેસને **પ**પુબ્બો, પાવિસિ, પવિસતિ, પવિસિસ્સતીતિ વા અત્થે –

૫૭૭. વિસ રુજ પદાદિતો ણ.

વિસ રુજ પદઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ પરો **ણ**પ્પચ્ચયો હોતીતિ **ણ**પ્પચ્ચયો. સો ચ **કિત**સઞ્ઞત્તા કત્તરિ ભવતિ, કારિતબ્યપદેસ**ણ**લોપ વુદ્ધિયો, પવેસો.

તથા **રુજ** રોગે, અરુજિ, રુજતિ, રુજિસ્સતીતિ વા રોગો, ''કગાચજાન''ન્તિ **જ**કારસ્સ **ગ**કારો, ઉપ્પજ્જતીતિ ઉપ્પાદો. **ફુસ** ફુસને, અફુસિ, ફુસતિ, ફુસિસ્સતિ, ફુસન્તિ વા તેન સમ્પયુત્તાતિ ફસ્સો, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના **ફુસસ્સ ફસ્સો**, સંયોગન્તત્તા ન વુદ્ધિ. ભવતીતિ ભાવો. **ઉચ** સમવાયે, ઉચતીતિ ઓકો, **ચ**કારસ્સ **ક**કારો. **અય**

ગતિમ્હિ, અયિ, અયતિ, અયિસ્સતિ, અયતિ વા ઇતોતિ આયો. **બુધ** અવગમને, સમ્મા બુજ્ઝતીતિ સમ્બોધો, આહરતીતિ આહારો, ઉપહનતીતિ ઉપઘાતો, ‘‘હનસ્સ ઘાતો’’તિ **ઘાતા**દેસો.

રઞ્જ રાગે, રઞ્જતીતિ અત્થે **ણ**પ્પચ્ચયો.

૫૭૮. નિગ્ગહીત સંયોગાદિ નો.

સંયોગસ્મિં આદિભૂતો **ન**કારો નિગ્ગહીતમાપજ્જતે. નિગ્ગહીતસ્સ વગ્ગન્તત્તં, **જ**કારસ્સ ગત્તં, રઙ્ગો.

૫૭૯. ણમ્હિ રઞ્જસ્સ જો ભાવકરણેસુ.

રઞ્જઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ અન્તભૂતસ્સ **ઞ્જ**સ્સ **જ**કારાદેસો હોતિ ભાવકરણઇચ્ચેતેસ્વત્થેસુ વિહિતે **ણ**કારવતિપ્પચ્ચયે પરે.

એત્થ હિ –

ણમ્હિ રઞ્જસ્સ કરણે, જાદેસસ્સ વિધાનતો;
અકત્તરિપિ વિઞ્ઞેય્યો, કારકે ણસ્સ સમ્ભવોતિ.

રઞ્જન્તિ અનેનાતિ રાગો, રઞ્ઞીયતિ અનેનાતિ વા રાગો, સયં રજ્જતીતિપિ રાગો. ‘‘**ણમ્હિ રઞ્જસ્સ જો**’’તિ યોગવિભાગેન **જ**કારો. પજ્જતે અનેનાતિ પાદો, પતુજ્જતે અનેનાતિ પતોદો, જરીયતિ અનેનાતિ જારો. એવં દારો. તથા **કમ્માદીસુ**, ભુજ્જતીતિ ભોગો. એવં ભાગો, ભારો, લબ્ભતીતિ લાભો, વોહરીયતીતિ વોહારો, દીયતીતિ દાયો, વિહઞ્ઞતિ એતસ્માતિ વિઘાતો, વિહરન્તિ એત્થાતિ વિહારો, આરમન્તિ એતસ્મિન્તિ આરામો. એવં પપાતો ઇચ્ચાદિ.

‘‘ણ’’ઇતિ વત્તતે.

૫૮૦. ભાવે ચ.

ભાવત્થે ભાવાભિધેય્યે ધાતૂહિ **ણ**પ્પચ્ચયો હોતિ. ભૂયતે, ભવનં વા ભાવો, પચ્ચતે, પચનં વા પાકો, ‘‘કગા ચજાન’’ન્તિ **કા**દેસો.

સિચ પગ્ઘરણે, સેચનં સેકો. **સુચ** સોકે, સોચનં સોકો. **ચજ** હાનિમ્હિ, અચજ્જિત્થ, ચજ્જતે, ચજ્જિસ્સતે, ચજનં વા ચાગો. **યજ** દેવપૂજાસઙ્ગતિકરણદાનેસુ, ઇજ્જિત્થ, ઇજ્જતે, ઇજ્જિસ્સતે, યજનં વા યાગો, યુઞ્જનં યોગો. **ભજ** સેવાયં, અભજ્જિત્થ, ભજ્જતે, ભજ્જિસ્સતે, ભજનં વા ભાગો, અરજ્જિત્થ, રજ્જતે, રજ્જિસ્સતે, રજનં વા રાગો, **જ**સ્સ **ગ**કારો.

દહ ભસ્મીકરણે, પરિડય્હિત્થ, પરિડય્હતિ, પરિડય્હિસ્સતિ, પરિડય્હનં વાતિ અત્થે **ણ**પ્પચ્ચયો.

‘‘ણમ્હિ, વા’’તિ ચ વત્તતે.

૫૮૧. દહસ્સ દો ળં.

દહઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **દ**કારો **ળ**ત્તમાપજ્જતે **ણ**પ્પચ્ચયે પરે વા. પરિળાહો, પરિદાહો. **ભન્જ** અવમદ્દને, ભઞ્જનં ભઙ્ગો. **સન્જ** સઙ્ગે, સઞ્જનં સઙ્ગો, નસ્સ નિગ્ગહીતં.

પચ્ચયેહિ સઙ્ખમ્મ કરીયતિ, સઙ્ખરીયતિ તેન વાતિ અત્થે **વિસરુજપદા**દિના, સઙ્ખરણન્તિ અત્થે ‘‘ભાવે ચા’’તિ વા **ણ**પ્પચ્ચયો.

‘‘ણમ્હી’’તિ વત્તતે.

૫૮૨. પુરસમુપપરીહિ કરોતિસ્સ ખખરા વા તપ્પચ્ચયેસુ ચ.

પુર સં ઉપ પરિઇચ્ચેતેહિ પરસ્સ **કરોતિ**સ્સ ધાતુસ્સ **ખ ખર**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ વા **ત**પ્પચ્ચયે, **ણ**પ્પચ્ચયે ચ પરે. ‘‘તપ્પચ્ચયેસૂ’’તિ બહુવચનનિદ્દેસેન **તું ત્વાદી**સુપિ. ધાત્વાદેસસ્સાપિ ઠાનોપચારેન ધાતુવોહારતો ‘‘અસંયોગન્તસ્સ વુદ્ધિ કારિતે’’તિ વુદ્ધિ, સઙ્ખારો. એવં પરિક્ખારો, પુરેક્ખારો.

વાતિ કિં? ઉપકારો.

લુભ ગિદ્ધિમ્હિ, લુબ્ભન્તિ તેન, સયં વા લુબ્ભતિ, લુબ્ભનમત્તમેવ વા તન્તિ લોભો. **દુસ** અપ્પીતિમ્હિ, દુસ્સન્તિ તેન, સયં વા દુસ્સતિ, દુસ્સનમત્તમેવ વા તન્તિ દોસો. **મુહ** વેચિત્તે, મુય્હન્તિ તેન, સયં વા મુય્હતિ, મુય્હનમત્તમેવ વા તન્તિ મોહો ઇચ્ચાદિ કત્તુકરણભાવેસુ યથારહં યોજેતબ્બં.

ગહ ઉપાદાને, ગય્હતીતિ અત્થે **વિસરુજપદા**દિના કમ્મનિ **ણ**પ્પચ્ચયો.

૫૮૩. ગહસ્સ ઘર ણે વા.

ગહઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **ઘરા**દેસો હોતિ વા **ણ**પ્પચ્ચયે પરે, સરલોપાદિ, ઘરં, ઘરાનિ.

વાતિ કિં? ગણ્હાતિ, ગહણં વા ગાહો.

સમ્ભવતીતિ અત્થે –

૫૮૪. ક્વિ ચ.

સબ્બધાતૂહિ ક્વિપચ્ચયો હોતિ, સો ચ **કિત**સઞ્ઞત્તા કત્તરિ ભવતિ.

૫૮૫. ક્વિલોપો ચ.

ક્વિનો સબ્બસ્સ લોપો હોતિ. કિતન્તત્તા નામમિવ કત્વા **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ, **સિ**લોપો, સમ્ભૂ. એવં વિભવતીતિ વિભૂ, અભિભૂ, સયમ્ભૂ.

તથા **ધૂ** કમ્પને, સન્ધુનાતીતિ સન્ધૂ. **ભા** દિત્તિમ્હિ, વિભાતીતિ વિભા, પભાતીતિ પભા, સહ, સઙ્ગમ્મ વા ભન્તિ, ભાસન્તિ વા એત્થાતિ સભા, **સહસ્સ સા**દેસો, નિગ્ગહીતલોપો ચ.

ભુજેન ગચ્છતીતિ અત્થે **ક્વિ**પ્પચ્ચયો.

૫૮૬. ધાત્વન્તસ્સ લોપો ક્વિમ્હિ.

ધાત્વન્તસ્સ બ્યઞ્જનસ્સ લોપો હોતિ **ક્વિ**પ્પચ્ચયે પરે. ક્વિલોપો, ભુજગો. એવં ઉરસા ગચ્છતીતિ ઉરગો, તુરં સીઘં તુરિતતુરિતો ગચ્છતીતિ તુરગો, ખે ગચ્છતીતિ ખગો, વિહાયસે ગચ્છતીતિ વિહગો, વિહાદેસો, ન ગચ્છતીતિ અગો, નગો.

ખનુ અવધારણે **સં**પુબ્બો, સઙ્ખનિ, સઙ્ખનતિ, સઙ્ખનિસ્સતીતિ વા સઙ્ખો. **રમુ** કીળાયં, કુઞ્જે રમતીતિ કુઞ્જરો. **જન** જનને, કમ્મતો જાતોતિ અત્થે **ક્વિ**પ્પચ્ચયો, ધાત્વન્તસ્સ લોપાદિ પુરિમસમં, પઞ્ચમીતપ્પુરિસોવ વિસેસો. કમ્મજો વિપાકો, કમ્મજા પટિસન્ધિ, કમ્મજં રૂપં . એવં ચિત્તજં, ઉતુજં, આહારજં, અત્તજો પુત્તો. વારિમ્હિ જાતો વારિજો. એવં થલજો, પઙ્કજં, જલજં, અણ્ડજં, સિરજં, સત્તમીસમાસો. દ્વિક્ખત્તું જાતો દ્વિજો, પચ્છા જાતો અનુજો ઇચ્ચાદિ.

વિદ ઞાણે, લોકં અવેદીતિ અત્થે **ક્વિ**પ્પચ્ચયો.

‘‘ક્વિમ્હી’’તિ વત્તતે.

૫૮૭. વિદન્તે ઊ.

વિદધાતુનો અન્તે **ઊ**કારાગમો હોતિ **ક્વિમ્હિ**, ક્વિલોપો. લોકવિદૂ.

દિસ પેક્ખણે, ઇમમિવ નં અપસ્સિ, પસ્સતિ, પસ્સિસ્સતીતિ, અયમિવ દિસ્સતીતિ વા અત્થે **ક્વિ**પ્પચ્ચયો.

‘‘ધાત્વન્તસ્સ લોપો ક્વિમ્હી’’તિ ધાત્વન્તલોપે સમ્પત્તે –

૫૮૮. ઇયતમકિએસાનમન્તસ્સરો દીઘં ક્વચિ દિસસ્સ ગુણં દો રં સક્ખી ચ.

ઇમ ય ત અમ્હ કિં એત સમાનઇચ્ચેતેસં સબ્બનામાનં ઉપમાનુપપદભાવેન **દિસ**સ્સ ધાતુસ્સ ગુણભૂતાનં અન્તો સરો **દીઘ**માપજ્જતે, **દિસ**ઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ અન્તસ્સ **સ ક્ખ ઈ**ઇચ્ચેતે આદેસા ચ હોન્તિ. **દિસ**સ્સ **દ**કારો **ર**કારમાપજ્જતેતિ ક્વિમ્હિ ધાત્વન્તસ્સ **સ**સદ્દાદેસં કત્વા ક્વિલોપાદિમ્હિ ચ કતે ઇઇતિ નિપાતનેન **ઇમ**સદ્દ**સ્સિ**કારે, તસ્સિમિના દીઘે ચ કતે **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ.

ઈદિસો પુરિસો, ઈદિસા કઞ્ઞા, ઈદિસી વા, ઈદિસં ચિત્તં. તથા યમિવ નં પસ્સતિ, યો વિય દિસ્સતીતિ વા યાદિસો, યાદિસા, યાદિસી, યાદિસં. તમિવ નં પસ્સતિ, સો વિય દિસ્સતીતિ વા તાદિસો, તાદિસા, તાદિસી, તાદિસં. મમિવ નં પસ્સતિ, અહં વિય સો દિસ્સતીતિ વા માદિસો, માદિસા, માદિસી, માદિસં, **મ**ઇતિ નિપાતનેન **અમ્હ**સદ્દસ્સ **મ**સદ્દાદેસો. કિમિવ નં પસ્સતિ, કો વિય દિસ્સતીતિ વા કીદિસો, કીદિસા, કીદિસી, કીદિસં. એતમિવ નં પસ્સતિ, એસો વિય દિસ્સતીતિ વા એદિસો, એતાદિસો વા, એદિસા, એદિસી, એદિસં, **એ**ઇતિ નિપાતનેન

એતસદ્દસ્સ એકારો. સમાનં કત્વા નં પસ્સતિ, સમાનો વિય દિસ્સતીતિ સાદિસો, સદિસો, **સ**ઇતિ નિપાતનેન **સમાનસ્સ સા**દેસો, તદન્તસ્સ વા દીઘો, સાદિસા, સાદિસી, સદિસા, સદિસી, સાદિસં, સદિસં.

દકારસ્સ **ર**કારાદેસે પન ઈરિસો, યારિસો, તારિસો, મારિસો, કીરિસો, એરિસો, સારિસો, સરિસો. **ક્ખા**દેસે ઈદિક્ખો, યાદિક્ખો, તાદિક્ખો, માદિક્ખો, કીદિક્ખો, એદિક્ખો, સાદિક્ખો, સદિક્ખો. **ર**કારાદેસે સારિક્ખો, સરિક્ખો, ઈકારાદેસે ઈદી, યાદી, તાદી, માદી, કીદી, એદી, સાદી.

ચસદ્દેન **તુમ્હા**દિઉપપદેપિ તુમ્હે વિય દિસ્સતીતિ તુમ્હાદિસો, તુમ્હાદિસી, ખન્ધા વિય દિસ્સન્તીતિ ખન્ધાદિસા ઇચ્ચાદિ.

ધર ધારણે, અપાયેસ્વપતમાને અધિગતમગ્ગાદિકે સત્તે ધારેતિ, ધરન્તિ તેનાતિ વા, સલક્ખણં ધારેતિ વા, પચ્ચયેહિ ધરીયતિ વાતિ અત્થે –

૫૮૯. ધરાદીહિ રમ્મો.

ધરઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ **રમ્મ**પ્પચ્ચયો હોતિ.

સો ચ –

કમ્મગ્ગહણભો ભાવ- કમ્મેસૂતેત્થ વેદિયો;
અકત્તરિપિ હોતીતિ, કારકે રમ્મપ્પચ્ચયો.

રાદિલોપો, ધમ્મો, એવં કરીયતીતિ કમ્મં. **વર** વરણે, વમ્મં.

સંસ પસંસને **પ**પુબ્બો, પિયઇચ્ચુપપદં, પિયં પસંસિતું સીલં યસ્સાતિ વા પિયં પસંસનસીલો, પિયં પસંસનધમ્મો, પિયં પસંસને સાધુકારીતિ વા અત્થે –

૫૯૦. તસ્સીલાદીસુ ણીત્વાવી ચ.

સીલં પકતિ, તસ્સીલ તદ્ધમ્મ તસ્સાધુકારીસ્વત્થેસુ ગમ્યમાનેસુ સબ્બધાતૂહિ **ણી તુ આવી**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તીતિ કત્તરિ **ણી**પચ્ચયો, સંયોગન્તત્તાન વુદ્ધિ. સેસં નેય્યં.

પિયપસંસી રાજા. અથ વા પિયં પસંસિ, પસંસતિ, પસંસિસ્સતિ વા સીલેન વા ધમ્મેન વા સાધુ વાતિ પિયપસંસી, પિયપસંસિની, પિયપસંસિ કુલં. બ્રહ્મં ચરિતું સીલં યસ્સાતિ વા બ્રહ્મં ચરતિ સીલેન, ધમ્મેન, સાધુ વાતિ બ્રહ્મચારી, બ્રહ્મચારિની, બ્રહ્મચારિ. એવં સચ્ચવાદી, ધમ્મવાદી, સીઘયાયી, પાપકારી, માલાકારી ઇચ્ચાદિ.

ચસદ્દેન અત્તમાનેપિ **ણી**, પણ્ડિતં અત્તાનં મઞ્ઞતીતિ પણ્ડિતમાની બાલો, બહુસ્સુતમાની ઇચ્ચાદિ.

વતુ વત્તને **પ**પુબ્બો, પસય્હ પવત્તિતું સીલં યસ્સાતિ અત્થે ઇમિના **તુ**પ્પચ્ચયો, પસય્હપવત્તા. અથ વા **વચ** વિયત્તિયં વાચાયં, પસય્હ પવત્તિતું સીલમસ્સાતિ પસય્હપવત્તા, પસય્હપવત્તારો, ભુજાદિત્તા ધાત્વન્તલોપદ્વિત્તાનિ,

સેસં કત્તુસમં.

ભયં પસ્સિતું સીલં યસ્સાતિ વા ભયં દસ્સનસીલો, ભયં દસ્સનધમ્મો, ભયં દસ્સને સાધુકારીતિ વા ભયદસ્સાવી, ભયદસ્સાવિની, ભયદસ્સાવિ ચિત્તં. એવં આદીનવદસ્સાવી.

''તસ્સીલાદીસૂ''તિ અધિકારો.

૫૯૧. સદ્દ કુ ધ ચ લ મ ણ્ડ ત્થ રુચાદીહિ યુ.

સદ્દ કુ ધ ચ લ મણ્ડત્થેહિ ધાતૂહિ, **રુચાદીહિ** ચ **યુ**પ્પચ્ચયો હોતિ તસ્સીલાદીસ્વત્થેસુ.

ઘુસ સદ્દે, ઘોસિતું સીલં અસ્સાતિ વા ઘોસનસીલોતિ વા અઘોસયિ, ઘોસયતિ, ઘોસયિસ્સતિ સીલેન, ધમ્મેન, સાધુ વાતિ અત્થે ઇમિના **યુ**પ્પચ્ચયો, તસ્સ ''અનકા યુણ્વૂન''ન્તિ **અના**દેસો, ''અઞ્ઞેસુ ચા''તિ વુદ્ધિ, સો ઘોસનો, સા ઘોસના. **ભાસ** વિયત્તિયં વાચાયં, ભાસિતું સીલમસ્સાતિ વા ભાસનસીલો, ભાસનધમ્મો, ભાસને સાધુકારીતિ વા ભાસનો.

કુધ કોપે, કુજ્ઝિતું સીલમસ્સાતિ વા કુજ્ઝનસીલોતિ વા કોધનો, કોધના, કોધનં.

રુસ રોસે, રોસિતું સીલમસ્સાતિ વા રોસનસીલોતિ વા રોસનો.

ચલ કમ્પને, ચલિતું સીલં યસ્સાતિ વા ચલતિ સીલેનાતિ વા ચલનો. **કપિ**ચલને, કમ્પિતું સીલં યસ્સાતિ વા અકમ્પિ, કમ્પતિ, કમ્પિસ્સતિ સીલેનાતિ વા કમ્પનો, **ઇ**કારાનુબન્ધિધાતુસરતો ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના, ''નિગ્ગહીતઞ્ચા''તિ વા નિગ્ગહીતાગમો. **ફદિ** કિઞ્ચિચલને, ફન્દિતું સીલં યસ્સાતિ વા ફન્દતિ સીલેનાતિ વા ફન્દનો.

મડિ ભૂસાયં, મણ્ડયિતું સીલં યસ્સાતિ વા મણ્ડયતિ સીલેનાતિ વા મણ્ડનો. **ભૂસ** અલઙ્કારે, ભૂસનસીલોતિ વા અભૂસયિ, ભૂસયતિ, ભૂયયિસ્સતિ સીલેનાતિ વા ભૂસનો, ભૂસના, ભૂસનં.

રુચ દિત્તિમ્હિ, અરુચ્ચિ, રુચ્ચતિ, રુચ્ચિસ્સતિ સીલેનાતિ વા રોચનો. **જુત** દિત્તિમ્હિ, અજોતિ, જોતતિ, જોતિસ્સતિ સીલેનાતિ વા જોતનો. **વડ્ઢ** વડ્ઢને, વડ્ઢિતું સીલમસ્સાતિ વડ્ઢનો ઇચ્ચાદિ.

૫૯૨. પારાદિગમિમ્હા રૂ.

પારાદિઉપપદેહિ પરસ્મા **ગમિ**ઇચ્ચેતસ્મા ધાતુમ્હા પરો **રૂ**પચ્ચયો હોતિ તસ્સીલાદીસ્વત્થેસુ કત્તરિયેવ. પારો આદિ યેસં તે પારાદયો, પારાદીહિ ગમિ **પારાદિગમિ**. **રા**દિલોપો, ભવપારં ગન્તું સીલં યસ્સાતિ વા ભવપારં ગમનસીલો, ભવપારં ગમનધમ્મો, ભવપારં ગમને સાધુકારીતિ વા ભવપારગૂ, ભવપારગુનો. અન્તં ગમનસીલો અન્તગૂ. એવં વેદગૂ, અદ્ધગૂ.

''રૂ''તિ વત્તતે.

૫૯૩. ભિક્ખાદિતો ચ.

ભિક્ખઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ **રૂ**પચ્ચયો હોતિ તસ્સીલાદીસ્વત્થેસુ. **ભિક્ખ** યાચને, ભિક્ખિતું સીલં યસ્સાતિ વા અભિક્ખિ, ભિક્ખતિ, ભિક્ખિસ્સતિ સીલેનાતિ વા ભિક્ખનધમ્મોતિ વા ભિક્ખને સાધુકારીતિ વા ભિક્ખુ, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના રસ્સત્તં. **ઇક્ખ** દસ્સનઙ્કેસુ, સંસારે ભયં ઇક્ખતીતિપિ ભિક્ખુ, વિજાનિતું સીલં યસ્સ, વિજાનનસીલોતિ વા વિઞ્ઞૂ, સબ્બં જાનાતીતિ સબ્બઞ્ઞૂ. એવં મત્તઞ્ઞૂ, ધમ્મઞ્ઞૂ, અત્થઞ્ઞૂ, કાલઞ્ઞૂ, કતઞ્ઞૂ ઇચ્ચાદયો.

૫૯૪. હનત્યાદીનં ણુકો.

હનત્યાદીનં ધાતૂનમન્તે **ણુક**પ્પચ્ચયો હોતિ તસ્સીલાદીસ્વત્થેસુ કત્તરિ, અન્તાપેક્ખાયં છટ્ઠી, **ણ**કારો વુદ્ધત્થો. આહનનસીલો આઘાતુકો, ઘાતાદેસો, સરલોપાદિ, કરણસીલો કારુકો સિપ્પિ. **ભી** ભયે, ભાયનસીલો ભીરુકો, **ર**કારાગમો. **અવ** રક્ખણે, આવુકો પિતા.

૫૯૫. સંહનઞ્ઞાય વા રો ઘો.

સંપુબ્બાય **હન**ઇચ્ચેતાય ધાતુયા, અઞ્ઞાય ચ ધાતુયા પરો **ર**પ્પચ્ચયો હોતિ, **હનસ્સ ઘો** ચ. **વા**ગ્ગહણં સમ્પિણ્ડનત્થં, વિકપ્પનત્થં વા, તેન સઙ્ઘાતોતિપિ સિદ્ધં હોતિ.

હનસ્સેવાયં ઘો હોતિ, અભિધાનાનુરૂપતો;
અસંપુબ્બા ચ રો તેન, પટિઘોતિપિ સિજ્ઝતિ.

હન હિંસાગતીસુ **સં** પુબ્બો, સંહનતિ સમગ્ગં કમ્મં સમુપગચ્છતિ, સમ્મદેવ કિલેસદરથે હનતીતિ વા સઙ્ઘો, **રા**દિલોપો , સમન્તતો નગરસ્સ બાહિયે ખઞ્ઞતીતિ પરિખા, ઇત્થિયં **આ**પચ્ચયો, અન્તં કરોતીતિ અન્તકો મચ્ચુ.

''ભાવકમ્મેસૂ''તિ વત્તતે.

૫૯૬. નન્દાદીહિ યુ.

નન્દઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ પરો **યુ**પ્પચ્ચયો હોતિ ભાવકમ્મેસુ. ''અનકા યુણ્વૂન''ન્તિ **યુ**પ્પચ્ચયસ્સ **અના**દેસો, **નન્દ** સમિદ્ધિમ્હિ, **નન્દ** નન્દને વા. **ભાવે** – નન્દીયતે નન્દનં. **કમ્મે** – અનન્દીયિત્થ, નન્દીયતિ, નન્દીયિસ્સતિ, નન્દિતબ્બન્તિ વા નન્દનં વનં, ગય્હતિ, ગહણીયં વા ગહણં, ગણ્હનં વા, ચરિતબ્બં ચરણં, ભૂયતે ભવનં, હૂયતે હવનં. રુન્ધિતબ્બં રુન્ધનં, રોધનં વા, ભુઞ્જિતબ્બં ભુઞ્જનં, ભોજનં વા. બુજ્ઝિતબ્બં બુજ્ઝનં, બોધનં વા. સૂયતિ, સુતિ વા સવણં, પાપીયતીતિ પાપુણનં, પાપનં વા, પાલીયતીતિ પાલનં ઇચ્ચાદિ.

''યૂ''તિ વત્તતે.

૫૯૭. કત્તુકરણપદેસેસુ ચ.

કત્તુકરણપદેસઇચ્ચેતેસ્વત્થેસુ ચ સબ્બધાતૂહિ **યુ**પ્પચ્ચયો હોતિ. એત્થ ચ **પદેસો**તિ અધિકરણકારકં વુચ્ચતિ. **કત્તરિ** તાવ – રજં હરતીતિ રજોહરણં તોયં. આરમણં વિજાનાતીતિ વિઞ્ઞાણં, વિજાનનં વા, **આનનજાદેસા**. **ધા** ગન્ધોપાદાને, ધાયતીતિ ઘાનં, **ઝે** ચિન્તાયં, ઝાયતીતિ ઝાનં, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના **આ**ત્તં.

કરણે – **કર** કરણે, કરોતિ તેનાતિ કરણં, યથાસરૂપં સદ્દા બ્યાકરીયન્તિ એતેનાતિ બ્યાકરણં. **પૂર** પૂરણે, પૂરયતિ તેનાતિ પૂરણં. દીયતિ અનેનાતિ દાનં, પમીયતિ અનેનાતિ પમાનં, વુચ્ચતિ અનેનાતિ વચનં, પનુદતિ, પનુજ્જતે અનેનાતિ વા પનૂદનો. **સૂદ** પગ્ઘરણે, સૂદતિ, સુજ્જતે અનેનાતિ વા સૂદનો, સુણાતિ, સૂયતિ એતેનાતિ વા સવણં. **લૂ** છેદને, લુનાતિ, લૂયતિ અનેનાતિ વા લવનં, લવણં, લોણં વા. નયતિ, નીયતિ એતેનાતિ વા નયનં. **પૂ** પવને, પુનાતિ, પૂયતે અનેનાતિ વા પવનો, સમેતિ, સમીયતિ વા પાપં અનેનાતિ સમણો, સમણં વા. તથા ભાવેતિ, ભાવીયતિ એકાયાતિ વા ભાવના. એવં પાચનં, પાચાપનં ઇચ્ચાદિ.

અધિકરણે – **ઠા** ગતિનિવત્તિમ્હિ, તિટ્ઠતિ તસ્મિન્તિ ઠાનં. એવં સયનં, સેનં વા, આસનં, અધિકરીયતિ એત્થાતિ અધિકરણં.

ચસદ્દેન **સમ્પદાનાપાદાને**સુપિ – સમ્મા પકારેન દદાતિ અસ્સાતિ સમ્પદાનં, અપેચ્ચ એતસ્મા આદદાતીતિ અપાદાનં.

૫૯૮. સઞ્ઞાયં દાધાતો ઇ.

સઞ્ઞાયં ગમ્યમાનાયં **દાધા**ઇચ્ચેતેહિ ધાતૂહિ **ઇ**પ્પચ્ચયો હોતિ, ભાવકમ્માદિઅધિકારેવાયં, સરલોપાદિ. **દા** દાને **આ**પુબ્બો, આદીયતીતિઆદિ. એવં ઉપાદિ. **ધા** ધારણે , ઉદકં દધાતીતિ ઉદધિ, **તેસુ વુદ્ધિલોપા**દિના સઞ્ઞાયં **ઉદકસ્સ ઉદા**દેસો. જલં ધીયતે અસ્મિન્તિ જલધિ, વાલાનિ દધાતિ તસ્મિન્તિ વાલધિ, સન્ધીયતિ, સન્દધાતીતિ વા સન્ધિ, નિધીયતીતિ નિધિ. એવં વિધીયતિ, વિદધાતિ, વિધાનં વા વિધિ, સમ્મા, સમં વા ચિત્તં આદધાતીતિ સમાધિ.

૫૯૯. ઇત્થિયમતિયવો વા.

ઇત્થિયં અભિધેય્યાયં સબ્બધાતૂહિ **અ**કાર**તિયુ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ વા ભાવકમ્માદીસુ. **અ**પ્પચ્ચયે તાવ **જર** વયોહાનિમ્હિ, જીરતિ, જીરણન્તિ વા જરા, ‘‘ઇત્થિયમતો આપચ્ચયો’’તિ **આ**પચ્ચયો, પટિસમ્ભિજ્જતીતિ પટિસમ્ભિદા. પટિપજ્જતિ એતાયાતિ પટિપદા. એવં સમ્પદા, આપદા. ઉપાદીયતીતિ ઉપાદા. સઞ્જાનાતીતિ સઞ્ઞા, પજાનાતીતિ પઞ્ઞા. ઉપેક્ખતીતિ ઉપેક્ખા. ચિન્તનં ચિન્તા. પતિટ્ઠાનં પતિટ્ઠા. **સિક્ખ** વિજ્જોપાદાને, સિક્ખનં, સિક્ખીયતીતિ વા સિક્ખા. એવં ભિક્ખા. **ઝે** ચિન્તાયં, પરસમ્પત્તિં અભિમુખં ઝાયતીતિ અભિજ્ઝા, હિતેસિતં ઉપટ્ઠપેત્વા ઝાયતીતિ ઉપજ્ઝા, ઉપજ્ઝાયો, સમ્મા ઝાયતિ એત્થાતિ સજ્ઝા.

ઇસુ ઇચ્છાયં, એસનન્તિ અત્થે **અ**પ્પચ્ચયો, ‘‘ઇસુ યમૂનમન્તો ચ્છો વા’’તિ **ચ્છા**દેસો, ઇચ્છા. **પુચ્છ** પુચ્છને, પુચ્છનં પુચ્છા, તિકિચ્છનં તિકિચ્છા, ઘસિતુમિચ્છા જિઘચ્છા, તિતિક્ખા, બુભુક્ખા, પાતુમિચ્છા પિપાસા, મણ્ડૂકગતિયા **વા**ધિકારતો **વા**દેસાભાવો. બ્યાપિતુમિચ્છા વિચ્છા ઇચ્ચાદિ.

તિપ્પચ્ચયે સમ્ભવનં સમ્ભૂતિ. **વા**ધિકારતો **તિ**પ્પચ્ચયમ્હિ ન વુદ્ધિ, સવણં સુતિ, નયનં, નીયતિ **એ**તાયાતિ વા નીતિ. **મન** ઞાણે, મઞ્ઞતીતિ મતિ.

‘‘તે, નો, તિમ્હી’’તિ ચ વત્તતે.

૬૦૦. ગમખનહનરમાદીનમન્તો.

ગમ ખન હન રમઇચ્ચેવમાદીનં **મ**કાર**ન**કારન્તાનં ધાતૂનં અન્તો બ્યઞ્જનો **નો** હોતિ **ત**પ્પચ્ચયે, **તિમ્હિ** ચાતિ ધાત્વન્તલોપો. ગમનં, ગન્તબ્બાતિ વા ગતિ, ઉપહનનં ઉપહતિ, રમન્તિ તાય, રમણં વા રતિ. **તનુ** વિત્થારે, તનનં તતિ. **યમુ** ઉપરમે, નિયમનં નિયતિ. ‘‘રમતો, રમતી’’તિઆદીસુ પન અકારબ્યવહિતત્તા ન ધાત્વન્તલોપો, ભુઞ્જનં ભુત્તિ, યુઞ્જનં યુત્તિ, ‘‘ભુજાદીનમન્તો નો દ્વિ ચા’’તિ ધાત્વન્તલોપો, દ્વિત્તઞ્ચ. સમાપજ્જનં, સમાપજ્જતેતિ વા સમાપત્તિ, સમ્પત્તિ, ‘‘ગુપાદીનઞ્ચા’’તિ ધાત્વન્તલોપદ્વિત્તાનિ. ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **હા**દિતો **તિસ્સ નિ** હોતિ. હાનિ, જાનિ ઇચ્ચાદિ.

યુપ્પચ્ચયે **ચિત** સઞ્ચેતને, ચેતયતીતિ અત્થે **યુ**પ્પચ્ચયો, **અના**દેસવુદ્ધી, **આ**પચ્ચયો, ચેતના. **વિદ** અનુભવને , વેદયતીતિ વેદના. **દિસી** ઉચ્ચારણે, દેસીયતીતિ દેસના, ભાવીયતીતિ ભાવના ઇચ્ચાદિ.

‘‘ઇત્થિયં, વા’’તિ ચ વત્તતે.

૬૦૧. કરતો રિરિય.

કરધાતુતો ઇત્થિયમનિત્થિયં વા અભિધેય્યાયં **રિરિય**પ્પચ્ચયો હોતિ, **રા**દિલોપો. કત્તબ્બા કિરિયા. કરણીયં કિરિયં.

‘‘કત્તરી’’તિ વત્તતે.

૬૦૨. જિતો ઇન સબ્બત્થ.

જિઇચ્ચેતાય ધાતુયા પરો **ઇન**પ્પચ્ચયો હોતિ સબ્બકાલે કત્તરિ. **જિ** જયે, પાપકે અકુસલે ધમ્મે અજિનિ, જિનાતિ, જિનિસ્સતીતિ વા જિનો.

‘‘ઇના’’તિ વત્તતે.

૬૦૩. સુપતો ચ.

સુપઇચ્ચેતાય ધાતુયા ચ પરો **ઇન**પ્પચ્ચયો હોતિ. **સુપ** સયે, સુપતિ, સુપનન્તિ વા સુપિનો, સુપિનં.

સી સયે, ‘‘ઈસં’’ઇતિ ઉપપદં, ઈસં સીયતિ ભવતાતિ અત્થે –

૬૦૪. ઈસંદુસૂહિ ખ.

ઈસંદુસુઇચ્ચેતેહિ ઉપપદેહિ પરેહિ ધાતૂહિ **ખ**પ્પચ્ચયો હોતિ.

સો ચ –

૬૦૫. ભાવકમ્મેસુ કિચ્ચક્તક્ખત્થા.

ભાવકમ્મઇચ્ચેતેસ્વત્થેસુ **કિચ્ચક્તક્ખત્થ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તીતિ નિયમતો ભાવકમ્મેસ્વેવ હોતિ. ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિ **ક્ખ**કારાનુબન્ધસ્સ લોપો, વુદ્ધિ, **અયા**દેસદ્વિત્તાનિ, ઈસસ્સયો ભવતા, દુક્ખેન સીયતિ દુસ્સયો, સુખેન સીયતિ સુસ્સયો.

કમ્મે – ઈસં કરીયતીતિ ઈસક્કરં કમ્મં ભવતા. એવં દુક્ખેન કરીયતીતિ દુક્કરં હિતં ભવતા, સુકરં પાપં બાલેન, દુક્ખેન ભરીયતીતિ દુબ્ભરો મહિચ્છો. સુખેન ભરીયતીતિ સુભરો અપ્પિચ્છો. દુક્ખેન રક્ખિતબ્બન્તિ દુરક્ખં ચિત્તં. દુક્ખેન પસ્સિતબ્બોતિ દુદ્દસો ધમ્મો. સુખેન પસ્સિતબ્બન્તિ સુદસ્સં પરવજ્જં. દુક્ખેન અનુબુજ્ઝિતબ્બોતિ દુરનુબોધો ધમ્મો. સુખેન બુજ્ઝિતબ્બન્તિ સુબોધમિચ્ચાદિ.

બુધ અવગમને, સબ્બે સઙ્કતાસઙ્કતસમ્મુતિભેદે ધમ્મે અબુજ્ઝિ, બુજ્ઝતિ, બુજ્ઝિસ્સતીતિ વા અત્થે –

‘‘ત’’ઇતિ વત્તતે.

૬૦૬. બુધગમાદિત્થે કત્તરિ.

બુધગમુઇચ્ચેગમાદીહિ ધાતૂહિ તદત્થે ગમ્યમાને કત્તરિ **ત**પ્પચ્ચયો હોતિ સબ્બકાલે.

‘‘તસ્સા’’તિ વત્તતે.

૬૦૭. ધઢભહેહિ ધ ઢા ચ.

ધઢન્ત **ભહ**ન્તેહિ ધાતૂહિ પરસ્સ પચ્ચય**ત**કારસ્સ યથાક્કમં **ધ**કાર**ઢ**કારાદેસા હોન્તીતિ **ધભ**તો **ત**કારસ્સ **ધ**કારો, ‘‘હચતુત્થાન’’ન્તિ એત્થ **હ**કારગ્ગહણતો **હ**કારતોપિ ક્વચિ **ધ**ત્તં, અબ્યવધાને ચાયં, તેન ‘‘રુન્ધતિ, આરાધિતો, વડ્ઢિતો, લભિત્વા, ગહિતો’’તિઆદીસુ પચ્ચયાગમબ્યવહિતત્તા **ન** ભવતિ.

૬૦૮. હચતુત્થાનમન્તાનં દો ધે.

હકારવગ્ગચતુત્થાનં ધાત્વન્તભૂતાનં **દ**કારાદેસો હોતિ **ધ**કારે પરે. બુદ્ધો ભગવા. સરણં અગચ્છિ, ગચ્છતિ, ગચ્છિસ્સતીતિ વા સરણઙ્ગતો ઉપાસકો, ‘‘ગમખનહનરમાદીનમન્તો’’તિ ધાત્વન્તલોપો. એવં જાનાતીતિ ઞાતો. **ઇ** ગતિમ્હિ, ઉપેતીતિ ઉપેતો. **ચિન્ત** ચિન્તાયં, ચિન્તેતીતિ ચિત્તં, ‘‘ગુપાદીનઞ્ચા’’તિ ધાત્વન્તલોપદ્વિત્તાનિ. **સન્જ** સઙ્ગે, રૂપાદીસુ અસજ્જિ, સજ્જતિ, સજ્જિસ્સતીતિ વા સત્તો, ‘‘ભુજાદીનમન્તો નો દ્વિ ચા’’તિ ધાત્વન્તલોપો, દ્વિત્તઞ્ચ.

‘‘સઞ્ઞાય’’મિતિ વત્તતે.

૬૦૯. તિકિચ્ચાસિટ્ઠે.

સઞ્ઞાયમભિધેય્યાયં આસિટ્ઠે ગમ્યમાને ધાતૂહિ **તિ**પ્પચ્ચયો હોતિ, **કિત**પચ્ચયો ચ. જિનો એનં બુજ્ઝતૂતિ જિનબુદ્ધિ, **ધ**કાર**દ**કારાદેસા, ધનમસ્સ ભવતૂતિ ધનભૂતિ.

કિતપચ્ચયે ભવતૂતિ ભૂતો, ધમ્મો એનં દદાતૂતિ ધમ્મદિન્નો, ‘‘ભિદાદિતો ઇન્ન અન્ન ઈણા વા’’તિ તપ્પચ્ચયસ્સ **ઇન્ના**દેસો. વદ્ઢતૂતિ વદ્ઢમાનો, ‘‘ભૂવાદિતો અ’’ઇતિ **માનન્તેસુ અ**પ્પચ્ચયો, નન્દતૂતિ નન્દકો, જીવતૂતિ જીવકો ઇચ્ચાદિ.

૬૧૦. આગમા તુકો.

આપુબ્બા **ગમિ**તો **તુક**પ્પચ્ચયો હોતિ, કિતકત્તા કત્તરિ. આગચ્છતીતિ આગન્તુકો.

‘‘ગમા’’તિ વત્તતે.

૬૧૧. ભબ્બે ઇક.

ગમિતો **ઇક**પ્પચ્ચયો હોતિ ભબ્બત્થે. ગન્તું ભબ્બોતિ ગમિકો ભિક્ખુ.

તેકાલિકપ્પચ્ચયન્તનયો.

અતીતપ્પચ્ચયન્તનય

૬૧૨. અતીતે ત તવન્તુ તાવી.

અતીતે કાલે સબ્બેહિ ધાતૂહિ **ત તવન્તુ તાવી** ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ. એતે એવ પરસમઞ્ઞાય **નિટ્ઠ**સઞ્ઞકાપિ, તે ચ **કિત**સઞ્ઞત્તા કત્તરિ ભવન્તિ. અભવીતિ ભૂતો, ભૂતા, ભૂતં, ‘‘અઞ્ઞેસુ ચા’’તિ એત્થાનુવત્તિતવાગ્ગહણેન **ત તવન્તુતાવી**સુ વુદ્ધિ ન હોતિ. **હુ** દાનાદનહબ્યપ્પદાનેસુ, અહવીતિ હુતો અગ્ગિ.

તવન્તુપ્પચ્ચયે – ‘‘આ સિમ્હી’’તિ **આ**કારો, અગ્ગિં હુતવા, હુતવન્તો ઇચ્ચાદિ ગુણવન્તુસમં. **તાવીમ્હિ** – અગ્ગિં હુતાવી, અગ્ગિં હુતાવિનો ઇચ્ચાદિ દણ્ડીસમં. ઇત્થિયં **ઇની**પચ્ચયો – હુતાવિની, નપુંસકે – રસ્સત્તં હુતાવિ.

વસ નિવાસે, વસ્સં અવસીતિ અત્થે **ત**પ્પચ્ચયો, **સ**કારન્તત્તા ‘‘સાદિસન્ત’’ઇચ્ચાદિના **ઠ**ાદેસે સમ્પત્તે –

‘‘તસ્સા’’તિ અધિકારો, ‘‘સાદી’’તિ ચ.

૬૧૩. વસતો ઉત્થ.

વસઇચ્ચેતસ્મા ધાતુમ્હા પરસ્સ **ત**કારસ્સ સહાદિબ્યઞ્જનેન **ઉત્થા**દેસો હોતિ, સરલોપાદિ. વસ્સં વુત્થો, વુત્થા સા, ‘‘સરલોપો’’તિઆદિસુત્તે **તુ**ગ્ગહણતો પુબ્બલોપાભાવે ‘‘અધિવત્થા દેવતા, વત્થબ્બ’’ન્તિઆદીસુ પરલોપો.

‘‘વસસ્સા’’તિ વિપરિણામેન વત્તતે.

૬૧૪. વસ્સ વા વુ.

વસઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **વ**કારસ્સ **ત**કારે પરે **ઉ**કારો હોતિ, તત્થ **વ**કારાગમો ચ વા હોતિ. નિટ્ઠ**ત**કારે એવાયં. અથ વા ''વૂ''તિ એત્થ **વ**કારો સન્ધિજો, તન્તગાયેન દુતિયઞ્ચેત્થ **વા**ગ્ગહણમિચ્છિતબ્બં, તેન **અ**કારસ્સપિ **ઉ**કારો સિદ્ધો ભવતિ, ઉસિતો બ્રહ્મચરિયં, વુસિતો, તથા વુસિતવા, વુસિતાવી, **ઇ**કારાગમેન બ્યવહિતત્તા ઉત્થાદેસો ન ભવતિ.

ભુજ પાલનબ્યવહરણેસુ, ઓદનં અભુઞ્જીતિ અત્થે **તતવન્તુતાવી**, ''ભુજાદીનમન્તો નો દ્વિ ચા''તિ ધાત્વન્તલોપો, **ત**કારસ્સ દ્વિત્તઞ્ચ, ભુત્તો, ભુત્તવા, ભુત્તાવી. તથા **રઞ્જ** રાગે, અરઞ્જીતિ રત્તો, રત્તા, રત્તં. **યુજ** યોગે, અયુઞ્જીતિ યુત્તો, યુત્તા, યુત્તં. **વિચ** વિવેચને **વિ**પુબ્બો, વિવિચ્ચીતિ વિવિત્તો, વિવિત્તા, વિવિત્તં. **મુચ** મોચને, અમુચ્ચીતિ બન્ધના મુત્તો. તથા **તિ**પ્પચ્ચયેપિ ઇમિના ધાત્વન્તલોપદ્વિત્તાનિ, આસજ્જનં આસત્તિ, વિમુચ્ચનં, વિમુચ્ચતિ એતાયાતિ વા વિમુત્તિ.

કુધ કોપે, અકુજ્ઝીતિ અત્થે **ત**પ્પચ્ચયો, તસ્સ ''ધઢભહેહિ ધઢા ચા''તિ **ધ**ત્તં, ''હચતુત્થાનમન્તાનં દોઘે''તિ **ધ**કારસ્સ **દ**કારો, કુદ્ધો. **યુધ** સમ્પહારે, અયુજ્ઝીતિ યુદ્ધો, યુદ્ધં. **સિધ** સંસિદ્ધિમ્હિ, અસિજ્ઝીતિ સિદ્ધો. **આ**પુબ્બો **રભ** રાભસ્સે, આરભીતિ આરદ્ધો ગન્તું. **નહ** બન્ધને **સં**પુબ્બો, સન્નય્હીતિ સન્નદ્ધો, ''ધઢભહેહિ ધઢા ચા''તિ **નહા**દિતો **ત**કારસ્સ **ધ**કારો.

વડ્ઢ વડ્ઢને, અવડ્ઢીતિ અત્થે **ત**પ્પચ્ચયો, **ત**સ્સ ઢત્તં, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના ધાત્વાકારસ્સુત્તં, ડલોપો ચ.

''હચતુત્થાનમન્તાન''ન્તિ વત્તતે.

૬૧૫. ડો ઢકારે.

હચતુત્થાનં ધાત્વન્તાનં ડકારાદેસો હોતિ **ઢ**કારે પરે. વુડ્ઢો, વુડ્ઢા, ''બો વસ્સા''તિ બત્તે બુડ્ઢો. **તિ**પ્પચ્ચયે – બુજ્ઝનં, બુજ્ઝતિ વા એતાયાતિ બુદ્ધિ. એવં સિદ્ધિ, વડ્ઢિ. **તબ્બ**પ્પચ્ચયે – બોદ્ધબ્બમિચ્ચાદિ.

''અન્તો, નો''તિ ચ અધિકારો.

૬૧૬. તરાદીહિ ઇણ્ણો.

તરઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ પરસ્સ **ત**પ્પચ્ચયસ્સ **ઇણ્ણા**દેસો હોતિ, ધાત્વન્તો ચ **નો** હોતિ, સરલોપાદિ. **તર** તરણે, સંસારણ્ણવં અતરીતિ તિણ્ણો તારેય્યં. એવં ઉત્તિણ્ણો, તિણ્ણં વા. **પૂર** પૂરણે, સંપૂરીતિ સંપુણ્ણો, ''સરલોપો''તિઆદિસુત્તે **તુ**ગ્ગહણતો પુબ્બલોપાભાવે **ઉ**વણ્ણતો પરસ્સ ''વા પરો અસરૂપા''તિ લોપો, સંયોગે રસ્સત્તં. **તુર** વેગે, અતુરીતિ તુણ્ણં , તુરિતં વા. **જર** વયોહાનિમ્હિ, પરિજીરીતિ પરિજિણ્ણો. **કિર** વિકિરણે, આકિરીતિ આકિણ્ણો ઇચ્ચાદિ.

૬૧૭. સુસ પચ સકતો ક્ખક્કા ચ.

સુસ પચ સકઇચ્ચેતેહિ ધાતૂહિ પરસ્સ **ત**પ્પચ્ચયસ્સ **ક્ખક્કા**દેસા હોન્તિ, અન્તો ચ બ્યઞ્જનો **નો** હોતિ. **ચ**સદ્દેન **મુચા**દિતો **ક્કા**દેસો. **સુસ** સોસને, અસુસ્સીતિ સુક્ખો રુક્ખો. અપચ્ચીતિ પક્કં ફલં. **સક** સામત્થે,

અસક્ખીતિ સક્કો અસ્સ, ઓમુચ્ચીતિ ઓમુક્કા ઉપાહના. ‘‘પચિતું, પચિતબ્બ’’ન્તિઆદીસુ પન ન ભવતિ, ઇકારેન બ્યવહિતત્તા. એવં સબ્બત્થ બ્યવધાને ન ભવતિ.

સીહગતિયા **તિ**ગ્ગહણમનુવત્તતે.

૬૧૮. પક્કમાદીહિ ન્તો ચ.

પક્કમઇચ્ચેવમાદીહિ **મ**કારન્તેહિ ધાતૂહિ પરસ્સ **ત**પ્પચ્ચયસ્સ **ન્તા**દેસો હોતિ, ધાત્વન્તો ચ **નો** હોતિ. **ચ**સદ્દેન **તિ**પ્પચ્ચયસ્સ **ન્તિ** ચ હોતિ. **કમુ** પદવિક્ખેપે, પક્કમીતિ પક્કન્તો. એવં સઙ્કન્તો, નિક્ખન્તો, ‘‘દો ધસ્સ ચા’’તિ સુત્તે **ચ**ગ્ગહણેન **ક**સ્સ **ખ**ત્તં. **ભમુ** અનવટ્ઠાને, વિબ્ભમીતિ વિબ્ભન્તો, ભન્તો. **ખમુ** સહને, અક્ખમીતિ ખન્તો. **સમુ** ઉપસમે, અસમીતિ સન્તો. **દમુ** દમને, અદમીતિ દન્તો.

તિમ્હિ – સઙ્કમનં સઙ્કન્તિ. એવં ઓક્કન્તિ, વિબ્ભન્તિ, ખન્તિ, સન્તિ દન્તિ ઇચ્ચાદિ.

૬૧૯. જનાદીનમા તિમ્હિ ચ.

જનઇચ્ચેવમાદીનં ધાતૂનમન્તસ્સ બ્યઞ્જનસ્સ **આ**ત્તં હોતિ **ત**પ્પચ્ચયે, **તિમ્હિ** ચ. યોગવિભાગેન અઞ્ઞત્થાપિ. **જન** જનને, અજનીતિ જાતો, વિજાયીતિ પુત્તં વિજાતા, જનનં જાતિ. **ત**પ્પચ્ચયે સતિપિ **ત**કારે પુન **તિ**ગ્ગહણકરણં પચ્ચયન્તરતકારે **આ**ત્તનિવત્તનત્થં, યથા – જન્તુ. ‘‘જનિત્વા, જનિતુ’’ન્તિઆદીસુ પન **ઇ**કારેન બ્યવહિતત્તા ન ભવતિ.

‘‘આ, તિમ્હિ, ચા’’તિ ચ વત્તતે.

૬૨૦. ઠાપાનમિઈ ચ.

ઠા પાઇચ્ચેતેસં ધાતૂનં અન્તસ્સ **આ**કારસ્સ યથાક્કમં **ઇ**કાર**ઈ**કારાદેસા હોન્તિ **ત**પ્પચ્ચયે, **તિમ્હિ** ચ. **ચ**સદ્દેન અઞ્ઞત્રાપિ ક્વચિ. **ઠા** ગતિનિવત્તિમ્હિ, અટ્ઠાસીતિ ઠિતો, ઉપટ્ઠિતો ગરું, ઠિતવા, અધિટ્ઠિત્વા, ઠાનં ઠિતિ. **પા** પાને, અપાયીતિ પીતા, યાગું પીતવા, પાનં પીતિ, પીત્વા.

૬૨૧. હન્તેહિ હો હસ્સ લો વા અદહનહાનં.

હકારન્તેહિ ધાતૂહિ પરસ્સ **ત**પ્પચ્ચયસ્સ, **તિ**સ્સ ચ **હ**કારાદેસો હોતિ, **હ**સ્સ ચ ધાત્વન્તસ્સ **લ**કારો હોતિ વા **દહનહે** વજ્જેત્વા, **ઢ**ત્તાપવાદોયં. **રુહ** જનને, અરુહીતિ આરુળ્હો રુક્ખં. **લળા**નમવિસેસો, આરુલ્હો વા, રુહનં રુળ્હી. **ગાહુ** વિલોળને, અગાહીતિ ગાળ્હો, અજ્ઝોગાળ્હો મહણ્ણવં. **બહ** વુદ્ધિમ્હિ, અબહીતિ બાળ્હો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના દીઘો. **મુહ** વેચિત્તે, અમુય્હીતિ મૂળ્હો. **ગુહ** સંવરણે, અગુહીતિ ગૂળ્હં. **વહ** પાપુણને , ઉપવહીતિ ઉપવુળ્હો, ‘‘વચ વસ વહાદીનમુકારો વસ્સા’’તિ યોગવિભાગેન **ઉ**ત્તં.

અદહનહાનન્તિ કિમત્થં? દટ્ઠો, સન્નદ્ધો. **વા**તિ કિં? દુદ્ધો, સિનિદ્ધો. ‘‘ગહિતં, મહિત’’ન્તિઆદીસુ પન ઇકારાગમેન બ્યવહિતત્તા ન ભવતિ.

ધાતુપ્પચ્ચયન્તતોપિ ''અતીતે ત તવન્તુતાવી''તિ **ત**પ્પચ્ચયો, અબુભુક્ખીતિ બુભુક્ખિતો. એવં જિઘચ્છિતો, પિપાસિતો ઇચ્ચાદિ.

એવં કત્તરિ નિટ્ઠનયો.

''અતીતે''તિ વત્તતે.

૬૨૨. ભાવકમ્મેસુ ત.

અતીતે કાલે ગમ્યમાને સબ્બધાતૂહિ **ત**પ્પચ્ચયો હોતિ **ભાવકમ્મ**ઇચ્ચેતેસ્વત્થેસુ.

ભાવે તાવ –

ગે સદ્દે, ગાયનં, અગાયિત્થાતિ વા અત્થે **ત**પ્પચ્ચયો.

૬૨૩. સબ્બત્થ ગે ગી.

ગેઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **ગી**આદેસો હોતિ સબ્બત્થ, **ત**પ્પચ્ચય**તિ**પચ્ચયેસ્વેવાયં. તસ્સ ગીતં, ગાયનં, ગાયિતબ્બાતિ વા ગીતિ.

ભાવે – **ત**પ્પચ્ચયન્તા નપુંસકા. **કમ્મનિ** – તિલિઙ્ગા.

નત ગત્તવિનામે, નચ્ચનં, અનચ્ચિત્થાતિ વા અત્થે **ત**પ્પચ્ચયો.

૬૨૪. પચ્ચયા દનિટ્ઠા નિપાતના સિજ્ઝન્તિ.

યે ઇધ સપ્પચ્ચયા સદ્દા પચ્ચયેહિ ન નિટ્ઠં ગતા, તે નિપાતનતો સિજ્ઝન્તીતિ ધાત્વન્તેન સહ **તપ્પ**ચ્ચયસ્સ **ચ્ચ દ્દા**દેસા. નચ્ચં, નટ્ટં. **હસ** હસને, હસનં હસિતં, **ઇ**કારાગમો. ગમનં ગતં. એવં ઠિતં, સયિતં, **વા**ધિકારસ્સ વવત્થિતવિભાસત્તા વુદ્ધિ. **રુદ** અસ્સુવિમોચને, અરુજ્જિત્થાતિ રોદિતં, રુણ્ણં વા ઇચ્ચાદિ.

કમ્મનિ –

અભિભૂયિત્થાતિ અભિભૂતો કોધો ભવતા, અભિભૂતા, અભિભૂતં. **ભાસ** બ્યત્તિયં વાચાયં, અભાસિત્થ તેનાતિ ભાસિતો ધમ્મો, ભાસિતા ગાથા, ભાસિતં સુત્તં. **દિસી** ઉચ્ચારણે, ચુરાદિત્તા **ણે**. અદેસીયિત્થાતિ દેસિતો ધમ્મો ભગવતા, **ઇ**કારાગમે કારિતસરલોપો. **જિ** જયે, અજીયિત્થાતિ જિતો મારો. **ની** પાપુણને, અનીયિંસૂતિ નીતા ગામમજા, સુતો તયા ધમ્મો, ઞાતો.

સાસ અનુસિટ્ઠિમ્હિ, અનુસાસીયિત્થાતિ અત્થે **ત**પ્પચ્ચયો.

૬૨૫. સાસદિસતો તસ્સ રિટ્ઠો ચ.

સાસદિસઇચ્ચેતેહિ ધાતૂહિ પરસ્સ **ત**પ્પચ્ચયસ્સ **રિટ્ઠા**દેસો હોતિ, **ચ**સદ્દેન **તિસ્સ રિટ્ઠિ** ચ, **દિસ**તો કિચ્ચતકાર**તુંત્વાદીન**ઞ્ચ **રટ્ઠ રટ્ઠું રટ્ઠા**દેસા ચ હોન્તિ, **રા**દિલોપો, અનુસિટ્ઠો સો મયા, અનુસિટ્ઠા સા, અનુસિટ્ઠં. **દિસ** પેક્ખણે, અદિસ્સિત્થાતિ દિટ્ઠં મે રૂપં.

તિમ્હિ – અનુસાસનં અનુસિટ્ઠિ, દસ્સનં દિટ્ઠિ.

કિચ્ચાદીસુ – દસ્સનીયં દટ્ઠબ્બં, દટ્ઠેય્યં, પસ્સિતુન્તિ દટ્ઠું ગચ્છતિ, પસ્સિત્વાતિ નેક્ખમં દટ્ઠું, દટ્ઠા, **ઇ**કારાગમેન અન્તરિકસ્સ ન ભવતિ, યથા – અનુસાસિતં, અનુસાસિતબ્બં, અનુસાસિતું, અનુસાસિત્વા, દસ્સિતં ઇચ્ચાદિ.

તુસ પીતિમ્હિ, અતુસ્સીતિ અત્થે કત્તરિ **ત**પ્પચ્ચયો.

‘‘તસ્સા’’તિ અધિકારો.

૬૨૬. સાદિ, સન્તપુચ્છભન્જહન્સાદીહિ ટ્ઠો.

આદિના સહ વત્તતીતિ **સાદિ. સ**કારન્તેહિ, **પુચ્છ ભન્જહન્સ**ઇચ્ચેવમાદીહિ ચ ધાતૂહિ પરસ્સ અનન્તરિકસ્સ **ત**કારસ્સ સહાદિબ્યઞ્જનેન ધાત્વન્તેન**ટ્ઠા**દેસો હોતિ. **હન્સ**સ્સ સતિપિ સન્તત્તે **પુ**નગ્ગહણં ક્વચિ **ટ્ઠા**દેસસ્સ અનિચ્ચતાદીપનત્થં, તેન ‘‘વિદ્ધસ્તો ઉત્રસ્તો’’તિઆદીસુ ન હોતિ. તુટ્ઠો, સન્તુસિતો. **ભસ** ભસ્સને, અભસ્સીતિ ભટ્ઠો, ભસ્સિતો. **નસ** અદસ્સને, નસ્સીતિ નટ્ઠો. **દંસ** દંસને, અદંસીયિત્થાતિ દટ્ઠો સપ્પેન, ડંસિતો વા, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **દ**સ્સ ડત્તં. **ફુસ** ફસ્સને, અફુસીયિત્થાતિ ફુટ્ઠો રોગેન, ફુસ્સિતો વા. **ઇસુ** ઇચ્છાયં, એસીયિત્થાતિ ઇટ્ઠો, ઇચ્છિતો, એસિતો. **મસ** આમસને, આમસીયિત્થાતિ આમઠો. **વસ**સેચને, અવસ્સીતિ વુટ્ઠો દેવો, પવિસીયિત્થાતિ પવિટ્ઠો, ઉદ્દિસીયિત્થાતિ ઉદ્દિટ્ઠો. **પુચ્છ** પુચ્છને, અપુચ્છીયિત્થાતિ પુટ્ઠો પઞ્હં, પુચ્છિતો. **ભન્જ** અવમદ્દને, અભઞ્જીયિત્થાતિ ભટ્ઠં ધઞ્ઞં. **હન્સ** પીતિમ્હિ, અહંસીતિ હટ્ઠો, પહટ્ઠો, પહંસિતો.

આદિસદ્દેન **યજ** દેવપૂજાસઙ્ગતિકરણદાનેસુ, ઇજ્જિત્થાતિ અત્થે **ત**પ્પચ્ચયો, **ત**સ્સ **ટ્ઠા**દેસો.

૬૨૭. યજસ્સ સરસ્સિ ટ્ઠે.

યજઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ સરસ્સ **ઇ**કારાદેસો હોતિ **ટ્ઠે** પરે. યિટ્ઠો મયા જિનો. **સજ** વિસ્સગ્ગે **સં**પુબ્બો, સંસજ્જિત્થાતિ સંસટ્ઠો તેન, વિસ્સટ્ઠો. **મજ** સુદ્ધિમ્હિ, અમજ્જીતિ મટ્ઠો ઇચ્ચાદિ.

કિચ્ચ**ત**કારાદીસુ તુસ્સિતબ્બં તોટ્ઠબ્બં, ફુસિતબ્બં ફોટ્ઠબ્બં, પુચ્છિતું પુટ્ઠું, યજિતું યિટ્ઠું, અભિહરિતું અભિહટ્ઠું, તોસનં તુટ્ઠિ, એસનં એટ્ઠિ, વસ્સનં વુટ્ઠિ, વિસ્સજ્જનં વિસ્સટ્ઠિ ઇચ્ચાદિ.

‘‘તસ્સ, સાદી’’તિ ચ વત્તતે.

૬૨૮. ભન્જતો ગ્ગો ચ.

ભન્જતો ધાતુમ્હા **ત**પ્પચ્ચયસ્સ સહાદિબ્યઞ્જનેન **ગ્ગો** આદેસો હોતિ. ભગ્ગો રાગો અનેન. **વસ**નિવાસે, પરિવસીયિત્થાતિ પરિવુટ્ઠો પરિવાસો, વુસિતં બ્રહ્મચરિયં, **ઉટ્ઠ ઉ**આદેસા. **વસ** અચ્છાદને, નિવસીયિત્થાતિ નિવત્થં

વત્થં, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **સ્ત**કારસંયોગસ્સ **ત્થ**ત્તં, એવં નિવત્થબ્બં. **સંસ** પસંસને, પસંસીયિત્થાતિ પસત્થો પસંસિતો, પસંસનં પસત્થિ. **બધ** બન્ધને, અબજ્ઝિત્થાતિ બદ્ધો રઞ્ઞા, અલભીયિત્થાતિ લદ્ધં મે ધનં, **ધત્ત**દત્તાનિ. **રભ** રાભસ્સે, આરભીયિત્થાતિ આરદ્ધં વીરિયં. **દહ** ભસ્મીકરણે , અદય્હિત્તાતિ દડ્ઢં વનં, અભુજ્જિત્થાતિ ભુત્તો ઓદનો, ભુજાદિત્તા ધાત્વન્તલોપો, દ્વિત્તઞ્ચ. **ચજ** હાનિમ્હિ, પરિચ્ચજીયિત્થાતિ પરિચ્ચત્તં ધનં, અમુચ્ચિત્થાતિ મુત્તો સરો.

વચ વિયત્તિયં વાચાયં, અવચીયિત્થાતિ અત્થે **ત**પ્પચ્ચયો.

‘‘અન્તો, નો, દ્વિ, ચા’’તિ ચ અધિકારો.

૬૨૯. વચ વા વુ.

ચતુપ્પદમિદં. **વચ**ઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **વ**કારસ્સ **ઉ**કારાદેસો હોતિ વા, ધાત્વન્તો ચ **ચ**કારો નો હોતિ, **ત**પ્પચ્ચયસ્સ ચ દ્વિભાવો હોતિ. **વા**ગ્ગહણમવધારણત્થં, ધાત્વાદિમ્હિ **વ**કારાગમો. વુત્તમિદં ભગવતા, ઉત્તં વા.

૬૩૦. ગુપાદીનઞ્ચ.

ગુપઇચ્ચેવમાદીનં ધાતૂનમન્તો ચ બ્યઞ્જનો નો હોતિ, પરસ્સ **ત**કારસ્સ ચ દ્વિભાવો હોતિ. **ગુપ** ગોપને, સુગોપીયિત્થાતિ સુગુત્તો, સુગોપિતો, **ઇ**કારેન બ્યવહિતત્તા ન ધાત્વન્તલોપો, ‘‘અઞ્ઞેસુ ચા’’તિ સુત્તે **વા**ધિકારસ્સ વવત્થિતવિભાસત્તા નિદ્ધ**ત**કારેપિ ક્વચિ વુદ્ધિ. ગોપનં ગુત્તિ.

લિપ લિમ્પને, અલિમ્પીયિત્થાતિ લિત્તો સુગન્ધેન. **તપ** સન્તાપે, સન્તપીયિત્થાતિ સન્તત્તો તેજેન. **દીપ** દિત્તિમ્હિ, આદીપીયિત્થાતિઆદિત્તો અગ્ગિના, રસ્સત્તં, દીપનં દિત્તિ. **અપ** પાપુણને, પાપીયિત્થાતિ પત્તો ગામો, પાપુણીતિ પત્તો સુખં, પાપુણનં પત્તિ, પત્તબ્બં. **મદ** ઉમ્માદે, પમજ્જીતિ પમત્તો. **સુપ** સયને, અસુપીતિ સુત્તો ઇચ્ચાદિ.

ચર ચરણે, અચરીયિત્થાતિ ચિણ્ણો ધમ્મો, **ઇણ્ણા**દેસો, ચરિતો વા. એવં પુણ્ણો, પૂરિતો.

નુદ ખેપે, પનુજ્જિત્થાતિ પણુન્નો, **નસ્સ ણ**ત્તં, પનુદિતો. **દા** દાને, આદીયિત્થાતિઆદિન્નો, અત્તો વા, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **દા**સદ્દસ્સ **ત**કારો, રસ્સત્તં.

૬૩૧. ભિદાદિતો ઇન્નઅન્નઈણા વા.

ભિદઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ પરસ્સ **ત**પ્પચ્ચયસ્સ **ઇન્ન અન્નઈણ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ વા, અન્તો ચ નો હોતિ. વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વા**સદ્દો, સરલોપાદિ.

ભિદિ વિદારણે, અભિજ્જિત્થાતિ ભિન્નો ઘટો ભવતા, ભિજ્જીતિ વા ભિન્નો દેવદત્તો. **છિદિ** દ્વિધાકરણે, અછિજ્જિત્થાતિ છિન્નો રુક્ખો, અચ્છિન્નં ચીવરં, ઉચ્છિજ્જીતિ ઉચ્છિન્નો. અદીયિત્થાભિ દિન્નો સુક્કો. **સદ** વિસરણગત્યાવસાનેસુ, નિસીદીતિ નિસિન્નો. **ખિદ** ઉત્તાસને, **ખિદ** દીનભાવે વા, અખિજ્જીતિ ખિન્નો.

અન્નાદેસે છદ અપવારણે, અચ્છાદીયિત્થાતિ છન્નો, પટિચ્છન્નં ગેહં, પસીદીતિ પસન્નો. **પદ** ગતિમ્હિ, ઉપ્પજ્જીતિ ઉપ્પન્નો, ઝાનં સમાપન્નો. **રુદિ** અસ્સુવિમોચને, રુણ્ણો, પરલોપો.

ખી ખયે **ઈણાદેસો**, અખીયીતિ ખીણો દોસો, ખીણા જાતિ, ખીણં ધનં. **હા** ચાગે, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના **હાદિતો ઈણાદેસે ણકારસ્સ નત્તં**, પહીયિત્થાતિ પહીનો કિલેસો, પરિહાયીતિ પરિહીનો. **આસ** ઉપવેસને , અચ્છીતિ આસીનો. **લી** સિલેસને, લીયીતિ લીનો, નિલીનો. **જિ** જયે, જિયીતિ જીનો વિત્તમનુસોચતિ, જિતો વા. **દી** ખયે, દીનો. **પી** તપ્પને, પીનો. **લૂ** છેદને, લૂયિત્થાતિ લૂનો ઇચ્ચાદિ.

વમુ ઉગ્ગિરણે, વમીયિત્થાતિ વન્તં, વમિતં, ''પક્કમાદીહિ ન્તો''તિ **ન્તાદેસો**. અગચ્છીયિત્થાતિ ગતો ગામો તયા, ગામં ગતો વા, ''ગમખનહનરમાદીનમન્તો''તિ ધાત્વન્તલોપો. અખઞ્ઞિત્થાતિ ખતો કૂપો, ઉપહઞ્ઞિત્થાતિ ઉપહતં ચિત્તં, અરમીતિ રતો, અભિરતો. **મન** ઞાણે, અમઞ્ઞિત્થાતિ મતો, સમ્મતો. **તનુ** વિત્થારે, અતનિત્થાતિ તતં, વિતતં. **યમુ** ઉપરમે, નિયચ્છીતિ નિયતો.

''નો, તમ્હિ, તિમ્હી''તિ ચ વત્તતે.

૬૩૨. રકારો ચ.

રકારો ચ ધાતૂનમન્તભૂતો નો હોતિ **ત**પ્પચ્ચયે, **તિ**પ્પચ્ચયે ચ પરે. પકરીયિત્થાતિ પકતો કટો ભવતા, કતા મે રક્ખા, કતં મે પુઞ્ઞં. ''દો ધસ્સ ચા''તિ એત્ત **ચ**સદ્દેન **ટો** તસ્સ, યથા – સુકટં, દુક્કટં, પુરે અકરીયિત્થાતિ પુરક્ખતો, ''પુરસમુપપરીહિ કરોતિસ્સ ખખરા વા તપ્પચ્ચયેસુ ચા''તિ **ખ**કારો, પચ્ચયેહિ સઙ્ખમ્મ કરીયિત્થાતિ સઙ્ખતો, અભિસઙ્ખતો, ઉપકરીયિત્થાતિ ઉપક્ખતો, ઉપક્ખટો, પરિકરીયિત્થાતિ પરિક્ખતો.

તિપ્પચ્ચયે પકરણ પકતિ. **સર** ગતિચિન્તાયં, અસરીતિ સતો, વિસરીતિ વિસટો, સરણં, સરતિ એતાયાતિ વા સતિ, નીહરીયિત્થાતિ નીહટો. **ધર** ધારણે, ઉદ્ધરીયિત્થાતિ ઉદ્ધટો, અભરીયિત્થાતિ ભતો, ભરણં, ભરતિ એતાયાતિ વા ભતિ.

ઇકારાગમયુત્તેસુ ''ગમિતો''તિઆદીસુ ધાત્વન્તલોપે સમ્પત્તે –

''લોપો''તિ વત્તતે.

૬૩૩. નમકરાનમન્તાનં નિયુત્તતમ્હિ.

નકાર **મ**કાર **ક**કાર **ર**કારાનં ધાત્વન્તાનં લોપો ન હોતિ **ઇ**કારાગમયુત્તે **ત**કારે પરેતિ લોપાભાવો. અગચ્છી, ગમીયિત્થાતિ વા ગમિતો, રમિત્થાતિ રમિતો. એવં વમિતો, નમિતો. **સકિ** સઙ્કાયં, સઙ્કિતો, સરિતો, ભરિતો. તથા ખનિતબ્બં, હનિતબ્બં, ગમિતબ્બં, રમિતબ્બં ઇચ્ચાદિ.

નિધીયિત્થાતિ નિહિતો, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના **ધિસ્સ હિ ત**પ્પચ્ચયે. એવં વિહિતો.

કારિતે અભાવીયિત્થાતિ અત્થે ''ભાવકમ્મેસુ ત''ઇતિ **ત**પ્પચ્ચયો, ''યથાગમમિકારો''તિ **ઇ**કારાગમો, સરલોપાદિ, ભાવિતો મગ્ગો તેન, ભાવયિતો, અપાચીયિત્થાતિ પાચિતો ઓદનં યઞ્ઞદત્તો દેવદત્તેન, પાચયિતો,

પાચાપિતો, પાચાપયિતો, કમ્મં કારીયિત્થાતિ કારિતો, કારયિતો, કારાપિતો, કારાપયિતો ઇચ્ચાદિ.

‘‘ભાવકમ્મેસુ ત’’ઇતિ એત્થ ‘‘ત’’ઇતિ યોગવિભાગેન **અચલન ગતિ ભોજન**ત્થાદીહિ અધિકરણેપિ **ત**પ્પચ્ચયો, યથા – **આસ** ઉપવેસને, **અધિકરણે** અચ્છિંસુ એત્થ તેતિ ઇદં તેસં આસિતં ઠાનં. **ભાવે** ઇધ તેહિ આસિતં. **કમ્મનિ** અયં તેહિ અજ્ઝાસિતો ગામો. **કત્તરિ** ઇધ તે આસિતા. તથા અટ્ઠંસુ એત્થાતિ ઇદં તેસં ઠિતં ઠાનં, ઇધ તેહિ ઠિતં, અયં તેહિ અધિટ્ઠિતો ઓકાસો, ઇધ તે ઠિતા. નિસીદિંસુ એત્થાતિ ઇદં તેસં નિસિન્નં ઠાનં, અયં તેસં નિસિન્નકાલો, તે ઇધ નિસિન્ના. નિપજ્જિંસુ એત્થાતિ ઇદં તેસં નિપન્નં ઠાનં, ઇધ તે નિપન્ના.

યા ગતિપાપુણને. અયાસું તે એત્થાતિ અયં તેસં યાતો મગ્ગો, ઇધ તેહિ યાતં, અયં તેહિ યાતો, મગ્ગો, ઇધ તે યાતા. તથા ઇદં તેસં ગતટ્ઠાનં, અયં તેસં ગતકાલો, ઇધ તેહિ ગતં, અયં તેહિ ગતો ગામો, ઇધ તે ગતા.

ભુઞ્જિંસુ એતસ્મિન્તિ ઇદં તેસં ભુત્તટ્ઠાનં, અયં તેસં ભુત્તકાલો, ઇધ તેહિ ભુત્તો ઓદનો, ઇધ તે ભુત્તા. પિવિંસુ તે એત્થાતિ ઇદં તેસં પીતં ઠાનં, ઇધ તેહિ પીતા યાગુ, ઇધ તે પીતા. દિસ્સન્તિ એત્થાતિ ઇદં તેસં દિટ્ઠટ્ઠાનં ઇચ્ચાદિ.

‘‘કત્તરિ કિતિ’’તિ ઇતો મણ્ડૂકગતિયા ‘‘કત્તરી’’તિ વત્તતે.

૬૩૪. કમ્મનિ દુતિયાયં ક્તો.

કમ્મત્થે દુતિયાયં વિભત્તિયં વિજ્જમાનાયં ધાતૂહિ કત્તરિ **ક્ત**પ્પચ્ચયો હોતિ. ઇદમેવ વચનં ઞાપકં અભિહિતે કમ્માદિમ્હિ દુતિયાદીનમભાવસ્સ. દાનં અદાસીતિ અત્થે **ક્ત**પ્પચ્ચયો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના પચ્ચય**ક**કારસ્સ લોપો, **ત**સ્સ **ઇન્ના**દેસો, દાનં દિન્નો દેવદત્તો. **રક્ખ** પાલને, સીલં અરક્ખીતિ સીલં રક્ખિતો, ભત્તં અભુઞ્જીતિ ભત્તં ભુત્તો, ગરું ઉપાસીતિ ગરુમુપાસિતો ઇચ્ચાદિ.

૬૩૫. ભ્યાદીહિ મતિબુધિપૂજાદીહિ ચ ક્તો.

ભીઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ, **મતિ બુધિ પૂજા**દીહિ ચ **ક્ત**પ્પચ્ચયો હોતિ. સો ચ ‘‘ભાવકમ્મેસુ કિચ્ચત્તક્ખત્થા’’તિ વુત્તત્તા ભાવકમ્મેસ્વેવ ભવતિ.

ભી ભયે, અભાયિત્થાતિ ભીતં ભવતા. **સુપ** સયે, અસુપીયિત્થાતિ સુત્તં ભવતા. એવં સયિતં ભવતા. **અસ** ભોજને, અસિતં ભવતા, પચિતો ઓદનો ભવતા.

ઇધ **મત્યા**દયો ઇચ્છત્થા, **બુધિ**આદયો ઞાણત્થા.

મન ઞાણે **સં**પુબ્બો, ‘‘બુધગમાદિત્થે કત્તરી’’તિ **ત**પ્પચ્ચયે સમ્પત્તે ઇમિના કમ્મનિ **ક્ત**પ્પચ્ચયો, ‘‘ગમ ખના’’તિઆદિના ધાત્વન્તલોપો, રઞ્ઞા સમ્મતો. **કપ્પ** તક્કને, સઙ્કપ્પિતો. **ધર** ધારણે, ચુરાદિત્તા ણે, વુદ્ધિ, ઇકારાગમો, સરલોપાદિ, અવધારિતો.

બુધ અવગમને, અવબુજ્ઝિત્થાતિ બુદ્ધો ભગવા મહેસક્ખેહિ દેવમનુસ્સેહિ. **ઇ** અજ્ઝયને, અધીયિત્થાતિ અધીતો.

ઇ ગતિમ્હિ, અભિસમિતો. **વિદ** ઞાણે, અવેદીયિત્થાતિ વિદિતો. **ઞા** અવબોધને, અઞ્ઞાયિત્થાતિ ઞાતો. **વિધ** વેધને, પટિવિજ્ઝિત્થાતિ પટિવિદ્ધો ધમ્મો. **તક્ક** વિતક્કે, તક્કિતો.

પૂજનત્થેસુ –

પૂજ પૂજાયં, અપૂજીયિત્થાતિ પૂજિતો ભગવા. **ચાય** સન્તાનપૂજનેસુ **અપ**પુબ્બો, અપચાયિતો. **માન** પૂજાયં, માનિતો. **ચિ** ચયે, અપચિતો. **વન્દ** અભિવન્દને, વન્દિતો. **કર** કરણે, સક્કતો. **સક્કાર** પૂજાયં, સક્કારિતો ઇચ્ચાદિ.

હુતો હુતાવી હુતવા, વુટ્ઠો વુસિત જિણ્ણકો;
પક્કં પક્કન્તકો જાતો, ઠિતો રુળ્હો બુભુક્ખિતો.

ગીતં નચ્ચં જિતો દિટ્ઠો, તુટ્ઠો યિટ્ઠો ચ ભગ્ગવા;
વુત્તઞ્ચ ગુત્તો અચ્છિન્નો, પહીનો ગમિતો ગતો.

કતોભિસઙ્ખતો ભુત્તં, ઠાનં ગરુમુપાસિતો;
ભીતઞ્ચ સમ્મતો બુદ્ધો, પૂજિતોતીતકાલિકા.

અતીતપ્પચ્ચયન્તનયો.

તવેતુનાદિપ્પચ્ચયન્તનય

''પુઞ્ઞાનિ કાતુમિચ્છિ, ઇચ્છતિ, ઇચ્છિસ્સતિ વા''તિ વિગ્ગહે –

૬૩૬. ઇચ્છત્થેસુ સમાન કત્તુ કેસુ ત વે તું વા.

ઇચ્છા અત્થો યેસં તે **ઇચ્છત્થા**, તેસુ ઇચ્છત્થેસુ ધાતૂસુ સમાનકત્તુકેસુ સન્તેસુ સબ્બધાતૂહિ **તવેતું**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ વા, ''તવેતું વા''તિ યોગવિભાગેન તદત્થક્રિયાયઞ્ચ, તે ચ કિતકત્તા કત્તરિ હોન્તિ.

''કરોતિસ્સ, વા''તિ ચ વત્તતે.

૬૩૭. તવેતુનાદીસુ કા.

તવેતુનઇચ્ચેવમાદીસુ પચ્ચયેસુ પરેસુ કરોતિસ્સ ધાતુસ્સ **કા**દેસો હોતિ વા, **આદિ**સદ્દેન **તુંત્વાન ત્વા તબ્બે**સુ ચ.

''તદ્ધિતસમાસકિતકા નામંવાતવેતુનાદીસુ ચા''તિ એત્થ ''અતવે તુનાદીસૂ''તિ નામબ્યપદેસસ્સ નિસેધનતો તદન્તાનં નિપાતત્તં સિદ્ધં ભવતિ, તતો નિપાતત્તા **તવેતુન**મન્તતો ''સબ્બાસમાવુસો''તિઆદિના વિભત્તિલોપો. સો પુઞ્ઞાનિ કાતવે ઇચ્છતિ, કાતુમિચ્છતિ.

કાદેસાભાવે ''તુંતુનતબ્બેસુ વા''તિ **ર**કારસ્સ **ત**ત્તં. કત્તું કામેતીતિ કત્તુકામો, અભિસઙ્ખરિતુમાકઙ્ખતિ. તથા સદ્ધમ્મં સોતવે, સોતું, સુણિતું વા પત્થેતિ. એવં અનુભવિતું, પચિતું, ગન્તું, ગમિતું, ખન્તું, ખનિતું, હન્તું, હનિતું,

મન્તું, મનિતું, હરિતું, અનુસ્સરિતુમિચ્છતિ, એત્થ **ઇકારયુત્તતમ્હિ** ‘‘નમકરાન’’મિચ્ચાદિના પટિસિદ્ધત્તા ન ધાત્વન્તલોપો.

તથા **તુદબ્યથને**, તુદિતું, પવિસિતું, ઉદ્દિસિભું, હોતું, સયિભું, નેતું, જુહોતું, પજહિતું, પહાતું, દાતું. રોદ્ધું, રુન્ધિતું, **તુંતુના**દીસુપિ યોગવિભાગેન કત્તરિ વિકરણપ્પચ્ચયા, સરલોપાદિ ચ. ભોત્તું, ભુઞ્જિતું, છેત્તું, છિન્દિતું. સિબ્બિતું, બોદ્ધું, બુજ્ઝિતું. જાયિતું, જનિતું. પત્તું, પાપુણિતું. જેતું, જિનિતું, કેતું, કિણિતું, વિનિચ્છેતું, વિનિચ્છિનિતું, ઞાતું, જાનિતું, ગહેતું, ગણ્હિતું. ચોરેતું, ચોરયિતું, પાલેતું, પાલયિતું.

કારિતે ભાવેતું, ભાવયિતું, કારેતું, કારયિતું, કારાપેતું, કારાપયિતુમિચ્છતિ ઇચ્ચાદિ.

‘‘તવેતું વા’’તિ યોગવિભાગેન ક્રિયત્થક્રિયાયઞ્ચ ગમ્મમાનાયં **તું**પચ્ચયો. યથા – સુબુદ્ધું વક્ખામિ, ભોત્તું વજતિ, ભોજનાય વજતીતિ અત્થો. એવં દટ્ઠું ગચ્છતિ, ગન્તુમારભતિ, ગન્તું પયોજયતિ, દસ્સેતુમાહ ઇચ્ચાદિ.

‘‘તુ’’મિતિ વત્તતે.

૬૩૮. અરહસક્કાદીસુ ચ.

અરહસક્કભબ્બાનુચ્છવિકાનુરૂપઇચ્ચેવમાદીસ્વત્થેસુ પયુજ્જમાનેસુ સબ્બધાતૂહિ **તું**પચ્ચયો હોતિ, **ચ**સદ્દેન **કાલસમયવેલા**દીસુપિ. **નિન્દ** ગરહાયં, કો તં નિન્દિતુમરહતિ , રાજા અરહસિ ભવિતું, અરહો ભવં વત્તું. સક્કા જેતું ધનેન વા, સક્કા લદ્ધું, કાતું સક્ખિસ્સતિ. ભબ્બો નિયામં ઓક્કમિતું, અભબ્બો કાતું. અનુચ્છવિકો ભવં દાનં પટિગ્ગહેતું. ઇદં કાતું અનુરૂપં. દાનં દાતું યુત્તં, દાતું વત્તુઞ્ચ લભતિ, એવં વટ્ટતિ ભાસિતું, છિન્દિતું ન ચ કપ્પતિ ઇચ્ચાદિ. તથા કાલો ભુઞ્જિતું, સમયો ભુઞ્જિતું, વેલા ભુઞ્જિતું.

‘‘તુ’’મિતિ વત્તતે.

૬૩૯. પત્તવચને અલમત્થેસુ ચ.

અલમત્થેસુ પત્તવચને સતિ સબ્બધાતૂહિ **તું**પચ્ચયો હોતિ, અલંસદ્દસ્સ અત્થા **અલમત્થા** ભૂસનપરિયત્તિનિવારણા, તેસુ અલમત્થેસુ. પત્તસ્સ વચનં **પત્તવચનં**, અલમેવ દાનાનિ દાતું, અલમેવ પુઞ્ઞાનિ કાતું, સમ્પત્તમેવ પરિયત્તમેવાતિ અત્થો.

કત્વા કમ્મં અગચ્છિ, ગચ્છતિ, ગચ્છિસ્સતીતિ વા અત્થે –

૬૪૦. પુબ્બકાલેકકત્તુકાનં તુન ત્વાન ત્વા વા.

પુબ્બકાલોતિ પુબ્બક્રિયા, એકો કત્તા યેસં તે **એકકત્તુકા**, તેસં એકકત્તુકાનં સમાનકત્તુકાનં ધાતૂનમન્તરે પુબ્બકાલે વત્તમાનધાતુમ્હા **તુન ત્વાન ત્વા**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ વા.

વાસદ્દસ્સ વવત્થિતવિભાસત્તા **તુન**પ્પચ્ચયો કત્થચિદેવ ભવતિ. તે ચ **કિતસઞ્ઞત્તા**, ‘‘એકકત્તુકાન’’ન્તિ વુત્તત્તા ચ કત્તરિયેવ ભવન્તિ. **તુને** ‘‘તવેતુનાદીસુ કા’’તિ **કા**દેસો, નિપાતત્તા સિલોપો. સો કાતુન કમ્મં ગચ્છતિ,

અકાતુન પુઞ્ઞં કિલમિસ્સન્તિ સત્તા.

ત્વાનત્વાસુ ‘‘રકારો ચા’’તિ ધાત્વન્તલોપો, કમ્મં કત્વાન ભદ્રકં, દાનાદીનિ પુઞ્ઞાનિ કત્વા સગ્ગં ગચ્છતિ, અભિસઙ્ખરિત્વા, કરિત્વા. તથા સિબ્બિત્વા, જાયિત્વા, જનિત્વા, ધમ્મં સુત્વા, સુત્વાન ધમ્મં મોદતિ, સુણિત્વા, પત્વા, પાપુણિત્વા. કિણિત્વા, જેત્વા, જિનિત્વા, જિત્વા. ચોરેત્વા, ચોરયિત્વા, પૂજેત્વા, પૂજયિત્વા. તથા મેત્તં ભાવેત્વા, ભાવયિત્વા, વિહારં કારેત્વા, કારયિત્વા, કારાપેત્વા, કારાપયિત્વા સગ્ગં ગમિસ્સન્તિ ઇચ્ચાદિ.

પુબ્બકાલેતિ કિમત્થં? પઠતિ, પચતિ. **એકકત્તુકાન**ન્તિ કિં? ભુત્તે દેવદત્તે યઞ્ઞદત્તો વજતિ.

‘‘અપત્વાન નદિં પબ્બતો, અતિક્કમ્મ પબ્બતં નદી’’તિઆદીસુ પન સબ્બત્થ ‘‘ભવતી’’તિ સમ્બન્ધતો **એ**કકત્તુકતા, પુબ્બકાલતા ચ ગમ્યતે.

‘‘વા’’તિ વત્તતે.

૬૪૧. સબ્બેહિ તુનાદીનં યો.

સબ્બેહિ સોપસગ્ગાનુપસગ્ગેહિ ધાતૂહિ પરેસં **તુના**દીનં પચ્ચયાનં **ય**સદ્દાદેસો હોતિ વા. **વન્દ** અભિવન્દને **અભિ**પુબ્બો, **ત્વા**પચ્ચયસ્સ **યો**, ઇકારાગમો ચ, અભિવન્દિય ભાસિસ્સં, અભિવન્દિત્વા, વન્દિય, વન્દિત્વા. તથા અભિભુય્ય, દ્વિત્તરસ્સત્તાનિ, અભિભવિત્વા, અભિભોત્વા.

સિ સેવાયં, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **ઇ**કારસ્સ **આ**ત્તં, નિસ્સાય, નિસ્સિત્વા.

ભજ સેવાયં, ‘‘તથા કત્તરિ ચા’’તિ પુબ્બરૂપત્તં, વિભજ્જ, વિભજિય, વિભજિત્વા.

દિસ અતિસજ્જને, ઉદ્દિસ્સ, ઉદ્દિસિય, ઉદ્દિસિત્વા. પવિસ્સ, પવિસિય, પવિસિત્વા.

ની પાપુણને, ઉપનીય, ઉપનેત્વા. અતિસેય્ય, અતિસયિત્વા. ઓહાય, ઓહિત્વા, જહિત્વા, હિત્વા. આદાય, આદિયિત્વા, ‘‘દિવાદિતો યો’’તિ **ય**પ્પચ્ચયો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના ધાત્વન્ત**સ્સિ**કારો ચ, દત્વા, દત્વાન. પિધાય, પિદહિત્વા. ભુઞ્જિય, ભુઞ્જિત્વા, ભોત્વા. વિચેય્ય, વિચિનિત્વા. વિઞ્ઞાય, વિજાનિત્વા, ઞત્વા.

‘‘યથાગમં, તુનાદીસૂ’’તિ ચ વત્તતે.

૬૪૨. દધન્તતો યો ક્વચિ.

દકાર**ધ**કારન્તેહિ ધાતૂહિ યથાગમં **ય**કારાગમો હોતિ ક્વચિ **તુના**દીસુ પચ્ચયેસુ. **ય**વતો **દ**કારસ્સ **જ**કારો, સમાપજ્જિત્વા, ઉપ્પજ્જિત્વા, ભિજ્જિત્વા, છિજ્જિત્વા ગતો. **બુધ** અવગમને, ‘‘તથા કત્તરિ ચા’’તિ સખાત્વન્તસ્સ **ય**કારસ્સ **ચ**વગ્ગો, બુજ્ઝિય, બુજ્ઝિત્વા. વિરજ્ઝિય, વિરજ્ઝિત્વા. રુન્ધિય, રુન્ધિત્વા.

‘‘તુનાદીન’’ન્તિ અધિકારો, ‘‘વા’’તિ ચ.

૬૪૩. ચનન્તેહિ રચ્ચં.

ચકારન**ન**કારન્તેહિ ધાતૂહિ પરેસં **તુનાદીનં** પચ્ચયાનં **રચ્ચાદેસો** હોતિ વા, ‘‘રચ્ચ’’ન્તિ યોગવિભાગેન અઞ્ઞસ્માપિ, વવત્થિતવિભાસત્થોયં **વાસદ્દો**, **રાદિલોપો**. **વિચ** વિવેચને **વિપુબ્બો**, વિવિચ્ચ, વિવિચ્ચિત્વા, ‘‘યો ક્વચી’’તિ યોગવિભાગેન **ચ**કારાગમો.

પવ પાકે, પચ્ચ, પચ્ચિય, પચ્ચિત્વા. વિમુચ્ચ, વિમુચ્ચિત્વા.

હન હિંસાગતીસુ, આહચ્ચ, ઉપહચ્ચ, આહન્ત્વા, ઉપહન્ત્વા.

વાતિ કિં? અવમઞ્ઞ, અવમઞ્ઞિત્વા, મન્ત્વા, **ન્યસ્સઞ**કારો.

ઇ ગતિમ્હિ, યોગવિભાગેન **રચ્ચાદેસો**, પટિચ્ચ, અવેચ્ચ, ઉપેચ્ચ ઉપેત્વા. **કર** કરણે, સક્કચ્ચ, અધિકિચ્ચ, **ઇ**કારાગમો, કરિય.

દિસ પેક્ખણે –

૬૪૪. દિસા સ્વાનસ્વાન્તલોપો ચ.

દિસઇચ્ચેતાય ધાતુયા પરેસં **તુનાદીનં** પચ્ચયાનં **સ્વાન સ્વા**ઇચ્ચાદેસા હોન્તિ વા, ધાત્વન્તસ્સ લોપો ચ. દિસ્વાનસ્સ એતદહોસિ, ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા.

વાતિ કિં? નેક્ખમ્મં દટ્ઠું, દટ્ઠા. પસ્સિય, પસ્સિતુન, પસ્સિત્વા.

અન્તગ્ગહણં **અન્તલોપ**ગ્ગહણઞ્ચાનુવત્તતે.

૬૪૫. મ હ દ ભેહિ મ્મ ય્હ જ્જ બ્ભ દ્ધા ચ.

મ હ દ ભઇચ્ચેવમન્તેહિ ધાતૂહિ પરેસં **તુનાદીનં** પચ્ચયાનં યથાક્કમં **મ્મ ય્હ જ્જ બ્ભ દ્ધા**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ વા, ધાત્વન્તલોપો ચ. **મ**કારન્તેહિ તાવ આગમ્મ, આગન્ત્વા. **કમુ** પદવિક્ખેપે, ઓક્કમ્મ, ઓક્કમિત્વા, નિક્ખમ્મ, નિક્ખમિત્વા, અભિરમ્મ, અભિરમિત્વા.

હકારન્તેહિ પગ્ગય્હ, પગ્ગણ્હિત્વા, પગ્ગહેત્વા. **મુહ** વેચિત્તે, સમ્મુય્હ, સમ્મુય્હિત્વા, **ય**કારાગમો, આરુય્હ, આરુહિત્વા, ઓગય્હ, ઓગહેત્વા.

દકારન્તેહિ ઉપ્પજ્જ, ઉપ્પજ્જિત્વા, પમજ્જ, પમજ્જિત્વા, ઉપસમ્પજ્જ, ઉપસમ્પજ્જિત્વા. **છિદિ** દ્વિધાકરણે, અચ્છિજ્જ, છિજ્જ, છિજ્જિત્વા, છિન્દિય, છિન્દિત્વા, છેત્વા.

ભકારન્તેહિ **રભ** રાભસ્સે, આરબ્ભ કથેસિ, આરદ્ધા, આરભિત્વા. **લભ** લાભે, ઉપલબ્ભ, ઉપલદ્ધા, સદ્ધં પટિલભિત્વા પુઞ્ઞાનિ કરોન્તિ ઇચ્ચાદિ.

તવેતુનાદિપ્પચ્ચયન્તનયો.

વત્તમાનકાલિકમાનન્તપ્પચ્ચયન્તનય

૬૪૬. વત્તમાને માનન્તા.

આરદ્ધો અપરિસમત્તો અત્થો **વત્તમાનો**, તસ્મિં વત્તમાને કાલે ગમ્મમાને સબ્બધાતૂહિ **માનઅન્ત**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ. તે ચ **કિત**સઞ્ઞત્તા ''કત્તરિ કિત''તિ કત્તરિ ભવન્તિ.

અન્તમાનપ્પચ્ચયાનઞ્ચેત્થ ''પરસમઞ્ઞાપયોગે''તિ પરસમઞ્ઞાવસેન પરસ્સપદત્તનોપદસઞ્ઞત્તા **ત્યા**દીસુ વિય **અન્તમાને**સુ ચ વિકરણપ્પચ્ચયા ભવન્તિ.

તેનેવ **માન**પ્પચ્ચયો ''અત્તનોપદાનિ ભાવે ચ કમ્મની''તિ ભાવકમ્મેસુપિ હોતિ, તસ્સ ચ ''અત્તનોપદાનિ પરસ્સપદત્ત''ન્તિ ક્વચિ **અન્ત**પ્પચ્ચયાદેસો ચ.

ગમુ, સપ્પ ગતિમ્હિ, ગચ્છતીતિ અત્થે **અન્ત**પ્પચ્ચયો, ''ભૂવાદિતો અ''ઇતિ **અ**પ્પચ્ચયો, ''ગમિસ્સન્તો ચ્છો વા સબ્બાસૂ''તિ ધાત્વન્તસ્સ **ચ્છા**દેસો, સરલોપાદિ, નામબ્યપદેસે **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ. ગચ્છન્ત સિ ઇતીધ ''વા''તિ વત્તમાને ''સિમ્હિ ગચ્છન્તાદીનં ન્તસદ્દો અં'' ઇતિ **ન્તસ્સ અ**માદેસો.

વાસદ્દસ્સ વવત્થિતવિભાસત્તા **એકારો**કારપરસ્સ ન ભવતિ, સરલોપાદિ, સો પુરિસો ગચ્છં, ગચ્છન્તો ગણ્હાતિ, સેસં ગુણવન્તુસમં.

ઇત્થિયં ''નદાદિતો વા ઈ''તિ **ઈ**પચ્ચયો, ''સેસેસુ ન્તુવા''તિ **ન્તુ**બ્યપદેસે ''વા''તિ અધિકિચ્ચ ''ન્તુસ્સ તમીકારે''તિ **ત**કારે સરલોપસિલોપા, સા કઞ્ઞા ગચ્છતી, ગચ્છન્તી ઇચ્ચાદિ ઇત્થિસમં.

નપુંસકે પુરે વિય **ન્તસ્સ અ**માદેસો, તં ચિત્તં ગચ્છં, ગચ્છન્તં, ગચ્છન્તાનિ ઇચ્ચાદિ પુલ્લિઙ્ગસમં.

તથા ગચ્છતીતિ અત્થે **માન**પ્પચ્ચયો, **ચ્છા**દેસાદિ ચ, સો ગચ્છમાનો ગણ્હાતિ, તે ગચ્છમાના ઇચ્ચાદિ **પુરિસ**સદ્દસમં. સા ગચ્છમાના, તા ગચ્છમાનાયો ઇચ્ચાદિ **કઞ્ઞા**સદ્દસમં. તં ગચ્છમાનં, તાનિ ગચ્છમાનાનિ ઇચ્ચાદિ **ચિત્ત**સદ્દસમં.

ગચ્છીયતીતિ અત્થે ''અત્તનોપદાનિ ભાવે ચ કમ્મની''તિ કમ્મનિ **માન**પ્પચ્ચયો, ''ભાવકમ્મેસુ યો''તિ **ય**પ્પચ્ચયો, ''ઇવણ્ણાગમો વા''તિ **ઇ**કારાગમો, **ચ્છા**દેસો, સો તેન ગચ્છિયમાનો, સા ગચ્છિયમાના, તં ગચ્છિયમાનં.

ચ્છાદેસાભાવે ''પુબ્બરૂપઞ્ચા''તિ **ય**કારસ્સ **મ**કારો, ધમ્મો અધિગમ્મમાનો હિતાય ભવતિ, અધિગમ્મમાના, અધિગમ્મમાનં.

તથા **મહ** પૂજાયં, મહતીતિ મહં, મહન્તો, મહતી, મહન્તી, મહં, મહન્તં, મહમાનો, મહમાના, મહમાનં. **કમ્મનિ** ''યમ્હિ દાધામાઠાહાપા મહ મથાદીનમી''ઇતિ ધાત્વન્તસ્સ **અ**કારસ્સ ઈકારો, મહીયમાનો, મહીયમાના, મહીયમાનં.

એવં ચરતીતિ ચરં, ચરતી, ચરન્તી, ચરન્તં, ચરમાનો, ચરિયમાનો, પચતીતિ પચં, પચતી, પચન્તી, પચન્તં, પચમાનો, પચ્ચમાનો, ‘‘તસ્સ ચવગ્ગ’’ઇચ્ચાદિના **ચવગ્ગ**ત્તં, દ્વિત્તઞ્ચ.

ભૂ સત્તાયં, ભવતીતિ અત્થે **અન્ત**પ્પચ્ચયો, **અ**પ્પચ્ચયવુદ્ધિઅવાદેસાદિ, સો ભવં, ભવન્તો. **ઇત્થિયં** ઈપચ્ચયો, ‘‘ભવતો ભોતો’’તિ **ભોતા**દેસો, ભોતી, ભોતી, ભોતિયો. **નપુંસકે** ભવં, ભવન્તં, ભવન્તાનિ, અભિભવમાનો. **ભાવે** ભૂયમાનં. **કમ્મનિ** અભિભૂયમાનો.

જર વયોહાનિમ્હિ, ‘‘જર મરાન’’ન્તિઆદિના **જીર જીય્યા**દેસા, જીરતીતિ જીરં, જીરન્તી, જીરન્તં, જીરમાનો, જીરીયમાનો, જીયં, જીયન્તી, જીયન્તં, જીયમાનો, જીય્યમાનો.

મર પાણચાગે, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના એકસ્સ **ય**કારસ્સ લોપો, મરતીતિ મીયં, મીયન્તી, મીયન્તં, મીયમાનો, મીય્યમાનો, મરં, મરન્તી, મરન્તં, મરમાનો, મરીયમાનો. લભં, લભન્તી, લભન્તં, લભમાનો, લબ્ભમાનો. વહં, વહન્તી, વહન્તં, વહમાનો, વુય્હમાનો. ‘‘ઇસુયમૂનમન્તો ચ્છો વા’’તિ **ચ્છા**દેસો, ઇચ્છતીતિ ઇચ્છં, ઇચ્છન્તી, ઇચ્છન્તં, ઇચ્છમાનો, ઇચ્છીયમાનો, ઇસ્સમાનો.

‘‘દિસસ્સ પસ્સદિસ્સદક્ખા વા’’તિ **પસ્સ દિસ્સ દક્ખા**દેસા, પસ્સતીતિ પસ્સં, પસ્સન્તી, પસ્સન્તં, પસ્સમાનો, વિપસ્સીયમાનો, દિસ્સમાનો, દિસ્સન્તો, **માનસ્સ અન્તા**દેસો, દિસ્સં, દિસ્સન્તી, દિસ્સન્તં, દક્ખં, દક્ખન્તી, દક્ખન્તં, દક્ખમાનો દક્ખિયમાનો ઇચ્ચાદિ.

તુદ બ્યથને, તુદતીતિ તુદં, તુદન્તી, તુદન્તં, તુદમાનો, તુજ્જમાનો. પવિસતીતિ પવિસં, પવિસન્તી, પવિસન્તં, પવિસમાનો, પવિસીયમાનો ઇચ્ચાદિ.

હૂ, **ભૂ** સત્તાયં, **અ**પ્પચ્ચયલોપો, પહોતીતિ પહોન્તો, પહોન્તી, પહોન્તં, પહૂયમાનં તેન. સેતીતિ સેન્તો, સેન્તી, સેન્તં, સેમાનો, સયં, સયન્તી, સયન્તં, સયમાનો, સયાનો વા, **માનસ્સ આના**દેસો, અતિસીયમાનો.

અસ સબ્ભાવે, ‘‘સબ્બત્થાસસ્સાદિલોપો ચા’’તિ **અ**કારસ્સ લોપો, અત્થીતિ સં, સન્તો, સતી, સન્તી, સન્તં, સમાનો, સમાના, સમાનં.

ઠા ગતિનિવત્તિમ્હિ, ‘‘વા’’તિ વત્તમાને ‘‘ઠા તિટ્ઠો’’તિ **તિટ્ઠા**દેસો, તિટ્ઠં, તિટ્ઠન્તી, તિટ્ઠન્તં, તિટ્ઠમાનો. **તિટ્ઠા**ભાવે ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **ઠા**તો **હ**કારાગમો, રસ્સત્તઞ્ચ, ઉપટ્ઠહં, ઉપટ્ઠહન્તી, ઉપટ્ઠહન્તં, ઉપટ્ઠહમાનો. ઠીયમાનં તેન, ઉપટ્ઠીયમાનો, ઉપટ્ઠહીયમાનો.

પા પાને, ‘‘પા પિબો’’તિ **પિબા**દેસો, પિબતીતિ પિબં, પિબન્તી, પિબન્તં, પિબમાનો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **બ**કારસ્સ **વ**ત્તં, પિવં, પિવન્તી, પિવન્તં, પિવમાનો, પીયમાનો, પીયમાના, પીયમાનં ઇચ્ચાદિ.

હુ દાનાદનહબ્યપ્પદાનેસુ, **અ**પ્પચ્ચયે પુરે વિય દ્વિભાવાદિ, જુહોતીતિ જુહં, જુહન્તી, જુહન્તં, જુહમાનો, હૂયમાનો. એવં જહં, જહન્તી, જહન્તં, જહમાનો, જહીયમાનો. દદાતીતિ દદં, દદન્તી, દદન્તં, દદમાનો, **દ્વિત્તા**ભાવે દાનં દેન્તો, દેન્તી, દેન્તં, દીયમાનો.

રુધિ આવરણે, ‘‘રુધાદિતો નિગ્ગહીતપુબ્બઞ્ચા’’તિ **અપ્પચ્ચયનિગ્ગહીતાગમા**, રુન્ધતીતિ રુન્ધં, રુન્ધન્તી, રુન્ધન્તં, રુન્ધમાનો, રુજ્ઝમાનો. ભુઞ્જતીતિ ભુઞ્જં, ભુઞ્જન્તી, ભુઞ્જન્તં, ભુઞ્જમાનો, ભુજ્જમાનો ઇચ્ચાદિ.

દિવુ કીળાયં, ‘‘દિવાદિતો યો’’તિ **યપ્પચ્ચયો**, ‘‘તથા કત્તરિ ચા’’તિ પુબ્બરૂપત્તં, **બત્તઞ્ચ**, દિબ્બતીતિ દિબ્બં, દિબ્બન્તી, દિબ્બન્તં, દિબ્બમાનો. એવં બુજ્ઝતીતિ બુજ્ઝં, બુજ્ઝન્તો, બુજ્ઝમાનો, **ચવગ્ગાદેસો**. **જની** પાતુભાવે, ‘‘જનાદીનમા’’તિ યોગવિભાગેન **આત્તં**, જાયતીતિ જાયં, જાયમાનો, જઞ્ઞમાનો.

સુ સવણે, ‘‘સ્વાદિતો’’તિઆદિના **ણુ ણા ઉણા** ચ, સુણાતીતિ સુણં, સુણન્તો, સુણમાનો, સૂયમાનો, સુય્યમાનો. પાપુણાતીતિ પાપુણં, પાપુણમાનો, પાપીયમાનો.

‘‘કિયાદિતો ના’’તિ **ના**, રસ્સત્તં, કિણાતીતિ કિણં, કીણમાનો, કીયમાનો. વિનિચ્છિનાતીતિ વિનિચ્છિનં, વિનિચ્છિનમાનો, વિનિચ્છીયમાનો, ચિનં, ચીયમાનો. જાનાતીતિ જાનં, જાનમાનો, **જા**દેસો, ઞાયમાનો. ગણ્હાતીતિ ગણ્હં, ગણ્હમાનો, ગય્હમાનો.

કર કરણે, કરોતીતિ અત્થે ‘‘વત્તમાને માનન્તા’’તિ **અન્ત**પ્પચ્ચયો, ‘‘તનાદિતો ઓયિરા’’તિ **ઓ**, ‘‘તસ્સ વા’’તિ અધિકિચ્ચ ‘‘ઉત્તમોકારો’’તિ **ઉ**ત્તં, ‘‘કરસ્સાકારો ચા’’તિ **અકારસ્સુ**કારો. ‘‘યવકારા ચા’’તિ સરે **ઉ**કારસ્સ **વ**ત્તં, દ્વિત્તં, ‘‘બો વસ્સા’’તિ **બકારદ્વયઞ્ચ**, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **ર**લોપો, સો કુબ્બં, કુબ્બન્તો, કુબ્બતી, કુબ્બન્તી, કુબ્બન્તં. **ઉ**ત્તાભાવે – કમ્મં કરોન્તો, કરોન્તી, કરોન્તં. **માને** – **ઉ**ત્તદ્વયં, કુરુમાનો, કુરુમાના, કુરુમાનં, કુબ્બાનો વા. **કમ્મનિ** કયિરમાનો, કરીયમાનો વા ઇચ્ચાદિ.

ચુર થેય્યે, ‘‘ચુરાદિતો’’તિઆદિના **ણે ણયા**, ચોરેતીતિ ચોરેન્તો, ચોરેન્તી, ચોરેન્તં, ચોરયં, ચોરયતી, ચોરયન્તં, ચોરયમાનો, ચોરીયમાનો. પાલેતીતિ પાલેન્તો, પાલેન્તી, પાલેન્તં, પાલયં, પાલયન્તી, પાલયન્તં, પાલયમાનો, પાલીયમાનો ઇચ્ચાદિ.

કારિતે ભાવેતીતિ ભાવેન્તો, ભાવેન્તી, ભાવેન્તં, ભાવયં, ભાવયન્તી, ભાવયન્તં, ભાવયમાનો, ભાવીયમાનો. કારેતીતિ કારોન્તો, કારેન્તી, કારેન્તં, કારયં, કારયન્તી, કારયન્તં, કારયમાનો, કારીયમાનો, કારાપેન્તો, કારાપેન્તી, કારાપેન્તં, કારાપયં, કારાપયન્તી, કારાપયન્તં, કારાપયમાનો, કારાપીયમાનો ઇચ્ચાદિ.

વત્તમાનકાલિકમાનન્તપ્પચ્ચયન્તનયો.

અનાગતકાલિકપ્પચ્ચયન્તનય

‘‘કાલે’’તિ અધિકારો.

૬૪૭. ભવિસ્સતિ ગમાદીહિ ણી ઘિણ.

ભવિસ્સતિ કાલે ગમ્મમાને **ગમાદીહિ** ધાતૂહિ **ણી ઘિણ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ. **ણ**કારા વુદ્ધત્થા. આયતિ ગમનં સીલમસ્સાતિ અત્થે **ણી**, વુદ્ધિણલોપા. ગામી, ગામિનો, આગામી કાલો. **ઘિણ**પચ્ચયે – ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **ઘ**લોપો, ગામં ગામિ, ગામી, ગામયો.

ભજ સેવાયં, આયતિ ભજિતું સીલમસ્સાતિ ભાજી, ભાજિ, ''ન કગત્તં ચજા''તિ યોગવિભાગેન નિસેધનતો ''સચજાનં કગા ણાનુબન્ધે''તિ ગત્તં ન ભવતિ.

સુ ગતિમ્હિ, કારિતે વુદ્ધિ**આવા**દેસા ચ, આયતિ પસ્સવિતું સીલમસ્સાતિ પસ્સાવી, પસ્સાવિ. આયતિ પટ્ઠાનં સીલમસ્સાતિ પટ્ઠાયી, પટ્ઠાયિ, ''આકારન્તાનમાયો''તિ **આયા**દેસો.

''ભવિસ્સતી''તિ અધિકારો.

૬૪૮. કિરિયાયં ણ્વુતવો.

કિરિયાયં કિરિયત્થાયં ગમ્મમાનાયં ધાતૂહિ **ણ્વુતુ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ ભવિસ્સતિ કાલે. **ણ્વુ**મ્હિ – **ણ**લોપવુદ્ધિ**અકા**દેસા, કરિસ્સં વજતીતિ કારકો વજતિ.

તુમ્હિ – ''કરસ્સ ચ તત્તં તુસ્મિ''ન્તિ **ત**કારો, સેસં કત્તુસમં, કત્તા વજતિ, કત્તું વજતીતિ અત્થો. એવં પચિસ્સં વજતીતિ પાચકો વજતિ, પચિતા વજતિ. ભુઞ્જિસ્સં વજતીતિ ભુઞ્જકો વજતિ, ભોત્તા વજતિ ઇચ્ચાદિ.

૬૪૯. કમ્મનિ ણો.

કમ્મસ્મિં ઉપપદે ધાતૂહિ **ણ**પ્પચ્ચયો હોતિ ભવિસ્સતિ કાલે **ણ**લોપવુદ્ધી. નગરં કરિસ્સતીતિ નગરકારો વજતિ. **લૂ** છેદને, સાલિં લવિસ્સતીતિ સાલિલાવો વજતિ. **વપ** બીજસન્તાને, ધઞ્ઞં વપિસ્સતીતિ ધઞ્ઞવાપો વજતિ. ભોગં દદિસ્સતીતિ ભોગદાયો વજતિ, સિન્ધું પિવિસ્સતીતિ સિન્ધુપાયો વજતિ ઇચ્ચાદિ.

''કમ્મની''તિ વત્તતે.

૬૫૦. સેસે સ્સં ન્તુ માનાના.

કમ્મસ્મિં ઉપપદે **સેસે** અપરિસમત્તત્થે ધાતૂહિ **સ્સંન્તુ માન આન**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ ભવિસ્સતિ કાલે ગમ્મમાને, તે ચ કિતકત્તા કત્તરિ ભવન્તિ. કમ્મં કરિસ્સતીતિ અત્થે **સ્સં**પચ્ચયો, **ઇ**કારાગમો, **સિ**લોપો, કમ્મં કરિસ્સં વજતિ, સાપેક્ખત્તા ન સમાસો. **ન્તુ**પચ્ચયે ''તનાદિતો ઓયિરા''તિ **ઓ**, ''સિમ્હિ વા''તિ ન્તવ'ન્તસ્સ **અ**ત્તં, કમ્મં કરિસ્સતીતિ કમ્મં કરોન્તો વજતિ ઇચ્ચાદિ **ગુણવન્તુ**સમં.

અથ વા ''ભવિસ્સતિ ગમાદીહિ ણી ઘિણ''તિ એત્થ ''ભવિસ્સતી''તિ વચનતો ''સ્સન્તુ''ઇતિ એકોવ પચ્ચયો દટ્ઠબ્બો, તતો ''સિમ્હિ વા''તિ **અ**ત્તં, ''ન્તસદ્દો અ''મિતિયોગવિભાગેન **અ**માદેસો, સિલોપો, કરિસ્સં કરિસ્સન્તો, કરિસ્સન્તા, કરિસ્સન્તં, કરિસ્સન્તે, કરિસ્સતા કરિસ્સન્તેન, કરિસ્સન્તેહિ, કરિસ્સતો કરિસ્સન્તસ્સ, કરિસ્સતં કરિસ્સન્તાનં, કરિસ્સતા, કરિસ્સન્તેહિ, કરિસ્સતો કરિસ્સન્તસ્સ, કરિસ્સતં કરિસ્સન્તાનં, કરિસ્સતિ કરિસ્સન્તે, કરિસ્સન્તેસૂતિઆદિ **ગુણવન્તુ**સદિસં નેય્યં.

માનમ્હિ – **ઓ**કારા**ક**ારાનં **ઉ**ત્તં, કમ્મં કરિસ્સતીતિ કમ્મં કુરુમાનો, કમ્મં કરાનો વજતિ. એવં ભોજનં ભુઞ્જિસ્સં વજતિ, ભોજનં ભુઞ્જન્તો, ભુઞ્જમાનો, ભુઞ્જાનો વજતિ.

સબ્બત્થ કત્તરિ **ન્તુમાનેસુ** સકસકવિકરણપ્પચ્ચયો કાતબ્બો.

ખાદનં ખાદિસ્સતીતિ ખાદનં ખાદિસ્સં વજતિ, ખાદનં ખાદન્તો, ખાદનં ખાદમાનો, ખાદનં ખાદાનો વજતિ. મગ્ગં ચરિસ્સતીતિ મગ્ગં ચરિસ્સં, મગ્ગં ચરન્તો, મગ્ગં ચરમાનો, મગ્ગં ચરાનો વજતિ. **ભિક્ખ** આયાચને, ભિક્ખં ભિક્ખિસ્સતીતિ ભિક્ખં ભિક્ખિસ્સં ચરતિ, ભિક્ખં ભિક્ખન્તો, ભિક્ખં ભિક્ખમાનો, ભિક્ખં ભિક્ખાનો ચરતિ ઇચ્ચાદિ.

અનાગતકાલિકપ્પચ્ચયન્તનયો.

ઉણાદિપ્પચ્ચયન્તનય

અથ **ઉણા**દયો વુચ્ચન્તે.

''ધાતુયા''તિ અધિકારો.

૬૫૧. કાલે વત્તમાનાતીતે ણ્વાદયો.

અતીતે કાલે, વત્તમાને ચ ગમ્મમાને ધાતૂહિ ણુપ્પચ્ચયો હોતિ. **આદિસદ્દેન યુ ક્ત મિ**ઇચ્ચાદયો ચ હોન્તિ.

કર કરણે, અકાસિ, કરોતીતિ વા અત્થે ણુપ્પચ્ચયો, **ણ**લોપો, વુદ્ધિ, કારુ સિપ્પી, કારૂ કારવો. **વા** ગતિગન્ધનેસુ, અવાયિ, વાયતીતિ વા વાયુ, **આયા**દેસો. **સદ** અસ્સાદને, અસ્સાદીયતીતિ સાદુ. **રાધ, સાધ** સંસિદ્ધિમ્હિ, સાધીયતિ અનેન હિતન્તિ સાધુ. **બન્ધ** બન્ધને, અત્તનિ પરં બન્ધતીતિ બન્ધુ. **ચક્ખ** વિયત્તિયં વાચાયં, ચક્ખતીતિ ચક્ખુ. **ઇ** ગતિમ્હિ, એન્તિ ગચ્છન્તિ પવત્તન્તિ સત્તા એતેનાતિ આયુ. **દર** વિદારણે, દરીયતીતિ દારુ કટ્ઠં. **સનુ** દાને. સનોતીતિ સાનુ પબ્બતેકદેસો. જનીયતીતિ જાનુ જઙ્ઘાસન્ધિ. ચરીયતીતિ ચારુ દસ્સનીયો. **રહ** ચાગે, રહીયતીતિ રાહુ અસુરિન્દો. **તર** તરણે, તાલુ, **લો** રસ્સ.

મરાદીનં પનેત્થ **ણુ**મ્હિ ''ઘટાદીનં વા''તિ એત્થ **વા**સદ્દેન ન વુદ્ધિ, મરુ, તરુ, તનુ, ધનુ, હનુ, મનુ, અસુ, વસુ, વટ્ટુ, ગરુ ઇચ્ચાદિ.

ચદિ હિલાદને, **યુ**પ્પચ્ચયો, ''નુદાદીહિ યુણ્વૂનમનાનનાકાનનકા સકારિતેહિ ચા''તિ **અના**દેસો, નિગ્ગહીતાગમો ચ, ચન્દનં. ભવતિ એત્થાતિ ભુવનં, ''ઝલાનમિયુવાસરે વા''તિ **ઉવા**દેસો. **કિર** વિક્ખેપે, કિરણો. વિચક્ખણો, કમ્પનં કરોતીતિ કરુણા, **અકારસ્સુ**ત્તં.

ક્તપ્પચ્ચયે – **ક**લોપો, અભવિ, ભવતીતિ વા ભૂતં યક્ખાદિ, ભૂતાનિ. વાયતીતિ વાતો, તાયતીતિ તાતો. **મિ**મ્હિ – ભવન્તિ એત્થાતિ ભૂમિ, નેતીતિ નેમિ ઇચ્ચાદિ.

૬૫૨. ખ્યાદીહિ મન મ ચ તો વા.

ખી ભી સુ રુ હુ વા ધૂ હિ લૂપી અદઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ **મન**પચ્ચયો હોતિ, **મ**સ્સ ચ **તો** હોતિ વા.

અદધાતુપરસ્સેવ, મકારસ્સ તકારતા;

તદઞ્ઞતો ન હોતાયં, વવત્થિતવિભાસતો.

ખી ખયે, ખીયન્તિ **એત્થ** ઉપદ્દવુપસગ્ગાદયોતિ અત્થે **મન**પચ્ચયો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **ન**લોપો, ‘‘અઞ્ઞેસુ ચા’’તિ વુદ્ધિ, ખેમો. તથા **ભી** ભયે, ભાયન્તિ એતસ્માતિ ભીમો, **વા**ધિકારતો ન વુદ્ધિ. **સુ** અભિસવે, સવતીતિ સોમો. **રુ** ગતિમ્હિ, રોમો. **હુ** દાનાદનહબ્યપ્પદાનેસુ, હૂયતીતિ હોમો. **વા** ગતિગન્ધનેસુ, વામો. **ધૂ** કમ્પને, ધુનાતીતિ ધૂમો. **હિ** ગતિમ્હિ, હિનોતીતિ હેમો. **લૂ** છેદને, લૂયતીતિ લોમો. **પી** તપ્પને, પીણનં પેમો. **અદ** ભક્ખણે, અદતીતિ અત્થે **મન, મ**સ્સ ચ વા **ત**કારો, ‘‘તો દસ્સા’’તિ **ત**કારો, અત્તા, આતુમા, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **અદ**સ્સ દીઘો, **ઉ**કારાગમો ચ. **યા** પાપણે, યામો.

‘‘વા’’તિ વત્તમાને –

૬૫૩. સમાદિહિ થમા.

સમદમદર રહ લપ વસ યુ દુ હિ સિ દા સા ઠા ભસ બહઉસુઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ **થ મ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ વા.

સમ ઉપસમે, **ક્વચિ**ગ્ગહણાધિકારા ન ધાત્વન્તલોપો, કિલેસે સમેતીતિ સમથો સમાધિ. એવં દમનં દમથો. **દર** દાહે, દરણં દરથો પરિદાહો. **રહ** ઉપાદાને, રહીયતીતિ રથો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **હ**લોપો. **સપ** અક્કોસે, સપનં સપથો. **વસ** નિવાસે, આવસન્તિ એતસ્મિન્તિ આવસથો. **યુ** મિસ્સને, યૂથો, દીઘો. **દુ** ગતિવુદ્ધિમ્હિ, દવતિ વડ્ઢતીતિ દુમો. હિનોતીતિ હિમો ઉસ્સાવો. **સિ** બન્ધને, સીયતીતિ સીમા, દીઘો. **દા** અવખણ્ડને, દામો. **સા** સામત્થે, સામો. **ઠા** ગતિનિવત્તિમ્હિ, થામો, **ઠ**સ્સ **થ**ત્તં. **ભસ** ભસ્મીકરણે, ભસ્મા, **બ્રહ્મા**દિત્તા ‘‘સ્યા ચા’’તિ **આ**ત્તં. **બહ** વુદ્ધિમ્હિ, બ્રહ્મા, નિપાતનતો **બ્રો** બસ્સ. **ઉસુ** દાહે, ઉસ્મા ઇચ્ચાદિ.

૬૫૪. મસુસ્સ સુસ્સ ચ્છ ર ચ્છેરા.

મસુઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **સુસ્સ ચ્છરચ્છેર**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ. **મસુ** મચ્છેરે, **ક્વિ**પ્પચ્ચયો, **ચ્છરચ્છેરા**દેસા, મચ્છરો, મચ્છેરો.

‘‘ચ્છર ચ્છેરા’’તિ વત્તતે.

૬૫૫. આપુબ્બચરસ્સ ચ.

આપુબ્બસ્સ **ચર**ઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **ચ્છરચ્છેરા**દેસા હોન્તિ, **ચ**સદ્દેન **ચ્છરિયા**દેસો ચ. ભુસો ચરણન્તિ અત્થે **ક્વિ**પ્પચ્ચયો, **ચ્છરિયા**દિઆદેસો, રસ્સત્તઞ્ચ. અચ્છરિયં , અચ્છરં, અચ્છેરં. અચ્છરં પહરિતું યુત્તન્તિપિ અચ્છરિયં.

૬૫૬. અલ કલ સલેહિ લયા.

અલ કલ સલ ઇચ્ચેતેહિ ધાતૂહિ **લ ય**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ. **અલ** પરિસમત્તિમ્હિ, અલ્લં, અલ્યં. **કલ** સઙ્ખ્યાને, કલ્લં, કલ્યં. **સલ, હુલ, પદ** ગતિમ્હિ, સલ્લં, સલ્યં.

‘‘કલ સલેહી’’તિ વત્તતે.

૬૫૭. યાણ લાણા.

તેહિ **કલ સલ**ઇચ્ચેતેહિ ધાતૂહિ **યાણ લાણ**પ્પચ્ચયા હોન્તિ. કલ્યાણં, પટિસલ્યાણં, કલ્લાણો, પટિસલ્લાણો. યદા પન **લી** સિલેસનેતિ ધાતુ, તદા ‘‘પટિસલ્લયનં, પટિસલ્લાણ’’ન્તિ **યુ**પ્પચ્ચયેન સિદ્ધં, ઉપસગ્ગન્તસ્સ નિગ્ગહીતસ્સ **લ**ત્તં, **રહાદિ**પરત્તા **ન**સ્સ **ણ**ત્તં, **એ**કારસ્સ ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **અ**ત્તઞ્ચ.

૬૫૮. મથિસ્સ થસ્સ લો ચ.

મથઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **થ**સ્સ **લા**દેસો હોતિ, **ચ**સદ્દેન **લ**પ્પચ્ચયો, **મથ** વિલોળને, મલ્લો, સો એવ મલ્લકો, યથા હીનકો.

‘‘કિચ્ચા’’તિ વત્તતે.

૬૫૯. અવસ્સકાધમિણેસુ ણી ચ.

અવસ્સક અધમિણઇચ્ચેતેસ્વત્થેસુ, **ણી**પચ્ચયો હોતિ, કિચ્ચા ચાતિ **ણી**પચ્ચયો, **ણ**લોપ વુદ્ધિ**સિ**લોપા, અવસ્સં મે કમ્મં કાતું યુત્તોસીતિ કારીસિ મે કમ્મં અવસ્સં, કારિનો મે કમ્મં અવસ્સં, હારીસિ મે ભારં અવસ્સં.

અધમિણે – સતં મે ઇણં દાતું યુત્તોસીતિ દાયીસિ મે સતં ઇણં, ધારીસિ મે સહસ્સં ઇણં ઇચ્ચાદિ, **કિચ્ચ**પ્પચ્ચયા પન હેટ્ઠાયેવ દસ્સિતા.

૬૬૦. વજાદીહિ પબ્બજ્જાદયો નિપચ્ચન્તે.

આકતિગણોયં. **વજ**ઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ પચ્ચયાદેસલોપાગમનિસેધલિઙ્ગાદિવિધિના યથાભિધાનં **પબ્બજ્જા**દયો સદ્દા નિપચ્ચન્તે.

વજ ગતિમ્હિ **પ**પુબ્બો, પઠમમેવ વજિતબ્બન્તિ અત્થે ‘‘ભાવકમ્મેસૂ’’તિ અધિકિચ્ચ ‘‘ણ્યોચા’’તિ **ણ્ય**પ્પચ્ચયો, **ણ**લોપાદિ. ‘‘પવ્વજ્ય’’ન્તિ રૂપે સમ્પત્તે ઇમિના **જ્ઝ**સ્સ **જ્જા**દેસો, **વ**કારદ્વયસ્સ **બ**કારદ્વયં, વુદ્ધિનિસેધો, ઇત્થિલિઙ્ગત્તઞ્ચ નિપચ્ચન્તે, પબ્બજ્જા.

તથા **ઇઞ્જ** કમ્પને, ઇઞ્જનં ઇજ્જા. **યજ** દેવપૂજાયં, યજનં ઇજ્જા, ‘‘યજસ્સાદિસ્સી’’તિ **ઇ**ત્તં. **અઞ્જ** બ્યત્તિગતીસુ **સં**પુબ્બો, સમઞ્જનં સમજ્જા, ઞ્ઝસ્સ **જ્જા**દેસો. **સદ** વિસરણગત્યાવસાનેસુ, નિસીદનં નિસજ્જા. **વિદ** ઞાણે, વિજાનનં, વિદતીતિ વા વિજ્જા. **સજ** વિસ્સગ્ગે, વિસ્સજ્જનં વિસ્સજ્જા. **પદ** ગતિમ્હિ, નિપજ્જનં નિપજ્જા.

હન હિંસાગતીસુ, હન્તબ્બન્તિ અત્થે **ણ્ય**મ્હિ કતે ‘‘વધો વા સબ્બત્થા’’તિ **હન**સ્સ **વધા**દેસો, **ઝ**સ્સિમિના **જ્ઝા**દેસો ચ, સો વજ્ઝો, સા વજ્ઝા. **સી** સયે, સયનં, સયન્તિ એત્થાતિ વા સેય્યા, વુદ્ધિ, **ય**કારસ્સ દ્વિત્તઞ્ચ . **ધા** ધારણે **સં**પુબ્બો, સમ્મા ચિત્તં નિધેતિ એતાય, સયં વા સદ્દહતીતિ અત્થે ‘‘ઇત્થિયમતિયવો વા’’તિ **અ**પ્પચ્ચયો,

‘‘સન્ધા’’તિ રૂપે સમ્પત્તે ઇમિના **નકારસ્સ દકારો**, સદ્ધા. **ચર** ચરણે, ચરણન્તિ અત્થે ણ્યપ્પચ્ચયે, **ઇકારાગમે** ચ કતે ઇમિના વુદ્ધિનિસેધો, ચરિયા.

રુજ રોગે, રુજનન્તિ અત્થે ઇમિના છપ્પચ્ચયો, ‘‘બ્યઞ્જનન્તસ્સ ચો છપ્પચ્ચયેસુ ચા’’તિ ધાત્વન્તસ્સ **ચ**કારો, રુચ્છા, રુજાતિ **અ**પ્પચ્ચયેન સિદ્ધં. તથા **કુચ** સઙ્કોચને, **છ**પ્પચ્ચયો, કોચનં કુચ્છા. **લભ** લાભે, **છમ્હિ ચા**દેસો, લચ્છા. **રદ** વિલેખને, રચ્છા. **મુહ** વેચિત્તે, મુય્હનં મુચ્છા, મુચ્છનં વા મુચ્છા. **વસ** નિવાસે, વચ્છા. **કચ** દિત્તિમ્હિ, કચ્છા. **કથ** કથને **સં**પુબ્બો, સદ્ધિં કથનન્તિ અત્થે **ણ્ય**પ્પચ્ચયો, ઇમિના **થ્યસ્સ ચ્છા**દેસો, **સંસદ્દસ્સ સા**દેસો ચ, સાકચ્છા. **તુદ** બ્યથને, તુચ્છા. **પદ** ગતિમ્હિ, બ્યાપજ્જનન્તિ અત્થે **ણ્યમ્હિ** કતે ‘‘બ્યાપાદ્યા’’તિ રૂપે સમ્પત્તે ઇમિના નિપાતનેન **દ્યસ્સ જ્જા**દેસો, રસ્સત્તઞ્ચ, બ્યાપજ્જા.

મર પાણચાગે, મરતિ મરણન્તિ ચ અત્થે ઇમિના ત્યત્યુપ્પચ્ચયા, ધાત્વન્તલોપોચ, તતો ‘‘યવત’’મિચ્ચાદિના **ચ**કારો, મચ્ચો, મચ્ચુ. **સત** સાતચ્ચે, ઇમિના **ય**પ્પચ્ચયો, ત્યસ્સ **ચ**કારો, સચ્ચં. તથા **નત** ગત્તવિનામે, નચ્ચં. **નિતિ** નિચ્ચે, નિચ્ચં. **મા** માને, માયા. **જન** જનને, જાયા, **કન** દિત્તિકન્તીસુ, ન્યસ્સ **ઞ**ત્તં, દ્વિત્તઞ્ચ, કઞ્ઞા. **ધન** ધઞ્ઞે, ધઞ્ઞં. પુનાતીતિ પુઞ્ઞં, **ન**કારાગમો ઇચ્ચાદિ.

૬૬૧. વે પુ સી દવવ મુ કુ દા ભૂહ્વાદીહિ થુત્તિમ ણિમા નિબ્બત્તે.

વેપુસીદવવમુઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ, **કુ દા ભૂ**આદિતો, **હ્વા**દિતો ચ યથાક્કમં **થુત્તિમણિમ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ નિબ્બત્તત્થે. **વેપુ** કમ્પને, **થુ**પ્પચ્ચયો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના **અ**કારાગમો, અથ વા ‘‘અથૂ’’તિ વત્તબ્બે સરલોપં કત્વા ‘‘થૂ’’તિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં, વેપેન નિબ્બત્તો વેપથુ. **સી** સયે, સયનેન નિબ્બત્તો સયથુ. **દવ** દવને, દવેન નિબ્બત્તો દવથુ. **વમુ** ઉગ્ગિરણે, વમેન નિબ્બત્તો વમથુ.

કુત્તિ કરણં, તેન નિબ્બત્તં કુત્તિમં, ‘‘**કુ**’’ઇતિ નિપાતનતો **કરસ્સ કુ**ત્તં. **દા** દાને, દાતિ દાનં, તેન નિબ્બત્તં દત્તિમં, રસ્સત્તં. ભૂતિ ભવનં, તેન નિબ્બત્તં ભોત્તિમં. અવહુતિ અવહનં, તેન નિબ્બત્તં ઓહાવિમં, **ણ**લોપવુદ્ધિ**આવા**દેસા.

૬૬૨. અક્કોસે નમ્હાનિ.

અક્કોસે ગમ્મમાને **નમ્હિ** નિપાતે ઉપપદે સતિ ધાતુતો **આનિ**પ્પચ્ચયો હોતિ. ન ગમિતબ્બો તે જમ્મ દેસોતિ અત્થે **આનિ**પ્પચ્ચયો, કિતકત્તા નામમિવ કત્વા **સિમ્હિ** કતે ન ગમાનીતિ અત્થે કમ્મધારયસમાસો, **નસ્સ અ**ત્તં, પુન સમાસત્તા નામમિવ કતે **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ, અગમાનિ તે જમ્મ દેસો. ન કત્તબ્બં તે જમ્મ કમ્મન્તિ અકરાનિ તે જમ્મ કમ્મં.

નમ્હીતિ કિં? વિપત્તિ તે. **અક્કોસે**તિ કિં? અગતિ તે.

૬૬૩. સુનસ્સુનસ્સોણવાનુવાનુનુનખુણાના .

સુનઇચ્ચેતસ્સ પાટિપદિકસ્સ સમ્બન્ધિનો **ઉન**સદ્દસ્સ **ઓણ વાન ઉવાન ઉન ઉનખ ઉણ આ આન**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ. **સુનસ્સુનસ્સ ઓણા**દિઆદેસે, પરનયને ચ કતે **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ, સોણો, સોણા, સ્વાનો, સ્વાના,

સુવાનો, સુવાના, સુનો, સુના, સુનખો, સુનખા, સુણો, સુણા, સા સાનો, સાના ઇચ્ચાદિ.

૬૬૪. તરુણસ્સ સુસુ ચ.

તરુણઇચ્ચેતસ્સ સદ્દસ્સ **સુસુ**ઇચ્ચાદેસો હોતિ. **ચ**સદ્દો અનિયમત્થો, સુસુ, તરુણો વા.

૬૬૫. યુવસ્સુવસ્સુવુવાનુનૂના.

યુવઇચ્ચેતસ્સ પાટિપદિકસ્સ **ઉવ**સદ્દસ્સ **ઉવઉવાનઉનઊન**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ. યુવા તિટ્ઠતિ, યુવાનો તિટ્ઠતિ, યુનો તિટ્ઠતિ, યૂનો તિટ્ઠતિ.

૬૬૬. છદાદીહિ તત્રણ.

છદઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ **તત્રણ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ. **છદ** અપવારણે, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના ધાત્વન્તસ્સ **ત**કારો. આતપં છાદેતીતિ છત્તં, છત્રં, બ્યઞ્જનત્તયે સરૂપાનમેકસ્સ લોપો.

ચિન્ત ચિન્તાયં, ચિન્તેતીતિ ચિત્તં, **ન**કારસ્સ સંયોગાદિત્તા નિગ્ગહીતં, તસ્સ ''બ્યઞ્જને ચા''તિ લોપો, ચિત્રં, ''ઘટાદીનં વા''તિ ન વુદ્ધિ.

સુ અભિસવે, ''પરદ્વેભાવો ઠાને''તિ **ત**સ્સ દ્વિત્તં, અત્થે અભિસવેતીતિ સુત્તં, સુત્રં.

સૂદ પગ્ઘરણે, અત્થે સૂદેતીતિ સુત્તં, રસ્સત્તં, ભુજાદિત્તા **દ**લોપો, દ્વિત્તઞ્ચ. **સુ** સવને, સુણાતીતિ સોતં, સોત્રં, વુદ્ધિ.

નિ પાપણે, નેતીતિ નેત્તં, નેત્રં. **વિદ** મઙ્ગલ્લે, **તો દ**સ્સ, પવિત્તં, પવિત્રં. **પૂ** પવને, પુનાતીતિ પવિત્તં, પવિત્રં, ઇકારાગમો, વુદ્ધિ**અવા**દેસા ચ.

પત ગતિમ્હિ, પતતીતિ પત્તં, પત્રં, પતતો તાયતીતિ પત્તો, પત્રો. **તનુ** વિત્થારે, તઞ્અતીતિ તન્તં, તન્ત્રં. **યત** યતને, યત્તં, યત્રં. **યા** પાપણે, યાપના યત્રા. **યમુ** ઉપરમે, યન્તં, યન્ત્રં. **અદ** ભક્ખણે, અદતીતિ અત્તં, **અ**ત્રં. **યુજ** યોગે, યુજ્જતીતિ યોત્તં, યોત્રં, ભુજાદિત્તા ધાત્વન્તલોપદ્વિત્તાનિ.

વતુ વત્તને, વત્તં, વત્રં. **મિદ** સિનેહને, મિજ્જતીતિ મિત્તં, મિત્રં. **મા** પરિમાણે, મત્તા પરિમાણં, દ્વિત્તરસ્સત્તાનિ. એવં પુનાતીતિ પુત્તો, પુત્રો. **કલ** સઙ્ખ્યાને, કલત્તં, કલત્રં ભરિયા. **વર** સંવરણે, વરત્તં, વરત્રં ચમ્મમયયોત્તં. **વેપુ** કમ્પને, વેપતીતિ વેત્તં, વેત્રં.

ગુપ સંવરણે, ગોત્તં, ગોત્રં, ''ગુપાદીનઞ્ચા''તિ ધાત્વન્તલોપો, દ્વિત્તઞ્ચ, ગત્તં વા, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના **ઉ**કારસ્સ **અ**કારો. **દા** અવખણ્ડને, દાત્તં, દાત્રં. **હુ** હવને, અગ્ગિહુત્તં. **વહ** પાપણે, વહિત્તં, વહિત્રં. **ચર** ચરણે, ચરિત્તં, ચરિત્રં. **મુચ** મોચને, મુત્તં પસ્સાવો. **ભાસ** દિત્તિમ્હિ, ભસ્ત્રા ઇચ્ચાદિ.

૬૬૭. વદાદીહિ ણિત્તો ગણે.

વદ ચર વરઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ **ણિત્ત**પ્પચ્ચયો હોતિ ગણે ગમ્મમાને. **વદ** વિયત્તિયં વાચાયં, વદિતાનં ગણો વાદિત્તં. **ચર** ચરણે, ચરિતાનં ગણો ચારિત્તં. **વર** વરણે, વરિતાનં ગણો વારિત્તં. અથ વા ચરન્તિ તસ્મિં પરિપૂરકારિતાયાતિ ચારિત્તં. વારિતં તાયન્તિ એત્થ, એતેનાતિ વા વારિત્તં.

૬૬૮. મિદાદીહિ ત્તિતિયો.

મિદ પદ રઞ્જ તનુ ધાઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ યથાભિધાનં **ત્તિ તિ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ. મિજ્જતિ સિનિય્હતીતિ મેત્તિ, ધાત્વન્તલોપો. પજ્જતીતિ પત્તિ. **રઞ્જ** રાગે, રઞ્જતિ એત્થાતિ રત્તિ. વિત્થારીયતીતિ તન્તિ. ધારેતીતિ ધાતિ. **પા** રક્ખણે, પાતિ. **વસ** નિવાસે, વસતિ.

૬૬૯. ઉસુરઞ્જદંસાનં દંસસ્સ દડ્ઢો ઢ ઠા ચ.

ઉસુ રઞ્જ દંસઇચ્ચેતેસં ધાતૂનં અન્તરે **દંસસ્સ દડ્ઢા**દેસો હોતિ, સેસેહિ ધાતૂહિ **ઢ ઠ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ. **ઉસુ** દાહે, **રઞ્જ** રાગે, **ઢ ઠ**પ્પચ્ચયા, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના ધાત્વન્તલોપો, દ્વિત્તં, ઉડ્ઢો, રટ્ઠં. **દંસ** દંસને, **ક્વિ**પ્પચ્ચયો, **ક્વિ**લોપો, **દંસસ્સ દડ્ઢા**દેસો ચ, દડ્ઢં.

૬૭૦. સૂવુસાનમૂવુસાનમતો થો ચ.

સૂ વુ અસઇચ્ચેતેસં ધાતૂનં **ઊ ઉ અસાનં અત**ઇચ્ચાદેસો હોતિ, અન્તે **થ**પ્પચ્ચયો ચ.

સૂ હિંસાયં, સત્થં. **વુ** સંવરણે, વત્થં. **અસ** ભુવિ, અત્થો. યદા પન **સસુ** હિંસાયં, **વસ** અચ્છાદને, **અર** ગતિમ્હીતિ ચ ધાતુ, તદા ‘‘સમાદીહિ થ મા’’તિ **થ**પ્પચ્ચયો, ‘‘ક્વચિ ધાતૂ’’તિઆદિના ધાત્વન્તલોપો, ‘‘વગ્ગે ઘોસા’’તિઆદિના દ્વિત્તં, સસતીતિ સત્થં, વસીયતીતિ વત્થં, અરીયતીતિ અત્થો.

૬૭૧. રઞ્જુદાદીહિ ધદિદ્દકિરા ક્વચિ જ દ લોપો ચ.

રઞ્જ ઉદિઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ **ધ દ ઇદ્દ ક ઇર**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ ક્વચિ, ધાત્વન્તાનં **જદાનં** લોપો ચ હોતિ.

રઞ્જ રાગે, **ધ**પ્પચ્ચયો, જલોપો ચ, રન્ધં. **ઉદિ** પસવનક્લેદનેસુ **સં**પુબ્બો, **દ**પ્પચ્ચયો, સમુદ્દો, ઉદ્દો. **ખુદ** પિપાસાયં, ખુદ્દો. **છિદિ** દ્વિધાકરણે, છિદ્દો. **રુદિ** હિંસાયં, રુદ્દો, લુદ્દો, **લો રસ્સ. ભદિ** કલ્યાણે, ભદ્દો. **નિદિ** કુચ્છાયં, નિદ્દા. **મુદ** હાસે, મુદ્દા. **દલ** દુગ્ગતિમ્હિ, **ઇદ્દ**પ્પચ્ચયો, દલિદ્દો.

સુસ સોસને, **સુચ** સોકે વા, **ક**પ્પચ્ચયો, ધાત્વન્તસ્સ **ક**કારો, સુક્કં. **વચ** વિયત્તિયં વાચાયં, **વક** આદાને વા, વક્કં. **સક** સત્તિમ્હિ, સક્કો. **ઉસુ** દાહે, ઉક્કા.

વજ ગતિમ્હિ, **ઇર**પ્પચ્ચયો, અપ્પટિહતં વજતીતિ વજિરં. **મદ** ઉમ્માદે, મદિરા. એવં મન્દિરં, રુધિરં, રુહિરં, રુચિરં. **બધ** બન્ધને, બધિરો, બધિરા, બધિરં, તિમિરો, તિમિરં, સિરો. **સર** હિંસાયં, સરિરં. ‘‘કલિલં, સલિલ’’ન્તિઆદીસુ **લો રસ્સ**. કુટિલો, કોકિલો ઇચ્ચાદયો.

૬૭૨. પટિતો હિસ્સ હેરણ હીરણ.

પટિતો પરસ્સ **હિ**ઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **હેરણ હીરણ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ. **હિ** ગતિમ્હિ **પટિ**પુબ્બો, પટિપક્ખે મદ્દિત્વા ગચ્છતીતિ અત્થે ''ક્વિ ચા''તિ **ક્વિ**પ્પચ્ચયો, **ક્વિ**લોપો, ઇમિના **હેરણ હીરણ**આદેસા, **ણ**લોપો, ''તેસુ વુદ્ધી''તિઆદિના પટિસદ્દાદિસ્સ વુદ્ધિ, પાટિહેરં, પાટિહીરં, યદા પન **હર** હરણેતિ ધાતુ, તદા પટિપક્ખે હરતીતિ ''પાટિહારિય''મિતિ **ણ્યે**નપિ સિદ્ધં.

૬૭૩. કડ્યાદીહિ કો.

કડિઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ **ક**પ્પચ્ચયો હોતિ.

કડિ છેદને, **ક**પ્પચ્ચયે કતે ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના, ''નિગ્ગહીતઞ્ચા''તિ વા **ઇ**કારાનુબન્ધસ્સ ધાતુસ્સ નિગ્ગહીતાગમો, **ક**લોપો ચ, નિગ્ગહીતસ્સ વગ્ગન્તત્તં, કણ્ડો ઉસુ, પરિમાણઞ્ચ. એવં **ઘટિ** ઘટ્ટને, ઘણ્ટો, ઘણ્ટા વા. **વટિ** આવત્તને, **વટિ** ધારણબન્ધનસઙ્ઘાતેસુ વા, વણ્ટો. **કરડિ** ભાજનત્થે, કરણ્ડો. **મડિ** મણ્ડનત્થે, મણ્ડો. **સડિ** ગુમ્બત્થે, સણ્ડો. **ભડિ** ભણ્ડત્થે, ભણ્ડં. **પડિ** લિઙ્ગવેકલ્લત્થે, પણ્ડો, સો એવ પણ્ડકો. **દડિ** આણાયં, દણ્ડો. **રડિ** હિંસાયં, રણ્ડો. **તડિ** ચલનત્થે, વિતણ્ડો. **ચડિ** ચણ્ડત્થે, ચણ્ડો. **ગડિ** સન્નિચ્ચયે, ગણ્ડો. **અડિ** અણ્ડત્થે, અણ્ડો. **લડિ** જિગુચ્છાયં, લણ્ડં. **મેડિ** કુટિલત્થે, મેણ્ડો, મેણ્ડકો વા. **એરડિ** હિંસાયં, એરણ્ડો. **ખડિ** છેદનત્થે, ખણ્ડો. **મદિ** હાસે, મન્દો. **ઇદિ** પરમિસ્સરિયે, ઇન્દો. **ચદિ** ઇચ્છાકન્તીસુ, ચન્દો. **ખુર** છેદને, ખુરો ઇચ્ચાદિ.

''કો''તિ વત્તતે.

૬૭૪. ખાદામગમાનં ખન્ધન્ધગન્ધા.

ખાદ અમ ગમુઇચ્ચેતેસં ધાતૂનં **ખન્ધ અન્ધ ગન્ધ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ, **ક**પ્પચ્ચયો ચ હોતિ. **ખાદ** ભક્ખને, જાતિજરામરણાદીહિ સંસારદુક્ખેહિ ખજ્જતીતિ ખન્ધો. **અમ** રોગે, અન્ધો. **ગમુ, સપ્પ** ગતિમ્હિ, ગન્ધો. **ક્વચિ**ગ્ગહણેન **ક**લોપાભાવે ખન્ધકો, અન્ધકો, ગન્ધકો. અથ વા રાસટ્ઠેન ખન્ધો. **ગન્ધ** સૂચને, અત્તનો નિસ્સયસ્સ ગન્ધનતો સૂચનતો ગન્ધો.

૬૭૫. પટાદીહ્યલં.

પટઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ, પાટિપદિકેહિ ચ **અલ**પ્પચ્ચયો હોતિ. **અટ, પટ** ગતિમ્હિ, પટે અલં સમત્થન્તિ અત્થે ઇમિના **અલ**પ્પચ્ચયો, ''સિ''ન્તિ **અ**માદેસો, પટલં, પટલાનિ. તથા **કલ** કલલે, કલલં. **કુસ** છેદનભૂત દાન સઞ્ચયેસુ, કુસલં, યદા પન **સલ લૂ લા**ઇતિ ધાતુ, તદા કુચ્છિતાનં સલનતો, કુસાનં લવનતો, કુસો વિય લવનતો વા કુસેન લાતબ્બત્તા કુસલન્તિ **અ**પ્પચ્ચયેન **ક**પ્પચ્ચયેન વા રૂપસિદ્ધિ વેદિતબ્બા.

કદ મદે, કદલં. **ભગન્દ** સેચને, ભગન્દલં. **મેખ** કટિવિચિત્તે, મેખલં, મેખલા વા. **વક્ક** રુક્ખતચે, વક્કલં. **તક્ક** રુક્ખસિલેસે, તક્કલં. **પલ્લ** નિન્નટ્ઠાને, પલ્લલં. **સદ્દ** હરિતે, સદ્દલં, પરલોપો. **મૂલ** પતિટ્ઠાયં, મુલાલં, રસ્સત્તં. **બિલ** નિસ્સયે, બિલાલં. **વિદ** સત્તાયં, વિદાલં. **ચડિ** ચણ્ડિક્કે, ચણ્ડાલો, દીઘત્તં. **વા** ગતિગન્ધનેસુ, વાલં. **વસ**

અચ્છાદને, વસલો. **પચિ** વિત્થારે, પચલો, પઞ્ચાલો , પઞ્ચન્નં રાજૂનં અલન્તિપિ પઞ્ચાલો. **મચ** ચોરે, મચલો. **મુસ** થેય્યે, મુસલો.

ગોત્થુ વંસે, ગોત્થુલો. **પુથુ** વિત્થારે, પુથુલો. **બહુ** સઙ્ખ્યાને, બહુલં, પરલોપો. યદા પન **લા** આદાને ઇતિ ધાતુ, તદા ગોત્થું લાતીતિ ગોત્થુલો. એવં પુથુલો, બહુલં.

મઙ્ગ મઙ્ગલ્યે, મઙ્ગલં. **બહ** વુદ્ધિમ્હિ, બહલં. **કમ્બ** સઞ્ચલને, કમ્બલં. **સબિ** મણ્ડલે, સમ્બલં, નિગ્ગહીતાગમો, સબલો વા. **અગ્ગ** ગતિકોટિલ્લે, અગ્ગલં. **મડિ** ભૂસાયં, મણ્ડલં. **કુડિ** દાહે, કુણ્ડલં ઇચ્ચાદિ.

૬૭૬. પુથસ્સ પુથુપથામો વા.

પુથઇચ્ચેતસ્સ ધાતુસ્સ **પુથુ પથ**ઇચ્ચેતે આદેસા હોન્તિ, **અમ**પ્પચ્ચયો ચ હોતિ વા, ક્વચત્થોયં **વાસદ્દો**. **પુથ** વિત્થારે, પત્થટાતિ અત્થે **ક્વિ**પ્પચ્ચયો, ઇમિના **પુથસ્સ પુથુપથા**દેસા, **ક્વિ**લોપો. **ઇત્થિયં ઈ**પચ્ચયો, "**ઓ** સરે ચા"તિ સુત્તે **ચસદ્દેન અવાદેસો**, પુથવી, પથવી, પધવી, **થસ્સ વત્તં**, **અમ**પ્પચ્ચયે **પથા**દેસો, પથમો.

૬૭૭. સસ્વાદીહિ તુદવો.

સસુઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ **તુ દુ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ. **સસુ** હિંસાગતીસુ, **તુ**પ્પચ્ચયો, "ક્વચિ ધાતૂ"તિઆદિના ધાત્વન્તસ્સ **ત**કારો, સત્તુ. **જન** જનને, જત્તુ. **દદ** દાને, દદ્દુ કુટ્ઠવિસેસો. **અદ** ભક્ખણે, અદ્દુ. **મદ**ઉમ્માદે, મદ્દુ ઇચ્ચાદિ.

૬૭૮. ઝાદીહિ ઈવરો.

ચિપાધાઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ **ઈવર**પ્પચ્ચયો હોતિ. ચિ ચયે, ચીયતીતિ ચીવરં. **પા** પાને, પાતીતિ પીવરો પીનો. **ધા** ધારણે, ધીવરો કેવટ્ટો.

૬૭૯. મુનાદીહિ ચિ.

મુનાદીહિ ધાતૂહિ **ઇ**પ્પચ્ચયો હોતિ, **ચસદ્દેન** પાટિપદિકેહિ ચ. **મુન** ઞાણે, મુનાતીતિ મુનિ, **વાધિકારા** ન વુદ્ધિ. **યત** યતને, યતતીતિ યતિ. **અગ્ગ** ગતિકોટિલ્લે, અગ્ગિ. **પત** ગતિમ્હિ, પતિ. **સુચ** સોચકમ્મનિ, સુચિ. **રુચ** દિત્તિમ્હિ, રુચિ. **ઇસ** પરિયેસને, સીલાદિગુણે એસતીતિ ઇસિ. **કુ** સદ્દે, કવિ, વુદ્ધિ, **અવાદેસો** ચ. **રુ** સદ્દે, રવિ, દધિ, કુટિ. **અસુ** ખેપને, અસિ. **રાજ** દિત્તિમ્હિ, રાજિ. **ગપુ**, **સપ્પ** **ગતિમ્હિ**, સપ્પિ. **અચ્ચ** પૂજાયં, અચ્ચિ. **જુત** દિત્તિમ્હિ, જોતિ, નન્દિ, દીપિ, કિમિ, **અકારસ્સ ઇત્તં**. **તમુ** કઙ્ખાયં, તિમિ. **બુધ** બોધને, બુજ્ઝતીતિ બોધિ. **કસ** વિલેખને, કસિ. **કપિ** ચલને, કપિ, કલિ, બલિ, મસિ, ધનિ, હરિ, અરિ, ગિરિ ઇચ્ચાદયો.

પાટિપદિકતો પન મહાલિ, ભદ્દાલિ, મણિ, અરણિ, તરણિ, ધરણિ, સરણિ, ધમણિ, અવનિ, અસનિ, વસનિ ઇચ્ચાદિ.

૬૮૦. વિદાદીહ્યૂરો.

વિદઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ **ઊર**પ્પચ્ચયો હોતિ. **વિદ** લાભે, વન્દિતું અલં અનાસન્નત્તાતિ અત્થે **ઊર**પ્પચ્ચયો. વિદૂરો, વિજ્જૂરો વા, વિદૂરે જાતો વેદૂરો મણિ. **વલ**, **વલ્લ** સાધારણબન્ધનેસુ, વલ્લૂરો. **મસ** આમસને, મસૂરો. **સિદ** સિઙ્ગારે, સિન્દૂરો, નિગ્ગહીતાગમો. **દુ ગતિ**મ્હિ, દૂરો. **કુ** સદ્દે, કૂરો. **કપુ** હિંસાતક્કલગન્ધેસુ, કપ્પૂરો, દ્વિત્તં. **મય** ગતિમ્હિ, મયૂરો, મહિયં રવતીતિ વા મયૂરોતિ.

''વણ્ણાગમો વણ્ણવિપરિયયો ચ,
દ્વે ચાપરે વણ્ણવિકારનાસા;
ધાતુસ્સ ચત્થાતિસયેન યોગો,
તદુચ્ચતે પઞ્ચવિધં નિરુત્ત''ન્તિ –

વુત્તનિરુત્તિલક્ખણાનુસારેન ''તેસુ વુદ્ધી''તિઆદિના, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના ચ રૂપસિદ્ધિ વેદિતબ્બા.

ઉદિ પસવનક્લેદનેસુ, ઉન્દિતુમલં સમત્થોતિ ઉન્દૂરો. **ખજ્જ** ભક્ખણે, ખાદિતું અલન્તિ ખજ્જૂરો. **કુર** અક્કોસે, અક્કોસિતુમલન્તિ કુરૂરો. **સુ** હિંસાયં, સૂરો.

૬૮૧. હનાદીહિ ણુનુતવો.

હનઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ **ણુ નુ તુ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ. **ણુ**પ્પચ્ચયે **હન** હિંસાગતીસુ, હનતીતિ હણુ. **જન** જનને, જાયતીતિ જાણુ, ધાત્વન્તલોપો, દીઘો. **ભા** દિત્તિમ્હિ, ભાતીતિ ભાણુ. **રિ** સન્તાને, રયતીતિ રેણુ રજો. **ખનુ** અવદારણે, ખન્તિ, ખઞ્અતીતિ વા ખાણુ. **અમ** ગત્યાદીસુ, અમતીતિ અણુ, ધાત્વન્તલોપો.

નુપ્પચ્ચયે – **વે** તન્તસન્તાને, વાયતીતિ વેનુ, વેણુ વા. **ધે** પાને, ધાયતિ વચ્છં પાયેતીતિ ધેનુ, ભાતીતિ ભાનુ.

તુપ્પચ્ચયે – **ધા** ધારણે, ક્રિયં, લક્ખણં વા ધારેતીતિ ધાતુ. **સિ** બન્ધને, સીયતિ બન્ધીયતીતિ સેતુ. **કી** ધનવિયોગે, **કિ** ઉન્નતિમ્હિ, ઉદ્ધં ગચ્છતીતિ કેતુ. **હિ** ગતિમ્હિ, હિનોતીતિ હેતુ. **જન** જનને, જાયતીતિ જન્તુ. **તનુ** વિત્થારે, તનોતીતિ તન્તુ. **વસ** નિવાસે, વસતિ એત્થ ફલં તદાયત્તવુત્તિતાયાતિ વત્થુ, ''ક્વચિ ધાતૂ''તિઆદિના સતકારસંયોગસ્સ **ત્થા**દેસો.

૬૮૨. કુટાદીહિઠો.

કુટાદીહિ ધાતૂહિ **ઠ**પ્પચ્ચયો હોતિ. **કુટ** છેદને, કુટતિ છિન્દતીતિ કુટ્ઠો બ્યાધિ. **કુસ** છેદનપૂરણગન્ધેસુ, કુસતીતિ કોટ્ઠો ઉદરં, ધાત્વન્તલોપદ્વિત્તાનિ. **કટ**મદ્દને, કટતિ મદ્દતીતિ કટ્ઠં. **કણ** નિમીલને, કણ્ઠો.

૬૮૩. મનુપૂરસુણાદીહિ ઉસ્સનુસિસા.

મનુ પૂર સુણઇચ્ચેવમાદીહિ ધાતૂહિ, પાટિપદિકેહિ ચ **ઉસ્સનુસઇસ**ઇચ્ચેતે પચ્ચયા હોન્તિ.

મનુ બોધને, ઉસ્સ નુસા, મનતે જાનાતીતિ મનુસ્સો, માનુસો વા, ધાત્વન્તસ્સ **આ**ત્તં.

પૂર દાનપૂરણેસુ, પૂરતીતિ પુરિસો, રસ્સત્તં, પોસો, **રકારિ**કારાનં લોપો, વુદ્ધિ ચ, પુરે ઉચ્ચે ઠાને સેતીતિ પુરિસો.

સુણ હિંસાકુલસન્ધાનેસુ, સુણતિ કુલં સન્દહતીતિ સુણિસા. **કુ** કુચ્છિતે, કવીયતીતિ કરીસં મલં, **કુસ્સ કરત્તં**, દીઘો ચ. **સુ** હિંસાયં, અન્ધકારવિધમનેન સત્તાનં ભયં હિંસતીતિ સૂરિયો, **ર**કારાગમો, **સકારસ્સ યત્તઞ્ચ**. **મહ** પૂજાયં, મહતીતિ મહિસો, મહિયં સેતીતિપિ મહિસો. **સિ** બન્ધને, સીયતિ બન્ધીયતીતિ સીસં ઇચ્ચાદિ.

૬૮૪. અક્ખરેહિ કાર.

અક્ખરેહિ અક્ખરવાચકેહિ વણ્ણેહિ **કાર**પ્પચ્ચયો હોતિ. **તદ્ધિતાદિ**સુત્તે **ચ**ગ્ગહણેન નામબ્યપદેસે **સ્યાદ્યુ**પ્પત્તિ, અકારો, અકારં, અકારેન ઇચ્ચાદિ, આકારો, ઓકારો, કકારો, યકારો, હકારો, ળકારો. એવકારાદીસુ પન કરીયતિ ઉચ્ચારીયતીતિ કારો સદ્દો, એવ ચ સો કારો ચાતિ એવકારો. એવં ધિકારો, હુંકારો, સાધુકારો.

ઇકારો ધાતુનિદ્દેસે, વિકરણન્ધિતોતિ ચ;
ભવન્તેત્થ ગમિસ્સાદિ, હનત્યાદીતિ ઞાપકા.

ઉણાદિપ્પચ્ચયન્તનયો.

તબ્બાદી ણાદયો નિટ્ઠા, તવે તુનાદયો તથા;
માનન્તાદિ ઉણાદીતિ, છદ્ધા કિતકસઙ્ગહો.

ઇતિ પદરૂપસિદ્ધિયં કિબ્બિધાનકણ્ડો

સત્તમો.

નિગમન

સન્ધિ નામં કારકઞ્ચ, સમાસો તદ્ધિતં તથા;
આખ્યાતં કિતકં કણ્ડા, સત્તિમે **રૂપસિદ્ધિયં**.

તેધા સન્ધિં ચતુદ્ધા પદમપિ ચતુધા પઞ્ચધા નામિકઞ્ચ,
બ્યાસા છક્કારકં છસ્સમસનમપિ છબ્ભેદતો તદ્ધિતઞ્ચ;
આખ્યાતં અટ્ઠધા છબ્બિધમપિ કિતકં પચ્ચયાનં પભેદા,
દીપેન્તી રૂપસિદ્ધી ચિરમિધ જનતાબુદ્ધિવુડ્ઢિં કરોતુ.

વિખ્યાતા**નન્દથેર**વ્હયવરગુરુનં તમ્બપણ્ણિદ્ધજાનં,
સિસ્સો **દીપઙ્કરા**ખ્યદ્દમિળવસુમતી દીપલદ્ધપ્પકાસો;
બાલાદિચ્ચાદિવાસદ્વિતયમધિવસં સાસનં જોતયી યો,
સોયં **બુદ્ધપ્પિય**વ્હો યતિ ઇમમુજુકં **રૂપસિદ્ધિં** અકાસિ.

ઇતિ પદરૂપસિદ્ધિપકરણં નિટ્ઠિતં.